

వి ప రీ క స్య

శ్రీ తెన్నేటి కోదండరామయ్య B. A.

పరిభ్రష్ట : అర్హ పరిభ్రష్ట
స ర స్య తీ ప ప ర్ ప్ర స
రా జ ప హ్లాం ద్ర వ ర ము

EVAREE KANYA

[Who is this Girl?]

(Novel)

by

TENNETI KODANDARAMAYYA B. A.

First Edition - January 1960

Price Rs. 4-00

Rights reserved by the publishers

Publishers : ADDEPALLY & CO.
SARASWATHI POWER PRESS
RAJAHMUNDRY (A. P.)

వి న తి

శ్రద్ధాంజలి

హస్త్యబ్రహ్మ స్వర్గీయ భమిడిపాటి కామేశ్వరరావుగారితో బాల్యస్నేహం కుటుంబబాంధవ్యం, ముఖ్యంగా భావబాంధవ్యం, లభించడమే, నాకించెత్ కళారాధనకు ఆదికారణం. 'చెలికారపుమ్మమత' ఎంతగాఢమో, బడిచదువులనాటినుంచీ, వారు దివంగతులయేవరికూ, సాబుసాబూ. కాలవ్యయసూచిక వ్రాసిపెట్టుకున్నట్టుగానే, విధిగా వేనగిసెలపుల్లో వచ్చి, ఒక్కచూటతో, ఒక్కమెలికెతో, ఒక్కవిరుపుతో పొట్టచెక్కులుచేసే, వారి సహజ లలిత హాస్యోక్తులతో నన్ను తనిపి, ప్రపంచము నెడ, ఒక ఆనందమయమైన మానసికదృష్టిని కలిగించే కళ్ళు అద్దాలు రాకు ప్రసాదించి వెళ్ళారు. ఆబహుగ్రంథద్రష్ట కావ్యదృష్టి వెనకనిల్చి, దానిలోకి గంభీరభావ ప్రపంతులను పారించే వారి విస్తృత కావ్యపరిచితి, తాత్వికవిభూతి, సంస్కార సంపత్తి, ధ్యానఛారణాభ్యాసాలతో లభించేవి కాని, వారికి నాపై యెంతవాత్సల్య ముండుగాక వరప్రసాదంగా లభించేవా? ఒక కళాతపస్విలోకానుభవాలు, మహత్తర లోకోత్తరానుభవాలు కబుర్లా? అవి నేను కోరగలిగినవి కావు వారు ప్రసాదించగలిగినవి కావు అని సరిపెట్టుకున్నా. వారిచ్చివెళ్ళిన కళ్ళజోడుమాత్రం నా కంటికి అంటిందని నాచిలాలా.

రచనపరమార్థం

ప్రాచీన భారతజాతీయజీవన గంగాప్రవాహం, మన ఉత్తమప్రీయేనన్న సత్యాన్నీ, వారి అర్థసంస్కృతి సంప్రదాయాలనూ, విద్యావతులవుతోన్న అధునికకన్యలు ములుస్తున్నారేమోనన్న వెఱుపుతో, సనాతన భారతజాతీయాదర్శములగు త్యాగసేవల పట్ల, గృహిణీధర్మాలపట్ల, వారికి లక్ష్యబుద్ధికలిగినకాని మనం సంకల్పించిన సాంస్కృతిక పునరుజ్జీవన పుణ్యకార్యం సాధించలేమన్న వేదనాయుతమైన మనసుతో సంకల్పించినదీ రచన. ప్రాచీనతాపక్షపాతము గల నవ్యమార్గానువర్తినిగా. ఉద్భాసిల్లే కుమారిక అధునికకన్యలకు మెఱవడిగల యొరవడి కాగలదని విశ్వసిస్తూ,

ఇతివృత్తం

శ్రీరామకృష్ణ మతస్వాముల సన్నిధిని సుశిక్షితురాలైన కుమారిక, కారణం తరంచేత పల్లెప్రాంతానికివచ్చి ఆప్రాంతాన్నే సేవాక్షేత్రం చేసుకుంది. సంసారంలో, సమాజంలో తమమీద బరిగే అత్యాచారాలను, అపనిందలను ఎదుర్కొన

లేకనో, కాక, వారి ఆత్మజనకులు వరులుకోరు శుల్కముల నర్పించలేకనో, అవి వాహిరముగా. ఉండిపోయిన అబలలకష్టాలకు అయి, తనదీశక్తితో, యుక్తవర్మ సముద్ధరణశక్తితో, వార్లను వివాహితులను చేస్తుంది. అపె సన్నికర్షణప్రభావమేమో, యిచ్చాభిప్రాయాలు, భాందనులు, అతతాయులు, సమాజాభ్యుదయ నిరోధకపరివార మంతా, పరివర్తను లవుతారు. సర్వజనసంపూజ్యశీల, కుమారిక, పెండ్లాడి, గృహిణిధర్మాలను పాలిస్తో. తనభర్తకు, సంఘసంక్షేమకార్యకలాపాల్లో, చేదోడు వాదోడుగా, సహకరిస్తుంది.

ఈ ప వి ష యాలు

వరులవిషయంలో నీచాతినీచంగా జరుగుతోన్న నీలసంతవ్యాపారం, పెద్దపులు ల్లాంటి పెద్దాదబిడ్డలు పెళ్ళికూతుళ్ళను పెద్దెన్న జీవహింస, శ్రోత్రియుల శపభిషల మూలంగా, యుక్తసంస్కరణాభిలాషులైన విదుషీమణులకు కలిగే ఆకాంక్షావరో ధాలు, రోడ్డురోమియోల మూలంగా సౌందర్యవతులకు కలిగే శిరోభారం, సంస్క రణాదిచాషతో, అందందు పరామర్శించబడ్డె. పెద్దచదువులు చదివి, ప్రజ్ఞావాదం డ్లస్తో, నిగ్రహం చాలక దారికప్పే సంఘమారులకు, పెండ్లిడు తప్పతోన్నా, పెంగ్లి అంటే మూలిముడుస్తోన్న సర్వజ్ఞులకు, ఏకొంచమైనా పెండ్లివెట్ట కలిగించాలన్న సవాళయంతో, పెండ్లిపందిర, ముచ్చట్లు, పెండ్లిసందడి, స్ఫుర్పించ బడ్డె. వివది మంది విద్యావతులు నారచనచే ప్రభావితులై, నాపేర్కొన్న పరమార్థ దృష్టితో వివాహసంస్థను విలోకించి, భారతీయ సాంస్కృతిక పునరుజ్జీవనకు తోడ్పడ్డా. నేను సంకల్పసిద్ధుణ్ణైనని సంతోషిస్తా.

క థ లో క థ

'స్వాప్నికసాధ్యమయేమో' అనేటట్టి విశేషమొందు, కాకతాళియంగా, ఈరచ నకు సంభవమైంది. ఈరచన ముద్రణాలయం విధచివ్చేలోపల, రచనలోపుట్టిన కథకు సరితూగెడు మరోకథ రచన చుట్టూపెరిగింది. రచయితను ముద్రణాధిపతు లను, యేకకుటుంబానురాగ బంధులను, చేసేకథ అయిందది. 'ఎవరీకన్య,' ముద్రణాధిపతి గృహలక్ష్మియేనా, అని నన్ను, విన్మయరసావేళుణ్ణి చేసిన కథా నికమ, పుస్తకమంత పుస్తకంకాకుండా మనవి చేస్తున్నా.

కామేశ్వరరావుగారొకవుడు మావాకల్లో ప్రసక్తాను ప్రసక్తంగా, శ్రీఅద్దేపల్లి నాగేశ్వరరావు దంపతుల సేవాలక్ష్మైక్యతను అభినందించగా విన్నాను. తర్వాత

‘పండితజనానువర్తి శ్రీపామర్తి రవణమూర్తి’ గారు శ్రీమతి వివేకానందదేవిగారు వ్రాసిన వారిసంస్కృతిపత్రిక వ్యాసావళిని నాకు చూడమని పంపించడం జరిగింది. ఆలవాత కామేశ్వరరావుగారిని వారి అనారోగ్యస్థితిలో చూడవెళ్ళినప్పుడు, కామేశ్వరరావుగారింట, శ్రీనాగేశ్వరరావుదంపతులు నాకంటబడ్డారు. ఈరచన అచ్చుకు వెళ్ళిన తర్వాత, శ్రీమతి వివేకానందదేవిగారికి ప్రభుత్వం స్టేబ్ నోషల్ వెల్ఫేర్ బోర్డు వైస్ ప్రెసిడెంటు పదవిని వప్పజెప్పింది. ఈఘటనలకుపూర్వమే, నేనీరచనను సంకల్పించి కొద్దిపుతలునింపిఉన్నా, నాపేర్కొన్న మొదటిరెండు సంఘటనలు, నా ఉహచిత్ర స్వరూపస్వభావాలకు కొంతస్పృహతనిచ్చినై. మూడవఘటనదాన్ని తీర్చిదిద్దమేగాక, అయ్యది పట్టి అదర్శం ఆచరికాదని నాచిత్తరువుకు వాస్తవికతను, నాకు అత్యవినాసిని కలిగించింది. అంచేత శ్రీమతి వివేకానందదేవిగారిని కామేశ్వరరావుగారింట తొలిసారి చూచినప్పుడు, నాకాల్పనిక కుమారికయే, నాకళ్ళముందు ప్రత్యక్షమైనట్టు పులకితుడనయా. నాహృదయ స్పందన వారెవరికీ తెలియదు.

‘పతితలు నాకు స్వాత్కర్షదోషం అరోపించకుంటే, నావాక్కుద్ధి ఫలితమేనని నేను అనందించుకోవచ్చేమో, నేను కథానాయిక కుమారికకు ఆపాదించిన అశ్రియదర్శాలు, జాతీయవికాస కేంద్రాల యాజమాన్యపర్యవేక్షణలు, శ్రీమతి వివేకానందదేవిగారు సంఘసంక్షేమకార్య విషయసేవరణకు, విదేశపర్యటనం చేసివచ్చి, నోషల్ వెల్ఫేర్ బోర్డు వైస్ ప్రెసిడెంటు కావడంతో, క్రియారూపందాల్ని నిశ్చయమైనై. ఈరచన శ్రీనాగేశ్వరరావుగారి ముద్రణాలయంలోనే ముద్రితం కావడం, ముదావహము. నాకు, ముఖ్యంగా, పూవులభారం తప్పింది. అడుగుడుగునా వారి గృహలక్ష్మిని తలపించే, ‘ఎవరికన్య’ పూవులు సరిచూచుకోడం శ్రీనాగేశ్వరరావుగారికి ఏమంతభారం ? సర్వేజ్ఞానాః సుఖినోభవంతు.

కృతజ్ఞత

నాగ్రంధపఠన కాయత్తంచేసిన త్రిభువనవిజయంలాంటి సభలో, ఆంధ్రావని మీద పేర్వర్ధ బహుముఖప్రతిభాశాలురు, సమ్మోహనాస్త్రవేత్తలు అయిన రచయితలు, రసజ్ఞులు శ్రీ శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగార్లు, అతి శయాదరానురాగాలతో కథాశ్రమరీత్యా పెండ్లినిశ్చయం మాత్రమైన కుమారి కను పెళ్ళికూతుర్నిచేసి, అశీర్వాద ప్రణామనాదాలతో శుభాక్షితలు చల్లి, శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారికి వప్పగించి, సన్ను పరమహర్ష సంపూర్ణహృదయుణ్ణి చేశారు. వారికి నావందనశతాలు.

రచయిత

స మ ర్పణ

మాటకారి, నిరతాస్పృహదాత, సంస్కరణాభిలాషి

పూజ్యపితృపాదులు స్వర్గీయ

తెన్నేటి కామయ్య గారికి

ప రీక్ష లై న రా త్రి

కా లేజీవిద్యార్థుల కులాసాకబుర్లు

“శ్రీరస్తు. శుభమస్తు నీనొచ్చి పిల్లనుచూచుకోడమే తర్వాతి. కట్టు కాస కలవిషయమంతా శాంతమృక్కగారితో ప్రస్తావించడమై” దని పరీక్షలతరద్దిలో చతుర్యేదికి శరపరంపరగా ఉత్తరా బొచ్చిపడ్డే. ఉత్తరాని కొక్కరోజుచొప్పున చూచినా, అధమం అయిదువారాయి, ఊళ్ళంట. తిన్న ఊళ్ళో తినకుండా, తిరగాల్సినన్ని కార్డులూ, కవర్లూ టేబుల్ స్పర్శగులో పేరుకొన్నై. సరే, కన్యాప్రదాతలు స్వయంగా వచ్చి చేసిన ఆహ్వానాలు, కావలసినవాళ్ళద్వారా పంపిన వర్తమానాలు. బుర్రలో అలంగంతిరుగుతున్నవి, యిహాన్ని. చి. యే. ఆఖరిపేపరైనరాత్రి, పంటలోను కొచ్చినట్టు తెరిపిగాకూర్చుని సొరుగులో గిరాపేస్తో వచ్చినఉత్తరాలను పైకితీశాడు. “ఇంటికి ప్రయాణముచూర్తం ఎప్పుడుపెట్టావోయ్” అంటూ సహాధ్యాయులు వెంకట్రావు, కోట్లు కేరింతాలుకొద్దో గదిలోకొచ్చారు. ఉలిక్కిపడ్డాడు చతుర్యేది. “తీరా యిప్పుడీ బొత్తి పైకితీస్తినే, వొట్టిసే పరిహాసం చేసేస్వభావం కోట్లుది. యిహ నోపట్టాన్ని వదలిపెట్టాడా,” అనుకుంటో, కంగారు కప్పుకుంటో, ఏంచేస్తాడుగనుక, అంతంతగానే “రాండోయ్” అన్నాడు. “ఏవోఉత్తరాలు మాదుకుంటున్నాడ్రా, యిప్పుడొచ్చాం,” అన్నాడు వెంకట్రావు. “ఇందుకే నిన్ను వెనకటిరావు అంటానా. పాతకాలపువాడివి. అవ్వి ఏవో వొట్టాటి ఉత్తరాలు కావురా భాయీ, గవర్నమెంటు అఫ్ ఇండియా గిట్టుయొడ్జీడు బొండ్సురా. అంచుల్ని పసుపెట్టి ఉన్నై చూచుకో. ఏ ఒక్కటీ ఆరుమొదలు పదివేల వరకు సొమ్ము అయిదేరా,” అన్నాడుకోట్లు. కోట్లువ్యాఖ్యానానికి నవ్వు కొన్నారు. “అవును, ఒకటిరెండూ ఎకరాలన్నవాడికే, కాలేజీచదువులో పడ్డాడంటేచాలు, ఏమానిమిదీవేలు పోస్తోన్నా కిరోబుల్లో,” అన్నాడు వెంకట్రావు ఆమెమాషీగానే స్మండీ. ఆమెమాషీచూటలే ఒహపుడు కొంపలంటించేస్తే. కోట్లు కున్నదల్లా రెండేకరాలలోపు కొండ్ర అనిగాని, ఎనిమిదివేలు కట్టుంపుచుకొన్నాడనిగాని. దృష్టిలోపెట్టుకొని తిన్న

మామకం మామ పెంకట్రావు. నిమాయకమాట అనుకోవాలి. నిమాయకం అంటే, అప్పటికి పెంకట్రావువృత్తికి రానేలేదు. అయితే, పెంకట్రావు మామగారిలో చాలా లోకానుభవం వరహంమీద చెప్పినవాడే. అయినా, కోట్ల అత్త అంకె, కట్టుంకంకి పెంకట్రావు నూత్తిలోని అంకెంకం కట్టిన సహాయంకు, కోట్లకు దురు మందంలే చిత్రంలేను. చాలా అద్భుతం. కట్టుంకం పెంకట్రావుమరుగునని కోట్ల ఎరుగును. ఏమి మిగిలినది పూర్తిగా వాడిని చూచినట్లు పెంకట్రావువంక కోసుగా చూస్తూ, “చూచావురా చతుర్వేది, పెంకట్రావు బెంగ యేలా వెళ్ళి కట్టాడో” అంటే, చవకకోజుల్లో వెళ్ళిపోయాను. ఇప్పుడైతే నా, పని పదిహేను వేల గుంటకొందును, పుట్టేదుభూమి ఉన్నందుకు అని ఏడ్చి బోతున్నామరా. మొన్న ఎక్కడో రెండేకరాల స్కూల్ పైసలు పెట్టించుకుంటూ కూడాను -- ఆరువేలయ్యుకొన్నాడని వీడిచెబినిపడింది. అమ్మనీ నమ్మిపోయాడు. నాలుగేళ్ళనుంచి, శుభ్రంగా సంసారంచేసుకుంటూ, ఏనాడో పైసలయిన చనపాతకేసును పెల్లగించుకొని, మోసపోయానన్నట్లు చూట్టాడితే ఏమనాలి. ఎకరంవెయ్యికాడికైనా విడుదల కాని డీప్రెషన్ కోజుల్లో ధూమిబుట్టా ఆపేయకొని, స్తలభౌండకుడి కావాలన్నాడని, పాతకేళ్ళగడిచాక యిప్పుడు, ఎకరం ఏమానినినీ కేలకోజుల్లో తన ప్రభుకు కొనబోలేకొరివి అమ్మబోలేఅడవి అయిందని అధూర్త కలిసాచ్చేదేముంటుంది? ఇప్పటికి అబ్బుణం మాత్రం కలములగా పెంకట్రావా అని ఉజ్జామణిగా సరిపెట్టుకొని, రోజులుగెంటెయ్యాలి కాని, అవ్వా కావాలి. బువ్వా కావాలంటే ఏలావస్తాయి” అన్నాడుకోట్ల.

మాటకు మాట అంటించాలని కోట్ల వాచితీత్రతలో చేసినఅకోసజ్జే కాని అది చాస్తవం కాదని కోట్లకూ తెలుసు, పెంకట్రావుకూ తెలుసు పెంకట్రావుమనస్తత్వాన్ని పూర్ణంగా తెలియనివాళ్ళు ఏమోతనుకోవచ్చు. వాచితీములగాధక్నేహాన్ని ఎరుగున్న చతుర్వేది, కోట్లే అకరోపణ చేశారంటే దాన్ని విజమనుకోమా! అంచేత తానిచ్చిన చనువును కోట్ల కుర్చినియోగం చేసి, అకారణంగా తనను అపహాస్యం చేయ్యనా అని పెంకట్రావు క్రోధ రుణితమవుతాడు. “అందుకేరా అన్ననితేవంకం అలస్యంచేశాడు కోట్ల. పెద్ద

కట్టుంకోసం పిళ్ళనాన్న వీడిన నిలకట్టుకట్టు నిరుసు చేశాడు వీడి పెళ్ళి. ఆయనగారి కాలయాపనతో, ఒక న్యాయవాదాతను కన్పె రెపెలి, వీడ్ని కొజ్జా అనియగి చేస్తేనేగా తప్పక చేశాడు! వీడు మహాచెప్పవస్తాడు. నా వివాహంతో నాలుగేళ్ళనాడు కాదగ్గది వీడికిని. అప్పుడు కట్టుం నాలుగు వేలు అన్నారు. ఏడాదికి వేయిచొప్పున వరుడిమార్కెట్టు వాల్యూ యీ నాలుగేళ్ళలోను నాలుగువేలు పెరుక్కొచ్చింది. ఎనిమిదివేలూ ఊడేశాడో లేదో వాణ్ణే అడుగు తెలుస్తుంది. నాలుగువేలు అదనం కట్టానికి కమార్తిపడి, హాయిగా అనుభవించదగ్గ సుసారసుఖం నాలుగేళ్ళ జారవిడుపుకొన్నానని యిప్పుడు వీడ్నిపోతున్నాడు. అవును, అవ్వా కావాలి, బువ్వా కావాలి అంటే ఏలావస్తాయి” అన్నాడు వెంకట్రావు, అభినయముక్తంగా. వెంకట్రావన్నది ఏమాత్రం సత్యదూరం కాదు. :

కోట్లుచేసేపరిహారాలను సాధారణంగా నివ్వపారవేసే సరళిహృదయముడు వెంకట్రావు. నేడతినిష్ఠుడై, పోటుమాటలు నింతచేటు సాగలాగాడేమా అని చతుర్వేది విస్తుపోయాడు. సరసంగా ప్రారంభించిన సంభాషణ వాదంలోకి, వాదం వివాదంలోకి పరిణమిస్తోన్నందుకు అతడు కలవరపడ్డాడు. ఉద్విగ్న హృదయుడు కోట్లు. యీవేంప్రంబో యిచ్చే సమాధానం తప్పక వెంకట్రావును గాయపరుస్తుందని భీతిల్లాడు. సంవత్సరాలుగా పెంపొందిన వారి సౌహార్దాన్ని కొక్కతృటిలో ఒప్పుచు సంఘటిం చేటట్టుందని చతుర్వేది మనసు మధనపడింది. కాని, కోట్లే, పదునుపాటించకుండా, అసత్యానికికూడా పాల్పడి, పరిహాసంచేసినందుకు ప్రతిఫలం అనుభవించానని పస్తాయించు కున్నాడు కాబోలు, రంగుసెరాయించి “నేనా, ఊడేశానా, పాపము శమించుగాక, అత్తారు మరీ ముచ్చటిపడితే, అత్తారిముద్దు చెల్లిం నవద్దా అబ్బడన్న వాడు” అన్నాడు చిరునవ్వు ఘాయలను పులుచుకొంటో. “మరే పాపం వీడిఅత్తారికి ఎనిమిది వేలు బరువై, వీడ్ని బరువుదిగపమని కోరవచ్చారు” అన్నాడు వెంకట్రావు నవ్వుతో. దీర్ఘక్రొధంపెట్టుకొనే మనిషి కాడు. స్వతహాగా ప్రశాంతాంత కరణుడు వెంకట్రావు.

సంభాషణను కట్నాలబద్దలమీదనుంచి తప్పిస్తేగాని, తిరుగా వారేనిము

[illegible]

“అరిగినా, పాతకముమైదాకా ఉన్నాయి. మిశ్రావంతం శ్రీమం
 చూడ- అవుతోందేరా” అన్నాడు కోట్టు. “వాళ్ళవ్రాంతమే కాదు,
 ఇంతట- శ్రీపురుషనాథాలమధ్య అపారంగా యింబాలెన్ను తనూ
 కెండి. ఇంకాండులో శ్రీలు పురుషలమీద యిరవైలక్షలపెరుగుదల
 మాపునన్నాని అక్కడ బుద్ధిమంతులు విలవిల్లాడుతున్నారు. వధువులు
 బావవడం, సత్తె అంక డిమాండు నూత్రం పనిచెయ్యడం కారణంగానే
 యిన్నిన్ని ఆహ్వానాలు, ఉత్తరాలు, యంతం కట్నాలు చూస్తున్నా
 మన్నాడు నెంకట్రావు. “నేనన్నానని కస్సుమంటాడు కాని నెంకట్రావు,
 చూడు మక్కాకట్నాలదేసుఎత్తాడు” అన్నాడు కోట్టు. “వాడాడేసుఎత్త
 తేనే నిన్నేకను బుస్సుమనమన్నారు? ఇది బాగుంది. క-అన్నాటప్పటికే
 కొంపట్టుకుంటావు. నేడు వివాహాలు ఎందుచేత అర్థికసమస్య అయ్యాయో
 వాడికితోచింది చెప్పాడు. కాకపోలే కాదను” అన్నాడు చతుర్వేది.
 “అయితే కాదు అంటా”నని కయ్యానికి కాలుదువ్వాడుకోట్టు. “ఇంతకూ,
 మవ్వనేది, కట్నాలుపెరిగాయనా. లేదనా”. “నోహో! పెరిగాయి. ధర
 కరలలానే! దినుసులధరకరలు హెచ్చడం, తగ్గడం సత్తె అండు డిమాండు
 మూత్రాన్న సుకరించేగా.” “కావొచ్చు”నన్నాడుకోట్టు. “మరివెంకట్రావు
 అదేకారణం చెప్పాడుగా, తగాదా దేని”కన్నాడు చతుర్వేది. “దినుసులు,
 పెడటలు. వాటిని కడుపుటకు నడుపుటకు పరమాస్తం కావాలి. మనుష్యులు
 పివులు. ఇవి స్వయంవిగ్మతం, స్వయంబోధితం. వాటివ్యవస్థలు, విలువలు

అంతా వేరు. అంచేత దినుసుల అర్థకనూత్రాలు పెట్టాలి అన్నాడు కోట్లు. “నైతిక విలువలను పాటించడం మానవు డీనాడు. తనకు ఒప్పుకున్న అర్థకనూత్రాలకు విలువలకు కట్టిబాతున్నాడనే నాభూతం. వివాహాల్లో పనిచేస్తోన్న వీ అర్థకనూత్రప్రభావమే. అర్థకనూత్రమే నేటి పెళ్ళిళ్ళకు మంగళసూత్రమైంది. నేటి వివాహాలు బయలాకలిపర్చుకుంటున్నాయి. సరిక తానందానికి కాదు. వివాహాలు, యిక నామిస్తు పూర్వ అంశానికే పుట్టింది” అన్నాడు వెంకట్రావు. “అందుకు కారణం వేరే” అన్నాడు కోట్లు. “ఏమిటో అమహాత్మ్యరణం!” అన్నాడు చతుర్వేది. “పెట్టుబడి పెట్టి చదువుకొని కెరియర్ సంపాదిస్తూన్నాడు మొగాడు. అదదానికి వివాహమే కెరియర్ కద. నోలెటోసి మొగాడు కొనుక్కొన్న కెరియర్ ఫలితాన్ని సఖానికి సఖం, రాకాని ఆయితే పూర్తిగానే, అదది ఊతినే కూర్చుండి కొట్టేయడం ఎట్టి న్యాయం? అంచేత లాస్తే అధమం అరువేలు. కట్నం చేరాలి కట్టు యిదీ” అన్నాడు కోట్లు. వెంకట్రావు శకాలన నవ్వుతో, “ఈదృష్టంతోనేవుచ్చుకొన్నాడన్న మాటకోట్లు కట్నం” అన్నాడు. “పైకి అనరుకాని ఎవరువుచ్చుకొన్న పక్షమా, యిదే అంతర్గతంగా ఉంటోన్న రణం. రెండు చతుర్వేది మాత్రం ఏంచేస్తాడు?” అన్నాడు కోట్లు. “కట్నంవుచ్చుకోవడం నాకు సుతరామూ యిష్టంలేదురా. కాని మావాళ్ళు వట్టిడిచేస్తే కాదనలేననుకొంటా” అన్నాడు చతుర్వేది. “చతుర్వేది చెప్పిందివాస్తవమే. అదర్శపాలనకు. అక్కకాంతమ్మ అడ్డొస్తే కాదనే సామర్థ్యం చాలదు చతుర్వేదికి. కోట్లందుకొని “అలాచెప్పు. మేమంతా ఒకాడు ఆలా అన్నవాళ్ళమే” నంటో నవ్వాడు.

మాట్లాడుతోనే, కోట్లు ఉత్తరాలను స్త్రీపులను ఒక క్రమంలో సద్ది, “యిదిగో, ఒకటి తో సారం భించి, వీటిపైన వేసే అంకెల క్రమంలో పయనిస్తే తొక్కిన ఊరు తొక్కిన ఊడా తొందరలో యిల్లు చేరుకుంటా” వంటో, యర్రపెన్నిల్లో వాటిమీద అంకెల వేస్తున్నాడు. “రేపందరము యిళ్ళకు పోతాము, మళ్ళా ఎప్పుడు కలుస్తామో, నెలవుల్లో ఏం చేస్తావురా కోట్లు” అని అడిగాడు వెంకట్రావు. “నాకింక చేసేదేముంది, వాంటెడ్డు కాలమ్ను చదవే యీ కాడి ఉంది” అన్నాడు కోట్లు. “నీకు వాంటెడ్డు కాలమ్ను కర్న

మేమొచ్చిందిరా. చచ్చి గాలికు పోక, మాటకాదెవరూడాను" అన్నాడ. వెంకట్రావు. చూపుడువేలను పొటనవేలతో మీటి, "ఉంజొద్దురా" అన్నాడుకోట్లు. "నుచ్చన్నట్టే, అత్తారిముద్దు చెల్లించినబాపతు ఉందిగా. నెబ్బు పెతుక్కోనకి అరేనపుడు సంశయమెందు" అన్నాడు వెంకట్రావు. "ఏమంది ఎందుకు. ఎనిమిదివేలచ్చుకున్నావని నువ్వన్నపుడు, ఉడుకుమీ త్తెనెంచచ్చే. నీతో పనుసంగా మాట్లాడాను. తుమించు. బాధఅణచుకోలేక తొందరపడ్డాను. ఈచేత్తో ఇలా తెచ్చుకొన్నకట్టుం అల్లామాచెల్లెలుఅత్తానికి చెల్లగచ్చే. చేతులుకడుక్కుసి కూర్చున్నాము. సున్నకుసున్నా, హల్కికి హల్కీ, ఎనిమిదివేల కట్టుంపుచ్చుకొని, పెళ్ళిపూతురు మెళ్ళో మామిడాకు కట్టిపోయారని, నాఅత్తారు వప్పగింతలపుడే మమ్మన్నిదూబట్టారు. వప్పగింతపై మేం గృహప్రవేశానికి మావూరు బయల్దేరుతోంటే, నావంక నా వదిసిగాను ఓరగాచూస్తూ, చేతులూకశూ యాక్విల్ వెలాసిటీతో త్రిప్పి రుంట్లో - ఒకటి మెల్లకి న్నులే తిప్పక పోయినా తిప్పకట్టుంటుంది - మెళ్ళో మామిడాకు, జాగ్రత్తమ్మా' అని చెల్లెలిని హెచ్చరించింది ద్వంద్వార్థాలు, చెప్పలు, క్లేషలు, కాకర్గిర్థాలు, యాశిస్త్రాస్త్రాలు అపడగారసామ్మ. మెల్ల కన్నుకవచం, ఎవర్నంటున్నవీ తెలియకుండా. అంచేత ఒరులను తిట్టి. తాను తినుకుండా దాటుకొస్తోంది. పల్లకిలోంచి ఉరికి. కంధకనుక్కోవా అనిపించింది కాని దోషం మనలోకన్నప్పడు, తగాయిదాపడ్డ లాభువంకాదని. వంచినతల ఎత్తకుండా యింటికి దారట్టాను. 'పొరుషంకూడా లేదేమిటే మీఅయనకి' అందిట నాభార్యతో, ఓర్మిప్రకటించారని చెప్పమని ఆలా కిసితిచ్చుకున్నా. అంతతో ఆగిందా. నావివాహమైనజెంటనే, మా చెల్లెలు వివాహం. దానికి నాఅత్తా రొచ్చారు. ఈవిడాకోలేగింది. వచ్చిన కాడినుంచి, కాకులనుకొట్టి గెద్దలకేశామంట్లో సలపాదించింది మమ్మల్ని. ముద్దు ముచ్చట మేముసరిగాజరపడలేదంటో మాచెల్లాయిఅత్తారుసంబుక్కుంటే, తమడబ్బుగోదావరిలోపోసుకున్నా మంట్లో నాఅత్తారు గొణుక్కున్నారు. అసంబుగులు, యిగొణుగులు యివ్వేపెళ్ళివేడుకలు వినోదాలున్ను. యాతా వాతా చెప్పవచ్చేది. ఎనిమిదివేలాపుచ్చుకొని, కట్టుబట్టలతో నేను. మామిడాకుతోనాభార్య దిగడ్డాం. పైపెచ్చుపొచ్చుకట్టుంపుచ్చుకొన్నా

ఈ అపఖ్యాతి నన్ను, ఉండలేనిదాన్ని అయిపోయినాననే విచారించాభా
ర్యను నీడలావదలకున్నై. పనిలోపని ప్రస్తుతపరిస్థితి చెప్పకదూ. ఆశోక
వనంలో ఉన్నట్టు పుట్టింట ఉంది నాభార్య. ఇక్కడ నాదిగలబ్రహ్మచర్యం
నడిపిస్తున్నాను నేను. పదిహేనువందల కిక్కుతు వస్తున్నానా పెట్టి కిల్లను
తీసుకు వెళ్ళవలసిందని మాఅత్తారివద్దనుంచి మాకు తాళీను వచ్చింది. పాతి
త్రయ్యధర్మాలను పసందుగా నాలుగుశేరాగ్రాపులు వ్యాకరణదోష
లేనుండాద్రావాని పోస్టులోపంపించాంమేము. ఈటెలావారిదగ్గరనుంచి వచ్చిన
చమాదానాన్ని, తెగేసి తిరగొట్టారు మావాళ్ళు. సంప్రతింపులకు పూర్తిగా
డెడ్లాక్కు ఏర్పడిందిపుడు. వాళ్ళు మేము చూపులు, రాకపోకలు మాను
కొన్నాము. ఇహనో, యిప్పుడో రిజిష్టరుకోటీసు. చూసుకోవడం
కొచ్చింది వ్యవహారం” అన్నాడు కోట్లు.

జెంకట్రావు డిల్లపోయి అటుతిరిగి కర్కుతుడ్చుకొని, “పెవరాలు తెలియక
యధాలాపంగా నేనన్నమాటను మనసులో పెట్టుకోకురా కోట్లు. నిన్ను
ఉద్దేశించి అన్నమాట కాదని నమ్ము. మన మధ్యమతరగతి చిన్నస్థాయి
వాళ్ళం నూటికి తొంభైదాకా ఆనుభవిస్తోన్న గృహచ్ఛిద్రాలేరా యివి.
నాకుపుట్టెడుభూమి ఉండన్నావు కాదనడమెందుకని ఊహకున్నా.
పుట్టెడు భూమిఉంది. ఇద్దరు ఇంటర్మీడియేట్లు చదివేసోదర్నూ, ముగ్గురు
పెళ్ళీకు సోదరీలూ ఉన్నారు. మేము నిద్రపోయినా. అది నిద్రపోకుండా
మానాన్నగారి హయాంనుంచి పెరుక్కొస్తోన్న రెండువేల వైచిత్ర
పటుంబముణం ఒకటుంది. ఈ పుట్టెడుభూమి తెగనమ్మితేకాని అచను
వులూ జరగవు. ఈ పెళ్ళిళ్ళూ కావు. ఋణమూ తీరదు. పిత్రీయపు అస్తి
చేతికింద పెట్టుకొని, పీటిలో దేన్నిఉపేక్షించినా, కన్నాడ్చెయ్యను
ప్రపంచం నన్ను? సోదరసోదరీల ఆభ్యుదయ మపేక్షించి అస్తి అమ్మే
స్తికో, తండ్రిగారి హయాంలో పచ్చగాఉండేకొంప, పెద్దబాబు పెత్త
నలలో నిప్పున్నయిందని మాబంధుకోటే నన్ను దులిపెయ్యరా? తప్పేదీ,
తెల్వితేటలనో తప్పించుకొనేదీ ఒక్కటేనా పీటిలో సోదరసోదరీల
యరవూ కాను నాన్నగారిఅస్తికి, అస్తి చేమా కాదు. జ్యేష్ఠునిబాధ భగవంతుని
శిక్ష. నాన్నగారి హయాంలో గాదినిండా భావ్యం. మండనిండాపాడి.

పండినిండాబట్ట, ముంచనిండాపిల్లలు, చేతినిండాబట్ట తొణికసలాడుతో. కొంపపచ్చగా ఉండంటే చిత్రమేముంది. అమ్మాయిల కప్పుడు బువ్వాలు టూ యాడు, అబ్బాయిలకు వీధి బడియాడు. నేనొక్కడనే ఫారాల కక్కినవాణ్ణి, ఫారాలైనా సాయంత్రాని కేనాటికానాడు యింటికితిరిగి వచ్చే పట్టుంటోనే. ఏవో పదిగజాల పంచరంగుల పువ్వుల అద్దకపుగుడ్డలైస్తే అమ్మాయిలకు పరికిణీలు కొల్లలు. పదిగజాల చార్ల నేగుడ్డ పువ్వు కొంటే చొందుల బాగులు బోలెడు మాకు. అఖర్చులకు నేటి నాపెత్తనం కోడలఖర్చులకు పోలిక ఉందిరా కోల్లూ ? ఎకరన్నర అమ్మితే కాని పిల్లకు పెళ్లి కాను, ముగ్గురికి మూడు ఎకరన్నరలు నాలుగున్నర ఎకరం అమ్మితే అని అనువైనకోట వాళ్ళను పడేసులేనమనమాలు. మిగతా రెండు ఎకరాల వైచిల్లబోటీ, అందులో ఒక యకరం బోచేలేనిది, మరొకయకరం ఒకమనోవర్తికొట్టికి చిక్కడ్డది, సమస్త శుభాశుభ పరంపర, చనువులు. ముత్యాలు, అన్నీ వెళ్ళాలి. ఇదిరా కోల్లూ, పుట్టెడుభూమి ఉండడమంటే. ఇప్పుడుచెప్ప ఉన్నవాడినా, లేనివాడినా. నీభార్య భేదిస్తోందన్నావే. అలాఉండి లేనివాడినా" అన్నాడు వెంకట్రావు. కట్నాలయాతన లేకుంటే ఒబ్బిడిగా చేసుకుంటే మూలవిరాట్లకు ముప్పులేకుండా పంటలమీద ఇన్నీ సాగును. నాలుగెకరాలన్నర అమ్మవారేసుకు పోయినట్టు, కట్నాలేసుకు పోతే, యింకా యెక్కడి ఒబ్బిడి ? అయిదుకలుపు, అమ్మత్తంబోనుంచి అయిదుతీసై అనేలాంటి, యిసుగ్రాళ్ళ లెక్కల వినోదం మధ్యమవర్గీయులకెందుకు కలుగుతోందో అర్థం కాను. భేషజాలకుపోక, వివాహాల విషయంలో వాస్తవికదృష్టితో వ్యవహరిస్తే కట్నాలు కొరం, కట్నాలుయివ్వం. ఎంతంతకట్నాలు పుచ్చుకొన్నా. ఎక్కడున్నావు గొంగళి అంటే వేసినవోటే ఉన్నాను. కంబళి అన్న సిద్ధి తప్పనవుకు కట్నాలను వర్జిస్తే కాస్త ఒబ్బిడితో ప్రాంతంగా నడిచే కుటుంబాలకు. ఉల్టాసీదాలు ఉల్తాన పతనాలుతప్పును. ఉత్సాహ కరంగావుత్తులు చేసుకొంటో భవిష్యత్తుకు భయపడి పోకుండా సుఖ జీవితాలు గడిపే సంసార్లు బోలెడుండురు. అది దేశానికంత బలం" అన్నాడు చతుర్వేది.

సంఘ సంస్కర్త, సామాన్యమనిషీకూడా ఈ సత్యం గుర్తించారు.

యితేం దీజార్మమెండు, న్యూక్లియర్ పెన్సు సమస్యల్లా తయారైన
 పరివచక బంధంలోంచి తప్పించుకొని బైటపడలేకుండా సంఘం.
 నల్లయా మాటైగాని, ఏదిక్కడూ మానడానికి పూనుకో లేకున్నాడు.
 కొంపలంట్టుకుంటేనో పరదలూస్తేనో, వస్యతెలియకుండా చేచిక్కింది
 బాగేసుకుపోయేవాళ్ళ పీరావేశంతో ప్రతి ఒక్కడూ కట్నాల
 కెగబడుతున్నాడు. గట్టునకూర్చున్నవాడు చేత కానివాణ్ణి హడావిడిలో.
 కట్నం పుచ్చుకోకూడదన్న ఆదర్శం పాటించినవాడు ఆర్థికంగా అపొడి
 అయిపోయే దుష్కాలం ప్రాప్తించింది. ఇచ్చినోట తప్పకపోలే, వచ్చే
 టోట ఎవడు మానుకోగలడని ముఖంమీద అడుగుతున్నారు. దానికి
 సమాధానమూ కన్పించటంలేదు. తత్సమస్య పరిష్కారానికి, పోనీ,
 యువకుల కాన్సరెన్సోటిపెట్టి చూతామా అంటే సోదరీలున్న యువకుని
 అభిప్రాయానికి, సోదరీలలేని యువకుని అభిప్రాయం అంతా ఏతంపెట్టు
 అవుతుంది. తద్వారా యునిలేటరల్ గా తామొక్కరూ మానే ఉదారుల
 నాపించగలమా ఈ భీభత్సంలో? అబ్బో, ఎక్కడిమాట!” అన్నాడు
 వెంకట్రావు.

“బీదకుటుంబాల మాధరాగర్వులచేసి ధ్వంసంకాపండాను, ఒప్పిడి
 ప్రతుకు నలవర్చుకోడానికి కోరికపరేటివులు, స్కూల్ సేవింగ్సుసీమ్ములు.
 గృహపరిశ్రమల ప్రభుత్వం నెలకొల్పి, దేశాభ్యుదయ కార్యక్రమం కొన
 సాగిస్తూంటే, మాతురుకట్న భారమెట్టి పెనుభూతంలా గృహస్తుపై విరు
 చుకుపడి, అతడు శ్రమించి, నోరుకట్టుకొని చేసుకొన్న స్వల్పఅదానే కాదు,
 అతడి ఒప్పిడి అభ్యాసాన్ని, ఆత్మవిశ్వాసాన్ని కూడా కూకటివేళ్ళతో
 పెల్లగించి పాచేసిపోతోంది. అతడు జన్మలో తిరుగా కోలుకోడం కల్ల.
 ఈకష్టాల్నితం యేస్వయంకృషి జీవితలక్ష్యాలలేని అబాంత్రాలచేతపడుకో
 ఏకష్టనీవిశ్రమఫలితం ఏగుడ్డాడిచేతిరాయి కానో అంచనావేయలేముకద.
 ముద్దుగా. ముచ్చటగా, ఒకలాంఛనంగా ఒకవేడుకగా వచ్చినట్టేవచ్చి.
 కట్నా చీనాటికి బ్రహ్మరక్షపై కుత్తుకపట్టుకుంటోన్నై. ఎన్నికుటుంబాల
 సిరిసంపదలు మటుమాయమైపోతున్నాయి. కట్నాల సమస్య దేశాభ్యుదయ
 కాముల కెంతకిరోభారంకల్గిస్తోన్నదీ, మొన్నజన్మడినోత్సవ సందర్భంలో

ప్రధాన నైపుణ్యానికిందిన ఒక వింత కానుక ద్యోతకం చేస్తోంది. చెకాభ్యుదయానికి మునుపటి రాల సంకీర్తన చేస్తామని బాస చేస్తో ఉన్నప్పుడే వలయువకుల వాళ్ళు చేసి పంపిన పమాణస్వీకార పత్రాకలో, కట్నాలు పుచ్చుకోమన్నది, ప్రధాన విషయమైందే అన్నాడు చతుర్వేది. “ఇంత ప్రధాన విషయాన్ని ప్రభుత్వం యొందుకు ఉపేక్షించాలి అర్థం కాదు” అన్నాడు వెంకట్రావు. “ప్రభుత్వం కావాలి జూరీ చెయ్యగలదేమో కాని, ఈ విషయంలో వాటిని అమలుజేస్తుంది చుట్టూ. ప్రభుత్వం కానీంచిన వడ్డీరేటును హాహు కానీ రుకోటికి సాయాలతో అధిగమించి యథాప్రకారం అధిక వడ్డీలను ఊడేస్తున్నాడు. కానీ నాలభరితమల్లా కట్నాలను సభమీద చదివించరు. అంతే” అన్నాడు చతుర్వేది. “అంతే అయితే చాగే, అది మరీకల్లీలకు కలహాలకు దారితీయవచ్చు కలిసొచ్చిది వీసమెత్తులేకపోగా” అన్నాడు కోట్లు. “గట్టు ప్రచారం చేసి ప్రజల్లో ప్రబోధం కల్గించా” అన్నాడు చతుర్వేది. “స్వార్థ సంతృప్తి కానీ ప్రజయతాండవం చేస్తోన్న ఈ సోజుల్లో నీత్యోపదేశాల నెవడు వినుకుంటుంటాడు. ప్రచారాలు కూడా శుష్క ప్రయాసే. మనకంత కోసే. కాని, మన వాదోపవాదాలవల్ల యాగ వాలను వాళ్ళ మీద, కట్నాల రాయిల్లు, చర్చలు బాగా దళమెక్కి ఉన్నారు. మొదట్లో ఏమో కాని, యిప్పుడు, ఇన్ ఫెస్టిలో పోసుకోడమే గాని మరేమాట నచ్చదు. నొచ్చును. యిరోడ్ వోమ డి. డి. టీకి యిమ్మానిటీ డెవలప్మెంట్ నివన్నా మిమధ్య. ఈమానకీటకాలు అతరహాలోనే. మ్రింగిన కొద్దీ ఆకలిముదిరే వింత రోగం యీ కట్నాల జాడ్యో” అన్నాడు వెంకట్రావు అవేశయుతంగా. “అవును. అమ్మ వారి జాడ్యాల ఊరిమీద పడితే, ఆరోగ్య వారప్రదర్శనాలు చేసి యేం లాభం. కట్నాల రోగం ప్రచారానికి ప్రబోధానికి లాంగుతుందట్రా మీపిచ్చికాని. దానికి ఒక్కటేమందు, ఒక్కటే ముక్తి మార్గం. వాతకు కానిలాంగ దారోగం. అవాత పెట్టడం కన్యల చేతుల్లోనే వుంది. దానికి నూచనలా కన్పిస్తోన్నాయి. అడవాళ్ళలో అబలత్వ లక్షణం ఆసహాయ భావం అంతరిస్తున్నాయి. పురుషుడు కంటబడితే మెలికలు తిరిగిపోయే స్త్రీ. ఈ నాలుగైదేళ్ళలోను నాకు కన్పించలేదు. మనకాలేజీ అనుభవం చూడరామా. మనమే భిడియపడి తప్పుకుంటున్నాం. వాళ్ళు మనముఖాల మీద

మంచి విసవిసానాదీ ముందు గాలికి నలంకరిస్తాన్నారు. ఊళ్ళలో ముత్యం సుద్రంగా ఎదురవుతున్నారు. ఇళ్ళలో ఎదురుతిరుగుతున్నారు. సభావేదికల నెక్కుతున్నారు. నాటకరంగాలను తొక్కుతున్నారు. మగతొడు లేకుండా మిగతావనులన్నీ చేసుకుపోతున్నారు. వేసికిమిగతారా కోట్లు మరీకురతన మొస్తోంది నీకు” అని నవ్వాడు వెంకట్రావు. “వాడివ్యంగ్యం యివ్వకొచ్చరా, కానీరా కోట్లు” అన్నాడు చతుర్వేది “నాలుకరంగంరా నామినహాయింపు. పెడర్థాలు తీస్తాడు వెంకట్రావు.” “చెప్పేది కానిరా” అన్నాడు చతుర్వేది. “ఏలై బ్రరీ చూడండి, లై బ్రేయనకు పనిచెప్తోన్నది యువకులే కాని యువకులు కాదు. కాలేజీలో విద్యార్థినుల పెర్సనలిటీ ఎలా పెరిగిపోతోందో నేను మీకు చెప్పనక్కరలేదు. చచ్చిచెడి పత్యం మార్కులు మనం తెచ్చుకొంటే, క్లాసులు వాళ్ళు కొట్టేస్తున్నారు. నాగపూరు యూనివర్సిటీ బి. యే. యజ్ఞామలలోనేగా, హైయస్టు మార్కుస్ స్కోర్ చేసిన మొదటిపదుగురు స్త్రీలేననిచదివాం. వృత్తివిద్యలు నేరుస్తున్నారు. ఉద్యోగాల్లో అడుగడుగునా వాళ్ళు మనలను తలపడేదినం మారంలోలేదు. గట్టిగా పోటీప్రబలిననాడు అధికారుల ఆదరాభిమానాలను మారగొనేది వాళ్ళు కాని మనం కాము. స్త్రీలు కెరియర్లను చేచిక్కించుకొని, స్వరక్షణ శక్తిని సంపాదించుకొన్న కొద్దీ, ఎవరు ఎవరికి కట్నాలీయాల్సివస్తుందో అయిదేళ్ళలో మనమేచూస్తాం. వ్యవహారమంతా తారుమారవుతోంది. ముందుముందు పెళ్ళిచూపులకు బయల్దేరి పథువో, వరుడో సంశయపడ నక్కరలే” అన్నాడు కోట్లు.

“ఓరి, ఎంత కవనమల్లావురా కోట్లు! అయితే, అప్పట్లో, వాకిట్లో, అగ హొత్తులపొగలో, మధ్యమధ్యకీకంటి చూపులు చూస్తో తలవంచుకొని తివాసీ మీదమార్చునేది, నీలెక్కప్రకారం వధువా, వరుడా” అన్నాడు వెంకట్రావు. మాబాగా పొగ వేస్తావురా కోట్లుకి. వాడెసలేకబుర్లకొరు. వాణ్ని రూట్టేయనిస్తావాలేదా” అన్నాడు చతుర్వేది.

“పరీక్షలకు స్రయాసపడి ఉన్నాడు చతుర్వేది. పాపం యీనాటినుంచి అడపిల్లల పరీక్ష ఒకటివచ్చిపడింది వాడికి. రూట్టేసిపెట్టరా” అన్నాడు వెంకట్రావు. ఉత్తరాలుమీద అంకెలువేస్తున్న కోట్లు తలఎత్తి, “అడపిల్ల

“నీళ్లు కాదు, వేటలంకే బాగుంటుంది” దని సవరణ చెప్పాడు “వేటలంకే బాగుంటుంది” అంటే అడవిపిల్లలను పట్టుకుని ఏదో క్రూరజంతువులైనట్టు మాట్లాడావు” అన్నాడు జెంకట్రావు “నేనన్నానంటావు, చూచుకో ఈ ఉత్తరం. నీకేలేలుస్తుంది. ఈజొచ్చిన అమ్మాయిలో కృష్ణానది మొంత ప్రమాదకరమో చూచు” అని ఒక పంక్తి టిక్కెట్టి యిచ్చాడు. “ప్రమాదకరమా, ప్రమాదకరమా నువ్వనేసి” అంటే ఉత్తరం పుచ్చుకొని, “ఈజ్యే ప్రమాదంలా నైనా ముడెట్టుకుండా పిల్లను అపలేం” అని చదివాడు వెంకట్రావు. జొట్టావాక్కాన్ని న్యాక్కినిస్తూ “రేపైనా పత్యం పెట్టుకుండా అపలేం అంటే ఏమనుకోవాలి. రోగి, అన్నం అన్నం అని అరామి చేసి, యిల్లు పేకిపందిరివేస్తుందనేగా దాని తాత్పర్యం. రోగి, పత్యం పడునుకొచ్చిందంటే, రోగం వెనకట్టిందన్నమాట, అడిపిల్లకు ఈమవచ్చిందంటే కన్యాత్వం ముగిసినదన్నమాట. అఉత్తరం వానిన కాస్తున్నదో గట్టివాడా, అపలేం అన్నమాటలో ఎంత అర్థం కూర్చుంటా అన్నాడో చూడు పత్యానికొచ్చిన తత్వం ఎప్పుడెప్పుడని ఉరికలేస్తోందన్నమాట. ఈవేసుంగుల్లో వివాహం చెయ్యకపోతే, మాటామంతిలేకుండా విరుచుకుపడిపోతుందన్నమాట. అ అమ్మాయియెవరో ఏమి చేసినా చెయ్యగలదని, మాడలేపోతో ఉండాలి అచుట్లు ప్రక్కలవాళ్ళు” అన్నాడు జొట్టా యెంతో భయవిహ్వలత ప్రదర్శిస్తూ. “అంకోట్టూ, పులూ, భూతమో, యిప్పుడు, యిక్కడ మీదకురికినట్టే చేశావు చూసామా అడవిపిల్లలంటే యింత భయం ఎప్పుటినుంచిరా” అన్నాడు చతుర్వేది. అడవిపిల్లలంటే కాదు. యాజొచ్చిన అడవిపిల్లలంటే ఆను. జెంకట్రావు వేషాలంటాడు కాని, ఇప్పుటికి యాజొచ్చిన అడవిపిల్లను చూస్తే, పులిపిల్లను చూచినట్టుంటుంది నాభయం. వయస్సు పదకొండు పండ్రెండేళ్ళు. దాని జన్మస్థానం తాళిపూడి. పదకొండు, పన్నెండేండ్ల క్రితం తాళిపూడి పెళ్ళికి తీసుకెళ్ళారు మావాళ్ళు. నాకు కుర్రతనం. మా మగ పెళ్ళివారి కక్కడ విడిచి ఏర్పాటుచెయ్యలేదు. అడవిపెళ్ళివారి లోగిలి నాలుగిళ్ళు కనంతి. మండువాలోగిలి. అడవిపెళ్ళివారు దక్షిణగదుల్లో సద్దుకొని, మా మగ పెళ్ళివారి సందర్శి—పాతిక మువ్వైదాకా ఉన్నాము — ఉత్తరగదుల్లో ముడతొక్కారు. మాతోవచ్చిన చాకళ్ళు, మంగళ్ళు, జోళ్ళు వగైరా

పొలుద్యాలను మండువా వంచను పెట్టుకొని, మండువాచుట్టూ పడుకో వాల్సివచ్చింది. దొడ్డివైపున ఉన్నమాలగది యావత్తు ఆమెమె వెలవలన్న అన్నాయి, ఒక్కరై, ఆక్రమించేసింది. ఆప్రాంతాని కెళ్ళడానికి నివసూ, సరికిపోతున్నారు.

ఒక్కయింట్లో యంతమందిని దట్టించడానికి కారణం, ఆప్పటి ఆగ్రామ పరిస్థితి. ఆప్పటికి వారెందులూ నూర్యాస్తమయానికే, ఊళ్ళో తలుపులు మూసివేస్తున్నారు. చీకటడించేం, వీధుల్లో జనసంచారంబందవుతోంది. రాత్రులు వీధి మొగల్లో. ఒకటోరెండో కుక్కలు మోరలేత్తి యిదు రోమని మొరగడం తెప్పితే. నిశ్శబ్దం అవరిస్తోంది, నీరెండవేళ, అట్లకు పోయిన పిల్లలను, పొలాలకు పోయిన పశువులను తోలితెచ్చుకొని కాపాడు కొంటోన్నారు. సాయంత్రం యింటచెప్పకుండాపోయి పరాయింట, నూర్యాస్తమయంతో ఆక్కడ తలుపులు దిగవడంచేత బండ్లపోయిన వాళ్ళూ. రాత్రికి పరాయి ఊళ్ళో చిక్కడిపోయినవాళ్ళూ చచ్చిన రాళ్ళతోనే జమకొస్తోన్నారు. మేము వెళ్ళినక్రితంరాత్రి పెండ్లిపనుల తొందర్ని అడపెళ్ళివారు పరాధ్యాన్నంగా, దొడ్డితలుపు గడియను, ఆక్రమ చేశారట, ఉదయానికి పాకలోగేదలేదు. చెయ్యగట్టుకంటూ రక్తపు చారలు కనిపించినై. దానిక్రితంరాత్రి పెండ్లివారి పక్కయింటిపాలేరు, యజమాని యింటపరున్నాడని, పాలేరుతలితండ్రు లనుకున్నారు. ఇంటివద్దనే పడుకున్నాడని యజమాని అభిప్రాయపడ్డాడు. ఉదయాని కొకరింటికి ఒకరువచ్చి వాకబుచేసుకుంటే, అయింటాలేడు, ఈయింటాలేడు. ఉభయంలు కల్పివెతికితే, పుర్రెలేనికొంత మొండెం, పాలేరు శెండి మురుగులు ఊరుచివర చెయ్యగట్టున్నునై. మధ్యాహ్నానికి పోలీసులొచ్చి, పంచాయితీచేసి. మొండాన్ని పోస్టుమార్టంకుపంపి. శెండిమురు గులను నీలుచేసుకొని, నూర్యాస్తమయం కాకుండా, అఘమేఘాల మీద ఊళ్ళోనుంచి వాటేశారు. పంచాయితీ రిపోర్టులో, 'పోలారపు అడవుల్నుంచితప్పి వచ్చిన పులివాతను పడ్డందున' అని మరణకారణంవ్రాసి సంతకాలు పెట్టారట పంచాయితీదార్లు. పడవ దిగడంతోనే, విడిదెక్కడ అని మావార్యడిగితే, అడపెళ్ళివారు వెప్పినవృత్తాంతమిది. రాత్రులు వీధిముఖం చూడ్డా

..క ముణులైనపుడు. మహాయంట విడిచి ఏర్పాటుచేయడం, అపాయకరంకాదా అన్నారు, అవును పెళ్ళికోల్చిన కాలిలన్నీ యిళ్ళకు సురక్షింపంగా చేరాలంటే, అడపెళ్ళివారింట బసచేయడమే క్షేమమని మామూలీచింది. మారవాత కించెదాలస్యంగా వచ్చిన బందుగోరు వ్యాఘ్రసిషయం వినిఉండకి, భేష్ బాగుంది, వీధి ఆరుగులు వికాలం, చాకళ్ళూ, మంగళ్ళూ ఊరంట బసలుచేసి యిబ్బంది పెట్టకుండా, పిలిస్తే పలుకుతో, శుద్ధంగా ఆరుగులమీదే పండుకోవచ్చునని తన అమూల్యాభిప్రాయం జెలిబుచ్చడంతో, తాళ్ళపూడి తాతయ్యగారొకరు శుకాలున నవ్వారు. ముమ్మన కోపంకట్టు కోస్తేగాని మొగపెళ్ళివారి ఫాయాకన్నించదుగా. మా బంధుక్కి ముసలాడు తనమాటకు నవ్వనా అని అంతలో కోపంవచ్చేసి అయనగారికేమీ పిచ్చెత్తలేదుకదా అని నెమ్మదిగాఅడిగాడు. మావాడికీ మతోయింగని అయనగారు భావించాడు కాబోలు, పిలిస్తే పలికేవాళ్ళెవరు స్వామి, వాళ్ళను ఆరుగులమీద పండుకోబెడతే, నయం, చెరువుగట్టుమీదే వాళ్ళకశేబరాల్ని సారి కశేబరాలు కూడానా, ఎముకులగుళ్ళని చూడడం అన్నాడు.

రాత్రి భోజనాలైన తర్వాత పెద్దమా పిన్నమా ప్రతిఒక్కరికీ, వీధి పలుపుగాని దొడ్డితలుపుగాని, ఒంటిగాతియ్యబోకండిసుమా అని పదే పదేచెప్పి. అప్పటి కందరూ ఉన్నారని పేరుపేరున విలియానేసుకొని, అడపెళ్ళివారు దక్షిణపు గదుల్లో స్థిమితపడ్డారు, గడదిన పదిరోజులూ పులుల కథలను, భోజనశయ్యా విహారాలను, మనోభావాలను తెగ చెప్పుకొని ఉంటారు. ఇంకాకొత్తగా చెప్పుకునే దేమి దిగడి ఉంటుంది వాళ్ళకు. ఎంతవంత అయినా వారంరోజులు వల్లనేనేసరికి, దానికొత్తయిగిరిపోదూ! ఎక్కడో మా మామలాంటి చాందసులైతేతప్ప. తణుకుభీమవరం సందున, రైలడి పాతికేళ్ళయినా అతడి కది పాతబుడేదు. నేటికీ ఎప్పుడెక్కినా. ఓహోహో ఏమి సౌకర్యం యార్పరిచాడండీ గోస్తనది డింగీలో ఓ రాత్రెల్లా ముడుచుకు చచ్చేవాళ్ళం, అంటోనే ఉంటాను, ఆక్రితం సాయం త్రమే రైలడ్డట్టు. బలిమినే ఆనండి, గ్రామజీవితంలో స్థిరస్థావరం చేసుకుని కూర్చున్నపులికి, వాళ్ళా పదిరోజుల్లోనూ కొంతకొంత అలవాటుపడి

కొండపైచేతి నిద్రలకు పడ్డారు. మేమాలాగా! మేం పులివికేషం విసిరి ట్టిగా జామైనా కాలేదు. మాగుల్లో నిద్ర లేలాపడ్డే! మరోటీ, కొండలు, లోయలు, అడవులులేని సత్సకమైన సమతల ప్రదేశంనుంచి వచ్చినవాళ్ళం, పామర్రావి బడిగోడమీద వేసినబొమ్మలో పులిని, రెండుకాళ్ళ దసరా పులిని తప్పితే బరిమీదపులిని చూచినవాళ్ళం కాము. అంచేత పులిఅంటే మాకు గుండెల్లో రామధోళ్ళు కొద్దోన్నై.

ఆపులేవో కేవలం పీఠిగుమ్మంలో పొంచివూర్చున్నట్లే బెడరుతో గురగురలాడతాము. రెండుచేతులతోను కళ్ళుమూసుకున్నా, పులిచారలు, కోరలు, కన్ను, గోళ్ళు నాకంటో అడుతున్నై. దాని వడి, వడుపులు ఎవరో చెప్పినమాటలు. బుర్రలో అలంగం తిరుగుతున్నై. దానికిసాయం వాప్రక్కనున్న పొట్టికుగ్రాడు, కంఠంనొక్కేసుకొని, 'వరే, వరే, పెద్ద పులికి మనిషిమాంసమంటే అందులోను కిల్లలమాంసమంటే మరీప్రీతిట్రా' అంటో ఏడుపుముఖంవేశాడు. వాడిగుండె అదటుతగించాలని నేను లేని ఛైర్యం తెచ్చుకొని, నిజమో అబద్ధమో, "చచ్చ ఎవడుచెప్పాడు నీకు. పులికి మనిషిమాంసమంటేడోకు" అన్నా నాలాగే వాడికి ఏమీ తెలియదుకదా అని. ఆహ్లా! వాడెక్కడ! మొన్ననే పాలేరాడిని తిందటగా అన్నాడు, అంతసుళువుగా నమ్మేనేవాణ్ని కానన్నట్టు నాకళ్ళల్లోకి చూస్తో. "అదా నీకొచ్చిన అనుమానం, ఏం మాంసం దొరక్క, గతిలేక, లంకణంచెయ్య లేక ఏదోఏడ్చింది, శిథిలమవుతున్నప్పుడు ముసలిపీనుగ దరిద్రపూరి. అంత లోనే ఆసహ్యం వేసి మొండెం వదిలేసి పోయిందిగా" అన్నా. ముసలిపులైతేం, పడుచువాడిమీదే పడిందిగా. వాణ్ని చంపేసినతర్వాత, మొండెం వదలేస్తేం, మెడ వదలేస్తేం అన్నాడుఏడుపుకంతతో. "అందుక్కాదురా, అసలు మాటవిను. వాణ్ని చంపేసిందో మనంబ్రతికామో వాణ్ని మొన్న చంపేయడం మనకంతనయం అనుకొన్నావు" అన్నా ప్లేటుమార్చి. "వాడు చావకపోతే, వాడేం మన్ని చంపునా!" అని అడిగాడు ఆశ్చర్యంగా. "పాలేరుమన్ని ఏమిచేసుననికాదు. మనిషిమాంసం పంటికితగిలే, పదిహేను రోజులదాకా ఎంతఆకలివేసినా. మనిషిని వాసన చూడదట పులి. దాని దగ్గరనుంచి యీలేసుకుంటో వెళ్ళినా ఊదగుతుం అనింటుంటుంటేకా, కో

మనం ఈవ్రాంనుంచి వెళ్ళిపోయేవరకు మనకు ఫులిభయమక్కరలేదు. మరో సారి తాళ్ళపూడి రానేరాలి, మనకెందుకు ఫులిభయం? హాయిగా నిద్రి పోతామన్నా” వాడికిపు చుటచి. “నిజమేనా నీకెవరు చెప్పా” వన్నారు. నీకాపక్ష ఎందుకు, నేనేవో పొద్దకంటే చదివా కళ్ళమయ్య అన్నా. చోరుమయ్య అన్నంత, కోపంగా. వాడెక్కడ మూస్తాడు. నాప్రాణం తీస్తాడుకాని. వీడుమరి భయపెట్టున్నాడని రెండోప్రక్కకుతిరిగి పడుకున్నా. కాస్తేపటికి పిపుగోకాడు. ఫులిగోళ్ళ భయా న్నున్నా నేమో తప్పిపడ్డా. “అల్లరిచేసేనాళ్ళను పట్టుగోడానికి, చప్పడు చెయ్యకుండా దొంగపోటుగా చింతబంతో, మనక్లాసుకోచ్చే రెండోమాస్తారిలా, పిల్లి కాళ్ళమీదవచ్చి ఉటుకుతుందటగా ఫులి,” అన్నాడు. “మరే ఇట్లాంటి మాటలు నిన్నేతేకి చెప్తున్నాడా వాడెవడోను. నాదగ్గర చెప్పమను తెలుస్తుంది. వాడివన్నీ శుద్ధఅబద్ధాలు, వాడిమాట నమ్మకు” అన్నా. “నీమాటే నమ్ముదునుకాని మూడోక్లాసు ఫులిపాఠంలో ఫులి పిల్లి అడుగులమీదవచ్చునని చదివా. నడుం విళంబుబద్దలా చాచేసి, యీటెలా దభీలున ఉటుకకలదని యీ వూరి అబ్బాయి చెప్పాడా” అన్నాడు. వాడల్లాచెప్తే యిద్దరుకట్టకట్టుకుని చావండి అన్నా వళ్ళుమండి. ఆసలేనేను చాడలి చస్తూంటే, నాకుతోడు, వీడోడూ నష్టజాతకం గుణిస్తో నెనకాల. ముఱచిపోనీయడు. కనుకోనీయడు.

అప్పట్లో గ్రహింపు లేకపోయింది. ఇదోరకం మనుష్యు అంటారు. చదువు, జ్ఞాపకశక్తి జ్ఞానం, తెల్విలేటలు, అన్నీఉంటై. అయితేం అభిరుచులుమాత్రం అనారోగ్యం. మాడిగుట్టిడరుగారి అబ్బాయి ఒకడు ఫోర్తు ఫారం చదివేరోజుల్లోనే చిత్రలేఖనంలో సిద్ధహస్తుడయ్యాడు. స్లిడరుగాఁ కోరోజున ఆఫీసులో పార్టీతో ఫీజువిషయం మాటామాటా వచ్చింది. వేళావిళేషం పార్టీకూడా చేచీకోరుకాదు. ఇంకోక్క కాని ఇయ్యనక్కరిలేదు చూచుకోండికాతా అంటూనే దభీలున పక్కవాడిచేతిలోని కర్రలాక్కుని, గుడ్లు పెద్దవిచేసి, స్లిడరుగారి తలపైకి విసురుగా కర్ర ఎత్తాడు. అయ్యో అయ్యో, దేవుడంటివాడు, ఏమన్నాడనిరా, నీకేం వొడ్లిందిరా, ఆయనబుర్ర కెడ్డోంటివి అని ఛాట్టున ఆకర్రదొరక

బుచ్చుకొని, పార్టీమేనమామ, తేలు, తేలు, అని అరచాడు. ఎక్కడి వాళ్ళు అక్కడ కాఫీవైకి లాక్కున్నారు. ఏమీలేదు. అచ్చగా, అడ్డక్కలు, అకొండెం, అపూసలు, అవ్వం, ఏలపడ్డాయో, ప్లీడరుగారి సుపుత్రుడు, ప్లీడరుగారు కూర్చునే కుర్చీపైనకగోడమీద, ప్లీడరుగారి తలకు మూరెడు, వైగా, ఎరగకుర్చీల్లో కూర్చున్న వాళ్ళ కంటికి చక్కగా అనేలా సర్వంగసౌష్ఠవమైన చారెడు మండ్రగబ్బను చిత్రించిఉన్నాడు. అంత అభిరుచికంటే, అకునో, పువ్వునో, పావుగాయినో గీయకూడదూ? వాకట్లోకి వచ్చినవాడల్లా ఎగిరిపడ్డానికి, వీడికుంచెకు దొరికిందల్లా తేలూ, జరీనా! అందులోనూ తండ్రీగారి తలమీద పడ్డోనట్లా! అబ్బాయి చిత్రలేఖనం నాన్నగారి ప్రాణానికే ముప్పుకానా! అయినా అకుర్రాణ్ణి కొంటి డిప్పుకాయి అనుకోవచ్చు.

ఈ పొట్లాడిరకం వేరు ఈరకంవాళ్లు కుళ్లను పెత్తినట్లు మనోక్లికాన్ని వరిస్తారు. భయమేసినపుడు గాన్ని తగ్గించుకోడానికి ప్రయత్నించాలా? అదీ లేదు, యిదీలేదు. భయాన్ని దుఃఖాన్ని అరికట్టడానికి బులు, సర్వకత్తులు వినియోగించి, భయాన్ని రెట్టించేరహస్యాల నెన్నిటినో గోక్కొచ్చి, కెళ్ళించుకుని కెళ్ళించుకుని ఏడ్వడం వీడికిసరగా. మరీ ఏడ్చి పోతున్నాడని ధైర్యం చెప్పబోతే, నన్ను మోసం చెయ్యలేవన్నట్లు, వాడి తెల్విలేటలన్నీ చూపెట్టి యక్షప్రశ్నలేస్తాడు. పోనీ అని తనమానాన్ని తాను పడిఉండడు. వాళ్ళోబిడార్చు కావాలి. మంచిమాట వినుపించుకోడు. ఏదోఒకటి మనసులో పెట్టుకొని కుములుతోడడమే వీడికి అనందం.

ఇక్కడైతే ఫులివచ్చింది కాని, ఈ పొట్లాడికి ఇంటిదగ్గర చెయ్యాలగొడవ. వీడిబూర చెయ్యాలపుట్టది, కాలక్షేపం చెయ్యాలకబురు. వేళ వెతుక్కుని, వివేరకాన్ని వెతుక్కుని చెప్తాడు. చెయ్యాల అడపిల్లలకు ఎక్కువ పట్టిస్తాయని ఎరుగును. చీకటిరాత్రి, బుడ్డిదీపం, ఈగురుగాలి, కిటికీ తలుపుల కిరకిర, బాలలు, ఇట్లాంటి బాగ్గాండు అమిరితే, చెయ్యాలను చెప్పి చూపెడ్తాడు. మన మాటలు అవివింటాయేమో నని మనకుభయం కలిగేట్లా, మధ్యమధ్య కంతం నొక్కేస్తో, అంతలో ప్రక్కలకు బెదురు చూపులు చూస్తో, చీమ చిటుక్కుమంటే చెయ్యమేఅన్నట్లు కళ్లుతేలేస్తో, అప్పదిగ్గంధంచేసి హడలగొడ్తాడు. ఒక్కొక్క బిగిలో, ఏదోచేతికి తగిలి

పోయినట్లు ఉలిక్కిపడేవాళ్ళం. కోసనీమడెయ్యాలు అంతానిద్దగ్లమీద ఉడంగా రాత్రులు ఊరేగుతాయని, తల్పుతీసుకొని వెళ్లినపిల్లలను ఎత్తుకు పోయి స్మృతానంలో పదిలిపెద్దాయనీ, మరీబెదర కొట్టేసుండగా, వాడి మాటలమధ్య దణ్ణేంమీది తువ్వలు యిట్టే క్రిందపడింది. దీపం అరిపోయింది. బారుమన్నారు అడపిల్లలు.

ఈరకంవాడు పెద్దపులిని మఱచిపో నిస్తాడా. పులికి వచ్చినచోటుకే వస్తోండడం అలవాటట. నిన్న రాత్రి యిక్కడనుంచి గేదెను ఎత్తుకుపోయిందట. మళ్లా అది వచ్చేవేళ నీకు తెలుసురా అని అడిగాడు. తెలియదన్నాను. నాకుచెప్పినాయన రాత్రి పదకొండు అన్నాడులే. ఇప్పుడు తైము ఎంత అయింది అంటావన్నాడు. పదకొండు అన్నాను. పదకొండు అన్నానోలేదో, వెంకట్రావ్! మధ్యమధ్యన, కొంతకొనిగోయినకంతంతో అంచేత మాకు వినుపించకుండా పోయిన మాటలుంటాయి - దొడ్లోనుంచి కెప్పున, చిం పేసిందే ... నావాణానికి వచ్చిపడిందే ... పెద్దపులే, అన్న మూడుపోగుల మాటలు. ఎవరివో, స్టేషన్లో ఆగక దూరంగా కూసు కొంటో పోతోన్న రైలుకూతలా వినుపెంచివై. కేక వినిపించడం తర్వాత యిగా, భం, భం. అని భయంకర రవంబకటి, మండువావైపు వచ్చిపడింది. వైవాణాలు పైన ఎగిరిపోయాయి మాకు. మాగదుల్లో ఎక్కడివాళ్ళక్కడ వివక్షతలు పాటించకుండా ప్రక్కవాళ్ళను కాగలించుకొని కట్టకట్టుగొని గొల్లుమన్నారు. నన్ను పీడిస్తోన్న పొట్టాడు ఉక్వాసనిక్వాసాలు తియ్యటం లేదు. ఆ భీభత్సంలో ఎవరుఎవరికి ధైర్యం చెప్పగలరు. దీపం అర్పేయండి దానికి కనిపించం అన్నాడు ఒకడు. పులివి పిల్లికళ్లు, అర్పేయవద్దనా, అంటాడు పొట్టాడు, నన్నుగోకి.

అడపెల్లివారుకూడా దొడ్లోనుంచి పులి ఎవరో ఎగ రేసుకుపోయిందని, మళ్లా మండువారిలోకి వచ్చిపడిందని, వాళ్ళగదుల్లో కంగారుగా కలియత్రొక్కుకుంటున్నారు. అంతలో ముసీలావిణ్ణేనరా అని ఆయజమాని బారుమని గోడంటే దిగజారాడు. అంబా అంబా అని రేగదూడ అర్చినట్టు అమ్మా అమ్మా అని అరకైయేళ్ళ యజమాని వాపోతోంటే, విరుద్ధంగాఉన్నా నాకు కళ్లుచెమ్మివై. ఆగదిలోంచి, యీ గదిలోంచి వచ్చిన ఆయనగారిభార్యా బిడ్డలు ఆయన్ను పెనేసుకుపోయి, ఏకకట్టగా దుఃఖసముద్రంలో ములిగిపోయారు. అమ్మా అమ్మా, అత్తా అత్తా,

మామ్మా మామ్మా అంటో, ముసిలావిడబలగా మే, కొడుకు, కోడలు, కూతుళ్ళు, మనుమరాళ్లు ఒకజేకోకాలు. రేపోమాపో కన్నుమయ్యటానికి సర్వసిద్ధం చేసుకొనికూర్చున్న ఒకముసలమ్మకోసం, అరవైయేళ్ళ యజమాని దగ్గరనుంచి అరేళ్ళఅమ్మాయి దాకా దుఃఖపారవశ్యంతో దురపిల్లుతున్నారంటే, పేగుసంబంధ మన్న ఆ అనుబంధాన్ని మానవులెంత చిక్కగా పేనుకుంటూ రనిపిస్తుంది. సృష్టియంత్రానికి పేగుసంబంధం మెయిన్ స్ప్రింగు లాంటిది కాబోలు. పరస్పర రక్షణకిది ఎంత అవసరం. ఈబంధమే లేనివాడు నిస్సహాయులైన శిశువులను, మూడుకాళ్ళ ముదుసళ్ళను చూచేవారెవరు. కాచేవారెవరు.

అని అలోచనలోపడ్డట్టున్నాడు కోట్ల, “మధ్యన నీవేదాంత మెలా? ఏంజరిగిందీ అదిచెప్పరా,” అన్నాడు వెంకట్రావు. “జరగడాని కేమంది. జ్ఞానం వచ్చిరానిపిల్లలు బెంటేలు పడిపోయారు. చంటిపిల్లలు గుక్కట్లారు. చిట్టకొయ్యియందర్రా అని ఓతల్లి కెవ్రవనంటే, కృష్ణుడు కళ్లు తేలేకాడు. నాట్రుకేమి కానైయుందోఅనిఓతల్లి మొత్తుకుంటోంది. వొలి ఉధృతం ఓ కొంచెం తగ్గాక, యజమానికి మాటరిగింది. భావాలకు చోటు చిక్కుతోందేమో, నీపేరు పెట్టుకున్న పిల్లపెళ్ళి చూచుకొని కాని వెల్లిపోనన్నావు కాదటే అమ్మా, ఆకాస్తా చూడకుండానే దాటిపోయావా అమ్మా అమ్మా అంటో యజమాని, మీరుపట్టుపడితేనే కాదటండీ అత్తా వొందలో మహార్యంపెట్టాం, తెల్లారకుండానే మాయమైపోయారా అత్తా అత్తా అంటో యజమానురాలు కంఠాలు కలిపారు. నాకేం మహారాజులాకొడుకు చేతుల్లో వెల్లిపోతానని ఎంతమందితో అనేవారత్తా అని యజమానురాలు ఆలపిస్తే, ఉప్పుంచుకొని, యిదేటే అమ్మా నాచేతుల్లో వెల్లిపోవడమంటే, పులిసోట్లో పడ్డమాఅని యజమాని దంపతీ యుక్తంగా విలపించాడు. కర్మకాండలు పండగలా చెయ్యాలని ఎంత ఉబలాటపడ్డాడు అని భార్యఅంటే దహన కార్యమైనా చేయించుకోకుండా అదృశ్యమైందే అంటో భర్త బోలుబోలు మన్నాడు. “ఎన్ని పురుళ్లొనింది. ఎన్ని పెళ్లిళ్లు చేసింది. ఎంతమందికి చేసిపెట్టింది. మనమరాళ్ళకు పని నేర్పాలని వాళ్ళ నేపనైనా చెయ్యనిచ్చిందేమో కాని, వళ్లు దాచుకుందా. చిరున చీదిఎరుగదు. ఒకళ్ళచేత చేయించుకోవన్నమాట అత్తరాలా నిలబెట్టుకు వెళ్లింది. ఎంతమందికి, ఎంతమందికి నోమలూ, వ్రతాలూ, మడి

మైలనీమాలాచెప్పి చేయించింది. ఒకళ్ళం మాత్రం ఉట్టి కట్టుకువేళ్ళా
 డ్రాముబకానీ, కలకల్లాడ్తో కూడిన యింటికి బంతుగులమ్య నుంచి,
 ఈగడిలో అడుగు అగడిలో పెటినంత తేలిగ్గా, మట్లాడుతో స్వర్గానికి
 వెళ్లింది. పుణ్యాత్మురాలని అని ఒక దగ్గరబంధువు, “బొద్దుకనిపిస్తే గాని,
 పదిరోజులముసురైనా పచ్చిమంచినీళ్లు కంతంలో పోసుకుందలే, కార్తిక
 మాసంలో ఎంతఅరరాత్రివేళ బుడ్డిలాంతరేసుకొని ఒక్కర్తీ గోధావరి
 స్నానంచేసుకొచ్చేదే” అని మరోదగ్గరబంధువు, అవిడ గారి గుణగణాలను,
 అచారవిశేషాలను, మధ్యమధ్య ఓశోకానికి దారిస్తో, కీర్తించారు. ఒక
 ప్రాజ్ఞుడందుకొని “అవును పుణ్యాత్మురాలే. పుణ్యాత్మురాలని ఊరుకుం
 బుందా, మనకు పెద్దదిక్కు అని ఊరుకుంటుందా మృత్యువు. మృత్యు
 వుకీరెక్కలక్కటలేదు. నెకనువార లేకుండా దాని నిర్మితసమయాని
 కదివచ్చి తోడుకుపోతుంది. తిర్యగ్జాతులదగ్గరనుంచి మహాతపస్సుల దాకా.
 మృత్యువాతను పడనివాళ్లెవరున్నారని యీవిడ మరణానికి దుఃఖించిం.
 పోనీ, దుఃఖించి, చచ్చినవాళ్లను తెచ్చుకున్నవాళ్లున్నారా? పుట్టినవాడికి
 చావకతప్పదు. చచ్చినవాడికి పుట్టకతప్పదు. పుట్టడం, గిట్టడం సృష్టికి
 తప్పవు. తప్పనిసరి విషయాలకు విచారించి ఏం లాభం. ఈసాటి కిక
 తర్వాత కార్యక్రమం ఆలోచించండి. దహన సంస్కార, సమాధు లేవీ
 అవశ్యకతగేని ఈరకంచావులకు కార్యకర్మతులెలాచెయ్యాలి. చైస్తునడిగి
 తెల్సుకుందాము. వందలు వేలు అపరకర్మలు చేయించిన చెయ్యివాడిది.
 ఏమయ్యుచెన్ను” అనిఅబద్ధమంతును చైస్తుతో ముసలావిడ అపరకర్మ కాండ
 విషయం కదిపాడోలేదో, బడాబడావిసురుగా, వీధితలుపు బాధిన భీషణ
 శబ్దం, చాంతో మేళవించి, పడ్డమంలోతలుపరాఅన్న కేక, విద్యుద్వేగంతో
 గుల్లోకికూడా వినిపించి, యింటిల్లపాదీ గతచేష్టలయారు. ముసిలావిడ
 కంతం పనికిట్టాడు కాబోలు, వాకట్లోఉన్న పీటికి చాకలి ఒకడు ముస
 లమ్మారిండ్లో అనిపాలిబొబ్బజెట్టి ప్రక్కవాడి చేతుల్లోకి ఒరిగాడు. మరో
 సిద్ధకే తో ముసలావిడ అంటే ముసిలావిడే అంటో, ఇల్లు నాల్గమూల్లా
 ప్రసారమైంది. “కాస్తేపు యిట్టేనేను వీధిలోకెడితే, నేను లేకుండా చూసి,
 నా అపరకర్మలు చేసెయ్యాలని గూఢపుతాణీ చేస్తున్నారరా. కనుక్కుంటా
 కనుక్కుంటా”నన్నట్లుంటేమో అవిడకేక, అందరు వాకట్లోకివచ్చారు, ఏదో
 నేరం చేసినవాళ్ళలా బెదురుతో.

యజమాని వీధితలుపు ధరికెల్లి, తగుమాత్రం దూరంలో నుంచుని, తలుపు కేసి చెవి పెట్టి, ఆవ్యాయతను సూనించే మందరంలో 'అమ్మా' అన్నాడు. 'దెయ్య మేమేరా' అంటాడునా ప్రక్కనున్న పొట్టాడు "నేనేరా అబ్బాయి" అంది అవిడ తలుపువలెనుంచి. 'దెయ్య మేమేరా' అన్నా నాచూడు. 'నేనేరా' అంది. ఇంకా ఏం కావాలి, దెయ్యన్నే నందిరోయి. ఇల్లా నమ్మించే, యిళ్లలోకి వస్తాయట దెయ్యాల' అన్నాడు. ఇంతలో తలుపు తీకాడు యజమాని. నీళ్లు కారుతోన్న తడిగుడ్డలతో, లోపల పడింది ముసలావిడ. నా ప్రక్కనున్న పొట్టాడి కది, ముసలమ్మగారి ప్రేతస్వరూపమో, నిజ స్వరూపమో అన్న కొత్త భయం అవరించింది కాబోలు, ముసుగుబిగితన్నాడు. "ఇక్కడకు ఫులి అయింది, దెయ్యం దిగండింది వాడికి. ఏనాడో చేసుకున్న కిర్మ, ఇటువంటివాడితో సావాసం" అనుకుంటున్నా. మనమరాళ్ళందరూ ముసలమ్మగారి చుట్టూ మూగారు ఏడుపో, సంతోషమో తెలియని కంఠాలతో. చెయ్యిలో పడేసిందా ఫులి, మరి నిన్ను పీకెయ్యకుండా ఎల్లా వదలి పెట్టింది, అంటో ఎవరితోరణ్ణీ వాళ్లు ప్రశ్నలవర్షం కురుపించారు. పరామర్శలు చేశారు. వీళ్ళమాటలకు, తలాతోకా తెలియని ముసలమ్మ గారు, ఫులి ఏమిటరా, నన్ను చెయ్యిలో పడేయడమేమిటి, నేను దానికోరల్లోంచి లైలు పడడమేమిటి అని ఎదురడిగింది. అవిడ కూతురివిడ, విస్వాసోడే రాతడిది, అతడంటుకొని 'చాల్లేవమ్మా, నేర్చుకుపోయావు. నేర్చుకుపోయావని ఇంటిల్ల పాదికీ నీమూలాన ప్రాణం కడంటింది! మొన్న పత్యం తిన్న మానూరి కొయ్యయిపోయి కళ్లు తేలేసింది! దానికి ఊపిరి రావడానికి నా తాతలు దిగొచ్చారు. చూడు, ఆమగ పెళ్లివారి కుర్రకుంకలు అమూల మిటుగుమిటుగు ఏలాచూస్తున్నారో పాపం యిప్పటికింకా తేరుకోలేనువాళ్ళు. ఇంతమంది ప్రాణాల చచ్చుకొన్నావే ఫులేమిటంటాకాంతంగా విశేషవిడగబోతావే' అని చిద్రుమన్నాడు. ముసలమ్మగారు తెల్లబోయి, 'ఏమిట్రా అబ్బాయి వీడిగొడవ నాకేం తెలియటంలేదురా' అంది కొడుకుతో. మనమడు అందుకొని, 'నీకు తెలియజేం, నువ్వు తలుపుతీసుకొని దొడ్లోకి వెళ్ళావా లేదా యారాత్రి' అని అడిగాడు. జామి చెట్టునకట్టిన మడిగుడ్డ తెచ్చుకుందామని వ్రాశానా. అయితే, అంది. 'అయితేలేదు. గియితేలేదు. పొడిగుడ్డతో వెళ్ళావా, తడిగుడ్డకట్టుకు వెళ్ళావా జామి చెట్టుదగ్గరకు' అన్నాడు. 'పొడిగుడ్డతోనే, ఈపరీక్ష ఎందుకురా' అంది. 'ఎందుకా, ఇందుకు. మరి యిప్పు

డీ తడిగుడ్డ లెక్కడనుంచినచ్చేయి, నిన్ను పులికొడుకుపోయి చెరువులో పడేయకపోతే అన్నాడు. 'నేనున్నానంచేసి వచ్చానా. పులిలేదు గిలీ లేదు' అందావిడ." పులిలేదేం, ఇన్నేర్పొచ్చి ముఖంమీద అబద్ధ మాడడానికి ఎల్లాప్రాణం వప్పిందమ్మా. ఇంతమందినిన్న నీకేక, కాదని బుఖాయిస్తావు. 'చంపేసిందే, నాప్రాణానికొచ్చిపడిందే, పెద్దపులి, అని నువ్వు దొడ్లోనుంచి బొబ్బ పెట్టావాలేదా, మందామాటచెప్ప' అన్నాడు. అవిడకు మబ్బు విడుతోంది. అంతలో కోడలూ పెతో, 'అవునత్తా, మీరామాటలన్నారండి. నేనబద్ధమాడ్డానా, మీకంతం నాకు ఆనమాలేనండి' అంది. 'అట్టి అదిలే' అని ముసలావిడ ఒకటేనవ్వు, ఒకటేనవ్వు. 'ఏమిటిమామ్మా ఏం జరిగిందని అడిగారుమనమరాళ్లు, ఎంతో కుతూహలంగా.

'మరేం లేదరా, దీని కింతగొడవపెట్టారు. రొట్టిముక్కకొరికి, జామి చెట్టున ఆరేసిన నైనుగుడ్డకోసం దొడ్లోకి వెళ్తున్నా. "రాత్రి తలపుతియ్యవద్దు అనుకున్నాం కాదటమ్మా" అన్నాడుకొడుకు "ఎనభైదాటాయ్, పులిలేదు పోతేం, మృత్యువు వేసుకుపోతేం అనుకున్నానా. జామిచెట్టు కేసి వెడ్తోంటే మట్టుగదిలో ఉన్న శేషి, కిటికీఊచల్లోంచి, నూమిడి పండు తింటోంది కాబోలు. అప్పుడే అలొక్కగిరాపేసిందేమా, అంగిలి లొక్కవచ్చి ఛెళ్ళున నాచెంపకు తగిలింది. చీకటిపడ్డతర్వాత అది లొక్కానని. యిది లొక్కానని అప్పటి కారున్నా నాలుచేసి ఆయాసపడిఉన్నా." "అవునే క్రితం జన్మలో నీటి కాకివి. పూర్వజన్మ వాసనలు ఓపట్లాన్ని పోతాయా. యిరై నాలుగుంటలూ మైలపడ్డానన్న భయమే నీకు నీవు మైలపడితే యిండియా రిపబ్లిక్కుకొచ్చే నష్టమేమా. కాస్తకు కూస్తకు ములగుతోండడం. ఇల్లంతా తడుపుతోండడం అలవాటుచేశావు మమ్మల్ని చంపడానికి. కాలజారిపడ్డ శేషయ్యన్న చట్టనెప్పియిం కాయప్పటికితగ్గలేదు నీపుణ్యమా" అన్నాడు విస్సాకోడేరు మనమడు. మీవిస్సాకోడేరు విసుగు పెద్దావిడ మీద చూపెడ్తావు, ఊరుకోమామయ్యా, మామ్మనుచెప్పనియ్ అన్నారు అవిడమనమరాళ్ళు. 'పగలల్లాచేసిన చాకిరీతోటీ, స్నానాలతోటీ, అలసట పడి ఉన్నానేమా, చప్పున తెముల్చుకొని ఓకునుకేతామనుకొంటోన్న ఘళ్ళల్లో, మళ్ళీ శేషినిన్ను మైలపట్టింది. మళ్ళీ స్నానంచేసి చావల్సివచ్చిందని దానిమీదవళ్లునుడిపోయి, 'చంపేసిందే శేషి, సుబ్బమ్మా ఇదెక్కడనుంచి వచ్చిపడిందే. ఇది నాప్రాణానికి పెద్దపులి అయిందే' అని నిన్ను

కేకలేస్తో, చెరువుకుపోయి స్నానంచేసి వచ్చా' నంది కోడలితో ముసలస్నేహము గారు. 'దొడ్డితలు పుత్రసుకువెళ్ళినదానివి అటేరావాలికాని, వీధిదారి నెందుకు రావాలి. ఈగోపలదొడ్లో దూడలకోసం వచ్చేపులి యింట్లోకి దూకితే మేమంతా ఏమైపోయిము' అన్నాకుమనముడు. 'అరి వెల్రవాడా, ఏళ్ళొచ్చే కాని, నీకు తెల్వి లేటలరాలేదురా వెళ్ళినదారివే వస్తే, చీకటిని ఆమామిడి పండుతోక్క కాలికి తగిలించనుకో, మళ్ళీ వెళ్ళనా చెరువుకు. రాత్రెల్లా చెరువు యింటికిమధ్య, తడిగుడ్డలతో ఆసుకండెలా తిరుగుతోందమనా నువ్వ నేది' అంది. 'మర్ర గొప్పపనిచేశావు' అన్నాడు ఆపె చేద స్నానికి మరేమీ అనలేక. ఏదిఏమైనా, 'నువ్వాదొడ్డితల్లు అలావదలేసి వెళ్ళడం వచ్చీగా నిన్నీ, పెద్దదానివినిన్ను నోరుచేసుకున్నానన్నదోషం నాకెందుకు, నీవైతే 'అయుర్దాయభుజంగ మృత్యువున నాయాసంబునన్ గెల్చిరో' అన్న ఒక మానవాత్మితురాలవు కావచ్చు, పిల్లజల్లా. చీమాచిరుగు యింటిడి పిల్లలన్న కొంపకు కాలద్వారకవాటం తెరచడం కాదటమ్మా ఆదొడ్డితలపలా, వదలివెళ్ళడం అయ్యోఅయ్యో' అన్నాడు ఒక సోమయాజి, శిష్టభాషలో, 'గోపల గడియ వేసుకుంటుందని కోడల్ని కేకవేస్తినీ, దొడ్డిగుమ్మం బైట గొళ్ళింపెట్టివెళ్ళి, యంతమంది మగవాళ్ళుండి కలియత్రొక్కుకుని చస్తారనుకున్నానా సిగ్గుసిగ్గు 'అంది అవిడ.' ఏమీ లేనిదానికి ఎంత జడుసుకు పోయాం. ఆ! అదేమీ కాని గాండ్రు గాండ్రుమంటో పులి కేవలం మండునాలోకి ఎగబడ్డట్లు భీతిల్లాం. గుండెలదిరిపోయేచప్పు డేదో అప్పుడే కానా' అన్నాడు యజమాని.

అదియిక్కడండి బాబయ్యా. మాతమ్మడు మరీ పిరికెదవండి భయంతో ముడుసుకు పరున్నాడు. దొడ్డిపక్కనుంచి ఏదో సాపుకేక ఇన్నించడం తోనే, ఎగిరిపడి, కాల్గిసిరేసి, బిగుసుకుపోయాడు అడికాళ్ళదగ్గరున్నదోబ కంజిరాయసురుగా మండవాలోపడి, అటూయిటూ దొర్లాయండి అంటో నాటిని తీసి మండవాపైన పెట్టా దోమంగలి.

ఆళ్ళీ, కేళుచ మామృప్రాణానికేకాదు, మనందరిప్రాణాలక్లాడా పెద్ద పులిఅయిందే అని కొందరు, రాండే రాండే పెద్దపులిని చూస్తాద్దామని కొందరు, అడపెల్లివారంతా మూలగదిదగ్గరకళ్ళారు. మైలడతారత్రా, ఒక్కొక్కళ్ళకీ తడిపిచావలేను అర్ధరాత్రి అని ముసలావిడ కేకేసింది. అవిడ

కేకలవర, ముట్టుగదికి మారమారంగా నుంచున్నారు. పల్లలుజాగ్రత్తి, గుమ్మందగ్గరి కళ్ళనీకిండి, ప్రమాదం, పెద్దపులితోపని. పంజాదెబ్బ కొట్టి నేను అటో శేషకు బావవంట, అతడెతో వికటాటవోసం చేశాడు. నేనొకసుకురానీ నీకధపెద్దాను అంది బావతో. అమ్మో అకిలిమీద ఉన్న అడవులి అన్నా డాతెడు. ఏమిటా ఆ మాటలు. నీతి. రీతి లేనిమాటలు అని కిసుకుకుంది అతిడి పన్నుమట్టు. అదుగో తలుపు సందుల్లోంచి చూస్తోందని ఒకరి, గదలట అరుగుతోందని ఒకరు, పల్లలనువారికి బుచ్చుకొని మామిడి పెంకి ను పీకేనేనట్లు పీకేస్తుందని ఒకరు, శుభ్రమైన శేషకు పెద్దపులికి వాలు నేంపురు. తిర్వాతిమూడురోజులూ ఆ అమ్మాయికనిపిస్తే పులిపులిఅనేవారు. అపల్ల వెనక్కు తిరిగితే, పల్లలు బారుమంటో పారిపోయేవారు. నిజంపులి మాత్రం ఆ అమ్మాయికన్న ఎక్కువ సాధారణ పెట్టగలదా అనిపించింది నాకు. నాటినుంచి యాదోచ్చిన అపల్లా, పులిపల్లా ఏమిర కాటంలో ఏ చెస్తుందో, అనేయం నాహృదయాన్ని హత్తుకు పోయింది. ముట్టుగది దగ్గరనుంచి పెళ్ళినారు తిమగదుల కెళ్లారు. కథకంచికెళ్ళింది మనం యింటి కొచ్చా మన్నాడు కోట్లు.

“ఇంటికొచ్చామంటా నేని. ఉదయం యింటికి వెద్దామను. జీవిత ప్రసాహలలో ఎవరేకోస్తా చేరుతామోగాని, కాలేజీదినాలను మాకు చిర స్మృతీయం చేశావురా కోట్లు. నీకిబుర్గు, కథలు మా హృదయాలను హత్తుకున్నాయి. ఎ తిక్కిపపరిసీతులలోను హృదయాన్ని క్షేణము కృపణత్వము కిచ్చుకుండా, నీయుక్తిశైలిచిత్రి మాకు గిరిగింతలు పెట్టి ఉత్సాహోత్తేజాలను రెకెత్తించింది. నీకు యుణపడి. యున్నామరా కోట్లు” అని అశ్వపూరిత సేతాలలతో పెంకటాపు చతుర్వేది కోట్ల నాలింగన చేశారు. మరి కాసేపు అన్యోన్యహతి భూషణులై కాలక్షేపం చేసినతర్వాత, ఆహ్వాన మందడంతో, ఎన్నుపనులున్నా వివాహానికి రావాలినుమాఅని మరోభూరి చెప్పవారికి వీడ్కోలయిచ్చాడు చతుర్వేది. ఉదయం, వారైరునుంచి వ్యాసంజ్యో యింటికి బయల్దేరాడు.

ఎవరికన్య?

చతుర్వేది వస్తాన్న ప్యాశంజరు ప్రక్కబద్దెలమీదకు తప్పకొని, ఎద రొస్తాన్న మైయిల్కు దారిచ్చి, మెయిలు పెళ్ళిపోంగానే, ముందుప్రేషను కొచ్చినిల్చింది. అప్రేషన్లో దినపత్రిక కొనుక్కురావచ్చునని, ధీమాగా దిగాడు చతుర్వేది. సంకల్పమైతే మంచిదే. కాని చామర్లకోట బెజవాడల మధ్య ఖుష్కర వత్సరంలోను, పెళ్ళిళ్ళ నీజనులోను రైలెక్కడంలో పడాల్సిన పాట్లు విలియూవేసుకోలేదు. పెట్టెలో వదిలివచ్చిన ప్రదేశానికి ప్లాట్నాగానికి, ఎక్కినా దిగినా దారి ఒక్కటే కావచ్చు. దూరం ఒక్కటే కావచ్చుకూడా రెక్కకు. నిజానికిమాత్రం, యీప్రాంతంలో దిగినవాడు మరిఎక్కడం కల్ల. మానవసాధ్యంకాని కృషి. దిగినవాడు యెక్కేడేం వాడు తెన్నింగే. చదవడంమాట అటుంచి పేపరు విప్పడానికైనా జాగా ఉండవని అనుకోలేదు. స్త్రీపురుషభేదం లేకుండాయావన్నండి నిలువు కాళ్ళమీదే ఉండాల్సినస్తుం దనీ అనుకోలేదు. అది పెళ్ళిళ్ళనీజను అన్నమాట వేళకు పరాకుపడ్డాడు. హాపం, పేపరుయావ నున్నాడు.

చతుర్వేది కానాడు పేపరుచూడ్డం కాలకృత్యనిర్వర్తనగాగాని, విషయ సేకరణార్థం కాని, ఉసుపొకకుగాని కాదు పేపరుసుఖం గ్రహించిన వాడయ్యా కాదు. పేపరుసుమంటే, ఏలోకాల్లోఉన్నాడో, రిటైర్డు ఉద్యోగి ఉమాకాంతంగారు జ్ఞాపకంవస్తారు. మనం యిరువదినాల్గుంట ల్లోను కాలేప్రతిసిగరెట్టులోను, సిగరెట్టుసుఖం కనం. ప్రాతఃకాలపు తొలికప్పు కాఫీ కంతందిగడంతర్వాయిగా కాలిన్ తొలిసిగరెట్టులోఉంది, సిగరెట్టుసుఖమేమున్నా అంటారు, అవిరళహోమతత్పరులైన, అనుభవజ్ఞులు. మిగతాది తగలేత. సుఖంక్రింద జమరాదు. వ్యసనంక్రింద ఖర్చు పడుతుంది. పత్రికారంగంలో. సుఖమెక్కడో, అపట్టు పసిగట్టినవాడు ఉమాకాంతంగారు. గ్రంథంపుతలనుతిప్పేవారు కుప్పలుతిప్పలుగా ఉండవచ్చు. అందలిసారభూతమైనరహస్యాన్ని పసిగట్టినవాడే రెక్కకొచ్చే వాడు. కళేబరధారులు కోటానకోట్టుండవచ్చు. జీవనసౌందర్యాన్ని పసి

గట్టినవాడే లెక్కకొచ్చేవాడు. పేపరు చదివేవాళ్ళు అసంఖ్యాకులుండవచ్చు. పేపరు సుఖానుభూతిని పొంద నేర్చినవాడుగా లెక్కకొచ్చేవాడు, ఉమాకాంతంగారంటే అతిశయోక్తి కాదు.

వారిప్రాణానికి, పేపరురాని రోజు. ప్రొద్దుకనిపించనిరోజే. అపై వీధిని, పేపరుకుర్రాడు, పేపర్లకట్టతో కదల్తున్నాడన్నమాట వింటేగాని, భోజనప్రమేయం పెట్టుకున్నట్టుండడు. చిరకాలాభ్యాసంచేత, యింట్లో అడంగులు, పేపరుబ్యాంబులూడ తెల్సుకునే స్నానానికి లేవమంటారు. ఒక వినాయకచవితికి, పాలవిల్లితంతంగంబో పేపరుబ్యాంబు వచ్చిపెళ్ళిందికానక, వాడిబాడతెలియక మాటలుచేసుకునికూర్చున్న అడంగులు, పేపరుబెంగని ఎక్కడవాళ్ళుఅక్కడే, కొంగులువాల్చుకొని పరుండాల్నివచ్చింది. వాళ్ళవంక, పిండివంటలవంక బీరచూపులుచూస్తూ, డొక్కలు దించుకు పోయినపిల్లకాయలు, పడిఉండాల్నివచ్చింది. అంతలో ఉమాకాంతంగారి మనమడ్తోడు, యింటంట కాలుకాలినపిల్లిలాతిరుగుతో, యివాళపేపరు, ఉత్తరగదికిటికిలోంచి లోపలపడేసుంది తాతయ్యోహ్ని అనిగుక్కట్టి నట్టు అక్కడనుంచేఅరచాడు. ఇంటిల్లపాదీ, పెద్దా, చిన్నా అగది గుమ్మంలోకి విరగబడ్డారు, పండక్కి పుట్టింటికొచ్చినఅమ్మాయి వీధి గుమ్మంలో బండిదిగితే విరగబడ్డట్టు.

ఉమాకాంతంగారు పేపరుచూడ్డానికి రోజురోజు పెద్దతంతుచేస్తాడు. చూడ ముచ్చటవుతుంది. అయనఉన్నది ఉదయమేపత్రిక వచ్చేక్షణరై నా దాన్ని పుచ్చుకొని జాగ్రత్తగా పాచుతెగ్గు లేకుండా మడిచి బీరునాలో పెట్టి బిగిస్తాడు. రావడంతోనే, దాన్ని ఎగుడు దిగుడుగా విప్పిపాడ్ రైస్సు చూడంగాని, మరోరు చదువుతోంటే వంగి వెనకి నుంచి చూడ్డం కాని, మరోర్ని చూసి యిస్తాను. ఒక్క పర్యాయం యిలా పంపిస్తారూ అనడం కాని, యిట్లాంటి చపలత్వాలకు సందీయని నిగ్రహసంపన్నుడని, ఎరుగున్నవారు, ఆయన్ను అభినందించడం కద్దు.

గడియారం చూచుకొని సరిగా పగలు పడకొండు గంటలకు పేపరు యావను భోజనానికి లేస్తాడు. దండీగా పట్టించి, పేపరు ధ్యాసను పీట మీద నుంచి లేస్తాడు. భోజనమైన వెంటనే పేపరువిప్పడానికి అప్పుడు సద్దుశ్శ ఆలస్య అవరోధా లేమీ లేకుండా, భోజనానికి లేచే ముందే, దక్షిణ వసాతాలో తన ఉద్యోగంనాటి సర్సారావుపీట పడ

కుర్చీ వాల్చి, బీరువాలోని శేపరు దాల్లో పడేసి, వసారా పైన గొళ్ళం చెట్టి, సర్వసిద్ధం చేసుకొని, అప్పుడు స్నానానికి లేస్తాడు.

భోంచేసి వచ్చి యీలా చెయ్యి తుడుచుకోవడమేమిటి, పేపరు చేబట్టి కుర్చీలో వాలడ మేమిటి. కుర్చీ చేతుల మీద కాళ్ళు సాచేసి శేపరు విప్పడ మేమిటి. నిండు పొట్టకు నింద్ర మెండు కాబోలు, పేపరు పది పంక్తులు నడవకుండగ నె, షేక్సియరు చెప్పిన, 'హనీ హెపీ డ్యూ ఆఫ్ స్లంబర్' కమ్మేస్తుంది. అక్షరాలు అలుక్కుపోతే. పంక్తులు వంకర్లు తిరుగుతే. మరిరెండు నిమిషాలకు వసారాలోంచి పిల్లికూతలు వినిపిస్తే, 'అయిన లేస్తే చంపేస్తాడు అటువెళ్ళకండి' అని వసారా బైటినుంచి పిల్లలకు మందలింపులు వినిపిస్తే. రెండు గంటలకు మెలుకువ నిద్ర కానిఅయోమయ నితిలో కొట్టు మిట్టాడుతోంటాడు, ఉమా కాంతంగారు. రెండున్నరకు టీకి కేకేస్తాడు. ఇంత సేపూ పతిసరిష్వంగంలో ఒదిగిన పత్తిలా, అయిన గారి పొట్ట పోటుపాటులతో, పడుతోలేస్తో, ఆయన్నాక్రియించి చేతి క్రింద అడిగి మణిగి ఉంటుంది పేపరు. ద్వితీయం చేసుకోని లోపాన్ని పత్రిక కమ్మేసిందంటే అత్యుక్తి కాదు.

ఉమా కాంతం గారికి పేపరు చూడకపోతే తలనొప్పి అనికీర్తి. పగలు నిద్రలేకపోతే తలనొప్పి వస్తుం దాయనకు. భోజనమైన వెంటనే పేపరు చూస్తుంటే గాని నిద్ర పట్టదు. అసలు రహస్య మిదని చాలామందికి తెలియును.

చతుర్వేది కీనాడు పేపరు ప్రమేయం యింపుకెందుకూ కాదు. కొన్ని మానాలుగా పొస్త కాలు వేళ్ళ నంటుకుపోయేటట్టు పరీక్షలకు పడచదివిన విద్యార్థికి పరీక్షలైనాయంటే స్వేచ్ఛానాయువులు పీలుస్తోన్నట్టుంటుంది. పరీక్షసంకెళ్ళు తొలగినందున చతుర్వేది కానా డదోస్వాతంత్ర్య ప్రకటనా ఫిలాస. అంచేత జనకముందులు, సాధక బాధకాలు చూచుకోకుండా రైలు దిగాడు.

రైలుదిగడానికేం. దిగజారుడికి అతిశయ మక్కజలేదు. ఎంతచేత కాని వాడికైనా చేతిలోపని. రైలు దిగలేక పైష్టేషను కంటా బోయి, అక్కడ దిగి, యింటికినడచి వెళ్ళి డన్నవాడిని యింతవరకూ వినలేదు. రైలు ఎక్కలేక వచ్చిన జట్కానే యింటికి పట్టించా డన్నవాణ్ని విన్నామేమో కాని. రైలు దిగుతానంటే వద్దనేవాళ్ళుంటారా. తన అడ్డులేకపోతే

దింపడానికి అంతా సిద్ధమే. దిగేప్రయత్నంలో ఉన్నవాడు కించే దశ్శబ్దం చేస్తే, కొంపత్రవ్వ రైల్వో బద్ధకించడుగదా అన్నట్టు, అందరు శ్రద్ధతీసుకుంటారు. మందహాసంచేస్తూ, అతడు లేచిన సానంలో ఓవైపున సారకాయస్తోనే. చేయూతనిస్తారు. మీరుదిగండి, మీమాట కొచ్చినభర్వా లేదు, నేనున్నానుగా, అందిస్తానని బుజ్జగిస్తారు. మాట మాటంటూ అతను మాటగుతోనే యుంటాడు. వీళ్ళు అంతమేరాఅక్రమిస్తోనే యుంటారు. అస్తిగలముసలమ్మను ఆఖరిఘళ్ళల్లో దింపడానికి, వారసులు కూడా అంత తొందరపడరు. ఎంతకాపాడ్యంతో గుమ్మరిస్తారు. అమని పేస్టుండీ, పోనీ పైస్తేషన్లో దిగుదునా, మావూరికి రెండూ ఒకటే, అంటూ కాస్తంత జెళ్ళడానికి వెనకాడేడేం, వెనకవాళ్ళు ముందుకు గెంటా, ముందువాళ్ళు వెనక్కుగెంటా, అమైత్రిఅంతా మటమాయ మైపోతుంది. అంతలో అందరికీ శుద్ధ అనవసరమ్మనిపై ఊరుకుంటాడు. దిగేవాడు పరమమిత్రుడు. ఎక్కేవాడు గర్భకత్తువు, ఇదీ రైలునీతి. దిగనిచ్చారుకదా అని దిగేయడమేనా!

దిగడం, దిగినవోటే పేప రందుకోడం, పేపరబ్యాంబు బేడకాసంకుకోడం మూవీరీల్లా, కనుమూసి తెరిచినంతలోఅయినై. నిన్న తాను అనుకొన్న ప్రశ్నలే గడ్డు సజ్జవులలో రావడం, యీనాడు ప్రతిపనీ, చిన్నా పెద్దా పట్టాలమీద రైల్వో, పంటికింద దూటపచ్చడిలా చెక్కుకుపోవడం, రెండు మూడు స్టేషన్లు దాటితే, తన వూరెళ్ళే స్టేషనురావడం, తనవాళ్ళు తనకో సంయెదురుచూస్తోండడం, చిత్రించుకొంటూ, అత్యుత్సాహం గాపెట్టేలోకక్కడానికి వెనుతిరిగాడు.

అవుమారంతా యేమైందో, తెల్లబోయాడు. చీమమారడానికి సందులేకుండా గుమ్మం తానేసుంది. తాను దిగినపెట్టేనా అది? అవును. అదిగో, పెద్దవాణ్ణి దిగేటప్పుడు నాకు కాస్తసాయం చేస్తావుకాదు నాయనా అని తనను కోరిఉన్న తాతయ్యగారు, ఆజనసమూహంలో పెట్టిపైన కన్పిస్తున్నారు. నిమిషంలో యితమాక యొక్కడోచ్చిపడింది. ప్రక్క కమ్మీలు పట్టుకొని వ్రేలాడుతున్నవాళ్ళే ఒక వందఉంటారనిపిస్తోంది. ముందు వెనకలవాళ్ళ వత్తిడి తప్పితే, అంగుళమైనా వసతి చాలక, నాఅన్న పట్టేదీదొరక్క, నిలదొక్కుకోలే కున్న నిరాధారు రెండోయ్యన్నారు. ఒకకమ్మిని దార్ధ్యంగా పట్టుకొన్న ఒకపెద్దమనిషి

జబ్బనునమ్మి, యిహపరాలమధ్య ఊగులాడ్డోన్న వాలఖిల్యలు మరెందరో. అంతలో కలబడుతున్నారు. వివబడుతున్నారు. కాట్లాడుతున్నారు. కలియత్రొక్కుతున్నారు. పయిటికొంగులు తోలుగుతున్నె. కండవాల జారుతున్నె. ఆక్రందనలు వినిపిస్తాయే కాని, ఎవరో ఎవరో, కంఠాలు తిడతీయలేము. పోస్యించన్న పెడబొబ్బ, మైన యెందుకు పెట్టుకున్నా వన్న హితవాక్యం పెనేసుకుపోయె. పాదంపచ్చడైంది. చచ్చానండోయ్ అన్నదీనాలాపం. ప్రయాణపారంభం ధనిష్టవిషనాడిప్రవేశం. యిదిపరలోక ప్రయాణమేనమ్మా అన్నచైవ్వాని ఓదార్పుకలుసుకుపాయె. ఎవర్ని పేరెట్టి అనడానికి తొక్కినవాడిముఖం కన్పించదు. హతగాత్రుడి ముఖం ఇదివరకే కన్పించదు. ఎవరిఅవయవాలు వారివద్దికలోలేవు, ఒకచోట లేవు, “పరాయి అడదానిమీద చెయ్యి యెక్కడవేకావో కన్పించటం లేదా” అంటే, నిజానికి ఎవరికళ్ళకు, వాళ్ళకాళ్ళూ వేళ్ళూ కన్పించటంలేదు. తెల్సి చాచింది కాదు పాపం. విపట్టా దొరక్క ప్రాకులాడ్డోన్న చెయ్యి కావాలి. అప్పుడు తెల్సిమాత్రం ఏంలాభం. అపట్టే తప్పితే, హరహరా అని అక్కడనుంచే బెడ్డముక్కలా ఊడి పడ్డం. నుంచికి పోతే మొదటికే మోసం, ఆ అపత్సముయంలో. చంక పొడుగులు, కాలిబోళ్ళు జేస్తోన్న జీవహింస యంతా అంతాకాదు. తొందరపడకండి, అందరం యెక్కవచ్చు, ఒక్కనిముషం అటూయిటూ గాని—చూచావా, విమపించుకుంటారా, ఆ! ఆ! అంటో అశ్చర్యా భినయం చేస్తోనే — అనేచునిషి. వినేచునిషి కూడా, ఎక్కడా ఎక్కువ తక్కువలు లేకుండా, సమానంగా కుమ్ముకుని చొరబడుతున్నారు.

చచ్చిచెడి ఒకడు లోపలపడ్డాడే, అల్పుడు అడ్డమైన కాళ్ళూపట్టు కొని ఒక ఊద్యోగం గడించి, అధికారమంతా వెలగబెట్టినట్టు, చుట్టూ మనిషిమీదమనిషి నుంచున్నా, తాను మట్టుకు బాసినపట్టు వేసేస్తోన్నాడు. అంతలో ఆపుచెయ్యవచ్చునా, తన అదృష్టంతంతా గమనించలేదేమో అన్నట్టు, బాసినపట్టు మనిషి. అరచేత్తో కులాసాగా, తనమోకాలిచిప్పల మీద, అదితాళం వినిపించడం మొదలెట్టాడు. నుంచున్నవాళ్లలో ఒక విద్యార్థికి వర్ణరవిలింది కావోలు, కారణంచెప్పుకుండా కలబడి, మోకాళ్ల చిప్పలు పగిలేట్లా బాసినపట్టుమనిషిని బలమీదనుంచి పడగొట్టాడు. అదే మంటే పోయటికోజస్తిస్సంటా డాతడు, కొట్టినవాడూ, పడ్డవాడూ వగురు

స్తానేయున్నారు, కలిగినభాళీని, మరోముగ్గురుగంధర్వులు సొమ్ముచేసుకున్నారు. ఈస్తేషన్లో ఎక్కి పైస్తేషన్లోదిగే పదినిముషల ప్రయాణికుడు కూడా, ఊణికపద్మాసయోగం కాంక్షించనా! అదోరైలురోగం. ఊళ్ళల్లోమళ్ళామఖాలచూచుకుంటానున్న మాట మరచిపోతారు. ఒక్క అడుగు ముందేసినవాడికి రైలు పెద్దలార్జించిన కాణాచి. మానవునిఅల్పత్వం ఆరాటయ్యడానికి, అనాటిరైలుప్రయాణంకన్న అనును పదును దొరకదనుకున్నాడు చతుర్వేది.

ఆపెట్రెనుపలచినప్రయాణీమల కానాడు మరోసుస్సంఘటన దాపరించింది. కుమ్ముకుని, తీరా, వ్యాయామబలీయు దొక జెలమదొర లోపల పడ్డాడు. అతనిపెంపుడుకుక్క వెనక దిగడిపోయింది. ఉద్యోగాంతమున మాంసాహారంపెట్టి పెంచలేక, ఒక ఫారెస్టాఫీసరు అమ్మిన బైడ్డుహాండు జాతి జాగిలమట, అంతకన్న తాని పైడిగ్రీ తెలియదు. నిత్యం నిర్మితకాలములో దానికి మాంసపండిస్తోన్న ఫారెస్టుగా ర్డోనాడు ఉత్తచేతుల్తో దానికెదరకడై, పాపంవాడు కేక పెట్టడానికేనా వీలేకుండా వాడికంతం ముడి కొరికేసిందన్న వివరంవినా, దాని అంటిసిడెంట్సు తెలియవు. లోపల నుంచి దొర మోలక్ మోలక్ అని గుండెలవిసేలా బొబ్బరెడ్తోన్నాడు. స్లాట్ఫరం వంచనుంచి జాగిలం భం భంరావాలు శ్రవణపుటాలను బ్రద్దలు గొడ్తోన్నై. బహుభయానకంగా బాయ్బాయ్ మంటో రివ్రస్ యజమాని కేక వెంటనే జాగిలం, పెట్రేగేటునుపట్టి ఉన్న వాళ్ళమీదకురికి, నోటికందినమట్టుకు కాలోచెయ్యో, కట్టుపంచో పీకేసి, అపైకి దారిదొరక్క స్లాట్ఫరాంమీదికి దూకుతోండడం, మరోకేకకు ద్విగుణీకృతోద్వేగంతో పునః ఎగబడి దిగడ్డవాళ్ళను వీపులమీద మెడలమీద గోళ్ళతోరక్కిరక్తపాతం చేస్తోండడం, ఈవరసని నానాభీభత్సం చేస్తోంది.

పైవాణ్ని వేసుకుపోతుందికదాఅని, కథలో కోమటిమాదిరిని, ఎవరి చాటుకు ఎవరు తప్పుకోడానికి జాగాఉందిగనుక! లోపలయజమాని మమకారం, బైట జాగిలాయి భక్తివిశ్వాసాలు, వీటిమధ్య జనం గత్తం కళ్ళ చూస్తున్నారేగాని, దిగరు, దిగలేరు. జాగిలం కుప్పించినప్పుడల్లా, చెక్కలమీద జనం గొల్లమంటున్నారు.

ఇంతలో చతుర్వేదిసాయ మపేక్షించియున్న వయోవృద్ధు, ఈస్తేషన్లోదిగాల్సి, ఆరోహణావరోహణ జనప్రవాహ బలాబలాల తారతమ్యత్రేవినా,

ముందరకో వెనక్కో నెట్టబడుతో, తులమెత్తుడొకతంపెట్టి నిలదొక్కుకో లేక, చెక్కలమీద నిస్సహాయస్థితిలో ఊగులాడుతో. వేటకుక్కుకు అభిముఖుడై నాడు.

దభిమని ప్రళయ కాలాభీల భైరవోదగ్రతతో, నిష్కలుకక్కుతో, ఊర్ధ్వ ముఖంగా లంఘింపనుంకించుచున్న వేటకుక్కుకాతిదీర్ఘదంష్టికల వాత నాముదుసలి పడనైయున్నాడని యెచటనుంచిమాచిందో, భానుదీప్తితో వెలుగుతోన్న పదునేడుపదు నెనిమిదియేండ్లపిరకుమారి ఒకర్తుక, పదారువన్నె బంగారుఛాయ, అత్తులగ్నిగోళాలాముహూర్తంలో చాపము కత్తరవేగంతో ఆదెసకురికి, గుండెలుగుల్లిలుమన ఒక్కబొబ్బజెట్టి, మెడపట కానుపట్టి, జాగిలాన్ని మరికదలకుండా నొక్కిపట్టి ముదుసలిప్రాణానికి, తనప్రాణం అడ్డగవేసింది.

“కంతపాశంబులింతడున్నెన, మీదబడి, దిశాకరినైన గెడపజాలు” నన్నట్లుంది, జాగిలం.

ముదుసలిప్రాణరక్షణమాటపీమైన, ఆపట్టేతిప్పితే నిస్సంశయంగా జాగిలమాకన్యకండలు చెందేసును. ఈసాహసం కళ్ళపడ్డంతమేర జనం భయకంపితులయారు. ఒక్కనిముషం భయంకరనిశ్శబ్దతనింగి నావరించింది.

ప్లాటూరంపంచనున్న చతుర్వేది చేతులుచాచగా, ఆవయోవృద్ధులై లు దిగాడు. “నాకు వ్రాణబిక్షుపెట్టినసాక్షాత్ దాక్షయణి యింతలోనే అతర్థానమైనట్టుంది. కన్పించడేనాయనా” అని ఆముదుసలి సజల నయనుడై నాడు. ఈలోపల నీరోసుకొచ్చిన ఎంజిన్ పెట్టెలనతుక్కుని వాటిని కుదిపింది. ఆ హెచ్చరికతో పెట్టెలగేట్లలో కల్లోలంరెచ్చింది, ఇదిపనిగాదని చతుర్వేది కారేజీబితంలో తనకలవడినసంస్కారము. పెద్దమనిషితరహా, ఒకనిముషం వెనకపెట్టి, నడుంకట్టిరంగంలోకురికాడు.

కాలినున్న కొత్తజోడు తొక్కిస్తారన్న సంశయంతప్పితే, ఒకకొండో సాహసియే. ఏలాగో అడుగుచెక్కమీది జనం కాళ్ళలోకి ఎడంకాలు పోనిచ్చాడు. కుడికాలు జాగాకువెతుకుల్బాడుతోంది. అతంలో ఆప్పటి కపుడెక్కడనుంచివచ్చిపడిందో అనుకోని, అంచనావేసికొని ఉండలు అవరోధపతాలమొకటి ఏవోపెల్లివారిమూక, అతడికుడికాలునుచెక్కకు మారంచేసింది. ఆసంశయములు అడ్డడకపోతే, చతుర్వేదికుడిపాదత్రాణం చారిపోకపోయేది.

చతుర్వేది శ్రోత్రియకుటుంబంలో పుట్టి పెరిగినవాడు. వస్త్రోన్నది స్వగ్రామం. అదోవల్లెటూరు. కాలేజీపట్నంలో పాంటులు పైజామాలు తొడుగుతోన్నవాడైనా, ఇంటికిరావడం, పెళ్ళిచూపులకు బయల్దేరాల్సిన సమయం కావడం కారణంగా, గ్రామాల్లో ధోతీ, లాల్చీ ఆకుజోడుధరించడం ఒందుగుల్లోకలిసికట్టుతనంగా ఉంటుందనేఉహతో క్రితంసాయిం త్రమేశుభ్రమైనబాటాక్రోమట్టఆకుజోడు ఎనిమిదిచ్చుకొన్నాడు. పొంకంగా చింకంగా, నల్లపోలీష్తో నిగనిగలాడ్తోన్న జోడును పదేపదేచూచుకుంటూ న్నాడు. అజతలోదే, కుడికాలిపాదత్రాణం స్తిమితంగాసందుచూచుకు పడ్డట్టు సరిగారైలుబద్దకుష్టాట్ఫారం గోడకుమధ్యఊడిపడింది. అపాటు కన్యకంటబబింది. తనసహాయమపేక్షించిన ఒకముదుసలికి అపత్యమయంలో తానాకన్యమాత్రంత్యాగబుద్ధిచూపలేకపోతినని చిన్నబుచ్చుకొన్న చతుర్వేదికి, తనపాదత్రాణపతి నాపస్తను, అకన్యచూచిపోయిందని, కించి దవ మానక్షేళం కలక్కపోలేదు.

అందులోను ఒంటిపాదరక్ష పోవడం బాధ భగవంతునికెఱుక. రెండవ పాదాన్నున్నదీ పోయనట్టే జమ. ఒక్కటేపోలేఅంకగణితం నాల్గు రూపాయిలేదండగకట్టినా, అనుభవంరెండునాలుగులు ఎనిమిదీదండగేనంటుంది. కంటిజోడులోఒకఅద్దంజారిపోవడంపంటిదా! దానికేం పడు. జోడుమడిచిపొందిగ్గా పైజేబులోపెట్టుకొని, రెండోకంటినాడికి తెలియకుండాయింటికొచ్చి, అఒక్కఅద్దంవేయించుకుంటేసరిపోతుంది. ఏగొడవారేదు. ఒకపాదరక్షపోవడం దండగతోఆగదు. పైపెచ్చు పదిమందిలోను చిన్నతనం. పరువేప్రధానంగాచూచుకునే అబ్బాయిఅయితే, ఉన్నదికూడా బ్రహ్మకు తెలీనీకుండా, జారువిడవడంతప్ప మరిగత్యంతరం లేదు. అది బహు నాజూగ్గా జరగాల్సినపని. తీరావేళకువీఛాందసుడైనా చూస్తే, “సారి ఎవరబ్బాయివి నాయనా, ప్రమాదవశాత్తూ ఒకటిజారిపోలే, పని గట్టుకొని రెండోదాన్నికూడావిసిరేస్తేవి. ఇదిసంసారజాలక్షణమేనా” అనినవ్యుతాడు. కాక ఒంటిపాదరక్షతోనే నడక సాగించాడా, ముందే నవ్వేస్తారు. చింతమనిషినిచూచినట్టు వీధిపిల్లకాయలు వెంటపడతారేమో కూడా “ఇదేదో ఒంటిచెప్పురేసు రాండ్రా చూచివద్దాం” అనిపది మందినీ తోడుకొచ్చే కొంటికుర్రాణ్ణి ఏలా కానేది. పోలీసులుపరీక్షించడానికి కారణంలేకపోలేదు. పోలీస్చేతికందేచోటఉందికనకనా, గపచిగ్గా

తీసి కాలికితోడుక్కునో చంకనున్న న్యూస్పేపర్ లో రెడూ కట్టుకునో, ఆపుటికాఅప్రదిష్ట తప్పించుకు దాముంటే.

పోశ్చిఅని తెగ తెంపులు చెసుకోడానికి కాని పోనీ అని సరిపెట్టుకోడానికి కాని చతుర్వేది వయస్సు మీరినవాడా? వసంతంగానీ వృద్ధుడూ, వేదాంతిగనకనా. కాశీలో పడువదలేసాచ్చినట్లు, కాకినాడ రోడ్డుకు రెండూవదలేసాచ్చాడుగా ఒకపుడు వసంతంగానీ. అకుజోష్షనైనా జాలి పడకుండా తెగమన్నదానికి, కొన్ని గోజునే, కర్చులో కర్చు, వీసెడు బరువు నాడా లేయించాడు దాని ఆదాయానికి అర్థకత్వానికి నాప మాకుజోడు, పూట పూటా అంత ఇనుంమొయ్యలేకి పోయింది. కాకినాడ రోడ్డుమీద పెద్దలతో ప్రసంగిస్తో నడుస్తున్నాడు. వేళ్ళనగ్గర తాడు తెగింది. వంగనైనారేను బ్రావ్వాడు, రెండోజోడుగొంచి కూడా, నాదం లాగేసుకొని. నిర్మలంగా నిజ పదకమలాలతో యిల్లు జేరాడు. అంతే మళ్ళా జోడెటుగడు. తనకు జోడు అచ్చురాలేదనుకున్నాడు. వేదాంతే ఆయాడు. పీడాపోయే పారుగుర్లో జోషనమ్మి తిరగరాదట. ఊళ్ళోజోడే అక్కటలేదట. ఇదీ వసంతంగారి అనుష్ఠానికి వేదాంతం.

జోడుమీద ఆకపెట్టుకుంటే అనాటికి ప్రయాణానికి స్వస్తి చెప్పకోవాలి చతుర్వేది. స్తేషనువరలి రైలెడైగాని జోడురాదు. రైలును వెళ్ళనిస్తాడా, రైల్లో తనవి, అధమం సాతిక అలాంటి జోళ్ళ కిమ్మతుచేసే, పెట్టి బేడా పుస్తకాలు, క్యాంపుకాట్, స్టవ్ వగైరాలెన్నో ఉన్నాయి. ఒక్కవరహా సామ్మకు కక్కుర్తి పడ్డాడే, యేదై వరహాలు తనకళ్ళ ముందునుంచి రెక్కలు కట్టుకొని ఎగిరిపోతే. అంచే ప్రమాదహేతువైనా కుడికాలు కూడా చెక్కుమీదకు లాగేదా, ప్రయాణాని కానాటికి నీళ్ళు వదలి ఎడం కాలునుకూడా స్లాట్ఫారంమీదకు లాగేదా అన్న అనిశ్చిత పరిస్థిలో సంకట పడ్తోంటే, చర్రున ఆకన్య, అక్కడ ఎవరిచేతిలోదో గొడుగుచ్చుకొని దాని కామతో లాఘవంగా చతుర్వేది పాదత్రాణాన్ని పైకితీసింది. జోడాతనికి అందించి పోదామంటే, చతుర్వేది దాన్ని పుచ్చుకోగల స్థితిలో లేదు. ఇంతలో చెవులు విల్లుపడేటట్లు రైలుకూసింది. గార్డు జండా నూపుతున్నాడు. రైలు వడినందుకుంటోంది. పరుగుమీద, పక్కనున్న స్త్రీలపెట్టిలోకి, ఆకన్య చతుర్వేదికి విశదంగా కనిపించేలా ఆతడి పాదరక్షను చేజ్లో ఊపుతో, ఉరికింది.

తలమాడ్తో, పడిచెక్క ప్రయాణం చేస్తోన్న చతుర్వేది కాబాధ కన్పించటం లేదు. అతడిమనసు ఆకన్యపై కేంద్రీకృతమై ఉంది. ప్రాణ రక్షణ మహత్కార్యం మొదలు స్వల్పమైన స్వల్పమైన తనపాదరక్ష ప్రేమేయం వరకు ప్రకటితమైన ఆకన్య దృష్టివైశిష్ట్యం, పరహితబుద్ధి, మన స్థైర్యం, శరీరదార్ధ్యం అతని కథ్యయన విషయాలైనై. ముఖ్యంగా ఆపె ప్రకృతి అతణ్ణి పరవశుణ్ణి చేసింది నావాళ్ళు, పైవాళ్ళు అన్న వివక్షత వాటిందకుండా, విపత్తులో వచ్చిపడి, మఱువరాని సహాయం చేసి పోయింది. మెఱుమెచ్చు కోరదు. యిట్టినిరాడంబర సేవా కార్యం, కేవలం ఒక నిస్వార్థ, నిర్మలిన హృదయ సత్సంకల్ప, సద్భావ, సత్క్రియాభిలాష ప్రేరేతం కావాలి. ఏసేవను యాశ్వరసేవ గానే పరిగణించిన ఆపె పారమార్థికశీలము చతుర్వేదికి గ్రాహ్యమైనకొద్దీ, అతని అత్మలో నొక అనిర్వచనీయమైన విజ్ఞాన తరంగ మూగులాడదొడగింది. ఆపన్నుల అత్మ గౌరవం నొవ్వకుండా, వారికి వలయు సహాయం చేసి. తనను కానట్టు తప్పుకు టోవడంలో ఎట్టి భావమృదులత వ్యోతకమవుతోంది. ఇంత చిన్న వయస్సులో ఈకన్య కింత ఉత్తమసభ్యతాలక్షణ మెచ్చట అలవడింది? ఏమహనీయులిచ్చిన అపూర్వోత్తమశిక్షా భాగ్యం ఈ త్యాగబుద్ధి? తనకు కన్యల పరిచయం తనకాలేజీలోను, స్వగ్రామంలోను లేక పోలేదు. ఎగరవాసుల నాగరికతలో, ప్రతిఫల వాంఛరహితమైన యీ ఉదాత్తత కానరాదు గ్రామవాసుల అమాయకతలో యిట్టి దృష్టివై శిష్ట్యం, భావ మృదులత, నపేక్షించలేదు.

“అహో! ఎవరికన్య? ఎక్కడికి? ఎక్కడనుంచి?” అని చతుర్వేది ఆలోచనాధీనమనస్కు డయాడు.

తాను దిగాల్సిన స్త్రీషు రాగానే పెట్టెనుదింపుకొని, బెడ్డింగుకొఱకు చతుర్వేది లోపలకు వెళ్ళిన నిమిషంలో ఆకన్య అతడిపాదరక్ష నాతని పెట్టిమీదపెట్టి పోయింది. కృతజ్ఞతచెప్పే సామ్యకాశమైనా లేకుండా ఆపె అంతర్హితమైనందు కారణం తీర్చిపడ్డోంటే గేట్లోటిక్కెట్టుయిస్తోంది. ఆపెకూడా, తన స్త్రీషునోనేదిగినందుకు సంతసపడి, తొందరగా పోర్లరుకు సామానుఎత్తి గేట్లోకి వెళ్ళాడు. ఆపె స్త్రీషువదలి నాలుగుబారలు వెళ్ళే సర్కి ఆపెను సమీపించాడు. “అదిగువస్త్రీషునోచూచిన రౌద్రరసోల్లసిత

మూర్తియేనా ఈ సాధుశీల సమన్వితాదార్శమును సాక్షాత్కరిస్తోన్న ఈ సౌందర్యమూర్తి" అని అశ్చర్యచకితుడైనాడు.

కన్నియ అవయవసౌష్ఠవం, కనుముక్కుతీరు, బంగారుమైళాయా కామ స్ఫోరకములై నాపురుషుల నల్లంలమానంలో నిలబెట్టే వీక్షణమృతులు మీరవని కాలక్షణాలు అపెయంభాసిస్తున్నై.

అంచేత సంభాషణావిధానం తోచక, చతుశ్చేది యిబ్బందిపడ్డోంటే, యువకుని పలుకరిస్తున్నానన్న శంకాసంకులత్య మేమీ కానరాని సహజ కంఠంతో, "ఈజ్జేషనుకనతిదూరంలో రంగాలయమున్న ఫలాని అగ్రహారానికి దారి యెటండి" అని నూటుగా అడిగింది.

తత్త జానసరవిషయం, అపె నిశితంగా ప్రశ్నించినపుడు, అపెకు ఆ సమాచారమిచ్చుట ప్రథమకర్తవ్యంగా భావించి, "పావుగంటలో బస్సు వస్తుంది. దావిమిడ్చుమాగ్రామంచేరే, అచ్చటనుంచి అగ్రహారం అరగంట ప్రయాణం అది రాజబాట. ఇచ్చటనుంచే అయితే దూరంకల్పించినా, చెట్లంటూ, చేమలంటూ కాలినడకను వెళ్ళాలి. ఈశక్తరపురోడ్డుచ్చుకుంటే పిల్లకాల్యగట్లు ఎక్కుతారు. అక్కడనుంచి అడుగుడుక్కి వాకబుచేస్తో, ఎడంచేతిమీదుగా పొలంగట్లంట పడిపోవాలి. మధ్య మధ్య కంటకావు తంగా ఉంటై ఆగట్లు, స్త్రీలకాదారి ప్రయాసకాదా" అని, తీరా స్త్రీ పురుష వ్యత్యాసంమాట అపెపద్ద నోరుజారితినే, అని భిడియబడ్డాడు. "పోనీ మాగ్రామమొచ్చి, రాత్రిఉండి. ఉదయమే సుఖంగా అగ్రహారం చేరడంమంచిది కాదా" అన్నాడు.

అమాటలో అంతర్గర్భితంగా అహ్వనంస్ఫురిస్తోన్నా, తదాహ్వనం అంగీకారయోగ్యమైనదే అయినా, "ప్రయాస అన్నాడు కాని, అడ్డదారి దూరంచెప్పారు కా"దంది. నాల్గుమైళ్ళలోపుఅన్నాడు. అంతేనా, అయితే చీకటిపడకుండా సునాయనంగా అగ్రహారం చేరుకోగలనని, మరి సంభాషణ కొడమీయకుండా, "నమస్తే, నెలవండి," అనిమాత్రంఅని, స్వాతంత్ర్య సమరంనాటి నేనాగ్రామ బాలభటుని చాకచక్యంతో, చరచరా అడుగేసింది. అపెకదలికలో కానవస్తోన్న సంకల్పబలానికి, కాయకష్టసంసిద్ధతకు కర్బనపుచెప్పి నిలబడిపోయాడు.

చతుశ్చేది యింటికొస్తోన్నది బస్ రూటయినా, మనసు అగ్రహారం అడ్డదారి పట్టింది. ఏదో ఓటమి నశుభవించినవానివిధాన మనసు మథనపడు

వోంది. ఆకస్యకోరినసమాధానం వినా, నైన ఒక్కమాట కలపలేక పోయాడు. ఆపె ఏదోగోలుగీసి నుంచోపెట్టినట్టు, కట్టడిపోయి. అంగుళం కదలలేక పోయాడు. ఆపె నభీసంధంపనాశించాడు కాని, తాను అల్పప్రసంగం చేయబూసలేదే. సరస్వతీపేష్చుకిలవాడు కాదే. తన సస్సంకల్పాన్ని సంతృప్తిచేసి. తనగ్రామంవచ్చట కామె విముఖురాలు కాలేదుకద. ఒకటే స్రష్టి, ఒకటే ఉత్తరవు. ఆపెమాత్ర మెందుకంత ముభావంగా ఉండాలి! తా నేల ఆకస్య సమక్షాన అప్రతిభుడై నాడు. తనతోల్లింటి చాకచక్య మేమైంది, తనకంతంయెందుకు మూగపోవాలి. తనశక్తియుక్తలేనున్నా ? ఏమి ఆమెమూర్తిత్వప్రభావం? ఆని పౌరుషంబెబ్బతిన్నవాడివైఖరి నింటివద్ద ముభావంగాఉన్నాడు బాగావ్రాసానని ఖచ్చితంగా చెప్పినా, అక్కరాంతమ్మ పరీక్షలుబాగావ్రాసినట్టేనా అబ్బాయి, అని రెండుమాడుపర్వాయములు ముదరికించింది. ఇంటికొచ్చిననాటినుంచి ఆకస్యనుకలుసుకొని అభీనందించిగావాలన్న కోర్కె బలవత్తరమైంది. అదితనకనీసధర్మమని భావించాడు. తనఅభిలాష, ఒకరకంసంస్కారమున్నవాళ్ళకు అర్థవంతమైనదే అయినా, తదితరుల నాసున్నితభావం, సందేహస్పరులను చేయకమ్మ. ఉన్నమాట చెప్పుకోలేకున్నాడు. అది, కానిమాట కాక పోయినా.

తాను అవివాహితుడు. ఆపెకన్య. యువతీయువకులు విజ్ఞానవిష్లేకమనస్సంబాధులు కావచ్చుననేమాత్రం జ్ఞానోదయమైనవారు తన యింటివద్ద లేరు యువతీయువకులఅన్యోన్యతమ, జనసామాన్యమెరుగుచున్నది, ఒకటే కారణం. ఆకస్య చూచివస్తానంటే, తననాస్తి తనసంకల్పానికి విపరీతార్థం తెచ్చిపెట్టి. అక్రమంగా తనకు నేచ్చాప్రవృత్తినాలోపించవచ్చు. తనవీరపూజాధ్యాసను, స్త్రీలలోలతగా అన్వయించుకోవచ్చు.

“వశే. వశే కాతమ్మ, యికా ఏం కావాలే, యేవో ఒకసంబంధం చూచి చతుర్వేదిని కట్టిపడేయాలే” అంటో అవహేళనచేస్తుంది శేషమ్మ పిన్ని. మనసునీవత్సలు మొదలెట్టగలను తనమేనకోడలు సుభద్ర.

అంచేత యింటివద్దచెప్పజెప్పడానికి వీలులేదు. చడీచప్పుమా కాకుండా అగ్రహారంజెల్లివత్తామా అంటే, ఆకస్య అగ్రహారంలో ఎక్కడుందో, అక్కడ యికాఉండోలేదో తెలియదు. పోని, ఒకఅంతరంగి కుడిద్వారా తెలుసుకుందామా అంటే, ఆపెపేరుతెలియదు. అగ్రహ

గం. నాలుగైదు రోజులు బస చేసి, యెక్కేగడపా, దిగేగడపా, ఊరింతాయాగీ అయితే కాని, ఆకన్యకంటబడదన్నమాట,

ఇన్నివిధాల వితర్కించుకుంటో పదిరోజుల్లోను పదిసార్లైనా నైకిలో వీధిలోపెట్టాడు. పదిసార్లయినా యింటోపెట్టాడు. శరీరాన్ని స్వగ్రామానికి మనసును అగ్రహారానికి వప్పించి ఊగిసలాడుతున్నాడు. న్యాయ బద్ధమైన ఆత్మప్రబోధాన్ని అచింతలో పెట్టలేకున్న పెద్దమనిషి సాల్లు. పెద్దమనిషి అనిపేరేసుకున్న యువకునికి మరియిబ్బంది అడప్రమేయం. జీవిత సౌభాన్ని ఆస్వాదించే వయసాచ్చిన యువకుడికి జన్మనితో సత్రసంగం చెయ్యడమే యజ్ఞమగతపనిగానా. స్వల్పవిషయాలకే కులసాంసనమైనట్లు ఘర్షితేనంకుచితస్వభావులు యింకాఉన్నారా అన్నా

2. ఎవరమ్మాయో!

చతుర్వేది చెప్పిన మాదిరిని ఉత్తరపురోడ్డుచ్చుకొన్న కన్య పిల్ల కాల్య గట్టు చేరింది. వంటెన చాటి యెడచేతిమీరుగా పొలంగట్లంట తొక్కుకుపోతే. ఒక్క అరిమైల్లో అగ్రహారం. వంటెనకు కుడిచేతిమీరుగా కనిస్తోన్న మట్టిరోడ్డు. పదిపదిపాను వందల గడపతో విస్తరిల్లిన ఒక పెద్దగ్రామానికి దారితీస్తుంది.

ఆపె వంటెనమొగలో అగి కుడిచేతివైపు గ్రామపరిశరాలపై చూడ్కొనిలిపింది. దారిచీల్చిన మొగలో కొత్త వాళ్ళకు సాధారణంగా కలిగే సందిగ కారణాన కాదు. ఆమె కళ్ళిలో మిక్కుట మైన కార్యభారం, ఆపె ఆదాయానుభవాలకు మించిన వ్యవహారబాధ్యత కాన వస్తోన్నె. శరీర గత కామేచ్ఛను తీర్చుకొని, పరిణయమాడుటకు వెనుదీసిన ఒక యువకునిచే వంచింపబడ్డ ఒక మెడికల్ విద్యార్థిని యొక్క మానప్రాణగతనా మది నిడుకొని ఆయువకునితో. సంప్రతించి అతణ్ని వివాహశుభకర్మకు వప్పించుటకు ఈ ప్రాంతాల కొచ్చింది.

ఆయువకుడి గ్రామవాసి. డాక్టరు పరీక్షనిచ్చి స్వగ్రామంలోనే ప్రాక్టీసు పెట్టాడు. అగ్రహారం వెళ్ళాల్సిన పని తనస్వవిషయం. ముస్సొందు

అగ్రహారం పోదునా, కాక డాక్టరుగ్రామం పోదునా, అని తటపటా యిస్తో, ఒక నిమేష కాలం, వంతెనమొగలో జాగుచేసే సరికి, ఎటుపెళ్ళ వలసిందీ, దైవమే నిర్ణయించాడు.

కుడిచేతివైపున, కూతవేటుదూరాన కన్పిస్తోన్న తాడిమట్టల మడుపు లోనుంచి పెళ్ళపెట్టుగా, అడంగులు గొల్లుమన్న అక్రిందనలు, నిద్దట్లో కెప్పుమన్న పిల్లలకంతాలు, హృదయ వివారకంగా వినవచ్చినై. అచట ఎవరికో సాపం యేదో అమాంతంగా వచ్చిపడ్డ విపత్తయి ఉంటుందది. అప్రభయ మేమై యుండునా అని అపె కలవరపడ్తోండగా, అదెననుంచి వెనకపాటున ఎవరో తరుము కొస్తోన్నట్టు. కంగారుగా, గాలికి భుజం మీదనుంచి అల్లంతలో ఎగిరిపడిపోయిన ఉత్తరీయాన్ని పడ్డవోటే వదలేసి, మెడత్రిప్పకుండా, యెత్తుపల్లాలు సరకు చేయకుండా, మధ్య వయస్కుడొకడు, సైకిల్ త్రొక్కుకొస్తోన్నాడు. అగి నిషయం చెప్పేటట్టు కనపడడు. ఎందుకైన మంచిదని, ఒక అడుగు మార్గమధ్యాని కేసే సరికి, మడుపువద్ద పరిస్థితి ఒకకొంత ఆపెదృష్టిపథాన పడింది. పిల్ల కాల్య గట్టు ఎగువపుంతలో బాగాపల్లాన్ని, బోడెగట్టుకు ఒరిగిఉన్న బండి గూడు, తలమీద పెట్టుకొని మోస్తోన్నట్టు, అగూడుపైన అపసవ్యంగా ఒక బండిచక్రం, అగుపించై. ఒక యెద్దు చేలమీద పరుగిడుతోంది. రెండోది కాడిదగ్గరే కదలలేక కట్టడినట్టుంది. ఎవరికేమి ప్రమాదకరమైన ఘాతలు తగిలాయో, నలుగురైదుగురు బోడెగట్టున కూలబడ్డట్టున్నారు. హా హా రావాలు వినుపిస్తోన్నై. /

సైకిల్ మనిషి పదిబాళ్లలో యదర ఉండగానే, “ గాయాలు తగిలాయో ఎమకలే విరిగాయో ” అని కేక వేసింది,

సమాధానంలేదు సరికద. సైకిల్ మనిషి తనను తప్పించుకొని పోవ సమకట్టినట్టు కన్పిస్తోన్నాడు. ఈతడు అహతగాతులకు సహాయం చేకూర్చుకొని వెళ్ళుటకు వస్తోన్నవాడు కాదు. అపత్నిముద్రంలో మునిగి యున్న దైవోపహతులవంకనైన చూడనొల్లక వచ్చేస్తోన్న ఈపశు తుల్యజ్ఞి వీసమెత్తయినా పరహితబుద్ధిలేని యీ పాపిని తోసుకు పోనీ యడం ప్రాజ్ఞలక్షణం కాదని భావించింది.

పిక్కబలముంటే, దుర్మార్గం దానంతటదే తోసుకు పోతుందన్న దుర్బుద్ధితో వీడుతోక్కుకు పోరాదని నిశ్చయించి, పాదాలు గట్టిగా

నిట్లాక్కి, విసురున భరికొచ్చిన పైకిలోహండిల్ బార్ ను దభీలున పట్టుకుంది. తాను తూలితేంగనక, అతడు, ఊడి క్రింద పడ్డాడు.

“నీపైకిల్ని చూచి యెడ్లు బెదిరి బండినిపల్లానికి లాగేసిఉన్నా అది నీచేసిన నేరంకాదేమోకాని, నిస్సహాయుల నాదురపస్థలూ వదలివేసి రావడంనిస్సంశయంగా నేరం. భగవంతునికి సమాధానం చెప్పుకోదగ్గ రాక్షసకృత్యం. పుష్టి గాక నిపిస్తావు, పెద్దమనిషి వేషం వేశావు. ఈపిటికి తనం ఏకర్థం వచ్చిందయ్యా, పారిపోతావు? నాజనకాలేవచ్చు. మనమిద్దరంకలసి వారికి సహాయంచేయలేకపోము. మనుష్యులమైపుట్టిన తర్వాత, ఆపన్నుల కామాత్రం సేవచేయడం మన కనీసకర్తవ్యం. విశేష ధర్మమేమికాదు? ని చెప్తోనే, అతనికి చేయూతనిచ్చి లేవతీసి. హండిల్ బారును మలపువై పుకుత్రిక్కి, అతనికి బెబ్బతిమ్మిరితగ్గి ప్రతీకారం ఆలోచించే న్యవధీయకుండా, తొక్కమనితోందరపెట్టి, పైకిలోకదలడంతోనే క్యారేజీ మీద కూర్చుంది.

మడుపుదగ్గరదృశ్యం భీభత్సంగా ఉంది. ముసలావిడకు తలపగిలి రక్తం స్రవిస్తోంది. ఎడంభుజంకంటా ఆపార్శ్వం రక్తంసిక్తమైంది. అవిడ మేనకోడలు రెండో అవిడ, ముప్పై ఏళ్ళుంటాయి. ఆపెకు నుదుటిమీద నిమ్మకాయంతబొప్పికట్టింది. తల్లిప్రేమఅంటారు ఆప్రభావమో, చైన కటాక్షమో, ఆపెపిల్లలు చెక్కుచెదరలేదు. ముసలమ్మగారు స్పృహ తప్పిఉంది. బండివాడు మోకాలిచిప్పపగిలి యమబాధ పడ్డోన్నాడు. అతల్లి పిల్లలు ముసలమ్మగారిచుట్టూమూగి, ఏకధారిగా విలపిస్తోన్నారు.

కన్య, వెడ్డోనే ముసలమ్మగారి నాడిచూచి, ప్రాణభయంలేదని రెండో అవిడకు ధైర్యం చెప్పింది. పెకనైనాతడవుచేయకుండా, చేతికిందినపైను పంచను చింపి, ఆసుపత్రినమోనాఉండలుచుట్టి, ముసలమ్మగారికి, బండి వాడికి కట్టుకట్టి రక్తస్పృశ నరికట్టింది. ముసలమ్మగారినిలేవతీసి, చెంప భుజం శుభ్రంగాకడిగి, నీళ్ళుపట్టించి, తనభుజంమీదకు ఆపెతలను తేరదీసుకొని, తనచీరకొంగుతో విసురుతోడగా, అవిడకళ్ళు తెలుచింది. ముసలమ్మగారికి కడంటినప్రాణం కదలివచ్చిందికాబోలు, దాంతోలే దుఃఖం ముంచుకొచ్చింది. వాళ్ళంతా తిరుగా గొల్లుమన్నారు.

“మామ్మగారూ, మీగు కనుమూస్తే. తల్లీ, పిల్లలు బెంటేలు పడిపోతున్నారు. నాళ్ళనుదగ్గరకుతీసుకొని ధైర్యం చెప్పండి. పిల్లలకీమో

నెట్టుతగలకుండా దాటుడం, భగవద్విలాసము, ఎంతఅదృష్టమో గమనించండి” అని మఃఖంతో మరసిల్లుతోన్న ఆకుటుంబానికి, ఉన్నంతలో, కేదులో మేలుచూపి, కించెదానందం చెక్కిరించింది.

జంబుకానాపరచుకొని రెండో అవిడను కూర్చోమని, అవిడతోడమీద ముసలావిడతల పెట్టుకునేట్టు సువిరించి వప్పగించింది.

ఒడివాడిని పలకరించి, “కొంత, వడి కాలకదపడం, విడపడం పనికిరాదు. కట్టు బిగి తగ్గరాదు. అదృష్ట వంతుడవు. ఎముక విరగలేదు. కొద్ది మాత్రం గాడి తప్పింది, రెండుకట్టతో నడుకొంటుంది. నాలుగో కోణికిల్లా పనికి పోగలదు” అని ధైర్యం చెప్పింది. కాళ్ళమీదా రెక్కల మీదా అధారపడ్డ తనబ్రతు కేమికానో నిరాశాకరమౌదేన నాడి కళ్ళల్లా కాస్త అకాకింబం గోచరించింది.

పిల్లలసఖాంబు కాళ్ళబాడి కడిగి, వాళ్ళతో తెచ్చుకొన్న టిన్నులోంచి లిస్సులుతీసి వాళ్ళకు పెట్టింది. పిల్లలు నాటిని కరకరలాడిస్తోంటే. తల్లి చేతిలో బిడ్డను తాను తీసుకొని, పాలబుడ్డి పాలుపట్టిస్తో, మామ్యుగారి కాళ్ళ కగ్గరి జంబుకానా మీద కూర్చుంది. కన్నుమూసి తెరచినంతలో యిన్ని సులువైన కట్టి, వారిదిగులును ముఱపించి, స్థిమితంగా కూర్చున్న కస్యను నిర్ధారితపోయిచూస్తోంది రెండో అవిడ.

కాస్తంతస్యాస్యించిక్కిందేమో ముసలమ్మగారికి, కస్యను అవ్యాయతగా స్పృశిస్తో. “అమ్మాయి! ఆ కాశంమీద పంచిడోడి పడ్డట్టువచ్చి. ఆ పత్తుగో ముప్ప అనుకొన్నావమ్మా. ఏవూరో, ఎవరమ్మాయివో, ఎక్కడి కెడ్డోన్నావో కాని కొత్తవాళ్ళనున్న ఎరమరిక ఏకొంచెంలేకుండా, నాకు కడుపునపుట్టిన కూతురుకున్న ఎక్కుడుగా నేవచేశావు నీయుణంతీర్చుకో లేనమ్మా, తల్లీ!” అని చేయిపట్టుకొని మమకారంగుమ్మరించింది.

“ఇంకా ఈ అమ్మాయికి వివాహమైనట్టుకన్పించడంలేదు. బిడ్డలను కనిపెంచినవాళ్ళకున్న ఎక్కువ అనుభవంతో, బెంబేలుపడ్డ నాబిడ్డలను బుజ్జగించి ఆడించింది. పదినిముసాల్లో కన్నతల్లిని ముఱపించింది. చూడు కేషీ. నీతా అపెనుపట్టుకునదలడంలేదు. పిల్లలంటే యింతఅనురాగం ఈపెక్కెక్కడ అలవడిందో” అంటూ, “అక్కబిడ్డలను కాని మరోదగ్గరవాళ్ళను కాని పెంచావమ్మా, ఏయింటికోడలవవుతావో, ఎవరిఅదృష్టంపండవై యుందో కద” అంది రెండో అవిడ.

ఈ అభీనందనలకు భిడియపడ్డో, కాక స్వవిషయం చెప్పుకొనుటకు చంపిద్ద కాకనో, “మామ్మగారూ, రక్తపుపెట్టుఅతికట్టడానికి, తక్షణగర్భ గాకట్టినకట్టిది. గాయంతొందరగా మానుపుట్టుటకు అసుపత్రి టింక్చర్లతో కొద్దిచికిత్స అవుసరం. ఈప్రక్కగ్రామంలో ఏదైన అసుపత్రిఉంటే, మిమ్మన్నటికి చేరుస్తా. ఇది డాక్టర్ల రెవరైనా శిశుగ్రామమేనా యంతకు” అని తెలియనట్లు అడిగింది.

“సారి, అసుపత్రిలేక పోవడమేమిటమ్మా? ఇక్కడ డాక్టరు నాకు...” అని ముసలావిడ ఏదో చెప్పబోతుంటే, కన్యవత్తిడివదల్చుకోలేక వచ్చిన వాడుకాని, సమృద్ధితో వచ్చాడుకనక నా సైకిల్ అసామీ, కన్యవద్దకువచ్చి, “యిక నేను వెళ్ళిపోతున్నా” నన్నాడు.

కాలికట్టుతో కాస్త చేరుకున్న బండివాడు సైకిల్ అసామీని చూడడంతోనే తోకతోక్కినతాచులా, కర్రఊతంతోలేస్తూ, “వీడే, వీడే! ఆయ్ వీడి మూలానే బండిబోల్తాకొట్టింది. ఏమైతేంపారిపోయాడు బుర్రపగలేతును” అని అడ్డదేకంలో, కర్రపత్తి పట్టుచాలక, పడిపోయాడు.

“కట్టు కాలిమీదపడలేదు, కొంతనయం” అనుకొంది కన్య.

కనుమేరదూరంలో మహామనిషి కానరాకున్నాడు. ఉన్న ఒక్కణ్ణి కఠినోక్తులతో చెందనాడుకోడం చేత కానిపని. అతణ్ణి దారినిపెట్టుకొని అతడిసాయంపొందవచ్చుననుకొని, బండివాడిని మందలించింది. “ఎంతవడు దుడుకుప్రదేశంలో రావాల్సివచ్చినా కాడి దిగడు బండివాడు. అట్టిసలం లోనైనా సైకిల్నిచేత్తో నడిపించుకోచ్చే ఓర్మిఉండదు సైకిల్ మనిషికి. మోటార్లకే శుభ్రంగా అలవాటుపడ్డ యీశోబాల్లో సైకిల్నిచూచి పల్లనికి లాగేనే బెదురుగొడ్డు నీచాపటియెద్దోటిఉందని అతడికి తెలియదు. నీయెద్దు స్వభావం ఎరుగున్నవాడివి, వెనకసైకిల్ గంట విసుపించడంతోనే, నీవు బండిదిగిఉంటే, అడంగులకీతపత్తూ రాకపోను, అతడి బుర్ర పగలేస్తాననే, నీవీరాలకూ అవసరంలేకపోను. పెద్దమనిషినిపట్టుకొని పైగా పాటిపో యాడంటావా, కిష్టంలాఉన్నవాడితో కష్టాపెట్టుకోవడం, సమంజసం కాదని అతడు ఊరుకొన్నాడుగదా అని రెచ్చిపోతావా? నేనిక్కడకు వచ్చింది అతడిసైకిల్ మీదనే. బాధలోనీవు నారాకగమనించలేదు. నాకు

కట్టునేర్పు తెచ్చిఉండడంచేత, తొందరగా సైకిల్ మీదవచ్చి, నన్నిక్కడకు తోడుకొనివచ్చిన ధర్మధనుణ్ణి పట్టుకొని పారిపోయాడని, ఎంతసుభువుగా ఆనేకావ్” అంది.

“తెలియక తొందరపడ్డానమ్మా” అని తమాయించాడు బండివాడు.

ఇక సైకిల్ మనిషి, “నేరంకట్టడానికైనా, కమ్మేయడానికైనా స్త్రీకే చెల్లించదుకొంటోనే ఆత్మపరీక్షలో పడ్డాడు. సైకిల్ ను పినచోట ఆపే ఉపదేశాన్ని పెడచెవిని పెట్టుకలిగాడు కాని ఇప్పుడు ఆపేఉదారత తన అల్పత్వాన్ని తనకళ్లముందు పెట్టింది. “ఒంటిగాఉన్నపు డాపె దూషించినా, రచ్చకొచ్చినపుడు పరులసమక్షంలో తనను భూషించింది. నలుగురిలోను తనను బహుయోగ్యునిగా చిత్రించి, తనకు అల్లరి అవమానం తప్పించింది. ఎంతమంచిస్వభావంకలవాళ్ళు. సరసులుఉంటారు” అని అబ్బురపడ్డాడు. పరుల మంచినీగ్రహించి, వారిరీతినీతులను మనసులో స్తవంచేసుకోవడమేగద, హృదయ పరివర్తన క్రమానికి ప్రథమసోపానము. ఇక నాతడు ఎవరినిన్న పరమా అక్కరలేకుండ అచ్చట. కాడిక్రిందపడి, గింజు కొన్నుకొద్దీ మెడ త్రాటిని ఉరిపోసుకొంటోన్న ఎద్దును విప్పి రెండోయెద్దు సరసకు తోలి. గడ్డి. కాడా వేసాచ్చాడు. విసురునచొక్కాల్ గాగసి పారేసి. పంచి బిగ్గట్టాడు. అడుసులో కూరుకుపోయిన బండి చక్రాన్ని పైకెత్త సమకట్టాడు. అహో! ఏమి అహృదయ పరివర్తన మహత్తు. కండ, దండవినియోగానికొచ్చె. మనిషిలో కళాకాంతి హెచ్చె. ముద్దొస్తున్నాడు. కాప బలంచేత యద్ధభూమిలో కూరుకుపోయిన రథ చక్రాన్ని భుజబలంతో లేవనెత్తుతోన్న భారత వీరుణ్ణి తలపునకు తెస్తున్నాడు, అప్పటి కార్యదీక్షలో. పత్యానికొచ్చిన తత్వం భోజనయావన పడ్డట్టు, చేతనయిందంతా చేసెయ్యాలనే పరోపకారేచ్చ బుర్రనుపట్టేసింది. కొంతమందిలో, ఏదైనా, అతి. ఎంతతప్పుకొని తిరిగాడో అంతపూనుకుంటున్నాడు.

ఈతడి భావపరిణామాన్ని గ్రహించినకన్య, అతణ్ణి చేరబిల్చి, “అయ్యా అంతకన్న అవసరకార్యముంది. నీవు ప్రక్కగ్రామంవెళ్ళి తొందరగా రెండు మూడు రిక్సాసైకిళ్ళను పంపిస్తే, వీరిని అనుపత్రి చేరుస్తాను

ఆహంగుల కొచ్చిన ఉపద్రవంచేత, మనసువికలమై, అదిలో నీపట్ల మర్యాదాతిక్రమణచేశా. బుద్ధిమంతుడివి, మనసులో పెట్టుకోకు మన్నించు. రిక్తానైకిళ్ళ నిచటకు పంపించి, యిక నీదారిని నీవుజెళ్ళ వచ్చునని నాతణ్ని పంపించింది.

పత్రికావిలేఖరులను కూడ మురిపించే వార్తానేకరణశక్తి ముసలమ్మల సామ్యకాబట్టి, రిక్తాలొచ్చే లోపల. ఆవ్యవధిలో, డాక్టరు వివాహవిషయై కిరహస్యాన్ని తెల్సుకోదలచి యథాలాపంగా ప్రసంగిస్తోన్నట్టు, ఈ పూరు డాక్టర్ను గురించి, ఏదో చెప్పబోయారు మామ్యగారు, అని కదిపింది కన్య.

“ఏమన్నానే రవణమ్మా! అవును. ఆ డాక్టరు నామేనయల్లుడేనమ్మ. మారవణమ్మను సోదరుడు. ఈతడికి పిల్లనిస్తామని ఎవరోవస్తే, వాడు వద్దంటోన్నా, పిల్లను చూచి రావడానికి బయల్దేరాం. మొదట్లోనే ఇల్లా అయి ఊరుకుంది. వాడిపెళ్ళిమాట ఏలాఉన్నా. మధ్యన నాపెళ్ళిఅయింది” అంది ముసిలావిడ, తలకట్టు తడుముకొంటో!

“బలవంతంపెళ్ళిళ్ళి చెయ్యబోతే, యిల్లా కాక, యిపెల్లా కాబోతుం దనుకొన్నావు ఒహప్పుడు! బయల్దేరేదాకా నిలవనిచ్చావా, నుంచో నిచ్చావా” అంది రవణమ్మ.

వెతకవెళ్ళిన తీగ కాళ్ళకు తగిలినట్టుంది, కన్యకు వాళ్ళ సంభాషణ. అందులోనూ, అమాట్లాడే వాళ్ళు, తానునిర్వహించాల్సియున్న రాయ భారంలో ముఖ్యపాత్రలు కావడం, శుభనూచికంగా కన్పించింది,

“ఏబలవంతం చెయ్యక, యేలాగే. పాతికేళ్ళు వెడతైవాడికి వచ్చే జేష్టమాసానికి. ఇంకెంత కాలం వాణ్ని అలా పెట్టుకొని కూర్చోమే. కంటికింపైన చోట కాలంగడిపేవాడైతే కొంప లేలానిలబడ్డాయే. పెళ్ళి, పేరంటం లేకుండా సాగనిస్తే, మొగాడు ఎందుకైనా పనికొస్తాడే? తండ్రితెచ్చిన సంబంధాలు లక్ష. అన్నిటిని తన్నేసి కూర్చున్నాడు. ఆబెంగనే మంచంపట్టి హరి అన్నాడుమీ నాన్న ఏలోకాల్లో ఉన్నాడో? అని కళ్ళు అడ్డుకొంది ముసలమ్మగారు. తమ్ముడిమీద ఆపేక్షయింతా అంతాకాదు అనిడకు. పిల్లలులేక, భర్తపోయిన నాటినుంచి, తమ్ముడికుటుం

బాన్నే కనిపెట్టుకునుదిది. వీళ్ళనే తన పిల్లలుగా చూచుకొంటోండు.

“రోగతీరు తెలియని వైద్యం చేశాడు నాన్న. వాడు వద్దు మొర్రో అంటోంటే, ఎన్నిసంబంధాలుతెచ్చి ఏంలాభం. వినాడు కావంట్లో వాణ్ని ఆల్లరిపెట్టడానికి కాని.”

“వాడి కల్లరియేంవచ్చిందే. ఆల్లరిపడ్డోన్న వాళ్ళం మనం. పోనీ ఆడాళ్ళం లేభిడియపడి పెళ్ళివద్దంటున్నాడుకనకనా, కడియాలారిఅబ్బాయిలా ఎవరికీబాధలేకపోను. పెళ్ళిదుపిల్ల గుమ్మంలోఅడుగెట్టవంధయ్యం, తనకొసమేవచ్చినట్టు, దాన్ని వెంటేసుకొని, చెయ్యిచెయ్యిపెనేసి, ఆసుపత్రి అన్నిగదులూతిప్పి, దాన్నినవ్విస్తో, కవ్విస్తో కాఫీత్రాగిస్తో కబురైచుకుూర్చుంటాడు. పెళ్ళిచేసుకుంటాడేమోపిల్ల నన్నుఆశతో వాళ్ళవాళ్ళునెల ఊరుకుంటారు. చెండునెలలూరుకుంటారు. ఎంత కాలంఊరుకోగలరు. ఆపిల్లలు కాని, వాళ్ళతలితండ్రులు కాని పెళ్ళిమాటతలపెడితే, అంతేజెనక్కిలాగేస్తాడు. ఇదేంఖర్చుమే ఎక్కడాచూడలేదీగుణం. ఇహవాళ్ళపిల్లలకు పెళ్ళిళ్ళు కావని, మనమేదోవాళ్ళను మోసంచేసినట్టు మనమీదపడి ఏడుస్తున్నారు. ఎంతమంది, ఎంతమంది, ఎక్కడదాకనో యెందుకు? మనవాళ్ళకమల నేంచేశాడు చెప్ప? నేటికీ దానిఅమ్మమ్మ దొడ్డమ్మ, నన్నురు మెత్తిపోస్తున్నారు. నీఅఖరుపిల్లబారసాలకు అది వాళ్ళవాళ్ళతోవస్తే, దాంతోచనువుగాఉంటున్నాడుకదా పోనీ దాన్నికట్టేస్తేబాధ విగడవుతుందని దాన్నిక్కడస్వేల్పుకున్నాం. అదంటేఎంతయిష్టంచూపెట్టాడు. పట్టు మెళ్ళినపుడల్లా ప్రతేక్షికంగా దానికేదోతెచ్చేవాడు మేర్భానీ. అమచ్చుకొని మిట్టిపడిపోయేదది. పదునుకొచ్చాడనుకుని పెళ్ళిమాటతలపెట్టాం. అంతే యియిల్లట్టడం మానేశాడు, వీడితోలేబ్బుకొని కాని యింటికిపోనని భీష్మించుకు కూర్చుందది. ఆపరగంగను వాళ్ళవాళ్ళకు వప్పగించిరావడానికి పెద్దబుదిగివచ్చారు నాకు. పట్టువాసాల్లో ఉంటారట, పెళ్ళిపెడారుఅక్కజలేకుండా, మొగాళ్ళతో చెయ్యిచెయ్యిపట్టుకొనిపరాచికాలాడే పింజార్లు అవే షాలు పల్లెటూళ్ళో ఏలాసాగుతాయో. ఈదొచ్చినపరాయిఅడది యింటింట తిరుగుతోంటే, కళ్ళుపొడిచెయ్యరే యిరుగుపొరుగున్నాయిక్కడ,” అందిముసలమ్మగారు.

“అంతేఅను. వాడికితక్కువరిగేదాకా మనంఓకపట్టాలి కాని, ఎత్తుపెయ్యెత్తులేసి వాడినిదారికితేగలమటే అత్తా. ముందటేడువేసంగుల్లో నాన్న చేసినహంగామా యితాఅంతానా. వీడితో చమపుకుంటోన్న ఎవరోపిల్లతో, కారేజీడోళ్ళో కాపురమే సాగిస్తున్నాడని, కళ్ళతో చూడండి గాలికబురట్టుకొని, ఆల్లం చేస్తేనేగా వెలపులకొచ్చినవాడు. ముఖం చూపెట్టాడోలేదో, పారిపోయాడు.”

“నీవు నీతమ్ముణ్ణి వెనకేసుకొస్తేనేగా, మీనాన్ననిజం తెల్పుకురామని మీరాయన్ని పంపించాడు. జగజ్జుతిగాడు, జత్తులమారి వీడు మీరాయన అక్కడికెళ్ళొటప్పటికే పసిగట్టేసి, నిమిషాల బసమార్చేశాడు. పైగా కొంటివెధవకు ఎవడికో చెవులోఏమిడుదాడో, వాడు మీరాయనకు, యీ అమ్మాయేనని, పోలీసుహేడ్డుకూతుర్ని చూపిస్తేనేగా, తమ్ములుతినకండా మీరాయన్ను యింటికి తెచ్చుకోవడం, చచ్చినంతపనియింది” అంది ముసలమ్మగారు.

“అప్పుడే నాన్న వాడితో లాలనగా మాట్లాడి ఆపిల్లనే చేసుకో రాదట్రా అంటే ఏంజరుగునో. నిష్పలు చెరిగాడుగాని నిమ్మళంగా ఒక్కమాట నాన్న వాడితోమాట్లాడాడే, అత్తా.”

“ఊరుకో! నాన్నమీద నేరంవేస్తావు, వీడితో నిమ్మళంగా మాట్లాడాడు కావని. వీడి నిమ్మళం ఏంచచ్చిందని అడుగుత. పోనీ దగ్గరకు, చేరి, ‘నాన్న గారూ, నేనో పిల్లకుమాట యిచ్చాను. సర్వవిధాలా నాకా పిల్లవచ్చింది. మీ వేరేసంబంధాలుచూచి హైరానాపడకండి’అని ఏడ్వలేక పోయామా. తండ్రి నిమ్మదస్తుడు కాదు, పోనీ నీతో చెప్పకూడదా, నాతో చెప్పకూడదా. వాడిపెండ్లి విషయం తండ్రి అన్నివిధాల అలమరుగుతోంటే, చీమకుట్టుకుండా, నోటికి తాళంవేసుకొని కూర్చోవడం, ఏమిటంటావు, ఆదుర్భుద్ధి. అంతదొంగతనం ఎందుకు బాజాఫైంబ్రీలతో చేసుకునే పెళ్ళికి, పోనిద్దూ, యెదరవాళ్ళ బాధ, యేమిపట్టించుకొని కిరాతకపు బుద్ధి వీడిది. ఏమిఎత్తులు వేశామన్నా వాడిబాగు కోరేగా. వాడు పెళ్ళిచేసుకొని, ఓయింటివాడు కావాలనేగా. ఏమి ఎత్తులో నాకు తెలియదు కాని, యిక్కడికి తండ్రిపాణం పుచ్చుకొన్నాడు. దైవం మేలు

చేసి నేడోరేపా నేనుకూడా దాటిపోయానంటే, వాడిసర్కాన్ని పెద్ద దాన్ని, అప్పుడు బుట్టలోంచి పామునుతీసినట్టు, ఎక్కడపెట్టాడో, ఎవరో, అనంగనాచిని, టింగురంగాలని కొంపలో దింపుతాడు!!

“అయితే అత్తా తెలియకడుగుతాను. వాడు ప్రేమించిన పిల్లను వాడుతెచ్చుకుంటే మనకేకంకొరకే యెందుకే కాక పోయినా?”

“అవును అమాటే అనవద్దని మొత్తుకుంటా. వస్తువునుండిపోతుంది. ప్రేమ ఏమిటే తుచ్ఛంమాట సంసారము, పెళ్ళిచేసుకొందీను. మీమామ నేను ముప్పయ్యేళ్ళ కాపురం. ప్రాణంయిచ్చేవా రాయన ముప్పయ్యేళ్ళకు ఒక్కపర్యాయం, రాత్రిబోంచేసి చెయ్యితుడుచుకుంటో ఏమివాళ, ముస్తా బయా వన్నాను. ఆమాత్రనికే సిగ్గు ఉజ్జీకేది మారోజుల్లో, ఒక్కపూట ప్రేమ అంటో యీకోణుగిమాట పెచ్చెమలమీద కొచ్చిందే. మాటమంత్రీ యెరుగదు, మాయంటిపక్క కృష్ణవేణుమృగారు, పదిమందిపిల్లలు. ప్రేమలూ, విడాకులూ ఈపిదప కాలంలో బయల్దేరిన పాపమృతాలు. పెద్దవాళ్ళు తెచ్చిన సంబంధాలు తోనెయ్యడానికి, యేర్పాయిలా అడ్డం వేసుకునే సాకులు. ఇవ్వం అందు రవణమృతశ్రీ. ఇవ్వంఅంటే రోజు గడవకపోదు. పనిగట్టుకొని ప్రేమ అంటో, ఎక్కడి పట్టనాసంమ్మాటో పెల్లగించుకురానక్కజలేదు నన్ను ఏడిపించడానికి” అంది ముసలమ్మ గారు కుతకుతలాడుతూ.

ముసలమ్మ రవణమృగార్లు నాదసకేషమేమి వినుపింతురో, అంతలో రిక్నాపైకిళ్ళు వచ్చినై.

రిక్నాలో ముసలమ్మ గారిని పట్టుకునికూర్చుని, కన్య అలోచనకు పడింది. ఇంతకు రవణమృముసలమ్మగార్ల సంభాషణరీత్యా, డాక్టరుమనస్తత్వం సుస్పష్టంగా తెలియలేదు. ముసలమ్మ గారిమాటలు ద్విముఖంగా ఉన్నై. డాక్టరు వివాహ సంస్థనే అంగీకరింపని విప్లవభావ ప్రేరితుడా, స్త్రీసుఖం కోరుతో సంసారబాధ్యతలను వహించుటకు భయపడ్తోన్న పిరికిమనిషా, పెండ్లి అన్న, విపరీతమైన భీతి ఆధునికుల్లో ప్రబలుతోంది. వధువో, వరుడో, ఒకరీమధ్య క్షోరోఫారంయిచ్చి మరీపెళ్ళిపీటలమీద కూర్చోబెట్టమని కోరారట. ఒక స్త్రీతో విందుకు కట్టడి ఉండాలన్న విలాసపురుషుడా

భోగలాలసుడే అయినా, సమయం చూచి, తానువలచియున్న లీలను తెచ్చి పరిణయమాడ నిశ్చయించి యితరసంబంధాలను కాదంటున్నాడా. కాక కొంపత్రవ్వి లీలపట్ల తిరస్కార భావం జనించే పరశ్రీలతో అవి నీటకి పాల్పడుతున్నాడా? ఏమనుకోవాలి. డాక్టరు అభిప్రాయమేదో స్పష్టమైతే గాని లీలపరిణయ ప్రక్రియకు ముసలమ్మ గారిని వప్పించు కోవాలా, డాక్టర్నే వప్పించవలసిఉందో, ఎక్కడఅందుకొనినరుక్మ-రావాలా అర్థంకావటంలేదు.

రిక్సాపైకిళ్ళు అసుపత్రి చేరేటప్పటికీ, డాక్టరు లేడు. కాంపౌండరు లేడు. అసుపత్రి డాక్టరుయింటివాటాలోనే ఉంది కాబట్టి, రిక్సాపైకిళ్ళను పంపేసి రవణమ్మ, అసుపత్రితలుపులు తెరచింది. బెటనే స్టవ్ మీద నీళ్ళు కాచి, కట్టువిప్పి లోషన్తో గాయాలను పరిశుద్ధంగాకడిగి. గాయాల వివరాలను డాక్టరుజ్జ్వలమీదయున్న పాడ్డుమీదవ్రాసి. యాంటీసెప్టిక్సు చినియోగించి పునఃకట్టుకట్టి, కన్యస్నానంచేసినచ్చి డాక్టరుఅఫీసుగదిలో బాట్లుఅరబెట్టుకొంటోంది.

వీధిలో ఎవరుచెప్పారో అమర్దాగా డాక్టరు లోనికొచ్చేసరికి, ముసలమ్మ గారు. బండివాడు కునుకోతున్నారు. డాక్టరుఘాతప్పడువిని, కన్య ముసలమ్మ గారినుంచంకేసినచ్చి, కళ్లుపెద్దవిచేసి, పెదిమలమీదవ్రేలుతేసుకుని గొడవచెయ్యొద్దన్నట్టు డాక్టరుకుసంజ్ఞ చేసింది. ఇంటియాజమాన్యమాడాక్టరుకి. ఆపత్తా డాక్టరుస్వజనానికి. విషయమాడాక్టరుచికిత్సకోరేది. అయితేం, ఆపెన్వక్తిత్వప్రభావ మేమో కాని, డాక్టరు పిల్లిఅడుగులమీద వాకలివదలి, అక్కగాకొవద్దకువెళ్లాడు. ఆరడానికివిరియబోసిన కురులు వత్తుగాకన్య ముఖంమీద పడ్డోన్నందువల్ల, యితరేనేనూ ఆపెముఖబింబం కొంతమరుగడి ఉంది. డాక్టరుకు అపేకనుముక్కుతీరు స్పష్టంగా తెలియలేదు. రవణమ్మ ముఖంమీద వాపుచూచినంతన, డాక్టరుకు కళ్ళల్లోనీళ్ళుతీరిగిన్నై.

“అత్తకు బండివాడికిబలమైనగాయాలా, అక్కా? అనిఅడిగి, వివరాలుతెల్పుకోడానికి “కాంపౌండ రేడ్డీ” అనిఅడిగాడు. “కాంపౌండరు అనుకునిపించనేలే”దంది. “అయితే. అహస్పిటిల్ కట్లు ఏలావచ్చిన్నై” అన్నాడు.

“ఇక్కడనుంచి ఆత్మదగ్గర ఒక అమ్మాయి కనిపించలేదా, అమ్మాయి కట్టించండి.”

వాకట్లో ఉన్న అమ్మాయి కట్టుకట్టిన అమ్మాయి అన్న మాట చెవిని పడ్డంతో, డాక్టరు ప్రాణంగతుక్కుమంది, ముఖం డిల్లపోయింది. కన్య విషయం తెలియాలి. తన అమ్మదా అక్కకు తెలియకూడదు. ఒక్కని ముసలూగి, నెమ్మదిగా, “ఎవరో డాక్టరు భార్యో, నర్స్ అయియుండాలి” అని చాలా అపమానీగా అన్నట్టు పెదమెలుపెట్టి, అక్క సమాధానానికి చేచియున్నాడు, అవుననో, కాదనో అందుకుని, అక్క సుంతైనా రాల్చుకపోతుందా అని. అడపిల్ల ఆరాతీ సేవరకు కాలుకాలినపిల్లి అయిపోతాడని, తమ్ముని నైజం ఆసుధేష్టకు తెలుసు. అంచేత అపే కులుకలేదు. పలుకలేదు. డాక్టరు కాదామర హెచ్చింది. కంఠం నొక్కుకొని, “అబ్బ, ఆ అమ్మాయి ఊరుపేరు తెల్సుకోకుండా ఏమి చేస్తున్నట్టే” అని తేలి పోయాడు.

అట్టే అక్కపై ఆతడి దృష్టి పడకుండా రాత్రి గడవాలని భావించి, “ఏం చేస్తున్నామా, ఆ అమ్మాయి బెంగేమి వచ్చిందిరా నీకు, ఆత్మకు బండివాడికి చచ్చే బబ్బలు తగిలే, కాకపోయినా” అని విసుక్కుంది.

ఆపిల్ల ఎవరో, ఎందుకొచ్చిందో చెప్పేవా రెవరున్నా క. అక్క చెప్పకపోతే ఆత్మ చెబుతుందా? అని డిదగ్గర తాను కన్యల ఊసు ఎత్తి, బ్రతికి బయటపడగలడా? తినేస్తుంది. పెద్దవులి.

చేతులు లేని కుర్చీలో కూర్చుని ముసలావిడకు విసుక్తోన్న కన్యను, సందేహ నివృత్తికి మరొక మారు తన గదిలో నుంచి చూడయత్నించుచుండగా, తన అఫీసు పాడో మీద, అచ్చు డాక్టరు వ్రాండు సర్టిఫికేట్లో ఉదహరించే తెలుగున. గాయాలు, అవిపడ్డ కరీర భాగాలు వాటిపరిమాణ స్వభావాలు, చేయబడ్డ చికిత్స, నాడివేడిలక్షణాలు, ససాక ల్యంగా వ్రాసినవి డాక్టరు కంట పడ్డాయి. జైద్య విద్య నేర్వని వారి కాసాంకేతిక పదాలు కాని, అపరిశీలనా దక్షతగాని అలవడదని తోచింది. తన సందేహం నిజమైందని వశ్యుర్లు ముంది. తన చేపంబింపబడ్డ తన సమాధానాన్ని లీల, తన మానాన్ని ముఖం మీద కడిగేసి, కనిపిర్చుకొనుటకు వెతుక్కుంటో వచ్చిపడిందని గుండె

కరేలుమంది. అవసరమైతే తననేరాన్ని నలుగురిలోనూపెట్టి, ఆపె భవిష్యత్తును పరిష్కరించుకొనుటకు, తత్ప్రయత్నంవిఫలమైతే, ఇక్కడే యేదోఅఘాయిత్యంచేయుటకు, తెగువతెంపులుచేసుకునే వచ్చిఉండాలని, భీతిల్లిపోయి, కుర్చీలోకూలబడ్డాడు. కూసంచిడిచిన క్రూరసంఘటి వాకట్లో కదల్చోన్నట్టు ప్రాణాలు అరచేతుల్లోపెట్టుకొనిఉన్నాడు.

కల్తీపనిచేసినవాడిదెపుడూవెల్లిబ్రతుకేగా. సమాధానంచెప్పాల్సినస్తుం దన్న ఒరుగు యెప్పుడూఉంటుంది. తానుచేసిననేరంలేదని పరులను కను గప్పకలడేమోకాని. తన అంతరాత్మను కనుగప్పకలడా? తన అంత రాత్మముందు తనదోషాన్ని దాచిపెట్టలేకున్నాడు. తొలిచూపునాటినుంచి నేటివరకు తాను లీలకు కావించిన మహాపచారమంతా, డాక్యుమెంటరీ ఫిల్మువైఖరిని, తన మనోఅవనికపై పడసాగింది. కాలంగడచినకొద్దీ, అదే పాతబడిపోతుందన్న ఆశ అడియాస అయిందని భేదిస్తోన్నాడు. తన ముష్కృత్యానికి సమాధానంచెప్పదగ్గ పరీక్షాసమయం యీనాడువచ్చి పడిందని హడలుతున్నాడు. లీలపడ్డక్షోభ కుతారాఘాతమువలె అతడిహృద యాన్ని ప్రయ్యలుచేస్తోంది. ఇకరెండేండ్లుగడిస్తే డిగ్రీపుచ్చుకోదగ్గలీల కెరి యర్ను కూకటివేళ్ళతో ధ్వంసంచేసి, ఆపెపరువుప్రతిష్ఠలను మంటగలిపి, ఆపెను జన్మాంతరబహిష్కృతను చేసినచండాలుడనని ఫీత్కరించుకొంటు న్నాడు. మాతృపితృవిహీనయైన లీలను కన్నకూతురుకన్న నెక్కుడుగా పెంచి, చదువుచెప్పించిన స్త్రీడరుగారిఅవసాన కాలమందు. వారినికడ చూపుచూడలేకపోతినని, ఎంతగాఏడ్చిందోపాపం. కలరూపుతెలియక తనను కృతఘ్నురాలని ఆపుణ్యాత్ముడు తలుస్తాడని ఎంతగోలపెట్టిందో, ఆనాటికోకోద్రేకంలో రెండవమారు ఆత్మహత్యకు సంసిద్ధనైతినని వ్రాసి ఉంది. గర్భందాల్చినకన్య, యెంతయిక్కట్టు అయితేం, యెంతఅస్మియుల కైతేం, ముఖమెట్లుచూపగలదు? ఆకష్టంలోనైనాతానుతండ్రాగిపో ఉన్న విషయంచెప్పి, వారిని వప్పించో, అయ్యదిసాధ్యంకాకపోతే, ఏమిటికానీ, సాహసించి, రిజిస్టర్డుమేరేజీ చేసుకునో, ఆపెనుభార్యగా స్వీకరించి అవ మానం తప్పించడం తనబాధ్యతకాదా? ఆబాధ్యతను ఎంతపరమకిరాతు డైనా వహించుటకుసందేహించడే! తనవిలాసత్వస్థ యింతభీషణపరిణా

మాన్ని చాల్చినా, జౌదాసీన్యంవహించాడేకాని, తనపాపం తన్నోనాడు కట్టికుడుపుతుందని కానలేకపోయాడే.

ఏకారణంచేతనో, చైవికంగానో, లీలయందు బేధభావంజనించి తానా పెను తిరస్కరించాడా, లేదు. తొలిప్రణయప్రాబల్యంతగ్గి విసువుచెంది క్రేయసి నువ్వేషించిన ప్రేమికుడాతాను? కాదు. లీలకాగిలింతలో తాను పొందినసుఖమురెండేండ్లుగడిచినా నేటికీ మనసులోపచ్చిగానేఉంది. దాని పసిమిఅరలేదే. నేటికీ. ఏస్త్రీకాగిలింతలోను అసంపూర్ణత్వమేతోస్తుంది. లీల కలలోనికిరానిరాత్రిలేదే. అలావణ్యం, అపూర్వభంగిమవిహసం, అపె అమాయకపుముగ్ధత్వం, కంటిలో ఆడుతోంటాయి. లీలశీలాన్ని శంకించాడా? ఆమెపరాసక్తహృదయయా? లీలసుశీల. అనాఘాతపుష్పం. తాను ఒగ్గినఉచ్చుల్లో తగుల్కొన్న అమాయకురాలు. నిష్కల్మషమైనఆపె క్లామ్రూమ్చదువునుదుర్వృత్తితో, నేర్పుగా దోహదంచేశాడు. సోదరసదృశుడ ననేగడ, ఆపెహృదయంలోకి అదిలోదొరబడ్డాడు. స్థానంచిక్కిన తర్వాత, ఆపెఊహించనిపరిస్థితులెన్నో తెచ్చిపెట్టి, స్వసుఖమాశించి, సోదరసోదరీక్రేమను పెడదారిపట్టించి, ఆపె రసప్రవృత్తికలిగించాడు. అంతఃకూపంలోపడ్డతర్వాతగాని కెక్కకురాని చిలిపిజిత్తులెన్నిపన్ని లీల చిత్తనీమను అవినీతిబీజంనాటి, పాపవ్యవసాయాని కొడిగట్టాడు. సాత్య గ్రంథమైనశరీరకాస్త్రం సుబోధకమవుతుందని. నామాలుపుచ్చుకునేగడ, పాపం కలిసిచదువుపెట్టుకుంది. కలిసిచదువేకడ చూస్తుంటేకలిసిభోజన శయ్యావిహారాలకు దారితీసింది. శారీరకశక్తులచే నాకర్షింపబడి, లీల తెలియనిస్థితిలో లాంగి చేసినపనికి నిశ్చయంగా నేనే నేరస్థుణ్ణి. ఎంతమనసు దిటువులకన్యఅయితేం, కృషిచేసి ఆపెమనసునుదిమ్మిఎక్కించాను.

లీల ఇంటర్ సెకండుయియర్ చదువుతోండగా ఆపెకుచదువుచెప్పిస్తాన్న స్నేహరు గారిభార్యకు కాన్పువచ్చింది. లీలప్రతిభావంతంగా ఇంటరు ప్యాసై పైచదువుయావనుంటుచే, 'ఆమ్మా నీవుపైకి చదువుకున్నాసరే, పరిణయమాడి స్తిమితపడ్డాసరే, నీభవిష్యత్తునీవు నిర్ణయించుకోగల ప్రాజ్ఞురాలవైనావు, ఇదిఎప్పుడూ నీస్వగృహంలానేపాటించి మీపిన్నికి కష్టసుఖాలకవుతోఉండు. నేనెప్పుడేమో. బ్రడ్ప్రెష్యరుతగుల్తోంది,' అని

స్నేహరుగా రాపె పేర ఆరువేల బ్యాంకులోవేశారు. ఆబాపతుసామ్మంటచే, లీలకు గర్భచిహ్నులుకనిపించడంతో, కాలేజీకిస్వస్థిచెప్పినా, కానిదేశాలు తిరిగిపొట్టోసుకో నవసరంలేకుండా, రిహస్యంకోలుపోనిగతిని, ఉత్తముల నేరినోఅశ్రయించి, ప్రసవమైంది. ఎచ్చటో తాపసాశ్రమంలో తలదాచు కొంది అన్న గాలికబురు ఒకటి అందింది. ఉదారహృదయ, పుణ్యాత్మురాలు ఎవరోఅశ్రమకన్య శరణిచ్చి, నేవాసదనంలో సుశిక్షణ గలుపుతోందని మరోవార్త తెలిసింది. అజ్ఞాతవాసంచేస్తో తనకుఉపద్రవంతప్పించమని అతి దీనంగా యెన్నో ఉత్తరాలువ్రాసింది. ఆపెఉత్తరాలకు సమాధానమిచ్చుటకుగాని, ఆపెనుచూచుటకుగాని చొరవచాలక చాటేశాడు. చొరవ చాలకనే తండ్రిగారితోను చెప్పలేకపోయాడు. తండ్రిగారుపోయినతర్వాత లీలగోల మరివినిపించకపోతే, పాతబడిపోయినవిషయాన్ని పనిగట్టుకొని రేపడం ఇట్టంలేక, యిక మొండెత్తువేశాడు. అంతేకాని వాళ్ళవీళ్ళలా అన్యధాయత్తచిత్తుడై తాను లీలను త్యజించలేదు. తానుచేసింది, ఉపేక్ష, అకర్మణ్యతమేమోకాని నేరంకాదని, తానుబుద్ధిమంతతనంగానే ఉన్నానని తలచాడు.

ఈపె లీలేఅయితే, శిశువెక్కడ? ఈపెవెంట శిశువువచ్చినజాడ కానరాదే. ఈపెలీలకాదో, కాక ఒక వేళ శిశువు జారీపోయిందో. ఇంత పొడుగాటిజాట్టు, ఈఛాయ, యీవలం లీలకుండేవా అనికూడా ఒక సందేహం కల్గకపోలేదు. లీల కాదని సరిపెట్టుకోలేకున్నాడు. అపసోవాలు పడ్తున్నాడు.

మధ్యమధ్య ముసలమ్మగారికి విసనకర్రవేస్తో కన్య ముందుపని నాలో చించుకొంటోండగా, ముసలావిడ కళ్ళు తెరచి, కన్యగుత్తిపట్టుకొని, “ఇదేమిటమ్మా తల్లీ ఒక్కవరసనే నాకు చాకిరీ చేస్తోంటివి” అంది.

“మామ్మగారూ, నాకుమాత్రం ఎవరున్నారు. నాతలితండ్రులు చిన్నతనంలోనే గతించారు. పెద్దవాళ్ళకు శిశూవచేసుకోవడం ఒక పుణ్య కార్యంగాచెప్పారు రామకృష్ణమఠస్వాములు” అంది కన్య.

“ఎవరమ్మా ఆస్వాములు?” అని అడిగింది ముసలమ్మగారు.

“దిక్కులేనివాళ్ళకు దిక్కు. దీనులు, ఊదార్తులు, అంగవైకల్యులు,

అనాథలు అన్నార్థులై వారి ఆశ్రమాని కెందరో చేరుతోంటారు. దర్బాధర్మ, నిత్యానిత్యవస్తువివేకజ్ఞానశూన్యులకెందరికో వారి వారి హృదయ గత దుర్బావాలను తొలగించి, హృదయపరివర్తన కలిగించే సమపదేష్టలమ్మా వారు. మామ్యుగానూ, వారిత్రమదినచర్య చూస్తే తరిస్తామండి. వారిత్రమంలో వాస్త్రీకిత్రమంలోవలె ప్రనూతిగృహం, శిశురక్షణ కేంద్రం ఉన్నై. ఎంతమందిసీతమ్మలో అక్కడ పురుడోసుకుంటారు. ఎంతమంది కుశలవులో అచ్చటపెరిగి, సుశిక్షితులవుతోంటారు. సీతమ్మపాట్లు పేగునపట్టుని భారత స్త్రీయుండదుకద.”

స్వాముల అనాధదీనజనరక్షణోదంతం, ముసలమ్మగారి హృదయాన్ని భక్తితో నింపింది.

“అమ్మాయి! యీ చెబ్బు నిమ్మలించాక నన్నోసారి వారి కాళ్ళమీద పడేసి పుణ్యంకట్టుకో అమ్మా. బ్రతుకంతా యీ గుర్యారంలోనే సరిపోయింది నాకు. కాస్త రామా, కృష్ణా అనుకునేయోగం యితవరకు కలగలేదు” అంది ముసలమ్మగారు.

ఈప్రసంగం గదిలో సాముచెవు లెట్టుకొని వింటోన్న డాక్టరుకు కొంతకొంత వినుపించింది. వెంటనే అతని గదిలోనుంచి బహువేదనా భరమైన అనిర్దిష్టాలాపమేవో వాకిట్లోకి వినబడ్డది. అమాటలన్నీ తాపసాశ్రమంలో ప్రసవించిన మాతృపితృవిహీన, అనాథ లీలకు ఆతుకుతున్నై. కాబట్టి దుఃఖం పట్టలేక పోయాడన్నమాట డాక్టరు. రామకృష్ణాశ్రమమంటే అతడికున్న మూర్ఖభిప్రాయం కొంత కారణం అతని దుఃఖానికి. కాలేజీలో సాంస్కృతిక సధలు జరుగుతోంటే ఒక్క ఉపన్యాసానికి కూర్చునే అభిరుచి ఓర్మిచాలక అగడువులో ఏవో స్టంబుపెక్కుచుకుపోయ్యే సంస్కారకూన్యుడు. పాఠ్యగ్రంథాలు మననం చేశాడేమో కాని, పై సాహిత్య పరిచయం కలవాడుకాదు. ‘షాప్’ మాట్లాడిపోయే సాహస గాళ్ళే కాని, సద్వ్యాసంగేచ్ఛగల స్నేహితులులేరు. మరయని విన్నాడు కాబట్టి, రామకృష్ణమతాని కెళ్లేవాళ్ళు, ఆపత్తులొచ్చి, ఆత్మహత్య చేసుకోలేక, యోగులై జోగులై ముక్కుమూసుకుని కూర్చునే దుఃఖభాగులని, ఏలా పడిందో ఎప్పుడో అతడి బుర్రలోపడింది. అంతే కాని రామకృష్ణస్వాములు,

భారతప్రజను కార్యరంగాన్ని వరించేకర్మకూరులను కావించుటకే, వారిపార మార్థిక సంపదైవభవాన్ని, త్యాగాత్మానుభవాలను, ప్రపంచ పర్యటాను భవాలను, సర్వతోముఖ పాండిత్యాన్ని వినియోగించి ఆశ్రమాలను సేల కొల్పారని ఎరుగడు. అంచేత లీల, జీవితమం దాస్థపీడి, ఉత్తరగతిచింతతో మహం చేరిందని విపరీతనిర్ణయాని కొచ్చాడు. అంచేత గుండె అంతా ఉడిగిపోయి డాక్టరు వదనము ఎండిపోయింది.

ముసలమ్మగారు కన్యతో, “అమ్మాయి, ఆఫీసుగదిలోనుంచి రెండు మూడు దశాల కమ్మరకొలిమిలోంచి వస్తాన్నట్టు దీర్ఘోశ్వాసనిశ్వాసాలు వినిపించినై. అక్కడ ఎవరో ఆపసోపాలుపడ్తోన్నట్టుంది. బండివాడిని వీధి గదిలో పగుండబెట్టివికద, మరి యిక్కడెవరున్నారు? కొంపత్రవ్వి రవణమ్మకు చెబ్బబాధ ఎక్కువ కాలేమ కద” అంది.

“అబ్బే అదేమీ కాదండి. రవణమ్మగారు పండులా మడిగట్టుకుంది. పిల్లలు సుఖంగా నిద్రలోతున్నారు. కేపుదయం కట్టుకు తెచ్చుకుంటానని బండివాడి భార్యట, ఆమనిషి బండివాడిని యిటికి తీసుకుపోయింది. ఆఫీసులోనున్నది మీమేనల్లుడే. మీరు నిద్రమీదఉండగా వస్తే, మిమ్మల్ని లేపవద్దని వారించాను. ‘అత్తకింత చెబ్బతగలనా?’ అని చింతాక్రాంతుడై, బెదురుగుండె కాబోలు, గదిలో ఆవరసని బాధపడుతోందాలి. అంతకన్న మరేం భేదముంటుందండి బామ్మగారు? కొంతఅన్నది లేకుండా సమస్తసౌఖ్యాలు అనుభవిస్తోన్న మనిషికి” అంది కన్య మనిషి అన్నపదంలో డాక్టరుపట్ల తనకు కలిగిఉన్న జాగుప్సనంతా కూరి.

ఇపు డాతడున్న మనస్థితిలో కన్య చలితేలుమాట డాక్టర్ని నొవ్వపాడి చింది. ఎవరితో చెప్పుకుంటాడు. తనభేదం, గుట్టుకపడి ఉండాలి కాని.

ఇంతలో ముసలమ్మగారు “అబ్బాయి వచ్చావట్రా” అంది.

“ఒంటిప్రాణంతో, ఎంతఉపద్రవం వచ్చిపడింది కొంపమీదకు, అత్తా” అంటో మంచదగ్గర కొచ్చాడు.

వెనక డాక్టరు అలుకుడు తగ్గింతో, కుర్చీ డాక్టరుకు వదిలేసి, “పిల్ల లేచినట్టుంది” అంటో అక్కడనుంచే వెనక్కుతిరక్కుండా, లోపలి భాగంలోకి తట్టితలా అదృశ్యమైంది కన్య.

నిశ్చేష్టుడై డాక్టరు, “లేచింది ఏపల్ల? ఎవరిపల్ల?” అని అడిగాడు అత్తని, గర్భదస్వరంతో.

ఆతడిభయం ఆపడింది. అత్తకేంలేట్ను.

“ఇంకేపల్ల ఉందిరా, రవణమ్మగారి చంటిదిరా, కేషి. వాళ్ళ అలనా పాలన మహాచూచేవాడికి చెల్లకుండా మాట్లాడ్తావు. అమధ్యన దానికి చంటిపల్ల బాధ్యంవస్తే, పట్టుమని పదినిముషాలు కూర్చోలేక, ఎవరో స్నేహితురాలి పుట్టినరోజంతో పరుగెత్తావు. పైగొడవలెట్టుకుంటావుగాని, యింట్లోవాళ్ళం చచ్చినా అంటే నీకు. ఇంతకాలానికి యివాళై నా దాని ఏడుపు అలకించావు నీకడుపు చల్లగా” అంది. అత్త ఏమిచెప్పితేం, అపిల్ల రవణమ్మ కూతురేనని చెప్పడంతో, డాక్టరు గుండెలు అప్పటికి కొంత గద్దుకున్నై. కన్యజాట్టు ఇప్పుడూ విరబోసి ఉండడంచేత, ఆసలు ఆదుటు యింకా ఆమట్టునేఉంది. ప్రతి చిన్న అంశం గాఢరాపెట్టే స్థితికొచ్చాడు. మీద చెయ్యివేశాడు.

డాక్టరు చేతి వణుకు గమనించి, ఆవెర్రియిల్లాలు, “ఏమిరా అబ్బాయి, నాకు చెబుతగిలిందని అంతచేటు బెంచేటు పడ్తోన్నావేమిరా. రక్తపాతం అయినా నేను బాగానేయున్నాను. మధ్యన నీముఖంలో రక్తపుచుక్క లేదే మిరా. ముఖం పాలిపోయింది. మాట నీరసపడింది. పెదిమ లెండిపోయినై. కళ్ళుఎరపడ్డై. అంతచేటు ఏడ్చిపోతారా ముసలిముండ కేదో కాస్తచెబ్బ తిగిలితే. నీచెయ్యికలవ కాడైంది. ఆమనిషి కేకావు. ఇంతేరా, ఎంతచేలగుండె రానీది. పైకి పతారం లోపల లొతారం అంటారే అలాఉందిరా నీసంగతి. ఈకన్య రాకపోతే రక్తం కారుతోన్నందుకు ఏమగుదునో కాని, బండి బోల్తాకొట్టిన మూడు నాలుగు నిముషాల్లో వచ్చి ఆమకొని, పొట్టంకట్టి నట్టు గుత్తంగా కట్టుకట్టి రక్తం ఆపుచేసింది. ఇప్పుడు తగిలినచోట కొంచెంతీపు కాని నాకేమీ చెప్పదగ్గ బాధలేదు. ఊరికే తల్లడిల్లక. నవ్వు తారు ఎవ్వళ్ళైనా చూస్తే. ఇంతభయస్తుడు ఇంకా యేం ఖైద్యం చేసి వెంగ బెడ్డావంటారా, నిన్నీఘుళ్ళల్లో చూచిననాళ్ళు. శుభ్రంగా ముఖం కడుక్కో. గట్టిగా భోంచై. సుఖంగా నిద్రతియ్. ఎవరికొచ్చినబెంగా ఏమిలేదని నొక్కిచెప్పింది. తనకోసమే బెంగెట్టుకొన్నాడట పాపం, డాక్టరు! పెంచినచెయ్యి వెర్రిపేమ అలా ఉంటుంది. అత్తపిచ్చికిచెప్పా.

నిముషమైనావదలిపెట్టి ఉండలేనంత మమకారం ముసలమ్మగారికి కన్యపై కలిగిఉండాలి, కన్యనుకేకేసింది. డాక్టరు నెమ్మది నెమ్మదిగా గదిగుమ్మం దగ్గరకు జారాడు. కన్యవచ్చి ముసలమ్మగారికి దగ్గరగా మంచంమీద కూర్చుంది. ఇప్పుడు బాట్లు జారుముడి వేసుకొచ్చింది కన్య. లీలావతికాదని స్పష్టమైంది డాక్టరుకు. అంతే. పరీక్షపోయిందని విన్నవాడికి, పేపరులలో నంబరు కనిపిస్తేనో, వైరొస్తేనో, జెర్రి సంతోషమొచ్చి, నేనేఫేలే అని ఉబ్బితబ్బితబ్బినట్టు రెట్టింపయాడు. ఇక తన దుర్మార్గం పైకి పొక్కుదని భరవాసా కలిగింది. పెద్ద బరువు దింపుకొన్నవాడు, తెరిపంతా తనదేనని తలచినట్టు తలంటోసుకున్నవాడు శుభ్రమంతాతనదేననుకొన్నట్టు గర్వపడు తున్నాడు. రెండే రెండు నిమిషాల క్రితం రక్తహీనమై, సాలిపోయిన డాక్టరు ముఖంలో పెళ్ళిపెట్టుగా రక్తపుష్టి మిసమిస లాడ్డొంటే, ఆ నిమిషాని కానిముషం తేరుకుంటూన్న ముసలమ్మగారు డాక్టరు ముఖంమార్పుకు తట్టుకోలేక, తికమకపడి, తెల్లబోయింది. తనకు గాయంతగిలించని ప్రాణా వశిష్టడయాడని భ్రమించి ఉండిగా. ఒక జవ్వని కంటబడ్డంతో ఎంత దుఃఖాన్ని మఱచిపోయి కామోద్రిక్తుడౌతున్నాడు? మరణశయ్యసాన్ని ధ్యంలోకూడా కామేచ్ఛను చంపుకోలేని డాక్టరు తుంటుతనానికి మనలావిడ నివ్వెరపడి ఉండాలి.

ఇంతవరకు కుక్కినపేనులా పడిఉన్న డాక్టరు, ఉత్తరకుమారప్రజ్ఞలు దంచేస్తున్నాడు. వాడేద్రా, వీడేద్రా అని అధికారం వెలగబెడ్తోన్నాడు. ఈయనెవరో చాలాచాలా పేరుమోసిన డాక్టరని కన్య అభిప్రాయపడ్డానికి కావాల్సిన ఆర్భాటమంతా చేసుకుపోతున్నాడు. నిముషం కాలే దింకా ఊపిరివచ్చి. నైజం ఎక్కడికి, పోతుంది గనుక, కన్యపై వలపులు వంకరచూపులు కుటిపిస్తున్నాడు. కన్యఏమనుకోవలెననో, గొల్సుని కట్టిన తాళంచెవుల గుత్తిని తెగతిప్పేవాళ్ళలా, స్త్రోతాస్కాపును వ్రేలిని తిప్పాతున్నాడు. ఒక ఎగుపులో వ్విసిల్కు దగ్గరకు చేరుతోన్న పెదిమెలు అంతలో అత్తను చూచి తగ్గినై. మనలో లేడు. డాక్టరు వికారాలు జగుప్సాకరంగా ఉన్నా, కార్యార్థియైవచ్చింది కాబట్టి కన్య చూచి చూడనట్టూరుకుంది. కాని ముసలమ్మగారికో, డాక్టరు కన్యచుట్టూ తిరుగుళ్ళాడడం కష్టంతోచింది. అతడి అగడం యేవగించుకొంది.

“అబ్బాయీ! యిక్కడే తచ్చాడకపోతే, బండి, యెడ్లూ యింటికి చేరే యార్పాటు చేసుకోరాదట్రా” అని రుసరుసలాడింది. హృదయంలో మేనల్లనిపై ఆగ్రహం ఎంతగా రవుల్తోన్నా, కన్యసమక్షంలో, యింత కన్ను మారేమి చేయగలదు? ఏమనగలదు?

పట్టుమని పది నిమిషాలు కాందీనే, డాక్టరు తిరిగివచ్చినట్టు వీధిగుమ్మంలో నుంచి అతడి కేకలు వినుపించినై. అంతలో ముసలమ్మగారి మంచందగ్గరికే వచ్చాడు. ఏకతొందర, అబ్బాయి తొందర కారణం అత్తకు తెలియందా!

అంచేత చికాకుపడుతో, “యింతకు ఎడ్లమాట తెల్సుకొచ్చావా? గుమ్మంలోనుంచే మించిపోయినట్టు వచ్చావా?” అని అడిగింది.

“ఎడ్లూ బండి యిల్లు చేరాయని పాలేరాడు చెప్పాడులే” అన్నాడు.

“ఎవరు తోలుకొచ్చారో” అంది.

“ఎవరు తోలుకొన్నేం. వచ్చాయి.”

“తోలు కొచ్చిన వారెవరో తెల్సుకుని మర్యాదకూడ నీకు తోచలే దన్నమాట.”

“తోచక్కజలేదు. బండి ఎడ్లు మనవని ఎరుగున్న పార్టీ ఎవడోతోలు కొచ్చి ఉంటాడు. తెలియకబోతే యేమోకాని, ఈ జిల్లాలో యెడ్లు ఏవూరుచేరినా, సెకనాలస్యం చేయకుండా, వంతులుపోతో, హ్లాహ్లా వాటిని మనకు వప్పగించిపోతారు. యేవూళ్ళోనూ నాపార్టీ లేగా పాతికముప్పై దాకా.”

“అవునై, పాడిమాడలైతే, గడ్డిగాదం వేసుకొని సెట్టుకునే తటవిట్లు రావచ్చు. యెడ్లయితే పనిలో పెద్దైగాని గడ్డికాదా ఖర్చుకాదట్రా, పనిలోపెద్దై ఎవడికంటనైనా పడ్తాయి. అంచేత వెంటనే ఎడ్లని తోలి పెట్టేస్తారులే ఎవరైనా. పార్టీలే కానక్కజలేదు” అంది ముసలమ్మగారు. “దానికేంగాని, అంత విసురుగా కేకలేస్తోన్నావు. పేచీ ఎవరితో” నని అడిగింది.

“ఇంకా కేకలంటావా? ఏమైతేం దాటిపోయాడు స్కాండ్రల్. వాడికిరోజు బాగుంది. ఇకనెక్కడికి వెడ్తాడులే. డిస్ట్రిక్టునూపరం డెంటు వాడిని పారావేసి పట్టుకొని చర్రం వల్చేస్తాడు. ‘డాక్టరుగారి ఆడం

“నున్న ఆపత్తుగా పెట్టినవాణ్ని పట్టుకోలేకపోతే, యింకేం చేయగల వోయి మీపోలీసు పతాలం” అని డిస్ట్రిక్టు మేజిస్ట్రేటు విరుచుకుపడితాడని నూపరెండెంటు ఒదుగు. నిన్న నేగా డిస్ట్రిక్టు మేజిస్ట్రేటు కాలజారి బాత్రూంలో పడితే, కట్టుకట్టి వచ్చాను. నిజాని కామాత్రానికి నాదాకా అక్కటలేదు. నాచెయ్యి పడాలి. అదోపిచ్చి అఫీసర్లందరికీ. చిన్న పా మైనా పెద్దకర్రతో కొట్టాలంటారు. మస్తుగాకొడ్డారు జీతాలు, మస్తుగా పడేస్తారు కాబట్టి సరిపోయింది.”

“పారేస్తారా, కుట్టడాక్టర్లను చుట్టూ తిప్పకుంటారని విన్నారే.”

“నువ్వు ఆలాగే వింటావులే” అని, ఆ, వే నొక్కిపలికాడు.

“నువ్వుతప్ప అంతానన్ను నెత్తినెట్టుకుంటారు. ‘నోమాన్ యాజ్’ ఎహిరో టూ హీజ్ వేలెట్’ అని ఇంగ్లీషులో ఒక సామెతిఉంది. నిముషనిముషానికి ‘డాక్టరుగారున్నారా’ అని ఎవరో కబురు చెకారని మొన్న నువ్వే చెప్పావుగా. వారెవరో తెల్సనా? స్కూలిస్నేప్టర్లు కూతురికి వంటో ససిగా లేదు. కాపరాని కళ్ళనందట. నాకు కబురు మీదకబురు రోజూ పదిసార్లు. ‘నామిగతా పేషంట్లమీ కావాలి, రోజూ యిన్ని సార్లు మీయింటికి రావాల్సివస్తే’ అన్నా అక్కడికీ. వింటాడా, పెద్దాడా యిస్నేప్టర్లు. చివరికేదో పరిష్కారానికొచ్చారేఅందుక్కాదు.

“ఏమిటా పరిష్కారం?” అంది ముసలావిడ.”

“మీ ఆసుపత్రిలోనే ఉంచి అవసరమైన చికిత్స జరపమన్నాడు.”

“సారి ఎవరైనో యిక్కడ దింపుతానని చావుకబురు చల్లగా జేరేస్తున్నావా? మానాయినే, అయిందీ ఆ తర్వాతయికాస్తా” అంది ముసలమ్మ గారు ముఖం చిటిచి.

“ఏమిటా తర్వాతయి అత్తా ఆలా కరకరలాడ్తావు? ఎవరూ చేరకపోతే ఆసుపత్రిగదు రెండుకనుకున్నావు? అంతకన్న వెల్లి ఏమైనా ఉంటుందా ప్రాక్టీసుకు గదులు ఖాళీగా ఉంటే.”

“ఇల్లాగట్రా వెల్లిపూడ్డం. చక్కగా పెల్లిచేసుకోవాలి. ఓయింటి వాడ వవాలి కాని.”

“ఇదేమిటమ్మా పెడకథలు తీస్తావు. గదుల్లో పెట్టినవాళ్ళకో, రిజిస్టరుంటుంది. వాళ్ళను ఇన్నేషంట్లుంటారమ్మా ఖర్చం.”

“చేకే పెడితేంటే నాయనా, అసలర్థం తెల్సినపుడు. నీవరసకు చెప్పి. అయితే అబ్బాయి, మనవూళ్ళో రోగాలు అడంగులకే కాని మొగాళ్ళకు రావేమిటా? అందులోను ఇరవైలోపువాళ్ళనే వరిస్తాయిరా రోగాలు, రొచ్చులున్నా.”

“ఏమో నువ్వీపరీక్ష చేస్తావని నేనేం స్టాటిస్టిక్సు తయారు చేయలేదు” అన్నాడు.

‘స్టాటిస్టిక్సు’ అంటే అదేదో ఇంగ్లీషుమందు అనుకొంది ఆవిడ

“ఇంగ్లీషుమందులూ పనిచెయ్యవు తెలుగుమందులూ పనిచెయ్యవు అడపిల్ల రోగానికి, రానేకూడదు గాని అరోగం. వెనక మారయితుకూతురు, కాపరానికి పంపుతారన్నప్పడల్లా బిగుసుకు పోయి, చాపచట్టుగా పడిపోయేది. ఎంతమందో డాక్టర్లు, నాలువైద్యులు, ఓమిశుమ్మా కూడా ఏమీ చేయలేకపోయారు. ఏవైద్యుడొచ్చినా చప్పరించేవాడు రైతు. అతడికి వాతల వెంకయ్య అంటే గురి. పొట్టమీద నూదేసి పడేశ్వరకుడుపు నొప్పిని పోగొట్టాట్ట, తనకి. పేరుమోసిన పశువైద్యుడు వెంకయ్య. రైతాతడిని చూస్తూగా రప్పించాడు. అనాకీ యిస్తేనే పిల్లవేయించుకోనంటుందని, పిల్లను మాటల్లో పెట్టి, ఆమె పరధ్యాన్నంగా ఉండగా యిట్టే పెట్టాడు వాత ఎడంచేతిమీద, ‘రేపొటీ, యెల్లుండోటీ యిక రెండు చాల’ అంటే. ‘చంపేకాడే చచ్చినాడు’ అంటో ఎగిరిపడి, అమ్మాయి అత్తారంటికి పరుగుచుక్కొంది. పదిమంది పిల్లలతల్లి అయింది. వెంకయ్య పిల్లలని యిప్పటికీ మురిసిపోతారు నాళ్ళపిల్లలను చూచుకొని. అవైద్యారేవేగు చెప్పి గుణమిచ్చేవి. వాళ్ళతోలి మనకెందుకుగాని కేకలేసేది ఎవరిమీదో చెప్పావు కాదంటే ముసలావిడ.

“నైకిల్కు ఎడ్లుబెడరి బండిబోల్తాకొట్టిందిటగా, అనైకిల్మనిషిమాట నేనన్నది” అన్నాడు డాక్టరు.

“అయ్యో! అదేం దారుణంరా? నైకిల్మనిషిని కొంపత్రవ్వి పోలీసువాళ్ళ పట్టుకోలేదుగదా” అందావిడ, అరుద్దాగా.

“ఇంకా లేదా” అన్నాడు.

“మరి పోలీసుగాధ అంతగా చెప్పావు” అంది.

“నేను ఏపోర్టుచేస్తే జరిగేమాట చెప్పా” నన్నాడు డాక్టరు.

కన్య నవ్వాపుకొంది.

కన్య నాకర్ని స్తోన్నా ననుకున్నాడు కాబోలు. “దురుసుగా సైకిల్ తొక్కుతో ఎడ్లను రాచుకుపోతాడా” ఎడ్లు బండిని పల్లానికిలాగే కాదుటగా. అంత దూరం సైకిల్ దిగగూడదేం. నీరియస్సుకేసు కళ్ళేటప్పుడుకూడా నేనాపుతాను మోటారు. ఈబైతు కొచ్చిన తొందరేమిటి? కనుక్కుంటూ. కనుక్కుంటూ. పైలాపచ్చీచుగా తొక్కుకుపోతామా! తనసుఖమేనా. ఇవతలవాళ్ళు చచ్చినా అంతే నన్నమాట. తనసైకిల్ మూలాన మీరు మృత్యువుకళ్ళమాస్తే పాటిపోతాడా, పిటికివెధవ, తనకీసాంఘిక బాధ్యత లేనట్టు. చెవడాలెక్క తీతును. ఏమైతేం దాటిపోయాడు. ఇట్లాంటి వేధవలకు బుద్ధిచెప్పాలి. వీడిని నేనా వదలిపెట్టడం!” అని టప్పులు కొద్దోన్నాడు.

“జరిగిన విషయం ఏమి తెలుసుకున్నా వనిరా అబ్బాయి, అతొందర పాటు” అంటో ముసలమ్మగారూ, వచ్చేకునుకు, పోయేకునుకు, ప్రయాస పడి ఉండేమో, రుస పడింది. గుర్రట్టింది.

సైకిల్ మనిషి సాంఘిక బాధ్యతల నెఱుగని మూరుడని చెలరేగి పోతున్న డాక్టరేమాత్రం బాధ్యత నిర్వహకుడైందీ, లీల బ్రతుకే చెప్తోంది. తానీ ప్రాంతాల కొచ్చిందీ ముఖ్యంగా, డాక్టరుకు బాధ్యత నిర్వహణావశ్యకతను నచ్చుచెప్పి లీలను వప్పచెప్పటకే కద. అంచేత సైకిల్ మనిషి సాంఘిక బాధ్యతల సుపేక్షించి వారపోయాడని ఈ పెద్దమనిషి అక్షేపిస్తే. కన్యకు, అరికాలిమంట తలకెక్కింది. ఉన్నతవిద్య నభ్యసించాడే కాని ఉన్నతలక్షణ మేదీ కానరాదు. ఉన్నతాశయా లేవీ ఉన్నట్టగు పడడు. సరస్కారంబోటు, మాటమోటు. బడాయికోరు, చపలచిత్తుడు. పిటికిమనిషి, విషయలంపటాడు. అవివేకులైన కన్యల నాకర్నించి, కులాసాగా రోజు గడపడమే కాని, ఈతనికి జీవితలక్ష్యమన్న దేదైనా కలదా? ఎంతసేపూ, తనడిగ్రీణ పలుకుబడి, ఒకటే స్వోత్కర్ష. స్వోత్కర్షతో డిగ్రీకి పూతబెట్టి, ఒక కొంతరూపసి, మేకప్ తరుకుబెడుకులతో సుఖానికి పూతపెట్టి, కన్యలను మిఱుమిట్లు గొలిపి గొప్పవాణ్ని అయిపోయానని

చాధపడి పోతున్నాడు. సమాధులరాజు, అల్పసంతోషి, లీలను మోహం
ధకారంలో పడేసి మోసంచేశాడంటే ఏమీ చింతలేదు. నేటి కాలేజీ
తయారీ యువక లక్షణాలన్నీ ఈశనిలో మా స్త్రీభవించినై. ఆపిటికి సరకున
కీతడ మచ్చుతునకే. యూనివర్సిటీ విద్యార్థు లొకపర్యాయం మా స్వాము
లకు వైభవాన్నితమగు స్వాగత మొసగిన తరి, ఆధునిక ఆర్థిక దృక్పథాన్ని
నిరసిస్తూ స్వాము లిచ్చిన సంతోషం మొదటిభాగంలోని అక్షరమక్షరము
దూతడికి అతికేదే.

“నైతికప్రమాణాలను విలువలను ఉపేక్షించి, యేదో ఒకప్రత్యేక
శాస్త్రంలో ప్రజ్ఞానిధులను చేసి, కాలేజీలు ప్రజలమీదకు విడుదల చేస్తోన్న
యువకు లెందరో, తమతోటే లోక మన్న సంకుచితభావంతో, స్వార్థ
బుద్ధితో, ఆహంకారంతో ధర్మాధర్మవిచక్షణ లేకుండ, లేనిదానికొరకు,
కానిదాని కొరకు సగుగులిడి, మానవపరమార్థాన్నీ, మానవవిశేషతను
విస్మరించి తుద్రణీవితమునకు పాల్పడుతున్నారు. స్వసౌఖ్యానికి యిబ్బంది
కలుగకుండా కాపాడుకోవడమే వారి జీవితలక్ష్యం. స్వసౌఖ్యానికి అడ్డ
మొచ్చే ఏ సాంఘికబాధ్యతను, సత్కార్యాన్నీ మీద పెట్టుకోలేని పిటికి
తనం. స్త్రీ సుఖ మపేక్షించినా, సుసారబాధ్యత లన్న భయం. పెండ్లం లే
భయం. పిల్లలంటే అదివరకే భయం. మంచి ఎక్కువైతే మజ్జిగ పల్లనవుతుం
దన్న భయమేగా, ‘స్టాండ్ ఆఫ్ లివింగు’ స్మరణకై నా, సంతాన నిరోధ
సమస్యకై నా, మూలకారణం. నేటి విద్యావిధానంవల్ల ముఖ్యంగా మనకు
కలుగతోన్న విశ్వర్య మీతికదృక్పథమే. చివరకు పెండ్లికూడా, అధమం
చమవుతున్న అయినా రాబట్టుకునే చతురోపాయ మైంది.

“లీలను మోసంచేసిన ఈమెస్థీలునకు గుణపాఠంచెప్పాలి. ‘చాలా గొప్ప
వాణ్ణి, నే నేంచేసినా చెల్లుతుంది’ అన్న మైకంలో కన్ను గానక కొట్టు
కుంటోయున్న డాక్టరు పొగ రణచాలి. అతడి డిగ్రీని, పలుకుబడిని చులకన
చేసి సామాన్యమనిషి నే నన్న కనువిప్పు కలిగించాలి. ఇపు డాత డున్న
గర్వపోటుమీద, ప్రాధేయపూర్వకంగా లీల రక్షణకోరితే చెవినిపెట్టే
టట్టులే డ” నుకుంది.

“అయ్యో! అయ్యో! డాక్టరుగారూ, అగ్రహపడకండి. మీరు సైకిల్
మనిషిని వదలి పెట్టవద్దు. నేను మిమ్మల్ని వదలను. సైకిల్ మనిషి ఏం

చదువుకున్నాడని, వాడికి సాంఘిక బాధ్యతలవరకూ తెలుస్తే? ఎంత సంస్కారముంటే మాట సాంఘిక బాధ్యతలను పట్టించుకోవడం. మాటలు మీద ఉందా అది? సాంఘిక బాధ్యతల ఊసుఎత్తారు కాబట్టి బండిబోల్తా కొట్టినచోట బాట నేను చూచినపుడు, నాకు కల్గిన చిత్తితో భజ్జ ప్రికివచ్చి, మీకు ఆపరిచితురాలైనా, కలుగ చేసుకుంటున్నా. పరప్రభుపరిపాలన రోజుల్లో, ఇంగ్లీషు వాడిమీద నేరంజేసో, భారం జేసో, మనం నల్గరం తలో తట్టెడు మన్ను పోస్తే పూడేగొయ్యి అయినా, ఆ కాస్తపనీ చేసుకో కుండా తాటస్త్యంవహించి గోతిని మీరుకట్టి నెట్టే దురభ్యాసానికి ఆల వాటుపడ్డాం. స్వపరిపాలన రోజుల్లోనూ అదేనాటకం ఆడుతున్నాము. మీరు ఒక్కమైల్లో ఉండి, బండి బోల్తాకొట్టిన మడుపు. మీరు పరిసర గ్రామాల్లో. పేషంట్లను చూడవెళ్ళినపుడు, ఆదారినే వెళ్ళాలని తోస్తుంది. అమూల్యమైన మీ చేతి చికిత్స కోరి, నిత్యం మీ ఆసుపత్రికి వచ్చే వందలాది బళ్ళు, మోటార్లు, నైకిళ్ళు ఆదారినే రావాలనుకుంటా. ఆ దారిని కాస్త వెడల్పుచేసి, నిమ్నాన్ని తాలను సరిచేస్తే ఈ బాపతువారీ బోల్తా లుండవు. తగిన ప్రోత్సాహం, సారవ్యం యిచ్చేమొగా డొక్కడీ ప్రాంతాల నుంటే, చుట్టుప్రక్కల రైతాంగ మెంతమందో శ్రమదాన మిచ్చి, ఆవారకందారిని ఒక్కపూటలో గాజారోడ్డు చేసి చూపెట్టగలరు. ఇంత సేపటిగా మీ మాటలు వింటోంటే, మీరీ ప్రాంతాల చాలా పలుకు బడిగల డాక్టరని, అధికారాను తలలో నాలుకని తోచింది. పరహింసకు జిల్లాపోలీసుదండం నంతను లేవనెత్తగల్గినవారు, పరహితానికే మీరు పూను కుంటే. ప్రపంచానికి దిగ్భ్రమ కలిగించే ఏమహత్కార్యాన్ని చెయ్యలేరు? మీ వంటి పలుకుబడిగల ప్రతిభాశాలి, సాంఘిక బాధ్యతలను గుర్తించిన పెద్దమనిషి, గట్టిగా నడుంకడితే, న్యూఢిల్లీనుంచి ప్లానింగుకమిషనువారు పథకం పంపించి, భారతప్రభుత్వం ఆమెరి కానుంచి అప్పతీసుకొని ప్రారం భించేవరకు ఆగనక్కరలేదనుకుంటా. ఈమాత్రంపని. సాంఘిక బాధ్యతల నటుంచి, స్వీపయోగంచూచుకొన్నా సునాయాసంగా మీరాపనిని నిర్వహించవచ్చే! అదిగదా పలుకుబడి పరమార్థం. విద్యాధికులె ఉండీ మీరా కాస్తపనీ ఎందు కు పేక్షిస్తున్నారో తెలియకుంది. సాంఘిక కార్య

మొచ్చేసరికి. 'మిగతావాళ్ళేమి చేస్తారు, దాన్ని చూచుకోక?' అని ఎవరిం
తటవారు, పక్కవాడిమీదకు దాన్ని నెట్టేసి, లాఘవంగా తప్పుకోవడం
మనజాతి లక్షణమైందా అని నిర్వేదన కల్గుతుంది, మీవంటివాళ్ళే తూష్టి
భావం వహిస్తే, ఈ సైకిల్ ఆసామీ చేసిన నేరమూ అదే. తన తర్వాతి
దారంటవచ్చే వాళ్ళవళ్ళో మరోయి అచుకోక పోతారా, చూస్తూ వాళ్ళ
దారిని వాళ్ళ పోయేటంతి మూర్ఖత్వముంటుందా? అని అశ్చర్యపోతో
చక్క పోయియుంటాడు. మీరు చేస్తున్న నేరమే అతడూ చేసినా
అతడు తూహర్షుడు కాదని మీ అభిప్రాయం. అతడు విద్యావీనుడు,
సామాన్యమనిషి కావడంచేత మీమాట చెల్లుతుందని మీభరవాసా. ప్రజా
ప్రజాభిప్రాయం తీరువేరు. విద్యావీనుడు, జ్ఞానశూన్యుడని అతడు
చేసిననేరాన్ని అంతగా లెక్కపెట్టడు. విద్యావంతునికి జ్ఞానం ఆపాది
స్తుంది కాబట్టి, విద్యావంతుడు చిన్న నేరం చేసినా దాన్ని పెద్దనేరంగా
జమ కడుది.

“మరోరహస్యం. విద్యావంతుడు, విద్యావీనుడు జనాభారీత్యుని
నేరాల స్వభావాల్లోనే ఒకప్రధాన విభేదముంటుంది. ద్యావీనుడు
బుర్రలేకనో, అనుద్దేశ్యంగానో, తాత్కాలిక కారణంగానో సామయిక
భావోద్వేగంలానో ఒరలకు ఘాతకల్పించవచ్చు. ఘాతననుభవించినవాళ్ళు
పరాయివాళ్ళో, పగతురో అవుతోంటారు. ఆఘాత వాళ్ళ బాప్టైండ్రి
యాలకు తగిలేదిమాత్రంగానే ఉంటుంది. విద్యావంతుని నేరవిధానం,
స్థాయి, పెద్దత్తుమీద జరుగుతోంటే. విద్యావంతుని నేరాలలో ఒక
చక్కని పన్నుగడ, చక్కనిపూనిక గోచరిస్తే. నమ్మికస్వామిద్రోహం.
మోసం, స్థాయి, తెల్వి ఉట్టిపడేనేరాలై ఉంటాయి. ఘాత ననుభవిం
చిన వాళ్ళ అవులు. ఆత్మబంధుగులు, స్నేహితులు, సన్నిహితులు అవుతోం
టారు కాబట్టి, రసం చిమ్ముతోంటుంది నేరం. అంచేత గాయపడేది | పేమ
పూరితవృద్ధయం, పేగుసంబంధం కావడంగా, కలిగేక్షోభ యెంతమరంత
దుర్భరదుఃఖదనానలమో కాస్తదృష్టి పారిస్తే, విద్యావంతుని విపత్కర
చర్యకు, అల్లుడు సైకిల్ మనిషి స్వల్పచర్యకు, వ్యత్యాసమెంత హస్తమ
కకాంతరమో తమకు స్పష్టమవుతుంది. తమవంటి ప్రయోజకులు,

జ్ఞానపంపన్నులు, విద్యావిహీనుణ్ణి శిక్షింపబూసడం, పోలీసు దళాల నాయత్వం చేయడం. పిచ్చికమీద బ్రహ్మస్త్రప్రయోగమేమోనని తమరే నవ్వుకుంటూ” రంది కన్య.

ఈపె భావతైత్త్యం, బుద్ధినైశిత్యం, యదార్థవస్తుపరిజ్ఞానం, సాంఘిక దృక్పథం, కైద్యశాస్త్రపరిచయం, ఈపె బహుముఖప్రతిభగల వ్యక్తిగాని, తనకు పరిచయులైన సామాన్యకన్యలసాటిది కాదని, చెప్పక చెప్తున్నై. సాంఘిక సమస్యలు, రాజకీయాలు సంప్రదిస్తుంది కాని, శృంగారసంభాషణలకు సందిచ్చేటట్టులేదు. తన అలవాటు అల్పప్రసంగాలు, ఆషామాషీ చనువులు ఈపెవద్ద పనిచేయువు సరికదా, ప్రమాదకరమనికూడా అబ్బాయికి తోచింది. అరె! కన్యలు, కన్యాప్రదాతలు తనడిగ్రికింత మోహచూపెడున్నారు. ఎంతమంది స్త్రీలు తనప్రేమధృక్కులకు పరితపిస్తున్నారు. ఇంతడిగ్రి ఉప్పు ఊరిగాయ కాదన్నట్టు సామాన్యమనిషికిలో ఆసామితో నన్ను బ్రాకెట్టు చేసి చులకనచేసింది. వాడికన్న పిఎక్కువ ఎక్కడని చులకనచేసిందని మనసులో దేవుతోంది డాక్టరుకు.

“ఎవరమ్మా నీవు? చిత్రమైన భావసామగ్రి పోగుచేశావెక్కడో. ఏదైన వికాసకేంద్రయాజమాన్యం వహిస్తున్నావా, సేవాసదనం నడుపుతున్నావా? కాక మరేసంఘసంస్కరణోద్యమంలోనైన పనిచేస్తున్నావా? శివ్యవహారం నాకేం బోదపడ్డం లే”దన్నాడు.

“నాగురించి మీకునను పరిపరివిధాల పోవడానికి నేనేం వివాదాంశం చెప్పాను స్వామీ! ఏమి విరుద్ధాభిప్రాయమిచ్చాను? గురువిందపూగ తనలోపాన్ని తాను గుర్తించలేదన్నాను. పరులకు దోషమాకోపించేవాళ్ళు కించె దాతృపరీక్ష చేసుకోవడం సముచితమన్నా” నని డాక్టరు కళ్ళలోకి నిశితంగా చూచింది.

లీలకు తాను కావించిన అపకృతిని ఎత్తి పొడుస్తోందని గ్రహించేటంత వాడి చాలదు డాక్టరు మనసుకు. ఒక్క స్త్రీవశీకరణోపాయాల్లోనే వల్లమాలిన చతురుడు. ఆ కిటుకులు మట్టుకు పట్టుబడ్డై, ప్రస్తుత వాదచట్రం మీదే తిరుగుతోందాలి అతడిబుర్ర. “బండిదారి బాగుచేయించక పోవకూడ నేరమవుతుందా” అన్న ఒక్కటిక్క ఉండి ఉంటాడు.

“ప్రజోపయోగ కార్యాలు వెతకి చెయ్యబోలే లక్ష్యమంటే, పరిశీలన చాలకో, కాక నేప్రత్యేక శాస్త్ర విమేకవైసో బుద్ధిని లగ్నంచేసి ఉండో కొన్నిటి నుపేక్షించడమూ, స్వయం కృతదోషఫలితంగా పరుల కాపత్తు కలిగినపుడు, వారి నా మర్యోగంలో వదలేసి పారిపోవడమూ, ఈ రెండూ సమానంగా నేరాలని మీకేలా తోచిందో! ఇంతకు మొదటిదాన్ని నేరంక్రింద జమకట్టబోలే నేరస్థుడు కాని వాడు సృష్టిలో దొరుకుతాడా?” అన్నాడు, డాక్టరు.

వెతుక్కుంటో వెళ్ళి పరోపకారం చేసాచ్చేటంత ఉదార స్వభావులు సృష్టిలో దొరుకుతారా అన్న సందేహంతోను, సాకుమీదా, సత్కార్యాల నుపేక్షించకపోలే ఒకసత్కారంచేసి చూపెట్టి, అట్టి సత్పురుషులంటారని నిరూపించేకాంక్ష మీకెందుకు కలగకూడదు డాక్టర్లీ పక్కను పదిబారల్లో ఉన్న విషత్కరపరిస్థితిని చూచీ కళ్ళు మూసుకొన్నందు కన్నానుగాని మిమ్మేమీ సర్వాంతర్యాములు కాలేదని నే నాక్షేపించ లేజే. ప్రజాసేవకు, పాపం, కార్యక్షేత్రం కొదువ అయినవారు నేటికి మీరు కనిపించారయ్యా స్వామి. పుష్కలంగా విద్య, ధనం. ఉండే సుసారేతిబాధలు దరికి రాకుండా మెళువగా సుఖపడ్డం నేరిస్తీరి. ఇంతకు లోకం గొడ్డోయిందని ఎవరనుకోమన్నారు? అజ్ఞాన పెట్టుకున్న కళ్ళకు పరోపకార ధురీణులు కన్పిస్తారు. సాంఘిక సమస్యలపట్ల జాతిలో పేరు కున్న నిర్లిప్తతను నిర్మూలం చేయాలన్న ఆశయ మొక్కటే విద్యాధికులైన మీబోటియువకులకు కలుగనివాడు మరి విద్యల గోల ఏల? స్వోపయోగానికేనా విద్యలు నేర్వడం? ఉదరంభరత్నమేనా జీవితపరమావధి? సరికొత్త వేషభాషల దిగుమతీయేనా మీ మహదాశయం? మీరు తెచ్చే ఆటవస్తువులు ప్రజలకు కళ్ళు మిఱుమిట్లు గొలుపుతాయేమో కాని వారికి కడుపునిండదు. మరి వాటిని గురించి డప్పు కొట్టుకోవడం, హాస్యాస్పదంకాదా” అంది.

డాక్టరుకు చుర్రుమనాలని సంకల్పించే కుండ బ్రద్దలుకొట్టినట్టి మోటు మాట రానిచ్చిందని తోస్తుంది.

దాంతో డాక్టరుముఖం కండగడ్డయింది. అగ్రహావిప్లుడై, “కన్యవని ఓర్పి చూపినకొద్దీ, నన్నవమానించడమే ప్రధానంగా పెట్టుకొని, కొలది

మీటి మాట్లాడుతున్నావు. నీ ఆంతర్యమేమో, తెలీకుంది. నీమిస్సమ్మ బోధతో నాకేంపని. ఎక్కడనుంచో, ఎక్కడికోపోతో, మాములమ్మకు కట్టు కట్టినట్టేకట్టి వాటంగా ఆవిడవెంటబడే వచ్చావో, కాక యిచ్చటికే రాబూని వచ్చావో చాలనేవు సంశయించాను. ప్రసక్తానుప్రసక్తంగా నావిద్యావిషయం, వృత్తివిషయం నానోట వచ్చినంతమాత్రన నాకు స్వోత్కర్షకోష మాకోపించావు. నావిద్యావిషయమెత్తి దాని ఉపయోగానుపయోగాల మీద తీర్పుచెప్ప సాహసించావు. నాపలుకుబడి చిల్లిగవ్వ వాటి చెయ్యదని నోరుచేసుకున్నావు. ఒకతుచ్చునితో నాకు సాదృశ్యం తే స్పృశించింది. కళ్ళకుకట్టినట్టు కనిస్తోన్న వాడినేరాన్ని, వాడిదీ ఒక నేరమేనాఅని నాలుకమీద దాటించేశావు. రెండోమానవునికి సుస్థిరించని కార్యమేదో చేయక నేను ఉపేక్షించానని. శ్రమపడి, యెదర నామీద అభియోగం తెచ్చావు. నీవరస, జైఖరి చూస్తే నిశ్చయంగా నీవేదో, పూర్వైరస్మరణ కలుషితహృదయంతో నన్ను పరాధించి పగ తీర్చుకొందుకు వచ్చినట్టు కనిస్తోంది. అవైరకారణమేదో నాకు అనుచిక్కుటలేదు. ఏమనుకొనుటకు నిన్ను యిదివరలో చూచిన పాపాన్నే పోలేదు నేను. నాకన్న చిన్నదానవని, కన్యవని చనువుచెయ్యబోలే నన్ను మిలకనచేశావు. లాలనచేసినకొద్దీ బిగిసి నన్ను తూలనాడావు. కన్నె హృదయలక్షణాలైన కోమలత్వం, కలిసికట్టుతనం, మాట మార్దవం మచ్చిక మర్యాదలు యిరిగిపోయిన కనినచిత్రపు. ఎటైనా స్త్రీవి. మాత్ర కారణంగా అతిథి స్థానంలోనున్న దానివి. నీదుష్ప్రవర్తనకు ప్రతికారం తలపెట్టడం నాగరికలక్షణం కాదని ఊహిస్తాను, ప్రొద్దుట మర్యాదగా నీదారిని నీవు పోవచ్చు” నన్నాడు కటువుగా,

“జై, అదృష్టమంటే నాదేనన్నమాట. తియ్యతియ్యని మాపులతోటీ, కమ్మకమ్మని కిబుర్లతోటీ చక్కగా పూనిన కన్నె ఊలులేవో మీవద్ద ఉన్నాయని విన్నా. మీ చనువు పెంపులు సృతిమించి రాగాన్ని పడకుండా, మీరునా కాపాడించిన, ఆ నా కాతిన్యమే, నన్ను కాపాడియుండాని. నన్ను మర్యాదగా పంపేయతలచుకొన్నారు కాబట్టి. ఒక్కసమపాయం మీరుచేయాల్సిఉంది. బహుశ్య ఈరాత్రో రేపుదయానికో పైకిలో ఆసా

మీని ఆరెస్టు చేయుటకు మీపనుపునవచ్చే పోలీసు దళాలు దార్లు కాస్త వచ్చు. ఆ పోలీసులు నామీద ఏమీ జాలించెయ్యకుండా, మీరు మీచేత్తో నాకు పాస్పోర్టు ఒకటి దయచేయించాలి. పలుకుబడిగల పెద్ద డాక్టరు గారి చీటీముక్క, బాకుకదండీ” అంది నవ్వుతో.

కుర్చీలో ఎడంచేతికేసి, కుడిచేతికేసి కదుల్తో, లయయుక్తంగా చూస్తూ చూస్తానని, “నేను సైకిల్ ఆసామీని ఏమీ చెయ్యలేన కేసీ పరిహాసం” అన్నాడు.

చేయలేనివాళ్ళు చూస్తోంటారు. లేండి. వాచంలో ఆతడు నేరముడని స్థిరపర్చలేక ఓడి, పక్కవారి పడ్తున్నారా” అంది చిరునవ్వురానిచ్చి.

“నేను వాదంలో ఓడనని ఎవరన్నా” రన్నాడు రుద్ధకంతంతో.

“ఎవ్వరూ అనక్కరజలేదు. వాద ప్రతివాదాల్లో కోపం రావడమే ఓటమికి నిదర్శనం అది. చుట్టూలో కనిపించేదే. నాలుక చెప్పనక్కరలేదు. నాతో వాదించలేక నేను మిమ్ము పరిభవించుటకు పగ తీర్చుకొనుటకు వచ్చానని చిందులు త్రొక్కుతున్నా”.

“నాకు కోపం వచ్చింది కాబట్టి నీవు నెగ్గాననుకుంటున్నావు కాబోలు. వాదంలో తీసి పోయికాదు. నీ ఆసభ్యప్రవర్తనకు కోపమొచ్చింది. నాప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పలేక నేనే ఓడిపోయానని బుఖాయిస్తావు”

“ఏమిటండోయ్ ఆ కీలకప్రశ్న”. అని వికటంగా నవ్వింది.

“ఇహ నవ్వులు, వంకరమాటలు వప్పుకునేవాణ్ణి గాను. ఇప్పుడు తేలాలి నేనోడింది నువ్వోడింది. సూటుగా సమాధానం చెప్పు. చెప్పలేక పోతే నోరుమూసుకువెళ్ళు”.

“సభ్యత జాస్తీ చేస్తున్నారా. అదిచూచుకోండి. పరువుకు పెనుగులాడే వారు పాపం. మూతని బిగించేముందూ, ధావ్యపు బస్తాను మరోవారి కదిపి, కుదిపి, కుదించినట్టు యిది నాకో మీకో పర్యవసాన నా గుండె వాదం కాబట్టి మరోవారి చూచుకొని, ప్రశ్నకు అతివ్యాప్తి దోషం పట్టుకుండా, గొడవెట్టుకుండా, నిర్దిష్టంగా సెలవియ్యండి”

“సైకిల్ ఆసామీని తన్నిస్తానంటే, దారిబాగుచేయించక పోవడం నాదీ నేరమేనన్నావు. నాది ఉపేక్షామాత్రం. వాడిది చెయ్యిచేతలా చేసిన

ఒకపని, రెండూ నేరా లేలా ఆవుతాయన్నా అక్కడండి వాదం, మరి ' ' అని పెదిమెలుబిగించి పట్టుదలగా కూర్చున్నాడు.

“అయ్యో డాక్టరుగారూ యింకానేను వాదించడం మొదలుకొన్నా, నాపని గుమ్మంలోనే అయింది. వాదంలోనే నేగిలే జరగాల్సింది ముందేజరిగింది. అనుగో మీ పెదిమెలు బిగుసుకుపోయాయి. అదే వాగ్బంధనంటే. ఇంకేం కావాలి ?

డాక్టరుకు నవ్వు వచ్చింది, కోపమాత్రగలేదు చురుక్కుచురుక్కుమనే తిట్లమధ్య ఒక సహస్యంమాట పడితే, చదువుకోసండుకు తిట్లు తింటోన్న పిల్లకాయ, నవ్వు ఆపుకొంటో, కోపం ముఖం, బుంగమాతి పెద్దాడు చూడండి, డాక్టరుముఖంలో అమిత్రమపాకం కనిపిస్తోంది. దాన్నే అతడు మోతన ముటగా బుద్ధిమంతులు.

డాక్టరు కళ్ళెర్రచేసి, “వేళాకోళాలు, వెక్కిరింతలు వద్దన్నా కావల్సింది నాపళ్ళకు సమాధానం,” అని కళ్ళుమూసాడు. మనఃకేంద్రీకరితాభివ్యం కాబోలు

“నల్ల అద్దాలు పెట్టుకున్న వాళ్ళతో, ముందు వాటినితీయిస్తే గాని మాట్లాడని నావ్రతం. వారి హావభావాలు తెలియవు. కళ్ళుమూసుకున్నా అంతటిదే అందికన్య.

“సరే అయితే, కానీ” అనికళ్ళుతెరిచి చురచుర చూస్తున్నాడు.

“అయితే మీ కా బులబాటం, తీరుస్తా వినండి ఒక సత్కార్యాన్ని చెయ్యక ఉపేక్షించినవాడు, చెయ్యిచేతలా ఒక మండగ కార్యం చేసిన వాడు ఏలా సమాన నేరస్తులు కాగలరని మీ ఆవేదన. నేరం తూకంకట్టి చూపాలన్నమాట. నేరం తూకం, నేరమని మనం పరిగణించే ఘటన మీదే కాదు. నేరస్తులస్థాయి స్తోమతులమీద కూడా ఆధారపడి ఉంటుందని మనవిచేసి యున్నా. ఇదరు కాడిగట్టు వ్యవసాయకూలీలు బహుజగుప్పా కారమైన మాటలతో తిట్టుకుంటున్నారండి. అవిషయం పదినిముషాల్లో మఱిచిపోతాం. అదేయిద్దరు మీ డాక్టర్ల సందున జరిగితే, ఊళ్ళో, పది రోజుల పాటు అదినిత్య ప్రసంగం ఆవుతుంది. కులీల సంభాషణతీరే అంత అనికొట్టి పారేస్తాము. డాక్టర్లని అప్రదిష్టపని చేశారంటాం. వాళ్ళని

వాడం. ఆయా నేరస్తులస్థాయి, స్తోమతుల మూలంగా నేరంతూకం మారిందా. లేదా? అందుజోడాల మునుష్యులు, ఒకే మాటకో, ఒకే చేష్టకో బాధ్యులైనా, గొప్పవారిది నేరమైంది కొద్దివాళ్ళది కాలేదు.” అంది కన్య.

“నీ ఉదహరణలో శౌచితి కనిపించటంలేదు. బుకాయించు నాదగ్గ సాగను. ఆరెండు నెట్లమనుష్యులు ఒక పని చేసినవారే. ప్రస్తుత విషయంలో ఒకటి ఉపేక్ష, ఒకటి చేత. ఉన్నత గాయదానే అక్కడ. ఆ సామ్యం ఏలా ఆతుకింది”.

“పైన ఉదాహృతమైన సత్యం. నే రాబాయ్యే ప్రధానసిద్ధాంతానికి శోపాన వ్రాయమయ్యా మహానుభావా! నిన్ను ప్రాసాద మెక్కించాలని, గడపవద్దకు తీసుకు వెడే, యిది ప్రాసాదం కాదని తిరుగుముఖం పెట్టావె. పై ఉదహరణ రీత్యా తేటతెల్లమైన సత్యాన్ని అంగీకరిస్తే యిక నీ సందేహానికి సమాధాన మిస్తా” నంది.

“సరే, కానియ్యో” మన్నాడు.

“పొట్ట మీద ప్రాకుతో, శిశువు వాకట్లో అడుకొంటోండాగా, కొంటి పిల్ల కాయ ఒకిడు, అచ్చట ఎలకలబోను నొక దాని ఎక్కు బెట్టి పోయాడు. ఒక పెద్దమనిషి వాకట్లోనే కూర్చున్నాడు స్మండీ. బాలుడు ఎక్కు బెట్టిన ఎలకలబోనునూ చూస్తూన్నాడు. దానివద్దకు ప్రాకుతోన్న శిశువును చూస్తున్నాడు. అతడు కలగ చేసుకోలేదు. అంతే. బిడ్డ బెట్టి వచ్చి యిట్టేదానిలో చెయ్యి పెట్టింది. పైన చెప్పటానికి నాకు వశ్యుర్లు మంటుంది నాకు కాస్త హృదయం ఉంది. ఇక మీరు చెప్పండి న్యాయం. డాక్టరుగారు! పెద్దమనిషి ఎలకబోను మీటును తీసేసి ఉంటేనో, కాక అబోనునే వాకట్లో నుంచి లాగేసి ఉంటేనో, మీ అత్తకు తలరక్త పాతమైనట్టు ఆ బిడ్డకు చెయ్యి రక్త పాతం కాకపోను. ఘాత తప్పును. ఆ పెద్దమనిషి ఒక సత్కార్యం చేసినవాడగును. ఆ సత్కార్యం చెయ్యకుండా ఉపేక్షించాడు అంతే. పెద్దమనిషి బోనును ఎక్కు బెట్టినవాడు కాడుగా. వా డివ్వ, చూస్తూ ఉరుకోవచ్చు నంటారా? బోను ఎక్కు బెట్టి పోయిన అభం శుభం యెఱుగని బాలుని, ఫారావేసి. వెతకిపట్టి తన్నిస్తా నంటారా? ఉపేక్ష చేసిన పెద్దమనిషి నేరస్తుడు కాడనిగా డాక్టరుగారి బడాబడా ఆభిప్రాయం !!” అంది కన్య పక పకానవుతో!

ఈ ఉపమానం దాక్తుకు డెక్కట్టింది. అయిన, అడ్డంతగలాలి.

“బిడ్డ ఎలకలబోనులో చెయ్యి పెట్టినపుడు, పెద్దమనిషి బోనుసూపంలో ఉన్నాడు, బండ బోలొకొట్టినపుడు నేను మడుపుదగ్గర ఉన్నా నేమిటి ?” అన్నాడు.

“నువ్వుక్కడుంటే రెండు చేతులతోను బండిపడుంటూ పట్టుకొంచు వనికాదయ్యా. చుట్టకుర్రాడిలా చెప్పావు. ఆ ఆనందం వదుల్తుంది. యిటువీను. బిడ్డ ఎలకలబోను కేసి పెద్దోండగానే, పెద్దమనిషి వాకిట్లో నుంచి వెళ్ళిపోతే మాత్రం నేస్తున్నాడా? అస్తితిలో బోనును, బిడి తిరిగేనోట, ఉంచడం అపాయకరమని పెద్దమనిషికి తెల్సనా? తెలియదా? అని కాని, అవసరవిషయం. బిడ్డ బోనులో చెయ్యి పెట్టినపుడు పెద్దమనిషి అచ్చట ఉన్నాడా? లేదా? అన్నది కాదు కాబట్టి బోలా అప్పుడు మీరులేకపోతేంగనకి. మీవాళ్ళుగాని మరోళ్ళుగాని అవొంకపు మడుపుగుండా వెళ్ళాలని మీకు తెల్సనా తెలియదా? ఒప్పుకోండి మీటుకు మీటుకు చూడక! దాక్కిని వాదనాలో వాంగ్మండన చేశానని అనుకోవచ్చు, యింకా పేచీపెడ్డారా ?” అంది కన్య.

లజ్జానుజిత వదనుడయాడు దాక్తురు. పౌరుషం చెబ్బింది. రోషం వచ్చింది.

“ఒహో! గట్టిదానవే, కాలికేస్తే మెడకు. మెడకేస్తే కాలికి, తగ్గపాండిత్యం వినుపిస్తున్నావే! నైకిల్మనిషి నేను ఒకతరహా నేరమే చేశామని మొదట్లో నకిగావు. ఇప్పుడు తాడుబారి, త్రిండ్రించి, వాడ నేరమే లేదంటున్నావు. నైగా అభం శుభం ఎఅంగని బాటడంటావే అనుష్టాణ్ణి. నేరనిర్మయం చేయవచ్చేసరికి ఏవేవో, కిథలు, కార్పణ్యాలు, ధర్మ పన్నాలు, ఉపమానాలు, సామ్యాలు, సుభాషితాలు దొర్లించుకొచ్చి, విషయాన్నికమ్మోదేసి నాలుక ముడతేక్తావ్. వాడేల నింధుడు కాడో ఏమి చెప్పి బోర్లించావని ఈ అతిశయం.”

“మూతిగించేసి ప్రక్కన పడేసినబస్తా మూతిమళ్ళా విప్పమంటారా. గుడుగుడుగుంజం గుండారావం అనే పిల్లల అటలాగుండి మీపైఖరి. నేనే నెగ్గానని ఆఖరికేక వేసి పారిపోయేటట్టు కనిపిస్తున్నారు. ఇటువంటిదే

పండ్ల వాదమనో, మొండి వాదమనో, అనేది. వినేవాళ్ళకు విసుగెత్తుతేండీ యీ చర్చిత చర్యణం. వాదం ఆపుచేతామండి, మీకు పుణ్యముంటుంది. లోతునీళ్ళ గొవద్దన్నారు, పెద్దలు. ఎప్పుడో వెళ్ళి పోయిన సైకిల్ మనిషి బెంగేమొచ్చే మీకు. సుఖానున్న ప్రాణం దుఃఖాన్ని పెట్టుకోకండి. తీగ కన్నతే దొంక అంతా కడుల్తుంది. నామాట వినండి, పది మందిలోను మనలేవారు". అంది కన్య, డాక్టరు బాగుకోరి బ్రతిమాలు తోన్నట్టు పెడిమలు గానిచ్చి.

డాక్టరు ఉగ్రుడైపోయి, చర్రనలేచి నిప్పులుకక్కుతో "అలుచ్చా మీద నేను నేనాలోపణ చేస్తే, నేను సుఖానున్న ప్రాణం దుఃఖాన్ని పెట్టుకోవడం, ఏమిటి? తీగ కదపడమేమిటి? దొంక కదిలీడేముంది. పదిమందిలోకి వెళ్ళేవాడినని ఆ జాలేమిటి? నేనే నేదో నేరం చేసినట్టు, వాణ్ని కదిపితే దాన్ని వాడు పైకితీసి, ననల్లిరి పెట్టగలడన్నట్టు ధ్వనిస్తోంది నీమాట. నాలో వాడికేం పరిచయ ముందనగలడు. నేనేం నేరం చేశాన నగలయ రోగీవిలన్" అన్నాడు, ఇంగ్లీషుతిట్లు ఘాటుఎక్కువ అనుకున్నా డేమో డాక్టరు.

"అయ్యో, డాక్టరుగారూ, బద్దితప్పిన రైల్లా అయిపోతున్నారండీ. వాణ్ని తిట్టడం మరిం ప్రమాదం కాదండీ. ఒరులను తిట్టి కార్యం సాధించిన వాళ్ళున్నారుటండీ ఏనాడైనా, పశ్చాత్తపులై ఇహపరాలను సాధించారు కాని" అంది, ఆచాచి, నిమ్మకు నీరోసినట్టుగా.

పరవళ్ళతోక్కుతోన్న డాక్టరు కీపె ప్రకాసాంతత, పుండుమీద కారం చల్లినట్టుండేమో. "అదుగో, మళ్ళాఅడేమాట. పాపం చేసినవాడికిగాని. నాకెందుకు పశ్చాత్తాపం" అన్నాడు.

"అన్నా! ఆమాట మీరనవలసింది కాదండీ, చిన్నదాన్నెనా చెప్తున్నాను" అంది మంచంమీదనుంచి లేచి, ఆఫీసుగుమ్మంలో కెడ్డో.

తిట్టిపోతున్న దాన్ని కలబడి ఆపుచేసి కనీశీర్షకుంటాడా అన్నట్టు, డాక్టరు దూకుడుగా అడ్డంతగిలి, "ఆగు అక్కడేముంది, మొదటి నుంచి ఈథోరణిలోనే మాట్లాడుతున్నావు. ఇదంతా, ఏదోబ్లాక్ మైయిల్ వాటంలో ఉంది. మీ రుభయులు ఏదో దుర్వృత్తితో, ఏక కార్యార్థులై

వచ్చిన కుట్రదారులు కావాలి వాడెవడు? నువ్వెవరు? మాటమాటకు వాణ్ని వెనకేసువస్తావు. దాస్తే దాగేది కాదు. వాడితో నీకు సంపర్కం లేకపోతే వాణ్ని అయినదానికి కానిదానికి సమర్థించడానికి ఇంతగా పూనుకోవు. వాడు బడి బోల్తాకొట్టించిన మరునిమషంలో నీవు ప్రత్యక్ష మయావంటే ఏమనుకోవాలి? అడదీమొగాడూ, ఎందుకు ఒకళ్ళకోసం ఒకళ్ళు యింతగా ప్రాకులాడ్డారో ముఖంమీదే కన్పిస్తోంది” అన్నాడు.

స్వయంకృతదోష ఫలితంగా వచ్చిపడ్డ విషమసంఘటనను ధైర్యసాహసాలతో నెమర్కొనలేక, పశ్చాత్తాపాదుగా కాలేక, యిక చేతనైంది, తన్నవ మానించి, ఒక కొంత సంతృప్తి చెందుటకు, తనకు కీలభంగ మాపాదించి కాటులుకూసిన డాక్టర్లుచూచి, క్రోధమూర్తిత వ్యాప్తి పోలిక రోజుతో, “ఎంతనైచ్యానికి పాల్పడితివయ్యా డాక్టరు! ఇది నీగతచరిత్రకు, చిత్త వృత్తికి, సంపూర్ణంగా సమన్వయిస్తోన్న లక్షణమే కాబట్టి, అందాశ్చర్య విశేష మేమీలేదు. చంచలుని నడవడి చాల్చే పర్యవసానరూప మిదే. నేరంనిండి పాపం పండే వరకు భగవంతుడు ఓర్చి వహిస్తాడు. అఓర్చిని ద్రోహి అపార్థం చేసుకొని, కన్నుమిన్ను కానకుండా, అతఃకూపంలోకి దొనదొన దొర్లొకు పోతాడు. ఇది నీపాపం పండినఘడియ కాకపోతే, కారదాపదాంబుజద్యాయని, ఒక ఆశ్రమ కన్యపై యింతదారుణమైన ఆరోపణ చెయ్యవు. సరే, నేనూ సైకిల్ ఆసామీ. ఏక ఫలాపేక్షులమైన కుట్రదారులమని గ్రహించావు కాబట్టి, ఇక నేరం, సైకిల్ మనిషితోపాటు, నీపోలీసుశాసనాలకు నన్నుకూడావప్పచెప్ప. నీఘోష తిన్న మాతాశిశువులు, —వింటోన్నావా, గుడ్లు అంత చేశావు. విను నీకు మంచిమాటే చెప్తున్నా —ఆ మాతాశిశువులు, నిరపరాధులు, నోరువాచిలేని వాళ్ళు, నీవాతను పడి, నీపుణ్యాన, సంఘదూరులై, జెలివాండై, హతాశులై అలా లక్షుణా అని నిమిష మాయుగంగా మృత్యువుకు నిగీక్షిస్తున్నారు. ఆజీ వచ్చువా లిప్పు డెక్కడున్నా నీకువచ్చిన భయంలేదు, వాళ్ళభయం, డొక్కలో పెట్టుకొని యిచ్చటి సుఖజీవితం పొడుచేసుకోకు. నీమేలు కోరి చెప్పవచ్చును. ఇక వాళ్ళొచ్చి నీదాష్ట్యాన్ని పదిమందితోనుపెట్టి, వీ మూల ప్రాణప్రదంగా నిర్మించుకుంటోన్న పరువుకు, పలుకుబడికి

అవరోధం కలిస్తూ రన్న అదలు సీకక్క అలేదు. అఅజ్ఞాత జీవుల కిప్పుడు కదలివచ్చే జవసత్వాల కూడా లేవని నీకు ధైర్యం చెప్పడానికేనా వచ్చింది. మరిచదువుకున్నవాడివి కాబట్టి అంసులోనూ పరమాధునికుడవు కాబట్టి వాళ్ళు ఉసురేదో నీకుతగుల్బుందన్న పాతికాలపు భయాల సీకలాగూ లేవుకద. ఇక్కడా, దండించేదాత, మద్దించే మామ సీకవ్వరు లేరుగా. ఇక నన్నొకరైను ఇనపడోచలవెనక బిగించేస్తే, ఇక నామాతకిశువుల ఊసు ఎత్తేప్రాణి పైనఉండదు. నీకు సంసారబాధ్యత, బాదరబందీ తొలుగుతై. నీభోగలాలసాపక్రిమ కది రాచబాట. బందీలో యున్నా, యెప్పుడో బోచి, నోరు జారి నిజంబైట పెడ్డానో. ఎందుకొచ్చింది నీకు నన్నక్కడ పెట్టుకుని కూర్చోవడం. వృత్యానుసాటంగా ప్రాణం పోయ్యగలవు, తియ్యగలవు. నీవృత్తి అది. మనః ప్రవృత్తి కూడా చేసినీ రుజువుచావు. నాకంతలోది గ్రుక్కెడుప్రాణం. అదుగో అలేబెల్ అంటించిన బీరువా. పైఅర, నీసాలో, గ్రుక్కెడు కాలకూటం. హంతకుని మనసులాంటి అంధకారావృతమైన రాత్రిసమయం హృదయంలేని వాడవని తెల్సి యుండే, మానవమాంసబతుణకు మరిగిన శార్దూలపు జిత్తుల ప్రయోగించి కిన్యల నాకర్పించి గంగ కిర్పింపగల కర్కశ హృదయుడవని తెల్సుండే, నీగుహలో నీతోసంభాషింప సాహసించానంటే, ప్రాణహానికీ సంసిద్ధ నయే, మృత్యుసన్నిహితత్వ మపేక్షించే వచ్చానని నమ్ము. స్త్రీలను భోగ పనార్థాలగా, జమకట్టి. నీవీప్రాంతాన నాగిస్తోన్న మర్యాదపారాన్ని ఆరికట్టి. స్త్రీప్రతిష్ఠా పరోక్షణార్థం. అనసరమైతే, అహుతి కాడానికి నిశ్చయించుకొనేవచ్చు. లీల ఒకటి. నేను రెండు అనితెంపు చేసుకొనే వచ్చు. నీ వామాతాకిశువులకు చేసిన అపకృతికి ప్రకృతి కంపిస్తోంది. మానవీమానన ప్రపంచం నీరాక్షసకృత్యం, విన్నంతమేర, మహాగ్ని స్ఫులింగాలను క్రిక్కుతుంది. మిఠొకమాటజ్ఞప్తికి తెచ్చి నాదారిని నేను పోతా. “సైకిలీ వైలాపచ్చీసుగా తొక్కుకుపోతాడా, తనసుఖమేనా, ఇవతలవాళ్ళుచచ్చినా అంతేనన్నమాట” ఇవి మీమాటలు. పరులకష్టాల కంతగా పరితపించే హృదయమో మీది, ఇవి వాక్కులా సైకిల్ మనిషి ప్రాణానికి బాకులు కాని. మరిముక్కుపచ్చు లారని ఒక అమాయకురాలి.

అమరణాంత అధఃపతనానికి కారకుడైన ఒక రాగాంధుని సాయప్రవర్తనను ఘండించాల్సివస్తే, మీరైతే. ఏనిష్పత్తిలో, ఎంతనైశిత్యం కల మాటలు ప్రయోగిస్తురో! నాకు భాషచాలదు. నా చేయగలిగింది ఒక్కటే. పశ్చాత్తులై, యికనైనా సన్మార్గవర్తులై. శిలయేదో, సిద్ధమణియేదో యను గ్రహణశక్తి కలవారెగాన, లీలను స్వీకరించి, యిహపరం కయ్యే బుట్టి సంసారసుఖం పొందమని కోరుతున్నానని.

మొదలు నటికైన చెప్పిందా పశ్చాత్తులలో కూలబడ్డాడు డాక్టరు. ఇనుపకడ్డీకాల్చి హృదయంలో గ్రుచ్చినట్లు సంకటపడుతున్నాడు. తలగిరుస తిరిగిపోతోంది. కన్ను లశ్రుపూరితమైనై. అవమానభారంతో తల వంచాడు. బాధాపూరిత ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసాలను తీస్తున్నాడు. గట్టిగా ప్రసంగిస్తే దుఃఖ సముద్రంలో మునిగిపోవడం, అతిదృతం తగ్గాక, తిరుగా ఎప్పటికంటే, కోణాలు త్రోసేయడం, అరకం ముచ్చిగొడి మనస్తత్వమేమో డాక్టర్. ఈ పదునులోనే డాక్టరు నోటంట అగీకారాన్ని పుచ్చుకొని, ఇక నాతడు వెనుతీయడానికి వీలులేని కార్యక్రమంగా చిక్కుకునేట్లు చెయ్యాలని సంకల్పించింది. “అయ్యా! డాక్టరుగారూ మరొక్కమాట. నేను వాళ్ళను వద్దలివచ్చిన పరిస్థితిమాస్తే, పెకనాలస్యానికి కూడా వేచియుండని కార్యభారం మనమీద ఉంది. దీపంలో చమురునిండు కొంటోంటే వచ్చి పడ్డాను. అరిపోతే తిరుగా వెలిగిండుకొనే జ్యోతి కామకద ప్రాణం. తోభపడియున్న జీవి, ఏనిముషంగా ఓర్చిసర్చినా ప్రమాదమే. నేను మీఅంగీకారాన్ని సంపాదించినా, లీలకు దాన్ని అందుకునే సీతీతప్పితే నేనాపె పాదాలవద్ద తలబ్రద్దలు కొట్టుకోవాలి. అది మరీ తీరని దుఃఖం. స్వగతాలకు సంప్రతింపులకు విషయం వేచియుండేట్లులేదు. అవరణకే కాని అలోచనకు సమయం కాదిది. చెప్తోన్నా” నని చికాకు నభినయించ సాగింది.

డాక్టరు నిలువల్లా వణికిపోతే, కుర్చీలోంచి దిగ్గునలేచి, కన్య చేతులు పట్టుకొని, “నేను లీలను చూడగలనా? లీల నన్ను త్నమిస్తుందా?” అని తలవంచుకునే కొణుగోయిన గాత్రంతో వాపోతున్నాడు.

“లీలపట్ల తిరస్కారభావం జనిస్తే ఏమో కాని లీలను చూడకలనా

అన్నదీ ఓసమన్నేనా? ఇంతకన్న వైపరీత్య ముంటుందా? లీలను చూడలేక చింపుకోదలచుకున్నావయ్యా, మహాత్మా! ఎప్పటికప్పుడు. అవసరమైన పర్యవసానంమాట, అబ్బక్కటి పైకి చెప్పే తెగువలేక, కంఠంలో దాచుకొని, ఎంతమందిని వరకంలోపెట్టావయ్యా స్వామి! ఈతుదినిముషంలోనైనా సరే, 'నై' అని మీరు తలఁపితే, లీలతో, మీఅత్తతో, మీఅక్కతో తురీతిని సంప్రదించి సరిదిద్ది, పరిణయ ప్రయత్న మంతా నేచక్కపెట్టి వెడ్డా. మీ అంగీకారాన్ని నాతో చెప్పడమూ భిడియైతే. మీలెటరు పెద్ద సేసరోటి, కలమూ నాకివ్వండి. ఇప్పుడు లీలకు వ్రాసిపడేస్తా. మీకు లీలకుద్రసు యిస్తా. ఉదయమే మీరు 'Forgive-Letter follows' అని తంతి పంపండి. నిరంతరాశుధారలతో మీ అవ్వనానికి నిరీక్షిస్తాన్నలీల మన అదృష్టం బాగుండి, మీతంఠిని చూచుకొనే సితిలోఉంటే, యింకేంకావాలి? కోటలో పాగా వేకానున్న మాటే. 'లీల జీవించివట్టే. నాఉత్తరం ఎల్లండిచూచుకొని అందులో అడేకించినట్టు చేస్తుంది.'"

కీళ్ళు పొదిగించిన కొయ్యబొమ్మలా కిదలి, మారు మాటలేకుండా డాక్టరు లెటరు పెద్ద కాగితం, కిలం కన్య కీచ్చాడు.

అంతలో "భోజనానికి రమ్మ" ని రవణమ్మగారు కేకేసింది.

"భోజనసమయంలో మనం పెళ్ళిమాటలు మాట్లాడాలి. మీరు గతం విస్మరించి, కులాసాగా భోజనానికి లేవండి. అవసరమైనచోట మాట పడేస్తాండండి, నోరు బిగించుకొని కూర్చోక, మీకు పుణ్యముంటుంది. ఈ పనులు చెడితే వ్యవహారం మొదటికొస్తుంది. నేనిచ్చటకు రోజురోజూ వచ్చేదాన్ని కాను. పెద్దల వప్పుదలలేని వివాహం శ్రేయోదాయకంగాను. మీరు వారితో స్వయంగా చెప్పుకోలేక యిందాకా తెచ్చా రనిపిస్తోంది. భోజనసమయంలో ఈప్రస్తావన తెచ్చి నేను మామ్మగారిని వప్పిస్తా" నని చెప్పి. అవిన్నీ ఫలహారానికి తీసుకెళ్ళటకు వాకిట్లోకి వచ్చింది.

'అత్తతో రాయభారం కన్య పాసగించగలదా' అన్నదొకటే డాక్టరు అందోళన యిప్పుడు. తనకు లీలతోఉండిఉన్న పరిచయం ఊసుఎత్తితే, ససేమిరా పనికిరాదంటుంది అత్త. అది తధ్యం. అది దాచిపెట్టి కన్య లీల

సస్తావన నేలా తేగలదు? తెచ్చెళ్ళో శిశువు నేమిచేయదలచుకుంది? పెళ్ళి పీటలమీదను లీల పిల్లను కంచబెట్టుకొస్తే, అత్తమాట అటుంచి సొంపుల మాత్రం వప్పుకుంటుందా? ఇట్టి వివాహానికి శుభాక్షితుల చల్లేది ఒక్క పటుంబం ఉంటుందా గ్రామ మొత్తంమీద! చక్కగా జరగాల్సిన పనికి, ఓడ్డ అడ్డం పడేటట్టుండ''నీ, ఓడ్డపై కంటకపడ్డాడు, నాశ్వల్యోహితుడు, ప్పుసుఖాపేక్షితుడు: డాక్టరు.

తనను కన్నతండ్రీ అనాడు తన సుఖానికి అడ్డెక్కుస్తున్నాడు. తాను కన్నబిడ్డ కన్యకా ఈనాడు గడ్డెక్కుతున్నది. వయోవృద్ధు కాబట్టి తండ్రి వదిలాడు. బిడ్డ నేలా వదల్చుకోవడం? సూక్ష్మమార్గ మేదైనా నేను తలచినా, తల్లిప్రాణమంటారు. లీల వప్పుకోలేదేమో! అని విధించెడ్డ డాక్టరు మనసు అలోచనకు పడింది. శిశువు కల్పించిన యిన్నితటవట్లు తెప్పే మార్గ మేమాటోచించి కన్య అత్తతో రాయధారానికి దిగుతోందో, అనుకుంటో ఉద్దంలో చూచుకుంటున్నాడు. భోజనసమయంలో కులాసగా ఉండాల్సిందని కన్య హితవు కాబట్టి, కులాసాను రీహార్సల్ వేసుకుంటున్నాడేమో అబ్బాయి!

కన్యకూర్పునేర్పులేమో కాని పరాయి యిల్లయినా, అంతలో తాను సంకల్పించిన పెళ్ళిమాటలకు శోభాయమానమైన వాతావరణాన్ని తయారుచేసింది. కన్య అంతర్గతం ముసలమ్మ గారికి తెలియకపోయినా అవిడ అననే అంది

“అమ్మాయీ రవణమ్మా! పెళ్ళివారిల్లులా, కలకల్లాడుతోంటే మన వంటిల్లు ఇవాళ. ఈ అమ్మాయి పని అందం, పురిమాయింపు నేనెక్కడా చూడలేనే” అంది.

“ఏఅమ్మాయి అందం మాటే నువ్వు నేది, అత్తా!” అంటో వచ్చి డాక్టరు పీటమీద కూర్చున్నాడు.

“ఈ అమ్మాయి అందంమాట కామరా నేన్నది పని అందంమాట చెప్పారా, అన్ని మాటలు వినుపించవట్రానీకు” అంది, డాక్టరు కన్య అందం గొడవను పడ్డాడన్న దిగులుతో.

ముసలమ్మ గారు డాక్టరుతో చేసే ప్రసంగాలు మొదట్లోనే మందలింపు

లతో ప్రారంభమవడం కన్య చూసి ఉందిగా, అవిడ, అతడిమీద కన్ను బుక్కు మనడానికి పెద్ద కారణం లక్క అలేదు. వా రిప్పుడు కరకరలాడడం కార్యభంగం కాలదు.

ముసలమ్మగారి దృష్టి మరలించి, “చూచారా దీని కొంటెతనం! తనకు కలిపిన అన్నం నుంచుని నాకు తినిపిస్తోంది” అంటో రవణమ్మగారి అమ్మాయిని శబ్ద మయేలా ముద్దుపైముద్దు రెండుముద్దు లెట్టుకుంది కన్య.

“నీత కాదు, నువ్వు ముద్దొస్తున్నావమ్మా నాకు. ఎవరమ్మాయివో! ఏజీరో? చెప్పావు కావు” అంది ముసలమ్మగారు.

“నాకూ తెలియలే” దన్నాడు డాక్టరు.

“నీకు తెలియకపోవడమే మంచి ద” నుకొని ముసలావిడ అతడిమాటనే లెక్కపెట్టుకుండా, కన్యవంక చూస్తూ, “నీకు అన్నం తినిపిస్తోన్న నీతి ఎంతపెంకిపిల్లో చెప్పలేను. ఒక్కపూటలో దాన్నేలా మచ్చిక చేశావో చిత్రమాతుంది. రోజూ అది అన్నాలవేళే నిద్రకుపడ్డం, లేపితే మారాం పట్టడం, కంచం తన్నేయడం, తల్లి బాదడం, యిదీ వరస” అంది ముసలావిడ.

“నిజమే! ఎంతచిత్రంగా మచ్చిక చేసిందో అత్తా” అన్నాడు డాక్టరు.

మధ్యమధ్య ఓమాట పడేయమనని కన్య, ఏకంగా అన్నిటిలోను కలుగ చేసుకుంటోన్నాడు డాక్టరు.

ముసలమ్మగారి అనుమానాలు ముసలమ్మగారివి. ప్రతిమాటకు అతడు పూసుకురావడం చీదరగాఉంది అవిడకు. అంచేత డాక్టరు మాటకు అలస చేయకుండా రవణమ్మ వంక తిరిగి “యింత మార్చేలావచ్చిందే మీ నీతకి” అంది.

“అదేనమ్మా అత్తా, బండిదగ్గరే నే నడిగాను, మీ వాళ్ళపిల్లనో మరోరోన్న పెంచుతున్నావుటమ్మా” అని, అంది రవణమ్మ.

“ఉత్తముల నోటంట ఎపుడూనిజమేవస్తుంది. రవణమ్మగారు అనుకొన్నట్టు, నిజంగా నేను రెండేండ్లనుంచి, నాఅక్కకూతుర్ని పెంచుతోన్నా. మాపింతల్లికూతురుకు, ఈమాసంలోనో, వచ్చేమాసంలోనో పెండ్లి కావాలి. అదోయింటి దవడంతోనే, నేపెంచేపిల్లను దానికి వప్పచెప్తా. కొత్తకావు

రంజా వాళ్ళకు పిల్లబయ్యలే. యధాప్రకారం నేను పెంచలేకపోను” అంది, డాక్టరువంక సాభిప్రాయంగా చూస్తో.

ఈమాటలో కన్య పథకం కొంచెం అవగతమైంది కాబోలు, అప్రయత్నంగా “అహా!” అన్నాడు డాక్టరు.

ముసలమ్మగారు రవణమ్మ యిట్టే ఆతడి వంక చూచారు. నోరుజారినందుకు తెల్లబోయాడు డాక్టరు. “డాక్టరుగారు నెయ్యి అడగడానికి భిడియ పడ్డొన్నారు. ఆయనకు తన యింట్లోనే భిడియంలాగుంది. మిమ్మల్ని పిలవబోయి, మనం మాటల్లోఉన్నా మని పలకరించి కూడా ఆపుచేశారు. నేతిగిన్నె వాడవద్దకు పట్టుకొళ్ళండి రవణమ్మక్కా. పనిలోపని దీనికో గరిటెడు వేసి వెళ్ళండి” అందికన్య.

“ఎవర్నెలా సవరించాలో, ఎవరి కేమికావాలో, ఆకలింపు చేసుకొంటో, యింటి కోడలికన్నా ఎక్కువా చాకిరీ చేస్తోన్నావమ్మా. ఎవరమ్మయివో? ఏడోకో? ఆ ఒక్కమాటా చెప్పనేలే” అంది ముసలావిడ.

“అయితే నన్ను మీయింటికోడల్ని చేసుకో. డి మామ్మగారూ! డాక్టరుగారికి వివాహం కాలేదన్నారుగా, ఇహనేం. ఇప్పుడిప్పుడే ఇంటికి పెళ్ళికళ వచ్చిందన్నారుకూడాను. వర్తమా వెళ్లిపోయింది, పనిలోపని, పెళ్ళి మాటలు మాట్లాడదామా డాక్టరుగారూ?” అని కల కల నవ్విందికన్య.

“అయ్యో తల్లీ! మాకొంపకు అమాత్రం అదృష్టమా! మాది బైరాగి కొంపమ్మా” అంది ముసలావిడ.

“అనుగో మొదలెట్టావు అత్తా! వాడుపెళ్ళి చేసుకోనని ఎప్పుడొచ్చాడు? ఎవరితో?” అందిరవణమ్మ.

“చేసుకుంటానని ఎప్పుడొచ్చాడు? ఎవరితో?” అంది ముసలమ్మగారు మాటకుమాట.

“అవు ననడానికి, కాదనడానికి పెళ్ళిచేసుకోడంటో మీరే అగావులు. పోనీ అనుకోనీ, అనిశేసుకలగ చేసుకోలేదు. పెళ్ళివద్దనేటంత మూర్ఖుణ్ణిగాను, ఏమనుకున్నావో. పిల్ల నచ్చితే యిప్పుడు చేసుకుంటాను” అన్నాడు డాక్టరు.

“పుట్టినంత కాలానికి పురుషుడు యజ్ఞంచేశాడని, ఇప్పటికేనా ఆకాస్త మాటా చాలావు. అంతేకాన, నెవం. గడుస్తనంగా మామిదేస్తేంగనుక. పరీక్షయిచ్చివచ్చి రెండేళ్లుదాటింది. ఇప్పటికి నచ్చలేదు. నేనెళ్ళిపోయే వాకా నీకు నచ్చదు. నీకడుపునో తొడిమి బయల్దేరుతే చూచిమరీపోదామని నేను వేచియున్నా. నేటికికుండగా నీకు నచ్చాలిగదా, నాయనా!” అంది ముసలమ్మగారు.

“డాక్టరుగారూ! పెద్దల కాపాడతే అలాఉంటుంది. అందులోనూ. మీఅత్తగారి కెవరున్నారు? ఆవిడ పంచప్రాణాలు మీమీద పెట్టుకుంది. ఆవిడ బాగుండగా, మీకు బిడ్డకలిగితే. తాను ఆడించాలని ఆవిడధ్యాస. కొండెక్కిపోతుంది. ఎమేమో తలచుకొని, నేనచ్చినప్పటినుంచి వింటున్నా. ఎంతనేపూ అదేమాట ఆవిడ ఇంతకు ఆవిడ మీమీద ఏంబరుపుపెట్టిందని. ఆవిడతో నోరువిప్పకెప్పురు? పెళ్ళాడి సుఖపడమంది. పిల్లలను కనిపెట్టుకునిఉండే పెద్దదిక్కు అమేమో యింటనుండడం, ఎంత అదృష్టమండీ! అమూల్యమైన వసతిగాదండి. ఒక ముసలమ్మగారు ఉండడం. అవున్నేండి. ఉన్నప్పుడు కనిపించదు. కూర్లలో ఉప్పుపడకపోతే గొల్లుమంటారు, పడిఉంటే. ఉప్పుదుప్తికేరాదు. ఆవిడ పెద్దదయిందనేనా మీరీపాటికి తొందరపడాలంటుంది కన్న.

కన్నమాటలు ఏంతహృద్యంగా ఊన్నాయో, మాటమాటకు ముక్తా యింపుకొడ్తోన్నట్టు, తలఊపుతోంది ముసలమ్మగారు.

“మామ్మగారూ, డాక్టరీగృత్తి చాలా బాదరబండి కదాండి. డాక్టరు భోజనానికి వేళాపాళా ఉండదు. విస్తరదగ్గరకూర్చునేటప్పటికో, పక్కమీద నడుం వాల్చేసరికో, కొంపమునిగిందంటోయిట్టే వచ్చి పడ్తోంటారు. ఏనిముషమూ ఏదో జీవన్మరణ సమస్య మైరాను పెడ్తోనే ఉంటుంది. ఆరు ర్థాగా యింటికి కొస్తాడు. అంతలో తలుపులు తెరుచుకొని పోతాడు. కట్టుకొన్న భార్యతో గాని. కన్న బిడ్డలతోగాని పట్టుమని పదినిము పాలు గడపడం గగనమై పోతుంది. తన అక్కో, అన్నో వచ్చారని గృహణి కానందం పాలపాంగులా పొంగి పోతుంటే, ఆపాంగుమీద చన్నీ శుచ్చిన్నట్టు ఒక్కసారి ముఖం ఎగరేసి చక్కాపోతాడు. వాళ్ళు

లుకు పోయినతర్వాతగాని యింటికి కాకపోవచ్చు. అనుచుకొని భర్తను, తన వాళ్ళను నిర్లక్ష్యం చేశాడని వ్యధపెట్టుకొనే పిల్ల అయితే, కాపురం పొనగను వృత్తి సాగను. ఈచిత్రం చూచారా! కాంపాండరు కోటి, నర్సుతోటి చనువుగా ఉండేవాడు కాకపోలే వృత్తివర్ధిల్లను. గడ్డు కిత్సలు చేసేటప్పుడు ఊడబలుక్కుంటో జీవికా జీవిగా కలసి మెలసి నిచెయ్యాలివస్తుంది. భర్తను నర్సుతో చనువైందని, అతడి కిలాన్ని ఎక్కించి మొదలెడితే అరువారా లాగను ఆభార్యాభర్తల అత్త. భర్తమీద భార్య సి. ఐ. డి కావడంకన్న భార్యాభర్తలకు భూలోక సకల ఉండను. నామాత్రమైనా వైద్యజ్ఞానమున్న కన్య అయితే కొంత అయికారి కాకలదు. వైద్యశాస్త్రవైకారస్యం కలదే అయితే, డిగ్రీ, వృత్తి మూడుపువ్వులు అరుకాయలుగా చకచక లాడ్తో ఉంటుంది. అందులో ఈకోజిల్లో ప్రసవానులకు లేడీ డాక్టర్లనే కాని ఇకేయడంలేదు. భార్యాభర్త లిద్దరూ డిగ్రీహంసం వాళ్ళయితే, ఒండొరులతో అలోచించు ంటో. వైదాక్తురు ప్రమేయంలేకుండా, ఎవరుచేసేకేసులు నారు చెయ్య చ్చు. ఎస్తాబ్లిష్మెంటు ఖర్చులు తగ్గుతై, రాబట్టు పెచ్చుతై. ఇద్దరూ కపనిమీదే ఉంటారు కాబట్టి, కూడా భర్త కూర్చున్నాడు కాడని యింట్లో గాకిగోల ఉండను. డాక్టరుకు డాక్టరే లభించడం హిరణ్యాక్షుర మం గారా, అయితే ఎంతో విశాలహృదయం, సహనంగల కన్య దొరకాలి. దినిముషాల పెండ్లిచూపుగా హృదయాలలోతు లెవరు పసిగట్టిగలరు? ఎంతేత సంబంధనిర్నయంలో డాక్టర్లు ఎంతో జాగ్రత్తపడాలి. అట్టి న్యలు దొగకడం మాటలమీద ఉందా? అంచేతనే డాక్టరుగారు పెక్కు న్యలతో పరిచయం చేసుకుంటో, విశాలహృదయమో, సహనమో లోప లులే, తగ్గుతోన్నారనుకుంటా” నని డాక్టరువంక కీకంటి చూపు పూచింది.

‘ఒక్కమాటతో, నా పాపపంకిలమంతా కడిగేసి, నన్ను మావా ళ్ళకు వప్పచెప్పావు. నీకు కృతజ్ఞుణ్ణి’ అన్నట్టు డాక్టరు హావభావాలు నిట్టొనై.

“జరిగిన అలస్యానికి కాకపడకండి, మామ్మగారూ. డాక్టరుగారితోనో,

కాస్తముందు వెనకలుగనొ జైద్యవిద్యయందు ఉత్తీర్ణులైన కన్యలుండక పోరు. మహిళలకు రామకృష్ణ మతస్వాములు సాలుకోఉపన్యాసమిస్తాంటారు. మెడికల్ కాలేజీ విద్యార్థినులెంతమందో వస్తాంటారు. తద్రీత్యా వారినెంత మందినో నేనెఱుగుదును. ఏకొద్దో డాక్టరుగారికి తెల్సిన వారుండవచ్చు వారిలో. ఏమంటారు మామృగారూ! వారిలో నచ్చిన వారిని, మరి ఆలస్యం చేయకుండా, ఆయన పరిణయ మాడితే, మీకు అభ్యంతరం యొప్పుడూ లేదు గా, అనుము మినుమూ అనకుండా ఆయనగారు కూర్చుంటేగాని” అందికన్య.

“అమ్మా! అమ్మా! అన్నికష్టసుఖాలు విప్పిచెప్పావు. ఒక్కపూట వాడు, ‘ఆత్మయ్యా యిందు కాలస్య మవుతోంద’ని చెప్పకూడదేం. నేను కాదంటానా? ఏమే రవణమ్మా, వాడికి నచ్చిన పిల్లను చేసుకోకూడదని నే నెప్పుడైనా అన్నానా?” అని అడిగింది ముసలావిడ.

“అల్లా, అనలేదులే” అంది రవణమ్మ చూరువంక చూస్తూ.

“అడవాళ్ళతో గొడవ పెంచేదేమిటని నెహరకుంటే నేపెళ్ళవద్దన్నా ననుకున్నారన్న మాట” అన్నాడు డాక్టరు.

“నురే. గ్రహించావు నువ్వుగాగా ఏమాట అయితేం, ఈఅమ్మాయి పుణ్యాన మ చి మాటే నాచెవిని పడింది. అమ్మాయీ! బండిదగ్గర చచ్చి పోతోంటే ప్రాణం పోకావు. ఇప్పుడీ శుభం చెవినేసి ప్రాణం పోకావు. అన్నివిధాలా మాకొంప నిలబెట్టడానికి దైవం నిన్ను పంపించాడమ్మా. ఇల్లు దిద్దుకొనేపిల్ల నట్టింటికొస్తే నాకు రోజాలూవెడై. రవణమ్మ మమ్మని కనిపెట్టుకొని ఎంత కాలం యిక్కడ కూర్చోగలను. పిల్లలతో దానింటి కిది పెళ్ళి తోటా దొడ్డి చూచుకొంటుంది. అమ్మాయీ! అయితే తెలియకదుగుతాను. నీకన్నా జైద్యజ్ఞానమున్నవాళ్ళు, కంజాయింపు శక్తికల వాళ్ళూ ఉంటారా? మావాడు నీకు నచ్చక పోతేగాని, బంగారు తల్లిని నిన్ను వదలకొని మేము పైసంబంధాలెందుకు చూచుకోవాలి! ఏవూరో! ఎవరమ్మాయివో? ఆమాట దాటేస్తున్నావమ్మా ఎప్పటికప్పుడు” అంది ముసలావిడ.

“మామృగారూ, యింతక్రితం మాటవరసకి నిన్ను మీయింటికోడల్ని

చేసుకోమన్నానేకాని, మాస్వామి అదేశిస్తేతప్ప నేను వివాహం చేసుకోను. అది మా ఆశ్రమధర్మం. మీకోరిక ప్రకారం చేయాలంటే, తొందరలో ఒనగూడేపని కాదది. ఇంతకు నేను డాక్టరుగారికి సచ్చాలికద, అని డాక్టరువంక చూచి నవ్వింది. “డాక్టరుగారూ, పగలల్లా మీరు ఆసుపత్రిలో పని చేసుకొచ్చినతర్వాత, మీకు సాంఘిక బాధ్యతలమీదా. ఆత్మోద్ధరణమీదా ఆంతఃపురోపన్యాసాలు రుద్దుతోంటే, మీకింకా సంసార సుఖ మేముంటుంది. విచారించుకోండి, మామ్మగారన్నారకదా అని నన్ను మీల్సిస్టులో వ్రాసుకోకండేం” అంది.

“లీస్టేమిటి?” అని నవ్వాడు డాక్టరు.

“సరి అప్పుడే ఏమిట్లోపడింది! నేను మామ్మగారికి మాట యిచ్చాను. మెడికల్ విద్యార్థుల లిస్టేటి తయారుచేసుకొని, నిర్ణయానికొద్దామని ఆసుకున్నాముగా! నేనుండగా, మీనిర్ణయం తేలాలి. మామ్మగారు ఊరుకొన్నా నేను ఊరుకొనేదానను కాను” అంది కన్య.

“అవునమ్మా అలాపెట్టు వాడికి. నీవు వెళ్ళావంటే, ఎప్పుటి ఆటే. శుద్ధ జాప్యం మనిషి” అంది ముసలమ్మగారు.

భోజనానంతరం, అందరూ వాకిట్లోకి చేరారు. వైవాహికములందు ప్రాణవిత్తమానభంగమందు ఆసత్యానికి దారిచేసారని, నాటకమే అడిందో, కాక నిజమే అడిందో, అవివాహితలైన మెడికలు విద్యార్థులంతో, పది పేర్లదాకా కన్య చెప్పింది. మరో పదిపేర్లు డాక్టరు పలికాడు. అవ్వేవి నచ్చలేదు డాక్టరికి.

“వాడికి భూమండలంమీద ఎవ్వరూ నచ్చరమ్మా నీ ప్రయానేకాని. యిది ఎలాగూ తుదనెక్కే పని కాదమ్మా. ఇప్పుడు తెలిసిందా కొంటితన మెక్కడుందో” అంది ముసలమ్మగారు.

“అదుగో మళ్ళా మొదలెట్టావు అత్తా” అంది రవణమ్మ.

“ధర్మియర్ యమ్. చీ. లీలావతిని ఎరుగుదురురా?” అంది కన్య అషా మాషీగా.

“నేనెరుగున్న కన్యేనా” అంటో, చంద్రహాసలో యాక్టరు రాఘవా చార్యులుగారు, దువ్వబుద్ధి పాత్రమీద, కుమారుని పోలికను సంచేపించి

సందేహించి స్థిరపరచుకొన్న ఘట్టంలో పోయిందామి, ముఖకవళికలు మార్చి, జ్వష్టిప్రోసెస్సును, పక్కా వావుగంటో ఆరగంటో ప్రదర్శించే వారే, తీవ్రతగా వాతావరణాన్ని గాఢంచేసి, ముసలమ్మగారి దృష్టి నాకర్పించాడు. కుర్చీలోంచి లేచాడు. కొద్ది పచారుచేశాడు. వ్రేలితో నుదిటిమీద లఘుశబ్దం చేశాడు. తిరిగివచ్చి కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. జేయరుమాలను వ్రేళ్ళకు వీగిస్తున్నాడు లాగేస్తున్నాడు.

“ఇంకనాకు తెల్సినదేర్లు లే” వని నిరుత్సాహంగా, లోకంతంతో కన్య ముసలమ్మ రవణమ్మగార్లతో అండేమా, వారు ఆపేరు, కాయో పండ్లో, ఏమి కానున్నదో అన్న కాదామరతో డాక్టరుపై దృష్టి కేంద్రీకరించారు. ఈ పేరు ఫలించకపోతే, యికనింతలో, డాక్టరుకు వివాహం లేదని వాళ్ళ కంగారు.

ఆపేరును తిరగా బోర్లావేయడంలో, కొంచెం కొంచెం జ్వష్టి కొస్తోన్నట్టు నూచిస్తో, ‘లీలా—వతి, లైలా, లీలా, ఆ! ఆ! లీల’ అని ఘంగుమనే కంఠంతో పలికి, కుర్చీ బాక్కు (Back) మీద తల ఆనిపింపు వాడు, ఒకే ఒక్క ఊపులో షర్చీముందుకు వారి ‘హ్వ? హ్వ?’ అని నవ్వుతో, “అవు నవును, లీలావతి అంటో యుడుసుకో కొట్టావు. గట్టి దానవే. క్లాసులో స్నేహితురాండ్రు, స్నేహితులం, లీల అనేవాళ్ళం, లీలావతి అంటే ఎవరో అనుకున్నాను. చూచావా! చనువు పేరు ఇంత దగ్గరా, పూర్తిపేరు అంతదూరమానా? ఏలా మఱిచిపోయానూ!” అంటో స్వగత కాలక్షేప మిస్తోన్నాడు.

“ఒరే, అబ్బాయి! మాకష్టం చూడవురా కాకపోయినా. చివరకు నచ్చిందే అంటావో, నచ్చలేదో అంటావో అని, అట్టుడుగుతున్నామురాయిక్కడ. నీకు అటగాఉంది” అని చద్రుమంది ముసలమ్మగారు.

“యూస్, ఆ అమ్మాయి నుంచి తెల్వితేటలు కలది, రూపసి, బుద్ధి మతురాలానమ్మా అత్తా! నాకా పిల్లనచ్చిందమ్మా. లీలావతి, గుణవతి, విద్యావతి, రూపవతి. అక్కా ఆకన్యను చేసుకుంటానే” అని కుర్చీలోంచి దిగ్గున లేచాడు, అనిమషాన్నుంచి యిక నడే ప్రయత్న మున్నట్టు.

ముసలమ్మ రవణమ్మ గార్ల ఆనందానికి మేలలేదు.

ముసలావిడ కన్య చేతులుపట్టుకొని, “చిన్న దానివి అనకూడదుగాని, ఇన్ని చేతులు కావమ్మా” అని అన.దాశ్రులు రాల్చి.ది.

అంతలో డాక్టరు కొద్ది తలవాలేసి, “అకన్యకు ఈ మధ్య వివాహ మైనట్టు ఎవరో ...” అని నసిగాడు.

“ఎవరడా ఆ అన్న ?! వాడి జహ్వాపడిపోను. ఆ తిసాప దొర్లినవా డెవరడా” అని ముసలమ్మ గారు కన్నుమంది.

“మనం ఖాయపప్పుకున్న సంబంధం మరోడు చేసుకున్నట్టు కేకలేస్తావు, మరి మతోతోంది నీకు అత్తా” అంది రవణమ్మ.

“నాబాధకొద్దీ నే ననుకున్నాను. మిమ్మెవళ్ళనీ పల్లెత్తుమాటనలేదమ్మా రవణమ్మతల్లీ” అని ముసలావిడ కన్నుకుక్కుమంది.

“మరేమరే, లీలావతి మాటకావమ్మా నే విన్నది. జ్ఞాపకం వచ్చి.ది. మరోఅమ్మాయి అహల్యమాట” అన్నాడు డాక్టరు.

“ఒక్క నిమిషం సంతోషంగా బ్రతుకునియ్యవురా. కక్షకట్టినట్టు మాట్లాడ్తావు. నీవన్నీ అపశకునంమాటలురా కాకపోయినా” అంది ముసలమ్మ గారు.

“ఎవరి అపశకునమ్మాటలూ మిమ్మల్ని ఏమీచెయ్యలేవు మామ్మగారూ. మీసంకల్పదార్థ్యం అటువంటిది. లీలావతికి పెండ్లి కాలేదు. లీల నాపింతల్లి కూతురు. ఈవేసంగుల్లో పెళ్ళి చెయ్యాలని భోజనాల వేళ అన్నాను కాదండి” అంది కన్య.

ముసలమ్మ గారి ముఖం చేటంతఅయింది. చాప చిరిగి చదరై దన్నట్టు కుదించుకుపోయింది రవణమ్మ ముఖం.

కొద్దో, గొప్పో ఆడాళ్ళు గుసగుసలుపోని పెళ్ళిళ్ళుంటాయా ! రవణమ్మ ముసలమ్మగారిని దొడ్డిగుమ్మంకేసి తీసుకెళ్ళి, “ఈ అమ్మాయి తన పింతల్లి కూతుర్ని వీడికి ముడట్టుడానికే వచ్చిందేమోనే, అసలీవూరు, కానలేక పోయాం !” అంది.

“అయితే అది మరిమంచిది కాదటే రవణా. మనకు పిల్లవచ్చింది. వాళ్ళకు పిల్లాడు నచ్చాడన్నమాట. మరేం కావాలే మనకు ?”

“అందుక్కానలే” అని నసిగింది రవణమ్మ.

“అనసుగు డేమిటే!” అని నిలదీసింది ముసలమ్మగారు.

“లేకపోతే యిత మంచితనం ఎక్కడైనా విన్నామా! కన్నామా! నీకు చెబుతగిలించని ఏమి దొర్లిపోయిందే. సాయాలు చేసిన వాళ్ళూ ఉన్నారు కాని ఇంతచేటుఎక్కడా చూడలేదమ్మా!” అని బుగ్గలనొక్కుకుంది రవణమ్మ.

“అదేమిటే రవణమ్మా, అంతా నిడ్డూర్ణం నీది. మనకు సాయపడ్డమే తప్పపని అన్నట్లు మాట్లాడ్తావు.”

“అవును, నువ్వు అలాఅనక ఏమంటావు? కట్టుకట్టి, నిన్ను ముందు కట్టేసుకునే పెళ్ళిమాట ఎత్తింది. తలకు కట్టుకట్టించని తలమీస పెట్టుకున్నావు దాన్ని. ఎక్కితొక్కుతుంది చూచుకో. నువ్వు నిద్రపోతోన్నా వినకర్ర వేస్తోనే ఉంది. ఎంతదగ్గరవాళ్ళు కానీ, కన్ను మూయడంతర్వా యిగా మానేస్తాం. అలివినయం, ధూర్తలక్షణమని ఊరికే ఆన్నారా. ఏమాడించింది, ఏమాడించింది నాకెల్లల్ని నన్ను కలియకట్టు కోడానిక. ఎంతవదుపేసి మనసంబంధం పట్టేసిందో చూచావా?” అంది రవణమ్మ.

“పట్టేసిందే అను. మనకొచ్చిన అపకారమేముందే ఇందులో?”

“అడపెళ్ళివారికి ఉపకారం కావడమే మనకపకారం ఈరోజుల్లో. చడీ, ఉప్పుడు కాకుండా, వచ్చినట్టే వచ్చి, ఎటువంటి రాజానంబంధం ఎగరేసుకు పోతోందే! ఎంతలేదన్నా, మనం ఈ అంటే, పది పదిహేనువేలు ఊడిపడే సంబంధంమనది. పెళ్ళికూతురువాళ్ళు ఏంటికాణా ఉన్నవాళ్ళో తెలియదు. మనకేం పెట్టు పోత లంటాయో తెలియదు. ముందు మాట యిచ్చి కూర్చున్నాము. పైగా పది సార్లన్నావు, నువ్వా అమ్మాయిలో, ‘నీకు ఋణపడి ఉన్నామమ్మా’ అని. ఇకవాళ్ళు మనకు లాంగుతారా, పెద్దారా” అంది రవణమ్మ.

“పెళ్ళిమాట అనుకున్నామో లేదో అప్పుడే ఉరికాయే నీకు అడవిడ్డ ఫాయలు.”

“అడవిడ్డలూ అందరు, అత్తలూ అందరు ఈ అమ్మాయి గడుస్తనానికీ. ఇదే యిత గడసరి అయితే, అలీలావతి కాలేజీచదువు చదివింది అదంత గడ్డోలేనే!”

“చాల్లేవే. నువ్వు, నీమాటలున్ను. చూడనిదాన్ని పట్టుకొని గండ్రో తంటావు.”

“బండిదగ్గర నువ్వేమన్నావు! ఆపిల్లనెవరో నంగనాచి అనలేదూ, మహా దాన్నెవరైతే నువ్వు చూచివచ్చినట్టు. దాన్ని నువ్వు నంగనాచంటే బాగుంది. దీన్ని నేను గండ్రోతంటే బాధగా ఉందీ? ఎవళ్ళమాటలు వాళ్ళకు బాగుంటేలే” అంది రవణమ్మ.

“ఏమోనమ్మా వెనకేమన్నానో, యిప్పు డేమన్నానో, అంత జనకా మురులు విలియవేసుకొని మాట్లాడానికి, నేనేం అబద్ధం మాట్లాడతాను కనకనా. అబద్ధాలు చెప్పేవాళ్ళకు కావాలి జ్ఞాపకాలు, జాగ్రత్తలున్ను, నాకెందుకు. కాలేజీలోలో ఎవరైతేనో కాపురంచేస్తున్నాడు అబ్బాయి, అని మీనాన్ను ఏడ్చిపోతే, అదుగో దాన్నన్నా నేమో నంగనాచి అని గృహలక్ష్మీ అయ్యో కోడల్ని పల్లెత్తుమాట అనే పాపాన్ని ఎప్పుడూ పోలేదు, పోను” అంది ముసలమ్మగారు.

“అప్పుడు నాన్నను ఏడ్పించిందీ, మా ఆయనకు తన్నులు దాకాలెచ్చిందీ, అన్న ఆ నంగనాచే యేమోనే యివ్వాలి గృహలక్ష్మీ అని నువ్వు మహా భూషిస్తాన్ను ఈ లీల. ఎవ రెరుగుదురు?” అంది రవణమ్మ.

“ఊరుకో, దానికి దీనికి పోలికలెస్తావు. అచెక్కడ, యిచెక్కడ? నకిచెక్కడ, దేవలోకమెక్కడ? నోటికొచ్చినట్టు అనేస్తే, సరా” అంది ముసలమ్మగారు.

“నువ్వు దాన్ని చూడలేదు, దీన్ని చూడలేదు. దాన్ని చూపించడానికై నా, దీన్ని భూషించడానికై నా, యీ కన్య, చెప్పింది వేదం నీకు. ఈ మహాతల్లికి పితల్లి కూతురైంది లీలావతి. అంతే యింకేదోషం పట్ట దావిడగారికి. కాలేజీలోలో మనవాడిని కట్టేసింది లీలావతేనేమో అనకూడదు నీదగ్గర. మీదడ్తావు. బండి బోల్తాపెరట్టి, ఎంతనేర్పుగా బోల్తా కొట్టించిందే మన్నికన్య. అమ్మ, యిది కాని! ఎంతనాటకమాడింది, ఎంత నాటకమాడింది. అసలు నేననుకోవడం, అత్తా, ఇదీ, లీలావతి, మనవాడూ, గూఢపుటాణీచేసే ఈటల అడారేమో, కాకపోతే అలీలావతే దీని ద్వారా రుక్మిణీరాయబారం నడిపించిందో. ఏమైతేం, వాళ్ళంతా కలిసి,

ఈయిట్లో సీప్రేక్ష్య, నాప్రేక్ష్య: లేకుండాచేసేస్తారు చూస్తోఉండు. ఆపుడు తెలుస్తుంది నీకు? అంది రవణమ్మ.

“బడిదగ్గర నేనన్నానట్లో ఏదో మాటట్టుకొని నన్నైతే చెప్పావు కాని. అక్కడ నువ్వన్నదేమిటి! ఇప్పుడిక్కడ అంటోన్నదేమిటి? ‘వాడికి నచ్చినట్లను వాడు చేసుకుంటూ నంటే నీకు కంఠశోష యెందు’కని నన్ను దులిపేస్తావి. ఇప్పుడు తీరావాడికి నచ్చినట్లను వాడు చేసుకోదానికి అయితేమవుతోంటే, నీకెందుకే ఈకంఠశోష, మనప్రేక్ష్యం ఉండదంటో. వాడి కాపురమా మనం చూడవలసింది, మన ప్రేక్ష్యమా?” అని అడిగింది ముసలవిడ.

“ఏమోనమ్మా అత్తా, నేను విడమరచిచెప్పలేదు కాని, ఒక్క పూటలో పరిస్థితినితనూ తారుమారుచేసిందే ఈకన్య. మనందరిమీదా ఏమిత్తుమందు చల్లెందో కాని, ఆమనుష్యలమే, మన అభిప్రాయాలూ, మాటలూ ఒక్కనాలుగు గంటల్లో ఏతంపెట్టు అయినై, పెళ్ళిచేసుకోనని భీష్మించుకుని కూర్చున్న మనవాడు పెళ్ళి, పెళ్ళి అంటున్నాడు. పట్నవాస ప్పిల్ల అంటేనే ససేమిరా పనికిరాదని పళ్ళు కొరికినదానివి, పట్నవాస ప్పిల్లకాని పనికిరాదన్న స్థితికొచ్చావు నువ్వు. వాడికి నచ్చిన సంబంధం వాడు చేసుకోవాలన్నదాన్ని ఏమీ పాలుపోని స్థితిలో పడ్డాను నేను.”

“చివరిమాట రవణమ్మా, మనమంతా కోరింది వాడోయింటివాడు కావాలని. నేనూ మీనాన్నా సందేహించామేమో కాని, నువ్వెప్పుడూ వాడికి నచ్చిన పిల్లనే వాడు చేసుకోవాలన్నావు. నీమాటే చెల్లింది. నీకింకేం కావాలి? మన మిపుడు ఏకాభిప్రాయానికి, ఏలావస్తేం, వచ్చాం కాబట్టి, ఈ అమ్మాయితో, తొందరగా పెళ్ళిప్రయత్నాలు చెయ్యాలిందని చెబ్దామే. మిగతా మంచిచెడ్డలన్నీ వాడేచూచుకొంటాడు. కుత్రాడా, కుతికాడా, డబ్బు తీపీ, సుఖపడ్డం ఎరుగున్నవాడే. ఆలోపం ఎప్పుడు లే? దంది ముసలమ్మగారు.

ముసలమ్మ రవణమ్మగార్లు యథాస్థానంలో కొచ్చేసరికి, కన్య డాక్టరుతో ఏమి ప్రసంగిస్తోందో, వీర్లనుచూచి. “డాక్టరుగారూ, మాలీలను మీరు పరిణయమాడితే, నేపెంచుతోన్న నా అక్కకూతుర్ని తీలతో పంపిస్తా

ననుకోండి. రెండేళ్ళపాటు మీరు పెంచాల్సి ఉంటుంది. కొత్తకాపు గుండా మీకు భారమనితోస్తే పంపను. మొగ్గూచూట పుచ్చుకొని, బిడ్డను వప్పగించగలనా? లీల వప్పుకోవాలి. మీఆత్మా, ఆక్కా వప్పుకోవాలి” అంది కన్య.

“అయ్యో తల్లీ! దాని కభ్యంతర మేముంటుంది” అందిముసలమ్మగారు.

“కీల్లలను కని పెంచినదాన్ని చదివీల్ల బరువా అమ్మా రెండేళ్ళ బాగ్యానికి” అంది రవణమ్మ.

“రెండేళ్ళూ ఆక్కరలేదేమో లేండి. ఈలోపల స్వాములు నన్ను వివాహం చేసుకోమని అడేశిస్తే, సరే, బిడ్డను నాకీయాల్సిందని లీలనుకోరి తీసుకుపోతాను. అరుమాసాలు పెంచేసరికి డాక్టరుగారికి, లీలకు తమబిడ్డే నన్నంత చనువైతే, మామ్మగారే చెప్తారు న్యాయం. బిడ్డను నా కప్పిస్తారో, లీలనే పెంచమంటారో” అంది కన్య.

బిడ్డనుస్వయంతచిక్కగా, చల్లగా, స్వజనాంగీకారంగా పరిష్కృత మవుతుందని డాక్టరునుకోలేదు. “పెండ్లి కాని క్రితం పుట్టిన బిడ్డను పెండ్లి అయిన తర్వాత పెంచుకున్నా తమబిడ్డేగా. ఎబ్బరిక మేముంది! బిడ్డ జనన రహస్యం రెండోమానవుడికి తెలియదు. తెల్సిన ఆ ఒక్కతీయేకదా యీపునస్సమాగమ శుభ పరిణామానికి మూలకం. లీలపరిణయాని కిన్ని అడ్డంకులు తొలిగినై. లీలను రప్పించడమే తర్వాతి” అని డాక్టరు అనుకోవటోండగా “వేగంపెండ్లి సంప్రతింపులు నడిపించమ్మా” అంది ముసలావిడి.

“మామ్మగారూ! సంప్రతింపు తెవరితోటి? లీలావతికి తలితండ్రులు లేరు. అపె పేర అయిదు వేలు బ్యాంకులో ఉన్నై. దానితో ఒక టేబిక్కు. పూర్వాచార పరాయణురాలు. వరుడుచూచి వప్పుకున్నా, ఆతడి పెద్దల అంగీకార అతిర్వాదాలు పొందిలేగాని మాట యివ్వదు. మందు డాక్టరు గార్ని తీసుకువెళ్ళి మాట్లాడించిన లాభంలేదు. తోడికన్యలు కేలి చేసినా సనాతనధర్మాలకు ప్రాకులాడుతుంది. పాతకాలపు తత్వమే అనండి. అది మనకూ మంచిదేగా మామ్మగారు” అంది కన్య.

“పట్నవాసంపిల్ల అన్న భయంపోగొట్టావు నాకు, ఇంకేం కావా” అంది ముసలమ్మగారు.

“అయితే మేం లీలావతిని కలుసుకోడం మేలా” నంది రవణమ్మ.

“శేషే లీలావతికి ఉత్తరం వ్రాస్తా. లీలావతిని నే వెళ్ళే అగ్రహారం రప్పించి మీకు కబురుచేస్తా” నంది కన్య.

“పోనీ టెలిగ్రామిస్తేనో” అన్నాడు డాక్టరు.

“ఊరుకో నీవన్నీ అపశకునమృతలు, అఘాయిత్యాలూను. పెద్దికి ముందు శుభమా అని టెలిగ్రామా? ముప్పై ఏళ్ళయినా ఇవాళకు నాకు తలచుకుంటే వళ్ళు రుట్లమంటుంది. ఎవడో బంట్లోతు గుమ్మంలోకొచ్చి మీకు టెలిగ్రాం మొచ్చిందంటేనేగా మాపిన్ని కెవ్వనకేకేనీ, కొయ్య అయిపోయింది” అంది ముసలమ్మగారు.

“అత్త కొత్తరా తమ్ముడూ, నీకు? అయ్యో అయ్యో టెలిగ్రాంమాట ఎందుకెత్తావురా శుభసమయంలో” అని రవణమ్మ డాక్టర్ను మందలించింది.

“అత్తను గాభరాపెట్టడానికి అన్నానే” అన్నా డాక్టరు.

“నాకు ఎముకులకుపట్టిన బెంగోటీ యీకన్య పుణ్యాన వదలేపోయింది యివాళ్ళతో. ఇక చిన్న చిన్న గాభరాలేవీ నన్నేమీ చెయ్యలేవురా” అని ముసలమ్మగారు.

“అయితే యీఅమ్మాయి ఎవరో? ఎవరమ్మాయో? చెప్పకం దిగడే ఉండే” అంది రవణమ్మ.

“అగ్రహారం వెడతాంగా. అక్కడా చెప్పకపోతుందా?” అంది ముసలావిడ.

3. ప్రభ్వికాదగ్గపడతి పరిచారికా!

సంకల్పించిన సత్కార్యం కొనసాగిందన్న సంతసంతో, సముచిత భంగిని ముసలమ్మ రవణమ్మ గార్లవద్ద వెలపుచ్చుకొని, డాక్టరు వీడ్కోలు యిచ్చిపుచ్చినంత పయనమై, అస్తంగతనూర్యకిరణాలు యిళ్ళమీదా వృక్షాల మీదా పడి విచిత్రకోభ కలిగిస్తోన్న సంధ్యాసమయానికి అగ్రహారం మొగలో వేంచేసియున్న శ్రీరంగేశుని పాదపద్మాలవద్ద స్వామింగపడి

కాగలయాన్ని ఆశ్రయించియున్న యతిగారిని సందర్శించి, వాటితో నేమి ప్రసంగించిందో వారి వీధుల నుండుకొని, పక్షులు కలకలరవించుచేస్తూ నూలుకు చేరేవేళకు, ఆశ్రయకన్య. వేదవిహితానుష్ఠానాస్తుడు, నిత్యాభ్యయనాన్ని కార్యాలయ దప్రమత్తుడు, నిరతాన్నదాత అనిపేర్వడై రామకాస్తుడుగారి గృహప్రాంగణంలో ఆడుగిడింది. గృహిణీ సీతమ్మ గారు గుమ్మంలోనే ఉంది.

“ఎవరు గడుపుమాడుపెట్టి కట్టజీర
యిచ్చి సాకతమున నేలను రట్టి
వారలకు బనులజేసి మెలగుబుడ్డి”

ని వచ్చినని “తగవైనపనుల నిలచు టభీమతంబని ఎన్నుచిందుకొంది. సార్వభౌమ పదవికి సరికూగెడువారు నేవచేస్తానంటే, ప్రభ్రీకాదగ్గపడతి పరిచారికాకృత్యాల కచ్చుగు. టే, యజమానికే మనసు పరిపరిచిదాల పోతుంది. ప్రథమావలోకనంలోనే సీతమ్మగారి కాకన్యపై మాతృప్రేమ కలింది. “అన్యాయం, ఇంత తేనెస్వీనివీమిటి. సైరంద్రి ఏమిటి?” అనుకొంది.

“మియింటిపరిచారికాకృత్యాల చేస్తానంటే ఆయుషప్రాణం చిలుక్కమంది. చిన్నవయసులో ఈకన్యకు ఇక్కట్లులేమికలిగియుండునా అని తలపోస్తూ, కరుణార్ద్రనైత్రాలతో కన్యను దగ్గరకుతీసుకుని, ఊరడిగి, పేరడిగి చనువుచూపింది. ఏమాత్రం తొట్టుపోయలేకుండా, తనపేరు ‘సైరంద్రి’ అని చెప్పింది కన్య.

కళావిమైకవిజ్ఞత, మంచినపుత, అలంకారాది విధులయందు వత్తుత అలవడ్డ పరిచారికను రాణివాసాల్లో సైరంద్రి అంటారు కాని, పేరే సైరంద్రి కావడం వింతగాతోచింది సీతమ్మగారికి. “నేవకావృత్తి పర్యాయ పదాన్ని, కోరి, కోరి, బిడ్డకు పేరెట్లుకునేవాళ్ళుండురా? అని విస్తుపోయింది సీతమ్మగారు. సంతానస్పృహ మనుభవించినవారిలో, తమబిడ్డలపేర్ల చక్కందనముకూడా వారి ఆయుర్మీ నమునకు కారణమైయుండాని తలచిన ధాంధసులున్నారు. అట్టి సంకయాత్మకులు దృష్టిదోషనివారకార్థం, అనాకర్షణీయమైన, అలసత్వసూచకమైన పేరును వెతకి బిడ్డకిడడంకద్దు. యేదో అట్టి మూడాభిప్రాయ కారణంగా, ఈకన్యకు సైరంద్రినామంవచ్చి పడించేసానని సమాధానపడింది సీతమ్మగారు.

నిజపరిస్థితినిబట్టి 'సైరంద్రీనిగాక మరెవరిని?' అని కన్యమనసునుకుదుట పరచుకుంది. పరులపంక్తి పని చేసి కాని తిండితినని పడతే సైరంద్రీనామం పెట్టుకున్నా పెట్టుకోకపోయినా, సైరంద్రీమే కాబట్టి, తనసమాధానం సత్యదూరం కాదని అత్యవసరమని చెబుతుంది. అత్యవసరం అనర్థదాయకమని కనలేదు. సైరంద్రీనంటే ఎవరికేమి హాని అనుకుంది. తనకేనని తలచలేదు. తార్కికంగా సమర్థనీయమైనా, తాత్కాలికంగా మనసు కుదటపడినా, భాషా చమత్కృతి పలితంగా రూపొందిన సత్యం, దొంగసలకు దారితియక పోదు.

అర్థసత్యం గో ఆసత్యదోష ముండక పోతుందా? పొట్ట కూటికి వచ్చి దన్ను స్త్రీని చులకనచేసే ఆల్పమనస్కులుంటారు. సైరంద్రీజాతి స్త్రీ, సౌందర్య విశేషం, సద్గుణసంపద, ప్రతిభావ్యుత్పత్తులు కలిగిందైతే. కింట్లో కారం పెట్టుకోనే ఈర్ష్యాకువులెందరో ఉన్నతవర్గాల్లో ఉంటారు. అందకతే అయిన పరిచారిక వెంటబడే అతతాయిలుంటారు. చివరకు "పరిచారిక లకేగాని హృదయార్పణ చేయజాలనివాసిరకం రసికులుకూడా ఉంటారు" రసి గోల్డెన్స్మిత్ వ్రాసిన ఒక ప్రహసనంలోని పెండ్లికొడుకు పాత్ర ప్రమాణం.

"కృష్ణునిదేవి సత్యభామకు పనిసేయుచు తొల్లి, బిడప సాంచాలి కడనే పరిచారికాధర్మములకునెల్ల జాలివర్తించితి" నని సుధేష్ణకు సంచేహ నివృత్తిచేయుగలిగిందే కాని, పరిచారికనంటే కలిగి యిక్కట్టులను ద్రౌపది తప్పించుకోగలిగిందా?

నీతమ్మగారాపెను 'సైరంద్రీ' అనిపిలువ ప్రాణంవప్పుక, తానానాటికే స్కాంధపురాణంలో కుమారిక చరిత్రను వింటోన్న కారణంగాను, ఆపెను కేవలం మాతురుగానే భావించుట చేతను, 'కుమారిక' అని పేరు పెట్టి, 'కుమారి' అని పిల్వనారంభించింది. కన్య వచ్చిన మర్నాటినుంచే, కుమారిక, నీతమ్మగారి మాతురు ఆమ్మాణి, కేవలం ప్రేమప్రపంచమని పుట్టిన వాళ్ళలా, అక్కచెల్లెండ్రయారు. భగవంతు డొకవుడు, అనుకోని సోదర సోదరీలను వరంగా అందిస్తాడు. అసలు సోదరసోదరీల ప్రేమలో మానవ్యతానికి సంబంధించిన ఒక ఆనుబంధం, జీవితస్పర్శ ఉంటే. దైవం కల్పించిన సోదర సోదరీల్లో. దివ్యత్వానికి చెందిన అనుభూతి ఉంటుందన్నారు

ఒక పుస్తకము. కుమారిక, అమ్మాణీ ఒకే కాదా మధ్యమించిన జంట పుష్పల కైవడి, సౌందర్య సౌరభం విదజిమ్ముతో క్షేప్రిమియర్ ప్రస్తావించిన పోజులిండు, సిలియాలను తలకిస్తోన్నారు.

కుమారిక వచ్చినప్పుడు, అమ్మాణీకి పెండ్లిసంబంధాలు వెతుక్కుంటూ ఉన్నాడు రామకృష్ణుడు గారు. ఏసంబంధమూ మాటల్లోనే ఆగుతోందంటే, కట్టుకానుకల పట్టింపు వచ్చి, కులగోత్ర పౌరుషేయాలు సరిపడకనో అయిఉండాలని తోచవచ్చునునకు. ఈపరిపాలు కారణా లేవీకావు. వచ్చిన పెద్దచిక్కు, రామకృష్ణుడుగారి తల్లిక్క బహుచిక్కున. మత్స్యయంత్రం కొట్టేవీరుడు దొరకొచ్చు. శివధనస్సువిటిచేశూరుడూ దొరకొచ్చు. రామకృష్ణుడుగారి పరీక్ష కాగే వరుడు మాత్రం కన్నోడ్చుకున్నా కానరావన్నాడు. ఆయనగారి ప్రక్షాళనయేవేరు. విద్యాధికారులు వెయ్యనివి, లాకికులు చూసుకొన్నవి, యిక్ష్వాకులనాటివి, వెతికి పైకితిసి, వేసేనేర్పరి. అస్త్రీకాదు, చురుపుకాదు, ఉద్యోగ మిదివరకే కాదు ఆయనగారి ఆరా. ఆయన దృష్టిలో, అవి గణనీయంగాలు కావు. అవి ఉంటే వద్దనక పోవచ్చు. అది వేరుమాట. పదిపాడు పద్దెనిమిది శతాబ్దాల నాణాలు యిరవయ్యో శతాబ్దంలో వాడ్తా నంటాడు. కర్మ. ఆయనకు తోచను, ఒకరు చెబితే వినడు.

ఒకయువకుడు డాక్టరు పరీక్షనిచ్చి, ప్రాక్టీసెట్టి పట్టుమని పది మాసాలుకాందీనే శస్త్రచికిత్సలో బలేఘటికుడని పేరుమోశాడు. ఎలాంటి గడ్డుకేసైనా అతడి కత్తుల్లోపడి ముక్కముక్కలై కొత్తరూపం దాల్చుల్సిందే. పేగులుతోడి పైనపడేసి, తిరుగా వాటిని బిగించుకుట్టి 'ఫలో' అని గలడని, గుండెలు తీసి ఎగలేసి పండట్టుకొని, తిరుగావాటిని యథాస్థానంలో అమర్చి నిర్బింతగా 'జావ్' అనగలడని, అతడిశస్త్రచికిత్స కుశలతను ఎంతగానో క్లాఫిస్తోన్నారు. ఒక పర్యాయం కొత్తకొచ్చినపుండును, కొయ్యకుండా నెట్టి, 'దానిజాతిలో సంపూర్ణత్యం సాధించిన పుండిది అన్నపుమా దొరికేదికా దీనమేనా' అనిదాన్ని ఎంతమంది వద్దనో ప్రశంసించి సంక్రాంతి పండుగలకొచ్చి ఊసుపోక ఊరంట తిరుగుతోన్న కొత్త అల్లుళ్ళనుకూడా పోగు చేసుకొచ్చి చూపించి ఫోటోలుతీసి రోగి మరీ

ఏడ్చేసాతే. అతని మార్గత్వానికి చి. తి. చి. తప్పక, కొయ్యలేక కొయ్యలేక, కళ్ళనీళ్ళెల్లుకొ-బో కోకాడని అడాక్టరు కాస్త్రోని మానాన్ని ఉగ్గడిస్తోన్నాడు. వట్టివాళ్ళకూడా ఏవోపేరట్టి, కోయి-చుకు రావా లన్నంత నిష్ఠాతు గ్రీయనగారి ముందు నిలకలేకపోలే !

“మీనోత్ర- పంచార్షి పయమా, త్రయాష్టేయమా” అని సాచి ఒకే ఒక ప్రశ్న వేశాడు. గూబ గుయ్యమంది డాక్టరుకా ప్రశ్నతో. “త్రాలే గుప్తీలేని రోజుల్లో వేసేప్రశ్నయేనా అది? కాస్త్రోని-డడ్డ చూడ వద్దా? ప్రశ్న వేయడంతోనే సరా? చెప్పలేక కళ్ళువప్పచెప్పా డాతడు. అసంబంధాన్ని చప్పరించా డీతడు.

మరో సంబంధం. యువకుడు. శుభ్రంగా పిప్పళ్ళబస్తాలాగున్నాడు. అపుష్టికి చాలిన పిత్రియం పాతిక ఎకరాలు. లాకత్తిలే చేలోవచ్చి కూర్చుంటే నీళ్ళు, గూడెయ్యక్కలలేదు. యాతం ఎత్తక్కలలేదు. మరోపాతిక ఎకరం ఒక మునిలావిడ హరి అంది అంటే వచ్చిపడ్తుంది. అంతకు పదిరోజులనాడు ఒక రాత్రి అంటుందని ఆశపడి సర్వసిద్ధం చేసు కున్నారు. ఆనలేదు. ఊరుకుంది. ‘ఈదభా ఊరుకునే దాన్ని కాను’ అంటా నంటోందట. అబద్ధమాడే మనిషి కాను. ఆరుగురి ఆస్తులు కలిపినా పుట్టెడు భూమి కాని ఈరోజుల్లో యీసంబంధం దొరకడం మాటలా !

ఇట్లాంటియువకుణ్ణి పట్టుకొని, “ఏదబ్బాయి ‘నూర్యళ్ళు, మామున్యళ్ళు’ చెప్పమ్మా” అని అందించాడు. అతడు మిటుకు చూస్తుంటే, ‘కేశవనామాలైనా’ అని మందహాసం రానిచ్చాడు. వరుడు ‘తాడుబారి వాటికేం’ అంటో, ‘కేశవ, నారాయణ, మాధవా, ప్రమాదీచా, ప్రజో త్పత్తి’ అంటో అడ్డకోలుగా గుక్కత్రిపుకుండా కొట్టుకుపోతున్నాడు.

“అగాగు కడుపునిండిం దిక్కడ కం” టో గభీలన చెవులు మూసు కొని యింట్కి దారట్టా డీతడు. దభీలన తలుపు లేసుకొని యింట్లోకి దారట్టా డాతడు.

ఇంకో చోట యువకుడు. అడ్లకేట్టు. చక్కటి ఛాయ, మేడ మిట్ట ఉన్నై. పది ఎకరాలు గుత్తేత్ర కండ్రిక భూమి. పంపుళ్ళు పెట్టవలసిన సోదరు కాని, పెళ్ళిళ్ళు చెయ్యాల్సిన సోదరీలు కాని. ఏసాంటూలేగు.

పట్టు గొడవ పెట్టుకున్నవాడు కాదు, ముఖ్యమైనమాట. నైఅంటే ఎగి
కేసుకు పోయ్యే సంబంధమేనా? అయితే ఎవరూగాదని, అతడాగు
తాడు రామకాస్తురుముగారు! అవేశావిశేషమేమో, అదృష్టమును క్రిమినల్లో
పరీక్ష చేశాడు. అప్పటి తండ్రి తాతలు వేంకటేశ్వరులు గారు. సోమయాజులు
గారున్ను. వా రుభయులు గలవారు. రామకాస్తురుగారు అదృష్టమును
సంభావించి, “ ఏదీనాయినా ‘వేంకటేశ్వర సోమేశ్వర’ అనే పేరు కలిపి
చెప్పమ్మా” అని లాలనగా అడిగాడు. నిజానికి అదృష్టము గత
మాడేళ్ళనుంచి, సాలుసాలూ మాఘబహుళ పాడ్యమినాడు, అ
నామత్రయం నోటపడుతున్నవాడే. అయితే వేంకటేశ్వర, సోమేశ్వర వరకు
ఆనగలదు. మూడోపేరు డెక్కడుంది. దానికి పురోహితుని ప్రాం
స్థింగు ఆవసరం. ఆక్కడ పురోహితుడులేడు పెదిమలైనాకదిపి జ్ఞాప
కం చేసును. ఏం చేస్తా డిక. ‘నో యిన్ స్తక్ష్మస్య’ చెప్పి కేసు కొట్టేయించు
కోవల్సివచ్చింది. ముఖించిట్టింది చిరచిరలాడా డీతడు. సిగరెట్టు ముట్టింది.
గుర్రపు గుర్రపు గుక్కలు లాగా డాతడు.

“మంచిసంబంధం దాటబెట్టావేమి మామా?” అని కావలసినవాళ్లవరో
తర్వాత అడిగితే, “పితృ కార్యమిదై నా క్రద్ధలేని కిరస్తానీని, కిరస్తానాయి
లోని అంటిస్తానుకాని, పిల్లనిస్తానా?” అన్నట్టు ముక్కుపి రామకాస్తురు
గారు, తనముఖంమీద అదృష్టము సిగరెట్టు అంటించాడన్నమంటకొంటేమో.
‘శ్రోత్రియోత్తములు, ముంగోపుల్’ అని ఊరక అన్నారా.

ఈతీరున రాజాసంబంధాల నెన్నిటినో సీమటపాకాయల్లాపేల్చేసి,
ఏసంబంధమూ కుదరక, యిస్సిరోఆంటో యింటికొచ్చాడు రామకాస్తురు
గారు. ‘అసంబంధం మాటేమిటి’, ‘ఈసంబంధం ఏంచేసుకొచ్చినట్టు’ అని
యింటావిడ అరాగా అడిగితే, ఉగ్రుడైపోయి, “ ఛీ, వాళ్ళమాట తలపె
ట్టకు. కులభ్రష్టులు, అపాంక్షేయులు, బ్రాహ్మణకులంలో చెడబుట్టారం” టో
కై మని, నూతిదగ్గరకుపోయి రెండుచేదలుపోసుకొచ్చాడు. భోంచేసినంత
సేపూ ఛెడేలో ఛెడేలోమంటూనే ఉన్నాడు. గంపంత అళలో మంగళ్య
మీద కనిపెట్టుకొనికూర్చున్న యిల్లాలితో పిల్ల పెండ్లివిషయం ఆలోచిం
చడం సొంపు యిది. ఆమనిషిని రచ్చగొట్టడంతప్ప, ఏమడిగి ఏమిలాభమని
సీతమ్మగారు ఊరుకుంది అప్పట్లో.

సీతమ్మగారు చూతూనేవున్నా, “అమ్మాయి! మమ! చూశావుగా మీ అయ్యగారి వదన? ఈయనగారి చాందసపుత్రిక ఏకొంచెం సుశృంఖల లేదు. కోరికలుమాడినై. దేశకాలనాత్రాల ననుసరించి, కొద్దోగోపోయి మారలేనివాళ్ళవి అవమేశనబ్రతుకులవుతై. చక్కటి సంబంధాల నెన్నిటితో చేయిచేతలా కాదనిపించుకొచ్చారు. పైగా వాళ్ళను మన్నీకూడా అక్షులు పక్షులు చూడలతిట్టవం. ఈయనపెళ్ళి పెదిమె కదిపితే, వచ్చేవికూడా పెండ్లిపోతున్నాయే అదేం భగ్యమో. ఎక్కడా దారితెన్నూ కనిపించడం లేదే. అమ్మాణీకి పెండ్లిచెయ్యలేనేమోనే” అని వాపోయింది సీతమ్మగారు.

ఇచ్చటిపరిస్థితులు అవగాహన లేకపోవడంచేత, యజమానురాలికి ఏదైతే చెప్పడానికీ సాహసించలేకపోయింది కుమారిక. వచ్చిపదిరోజులు కానీనే. కుమారిక సీతమ్మగారికి కార్యాలోచనకు కష్టసుఖాలకు తలలో చాలుక కావడం కారణం మరోటుంది. అవిడకు కుమారికయందు అదిలో కల్గిన మాతృవాత్సల్యమే కాదు. ఈ పదిరోజుల్లోనుకలిగిన భావబాంధవ్యం కూడా.

రామశాస్త్రులుగారి కెంతనేపూ కర్మానుష్ఠానదృష్టిగాని, సాహిత్యగోష్ఠి ఏకొంచెం చెవికెక్కదు. అయిన సాహిత్యాభిరుచి కాశీమజలీకథలతోనే అగిపోయింది. కాశీమజలీకథల, సహసంవిధానంతో ముగ్ధుడైపోయి, మరో పుస్తకం ముట్టిఎరుగడు. సాంసారికజీవితంలో ఏకపత్నివ్రతస్తుడెనో, కాదో నిష్కర్షగా చెప్పలేముకాని సాహిత్యరంగంలోమాత్రం కాశీమజలీ లీలకు పుస్తకట్టాడు. సాహిత్యవాసనల దరిచేరనందునే, మరీ, సంకుచిత స్వభావుడు, ముగ్ధుడై, తల్లిక్కమనిషి అయిపోయాడని తోస్తుంది. సీతమ్మగారు చదువను వ్రాయను నేర్వకపోయినా, చదివించుకుని విని పురాణేతిహాస రహస్యాలన్నీ గ్రహించినపుణ్యాంగన వేదాంతజ్ఞానోపార్జనాసక్తిమిక్కుటూ మావిడకు. సాహిత్యగోష్ఠి అయమకు సమర్పించి తత్ సలవర్చింది.

కుమారిక రామకృష్ణాశ్రమంలో సద్గుంధపరిచయమెంతో గడించిన కన్య. జాతీయజీవనము, ఆస్తికతాబుద్ధిని, భగవద్భక్తిని వీడకుండా, నూతన విజ్ఞానప్రాభవజ్ఞ భవం గంతరించుకొవాలన్న సంకల్పంతో సనాతనాన్ని,

అనునాతనాన్నీ, ప్రాచీనాదర్శనాన్నీ నవీనదర్శనాన్నీ సమన్వయించి. చారమూసలోనే కొత్తలోహం పోసిపట్టు, భావవాదిత్వంగల పెక్కు పురాణగాధలకు, నిత్యబుద్ధుల స్వాములు సమచిత్రభంగినిచేసే వ్యాఖ్యానాలను, విమర్శలను ఆకళింపుచేసుకొనిఉంది. ఆయా పురాణభుక్తులను ప్రజల హృదయైక్యంచేయుటకు వలసిన ప్రబోధచాతురి ప్రచారపక్షి నేర్పడకుండా స్వాములు ఆశ్రమవాసులకిచ్చే శిక్షణలోదే. కుమారిక ఆత్మైకత శ్రద్ధాభక్తులతో ఆట్టి సుశిక్షణ పొంది ఉంది.

అంచేత, కుమారికరాకతో సీతమ్మగారికి పెద్ద కొడువకీటింది. పిపాసార్తుకు చల్లటి మంచినీళ్ళు దొరికిపట్టుంది. కంతం తేనెలూర, చెళ్ళపిళ్ళ వారి శ్రీరంగ బాణీలో పద్యాలు చెబువుతో, విశదమైన విషయవివరణ, భావోత్తేజకమైన విమర్శ కుమారికచేస్తోంటే, అత్యాదరముఖవికాసంతో, సజలనేత్రాలతో సీతమ్మగారాపెను అల్లేషించి తన్మయత చెందుతోంది.

రాత్రి భోంచేసి రామశాస్త్రుడుగారు వీధిలోకెల్లారు. కూతురు పెండ్లి విషయం సీతమ్మగారు దిగులుగా ఉంది. కుమారికకూడా అమ్మాణీ పరిణయ చింతనే ఉంది. అమ్మాణీ వాళ్ళ మహిళామండలి కబుల్లేజో చెప్తోంటే ఊకట్టిలేంగనక.

“అమ్మయీ, కుమారీ! మనస్థితి బాగుండలేదు. కాస్తేపు నీవైన చదివే ఓపిక ఉండమ్మా?” అని అడిగింది సీతమ్మగారు.

కుమారిక. కేమి జ్ఞప్తికొచ్చిందో, అత్యుత్సాహంగాలేచి, “అమ్మగారూ! అమ్మాణీకూడా శ్రద్ధగావంటే, బహుపవిత్రం, ప్రయోజనకరం అయిన హోలాస్యపురాణగాధ ఒకటి వినిపిస్తా. ఈ కథను కేవలం మధుకుల్య అని మాస్వాములు ప్రశంసించారు. కవితావస్తువు ధర్మనిష్ఠకలది. కవిత్వము తగినట్లు రసపుష్టమైనది. ప్రయోజన విషయమూ, కన్యలపాలిటి కామ దేనువు అన్నారమ్మా మాస్వాములు. అమ్మాణీ, చదవనా! మద్యమధ్యన పెదవులకు చిటిక వేయవుగదా” అంది కుమారిక.

“ఎందుకు వినదు? కానీ అమ్మ” అని సీతమ్మగారు కోరింది.

చక్కగా, శ్రావ్యంగా కదంబమహత్వం, వ్యాఖ్యానిస్తో చదివింది కుమారిక. కదంబ మధురమీనాక్షిదేవాలయంలో ఉన్న స్థల వృక్షమని

అనేక యుగాలక్రిందట ఇంద్రాదిదేవతల కందరికి ఈ వృక్షులక్రిందనే శ్రీ సుందరేశ్వరలింగం ప్రత్యక్షమైందని, సార్వభౌమ పరమేశ్వరుణ్ణి పరిణయమాడే అభిలాషతో ఈ వృక్షాన్ని గాడభక్తితో అర్చించిందనీ, అదేవి అభీష్టం సిద్ధించిందనీ, అతర్వాతనే ఆమె శ్రీ మీనాక్షీదేవిగా పుతరించిందని, కదంబ కన్యల పాలిటి కల్పవల్లి, వరప్రదాత అని విశదంగా చదివి వాఙ్మూర్తిచింది. “కదంబ కన్యల కారాధ్యక్షైవం సుమా” అని మంపర్యాయం అమ్మాణీని హెచ్చరించి, కుమారిక ‘స్వస్తీప్రజాభ్యాం’ అంటో హాలాశ్యపురాణం మూసి ప్రక్కన పెట్టింది.

“అమ్మాయీ కుమారీ! సమయోదితమైన కాండను వెతకిపట్టి చదివా ఏమ్మా, మనసులోని ముబ్బలు విడ్డాయి. కాని ద్రతం సుకల్పించడానికి మన కిచ్చట కదంబ ఏలా లభ్యమవుతుంది? ఈనాటున ఎక్కడా దర్శించ లేమమ్మా” అంది సీతమ్మగారు.

“అమ్మగారూ, మీయతిగారి పుణ్యాన కదంబకు మీరు వెతుకుళ్ళాడ నక్కటలేదు. రంగాలయంలో మల్లెపంజరమాటున కదంబ, దాని కనతి మూలంలో మందారుచాటున నాగలింగ రెండు పసిమొక్కలు ధృవ తపస్సు చేస్తున్నై” అంది కుమారిక.

“ధృవతపస్సేమిటి అక్కా?” అని అడిగింది అమ్మాణీ.

“అడుగెత్తులేవు, చిటికనవ్రేలువాసి వొళ్ళు చెయ్యలేదు. పట్టుమని పదిఆకులు తొడగలేదు. ఎంతంత వృక్ష లవ్వుతాయనుకొన్నావ్? యిప్పుడు కోవిలకొచ్చే వాళ్ళందరూ వాటిని ఉపేక్షిస్తేంగనక, తండ్రిచేత ఉపేక్షితుడై, అవమానితుడై, తండ్రితొడ నెక్క జాలని అయిదేళ్ళ అర్థకుడు ధృవుడు ఏకపాదస్థితుడై, మధురవనంలో తపస్సుచేసి సప్తర్షి మండల స్థాన మదిష్ఠించాడని స్వాములు ధృవోపాఖ్యానం చెప్పారమ్మా, అలాగే ఈ వృక్షాలు తారామండలానికంటా పెరుగుతాయమ్మా” అంది కుమారిక.

“పేరే అంత వినసాంపుగానుంది. నాగలింగ ఏలాగుంటుంది? దాని మహత్య మేమిటి?” అని అడిగింది అమ్మాణీ.

“నాగలింగపుష్పం కంటబడడం, శివసాక్షాత్కారం కావడమే.

నీకు చిత్రలేఖనమం చెంతో అభిరుచిగా. ఏనుగుబొమ్మను సంకల్పించి గీసి, పదంపడి అదగున ఏనుగు అని అక్షరాలా వ్రాశావుగా, ప్రజలకు మరే భ్రాంతికల్గకుండు అన్న భయంతో” అని నవ్వించి కుమారిక.

“నీవు చెప్పినా గీయలేకపోతానా, నాగలింగపుష్పస్వరూపం చెప్పు” అంది అమ్మాణి.

ఎంతో ధౌత్యకృత్యంతో కుమారిక అందుకొని, “కరిగిపోయో, కగ్గి పోయో కాంతితగ్గిన ఆకుపచ్చకాడనంటి, కలంకారీ అద్దకపుచీరల ముతుకకుంకుమరంగు నమోనా రంగురేఖలతో కూడిన కమలాన్ని ఊహా చిత్రం వ్రాస్తున్నామనుకో. ప్రతిరేకుకు మొగట్లో చూపువాని మేర తెలుపు రంగు ఉండనీ. ఆ కమలం మధ్యనుంచి ఉద్భవించినట్లు, అచ్చు శివాలయాల్లో సాక్షాత్కరించే లింగం, సానవట్టుంబ్రాసి వాటికి ఒక్క ఛాయ తక్కువగా పసిడిపూతపెట్టు. వాటివెనుకనుంచి, వాటికి గొడుగుపట్టి నట్టుగా, ఒక లే కొబ్బరిముక్క చిక్కనగల, చక్కని గులాబీరంగుతో నిగనిగలాడే సుస్థిగ్ధమైన దళాన్ని సర్పాకృతిలో చిత్రించు. ఆ సర్పానికి నాలుకలు మిక్కిలిగా ఉండాలి, మటువను. అదే నాగలింగపుష్పం చిత్తరువు. ఆ పుష్పాన్ని చూస్తున్నంతసేపూ. అమ్మాణి, ప్రకృతికి నకలు శిల్పిదీనీ శివాలయంలో ప్రతిష్ఠించాడా? కాక, శివాలయంలో శిల్పి పదర్శించిన కళావిశేషాన్ని ప్రకృతి పుణికిపుచ్చుకుందా? అని భ్రాంతి కల్గుతోనే ఉంటుంది. ప్రకృతి పరమ దైవాల సన్నిహితత్వానికి, నాగలింగ ఉదాహృతం. ప్రకృతికి బుద్ధింద్రియాలు అభిరుచులు లేకుంటే, ఒక పుష్పంలో సంపూర్ణ శివస్వరూపం ఏలా సాక్షాత్కరిస్తుంది? మహా ఆత్మమృత శివసాదృశ్యం చెప్పనా! గరళకంఠుడు గళమున దాల్చిన విషం, నాగలింగ పుష్పదళాల నాశ్రయించింది నాగలింగదళం పంటి క్రింద పడితే నాలుక జివ్వున లాగుతుంది. నాలుగు సమరేకులు ఒక కాడకు కట్టిన రచనా యిది? ఇది ప్రకృతి సాధించిన మహారచన. ఎంతమనోభావ చిత్రణా కాళలం కనిపిస్తుందీ రచనలో! ఎంత ఉదాత్త భావసముల్లసితం. ఎంత రసభావపరిపుష్ట రచనావైదగ్ధ్యం! తద్రూపభావన మాత్రాన వివ శులమవుతామే.”

అంతలో సీతమ్మగారు ఆశ్రయముగా కనులుమూసి, అరచేతులు జోడించి బాహ్యస్ఫూరితహిత అయింది. అది చూచి కుమారిక “హరిహర శంకర గిరిజాబంధో శివశివభో భూతపతే, కైలాసాధిప కరుణాసింధో” అంటో శివ స్తవం చేసింది.

సీతమ్మగారు కన్ను విప్పింది. శివస్తోత్రంతో సీతమ్మగారికి ఈశ్వరమందిరంగా అడుగెట్టినట్టు దివ్యానుభూతికలిగిందేమో, “ప్రపంచమును చేయి చాప నవసరమేయి? ఈశ్వరునే ఆర్పించి అమ్మాణ్ణికి సంబంధ నిశ్చయం చేయగల” మన్న ధైర్యసైన్యా లాపె కళ్ళలో ద్యోతకమయినై.

భక్తుల విశ్వాసదార్ధ్యం లౌకికబుద్ధుల కర్థం కాదు. అప్పుడే అమ్మాణ్ణి పరిణయం సర్వసిద్ధమై తెరిపినిపడ్డట్టు సీతమ్మగారు కుమారికతో ఇష్టాగోష్ఠిలో దిగింది.

“అమ్మాయీ, కుమారీ” కదలు నాగలింగలు శివప్రీతికరములైన వృక్షాలంటివికద, వాటిని యతిగారు రంగాలయంలో నాటడం సబబేమిటే?” అని అడిగింది.

“యతిగారి సహన సంపద్విభవవిశిష్టతల కది తార్కాణమమ్మా. అది వారి హరి హరాద్వైత సిద్ధాంతానికే కాదు వారి సర్వమత సమరస భావానికి నిదర్శనం. యతిగార్కి ఆశ్రమమిచ్చిన స్వామలు సర్వమతాదర్శసంపూర్ణ సమన్వయ మూర్తులు. సర్వమతగమ్యప్రాయమగు మహోత్కృష్టమతం వారు బోధించేది. యతిగారి ఆత్మవిజ్ఞానం ఎట్టిక్రమవికాసమును పొందందో ఆమెక్కలు యజువిస్తే. కమలాలతో కలువలతో నిండియున్న కొలను వడ్డున ఉన్న మన కోవల ప్రథమంలో ఆపుణ్యాత్మునిచ్చట కాకిర్నించింది. వారి ప్రకృతి సౌందర్య విజ్ఞతయే వారీ అలయప్రాంగణంలో పుష్ప వాటిని పెంచుటకు కారణం. సుగంధయుతము సౌందర్యవంతము అయిన ఈవాతావరణంలో రంగారాధన చేసుకుంటున్నారు. వీరి రంగారాధన ఆదో అంతరంగిక తత్వవిచారణకు సాధనక్రమం. రంగ సాన్నిధ్యం వారికి అవధానచిత్తతమ ఆనుగ్రహిస్తోంది. వారి హృదయ మిదిట శాంతి సహనముల సంతరించుకొని నిర్మలానందానుభూతిని పొందుతోంది. ఆంచేత వారిద్దరి సంకుచితవైష్ణవమతావలంబనాఫలితం కాదు. ఈఅలయంలో శివుడు వేసేచేసియున్నా వారిచట తపసుచేసుకొనేవారే”నంది కుమారిక.

“అక్కా, నాదోసంజేహం. చెట్టుచేమలకు నీవు చెప్పిన విశేషప్రభావం ఉంటుందంటే నమ్మలేమేమోనే. చెట్లలోకూడా పెళ్ళిళ్ళ పేరమ్మలు పేరమ్మలు ఉంటారంటే ఏలా నమ్మే దీ హోహలలో?” అంది అమ్మాణి.

“అమ్మాణి, మనం గడించిన జ్ఞానం తక్కువ. చేసిన సాధన లేదు. అనుభవకూన్యలం. ఆయినా సహస్రబాటలుగ వస్తోన్న సంస్కృతిని దాన్నా శ్రయించిఉన్న ఆచార విశ్వాసాలను ‘ఊప్’న ఊదేయదలచుకొన్నాము. నూతన ప్రపంచాని కనుపుగ నమస్తాన్ని సరిదిద్దకుంటే విజ్ఞాలు కాదనరు. అన్వేషణజ్యోతి వెలిగించి, సంఘాన్ని ఆచారాలను గుణదోష పరిశీలనము చేసుకుంటే ఎవ్వరూ వద్దనరు. పక్షవిపక్షాలు, తిరుగుమరుగులు అన్నివైపుల నుండి బాగుగా చూచుకొనిచేసే సంస్కరణ ఆపేక్షణీయమే. కాని సంస్కరణకు పూనుకునే ముందు ఆదర్శాలు నిర్ధారించుకోవాలి. అదే చాలకుంది. మనమొక నూతన ప్రపంచపు పీఠి నాకిటు నున్నాము. నూతన ప్రపంచ మింకా నిర్మితం కాలేదు. నవీనాదర్శాలు రూపురేఖారహితంగా ఉన్నై. ఆదర్శాలు నిర్దిష్టం కాకుండా, మిడిమిడిజ్ఞానంతో, వచ్చియురాని మెలకువతో పనులు చేయబూనినచో, దడాలునపడి పోదుము. తత్ఫలితంగా సిద్ధించేది సంస్కారానికి బదులు సంకరం, విజ్ఞాన వికాసాదులకు బదులు విజాతీయపద్ధతులు. మహర్షులు తీర్చిదిద్దిన మన భారతీయ సంస్కృతిని విస్మరించి, మహార్థవంతమైన ప్రాచీనాదర్శాలను, ఆచారాలను తర్కవిత్తార్కాలకు లోనుచేసి, స్వధర్మ దూరులము కావడంకాదు సంస్కరణ పరమార్థం. దేశకాలపరిస్థితుల్లో ఎట్టివిప్లవిపర్యాలు తారుమారులు సంభవించినా మన వనితాలోకమే మన సంస్కృతిని కాపాడుకొన్నోంది. మన ఆచారాల అంతర్భాగం గ్రహించి చేసినా, గ్రహించకుండా చేసినా మన మతసంస్కృతులను నేటివరకు అందించుకొస్తోన్నది. పవిత్రరాం ద్రయిన మన స్త్రీలే పారమార్థికాశయాలతో కూడిన ప్రాచీన భారతజాతీయజీవన గంగాప్రవాహము మన ఉత్తమ స్త్రీయేకద. అజ్ఞానులే అను పూర్వపు స్త్రీలు. పుణ్యంపేరనే అను, వారు నిలబెట్టుకొస్తోన్న సంప్రదాయాలను, విద్వంసంచేసి, శూన్యం లోనుంచి ప్రతిస్పష్టిని ప్రారంభింపపూనడం కన్న, చదువులు నేర్చినం

నందుకు నేటివిద్యార్థులు వాటి అంతర్భాగాన్ని పరిశోధించి, ప్రచురణ చెయ్యడం సబబు కాదా? ఏనోమూ, ఏవతమూ. ఏ నియమమూ మన ఆభ్యుదయానికే పెద్దలు నిర్ణయించారన్న సత్యం గుర్తించరాదా? గృహిణి, నేర్వబలసిని గృహవైద్యాన్ని నోముల్లోను వ్రతాల్లోను బిగించి, డాక్టరు బిల్లులకు పాత్రుకుండా పెద్దలు నిర్ణయించిన ఆరోగ్యప్రణాళిక, రుచి కత్తుకత్తు పదార్థంలోని ఓషధివిలువను గుర్తించి, పెద్దలు నిర్ణయించిన వైనందిన భోజనప్రణాళిక, యివిమాడా సంస్కరణవాత నెందుకు పదాలలో ఆర్థం కాకుండా? అంది కుమారిక.

“అంచేత లేబరేటరీలో విద్యార్థులవలె మనమీ ఆచారమును తీసుకొని ప్రయోగం చేసి చూచుకొని ఫలితం గ్రహిద్దాము. కార్యసాఫల్యమైనదా మంచిది. కాకున్న మనకు చెడ్డది లేదు. పదిప్రదక్షిణలు కడంబకు చేసిన దాన వపుతావు. ఏ మంత్రము? అమాత్రం చేయలేవా? సందేహానికి మాత్రం తావీయకుండా చూచుకో. సందేహానిచ్చేదులై, సంకల్పించిన కార్యమును అనన్యశ్రద్ధతో దానిమీద మనస్సును కేంద్రీకరించిన వారే ప్రతిభావంతులగుదురు. విజయవంతులగుదురు. వారినే వజ్ర సంకల్పులంటాము. దాని కభ్యాసమును జోడించు. ఎంత కోకిలకంఠమైతే సాధనచేయనిదే, అభ్యాసములేనిదే రాణింపదు. ఏక్రియనైనను నూటిగా మూడు రోజులు అభ్యసించువేని నాలుగవరోజుకు మనసు దిట్టపడును. హృదయపూర్వకమైన యత్నమునకు లొంగని దేదియులేదు. మనస్తత్వ శాస్త్రజ్ఞులుచెప్పే సంకల్పబల మదే. కార్యసాధనకు సంకల్పబలం, వ్యగ్రత అవసరమన్న మట్టుకు విశ్వసిస్తావుకద. దృఢసంకల్పముచే కొండలు పిండి చేయనగును. సులభమత్యం సంకల్పశక్తిని యినుమడిస్తుంది. రంగాల యమా? అక్కడ కడంబవృక్షమా? ఏభక్తులకు దొరకింది అమ్మజీ! యింతపాపనమైన సన్నివేశం? చిత్తశుద్ధితో, అవధానచిత్తతతో కడంబాన్ని రేపటినుంచే అరాధించు. ఒక్కటేషరతు, మరో తూరి చెప్తున్నా. సంశయమనస్కులకు జయం సిద్ధించదు” అని సహేతుకంగా అమ్మజీని కుమారిక హెచ్చరిస్తాంటే నీతమ్మ గారు ఆపె భక్తియుక్తులకు, పరహితబుద్ధికి అబ్బురపడింది.

కుమారిక పలుకులు అమృతమే వర్షించినట్లయింది నీతమ్మగారికి. మర్నాటినుంచి, బ్రహ్మముహూర్తమని. ప్రాణమునేగాక జ్ఞానమునుకూడా ప్రసాదింపగల ముహూర్తమని పెద్దలు చెప్పిన తెల్లవారుజాముననే లేచి, అమ్మాణీ కదంబను ధ్యాననిష్ఠతో ప్రదక్షిణలు చేసి పూజిస్తోంది.

4. అమ్మాణీ పూజాఫలం

కదంబ మహాత్యం చెప్పిన నాల్గవనాడు అమ్మాణీనిలేపి “స్నాన మాచరించి, సాలంకృతవై, పూజాద్రవ్యాలతో ఆలయానికి ఆడుగేస్తో ఉండు, అమ్మగారికి రెండుబిందెలనీళ్లు అందించి నీవెనకనే వస్తోన్నా” నని, కుమారిక అమ్మాణీని రంగాలయానికి పంపించింది.

అమ్మాణీ ఆలయముఖవ్వారం సమీపించేసరికి వెనక సైకిల్‌గంట విసి పించింది. అమ్మాణీ ఆలయప్రాంగణంలోని పూతోటలోకి వెడ్డోంటే, సైకిలు, కాలిబోడు లోపలి గుమ్మంలో దిగివిడిచి యువకు డొకడు, అమ్మాణీ వెనకనే, వస్తోన్నాడు. ఆయువకుని అలికిడితగల్గితో, తిరిగిచూచి ముఖమండలమంతా ఆపరిచితి వెల్లడిస్తో, అమ్మాణీ తికమక పడింది.

“ఏకాంత స్థలంచూచుకొని నీతో ప్రసంగింప వచ్చినవాడను కాను. అట్టి సంశయమేమీ మనసులో పెట్టుకొని బాధపడకు. ఈ అగ్రహారంలో నాకు పరిచితులు లేరు. నాకొక భోగట్టా కావలసి వచ్చా. ముఖ్యంగా అది కన్యలకు తెలిసే విషయం కాబట్టి, పూల్లోకొచ్చినతర్వాత తొలుదొలత నీవే నాకంటబడ్డావు కాబట్టి, నిన్నడుగుతున్నా. అంతకన్న నిన్నడగడానికి విశేష కారణ మేమీ లేదునుమా! నీవు పరిహసింపవేని, నాకుతూహలాన్ని పరాధవింపవేని, నాకొక వర్తమానం చెప్పగలవా” అని అడిగాడు.

“ఏమిటావర్తమానం మీకు కావల్సింది?” అని అడగాలికద, ఆ ఒక్కమాట అడగక, ఏమి సబబో, అనిమేష దృష్టితో, అపాదమస్తకమూ యువకుని అవలోకిస్తోంది, మగ్ధముఖరేఖాంచల అమ్మాణీ.

కట్టింది పట్టుచీర, చేపట్టింది పూజాద్రవ్యాల పళ్ళెం, నోట మాటలేను, యాగనోము సట్టిందనుకున్నా డేమో యువకుడు. ఆతనూ ఆపెను కన్ను వప్పుచేసి చూస్తున్నాడు.

ఎవరిబాధలు ఎవరికి తెలుస్తే. హృదయాల్లోని ఆవేదనలు, ఆనందాలు క్షృంక్షితగో పోయాయి. ఆడాళ్ళవి మరీను. పెండ్లి అయినపిల్లలు కాని కన్యలు పట్టరు మూగ శోమన్న సామాన్య విషయం, కాలేజీ విద్యార్థి అవడంచేత యువకుడికి తెలియకపోయింది. తద్విషయం తెలుస్తే, కన్య చూపుల కీలకం తెలుసుకొన్నా. తన ప్రశ్నను వెనకెట్టి, తన అంగసౌష్ఠవాన్ని అమ్మాణీ విలియావేస్తోందని పెంటనే గ్రహించును.

ఆ ఒకటి, రెండు చూపులతో యువకుని చిత్తరువును సమగ్రంగా తన మనోఫలకంమీద చెక్కుకుంది అమ్మాణీ. “ఈయువకుడు వర్చస్వి. సమున్నతాంశుడు. నిగనిగలాడేనుడు. నొక్కుపెండ్రుకలు, ధనస్సులా వంపులు తిరిగి దట్టంగా పెరిగిన నల్లటి కనుబొమలు, సోగగా జారిన కనురెప్పలు. నల్లటి పాపలు. లోసలేలిన ముక్కు. చిన్ని మీసం. పలుచని పెదమెలు. కమ్మెచ్చు తీర్చిపట్టున్న అంగసంపద. ఆతడు ధరించిన బొద్దించులధోతీ, లాల్సీ, పెడలో మడతకండవా, అన్నిటికన్న, మిన్న ఆమాటపొందిక. సంస్కృతీ సంప్రదాయాలు పాటించే పెద్దమనిషితరహాను ద్యోతకం చేస్తున్నై” అని లెక్కేసుకుంది.

స్నేహితురాండ్రడిగితే ఇంత అంగాంగ వర్ణన చెయ్యడం ఆలోచికం. యనం ప్రబంధకవులను ఆవహేళన చేసినట్టు వారు తనను పరిహసించవచ్చు. అంచేత ఈవర్ణితవిషయాన్నంతను గుణజ్ఞుడు, సుందరుడు, ఆరోగ్యవంతుడు అన్న కనరు, కొసరులేని మూడుమాటల్లోకి సంక్షేపించుకొంది. “నీవు పరిహసింపవేని” అన్న ఆతడి ఎత్తుగడనుపట్టి యువకుడు ఉన్నత విద్య నభ్యసించిన వాడని నిశ్చయించుకొంది. ఒకకించుక సిహాచార సంపన్నమైన ముఖాకృతికలవాడవడంచేత, నాన్నగారి అభ్యంతరం ఉండదని ధైర్యం కలిగింది. కన్నె హృదయాన్ని ముస్కం దాకర్చించేవి యువకుని రూపురేఖా విలాసాలేమో, మరోనిమిషానికిగాని యువకుని ప్రశ్న ఆపెకు ఆజకు రాలేదు.

ప్రశ్నదృష్టికి రావడానికై నా కారణం అంతలో, అపెకు కల్గిన ఒక భయం. యువకుడు వివాహితుడే అయితే తాను కట్టుకున్న యిత కోటా, పేకకోటలా గుభిల్లున కూలుతుంది. అంతే అతని ప్రశ్నను విత్కించుకొంది. 'కన్యలకు తెలిసే విషయం కాబట్టి నిన్ను ముగుతున్నా' నని కాస్త రాలేపుడు. చిల్లగా అడిగాడే కాని, ఇది సుశువు బరువులతో కూడుకున్న చిక్కుప్రశ్న. సామదాయకంగా కన్నెల మనఃప్రపత్తి, అశయాలు, వాంఛలు. కావల్సింది నయితలకు కాని అన్యలకు కాదు. అవి ఒకరిని అడిగి తెలుసుకొనేవా? కన్యలైతే మాత్రం. వాటిని విప్పి చెప్పకోగలరా? ఈయువకుడు ఒక కన్యవిషయం తెలుసుకోదలుచుకున్నాడని తోస్తుంది. అది నామనసుకు ఈత డవివాహితుడన్న అనందానికి ఎత్తుకెత్తు, మరొకన్య యితడి కళ్ళలో మెలమెల్లాడుతో ఉండాలన్న అంటం కల్గిస్తోంది.

“అవును, మహారాజుల రోజుల్లో ఒకకన్య భోగట్టా కావాల్సి వచ్చిన యువకుని ప్రధానోద్దేశ్య మేమనుకోవాలి? ఒకకన్య విషయం అపె పరోక్షంలో మరో కన్య నడగడం తగవా? అకన్య లిద్దరు ఏకఫలాపేక్షిలైతే ప్రమాద పంసితులు ఉత్పన్నం కావా? అకన్యల యరుగుపారుగు అన్యోన్యత అనాటితో సరికద. నిజమాడినా నిర్మలమవుతుంది. ఒకరిని క్లాఫించి, చేచిక్కిన పావురాయిని వదలకోకలనా? ఒకరిని నిరసించి తగుజెట్టు కోకలనా? తిరికూర్చుండి నన్నీ పరీక్షలో పెద్దోన్నాడీ యువకుడు. కన్యవిషయం కన్య నడగడం ప్రాజ్ఞలక్షణం కాదని తెలుపడే కాబోలు, 'నీవు పరిచుకొనివేని' అని ఉపాధ్యాయం ప్రారంభించాడు. ఏమో పరిహాసాస్పదమైన ప్రసంగమవుతుందని మందే తెలుపలే, ఎందుకు నోరుజూరుతాడు. నాభ్రాంతియే కాని ఈత దొచ్చింది వివాహవిషయం కాదేమో! వేరు వ్యవహారమైతే అకన్య తలిదండ్రులతోటి, సోదరతోటి ప్రమేయ ముండవచ్చు కాని, కన్యప్రసక్తి ఎందుకు తెస్తాడు? ఎటుచూచినా, ఈతడు పరిణయప్రయత్నంలో వచ్చిన వాడేనని నిరం చేసుకుంది.

మరి యువకుని విషయం. ఈతడు శృంగార సంభాషణల కనభ్యస్తుడు. అవయసు కాలేజీవిద్యార్థులను సురువుగా కుదిపే ఏ అతిక్రితావేశం కాని, కదిపే కనువేనలు కాని, ఉపశమనమిచ్చే నీనీనూ ప్రణయాభిరుచి కాని.

ఈత యేనాడూ కలవరపెట్టలేదు. కాంతా సమ్మిత్తాలైన కబుర్లపట్టా, కాంతా ఫిలావ కలిగించే సన్నివేశాలుపట్టా, కాంతాలంబనాలైన కావ్యాల పట్టా పరాశ్శుభ్రత్వం వహించేవాడు. ఒక నిషేధ ఫలాన్ని అనుభవించడంలోని కోర్కెగాని, అరహస్యంలోని ఉత్కృష్టమూ. బెత్తుకన్యమూ కాని ఆత యేనాడూ సోకలేదు. దేహం కామస్వరూపమే ఎరుగని సితిలో, చెట్టున పండని పచ్చికాయల్ని కృతకంగా కాపుచేసి పండించిన వాడు కాదు.

‘కో యెద్యుకేషన్’ కారణాన. ఎంత అనివార్యమైన అవసరం కల్గినా, కన్యలతో మాట్లాడి రావడం ఒక అనార్య సంప్రదాయంగా గణించే వాడు. ఎప్పుడైనా సహాధ్యాయిని నోట్సు తప్పనిసరిఅయి తెచ్చినా, తిరిగి పంపించేటపుడు వాటిలో ‘స్లిప్సులు’ పెట్టి పంపించే కొంటితనం ఇంటా వంటాలేదు.

అట్లాంటి దేదో చిన్న పెత్తుచహల్ కోట్లు చూపించాడని వాణ్ని మందలించాడు కూడా. అతిడి ప్రతీతిఅడుగులోను, ప్రతీకదలికలోను పెద్దమనిషితరహా అచ్చుకొట్టి ఉంటుంది. లక్ష్యశుద్ధి కలవాడు.

అయితే, విభిన్నరైంగిక ప్రవృత్తులు గలవాళ్ళకు పరస్పరాకర్షణ సహజమో, ప్రణయం ప్రకృతి సిద్ధమో, స్థలసమయాల ప్రభావమో, అమ్మణీకి కుమారిక హామీయిచ్చినట్టు, కదంబ తనపని తాను చేసుకుపోతోందో, వారివారి స్వజనోద్దేశ్యంలో భిడియస్తులైన వారిర్వరకు ఇప్పుడొక వినుత్వానుభూతి కల్గితోంది.

పూదోటలోని దినకాంత వర్షవిఱుచుకొని పూలపైట సద్దుకుంటోంది. పక్షులు ప్రాతఃకాల గీతాలను అలపించినై. ఝంఝంట్ తుమ్మెదజాణలు వీణపాటలు పాడునై. ఆపైన ఏకాంతస్తలం. పడుచుజంట ముఖ్యంగా. కాలేజీకన్యల కన్నెత్తి చూడనెఱుగని యువకుడు తన ప్రశ్ననే మఱచి కళ్ళను అమ్మణీ మోముకు అంకితం చేశాడు.

పెద్దమనిషి అయినతర్వాత పురుషులను పలకరించి యుండని అమ్మాయికి ప్రణయప్రగల్భమైన చతురోక్తులు గుఱిస్తోన్నై.

“మీ ఉపోద్ఘాతమైతే తునితమలపాకు కాడలా సుదీర్ఘంగా ఉండే

గాని, మీకు కావాల్సిన వర్తమానమేదో సుస్పష్టంగా తెలియలేదు. పరిహాసించవేని! అంటో మీరు వాక్రచ్చిన కవితాఘోరణిమాటలు, మీరొక కన్యను వలచినట్లు, ఒక ప్రేమోదయమునకు అన్వయిస్తున్నై. ఆకన్యపేరు చెప్పితే నేనెందుకు మిమ్ము పరిహసిస్తానో, మీ కుతూహలాన్ని నేనెందుకు పరాధించాలో నాకు అనుచిక్కుట లేదు. దంది.

“నీజోన్యంలో పూర్వభాగ నిజం. నే నొక కన్యకొఱకు వచ్చిన మట్టుకు వాస్తవం. ఉత్తరభాగంలో ఒక జవరాలి భావన తీరుకు నమోనా యిచ్చావేమో కాని, అది నిజం కాదు. నేను పరీక్షలిచ్చి పట్టుమని పది పేను రోజులు కాలేదు. నేటివరకు నేను కాంతాచింత కలిగినవాడను కాను. ఒక యున్నిషిత యావనతో ప్రసంగించడం, యిదే నాతొలి అనుభవం. దైవం మేలుచేసి, ప్రేమోదంతం యిక బయల్దేరాలేమో కాని, యింతదనుక లేదు.”

అమ్మాణీకించెచ్చుకొత్త అయింది.

“నేనుచూడవచ్చిన కన్య నాదృష్టిలో అంగముల కలయిక కాదు. కామమును రేపు కామిని కాదు. ఒక త్యాగాగ్నిజ్వాల. నా కాపె పట్ల భౌతిక వాంఛారహితమైన పూజ్యభావము. భావజగత్తులో నాకాపె అజంతా చిత్రలేఖనము. ఒక ఆదర్శ స్వరూపము. నేను అందుకోలేని అంతరిక్షమన్న నూ అతిశయోక్తి కాదు. నీకు సంశయ నివారణ చేశానని నమ్ముతా” నన్నాడు యువకుడు.

అతడి భక్త్యావేశానికి నిశ్చరపడి, “అంత పరమపవిత్ర విషయం మీరడిగితే నేనెందుకు మిమ్ము పరిహసిస్తానని మీకు సందేహం కలిగిందో అయిడి నాకు విడటం లేదు” దంది అమ్మాణీ.

ఆపె పెదవుల్లో మొలకనవూ , కకొలకుల్లో వలపుకాబోలు ఒక వక్రత అంకురించిస్తే, ప్రణయక్రమానికి వక్రత ప్రాసరాశ్పవ మంటారు లాక్షణికులు.

“నాకు ఊరూ, పేరూ తెలియని ఒకకన్య విషయాన్ని నిన్ను చెప్పమనడంలో, ఏకన్య విషయం నాక్కావాలో నీకు తెలియచెప్ప లేక. ముందు నేను పడేపాట్లు చూచి నీవు నన్ను పరిహసిస్తావేమోనన్న సంశయంతో అన్నమాట టది. తనవాళ్ళపేరు, యింటిపేరూ తెలియని

పాపగురి అసామీ మీవూరువచ్చి 'మావాళ్ళయింటికి దారెలా' నని అడుగుతాడు. 'ఎవరయ్యా మీవాళ్ళంటే, 'మావాళ్ళంటేనూ' అని కంఠం హెచ్చిస్తాడు. 'ఎవరయ్యా మహాత్మా అమావాళ్ళంటేనూ అన్నవాళ్ళు' అని అడిగితే, 'అబ్బే వాళ్ళే'నని కసురుకుంటాడు. 'ఒహో అబ్బే వాళ్ళా మీవాళ్ళు? మాఉళ్ళో అబ్బే వాళ్ళు లేకబ్బాయి' అంటారు. నిమిషంలో నవ్వులపాలుకాదూ, ఆ అసామీ! కాని నాకు కానాల్సిన విషయంలో అంతయిబ్బంది లేదులే. 'పాలతాతి మేడఉండి, వాళ్ళూ,' అన్నాడనుకో అపాపగురు అసామీ. బాధేమంది. అఉళ్ళో మరోమేడే లేనపుడు, అచుట్టుప్రక్కల వంద ఉళ్ళలో పాలతాతిమేడ ఉండ నపుడున్ను. వందమంది కన్యల్లోనుంచున్నా, మిగతా తొంబదితొమ్మిది మందిని మఱపిస్తుంది. అపె సౌందర్యానికి దేవతాంశ ఉండితీరాలి. ఆ మోములోని జీవనకాంతి, ఉత్తేజశక్తి అప్రతిమానం."

పొడిదగ్గతో కంఠం సవరించుకొని అమ్మణీ, స్త్రీకి మరోస్త్రీ సౌందర్యప్రశంస కొలకమార్చుంది కాబోలు.

అమ్మణీ బాధ గ్రహించాడా అన్నట్లు, "స్త్రీసామాన్యమైన శృంగారలక్షణములకేమి, వాటిలో మినహాయించిన, వీరవనితాలక్షణ సంపన్నత, అపెసౌందర్య విశేష" మన్నాడు. "నేటి నాటిలోకంలో కానరాని వీరనారి. ఆతులబలప్రతాప మహిమాధికురాలు. ఆపత్తులో అపరయత్రు. అక్వారోహణనో, ధనుర్విద్యనో, కత్తిసామునో, మరే వ్యాయమక్షీణనో అభ్యసించిన కన్యకు కాని, అవీరోచిత లక్షణ లక్ష్యాలు పట్టవు. అహలండా, తీవి, గాంధీర్యం అడవాళ్ళలో కనం, వినం. నీవు హిందీపిక్చర్లు చూచిఉంటే, మీరాబాయి పాత్రధరించిన చుర్గాకొశ్లో ఈమూర్తి పోలిక ఒక కొంత కన్పించవచ్చు. ఆకన్య సేవాపరజీవితం, అదర్శప్రాయం. ఉత్తమ సభ్యతా స్వరూపాని కామె నిల్వబుద్ధం. ప్లేషన్లో తనప్రాణానికి తెగించి, మృత్యుముఖాన్నిపడ్డ ఒకవృద్ధునకు ప్రాణభిక్ష పెట్టింది. ఏభారతీయ మహాసంస్థకో అధికారిణి కాదగ్గ విజ్ఞానభుని సంఘభద్రత, సంస్కృతి రక్షణ సాయీ మహాత్కార్య మేదో సాధించుటకు అవతరించిన కారణజన్మరాలు కానోపు, భాగీరథి

పెద్దగూటిమీదకు ప్రవహించినట్లు, అపె ఈపల్లెకు పయనమై వచ్చింది. పునద్దర్శనము చేసుకొని, అపెకు నమస్కృతు లర్పింపగోరి వచ్చా. అపె యిచ్చట ఎవరింటి కొచ్చిందో, ఈగ్రామంలో ఉందో వెళ్ళిందో, అదీ నాకు కావలసిన సమాచారం.”

తత్ప్రశంసను నిర్ఘాంతపోయి వింటోన్న అమ్మణీతో మరోవైనం చెప్పమటచానని “ఇప్పటికి రెండు వారాల క్రితం మంగళవారమో, బుధవారమో సాయం సమయానికి మీఅగ్రహారం చేరుకుంది” అన్నాడు.

యువకుడిచ్చిన ఈ ‘క్లూ’తో, తనఉహాచిత్ర మేవో స్థిరమైందన్న ఉద్దేశం ఆమె మోములోను, యిక తన ప్రశ్నకు జవాబు లభిస్తుందన్న కుతూహలం ఆతడి మోములోను ఏక కాలాన విరిసివై. అయితే, జవాబు కాతడు ఎదురు చూస్తూంటే, మాటామంతి లేదు సరికద, ఏవో ఊర్ధ్వ లోకి పర్వటనాసుర క్త అయినట్లు, యిట్టే ఆకసంవంక కన్నెత్తి, తృటిలో గిద్రున తిరిగి అట్టే పోతోంది మల్లిపంజరకేసి.

తన నిరీక్ష కాపె సమాధానం, ఈ ఉపేక్షా అని, ప్రేమాంకురమై యున్న యువకుని హృదయం చివుక్కుమంట.

అమ్మణీ హటాన్గమన హేతువ నాతడు గ్రహించలేదంటే వింతలేదు. కాలేజీ దశలో కన్యల కన్నెత్తి చూడడని ఖ్యాతి గడించిన యువకుడు, ప్రథమ స్త్రీ సందర్శనావసరంలో పడాల్సిన యిబ్బందుల్లోదే యిది. ‘వెడ్రోన్న వెలదిని వెనకనుంచి చూడడం అనార్యపుని’ అని కాలేజీ దినాల్లో సహాధ్యాయి కొట్టును నివారించిన వాడు, యీనాడు తానాపని చేయగలడా? గొప్పలకుపోతే వచ్చిన ముప్పు యిది. మరేమీకాదు. ఒక్కపర్యాయం వెడ్రోన్న అమ్మణి పాదాలను చూసి ఉంటే తనకు చిత్తతీర్థ కలుగకపోను. వెనకనుంచి స్త్రీపాదాలవంక చూడకూడదేం?

గదాయుద్ధంలో తొడలమీద కొట్టడం యుద్ధనీతి కాదన్నట్టు స్త్రీ పాదాల్ని పురుషుడు చూడకూడదని శృంగార శాస్త్రమేమీ నిషేధించ లేదే. తన్నుకూడా తిని త్రిలోకపూజ్యుడైన శ్రీకృష్ణ భగవాన్లు శాస్త్ర మర్యాదల నతిక్రమించిన వాడా. బయల్దేరాడు, నేటికీ సిన్ధు నవస రపు నిషేధాలు కల్పించుకొని, అవసరసమయాల్లో తెల్లబోయే పెద్దమను ష్యులకు మచ్చుతునుక ఈ యువకుడు.

నిగ్రహం గొప్పమాటే, కాదనం. కాని అతినిష్ఠ వెలిగిస్తే! స్త్రీప్రమేయం వచ్చేసరికి అంతా అయోమయం కాదా? సాయిలా బాయిలా కుర్రాళ్లు చడిచప్పుడూ కాకుండా దారిని పడుకునేసుకుంటారు. ముద్దొస్తారు. సంసార రంగంలోను యంతటివాళ్ళే ఈస్థిజాతి. 'అయిలింగు' చాలని యంత్రాణా యింట్లో కరకరలాండ్రోంటారు. కాబ్బుకుతింటారు. అనీ ఆనుమానాలు, ఆంతా అగ్నిపరీక్ష. కష్టపెడతారు. కష్టాల పాలవుతారు.

కాలేజీదశలో కాస్త సభ్యుడిలిన కుర్రాళ్ళు, అంతో యంతో లగువు విగువులు, పట్టువిడుపులునేర్చి ఉంటారేమో, సంసారరంగంలో సహనం, సానుభూతి చూపగలరు. సుఖపెడ్తారు, సుఖపడతారు. అంచేతనే కుర్రాళ్ళు పెద్దమనిషి తరహాకు దొర్లడం, పెద్దాళ్ళకు కుర్రతనం ఉజ్జికడం, రెండూ సమానంగా ప్రమాదపేతువులే.

అమ్మాణీ పాదాలు నడుస్తోన్నట్టులేవు. సిద్ధిలేపము పూయడంబు చేత అప్రయత్నంగా, అపెను తీసుకుపోతోన్నట్టున్నై. దివ్యావేశపూరిత అయి యుండా లామె, అక్షణంలో. అమాత్రం గ్రహించే సదవకాశం జార పెట్టుకొని యువకుడు బుర్రలో తగ్గసంఘర్షణ రేపుకున్నాడు. అపె ప్రకర్తనలో దోషనిర్ణయించేయగడగాడు. పర స్త్రీ పశంసను సహించలేని సంకుచిత స్వభావురాలూ, ఈర్ష్యాభూపూ నట. ధర్మకర్మ పరతంత్రుల యింట బుట్టిన బిడ్డే కావచ్చు. మనోవి కాసం ఘృగ్యమట. మాట్లాడుతోన్న పెద్దమనిషిని తడిపిపెట్టి, వస్త్రానన్న మాత్రాన విదపకుండా నెల్లిపోవడం, కనీస మర్యాదల నెఱుగని అజ్ఞత, అసభ్యతానట. కొద్ది సంభాషణలో కాసంత శృంగార రసోద్దీపన కావడం తర్వాతగా, 'మొగాడు పెంటపడకపోతాడా' అని మగుడు మల్లిపూపాదరింటికి దారట్టడం చిలిపితనమో, నీతిబాహ్య మైన స్వేచ్ఛాప్రవృత్తి కావాలట. ఇక్కడ నిలబడి ఈదోమల చేరీజు వేస్తూ కుమలకపోతే, ఒక్కఅడుగు లెక్క ఒక్కఅడుగు అటువేసి చూడరాదూ! అమ్మో ఏకాంత స్థలంలోకి అడపిల్లు వెతకవెళ్ళడం అనార్య ప్పని. తనపెద్దమనిషితరహా చెబ్బుతింటుంది. 'వెళ్ళడమా, వెళ్ళకపోవడమా?' ఈసమస్యను మెడకుకట్టుకొని సంకట పడ్తోన్నాడు. శృంగారరంగంలోనూ ఉంటారన్నమాట, హుమైట్లు' పాత్రలు.

చూచాడు, చూచాడు పదినిమిషాలైనా ఆమె జాడా, జవాబు తెలియకుంటే, మరెవరు చూడ్డ లేదుగా, తెలియచి రెండడుగులలు వేశాడు. అహో! ఏమిది? ధ్యానస్థిమిత్రులయి మోకాళ్ళమీద కూర్చుని, మునుత మస్తాంతో ఏదో మొక్కుకు మొక్కుకులితుతోంది. ఆశ్చర్యపడి నిలబడిపోయాడు.

అంతలో లేచి అమ్మాణీ మొక్కుచుట్టూ ప్రదక్షిణలు చేసింది. ధ్యాన ధారణామలలో లగ్నమైయున్న కన్యకు చూచినకొద్దీ తా నాపె గుణాల సంపదను శంకించినందుకు పశ్చాత్తప్తపడ్డనాడు. ఆపె మోములో పరమ పవిత్రకాంతులేవో ప్రసరిస్తోన్నై. ఆపె భక్త్యానందం పరమశృతి స్వరూపమై అతడి అణువణువునా నిండిపోయింది. హఠావిద్యాభ్యాసీ అయినా, ఈయువకుని అంతస్సు వైదికధర్మావలంబిని. ఈతడు పూర్వహైందవ సంప్రదాయాభిమానేమో, అమ్మాణీ పూజాదికముల చూచినంత, అతడి హృదయంలో స్వచ్ఛస్థిగ్ధనిర్మల భావతరంగములు పుట్టినవి. అట్టి సహృదయత యొక్క రసమయరూపమేగా, ప్రేమ. ఆపె ధ్యాననిష్ఠలో అడుగుడుగునా వ్యక్తమైన అమానసికానుసంధాన మాత్రాది హృదయానికి ప్రేమ బంధమైంది. ఎట్టి పవిత్ర ప్రేమ!

ప్రేమస్థావిత హృదయుడైన యువకుడు అమ్మాణీ సుద్దేశించి “నన్ని చ్చట నిలేస్తేవి. నీదోరణే నీదా?” అని అడిగాడు.

నిదనుంచి మేల్కొన్నట్టు చకితయై, “స్వామీ! నాదోరణి కా దిది. దైవసంకల్పం. మిమ్ము దీసుకొచ్చినదాన్నీ నేనుకాను, నిలేసినదాన్నీ నేను కా”నంది అమ్మాణీ యింకా పూర్తిగా విపూరిత కళ్ళతోనే.

అతడి కీ మానోనెలిబుల్గు ఆర్థం కాలేదు. “నీవిషయం నా కాంక్షోద్యమ కల్గించింది. ‘అగండి వస్తూన్నా’ననే నాచెప్పకుండా వెళ్ళి అప్రదక్షణలేమిటి, నాకేమీ బోధపడలేదు” అన్నాడు.

“క్షమించండి. మిమ్మిచట వీడి వెద్దున్నానని నాకే తెలియ గవుడు. అప్పటి నామానసికస్థితికి మీరు కీర్తించిన కన్యాయే కారణం. ఆకన్య నేను ఏకాదరలము కాకపోయినా, ఆపె నాఅక్క. మీరు నెలవిచ్చిన బుధవారం ఆపె మాయంటికే వచ్చింది. ‘కుమారి’ అంటాం ఆపెను, ఇహనో యిప్పుడో యిక్కడకు వస్తుంది. కదంబాన్ని ఆరాధిస్తే కన్యల అభీష్టం

సిద్ధిస్తుందనీ, కన్యల కావ్యక్షయం సంధానకర్తగా సహాయపడి సద్గుణ శోభితుడైన వసుని వెతకి పట్టి తెచ్చి వస్తున్నదని, అపెయే నాకు కదంబ మహత్యం వినిపించింది. అపె ఉపదేశానుసారం నేను మూడురోజులు కదంబను పూజించి. ప్రదక్షణలు చేసేసరికి, నాకు పూజార్హులైన తమ...'' అని, అంతలో 'స్విచ్ ఆన్' చేసినట్టు చలుక్కున నాలుక నొక్కి సుకొంది.

అలోచనానిరుద్ధవచనయై, తిరుగా అయకొని, "కదంబ కన్యలకు ప్రత్యక్ష దైవమని, మా అక్కవాక్కు వేదముక్కు అని యింతకన్న ప్రమాణ మేమి కావాలి? అన్న భక్తి తత్పరతలో వివశనై మిము వీడి, మీయెడ ఆపచారము చేసిఉండును. మన్నించమని కోరుతా" నంది అమ్మాణీ.

తాను కోరిన ప్రామాణ్యాలు, అపేక్షా నైర్మల్యం, నైతిక సౌందర్యం సంస్కార విశేషం వినమ్రత ఈకన్యలో లభ్యమైన అన్నఉత్సాహంలో యువకుడు ప్రణయగీతాలాపన ప్రారంభించునేమో, అంతలో కంఠం మూగ పోయింది. కంఠంముడి సహితం సర్వావయవాలు నేత్రాలై వికసించినవి.

బాలభాస్కరుడు దుదయిస్తోన్న దెసను, కుమారిక భానుదీప్తితో పూదోట కవాట సామీప్యంలో ప్రత్యక్షమైంది. కొమ్మలో కోయిలజంటలా కలకల్లాడుతో దృఢానురాగ పాశ బద్ధులైన ఈయువతీయువకు లామెకంట బడ్డారు. కదంబ సాన్నిధ్యంలో తదనుద్దేశిత సమావేశం, అమ్మాణీ పూజా ఫలమేనని కుమారిక హృదయం పున్నమినాటి సంద్రమై పొంగింది, అమ్మాణీ ప్రేమధృక్కులతో కుమారికను వీక్షిస్తూ, 'యీపెయే కాదా?' అన్నట్లు యువకునివంక చూచింది.

"అహ! చతుర్వేదిగారు మారంగాలయాని కొచ్చారే, ఇది మాకు పర్యదినం" అంటూ హర్షాశ్రులతో వారిని సమీపించింది కుమారిక. .

అప్పట్ను మహాదోల్లాసంగా స్వాగతమిస్తోన్నట్టుంది, కుమారిక హస్తవిన్యాసము.

అపెపేరు తెలియక ఎంతోయిబ్బంది పడ్డాడు తాను. తన పే రాపెకు ఏలా తెల్సిందని అడుగుతూన్నట్టు అపెవంక ఆశ్చర్యచకితుడై చూచాడు చతుర్వేది.

"పేరువ్రాస్తే పెట్టిపోదని, అట్టవేస్తే పుస్తకం గట్టిఅని, విద్యార్థి

వాసనలివి. దిగ్రీసహితం మీరు పెట్టేమీద చేరు వేయించుకున్నారగా, ఎవరూ మీపెట్టేనూ కాదనలేరు, మీదిగ్రీసీ కాదనలేరు. మీసైకిల్నూ కాదనలేరు. దానిమీద మీపాడి అక్షరాలు చెక్కిఉన్నై. మీపాద రక్షలూ అనమా లే. ఎక్కడపడ్డా మీకు తిరిగొస్తే ”

చతుర్వేది సాభిప్రాయంగా ఆపవంక చూచాడు. ‘కృతజ్ఞత’ చెప్తోన్నట్టు.

“అమ్మాణ్ణీ, నీలాగే మీరు అంతా ఒబ్బిడి అమ్మా!” అంది కుమారిక.

“త్యాగశక్తి జనస్తుత్యం కాని, ఒబ్బిడి ఎంతవత్తి చెప్పినా, ‘నెగటివు వచ్చు’ మాత్రమే” అన్నాడు చతుర్వేది, ప్రశంసాగర్భిత దృష్టితో కుమారికను తిలకిస్తో.

“అక్కా! ప్రాణానికి తెగించి ఒకవృద్ధుకు స్టేషన్లో ప్రాణదానం చేశావట. నాకూ అమ్మకూ అమాటే చెప్పావు కావేమే?” అంది, అమ్మాణ్ణీ.

“కర్తృత్వాభిమానం వర్జనీయమని అన్నారమ్మా స్వాములు. పుట్టిన కుటుంబానికి పెరిగిన సమాజానికి శరీరం ఋణపడిఉంది. ప్రాప్తించిన సేవారూపంలో మనమా బాకీ తీర్చుకోవాలి. శరీరం ఈశ్వరదత్తమైన పనిముట్టుఅనీ, ఈపనిముట్టునుతత్ ఋణవిముక్తికి ఉపయోగించాలని స్వాముల ఆదేశమమ్మా. అబలమంటో ఒకపేరు అడ్డుపెట్టుకొని, ఆపత్నమయాల్లో నైనా, సంఘానికి ప్రయోజనకారులు కాకపోవడం, నాగరికతంటో ఒక భేషజభావాన్ని అడ్డుపెట్టుకొని సహజశక్తి సత్తువల వినియోగించకపోవడం ఉన్నత కులాల భారత స్త్రీలకు ఆభ్యాసమయింది కాబట్టి, నేను మోటు పనికిదిగబూనడమే వింత గాతోచి చతుర్వేదిగారు గోరంతను కొండంతలుగా ఉత్పేక్షించి ఉండాలి. నాచేసింది అంత ఘనకార్యమేమీ కాదు. ఉదారహృదయులు, చతుర్వేదిగారు మనకు చనువిచ్చి ప్రశంసించారు కదా అని మన మా పదవికి అర్హుల మనుకొనరాదు. అది వారియోగ్యతకు నిదర్శనం గాని మన అర్హతకు కాదు” అంది కుమారిక.

“అది వారి యోగ్యతతో అర్హతతో కాని, వారు నిన్ను ప్రశంసించిన తీరు భాషలోను, భావంలోను, కాత్యాయనీ స్తోత్రం చేస్తోన్నట్టుండే. చెప్తే నమ్ముతావో లేదో కాని అక్కా, స్టేషనుల్లో నువ్వు సాధించిన ప్రాణ

రక్షణ కార్య వింటోంటే మొన్న నీవు చెప్పిన మహిషాసుర మర్దన చూస్తూ న్నట్టు బెదిరిపోయిందే గుండె” అంది.

“ఎవండీ చతుర్వేదిగారూ! మా అమ్మమ్మని ఒంటిదాన్ని చేసి అల్లాంటి మాటలు చెప్పి జడుసుకోకొట్టడం ఏమిన్యాయమండీ!” అంది కుమారిక నవ్వుతో.

“కాని అమ్మమ్మ గడుస్తనం చూచారా? నాకు మహోగ్ర స్వరూపిణి మహిషాసుర మర్దని పోలిక అంటగట్టిందీ. ‘కదంబసాన్నిధ్యంలో మీరు భయులు ఉన్న స్థితిలో పార్వతీ పరమేశ్వరులను తలపించారు’ అంటానని ఎరుగును అమ్మమ్మ. తానేమో సాత్విక స్వరూపిణి పార్వతి అయిందిగా! మీ సందర్శన ఫలితంగా మా అమ్మమ్మ మాటలు నేర్పొందండీ” అంది కుమారిక.

“నా సందర్శన ఫలితం కాదు. అదంతా మీ శిక్షణ ఫలితమేనని ఇప్పుడే అంది” అన్నాడు చతుర్వేది.

ముగ్గురూ నవ్వుకున్నారు.

“అమ్మమ్మ, చతుర్వేదిగారికి వనసాచ్చిన పూలు కోస్తోండు, తృటిలో వస్తా”నని చెప్పి కుమారిక యింటికి వెళ్ళింది.

అమ్మమ్మ చతుర్వేదులు విడివిడిగాను. మధ్యమధ్య కలసి పూలు కోస్తోండు డగా కుమారిక వచ్చింది. కూడా, నెమలికి శృంగురటి, హారతిక రూప బిళ్ళల పొట్లం తెచ్చింది. ‘రంగదర్శనం చేసుకుందాము రం’ డని, కుమారిక చతుర్వేదిని అమ్మమ్మని గర్భగుడిలోకి తీసుకెళ్ళింది. అలవాటు కాబోలు, అమ్మమ్మ కుమారిక సరసకు రాబోతే, అమ్మమ్మ చతుర్వేదికి ఎడమ ప్రక్కగా నుంచోపెట్టి, కుమారిక వారిద్దరుకు ఎదురగా రంగసాన్ని ధ్యంలో నుంచుంది. అమ్మమ్మ కుమారికలు కన్నెరకంతతో రంగస్తవం చేశారు. చతుర్వేది చక్కగా, స్వరయుక్తంగా మంత్రపుష్ప మాలా పించాడు. తన్మయావస్థలో నున్న కుమారిక చిత్తైకాగ్రతకు అచ్చగువొందాడు. సురటిని, కుమారిక పనుపున, అమ్మమ్మ చేతికందీయడంలో, కాడుమటుచ కాబోలు, చతుర్వేది ముఖమండలంలో నూత్న వహుస్పర్శానందం తాండవించింది. హారతిక రూప బిళ్ళల వెలిగించి, అమ్మమ్మ కుమారికలు మంగళం పాడారు.

రంగారాధన అయిన వెంటనే, 'మరిసెలవ'ని చతుర్వేది ఒయర్దేరాడు. కుమారిక అమ్మోనీని చూచి నవ్వుతో, "గృహిణిని కానున్నదానివి, యిదా నీ నేర్చిన మర్యాద? చతుర్వేదిగారికి కబుర్లు చెప్పగలిగావు కాని కాఫీకి ఆహ్వానించలేక పోయావే. అమ్మగారు మన మువ్వకొఱక ఎదురు చూస్తోంటారు. నీవు తొందరగా వెళ్ళి, పలయు సద్దుబాట్లు చేస్తో ఉండు. నేను చతుర్వేదిగారిని నీవెనకనే తీసుకొస్తా"నని అమ్మోనీనిపంపి వేసి, అమ్మోనీ స్వభావ సౌజన్యాదులను, నిష్కాపట్యాన్ని ఉగ్గడిస్తో, కుమారిక చతుర్వేదిని నీతమ్మగారి వద్దకు తీసుకొచ్చింది.

చూపులు గుళ్ళోనే అయి, కథ గర్భగుళ్ళో పాణిస్పర్శన పర్యంతం వచ్చినా, ఇంటివద్ద స్థానింగు, పెండ్లిమాపుల సన్నివేశంలా కన్పించిందో, కాక నీతమ్మగారు కనుసంజ్ఞ చేసిందో, అమ్మోనీ పెళ్ళికూతుళ్ళ ఫోజులో, లజ్జాక్రాంత సర్వాంగయై మూగనోము పట్టింది. అమ్మోనీ చతుర్వేదులకళ్ళు మధ్యమధ్య భాషించుకుంటోన్నాయేమో కాని, పెదిమలు విడలేదు. రివాజుగా పెండ్లిమాపులకు ఆహ్వానితుడైన యువకుణ్ణి ఆవబోయే ఆత్మగారు పలకడించే తీరుమాటలు యిక్కడ వప్పవేమోనని నీతమ్మగారూ మానముద్ర వహించింది. ఇంటివాళ్ళూ, ఆతిథీ కూడా నిశ్శబ్దప్రేక్షక పరిస్థితిలో పడ్డోన్న యిక్కట్టును బాపుటకు సముచిత సంభాషణను కుమారిక సాగిస్తుంటే, చతుర్వేది కాఫీతంతు కానిచ్చాడు. పెళ్ళిమాపుల వాలాయితీ అయింది.

వీడ్కోలు సమయంలో కుమారికముందు వీధిలోకొచ్చి, చతుర్వేది నైకిల్లుదులిపి కాలితో చైనసరిచూచి, బెల్ వాయిచి, చతుర్వేది పెట్టు దిగ్గానే దాన్ని అతడి కంపించింది. కుమారిక చేసింది బహుస్వల్పకృత్యమే కావచ్చు. అంత ఆవసరమైనదీ కాకపోవచ్చు. కాని స్వపరభేదరహితమైన ఒక సోదర సోదరీ చుట్టతీకం, చనువు చతుర్వేది కాపె సపర్యలో గోచరించిన్నై. ఊడిగంలో పరిచారికలు లేకనా, సత్యభామ 'ఘనుఎయిడ్డు' పరికరాలు భారీఎత్తున తెప్పించకనా, సర్వభూత కోటిబాధా తలన్నట్టు కొని చెక్కు చెదరని ట్రిజగద్రక్షుడు కృష్ణుడు, బ్రేలి రెండు రక్తపుబొట్లబాధ సైరింప లేడనా, చీరకొంగుడింపి అద్దవలసినంత అగత్య మేమొచ్చింది బ్రాహ్మణి కానాడు? అదే హైందవకుటుంబ సోదరసోదరీల ప్రేమ. కాల

వై పరీక్షించేత, ఒకపుడు శత్రుస్థానంలో పడ్డా, నావాళ్ళని సతతం దేవుళ్ళాడే ఒకదయ్యాద్వైవ్యం సంబంధి సోదరి. అంతట, ఏక కార్యసంసిద్ధికి ఆయత్తపడ్డోన్న ఆనోన్యతతో కుమారి కాచతుర్వేదులు మాట్లాడు కొంటో ఊరుచివర కెళ్ళిన తర్వాత, కుమారిక చతుర్వేదివద్ద సెలవుతీసు కుని యింటికి మళ్ళింది.

పరుగుపరుగున యింటికొస్తోనే, కుమారిక నీతమ్మగారిచేతుల్లో చేతులు వేసి “వరుడు నచ్చాడా అమ్మగారూ! శుభ్రంగా స్వరయుక్తంగా అలయంలో మంత్రపుష్పం చెప్పాడు. అమ్మణీ, చెప్పావా అమ్మగారితో? పేరు చతుర్వేది. అదేమి శుభసంఘటనో. వేదపారాయణం. అయ్యగారు వంకర్లు పెట్టలేరు. అందుకు చెప్పాను. బియ్యం పరీక్షించాడు. రెండుపంటలూ పండే పల్లభూమి అయిదు యకరాలు. అంతా ఒక్క ఫర్లాంగులో గ్రామానికి మరో రెండు ఎకరాలు మెరక ధరింపాల్సివస్తే, అదైనా. మరి గుణరూపసంపదలు మీరే చూచారుగా. వక్కలే యిబ్బంది చెప్పకోవద్దూ. అప్పగారి యాజమాన్యమట. అవిడగారు పట్టు విడుపు తెరుగని తిక్కమనిషట. అవిడ కేవిషయంలో మనసు నొవ్వకుండా, నేను కనిపెట్టి విడిదలోనే ఉండి చాకిరి చేస్తే అదరసత్కారాలతో అవిడను ముంచెత్తేస్తే, తిక్క ఎవరిమీద, ఎందుకు చూపెడ్తుందో చూతాం. మీరు ‘ఔ’ నంటే ఈసంబంధం నిశ్చయమైనట్టే. రేపటెల్లుండి అయ్యగారు పెండ్లిమాటలకు రాగలరని చెప్పేశాను కూడా. కాని అయ్యగారిని మీరు పంపేటపుడు, మనకు ఈతనితో కల్గినపరిచయవృత్తాంత మేమీ పైకి రానీకండి. మనపరిచయ వివరాలు తెల్సీ తెలియకా అయ్యగారచట, వాటినియెత్తి మాట్లాడబోతే, ఔచితభంగం వాటిల్ల వచ్చు. అనుకోని సంశయాలు ఉత్పన్నం కావచ్చు” అంది.

అమ్మణీవంక చూస్తో, “ఇంతకూ అమ్మణీ పూర్ణాంగీకారం మనకుంది అని మనం భావించవచ్చేమో! అమ్మణీ అంతర్యం కనుక్కున్నారా?” అంది కుమారిక.

అమ్మణీకి సిగ్గుకొంది. “గుళ్ళో ఏమైందో యింతసిగ్గు?” అంది కుమారిక.

“అదీ నీకే తెలియాలి. పెండ్లి కొడుకు మేఘాల్లోనుంచి ఉరికాడను కుంటానా? నీచెల్లాయికి వరుణ్ణి తెచ్చింది నీమంత్రశక్తినని, ఎంత పాత

కాలపుదాని నైనా తెల్పుకోక పోయానా? గుళ్ళోగూఢపుతాణీ తెలియలే సనుకుంటున్నావా? రంగడి సాన్నిధ్యంలో ఖాయంచేసే, చతుర్వేదిని నాకు చూపెడ్డివాయిరి. ఇప్పుడు నీవా తణ్ణి సాగనంప జెల్సినపుడు, ఆలయవృత్తాంతం, నీవువాచ్చేరోజున తటస్థించిన స్వేషనవృత్తాంతము, భాసగుచ్చినట్టు అమ్మణీ నాకుచెప్పింది. కుమారీ, పెండ్లిమాట ఆటించు, దాకేపొయ్యేవాడికి ప్రాణంబలేయాల్సినంత అవసర మేమొచ్చిందమ్మా నీకు స్వేషణ? తానుబ్రతికిగదా సమస్తపురుషార్థములు సంపాదించుకోవలె.

న్నుమాని పరుల రక్షింపవలెననుట, ఏటిసీతి? స్వేషన్ పర్యవసానం మరో విధమైతే, మాబోట్లం ఎంత సంపద్నర్వాన్ని కోల్పోదుమమ్మా!” అని అశ్రులురాల్పింది నీతమ్మగారు.

“ఇక నెన్నడూ అట్టిసాహసాలు కొడిగట్టనని చేతులో చెయ్యి వేయాలి” అని నీతమ్మగారు చేయి చాచింది. “ఈ పరిణయం మాట మాత్రం ఏమిచేశావు? అమ్మణీ నాబిడ్డే అను. నీకూ పెళ్ళి యీడేగా! దానికన్న ఒకటో, ఆరో నీవే పెద్దగా. స్వవిషయం విచ్చరించి, అమ్మణీ కాతణ్ణి నీవు సంకల్పించే త్యాగమాత్రం ఏం బాగుంది? ఇదిమాత్రం తన్నుమాలిన ధర్మం మొదలు చెడ్డబేరంకాదా? చిత్తశుద్ధితో నిన్నడుగుతున్నానమ్మా” అంది నీతమ్మగారు.

అమ్మణీకి కూడా ఈసంచేహం కల్లతోవచ్చిందేమో కుమారికడంక చూస్తోంది.

“అమ్మగారూ! అదుగో అయ్యగా రొస్తోన్న సవ్వడి. వరుడు నచ్చాడా అన్న మాటకు సమాధానం చెప్పారుకా” దంది కుమారిక.

“ఇంకా అడుగుతావా అమ్మాయీ! మితభాషి, పెద్దమనిషి. పండిన బత్తాయి ఛాయ” అంది నీతమ్మగారు.

“అయితే అమ్మణీ అదృష్టం పండిందనండీ, మరీ సందేహాలూ పెట్టుకోకుండా. కదంబను ధ్యానంచేసింది అమ్మణీ కాని నేనుకాను. అమ్మణీపూజాఫలమీ సంబంధం అని నేను మనోవాక్కాయకర్మలా నమ్మా” నంది కుమారిక.

“కుమారీ, కదంబ కథ నిజం చేశావమ్మా. కదంబ మహాత్మ్యం కన్య లకు చాటవమ్మా” అంది నీతమ్మగారు.

5. ఇదేదో తయారుతిన్న చెయ్యేనేవ్!

బ్రాహ్మణ్యం శ్రౌతధర్మ మాటు లగుతున్నారని, అనాటి కానాడు కులాలు సంకరం సర్వంజగన్నాథం అయిపోతోన్నాయనీ ఎలాచ్చి తానూ రావి చెట్టుకింద యింటి అవదాన్లు మాత్రమే పదహారణాల శ్రోత్రియు లం దిగడ్డామని రామకాస్తురు గారి కోపెద్ద అహంభావం. తిదవగుణ కాం జాన్నే 'కుమారిక బ్రాహ్మణకన్యేనా?' అని శంకి పెట్టుకొన్నాడు కాబోలు, అపెనంక పడేపడే చూస్తూన్నాడు. ఓనాటి స్వర్ణసంధ్యాకాంతుల్లో, కుమారిక శరీరచ్ఛాయ రామకాస్తురు గారి నేమి తబ్బిబ్బు చేసిందో, అన్నా చట రామకాస్తురుగారు భార్యతో, కుమారిక వీధిలోకి వెళ్ళగామాచి. "పెళ్ళీడు వచ్చిన కుర్రాడు రంగడు, పరీక్షలిచ్చి యింటికొచ్చే సమయం, ఇచ్చెవల్తే దీన్ని యిప్పుడు యింట్లోపెట్టుకు కూర్చుంటివి."

"అది హారతి కర్పూరపు బిళ్ళలాంటి పిల్ల అదేమిటండీ దాన్నాలా నోరుచేసుకుంటారు?"

"అదేనే, నేననేదీనీ, దానిసువాసన మనఅబ్బాయికి తగుల్తుండేమో ననే నాభయం."

"మనవస్తువు మంచిది. మనఅబ్బాయి యోగ్యుడు. మీభయం లేక పోతే మరెవ్వరిభయం అపిల్ల కుండదు. నా పూచీ."

"సారి, సరిపోయింది. మధ్య న్నాకంటించావ్. ఏళ్ళై చాటాయి."

"ఏళ్ళుగడిచై కాని, గుణా లేమితగ్గై లేండి. అమాట కొస్తే, ఈమాట మీకుతోచడంలోనే కనిపిస్తోంది, కళ్ళకు కట్టినట్టు కొంటితనం యెక్క డుందో. ఒక్కళ్ళం అనుకోలేదు. అదివచ్చి నపుడే నాసందేహం నాకుంది చెప్పవద్దూ. అది యోగ్యురాలు కాకపోతే నాకు ఉద్వాసమే ననుకున్నా."

మాటకు మాట, యితవరకూ సాగిగానిన నీతమ్ముగారు, వెనకటి

యాయనగారి అపత్యవోష మెట్టి పైకి తెచ్చేటట్టుం దన్న దిగులతో
“పోనీలే, పోనీలే” అంటూ తగ్గాడు రామశాస్త్రిగారు. అదైనా,
రామశాస్త్రిగారి అదటే కాని, సీతమ్మగారి కీనాటిదాకా కళ్ళించదగ్గ
పెద్దవిషయ మేమీ కాదు.

ఎప్పటిమూటో. ఆరే డేళ్ళ క్రితంమాట. అట్టే, ఈజోచ్చినపిల్ల
ఒకర్తుక, అప్పట్లో సీతమ్మగారికి దాసీపనికి అమిరింది. శ్రావణమంగళ
వారం. అది ఉబలాటపడి ముస్తానై సీతమ్మగారితో, రంగురంగుల జేబు
యమాలును, విస్సాటంగా చేత్తో ఊపునో, వాయనాలకళ్ళడం. యెక్క
డున్నాడో, రామశాస్త్రి చూచాడు. వాళ్ళు యిళ్ళుచేరడం అలస్యమై,
సీతమ్మగారు రాత్రివేళ, మడిగట్టుకోవాల్సివచ్చింది. వంటింటో ఉంది
“అన్నంవార్చి నెనగలు సాతాళించి యిస్తాను, వెళ్ళిపోక” అంటే.
అవయసుకత్తై వాకట్లో ఉంది.

దానిమంపతెగ, వాకిట్లో గుమ్మంధరపెట్టిన దీపం, అప్పుడే ఆం
పోనా! అన్నీ అల్లా దాపరిస్తే కష్టకాలానికి. అది బుడ్డిదీపం. దానీది
‘కెప్పు’ మంది.

సీతమ్మగారు లోపలినుంచి ‘ఏమే, ఏమే’ అంటూ దీపంతో వచ్చింది.

“ఎవడో దొంగ మెళ్ళో చెయ్యిపెట్టి పారపోయా” డంది దాసీపిల్ల.

కాని, ఏమీతెంపుకు పోయింది లేదు. దానికి సాయం, వీధితలుపు
లోపల గడియవేసి ఉంది. సీతమ్మగారు దీపం వెలుగుతో, భయపడ్డోనే,
ప్రక్కగదిలోకి చూస్తే, రామశాస్త్రిగారు శుభ్రంగా మంచంమీద
బాసినపట్టు వేసుకొని కూర్చుని ఉన్నాడు. నైష్ఠికుడే అయినా మంచం
మీద కూర్చుని జపంచేసే అభ్యాసంలేదు.

“అది అలా కెప్పుమంటే, అనుము మనుము అనకుండా కూర్చో
డానికి ఎలాప్రాణం వప్పించుండీ? కాకపోయినా” అంది అవిడ.

“తేలు అనుకున్నానే” అని తేల్చాకా డానున.

సరిగా అయిన కాలుసాచితే అందేవోట అయినగారి కాలిజోడే ఉంది
స్పందీ. అంతతో ఊరుకోవచ్చా, “ఈమాత్రానికి యింత అల్లరి
ఎందుకే?” అన్నాడు.

“ఈ మాత్రానికి అంటే, ఏ మాత్రానికి? దానిమెళ్ళో పరాయి చెయ్యి తగిలే, అది కంగారు పడదా? అది కెవ్రుమంటే నేను దీపం తేనా. మధ్యన మీకొచ్చిన అల్లరేమిటి? దొంగైనా, తేలైనా ఇంట్లోనే తచ్చాడుతోందాలి” అంటే నీతమ్మగారు దానీ పిల్లవంక తిరిగి, “అమ్మాయి! మాది దొంగలూ తేళ్ళూ మనిలే కొంపమ్మా. ఎందాకా నేను కాసుకు కూర్చో గలను. నువ్వీపాటికి మరోయిల్లు చూసుకో అమ్మా” అంది.

‘సిగ్గు సిగ్గు’ అంటే గదిగుమ్మం వంక చూస్తో దానీదాన్ని నీతమ్మగారు ఆ గాత్రే మానిపించేసింది.

“అంటే,” అన్నాడు రామకాస్తురుగారు.

“అంటే లేదు, గింటేలేదు. ఎవ్వరికీ, ఎవ్వరూ సమాధానాలు చెప్పకో నక్కటలేదు” అని అవిడ విసురుగా వంటింట్లోకి చక్కబోయింది.

నాటికి నేటికి వారింట్లో దానీది లేదు. కాని, భార్య భర్త లెండుకు రుసురుగలాడినా, అనాటి చీకటి చాటువెల్లి తలెత్తుతోంటుంది.

“పోనీలే, పోనీలే” అన్నారు. పోని అని సరిపెట్టుకోవాల్సిన పిల్లగాదు ఏమనుకుంటున్నారో. కుమారిక మణిపూస. ఏంచేసిందో చూచారుగా. వచ్చిన రెండోరోజున అది చేసినమొదటిపని, మీరు సంధ్యావందనం వార్చుకునేవోట, తులసికి కోటవేసింది. తులసిచుట్టూ దిమ్మవేసినట్టుందా? కోటఅన్న మాటను సార్థకంచేస్తోన్న అదోకరకం కిల్పం. మీరు సాయం సమయ సంధ్యావందనం చేసుకొచ్చిన తర్వాత, సైరంద్రీ, అమ్మాణీ ప్రతినిత్యం తులసీప్రదక్షిణలు చేస్తున్నారు. అమ్మాణీ కదో దీక్షగా అలవాటుచేసింది. అమ్మాణీని యింట్లోనుంచి కేక వేస్తినికద, మీరి పుడు మాట్లాడకూడదన్నట్టు సంజ్ఞ చేస్తే పరిగెత్తుకొచ్చి, ‘అవనేవో నేచెయ్య కూడదా’ అంది. అంత రహస్య మేయింటుందని దొడ్డిగుమ్మంకేసి చూశా. అమ్మాణీ ఏ కాగ్రచిత్తతో తులసికి ప్రణామం చేస్తోంది. అమ్మాణీకి ఇది పరకెంతనేపూ మహిళా మండలి పిల్లలతో కులాసాకబుర్లు, కేరంసు అటలు, నీనీమా పాటలున్ను. అమ్మాయిని ఎంత స్వల్పకాలంలో భక్తిమార్గాన్ని పెట్టింది, భావవికాసం కల్గించింది! దానిచెప్పడం సాంపే వేరు. తులసి, వాతావరణాన్ని శుద్ధిచేసే క్రిమిసంహారకు. దానిమాటుకు

దోమలూ వామలూ కూడా చేరవట. తులసి జీవన ప్రదాత కాబట్టే విష్ణువుకు ప్రేమరాలు అయిందట. ఇహపరాల సైతచక్కగా మేళవించిచెప్పింది!”

“మేళవించడం కాదు. మేళం కట్టోంది. లేకపోలే ఏమిటిది! బ్రాహ్మణింట రాత్రి పది, పదకొండుదాకా, యిదొచ్చినతర్వాత పాటలు పద్యాలు, నవ్వులున్ను. నిన్నరాత్రి రావెట్టుకొంద అవధాన్లు గుమ్మంలో కొచ్చి విస్తుపోయి, వెనక్కిపోయాడు. నేను తలవంచుకున్నాను” అన్నాడు రామకృష్ణుడు గారు.

“అయ్యో! వాపం, మా మూలాన్ని మీకెంత తలవంపులొచ్చె. ఇంట్లో పురాణంచదివించా కుమారిక! మీకెంతసేపూ అర్నధర్మమంటో, మడి మైళ్ళ పట్టిపులూ, గ్రహణచర్చలూ, ఉపవాసదీక్షలూ ఈశ్రోత్రియపు తిక్కలేకాని, భాగవత పారాయణ, పారమార్థిక చింత కావాలి కనకనా. ద్రౌపతీగజేంద్రాదులు అర్తభక్తులని, ఉద్ధవాదులు జిజ్ఞాసువులని, ధృవాదులు అర్థకాములని. ప్రహ్లాదాంబరీష జనకాదులు తత్వజ్ఞులని, యెన్నో భాగవత రహస్యాలు, అరటిపండు వల్లినట్టు చెప్పింది. త్యాగ సేవలే గృహసులకు పరమాదర్శాలని తెలుపుతో, మహాభారతంలోనుంచి, కపోతో పాఖ్యానం చదివి వినిపించింది.”

“అది చదవడం, మీరు వినడం. మంచి మిడిమేళమే తయారయింది కొంపలో. మీ పుక్కిడిపురాణాలకూ, కథలకూ పుణ్యలోకాలు దొరికితే మేమికలోర కర్మానుష్ఠానాల శ్రమ ఎందుకుపడాలి!” అన్నాడు అవధాన్లు.

“సాహిత్యోపాసనలూ, కళారాసనలూ అంటారే. అవన్నీ తాత్కాలికవిహి కానందాల నిచ్చేవిమాత్రమేనట. ఒక్కవేదవిహిత కర్మానుష్ఠాన పరులకే స్వర్గద్వారాలు తెలుచుకునేది. అవధాన్లుకన్నా తెల్సినవాడు కాబోలు మీరాడాళ్ళు” అన్నాడు రామకృష్ణుడు గారు.

“మరే, అయినే సర్వజ్ఞుడు మీకు మంచిసారధ్యం దొరికిందేలేండి. మీఅవధాన్లుమాత్రం తెలియకనే వ్రాశారుపోతన్న గారు. ‘కానని వాని నూతగొని కాననివాడు, విశిష్టవస్తువులో కాననిభంగి గర్భములుగై కొని కొందరు కర్మబద్ధులై కానరు విష్ణు.’ ఇంట్లో అడవాళ్ళు పురాణంచదువుకోవడం మీకు నామోషికి వచ్చింది. మీరేదో మహాచదివి వరగ బెట్టారనుకొని ,

మీకోసం వ్యాసపీఠతయారుచేసింది కుమారికి. గరుక్మాసితంతో నుచువు చెయ్యవలెనని. మిమ్మల్నిడిగి తులనీమహత్యం తెల్పుకోమంది. దాని కే తెల్పు మీతిక్క. దాని బుద్ధి ఎవరికీ రాదండీ. మీరు పూజచేసికొని, చెవు లోనో పిలకలోనో పెట్టుకోవడం చూచే అంటారా నందివర్ధనంచుట్టూ కలుపు లాగేసి, రెమ్మలనుపట్టినచీవ తీసేసింది. మీరుచెప్పుకుంటానే తులసి నందివర్ధనం మీకు ప్రీతి అని తెల్పుకొంది అంటారా?" అని అడిగింది.

"గాయత్రీసాక్షి నేను చెప్పలేదే. ఆపువ్వు పిలకలోపెట్టుకోవడం, తులసిదగ్గరనేను సంధ్యావందనం చేసుకోవడం చూసి చేసిందేమో! కాక పోయినా, ఒసేవ, ఎవరిమాటచెప్తోన్నా, మధ్యనోమాటు పనిగట్టుకు నన్ను అంటోండుడం, మాబాగా అలవాటైందే నీకు" అన్నాడు.

"ఊరికే అనను. అపిల్లమాత్రం భక్తి, జ్ఞానం యేళ్ళుగడచిన మనకు లేవన్నా. పైగా దానికి పేర్లుపెడతాం" అంది నీతమ్మగారు.

"అవును దాన్ని ముప్పొద్దులా మేపుతున్నావు. పనిలేనిమంగలి సామ్యంగా అది వొడ్డంటమొక్కలు మొటికలు చూస్తూ తిరిగితే, అనిరవ్య సారమంతా జ్ఞానమంటావు. కూనిదీర్ణాలతీస్తూ కూర్చుంటే భక్తి అంటావు. దాని తోచితోచని పనులకు పెద్దపేరెట్టి, క్లాఫించపోతావు. ఊరుకో!" అన్నాడు.

"అన్నా! తోచితోచని పనులూ కుమారిక చేసేవి! దాని కార్యా చరణవిధానంలో ఒకప్రత్యేకపోకడ, పంఫిణీ కన్పిస్తే. కాలవ్యయనూచిక వ్రాసిపెట్టుకున్నట్టు, ఆమెచేసేపనులలో సమయపాలనం, క్రమం, నియ తత్వం, అప్రమత్తత గోచరిస్తే. చైనందినకార్యక్రమ మంతా నియమబద్ధం. అంచేతనే మధ్యాహ్నం కాలం కొంత, మీకు తెలియదులేండి, మీరుగుర్రు నిద్రమీదఉండేవేళ, సద్గ్రంథపఠనకు విడదొక్కుకుంది. నిత్యగ్రంథా ధ్యయనం దాని నీమాల్లోనే."

"అందుకునే తోచితోచని పనులన్నా. ఒక్కకానికీ కలిసొచ్చి దేమండే దీనిలో" అన్నాడు.

"అదీలేకపోలేదు. ఒకపూజావిధానంగా, నూత్రయజ్ఞమట నూలు వడకుతుంది. రోజు కిన్నిచిలప లని, యేమ్రమెక్కుబడిగానో, దానితో

పాటు అమ్మజీకూడా వడక వలసివస్తోంది. స్రుతిపనికి తేలికమార్గాలు చెప్పి పనివాండ్రు తలలోనాలుక అయింది. వాళ్ళతో ఎంతకలుపుకోరు తనంగా ఉంటుందో. ఇదివరలో తట్టతగలేతగా పనిచేసేవాళ్ళు, యిపుడు కుమారికప్రక్కనుంటే, పనిపట్ల ఎంతోఉల్లాసం చూపుతున్నారు. పని ఏదైతే, మనుకారంగా చెయ్యాలంటుంది. కీర్త్యాపక్షిల్ల నిచ్చేది వృత్తి గాదు. దానినిర్వహణాపేక్ష, విధానం అని దృక్పథంమార్చేసింది. దాంతో ఎవరిపనివాళ్ళకు గౌరవప్రదంగా కనిపిస్తోంది. పనిమనుష్యులు తలెత్తుకు తిరుగుతున్నారు. గ్రహచారమంటో ముక్కుతో, మూలతో, కాళ్ళీడ్చుకుంటో వాళ్ళు పనిచేసేవారంటే, కారణం మన చేత కానితనమే నని యిపుడు, ఈవీధియల్లాండ్రందరమే తెల్పివచ్చింది. దీనిపని మీకంటికి తోచితోచనిపని అయింది. అది నాఅదృష్టం” అంది నీతమ్మగారు. “తోచీ తోచని పనులని సుశువుగా తోసిపారేశారు. ఇంతలోనే కాళ్ళు అరిగిపోవు. ఇల్లా దొడ్లోకిరాండి. అదక్షిణదిశను పారిజాతం నాటింది. ‘మొదట్లుగుంజతే జలజలా పుష్పవర్షంకుడించే చెట్టు దొడ్లో ఉండడం అతిశయం కాదండీ’ అంటో పరంపదంగా నాటిందా మొక్కను.”

“తులసికోట వేసి తులసీమహాత్యం చెప్పమందన్నారు. నేను పురాణ పారాయణ చేయటంలేదని నన్ను నిలేశావు. పారిజాతంవేసింది. తిమ్మ కవిగారి పారిజాతాపహరణం చెప్పమని ముక్కుపట్టుకుంటుండేమోనే. యీకాడినుంచి, నీకు నేను శృంగారసాహిత్యం వినుపించటంలేదని మీదడేటట్టున్నారు నువ్వు. నువ్వు, నీపైకిరీని. దాని ఒక్కొక్క ప్రశ్నకు నేను ఒక్కొక్కకాస్త్రమో, సాహిత్యమో చదువుకుని కూర్చోవా లన్నమాట” అన్నాడు.

“అగోడకేసి చూడండి. ఎన్నెన్నిరకాల ఎన్నెన్నిరంగుల గులాబీ, చామంతి, మందారం, బంతి వేసిందనుకొన్నారు ? వీధిగోడమీదకు ప్రాక తుందట. వీధంటజెళ్ళేవాళ్ళకు, మారాన్నుంచే ఎంతోనయనోత్సవంగా రంగురంగుల పుష్పాలు, వత్తుగా చిక్కగా తివానీపరచినట్టుంటాయట. అపేరేదో మనపేరుకాదు ‘బోగేంబిలా’ లనో ఏదో చెప్పింది. అవి కళ్ళ మొక్కలట అంది” నీతమ్మగారు.

“అబ్బీ, యిచ్చెత్తో గట్టిదేనే, వాటికి బోగంజాతి మొక్కలని పేరెట్టించన్నావు. బోగంకొమ్మలు కంటికి యింపేగా” అన్నాడు. రామ శాస్త్రులుగారు, అంగాస్త్రంతో పెదిమెలు తుడుచుకొంటో.

“మఁపరతనమొస్తోంది” అంది సీతమ్మగారు.

“కాదే కళ్ళమొక్కలంటే ముక్కుమొక్కలుంటాయా అని నవ్వాచ్చిందే” అన్నాడు.

“రాత్రి వికసించేపూలు ఎక్కువ పరిమిళమట. వాటిని పడకగది కిటికీబయట దక్షిణగాలిపాడలో వేసింది. జాడీ, మల్లీ, సంపెగలూ. ఎన్ని జాతుల సంపెగలో చెప్పింది. అపేర్లే మద్దొస్తున్నాయి. కనంగ సంపెగలు, కర్పూర సంపెగలు, సకలగుణ సంపెగలట. అపేర్లే విని యెఱుగం. అదేమిటండీ, ఆలా చూస్తారు?” అంది, అవిడ, ఆయనముఖంలో ఏంవికారం కనిపించిందో.

“ఏమీలేదే తెచ్చితెచ్చి మనవృద్ధాప్యంలో తెచ్చిపెట్టించే యీపుష్పల బాధ. పడేళ్ళక్రికం అయితేనా, అడిగావు?” అని అంగాస్త్రు నడు ముకు బిగించాడు శాస్త్రులుగారు.

“మనలోటే ఉండిటండీ సృష్టి. కోడలాస్తే. అబ్బాయికోడలూ అనుభవించరా? కలకల్లాడుతో ఉంటే, యిల్లా దొడ్డిన్నీ” అం దావిడ.

“మనయింటి సడగ్గదిబెంగ దీనికేమొచ్చిందే. అకే, కావనింది, అక్కటలేంది లేదటే దీనికి?” అన్నాడు శాస్త్రులుగారు.

ఆయనగారి మనోగతాంతర్యావపరిణామాన్ని నిశితంగా గ్రహించని సీతమ్మగారు “యికా నెమ్మదిగా బెంగ అన్నారా? పూలమొక్కలను కేవలం తల్లిసాణంలా వేయకళ్ళతో కాపాడుతుంది. విత్తనంమొలకెత్తినా, మొక్కమొగ్గతొడిగినా, మొగ్గవికసించినా బారసాలంత ఉబలాటపడుతుండడీ, అదిన్న హృదయం ఎంత అలౌకికక్రమంతో నిండి ఉందోకాని” అం దావిడ.

“బారసాల కార్యక్రమంకూడా దృష్టిలోపెట్టుకుందీ, అబ్బో దూరం వెళ్ళిందే, వ్యవహారం” అన్నాడు.

“దూరం వెళ్ళడమేమిటి, పూలమొక్కలమీద ఏదోప్రత్యేకశాస్త్రమే

తెల్పుకొంది అనుకుంటా. మొక్కల్లో కుటుంబాలుంటాయని, అంటు కట్టి కాళీయోత్పత్తట, బహురమ్యమైన పలురంగుల పుష్పాన్ని పుట్టించ వచ్చినీ యెన్నో చెబుంది.”

“చెప్పకేం, దూరదృష్టిమీదేవచ్చింది, బారసాలలు, కుటుంబాలు అంటు. ఇక్కడ అంటుకట్టడానికే వచ్చిందని. అంటుకట్టడానికి సిద్ధంగా ఉన్నావు నువ్వు.”

“సిద్ధంగా ఉండక, వెటకారంగా మట్లాడ్డా రెండుకు. పూలు అన్నా పూల మొక్కలన్నా యిష్టంలేనివాళ్ళుంటారా? అది పుష్పజాతుల అందాలు చెప్తోంటే వినాలి, చూడాలి. దానిబుగ్గలకు రంగువస్తుందండీ.”

“దాన్ని పొగడ్డానికి నీకంతానికి ఖంగూ వస్తుంది” అన్నాడు.

“ఎక్కడో లాకులదగ్గర చూచిందట. చెట్టుతాపువ్వేసట కుంకం చల్లినట్టు. మరోచెట్టుచెప్పింది. తంగెడుపొదరులా నిండాపూస్తుందట. పూసినపు డాచెట్టు, పండుముత్తయివలలా గుంటుందట. ఎంతముద్దుగా చెప్పిందండీ సామ్యం.”

“వినేవాళ్ళున్న కొద్దీ వస్తోంటాయితే ముద్దుమాటలు,” అన్నాడు కాస్తుర్లుగారు.

నీలమ్మగారు మరో రెండడుగులువేసి, “యిల్లారాండి” అంది.

“ఇక్కడినుంచే కనిపిస్తున్నాయే, పోనిదూ” అని, అంతలో “తెలియకడుగుతాను, యిష్టంనుకే! ఈమాచరమ్మలు దొడ్డంట. పువ్వుయెఱుగవు. కాయ ఎఱుగవు. నువ్వు తల్లోపెట్టుకోడానికీపనికిరావు, నాకు పూజకూ కావు. మోదుగురుప్పలైనా విస్తళ్ళకు పనికొస్తే. ఈగొడ్డు మోతు మొక్కలెందుకే, నీళ్ళతోడడం ఖర్చుంకాకపోతే,” అన్నాడు రామకాస్తుర్లుగారు, క్రోటల్లనుచూచి పెదిమినిఱచి.

“మాచరమ్మలంటే ఏమిటా అనుకున్నాను. అందం ఎఱక్కపోలేనని. గొప్పవాళ్ళు మేడచీడీలమీద, కిటికీకుండల్లోను, అపురూపంగాపెట్టి పెంచుకుంటారంటే వాళ్ళేమీ తెలియనివాళ్ళూ, మీరే మహా తెల్సినవారన్నా. అందం,” అంది, వెటకారంగా.

“యేమో. అవ్వీ ఫరంగీసంప్రదాయం. కిరస్తానీ మతాలవాళ్ళవి. అష్టం మకీ బ్రాహ్మణింట” అన్నాడు. కాస్తుర్లుగారు.

“ఇది బాగుంది, ఎవళ్ళేనానింటే నవ్విపోయేరు. మొక్కల్లోకూడా బ్రాహ్మణమొక్కలు. కిరస్తానీమొక్కలూనా, ఓలేటిక్కమీకు” అంది సీతమ్మగారు.

“పోనీ, తులసికోట చుట్టు ఉల్లితోట పెంచండి నవ్వు ఆదీను. నాకేం కావాలి” అన్నా డాయన.

“నాలుగు మొక్కలమనదొడ్లో వేసినందుకేనా కుమారిక కీర్తిష్టు. పాపం దానికేం తెల్సు. ఇంకా ఏవో అపురూపపు జాతులను పెంచాలని, వచ్చేటపుడు, ఆపూలచెట్టు విత్తనాలను ఒక పూదోటకత్తిని పట్నాన్నుంచి తీసుకు రావలసిందిగా అచ్చాయికి ఉత్తరం వ్రాయించుంది. శాస్త్రిపిల్ల” అంది సీతమ్మగారు.

“అ! అ! వాడిమాట తలపెట్టిందీ, యిహనేం. ఇది ఎంతకైనా తగించేనే. శాస్త్రిబాగులా, పాపం! మనమా, అదా! అనుకున్నంత అయింది, నా కూకే ‘డా’ జేయడే” అన్నాడు.

“విత్తనాలమాట అది అబ్బాయికి ఉత్తరం వ్రాయమంటే, మీరు తేలుకుట్టినట్టు అదరిపడ్డా రెండుకండీ?”

“విత్తనాలేనే, నీయిల్లు ఏవోకాను, మొక్కలు, వృక్షాలు. మహా వృక్షాలు అయ్యేది, శ్రీపురుషులమధ్య.”

“మనసుఖానికి మనసుంటిశోభకు అది పడ్తోన్నశ్రమ ఏమిటి, మీసలు గేమిటి? ఎండలేదు, కొండలేదు, దొడ్లో వేసిన మొక్కలన్నిటిని, ఏపూట కాపూట, మనదొడ్డి వెనకనున్న పిల్ల కాల్యనుంచి నీళ్ళు తెచ్చి తడుపుతోంది. ఒండ్రు మొక్కలకు బలమంటుంది ఇంకోటి ‘మరిచెట్టుసహితం పిల్ల కాల్య వంచ వరకు మనదేనమ్మగారు. మరెవరిళ్ళూ ధరినిలేవు. అటుఊరు లేదు. అచక్కడకూ దారికాదు, పరు లొస్తారనడానికి. అదిమనం వాడు కుంటే ఎవరిదేం పోయింది! మూడురుప్పలడ్డం వచ్చాయని అంతసౌందర్య సంపదను వదలుకోడం, ఎంత చేతకానిపని’ అని వాటిని కొట్టేసింది. ‘ఎందుకే ఎండనుపడి’ అన్నా వినుపించుకోదు. నిన్న నీరెండవేళ, యిట్టే అటుచూచా, అమ్మాయి కుమారికా మరిఊడలను ఉయ్యాలలా బిగించి చాల్లో ఊగుతో, మధ్యమధ్య పిల్ల కాల్యలగీటిని కాళ్ళతోచిమ్ముతో, కల

కలనవ్వో కలుగుచెప్పుకుంటున్నారు. వనక నల్లగా ఉన్నారంటే నమ్మండి. నెల కెంతఖర్చు పెట్టేమాత్రం ఆమ్మాణీ కిలించిసుకితన గణపగలం ? ఆమరిచెట్టు, దానినీడును లోతురేనిప్రవాహజలం. వేలు లక్షలుపెట్టి కట్టిన జమిందారి యింటకైతేమాత్రం, కావాలంటే దొరుకుతాయా ? మనయింటిఅందం నిన్న తెలిసింది. కుమారిక మనకళ్ళు తెరిచిందండీ” అంది నీతమ్మగారు.

“మనఅబ్బాయికళ్ళు మూయగలదే అంతఅందంగానూ” అన్నాడు కాస్తురుగారు.

“పోనిద్దురూ ఎంతఅందం సొమ్ముచేసుకోలేక పోయాం అనిపిస్తుంది” అంది ఆవిడ.

“అబ్బాయి దీనిఅందం సొమ్ముచేసుకోకుండా మాడు” అని ననిగాడు రామకాస్తురుగారు.

వినిపించివినిపించకుండా “అమాటలేమిటి?” అని భర్తనంటో “ఇంత అందం ఎప్పుడుతెచ్చావే” అని కుమారిక నడిగా. ఆమ్మాణీమీద ఎంత ఆపేక్షో, ‘దీనిఅందం యిప్పుడేమిచూచారు. ఆమ్మాణీతో ఉయ్యాలలోనేకూర్చుంటే అందమేమింది. పెండ్లిలో ఒకసాయింత్రం జహూవరుల నీఉయ్యాలలో ఊపి వేడకచెయ్యాలండీ. పెండ్లివారి స్త్రీలనందరిని యిచ్చటకు రప్పించి, ఈవేడక చేస్తానని మాటయివ్వండి’ అని కోరిందిలు ‘సరేనమ్మా’ అంటే ఆమెకళ్ళు ఆశ్చర్యమైతే.

“ఒహో ! ఇదేదో తయారుతిన్న చెయ్యేనేవ్. ఒకపూట వధూవరులు ఉయ్యాలఊగి, వాళ్ళదారిని వాళ్ళు బళ్ళుఎక్కినతర్వాత, అబ్బాయి, తనూ ఊగా అనకలదు అది చూచుకో” అన్నాడు కాస్తురుగారు.

మాట్లాడుతో వా రుభయులు మట్టిచెట్టుదగ్గరకొచ్చారు. హాయిగా, కక్షిణపుగాలి అందుకొంది. నీతమ్మగారితోమాట్లాడేటపుడు, ఒహపుడు కాస్తురుగారిబాల్యంలోని చిలిపితనం పొటకరించడంకలదు. చెణుకులు, చలోళ్లు చిలకరిస్తోంటాడు.

“చంపేశావే నన్నిక్కడను తోడుకొచ్చావు, తీరికూర్చుండి. ఇట్లాంటి ప్రకృతి శోభ మృతకాను సంచీవన మవుతుం దట, ఏ కాశీమజిలీ

కథలోనో చదివాను. తరులతాగుల్కూలు, పూలవాసనలు, మలయపకనాలు, నెలయేటిగానాలు, నవ్వు వినిపిస్తున్నావే, యివ్వండి కాంతామనోహర వాక్యాలు, ఆ వినవసోన్న పికకోకిలాలాపాలు, యిట్లాంటివోట తిరిగితే ప్రవరాఖ్యుడింటివాడికూడా మతోతుందట.”

“అబ్బో ఏమిప్రవరాఖ్యుల డీ! చెప్పి చెప్పి మిమ్మల్నే చెప్పాలి” అంది ఆవిడ.

“ఏనాటిమాటట్టుకొని ఈనాటిదాకా వెళ్తున్నావే” అని! కాస్త తేలిపోయాడు కాస్తుర్లుగారు.

ముభావంగా ఉండలేక పోవడంకూడా ఈపరిసరప్రభావమే కావచ్చు నేమో!

వెనక్కు తిరిగిరావడంలో ప్రక్కదొడ్లోని పశువులపాకకేసి చూస్తూ “అదేమే, పశువు లలాగ గోలచేస్తున్నాయి” అన్నాడు కాస్తుర్లుగారు.

“అలాగే లోపలిగుమ్మంలో ఉన్న కుమారిక వాటికంటబడించేమో. అదికనిపిస్తేచాలు పట్టపగ్గాలంకపు వాటికి. పరుగు పరుగున కుమారిక వాటి దగ్గరకెడే, ముట్టెలామట్టునే దానిచేతులమీద వేసి కళ్ళవప్పగిస్తే. కుమారిక వాటితో మాట్లాడుతోన్నట్టు, అవి అలకిస్తాన్నట్టు తోస్తుంది. అది వచ్చినతర్వాత మనబక్కమాడలు మక్కలైనాయి. రెట్టికిరెట్టి పాలు యిస్తోన్నాయి. సంపూర్ణాహారమిచ్చేగోమాత అంటో మనఆవును ‘సురభి’ అని పిలుస్తుంది. నిత్యం గోపూజ అమ్మణికి కుమారికకు కార్య కలాపంలోదే అయింది. ఎంతలో ఆవన్నీ కుమారికకు మచ్చికై నై. ‘పక్షుల తల్లి వినత’ అంటో అమ్మణికి కథనెప్పించి. పశుపక్ష్యాదులయందు ఎంత ప్రేమాదరాభిమానాలు చూపుతుందో చెప్పలేను. కుమారిక భూతదయ, చనువువెంపులు యేమోకాని, మనపశువులు పదిరోజుల్లో నన్నుమఱచి పోనా! పేదవాళ్ళం ఏమిపెట్టి పుట్టామోకాని మనకీపెన్నిధి ఏలా దొరికింది అనిపిస్తుంది” అంది సీతమ్మగారు.

“పిల్లనాణేంచూచే నేననెదీను, మనఅబ్బాయి మన్ని మఱచిపోకుండా చూడు” అన్నాడు.

ఇక సీతమ్మగారు కోపంపట్టలేక, “గంటమంచిచూస్తున్నా, ఒక్కవర

సనే కోతిపట్టారు అబ్బాయిని. పండంటి కుర్రాడు, గ్రామంఅమేషా వాణ్ణి తలమీదపెట్టుకుంటారు. ఏదో వాడిమీద పగపట్టినట్టు కన్పిస్తారు. ఇక యీషిల్ల సహృదయత, దైవభక్తి, భూతదయ, జ్ఞానంఏమిటి ! దాని కాలిగోటికిసరిపోము, యీసందావాక్యా లేమిటి ? మంచిచెడ్డలుచూరిస్తేనే గాని శిష్టులం కామనుకుంటున్నారలాగుంది, మీవరస ? అని చెరుమంది.

కాస్తున్న గారుకూడా, కిరక రాచూస్తో “నీకు చెప్పిఉండకపోవడం నాదే లోపం. నీవు బెంబేలుపడ్డావని నీకు చెప్పలేదు. అబ్బాయి కాలేజీలో ఏదో వర్ణాంతర, కులాంతర వివాహాలుచేయించాలని ప్రచారంచేస్తోన్న సంఘానికి ‘సెకర్టరీ’ యట. వాడి ఆధ్వర్యంలో అయిదారు ఆబాపతు వారి సంకరంపెళ్ళిళ్ళు ఆయాయట. మనవాణ్ని ‘అమర్నాద్దీసుంచి మళ్ళించడం ఏలారా దైవమా’ అని నేను కాదామోపడ్డోంటే, ‘ఈషిల్ల పెన్నిధి’ అంటో నువ్వు లేవదీస్తేవి. నీకుపుణ్యముంటుంది వాడిదగ్గరఅనబోకు. శలవుల కింటికొచ్చి, అమ్మగారి ధైర్యంచూచుకొని, ‘హైసరుమజ్జా దీన్నిచేసుకుంటా’ ననగలడు. యర్రగాబొర్రగా ఉంటేసరా, దీనికులగోత్రాలు మనికి తెలియవు. అసలు వాడే దీన్ని ఎక్కడో ఏరుకొచ్చి, ముందు మన్ని మచ్చి చేసుకొని మనయింటివద్ద ఉండమని పంపించి ఉంటాడు. అందుకే యి దిక్కడ యిన్ని లబ్ధులేస్తోంది. ఈగ్రామంలో యింతమందికోటిశ్వర్లు మేడలుమిద్దెలు ఉన్నవాళ్ళు, భూ కామంనులు, దాసదాసీజనం కావాల్సిన వాళ్ళు ఉంటోంటే, వెతుక్కుంటో, మనపర్ణకాలకే ఎందుకు రావాలో కూడా అడక్కుండా, ఇంట్లోపెట్టుకుకూర్చుంటేవి. మనకుచచ్చీచావు వచ్చింది. ఇదేదో మనఅబ్బాయి నాటకీ మే. ఏదోఅదర్భవివాహం, సంకరం, మాలకూడు వెలిగిద్దామని, యీస్లాపేకాడని నా ‘డౌటు’. అమధ్య ఉత్తరంలో ఏంవ్రాశాడోచదివాగా నీకు. ‘అమ్మ గారుపెద్దదవుతోంది. చాకిరీచేసుకోలేదు. బ్రాహ్మణ్యం అంటో దూడలకు గ్రామంకూడా మడిగట్టుకువెయ్యాలంటావు నాన్నా. ఇంటివాడకవునీరంతా అవిడేతోడు కోవడం పెద్దవయస్సులో ప్రమాదం. దేశంలో ఎక్కడామానుకున్న ఈహింస మనయింటినే పట్టి వేళ్ళాడ్తోంది. అర్ధరహితబాహ్యచారాలన్నీ అనర్థం. అబ్బోభాషవెలిగించాడు మొగాడు. శుభ్రమైనదాసీని కుదుర్చు

కోవడం ఆవసరం. యీ పాటికి అగుష్టిమీద ఉంటే శుభమైన మనిషి చాకిరికి దొర్లకపోదు. శరీరాన్ని హింసపెట్టమని బ్రాహ్మణాదేశం ఎన్నడూ కాదు. మీకు నేను చెప్పగలిగినవాణ్ని కాను' అంటో వ్రాశాడుగా. ఎప్పుడు వ్రాశాడో తెలసా? ఆ తేదీలు తర్జుమా చేయించా, రామకాస్తుల్లే చేత కానివాడు కాదు. రెప బెల్లండి పరీక్షలన గావ్రాసిన ఉత్తరం, అదటంచు. బ్రాహ్మణాదేశమంటో ఏదో వ్రాశాడు. అమాటలోనే వ్యాకిరణదోషం ఉందన్నాడటే అవధాన్లు. వీడికి తెల్సు మహా. బ్రాహ్మణాదేశమేమిటో, ఆచారాలేమిటో. నక్కపుట్టి నాలుగు అదివారాల కాలేదు, వీడు నాకు చెప్ప వస్తాడు. అర్జునుని ప్రబోధానికి అదిశంకరులు అవతరించాడు, ఏలా గైతేం, వీడూ, వీడి సంకరింపెళ్ళిళ్ళూను.”

“మరీ తల ఆడించకండి. అకుందనాలకు చెవిదిగువన చూపువానైనా పట్టులేదు” అంది సీతమ్మగారు.

“ఇంత సుపుత్రుణ్ని కన్నాక, కుందనాలూ చెవినుంచి లాగేసుకోవాలి. దేశతార్చన సంచీలోంచి సాలిగ్రామాన్నీ లాగేసుకోవాలి. సాలిగ్రామాలగనిలో గులకరాయి పుట్టినట్టు ఎవ్వంటి శ్రోత్రియకుటుంబంలో ఏలాంటి అపాంక్త్యముడు పుట్టుకొచ్చాడు! చుట్టూ ఎంతమంది మాల కూడు తింటోన్నా, ఏదైవీళ్ళు ఆవ్యవహితంగా, యాగవాలకుండా బ్రాహ్మణ్యాన్ని కాపాడుకొచ్చాను. అగ్నిహోత్రాలు ఆరనీయలేదు కొంపలో. తరతరాలనుంచి పేరెక్కిన నిష్పవంటి వంశం మనది. అనిష్టు మీద నీళ్ళు చల్లేవాడు, మనయింటనే ఉద్భవించాడు పుత్రరత్నం. పీడా పాయె” అంటో కళ్ళల్లోనుంచి స్ఫులింగాలు కక్కాడు. “అ! అ! ఉత్తరం ఏంమాతృభక్తిపూరితమైతే. లోపల ప్రతీఅక్షరం వేదనింద కక్కిడే. రాల్పీది రాలస్తో, నీకు నేను చెప్పదగ్గవాణ్ని కానంటో, చూచావా అనక్కవినయం. ‘నీకొచ్చిన ఏళ్ళకు నీకు తెలియాలిగాని ఓళ్ళు చెప్పనా, కుర్రాళ్ళు కూడా చెప్పాల్సిరానా’ అని వ్యంగ్యం ఒక ప్రక్క. రామకాస్తురుదగ్గరా వీడి నక్కజిత్తులు! రామకాస్తురు పేగులు తోడేస్తాడు. తారీఖులు తర్జుమా చేయించుకొని కూర్చున్నాడు అని ఎరుగడు పాపం. రెండురోజుల్లో కుమారిక వస్తుందనగా ఈ ఉత్తరం వస్తే

ఏమనుకోను? అప్పటికి ఇంతగ్రంథం ఉత్తరం వెనక పేరుకుందని మనం నానలేము. ఏమైతేం, వీళ్ళుకంటే సాగనిస్తే, బ్రాహ్మణ్యం గంగలో కలుస్తుంది. అదితథ్యం” అన్నాడు రామకృష్ణుడు గారు.

“మీరూ, రావిచెట్టుకింద అవధాన్లుగానూ తీశారు యింతగొప్ప అర్థం వాడిఉత్తరానికి? ఎవరితోచను! నిజమే అనండి తండ్రికిచాలిన కొడుకన్నమాట. ఎవళ్ళపీపుమీదమచ్చ వాళ్ళకు కనిపించదులేండి. పెళ్ళాం బిడ్డలులేని ఎండిన మాగాయిపేడు ఆ అవధాన్లు. వాడికి కనికరం ఏముంటుంది? ఒట్టినే పచ్చగానున్న వాళ్ళను చూస్తే కళ్ళల్లో నిప్పులోసుకుంటాడు. వాడేదొరకాలి మీకు సావాసం. కర్మకాకపోతే. అంత గంగలోకలిసే బ్రాహ్మణ్యం, మిరిద్దరు మోకాళ్ళుఅడ్డంపెడైఅగుతుందట! అంతవిపత్తే వస్తే కుమారిక శూద్రాంగనేకాదు. పనిగట్టుకు మనం అంటే తప్ప, ఎవ్వరూ కుమారికను శూద్ర స్త్రీ అనుకోరు. అగ్రహారంలో ఏ బ్రాహ్మణకన్యకు దీని సంస్కారముందో, వేలమడిచి ఒక్కరైను చెప్పండి చూతాం. మనబ్రాహ్మణపిల్లలకు నాజూకులు బలిసిపోయి, అది వళ్ళుపట్టినంతచాకిరి చేస్తాంటే, ‘పనిమనిషి’ అనీ, ‘నైరంధ్ర’ అనీ లేవతీశారు. ఈ కిట్టనిమాట పుట్టించింది మహిళామండలి పిల్లలు. వాళ్ళు ఏమిచదువులు వెలిగిస్తున్నారో, ఒక్కళ్ళకు జీవితలక్ష్యమన్నదిలేదు. ఇదొచ్చిన రెండోరోజునుంచే వాళ్ళకు దీనిమీదకంటకం. ఇదొచ్చిన తర్వాత అమ్మణీ మహిళామండలికళ్ళపం మానేసిందని దీనిమీద కక్ష. ఎదరబడి ఏమీ అనలేదు. దీనిముందుతామంతా నిస్తేజైయ్యమని వాళ్ళకు ఈర్ష్య. దీని కేవిషయంలో చాల్తారువాళ్ళు? అంచేత, చేతనైంది చెవులు కొరుక్కోడం. దీన్ని శూద్ర స్త్రీ అనడంలో ఉన్నరహస్య మది,” అంది సీతమ్మగారు.

“ఎవళ్ళో శూద్ర స్త్రీ అన్నారని వాళ్ళమీద కాకపడ్డావు. ఏదో రహస్యాలోచన నంటగడతావు వాళ్ళకు. ఈబడ్డూ, పాడవూ, ఈశరీరం దార్ధ్యం, ఏ బ్రాహ్మణపిల్ల కంటే మననాటున. నిశ్చయంగా అవధాన్లున్నట్టు, అతడు సాముద్రకంలోఘట్టివాడు. ఛండశాసనుడు. చూస్తోపోల్చేయ్యకలడు. ఇది క్షత్రియకన్యో, వెలమదొరలకన్యో కావాలి. పోనీ మనపంక్తిని దానికి

ఎందుకొక్కడే చావో అరహస్యం చువ్వు చెప్పరామా?" అన్నాడు రాసు కాస్తురుగారు.

“ఒరులు చూస్తుంటే భోంచెయ్య నని దాని నీమం. అది తన నీమమని ముందు చెప్పే ప్రవేశించింది. కూమ్రుల పంక్తిని భోంచెయ్యదు. దాని నీమాన్ని మీ నీమాల్లాగే పాటిస్తున్నాను.”

“ఈ విరుద్ధ నీమ మేమిటే” అన్నాడు.

“ఏమో నే నడుగ లేను. భోంచేస్తో మాట్లాడని వాళ్ళను ఎందుకూ మాట్లాడరని అడుగుతానా? ఇవాళ శనివారమంటో, అరడజను రకాల పండ్లను మీరు తెప్పించుకుని కాజేస్తోంటే, ‘పాపం అంత బాధపడ్డా రెండుకు?’ అని అడిగానా? ఎవళ్ళ నీమాలు వాళ్ళను సవ్యంగా కని పిస్తే - కావలసిన వాళ్ళయింటికి పెళ్ళికెళ్ళినా, ‘స్వయంపాకి’నంటో వాళ్ళ యెముకలు కొఱకడం మీకు సవ్యమున్ను, దీని నీమము అపసవ్యమున్ను అయిందా? కులాన్ని పట్టి ఒడ్డు పొడుగు లంటాయనడం మరీ చిత్రంగా ఉంది. ఈపేదల తెచ్చే మాటలు ఎక్కడా అనకండి మీకు పుణ్య ముంటుంది” అని చెందుకుంది సీతమ్మగారు.

“అయితే, ఈ త్రిశంకుస్వర్ణవాసినిని ఏమనుకోవాలే మనం? వచ్చినట్టే వచ్చి ఎంతకిష్టమనుస్య మనమెడకు చుట్టి కూర్చుండే” అన్నాడు.

“మనకొచ్చిన సమస్తే మూడి! మీరు చేస్తే రావాలి దానికి త్రిశంకు స్థానం. నెలరోజులో, నెలాపదిహేను రోజులో ఉండి వెడదామని వచ్చింది కాని అగ్రహారంలో ఖాయంగా ఉండేది కాదు, వదలిపెట్ట లేక మనం అపుచేస్తే యేమో కాని” అంది సీతమ్మగారు.

“సారి యిదోటా? ‘వదుల్చుకోవడం ఏలారా భగవంతుడా’ అని నే చూస్తుంటే ఆపు చెయ్యడం కూడానా?” అన్నా డాయన.

“ఏమోలేండి, ఎవరు చూడవచ్చారు. ఏంజరుగుతుందో” అని ఖచ్చితంగా అంది ఆవిడ, అటుతిరిగి.

రాసుకాస్తురుగారి భర్తృత్వాని కిదో ధిక్కారంలా ధ్వనించి, అగ్రహార శేకపూరితుడై “మీశశక్తివలాట్టే నాయుంట్లో వప్పుకునేవాణ్ణి కాను, ఏమనుకుంటున్నావో! ఇదిగో చెప్తున్నా వినుకో. ఆహితాగ్నుల కొంపలో పుట్టిన

దానివి. ఆహితాగ్నుల కొంప పెట్టినదానివి. మీ నాన్నగారు వేదం తలక్రిందులుగా చదివేవారు. నిరంతర కర్మకలాప నిమగ్నులు. చత్వారిశత్సంస్కారాలకు ఎంతో ప్రాధాన్యత ఇచ్చేవారు! పిల్లలు శోషాచ్చి పడిపోయినా, ఆయన అగ్నిహోత్రాలై అపరాహ్ణం తిరిగే వరకు ప్రాణాహుతు లచ్చుకొనే వాడా? కర్మానుష్ఠానంలో దయదాక్షిణ్యాలు ధరిమానా రానిచ్చేవాడా? దివమంసు భోజనా లండవని ఎంతకీర్తి ఎంతకీర్తి, ఆర్జించి పోయాడు. అబ్బాయిని ఇంగ్లీషుబడిలో నేకానని, 'రామకాస్తుర్లు! మరీ మడీ మైలా లేకుండా పోతున్నావురా' అని, ఆయన నన్ను దంహారాచేస్తే ఆప్ప డాయనతో తాళంవేశావు. ఇవాళ అబ్బాయి వర్ణాంతర వివాహం చేసుకుంటానంటే వీడికి తాళం వేస్తావు. ఇప్పుడు చెప్ప. మడీ, మైలా లేకుండా పోతున్నది మీరా నేనా?" అని చెప్పాడు రామకాస్తుర్లుగారు.

“అట్టే నన్ను మావాళ్ళనూ అనకండి. అంతబాధగా ఉంటే మీ సంతానం ఇల్లా తయారైందని సరిపెట్టుకొండి.” అంది.

“అక్కడికి సీసంతానం కాకపోయినట్టు!” అన్నా డాయన.

“నీ, నా, తగవులతోనే అయింది నా ముప్పైఏళ్ళ కాపురమున్ను” అని సీతమ్మగారు కంటితడి బెట్టింది.

అవిడ అళ్ళలు రాల్చడం చూడలేక అస్తమించాడు సూర్యుడు.

పగలు రామకాస్తుర్లుగారి మాటలు శృతికి కలువైనా, ఆయనగారు భార్యతో చేసే సాయంసమయ సంభాషణల్లో, పట్టువిడుపులున్న వాడి లాగే కనిస్తాడు. అవిడ కంటితడిబెట్టడం కీడని ఒక భయంఉంది. కొద్ది రోజులండి వెళ్ళిపోయే పరాయి పిల్లవిషయం యిప్పుడు యిల్లాలితో విరస మెందుకొచ్చిందనుకున్నాడో, ఇంతకు భగవద్విలాసం ఏలా జరగనైఉందో, మనం ఎంతతన్నుకున్నా అలాగే జరుగుతుందను కొన్నాడో, కుమారిక గుణవిశేషాన్ని గురించి భార్య చెప్పిన మాటల్లో ఒక్కమాట పొల్లు లేనపుడు అవిడతో కలహించడానికి యిప్పుడు ఏమంత తొందర వచ్చిందనిసరిపెట్టు కున్నాడో, ఆపెతో సమాధానాయత్తంలో ఉన్నాడు. ఎంత కోపమైనా అవిడమణినిపోయే మంత్రం ఈయన దగ్గరుంది. అంచేత అంటాడు.

“మరిచిపోయాను. కబుర్లలో పడ్డాను. కందా, బచ్చల కాడా వేళానని, ఎక్కెళ్ళినా పెంజలకడే భోజనానికి రావల్సిందని చెప్పావు. యిందాకా వీధులో కెడ్డోంటే. మరి వడ్డించు లేస్తున్నా. ఈవేళ తెలియాలి సీతమ్మగారి నల భీమపాకం మహా,” అంటూ కొట్ట లేస్తూ నూతిదగ్గర కళ్ళాడు శాస్తురుగారు.

రివ్వున ఒక్క అడుగులో మంటిల్లోకి వెళ్ళి దావిడ.

భోజనకాలంలో శాస్తురుగారు కూర యినమారు వడ్డించుమన్న పనులో, “పక్కగ్రామంలో ఫలానివారి సంబంధమందట, ప్రొద్దున్నే వెళ్ళరాదండీ,” అనికూరవడ్డిస్తూ అంది.

కూర కలుపుకుని అప్యాయతగా అరిగిస్తూ “దిక్కుచకోరగా,” అన్నాడు శాస్తురుగారు.

“కూరమాటకాదండీ నేనన్నదీ” అంది అవిడ.

“ప్రయాణం మాటే నేనన్నదీ” అన్నాడు అయన.

6. రామశాస్తురుగారి ప్రతాపాలు

రామశాస్తురుగా రెక్కడికీ వెళ్ళివచ్చినా ధైర్యధైర్యార్భటులతో ప్రవేశం. ఆయనగారి రాకపోకలు, యిట్లో వాళ్ళకేకాను, వీధిచివరికంటా తెలుస్తే. శాస్తురుగారు తలుపుకొట్టి కేకవేస్తే, చిరకాలాభ్యాసంచేత, శృంగారి రాద్రాని నవరసాల్లో ఏరసవిశేషం అప్పటి శబ్దబ్రహ్మంలో ప్రకోపించి ఉండో, సీతమ్మగారు సునిశితంగా పసికట్టకలదు. చతుర్వేది సంబంధ నిశ్చయానికి వెళ్ళివచ్చిన రాత్రి యింట్లో వాళ్ళకు వీధిగుమ్మంలోనుంచి వినబడ్డవి సాధారణతల్పు చప్పుళ్ళూ కాదు, కేకలూ కాదు. కేవలం జయ జయధ్వనాలు. సంబంధనిశ్చయం శాస్తురుగారి ప్రయోజకత్వం కాదనీ తెల్పు, కాస్తకు, మాస్తకు దర్పాలు కొట్టే శాస్తురుగారి ధోరణితెల్పు సీతమ్మగారికీ. జయం సిద్ధించిన సంతోషసమయం కాబట్టి, ఈయెదనులో,

శాస్త్రిగారి ప్రదర్శించబోతోన్న అతిథియాన్ని, పల్కబోతోన్న ప్రతాపాలను పరిశీలించాలనే ఆశ్చర్య సీతమ్మగారికి గిలిగిలించు పెట్టింది. ఆచూకీ కుమారికలు మాడా అపసను గ్రహించినట్లు కనిపిస్తారు. అంతే, నేటి వాగ్రీతి, సాధ్య సీతమ్మగారి సహజ ధోరణి కానున్నట్టి !

“ఏమే, ఏమే, యేచస్తాన్నట్లు, యింతో ఎక్కడ పాతుకుపోయావు?” అంతో వీధితులు తెగబాసుతోంటే, “లోపలినుంచి వచ్చేలోపలే తలుపులు బద్దలుకొట్టేనే మాడావుడి ఏవచ్చిందంటే, కాకపోయినా” అంతో సీతమ్మగారు గడియతీసింది.

“అవును, తలుపులు బద్దలుకొట్టుకు రావాలికాని, ఏవేళనూ తియ్యవుగా !”

“వంటింట్లోమనిషి వాకిట్లోకొచ్చే వ్యవధేనా లేకుండా అధికారమంతా నామీదే చూపెట్టినా ?”

“పొరుగుూరు వెళ్ళొచ్చిన మనిషి, సీతమ్మగారి భావేశం కాంతంగా, సుందరంగా తెరమీద కొచ్చేదాకా, వీధిగుమ్మంలో నిలువజీత మంటూ అనుకున్నావా ?”

“గుమ్మానికి అరుగులున్నాయి కదా అనుకున్నాను లేండి”

“వాకిట్లో కుర్చీలు అందానికా అనుకున్నానులే” అని మాటకుమాట.

“ఇవాళ యిది నాకు కొత్తేమిటి, మున్నె ఏళ్ళకాపురం”

“మూడేళ్ళకాపురమైనా, మున్నె ఏళ్ళ కాపురమైనా ఒకటే, మొగాడికి యెదురుగుండావచ్చి యింతోకి తీసుకువెళ్ళే యోగం కలుగక పోయిన తర్వాత.”

“పోనీ యిహ యిక్కడనుంచి, మీరువచ్చే రోజున యింటిల్లపాదీ యింటికి తాళాలేసుకువచ్చి, ఆరు చివ్ ఏచెట్టుక్రిందో కూర్చుంటాం లేండి.”

“మీ రెక్కడా కూర్చోనక్కరలేదు. నేనే అరుగుమీద అంగాస్త్రం పరుచుకొని, రైలుసంచీ తలక్రింద పెట్టుకొని, మందగమన సీతమ్మగారి పుడు తలుపు తీస్తుందో, అప్పుడే లోపలి కొస్తాను.”

దొడ్డిగుమ్మంలో కాళ్ళుకడుక్కొడానికి నీళ్ళచెంబు దానిపైన తడి

అంగాస్త్రం. లోగడపలో కాశీచెంబులో మంచితీర్థం డెట్టింది.

రైలుసంచీ వంకకు తగిలించి. “కల్యాణమొచ్చినా కష్టమొచ్చినా అగమ. వట్టప్పుడు ఏమితన్నుపంటే ఏమిలాభం” అంటో కాగ్గు కడుక్కుంటో న్నాడు రామకాస్తుర్లుగారు.

“అయితే యీ సంబంధాన్నీ తన్నే సుకొచ్చి కల్యాణ మింకా రాలే దనరుకద. యితకూ వెళ్ళినవని కాయో, పండ్లో. ముందామాటచెప్పండి. మీకు పుణ్యముంటుంది.”

“అవును, నేను తన్నే సుకొచ్చేవాడిని, నీవు మహా సిద్ధుచేసేదానవు. ఇంట్లో కూర్చుని కబుర్లు చెప్పడం కాదు పెళ్ళిమాటలంటే” అన్నాడు రామకాస్తుర్లుగారు, చెయ్యి అటూయిటూ ఘాతుకుగా జో కాయస్తో.

“కబుర్లు కాక పోతే కొట్టుకోడాలు కాబోలు. నాకు తెలీదులేండి. ఇల్లుబయల్దేరినవేళనుంచి, ఆలా అనుకుంటూనే వెళ్ళారు కాబోలు, చేబో లారితో పెళ్ళిమాటలకు. ఫలితం, జాట్టూజాట్టూపట్టుకొచ్చారుగా. ఆసం బంధం, ‘ఎందుకు చెడింది!’ అని అడిగితే, నానాహం గామా చేస్తీరి. దాని కడుపుచల్లగా, వాళ్ళసోచెమ్మ మీ రక్కడ వినిపించిన గ్రంథమంతా చెప్పింది. నిర్భంతపోయాం.”

“చెప్పింది. ముందు జాట్టుకొన్న చెబుంది!”

“ఇహ పరీక్షల్లా ఆమెను వెనక లెవరయినా, మీరు అందా కా ఎందుకు తేవాలి అనికాని. చక్కగా చిలక్కు చెప్పినట్టు చెప్పి పంపించిన సంబంధా లెన్నో యిత అందంగా చేసుకొస్తీరి — అందుకు అన్నాను.”

“అడార్పు వ్రేలుపెట్టిన వ్యవహారాలు అంతకన్న ఏమవుతాయను కున్నావు, ఒహపుడు? నీవు కలగజేసుకున్న సంబంధాలన్నీ ఆలాగయి నాయికాబట్టే, అవి బెసిగిపోయినై కాబట్టే” అని అయన అంటోంటే “చూచావుటే, అమ్మాణీ. తగువు పెంచుతారుకాని, తుదిమాట చెప్పరు” అంది.

“నానోటంట మొదటిమాటరానిచ్చావు కనకనా, తుదిమాట నీకు నేను చెప్పడానికి” అంటా డాయన.

“ఇంతసేపటికి తీరా నాన్న నాలుక కొనకు అసలుమాటవస్తోంటే నువ్వు అడ్డువచ్చావే అమ్మా” అంది అమ్మాణీ.

“భేష్. అదీమాట చంటిపిల్ల అయినా ఏవడుపులో ఏమాటబస్తుందో, హానిమాత్రం నీకు తెలియలేదు.”

“అదేం మిమ్మని మెచ్చుకోలేదు. ఏవేళకూ ఆసలుమాట మీనాలుక మీదకురాలేదంది. అదీ దానిఆర్థం. ముద్దుగా ఒక్కమాట చెప్పడానికి యిన్నివడుపులు, మారామార్పులు, వధ్యవర్తిత్వాలు కావాల్సిరానా, అన్నా.” అని బుగ్గలనొక్కుకుంది నీతమ్మగారు.

“ఒక్కమాట వినుపించుకోడానికి నాశిశ్యప్రప్రీతానుమూలంతా దిగి రానా” అన్నాడు రామకృష్ణుని గారు తలదగ్గరనుంచి కాళ్ళకంటా చేతుల లాక్కుంటో.

“పోనీ లేతురూ, మీరు చెప్పనూ అక్కటలేదు. నేను విననూ అక్కటలేదు. ఇదో అల్లరికూడా ఎందుకొచ్చింది. లేనిది ఏలాగూలేదు.”

“అశ్రీ లేదు లేదని మూలక్కు, పైన తథాస్తుదేవత లుంటారు. లేదో, ఉందో ఏమీ విన్నావని, లేదని పరిష్కారం చేస్తావే. నువ్వే తుమ్ముకోవడం. నువ్వే ఛిరంజీవి అనుకోవడమానా?”

“శుభప్రదమైనమాట చెప్పుకోడానికి, అసలు తుమ్ముకోవడం ఎందుకండీ నట్టింట్ట, తెలియకడుగుతాను”

“ఎందుకా? యిందుకు, యోగం!” అంటో గంధపుచారతీసికట్టు నుదటిమీద అడ్డంగా వ్రేలుపోసిచ్చాడు.

“మధ్యన మీకొచ్చిన యోగ మేమిటి? యితే పెట్టి పుట్టానని నేనురుకుంటేను”

“ఇంతే పెట్టి పుట్టానంటావు. నీకొచ్చిన లోప మేమిటే?”

“ఇంకా ఏలోపం కావాలి. మావాళ్ళు తీసుకొచ్చిన నన్ను మీకుటుంబంలో పడేయడమే”

“నేనేం మీవాళ్ళలా కాస్తకు కూస్తకు ముఖించూచినే వాణ్ణి కాను”

“మావాళ్ళమాట ఎత్తకండి. యెవళ్ళవాళ్ళు కజ్జాకోర్లో తెలియనట్టు.”

ఈగాడినిపడ్డ భార్యాభర్తల తిగాయిదా తద్విపైకవివిధ దృష్టాంతాల తోనూ, ఆయాసాన్ని వేకాల్లో ‘యెజ్జిబిట్లగా’ మార్చుకొబడ్డ మూతి విలుపులతోను, ముటిగుట్లతోను, మరే అంతరాయం కలగకుండా సాగితే, అనంతం. ఆసలువిషయానికి రావడం ఒకరాత్రిలో జరిగేది కాదు.

కానిరామకాస్తురుగా రీ వాడు కొండల పిండికొట్టి, అనన్యసాధ్యమైన కార్యాన్ని దిగ్విజయంగా నిర్వహించు కొచ్చానన్న ప్రతాప ప్రకటనా చురంధంతో వచ్చాడు. అంచేత తిగాయిదాను, మీవాళ్ళ మావాళ్ళ బ్రాహ్మజీనుంచి తప్పించి వివాహ నిశ్చయ విషయానికి పోనిచ్చాడు.

“ప్రక్క ఊరిలో సంబంధముందన్న మాట తప్పితే, మీ ఆడప్రమేయం లేకపోయింది కనుకనే, నేను స్వశక్తిని సంబంధం ఖాయపర్చుకుని రాగలిగా” నన్నాడు.

దాంతో శ్రీజను బొబ్బనివ్వెట్టారు. ‘వివాహం నిశ్చయించు కొచ్చానంటే, వికృతంగా విరగబడి నివృత్తారెందు’ కనుకున్నాడు కాని, స్వశక్తిని ఖాయపర్చుకొచ్చానన్నందుకు, అవహేళన చేస్తున్నారని యెఱుగడు.

“ఏమిటా సకిలంపులు. ఎంతమందిని కనుగొన్నానో, ఎంతమంది నోస్సు నొక్కానో, మరెంతమందిని లాఘవంగా తప్పించుకు తిరిగానో, తమ పిల్లల నియ్యాలని పదినుందినాకా పక్కపూర్వహంలా కాసుకు కూర్చుంటే వాళ్ళకు ఏలా భేదించుకొని, భేదించుకొని ఎరబడ్డానో, ‘దేవాంతకుడు రామకాస్తురు, పిడినంతా యింద్రబాలం కనుకట్టున్నా. జాడ జవాబు తెలియకుండా యిట్టే అన్యశ్యమవుతాడు, యిట్టే మెఱుస్తా డెక్కడో, వాణ్ని ఓకంటితో కాచుకొండి’ అని అక్కడ మనకు శత్రుస్తానంలో ఉన్న ఎత్తుపళ్ళ వీక్షితులుగాడు వాళ్ళకు పుడక లెక్టోంటే, వాణ్ని ఉతికి రూడించి, ‘నీవు కలగ జేసుకున్నావంటే పళ్ళాడగొట్టేను. నీగుండెల్లో నిద్రపోతాను సుమా జాగ్రత్త!’ అని ఏలా హడలకొట్టానో, దాంతో వాడెల్లా యిల్లనూఅడో, సిద్ధాన్నం అనుకొంటోంటే వాడి మంపతెగ, వాడోడు దాపరించాడు. పెళ్ళిళ్ళ పేరయ్యట, కమివస్తు కొద్దాట్ట, మనం యిల్లా మాట్లాడి ఈగుమ్మాన్ని వచ్చాక, వాడెల్లా ఆగుమ్మాన్ని దొరబడి, పందిని నందిగా నమ్మించి అప్పటికప్పుడు, యెంతవాళ్ళనూ మెడవిరిచేస్తాట్ట—వాడికి అరచేతిలో తేనెపోసి మోచేతి కంటా ఏలానాకించానో, పెళ్ళికొడుకు అప్పగారు, అదోలంకిణట, దైవత్వా సిద్ధుబకాయి వనూళ్ళకు పొనుగూరు జెల్పింది. ఇప్పుడో, ఇహనో

వస్తుంది. అనుకుంటే, అది వచ్చేలోపల రెండోకంటివాడికి తెలియకుండా ఎరుజ్జేముఖాముఖీ కలుకొని, ఒక్కమాట లెక్కొక్కమాటతో, మనతో వ్యవహారం కత్తి, బద్దా సంబంధం ఏలారైటు చేసుకొచ్చానో, మీకంటే తెలుస్తుంది, ఇంట్లో కబురేసుకొని కూర్చునే వాళ్ళకు? ఎలాచ్చి చేతనైంది, అయిన దానికీ కాని దానికీ పకపకలూ, వికవికలున్నా. ఒక్కొక్క ఘట్టమే తిరగేసి చూచుకుంటే అద్భుతమవుతుంది” అన్నాడు రామశాస్త్రుర్లుగారు.

“పాము కాటుతప్పించుకొచ్చినవాడు యింటికొచ్చి స్పృహతిప్పినట్లు, ‘నేనేనా ఇంతపనిచేసింది’ అని పాపం మీనాన్నగారు యిప్పుడుమార్చబడేటట్లున్నారు చూడనే, అమ్మాణ్ణి!” అని నీతమ్మగారు జెటకారం చేసింది.

“ఓయీ, నేనే, జనకాల నీమూలుగు లేకుంటే, బరినిపడి రామశాస్త్రురెంత పనిచెయ్యగలడో తెల్పవచ్చిందా!”

“ఇప్పుడుమాత్రం ఏం చెసుకొచ్చారు? మీకథ వింటే, మీ రేదో మోరీ కట్టివచ్చినట్లో కున్నీపట్టినట్లో కనిపిస్తోందిగాని పెండ్లిమాటలా లేదు. ఏమి చేసుకొచ్చారో, ఏం మానారో, వరుడి అప్పుగారిని కలుసుకోకుండా వచ్చానంటే అదీ ఓఖ్యాతే? ఆవిడదే పెత్తనమయితే ముగ్గులెట్టే మనిషి దిగడే ఉంది. ఆపెళ్ళిళ్ళపేరయ్య కేమి ఆశపెట్టి వచ్చారో, వాడ్ని నిష్ఠాపెట్టి వచ్చారాయీ. అన్నీ సర్వసిద్ధంచేసుకొన్నతర్వాత వాడేం మారా ముళ్ళు పెద్దాడో? దుష్ట శక్తులను, ఎక్కడవాటిని అక్కడే ఆమట్టునే ఉంచేసి, ఇంకా స్వశక్తిని కొట్టుకొచ్చానంటే ఏమిటి బడాయి మాటలు” అంది నీతమ్మగారు.

“మధ్యవాళ్ళలెక్కేముందే బోడిలెక్క, వరుణ్ణి నే గుప్పిట్లోపెట్టుకొన్నాను” అని కాశీచెంబుత్తిరం మూరెడెత్తునుంచి ధార తెగకుండా, ఒక్కబొట్టు చిందకుండా గడగడా గడ్గడా, పుచ్చుకొన్నాడు.

ఈస్థాయీని, యీఅనర్గళధాటిని అందుకొన్నవాడు. మళ్ళీ ఊరు మొత్తంమీద ఒకఅవధాన్లనేనట, ఏ కాఫీహోటలు పెర్వరూ కప్పులోనుంచి కప్పులోకి యింతయెత్తునుంచి చిందకుండా, దిగబోయడం కానలేదని

కాస్తురుగారి మంచినీళ్ళ 'ఫీట్టుకు' కన్ను చెదరిన వాళ్ళెందరో ఆయన్ని ఆశీనందించడం కద్దు.

కాస్తురుగారు చెంబును ప్రక్కనెట్టి, "ఇల్లాగే ఉంటే అపభియాలు హాహహహ" అంటో నవ్వాడు.

"నవ్వేస్తే పోయేది కాదు అపభిడ్డపేచీ, మీకేం తెలుస్తుంది?" అంది సీతమ్మగారు.

"హెచ్చితగ్గుప్రవర్తన రానిచ్చిందంటే నే నెక్కడికి వెళ్తానే వెరి బాసులదానా! దాన్ని నాకు వదలేయి" అన్నాడు.

"మీకువదలేస్తే తేలేపర్యవసానం చూచుకునే నాఅదుర్దా. అల్లుడిప్పుడు మీగుప్పిట్లో ఉంటాడో, అవిడగుప్పిట్లో ఉంటాడో" అంది.

"నీ కదీ అనుమానమే? భూమ్యా కాశాలు ఏకమైనా, సూర్య చంద్రాదులు గతులుతప్పినా, నామాటకాతడు ఎదురాడేవాడు కాను. ఏం జరిగిందో వింటే నీకే తెలుస్తుంది. వాకిట్లో కుర్చీలో కూర్చుని ఏదో చదువు కుంటున్నాడు. వెడ్డోనే ఖబుగు బెబుగు 'మాది అగ్రహారం నాపేరు రామకాస్తురు. మాఅమ్మాయి అబ్బాణీ' అన్నాను. అంతే, యిల్లంతా ప్రతిధ్వనించేటట్టు చాట్టున పుస్తకం అట్టలుకొట్టి, దఫీలున నిలబడి, నన్ను ఒకటేచూడడం. ఒక్కూ, పొడుగుఉన్నవాడే" అన్నాడు కాస్తురుగారు.

"చువుకు అడ్డంపచ్చినందుకు కోపంపచ్చింది కాబోలునే ఖర్మం" అంది సీతమ్మగారు అమ్మణితో.

"చాస్సీ! అదికాదే, కుర్చీలోనుంచి దిగ్గునలేచి" అని రామకాస్తురు గారు యింకా ఏమో చెప్తోంటే, "అయ్యో అయ్యో అమాంతంగా లేవడమే. ఏంచేసుకోకద మీనాన్నగారిని, అప్పుడు అతడి చేతిలో ఏముండోనే. ఇంతకూ ఇవారే లేచినవేళ మంచిది, ఇంటికొచ్చారు. అంతేకాన" అంది సీతమ్మగారు.

"ఓనీ నీయిల్లు ఏదో కాను. వినుపించుకోకుండా ఈఘోష ఏమిటే?" అన్నాడు.

"ఘోష కాకేమిటి నాన్నా, నీకంతపని జరిగితే? నువ్వనట్టు ఇంట్లో

కూర్చుని కబుర్లు చెప్పకునేవాళ్ళుం కాయకలమా కాపాడగలమా. గట్టిగా అక్కడ అటువంటిదే సంభవమైతే” అంది అమ్మాణీ.

“ఏమీ సంభవించదు, నన్నెవ డేమి చేయగలడే, తర్వాతమాట విను. ఏమైందో నీకే తెలుస్తుంది. అతగాడిచేత పెళ్ళున పాదాభివందనం చేయించుకొచ్చా” నన్నాడు.

“అయ్యో” చెప్పుమంట ఎవరికండీ. అల్లుణ్ణి చెయ్యచేసుకోలేదుగదా! కాయశరీరంమీది. ఏమి చేసినా చెయ్యగలరు. మీరేం చేస్తే మీ కాళ్ళమీద పడ్డాడో. అల్లుణ్ణి కొట్టివచ్చారంటో యిదో అప్రదిష్టకూడానా! ఈకాడి నుంచి, మళ్ళాఎవరూ గుమ్మ మెక్కకుండా” అంది సీతమ్మగారు.

“కొట్టుకోవడమంటో తుచ్చపుమాట యిదేమిటే యిది లేవతీకారు, అతడు నమస్కరిస్తీను” అని కైమన్నాడు రామకృష్ణగారు.

“చేబోలారి సంబంధందగ్గరనుంచి, మీ రెక్కడికివెళ్ళినా ఈతుచ్చపు మాట భయమేమాకు, మీరు నట్టింట అడు గట్టేవరకు” అంది సీతమ్మగారు.

“నాన్నా. నీకు కోపంబద్దు కాని, ‘నన్నెవ డేమిచేయగలడే’ అన్నావు. ఆజంటనే అతడిచేత పెళ్ళునో, పెడేలునో నమస్కారం చేయించు కొచ్చానంటావు. ఏమనుకుంటాం మరి, చెప్పు” అంది అమ్మాణీ.

“మరే ఆతల్లికూతురు కావు. నువ్వు దానిలాగే అనుకుంటావు. అను కోండి, అనుకోండి. ఎవరేం అనుకుంటే నాకేంలా?పం. నన్నాతడు నమస్కరించాడు, నమస్కరించాడు. అంతే, ధంకామీద చెబుకొట్టి చెప్తా”నంటో చిందులుత్రొక్కి “అతడికితెల్లు, నాకుతెల్లు అక్కడ ఏం జరిగిందో” అన్నాడు.

“అవును ఏసోదమ్మో చెప్తే మాకూ మర్నాడు తెలియకపో”దంది సీతమ్మగారు.

“ఎవరేమి అనగలడే. అంతబ్రాహ్మణభక్తి కలకుర్రవాళ్ళు యిప్పటి కారులో లేరంటుంది. ఎంతమర్నాడగా మాట్లాడాడు! ఎంతగౌరవం చూపాడు!” అన్నాడు కాస్తుర్లుగారు.

“రుక్మిణీసందేశం తీసుకుని వెళ్ళిన భూసురుణ్ణి కృష్ణపరమాత్మ పూజించి నట్టు, పూజించిఉంటాడు అమ్మగారు” అంది కుమారిక లోకంఠంలా.

“ ఏమిటా గుసగుసలు నేచెపోంటే ” అన్నాడు కాస్తురుగారు.

“ ఏమీలేదు. ఆ ఆబ్బాయికి అంతభక్తి ఎందుకు కలిగిందీ? అనుకున్నా ” మంది నీతమ్మగారు.

“ ఏలా కలిగిందా? నా పేరు వేనోళ్ళ వినిఉంటాడు. మనమాట మనం అనుకోవడం కాదు కాని, మన దీనాటున వైదికకర్మానుష్ఠాన పరితంతుల ఓటుంబమనీ, రామకాస్తురు పేరుమోసిన సాంగాధ్యయనపరుడనీ తెలియనివాడేవడే? ఇంతకూ బ్రహ్మతేజస్సుదాగడి వుండగలదటే ” అన్నాడు ముఖమెత్తి మాట్లాడుతూ.

“ కొట్టవచ్చినట్టు ఆకుంద నాలు కనిపిస్తాయిలేండి, అవెక్కడికిపోతై, బ్రహ్మతేజస్సుమాట ఏమైనా ” అంది ఆవిడ.

అమ్మాణీ కుమారికలు పైటకొంగులు నోటికడ్డం పెట్టుకున్నారు.

“ అదుగో ఆచిలిపితనమే పనికిరాదన్నా. రాజాసంబంధం తెస్తే, మీకు నవ్వులాటగా ఉండేం ” అన్నాడు.

“ రాజాసంబంధ మంటున్నారు. మీపరీక్ష కాగే వరుడు ఈరోజులో ఏలా లభ్యమయ్యాడు అంతా విడ్డూరంగా ఉందని నవ్వు వచ్చిం ” దంది నీతమ్మగారు.

“ ఎవరికేం విడ్డూర్యమైనా నేనాగేవాణ్ణి కాను. ఎవరేం సణుకున్నా నేనా సంబంధమే అమ్మాణీకి చేస్తాను. కాదనేవాడెవడో చూస్తా ” అంటూ ఫెణతలు ఎగరకొడ్తోన్నాడు రామకాస్తురుగారు.

“ ఎవరేమన్నారని ఖడ్గాలు చదవుతారు. ఇంతకు వరునివైనం ఏంచెప్పారనీ కాదనడానికి ఔననడానికి బాగనడానికి ఓగనడానికిన్నీ ” అంది ఆవిడ.

“ వెయ్యివరహాలు దిగబోస్తే ఆపేరుదొరుకుతుందటే. అతడిపేరు చతుర్యేది ” అన్నాడు.

“ సరిపోయింది యింటిపేరు కన్నూరివారు యిల్లు గబ్బిలాలవాసన అన్నట్టుంది మీపరీక్ష. పేరుచూచి పిల్లనిచ్చుకొన్నవాళ్ళ నింతవరకూడ చూలేదు ”

“ చూస్తావు, చూస్తావు. తొందరపడిత. పదిరోజుల్లో ముహూర్తం

కూడా పెట్టుకొచ్చాను. పాలాత్తు ఉడ్డంపడ్డా ఆగేవాడిని కాను. విదియ మహూర్తానికి వివాహం చేసితీరుతా!”

“పెళ్ళిపనులు ఏమిచేసుకునికూర్చున్నామని యింత దగ్గరమువూర్తం పెట్టారు. అబ్బాయి రావద్దా? వాడికి ఉత్తరమైనా వ్రాయవద్దా? వాడు రాకుండా పెండ్లి ఏలాచేయగలం?”

“వచ్చిమాత్రం ఏం వెలగబెట్టకలడని వాడు రావాలి? ఇంగ్లీషుచదువు అన్నయ్యలు యింటిపస్లు ఏంచక్కపెట్టగలరో నాకు తెలియంది కాను. కాలేజీ సావాసగాళ్ళంటో ఏదో కోడేరుమాకను కొట్టుకొస్తాడు. ఆకాడినుంచి మడీ, మైలా లేకుండా, అగుడ్డలతోనే భోజనాలు, నానాఅహంగళ్య మున్ను. రామకృష్ణు పిల్లపెళ్ళి చేస్తున్నాడంటే ఎక్కడెక్కడి సంతాపం వచ్చిపడతారు. ఈకిరస్తానీలమధ్య ఒక్కపూట ఉండలేరు వాళ్లు. పెళ్ళికి సమస్తప్రయత్నాలు చేసుకుబోయేవాణ్ని నేనుండగా, ఎవ్వడూ అక్కరలేదు అడుగుడుగునా అడ్డాలు రావడానికిగాని.”

“అబ్బాయిమాటకేం. పోనీ వధూవరులైనా ఒకరినొకరు చూచుకోవద్దా, ముహూర్తం పెట్టుకొచ్చినంటారు.”

“అటువంటి చాదస్తాలు ఏవీపెట్టుకోని వరుడే లభించాడు. వాళ్ళ దంతా సిద్ధసంప్రదాయం.”

“ఏకోతిని తెచ్చినా పప్పుగుంటారన్నమాట సిద్ధమైతే. అందచందాలు తెల్సినవాడేనా? శుద్ధమేదకుడేమోనరా, పిల్లను చూచుకోనక్కఱలే దంటున్నాడట”

“మేధకుడో, మేధావో. నేను ఖాయం చేసినవచ్చా. ఇక మీరు ఎంతతన్ను కున్నా ఆగదు. వీరైతే నవ్వు పిల్లకు స్వయంవరం చేతామనిచూస్తున్నావు. బ్రాహ్మణింట స్వయంవరం వప్పుకునేవాణ్ని కాను. అది క్షత్రియులకు చెప్పబడింది” దన్నాడు అవధాను.

“ఈరహస్యం తెలియక నే కాబోలు, వధూవరులు ఎక్కడా ఒండొరులను చూచుకునురీ, చేసుకుంటున్నారు.”

కుమారికవంకతిరిగి “జరిగిన సంగతి యాయనకు చెప్పుకోవడం కల్గి వచ్చింది. అప్పుడు చెప్తే, మొదట్లోనే యాయన అడ్డుపెట్టు నన్ను మాట.

తెలియలేదో, తెలిపిపడ్డామో” అని లోకంతంలో అంది నీతిమ్మగారు.

“ ఏమిటే ఆజరిగినసంగతి? అని అడిగాడు, అమట్టుకు చెవిని పడింది కాబోలు.

“ అబ్బే ఎవరిమాటోలేండి ” అంది.

“ ఎవరిమాటో ఇక్కడెందుకే. మీధోరణిచూస్తే అంతా ఏనో లోపలి స్వయంపాకంలాగుంది. ఆయన మూడయ్యేది, మూడు ఆరయ్యేది నేను ఈసంబంధమే చేసితిరుతా. ఇంకా చెప్పలుకొరుక్కొండి, నాకేమీ భయంలేదు.”

“ పోనీ. నాకేం కావాలి, మీరు కోరితెచ్చిన సంబంధమే కూతురికి చేసుకోండి. నేను చూచేదాన్నే ” అంది నీతిమ్మగారు, తాను స్వయంగా భాయపర్చినసంబంధం ఈ తిక్కమనిషికి తృప్తిఅయింది అన్న ధిలాసాతో.

“ మంచివిద్యనేర్చావే. అనీమాట, అనరానిమాటా లేకుండా ఖడ్గ వాదం చెయ్యడం, చివరకు మొగాడు నచ్చచెపితే, వాడిదే న్యాయమని తోచి, యిహ నోరుమెదపలేక, నాకేం కావాలంటో వైరాగ్యం వెళ్ళబెట్టుకోవడమున్ను. ”

“ అబ్బో! అక్కడకు మహనచ్చచెప్పినట్టు. కట్నం విషయమైనా యిప్పటికింకా రాల్పలేదు. ఆనచ్చచెప్పిం దేమిటో. ”

“ కట్నమా, మనం అనుకుంటూన్న అంకెకు దాటదు సరా. ”

“ అమాట ఏదో మీడిహాలాగుంది, నిర్ణయం చేసుకొచ్చినట్టు కన్పించదే? ”

“ అది మగాడిగొడవ. ఆడాళ్లు తెచ్చివాళ్ళా యిచ్చివాళ్లా. నిర్ణయమైందో లేదో మీకెందుకే? ”

“ ఇదిబాగుంది. ఇచ్చిది యిచ్చుకుంటో యిరుగమ్మా పొరుగమ్మా అడిగితే మూగనోము పట్టాల్సిన కర్మమే మొచ్చింది మాకు. ‘అల్లుడికి యింతకట్నం యిచ్చాం’ అని చెప్పుకోడానికి ఋణంలేదూ మాకు. చెప్పండి, విసిగించక ” అంది నీతిమ్మగారు.

మాటలధోరణిలో మరచిపోయా నంటాడా? అనడుగా. పెళ్ళిమాటల్లో కట్నవిషయం ముతచానంటే నవ్వుతారు. నిజానికి జరిగిందది. ఏక హడావుడి మనిషి.

అంచేత “చెప్పారులే” అని గదిమాడు. కుమారిక సీతమ్మగారు ఒకరి ముఖం ఒకరు చూచుకొన్నారు.

“లాంచనాలూ?” అని అడిగింది సీతమ్మగారు. అదీ డెక్కెట్టింది కాస్తుర్లుగారికి.

“లాంచనాలూ, పెళ్ళికొడుకే తలపెట్టినపుడు, పనిగట్టుకుని నే కదిపి తాతకు దగ్గులు నేర్పమంటావా” అని బుఖాయించాడు.

“మంచి గడుస్తనమే చూపెట్టినచ్చారు. మనం నేర్పక్కాటలేదు. దగ్గులు. ఊరుకెళ్ళిన దగ్గులమ్మ వచ్చిందంటే, ఏమీగా లేవదీస్తుంది రభస?”

కట్న కానుకల విషయం రెట్టిస్తే రామకాస్తుర్లుగారు చిన్నబుచ్చుకొంటాడన్న ఆమర్దంతో, “పోనీ, వాళ్ళ సంప్రదాయంమాట చెప్పారు గనకనా” అంది.

అందుకున్నాడు. “అల్లా అశిగావు బాగుంది. సంప్రదాయమంటోయింకా నానుస్తా వెందుకే. కృష్ణాగోదావరీ మధ్యప్రదేశంలా ఏ బ్రాహ్మణ కుటుంబానికుందే ఆ సంప్రదాయం. చదుని తాతగారు వేదార్థంచెప్పే జగద్విఖ్యాతుడు. భాష్యంతవైయాకర్ణి. పెండ్లికొడుకు తండ్రి గోదానం, వృషోత్సర్జనం, షోడశదానాలు చేసిన కర్మిష్ఠి. ఏమనుకున్నావో వారికోవ. ఒక్కమాటలో చెప్తా. వారికుటుంబం వేదాలపోసిన గాది” అన్నాడు.

“తండ్రితాత శంకరాచార్యులైతేమాత్రం మేముంది, అల్లుడు ఇంగ్లీషు చదువేగా” అని నాలుక తాటించింది సీతమ్మగారు.

“ఇంగ్లీషు చదువుతో పెలవులకొచ్చినపుడు, క్రిస్తూక్తం పురుషనూక్తం చెప్పుకున్న మొగా డెవడే ఈనాటున? అంటేగంటే, ఎక్కడో, ఒక్క కొనసీమ గంటివారి కుటుంబానికుంది, అవిష్టత. మళ్ళా మన అల్లుడికుంది. నానాటికి కేశవనామాలైనా నోటబట్టలేని జాతి బయర్దేరుతోంది. ఎండా కనో యెందుకు, మన అబ్బాయిమాట చెబ్బా. నాతిరంకాలేదు, వాడిచేత సంధ్యావందనం వార్పించడం” అన్నాడు రామకాస్తుర్లుగారు.

రామకాస్తుర్లుగారు వ్యవహారకాదని యింట్లోవాళ్ళకు తెలిసిందే. వెడ్డోనే వారి కుటుంబసంప్రదాయం, అల్లుడిపేరూ విన ముఠిసిపోయి, కాస్తుర్లుగారు కట్న కానుకలవిషయం మఱచి వచ్చాడని నిశ్చయంచేసుకొని, ముక్కుమీద వేలేసుకుంది సీతమ్మగారు.

“ఇప్పుటికి మనఅబ్బాయి జైఖరి గ్రహించి ముక్కుమీద వేలేసు కున్నావు బాగుంది. ఏచ్చాకైనా కాస్త సంఘావంశనం చేసుకోమని చెప్పు” అన్నాడు రామకాస్తురుగారు.

“ఇప్పుడు అబ్బాయి సంఘావంశనం బెంగఎంకుసు. నుంచి సంతోష సమయం. మీకూ, నాకూ, అమ్మాణీకి, కుమారికకు, యింటిల్లపాదికీ నచ్చిన సంబంధం నిశ్చయం చేసుకోచ్చారు. ఏనేళ తిన్న మెతుకులూ, కడుపున కనక లాడ్తోంది. లేపండి వడ్డిస్తానని” నీతమ్మగారు మహదానందంగా పంటింట్లోకి వెళ్ళింది.

ఎవల్సేనా ‘భేష్’ అనేసంబంధం స్వశక్తిని తెచ్చినన్న విజయగర్వంతో కాస్తురుగారు స్నానానికి లేచారు. అమ్మాణీ ఈప్రతిము సిద్ధించిందన్న హస్తోత్కర్షతో కుమారిక అమ్మాణీని సంశ్లేషించింది.

7. పెండ్లి సరంజాం

పిల్లపెళ్ళిచేయటం, ఇల్లుకట్టడం గృహస్తుకు మాటలుకాదంటారు. అదేమిచిత్రమో, రామకాస్తురుగార్కి మాటలే అయింది అమ్మాణీ పెండ్లి. మాటలు కా కేమిటి? వారంరోజులైంది ముహూర్తం పెట్టుకొచ్చి. నిండా నాలుగు రోజులు లేవు ముందు. ఇక్కడ పూచీపుడకతీసి అక్కడపెట్టిన పాపాని పోలేదు, మహానుభావుడు రామకాస్తురు. ఒక్కసరకు కొనలేదు. రైట్లవాళ్ళకు కాని, వంటబ్రాహ్మణకు గాని, బాజాబెంట్రీలకు కాని ఒక్క కాని బజానా యియ్యలేదు. ఎవరు వాకిట్లోకి రానీండి. ‘ఏమే’ ఏంచేస్తోన్నట్లు యింట్లో? చిమ్మటిలా ఆవంట యిల్లు పట్టుకువదలవు. అవసరప్పనీ యెఱుగవు. అనవసరం ఎఱుగవు. చూడూ, నాతరగడాక్రింద లగ్న పత్రిక ఉంటుంది. ఈలా యిక్కడున్నట్లు తీసుకురా, అంటోనే, గోడ మూల చుట్టిపెట్టిఉన్న, భారీతుంగ చాపను, ఛెడేల్మని శబ్దమయేలా విప్పి, వీధిగుమ్మని కడ్డంగా, లోపలివడవలో పఱచి, వారిని కూర్చోపెడతాడు.

అపూర్ణులు అడంగులు వీధిగుమ్మంలోకి రావడానికి అడ్డయితే గనక, తన పనే తనది.

దైవజ్ఞులతో, ఆలగ్నంలోని సూక్ష్మతనున్న విషయాలు, చెవాలీగా, సావు కాకింగా చర్చిస్తోన్నాడు. విజ్ఞులకు లగ్న మర్మవిషయాలు విప్పిచెప్పి, భేష్ అనిపించుకుంటున్నాడు. అజ్ఞులకు గ్రహసంచారాల దగ్గర నుంచి ప్రారంభించి, చెమటోడ్చిచెప్పి, అమ్మో అనిపిస్తున్నాడు. ఊరంట బొంగుంటాతిరిగి లగ్నరహస్య ప్రాశస్త్యాలను పాఠంచేయిస్తున్నాడు. వైవాభ్యుక్తు లగ్న మావదం ఎంచుకూ, సత్కారాలు పొందడానికి ఏనేరకు పెండ్లివాకిట్లో చేరాలో తెలియడానికి కాని. కాస్తవిపులంగా తెల్పుకో వాలంటే పెండ్లి ప్రయత్నాలు ఎంతవరకువచ్చినై పెండ్లిఎంతదండీగా దళామత్తుగా చేస్తాడు రామకాస్తురు, యితేనా. అదైనా సత్కారాలు, సంభావనలూ ఏస్తాయిలో ఉంటాయో అంచనాకేగా. రామ కాస్తురుగారి మేలు కోరి వెళ్ళామా, మన భోగట్టా వరుని అప్స అస్తులు, స్థిరచరాలు, పాడిపంటలు, ఉద్యోగ సద్యోగాలు గుణగణాలు కదా. ఏమడగండి, 'మాఅమ్మాణ్ణికి ఎంతపగవ్వండి ముహూర్తం పెట్టిం చానో అది మావపూయ్ అనవసరపుగొడవ ఎంచుకొచ్చింది' అని.

'జ్యేష్ఠబహుళ విదియ, బుధవారం, తెల్లవారు ఝాము గం 3-15నిము పాలకు మృగశిరా నక్షత్రయుక్త మేషలగ్నమందు, జామిత్రం శుద్ధిఅయింది, లగ్న అష్టమాలతోపాటు—శుభి పాపగ్రహాలు యెక్కడఉంటే అను కూలమని పెద్దలు చెప్పారో, సరిగా అక్కడే ఉన్నాయి. ఈము హూర్తం నిర్ణయించాక, దీనిబలంచేత, యెన్నోగుభాలు చేయించే ముహూర్త మొందన్నమాట' ఈతోమ్మిది పదింపత్తులపాతం మన తల్నేసి రుద్దాడన్నమాటే. భావకొట్టి వప్పుగించుకుంటాడు. శ్రద్ధ చూపలేదో మన్ని నాస్తికులమని తిట్టి పోస్తాడు. శ్రద్ధచూపామా, అపూర్ణ పనిచెడి కూరోచ్చాలి. రామకాస్తురు కాఫీ పుచ్చుకొనే మనిషైనాకాడు, తీరా కూర్చుంటే. కొత్తగా పుస్తకం వ్రాసినవాడుకూడా, యింత ప్రమాద కారికాడు. కూలేసినా, మధ్యమధ్యన యింత కాఫీపోస్తోంటాడు, వాడి పుస్తకం పీడకొంత, వాడివేడి కాఫీతోనే దిగమింగవచ్చు.

ముహూర్తం మాడుకోలులోకి వెంటకొచ్చినా, వీసమెత్తినా వాస్తవికదృష్టి లేకుండా, యథాభోరణిలోనే, ఇల్లు దులుపుకోడానికైనా వీలేకుండా, యజమాని జ్యోతిశాస్త్ర ప్రసంగలతోటి ఫెనతలు ఎగర కొద్దోంటే, ఇంట్లో ఆడంగులకు, అంతకన్న హింస ఏముంటుంది?

పరీక్షలాచ్చిపడి, పట్టుమని పుస్తకానికొక్క రోజైనా విడదొక్కడానికి వీలులేని కాలవ్యవధిలో ప్రథమంగా కన్ను, పుస్తకం విప్పి, అఉన్నంతలోనే ఏవోమాడు ముక్కలు ముక్కున కరచి శేషమవ్రాశానని అనుపించుకోడానికి విశ్వప్రయత్నంచేస్తాన్న విద్యార్థిని, రూంమేట్టు భావగీతాలతో ఊదరనాడే ఏంచేస్తాడు? కుద్రీబాకీమీద తలనాల్చేసి భవిష్యత్తును తలచుకొని భీతిల్లిపోయా! అతడింకా, మరోపంచకు పోయి ఉచువుకునిరావచ్చు. ఇల్లువదలి వెళ్ళి పెళ్ళిసమలు ఏలాచేసేదీ? తుభిత మనసురాల్సే సీతమ్మగారు గోడకు తల అన్ని కూర్చుంది. లగ్నంకోసం పెళ్ళా, పెళ్ళికోసం లగ్నమా? మంచిముహూర్తం పెట్టి వదలేస్తే, వినాహం అదే చెక్కుకుపోతుందన్న ధీమామీద లేడుకదా. స్వయంగా ఆహ్వానించుకోదగ్గ సంస్కార్యున్నారు. రేపు సాయంత్రానికొచ్చేస్తానంటూ సీతమ్మగారితో చెప్పి, ఆవిడ తిరుగుమాట వినపించుకోకుండా, గడపదాటి అడేపాత రామశాస్త్రుగారు.

శాస్త్రుగారి అస్తవ్యస్తతకు నిర్వేరపడి, నిరాశాపూరిత సీతమ్మగారిని సమీపించింది కుమారిక. “అమ్మగారూ, అయ్యగారు నిశ్చింతగా వెళ్ళి తోచినవారిని, బంధుగులను పిల్చుకురావడం మనకు మంచిదే. మనకొచ్చిన లోపమేమిటి, తెలియకడుగుతాను? డబ్బు యిబ్బంది అయితే అలా చించుకోవాలిగాని, మరి ఆలోచన దేనికి? కల్లు కానుకలకు పెండ్లి ఖర్చులకు డబ్బునిధ్ధంచేసుకొనే ఉంటిరి. ధాన్యాదులు యింట్లో సమృద్ధిగా ఉండనేఉన్నై. అంచేత దిన్నపనీ, పెద్దపనీ మనం చేసుకోలేకపోము. పట్నాన్నుంచి లేదగ్గ దినుసులు ఒక్క పూట వెళ్ళి ఖరీదుచేసి నేనులేగలను. పురుషసహాయం లేదన్నకంక మికక్కాతలేదు. మోసపడ్డానని భయపడకండి. మోటు పని అని విచారించకండి. అమ్మగారు కలకల్లాడుతో కూర్చుంటే మనం ఎంతపనిచేసి చూపెట్టగలమో నువ్వే చూస్తావు.

అమ్మాణీ: "అంటే కుమారిక మరు త్తణంలో నడుంకట్టింది. చీరకొంగులు జీరాచకుండా మోకాళ్ళపైకి బిగించి పరిలోకురికింది. ఎల్లంతాదులిపి, వెల్లలు వేయించి, పసుపు సున్నిపిండిలు కొట్టించి, ధాన్యం దంపించి, వివాహమంటపాని కరువుగా ముఖద్వారం మందర ఎత్తుచేసి, గాడి పొయ్యలు యిటుకతోకట్టి, నూతిపళ్ళెం బీటలు పీసినవోటస్వయంగా సున్నపుపనిచేసి, వలయువోట్ల శుభ్రంగా అలికించి, రంగవల్లికలుతీసి, గడ్డపలకు పసుపురాసి కుంకంపెట్టి, పదిమంది పని ఒక్కర్తీచేసి రెండు మూడుపూటల్లో యింటికి పెండ్లికళ తెచ్చింది.

పెండ్లికి కావలసిన పాత్రసామాను, నీతమ్మగారుతోడురా, నిముహల పారుగిళ్ళనుంచి తెచ్చిపడేసింది. ఒకరాత్రులా నీతమ్మగారితో సంప్రతించి, పెద్ద అనుభవకాలినిలా, యెదురుసన్నాహాల పానకపుబిండల దగ్గఱనుంచి, వప్పగింతల పెట్టుడుచీర జామార్ల వరకు, పరిణయకార్య కలాపంతో, యిట్టేఅవసరమయ్యే వివిధవస్తువుల పెండ్లిపట్టిఒకటి, వంట పందిరతలం గానికి ఆవసరమయ్యే వార్డుడుగంపలు, వడ్డవబుట్టలు, తాటాకు చాపలు, చిన్న పెద్దా విననకర్రలు, అడ్డాకుదిండ్లు వగైరా సరకులీట్లు ఒకటి వ్రాసుకొని, వేకువనే బయల్దేరి, సమీపపట్నుంలో వాటిని ఖరీదు చేసి వాటివాటి బిల్లులసహితం తెచ్చి నీతమ్మగారికి వప్పచెప్పింది.

కుమారిక సరకు తెచ్చింది తర్వాతగా, అమ్మాణీ నీతమ్మగార్లు వాటి మీద విజగ్గడి, ఆత్మంత కుతూహలంతో, మూటలను పొచ్చెల్లను విప్పి, వేరేవేరే ఆయామార్తులను వస్తువులను తీస్తో, వాటివాటి ఉపయోగం, నాణెం, నాణాకు, వివరంగా చెప్పకుంటో, మధ్యమధ్య ఆయావస్తువులు అమరకపోతే పెండ్లి నిండేఉండదు అనుకుంటో సంతృప్తిపడుతో, ప్రతిసామాన్యవస్తువును పదేపదేచూచుకొని పొంగిపోతున్నారు. నీతమ్మగారు పూర్తిగామూట విప్పిలోపలే, అమ్మాణీ ఏ వస్తువునైనా పెల్లగించబోతే, 'మీనాన్నగారి తొందరపాటు అంతా వచ్చి పడిందే నీకు' అని నీతమ్మగారు కనురుకొంటోంది.

కుమారిక శక్తిసామర్థ్యాలకు, పరిశీలనాదక్షతకు, పనివాడితనానికి, ఆయాపనులలోని సౌందర్యవిజ్ఞతకు, పరిపూర్ణతాకాంక్షకు అబ్బురపడింది

సీతమ్మగారు. ఆలోచనలో పడిందికూడా. ఎచ్చటో ఉన్నతకుటుంబానికి
యాజమాన్యం వహించిన చెయ్యో, కాక పెక్కుకుటుంబాలను ప్యవేక్ష
ణలో పెట్టుకొన్న ప్రజ్ఞాశాలినియో కావాలి కాని, ఒకరిఅజ్ఞల నందుకొని
నొకరిచేసిన కన్యకాదు. ఆకంజాయింపు, ఆయుక్తధర్మ సముద్ధరణశక్తి,
కర్మానురక్తి, క్రియాకాశలం, సేవకజనాప్రితం, మరోటి—తాను కుమారి
కకు చేయగల ప్రత్యుపకారం, ఏమిఉండగలదని అపె యింతశ్రమిస్తోందో
అర్థం కాదు. ఆ ఆరాధిస్తే, తానాపెకు ఏవోరహస్యోద్దేశాలు ఆశోకిస్తో
న్నట్టు, అపెచిత్తశుద్ధిని శంకిస్తోన్నట్టు కుమారిక చిన్నబుచ్చుకోవచ్చు.
రోజులు గడచి చనువైనకొద్దీ, యధాలాపంగా, వాటుంతటవే తెలిసే విష
యాలను, ఈవాళేతాను తేల్చుకోడానికి తొందరపడ్తోన్నట్టు, యెందుకు
అనిపించాలి? అపెకు ఎందుకు కష్టంతోచాలి? మానవసహజమైన స్వార్థం,
కాస్తసాంటుకన్పిస్తేగాని, సత్కార్యాలు ఎందుకు చేస్తారో మనఃస్వార్థం
కాదు. సరిగద, వాటినిచూస్తోంటే చీకాగ్గాఉంటుందికూడా. ఆసత్కా
ర్యాలు చేసేవారి స్వప్రయోజనం, చూపువానైనా కన్పిస్తే. ఆపప్పుడు
అర్థమవుతే. బరువుదింపుకుంటాం. ఉన్నతాదర్శ ప్రేరితులైన విశుద్ధాత్ము
లంటారని ఓపట్టాన్ని అనుకోలేము. అనుకున్నామే అనండి, ఎంతో
బాధపడి కాని అనుకోలేము. అవ్యాజప్రేమ గగనకుసుమం, అబ్బో
ఎక్కడిమాట. ఏదోఉంటుంది జెనక. నిజంనిలకడమీద తెలుస్తుంది.
ఇప్పుడే కుమారిక నడిగి వెల్లిపడ్డం ఎందుకొచ్చింది. ఉత్తమోత్తమ
రాలైన సీతమ్మగారికే ఈ సంకయక్లేశం తప్పలేను.

9. పెండ్లి పందిరి

1. కుమారిక ధ్యాన

ముహూర్తానికి వ్యవధిల్లా, రెండురోజులుపైన ఒక్కపూట, రామకా
స్తుర్లుగారు యింటికి వచ్చినట్టేవచ్చి, మగ పెళ్లివారి దగ్గరనుంచి కట్న కాను
కలవిషయం తాళినువస్తే, ఊరువిడచివెళ్ళాడు. వారబ్బాయి, కాలేజీ

మఃచే నేరుగా ఉద్యోగవిషయం యింటయ్యోకే వెళ్ళాడు. అతడికి ఉత్తరమందిందోలేదో. అగ్రహారం అకుటుంబానికి బంధుబలగమన్న ఊరు కాదు. ఒకరికి చెయ్యించాచననసరింలేకుండా నడిపించుకెడ్డోన్న నాడే కాని. ఆరికస్తోమతు కలవాడు కాదు గానగాస్తుల్లగారు. అంచేత పరులుపూసు గుని పన్నుచేసిపెట్టి పోవడం ఉండదు. చిన్నస్థాయీ మధ్యమవర్గీయుడవడం చేత ఒకరికి ఉపకారకాలేదు. గామం అయినను యోగ్యుడని యోగ్యతా పత్రం యిస్తేంగనక, అధికారిమంత్రకేమో కాని, యోగ్యతా పత్రాలకు సప్లయి లొచ్చిపడవు. పందిళ్ళూ వాకలూ దిగడిఉన్నై. అకులేరు, వెరుకు లేరు అయిననస్తేగాని. యేదీయింటికి చేరే దారితేను. సర్వస్వం, యజమానివచ్చి అమర్చుకోవాల్సిఉంది. వచ్చిమాత్రం, గంటలమీదవిమిచియ్య గలడో తెలియకండి. గృహిణి ఆయన రాకకు ఎరుచూస్తోనేఉంది. వచ్చి, ఒంటిచెయ్యి, భర్తపడాల్సిఉన్న బాధకు యజమానురాలు, యజమానురాలు పడ్డోన్న బాధకు కుమారి, వారుభయులబాధకు అమ్మాణీ బెంగ టిలారు.

‘పోనీ’ అనేది కాదు పెండ్లి పందిరి. పెండ్లికి కళ కాంతులు తెచ్చేది, స్త్రీవరు గానులా లాసుగులకప్పి, లోపాలు కమ్మి నిండుయిచ్చేదీను. వేసగి వేడిమిని బాగుర్ బాగుర్ మంటూన్న నడివీధిని పెండ్లిపందిరి, ఎయిర్ కండిషండు సెలూన్ బొంటి, లతాగృహంతర సీమలొంటి, చక్కని, చల్లని విశ్రామాశ్రయం కాదా! అడుగిడితే ప్రాణంలేచి వస్తుంది. ప్రొద్దు వాటారుతోంటే వచ్చేమనగచీకట్లు, ముసురుకున్న చిక్కని పందిరి, ఎండవేళ పంటికి, కంటికి ఎంతవాయి! చిక్కగా మామిడితోరణం కూడా పందిరంట కడితే, అడిగారా, “కోకిల వ్రాతంబుగ్రుక్కిళ్ళ మ్రొంగించు క్రొమ్మాలిచిగురాకు గొడుగు” పట్టినట్టు కాదండీ. పెండి ముందర పందిరికో చెసను స్తంభాలాట లాడుతో. వినాచోత్సవ సంకులత్వానికే నాందిపొడ్డోన్న బాలబానికల లేతకంఠాలు ఎంత శృతి పర్వంగా శుకపిక కోకిల స్వరాలను తలపునకు తెస్తోంటై. అపుడేగా అనందసంభాలు వెల్లివిరియడం. ఎదుకొచ్చినమాట, పచ్చితాటాకు పువ్విడిపూటు. పువ్వాంసువాసనా ప్రూణేంద్రియాలకు, ఘుమ్మన కొడ్డోంటేనేగాని పెళ్ళిఉబలాటం పడమన్నా పడలేదు.

ఉజలాబంమాట చూతాం. కాస్త ముందుగా వచ్చిన ఒందుగు, ఆరుగు మీద కూర్చుంటే బిక్కుబిక్కు మంటోన్నట్టుంటాడు. పెండ్లికి రెండు రోజులైనా ముందు, పందిరి పక్కపోతే, ప్రక్కయిళ్ళ పనిలేని అమ్మల క్కలకు నోటినిండాపని. గుసగుసు పోతారు. ఉప్పటి మాటా, ఉప్పటిమాటా బయల్దేరుతై.

ఇక పొరుగింటి ముసలావిడ వచ్చి, 'అమ్మాయీ, నీతమ్మా, విదియ ముహూర్తానికేనటే వివాహం' అంటంటే, దాంతో పూర్తి అవుతుంది, యింటిల్లపాదికీ నిస్పృహ. పోనీ అని వెడ్తుందా అవిడ. మగపెళ్ళివారికి మనకు చెడిపోలేదని ఖచ్చితం గా అనిపిస్తేగాని కదలదు. తనపని తాను చూచుకోదు.

మాడు రోజులక్రితం గ్రామ మనసబుగా రింట వివాహమైంది. అపండిరి యింకా తీసి వేయలేదు. పందిరి బెంగనున్న కుమారిక కళా హృదిగలకన్య. అదోపూర్వజన్మ సంస్కారాత్మం. నిన్న అదారిని వస్తో, ఒకనిమేషకాలం నిలబడి పందిరిని చూచింది. పాదరసపు బుడ్లు పెండ్లిపందిరకు యిస్తోన్నశోభ అపె హృదయంలో ముదితమైంది. ఒక దినము దినమల్లా గాఢాభ్యస్తమైన తద్రూప భావన వదలి పోలేదు. ఎం చేస్తున్నా కుమారిక బుర్రలో పందిరిని, సుశుచుట్టుకొని గీత్రున తిరుగు తోంటే వాటిల్లో, అంత నంతన, రంగురంగుల పాదరసపు బుడ్లు ఒంటలు జంటలుగా, గుత్తులుగుత్తులుగా కనిపిస్తోన్నై. అపండిరిబుడ్ల నెట్లైనా తెచ్చి, అమ్మాణీ పెండ్లిపందిరిని సర్వజననీయనోత్సవం గా చేసి చూపెట్టాలని కుమారిక మనసుకు గట్టిగా పట్టేసింది.

తమద్దేశ్యం కుమారికతో నూతనోత్సాహమిచ్చింది. ఉత్సాహం సఖం బలం. బలవీర్యాలను, గుణగణాలను వెలికి తీసి ఉన్నతకార్యాలను చేయించేది ఉత్సాహమేకద. ఉత్సాహవంతులకు అడ్డు అడ్డంకులు అజకు రావు. నీతమ్మగారితో చెప్పకుండగ నె, అప్పటిభావావేశంలో, చత్రున మనసబుగారింటికి వెళ్ళింది. సంకల్పబలమనాలో, కాక ఏకైక ఆశయ ప్రేరితులైన కళోపాసుకుల నిర్మలశిశుహృదయ లక్షణమనాలో, తన ఆవసరాన్ని గుర్తించని మానవుడుండడన్నట్టు, లోకతీరులను లెక్కించ

కుంజ, సరాసరి మునసబు గారి పండ్లిట్లోకి వెళ్ళి, 'ఫలాని వంటంటి వివాహం. వానిని మీద వచ్చా' నని నగురు చెప్పు లేకుంక చెప్పి. పాదరసపుబుడ్లు పుచ్చుకొని, అవగులదాటిన ఆ దండనో పరులనగునని యింటికొచ్చి, వాటినిగదలో ఒకమూల ఛద్ర చేసి పె.

అంతసుభువుగా, అడిగింది తడవుగా, 'రేపుమాపు ఉనకుండా. పది నిమిషాలచ్చట నుంచున్నమాత్రిన, మునసబు గారు స్వయంగా బుడ్లువిప్పి, అదివరలో ఏమాత్రం పరిచయ లేనితనమ ఎందుకిచ్చారో, ఆస్పట్లో కుమారికకు సుతరామూ తెలియను. తద్విషయం ఎక్కువ అలోచించనూ లేదు. అదేదో జనాంతర శాస్త్రదయచునుకోవచ్చు. మరి కరిణం కన్పించదు.

వారిపండ్లిట్లోకి వెళ్ళినిలబడినా? మునసబు గారు అనతిమార్గంలో ఆరుగుమీద పాలేళ్ళను కూకెస్తున్నారని కాబోలు, చిన్నవాడు పద కొండు, పండ్రెండు వయసు గంటడు. కన్నీరు కారుస్తున్నాడు. తనవంక చూచాడు. లోకంతలో ఏదోఅన్నాడు మునసబు గారితో. మునసబు గారు అచ్చర్యచకితుడై, కొంతతడవు తనపై చూపునిలిపాడు. ఆచూపు కుమారిక రూపాన్ని కబళిస్తోన్నట్టుంది. అపె చూచిందోలేదో. పెద్ద పాలేరు పాతికేళ్ళుంటై, అంతవరకు ఘాటుగా సమాధానమిస్తోన్నవాడే, తనను చూచినవెంటనే తటాలున కంతంనోక్కిసుకొన్నాడు. వాళ్ళుభ యులు మునసబు గారి పాలేళ్ళని అదివరకెరుగదు, కాని వాళ్ళను అదివరకు చూచిఉంది. ప్రపథమంగా తానీగ్రామంవచ్చేరోజున, పైపాలాల్లో మార్గా న్నెవణిచేస్తోంటే, పెద్దవాడుతన్ని తప్పుడుదారినిపెట్టాడు. కొద్దినిమిషాలకు కుర్రాడు కనిపించి, నేరుగా ఊళ్ళోకి తీసుకొచ్చేబాటను చూపాడు. వాళ్ళేవీళ్ళు. మునసబు గారు వాళ్ళతో మాటలుకట్టిపెట్టి, తనకేదో వ్యవధి చాలనంతతోందరపని తగిలినట్టు, వాళ్ళను అంచలమీద యిళ్ళకు పంపేసి రెండడుగుల్లో ఆరుగుడిగి, తన్ని సమీపించాడు. అప్పుడు వెళ్ళడానికి ఏంఅయిస్థంమాపాడో పెద్దపాలేరు. 'రేపురామంటే నీకుకాయరా అడుగుతీసి అడుగే మడమే గంటఅవుతోంది' అని మునసబు గారు వాణ్ని కసురుకున్నారు.

‘అవునండీ. అలాగే ఉంటుందీలేండి. మిమ్మల్ని కాదనగలనాండీ. వెదుతున్నానులేండి. వెళ్ళకే ఉన్నానండీ,’ అంటో వెనక్కిచూస్తో ముందరికిపోయాడు వాడు గొంతుకుంటో.

తాను పాదరసపు బుడ్లవంకే మంత్రముగ్ధుడయి చూస్తోండం చేత మునసబుగారి హావభావాలను తిలకించలేదు. వస్తూనే ఆయన పనేమని అడిగారు. బుడ్లవంకచూస్తూనే చెప్పింది. తాను చెప్పిందోలేనో, ఆయన బుడ్లను స్వయంగాదింపి, వగరుస్తో తన చేత పెట్టాడు.

‘నేనుదింపుదును కాదండీ’ అన్నాడు పెద్దపాలేరు, కాంపాండు కేటావలనుంచి.

‘ఇక్కడే ఉన్నావన్నమాట ఇస్తున్నా’నని మునసబుగారటు తిరిగేటప్పటికి వాడుపరుగుచుకొన్నాడు.

పాదరసపుబుడ్లు బహునాజుకైన గుల్లసరసుకాబట్టి మరీబిగ్గా పట్టుకుంటేను, జారవిడిస్తేను పగిలిపోతాయని మునసబుగారు అదుర్దాపక్షోన్నారనుకొంది. నిజానికి అంతచేటు అవసరంలేని శ్రద్ధతో, తనచేతి వ్రేళ్ళలోకి మునసబుగారు వారివేళ్ళనుపోనిచ్చి, బుడ్లపట్టు విడుపులవిధానం, గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి బడిపంతుల్లా చెప్పిందేచెప్తో, తనచేత పెట్టిపట్టించాడు తనకు తెల్సునన్నా వినుపించుకోడు. ఆయన అంతశ్రమతీసుకోకపోయినా, తాను వాటిని ప్రాణపదంగా తీసుకుకెళ్ళేదే. పరద్రవ్యం. ముఖ్యంగా తనపందిరికి కావాలి. తనకు వచ్చిన ప్రమాదం మాత్రంఏముంది; ఆయన అనవసరంగా శ్రమించాడుగాని. కాలహరణమూ కాలేదు. పడితేగిడితే తనవేళ్ళమీద, ముంజేతిమీద గోటిసొక్కు-స్పృశించుకొన్నాడోట్ల పడ్డామేమో చివరిగాజు ఒకటి చిట్లొంది. ఏమంత మహద్భాగ్యం. ఇంతకూ మునసబుగారు వ్యావసాయకుడు, వ్యావసాయకుల వ్రేళ్ళు, వైఖర్లు కొంచెంమోటుగా ఉంటే. దానికేమొచ్చే.

గదిసదుళ్ళల్లో ఆమ్మాణీ పాదరసపుబుడ్లను చూచి, “అమ్మా నాన్న వచ్చాడే” అని కేవున కేకేసింది.

అవిడ దొడ్లలో నూతిదగ్గరనుంచి శరవేగంగా ‘ఏరే ఏరే’ అంటో వచ్చిపడింది. ఛర్మసమాగమా కాంక్షతో ఆతురతగావచ్చిన యిల్లాలికి,

భర్తరాలేదని నిజమే చెప్పినా, అది సువేళాపితం కాకపోవచ్చు. కాకపోతే మాత్రం కుమారిక ఏం చేస్తుంది గనక, కలకూపు చెప్పక.

“అయ్యగారు రాలేద” ని సవిషయంగా చెప్పింది.

“పెద్దదాని తోటపే మీపరిహాసాలు, మరీ సురతనమొస్తోంది” అని అపడకాస్త పట్టువుగా అంది.

భర్తయి: కా రాలేదన్న ఆకాభంగ కారణమై యుండాలి. ‘పరిహాసం కాకపోతే, మరెందుకువచ్చారన్నావని, అమ్మాణీని అడిగేలోపలే, అమ్మాణీ పాదరసపుబుడ్లను చూపి, “నాన్న రాకపోతే, యివి ఎక్కడ నుంచి వచ్చై అంటూ”వని ఎదురడిగింది.

కుమారిక నాలుక కలుచుకొని, “అవి నేతెచ్చినవచ్చూ. తేవడంతోనే, నీతో చెప్పకపోతిని, ఊరక అమ్మగారిని ఆయాసపెట్టా,” అని కుమారిక తలవంచుకుంది.

యజమానురాలు రంగురంగుల బుడ్లవంక చూస్తో, నవ్వు ఆపుకొంటో, “కాకపోయినా, నీవు పుట్టనిబిడ్డను పేర్లెడతావే కుమారీ, అలా చాలా లేదన్న సామ్యంగా చేశావు. పందిరే లేండే, పాదరసపు బుడ్లు ఏమి చేసుకోమే! సరి, వాటిని చితక్కుండా నైనా చూస్తోండండి” అంది.

అమాట మీద అమ్మాణీ, “అమ్మా, జెయ్యబొమ్మే పందిళ్ళకు, కట్టబొమ్మే బుడ్లను, మరోవోట, పెట్టనా, ఎక్కడైనా కట్టనా, యిక్కడే పెట్టనా” అని, స్ఫుటంగా ‘రైమ్’ వినుపించే ఆధ్యాత్మరామా యణకీర్తన బాణీని, రెండు చేతులతోను అభినయిస్తో అడిగింది.

అమ్మాణీ మాటలోకూడా, తాను చేసిన పనికై ధ్వనించినా, కుమారిక నవ్వు ఆపుకో లేకపోయింది. ముఖావంగా ఉండే అమ్మాణీకి, కుమారిక సహవాసం బుద్ధి వికాసాన్ని కలుగ చేస్తోంది అనే, సంతోషంతో ‘పొడుపుకుకధ కట్టులో అడిగావే అమ్మాణీ’ అని నీతమ్మగారు ఒకటేనవ్వు.

యజమాని గ్రామాంతరం వెళ్ళింది లగాయితు, పందిరి పడలేదని భేదిస్తోన్న యజమానురాలు, యీ కారణంగానైనా కలకల నవ్వింది. “అంతేచాలు, తర్వాత పందిరివేళామో, మానామో, దానికే” అని అనందించుకొంది కుమారిక.

తాను కుదిరినవారింటి కష్టసుఖాలు తనకైనా ఉన్నాయి పదిరోజుల్లో, ఆతొ
దాత్యు పొందగలిగే ఉత్తమలక్షణం కళాహృదయవిశేష- నిర్మలిన,
నిస్వార్థ హృదయం అకుటుంబాన్ని ప్రేమించింది కుమారిక
కసాకృతి.

2. శ్రీహరి

ఆనాడు సాయిశ్రీ కుమారిక వీధి గుమ్మాలకు పసుపు రాస్తుంటే
ఎవరో, యేమో. కుమారికకు తెలియదు, ఒక వికృతానన. పదిబారల్లో
వీధిలో తచ్చుట్టోంది. వినాహవేదిక పనిచాపతు పరికరమేదో వీధి
నడవలో దిగడితే లోనికి తెచ్చుటకు కుమారిక రోడ్డు పంచుకు వెళ్ళేసర్కి,
అమనిషి కుమారికకు సూచించింది. తారుణ్యం తొలిరోజుల్లో, బహువ్యా
పృతయై స్వచ్ఛంద జీవితానికి శరీరాన్ని బలిచేసి శుష్కించిన లఘుశరీర,
స్వల్పకేసి, పొగచూరిన పెదవులు, మెరుగుచూపిన గొగాళ్ళు, ముప్పై
ఏళ్ళనాడు మంచిరోజులు చూసినదేనట. ఎంతమంది విటులనో ఉద్రూత
లొగించిన చెయ్యట.

“విటులకు కొంగుబంగరము, వేడుకగాండ్రకు బట్టుగొమ్మ,
యుపకాంతుల జేరువపంట, జారసత్పటలికి బంగదార”

అనేటట్టి సైగరవివారిణి. పసకెడి వాపమీనాటికీ, అరసిక జనలో
కాన్నే నమ్మి, జారజారిబులమధ్య గాయభారాలు నడిపి పొట్టోసుకొం
టోందివుడు. ఈమాత్ర్య విద్యాప్రావీణ గంపంత సంజీవం యేదో మోసు
కొచ్చీకూడా, చల్లకొచ్చి ముంతదాచిన విధాన, నచ్చిన విషయం యెత్త
కుండా, గంపదింపకుండా.

‘వీధి కులము నామ మెయ్యది యెవ్వర
దాన వేమిపనికి బూని యిప్పు
దెచ్చుట బుద్ధి తలచి యేగెద వింతయు
నెఱుగ చెప్పు నాకు మెఱుగుబోడి”

అనేటట్టి బహు నిరపాయకరమైన ప్రశ్న మాత్రం వేసిందంటే కార
ణం, ఎంతచెడ్డా శ్రీహరి వృత్తిరీత్యా నూత్నుబుద్ధి కావాలి కాబట్టి కుమారి

రిక సౌందర్య జ్యోతిస్సులతో సావిత్రి తొలుతున్నట్టు తోచి, తానొచ్చినపని తనకు తలమీరిన సని అని తెలుసుకొని ఉండాలి. అప్రభుకు సమాధానంగా కుమారిక 'నీవెవరో నాకు తెలియదు. నావర్తమానం వివరించుటకు మతి లేకుండా ఉన్నాను. ఏమి అనుకోక నన్ను వదలిపెట్టు తల్లీ' అని ముక్తసరిగా మాడుమాటలే అంది వెనక్కు తిరుగుతో.

“లేత ఇయస్సులోనే, నీకంత బాధ ఏమివచ్చిందో చెప్పకూడవటమ్మా” అంది శ్రీహరి.

“ఏముందమ్మా, అవ్వా, మామమ్మాణీ పెండ్లి, రేపురాత్రి వెళ్ళగా, అతెల్లవారు యూమున, ఇప్పటికింకా పందిరి పడలేదు. ఎన్ని ఆలంకారాలో చేసుకోవలసిఉన్నై, యజమాని ఊరలేదు. ఈపందిరి పడాలని వేయి దేవుళ్ళకు మ్రొక్కుకుంటున్నా. ఏదేవుడు కరుణిస్తాడో. అంతదనుక, ఏరితోనూ ముఖంవిప్పి మాట్లాడ బుద్ధివేయటంలేదు” అంటో కుమారిక లోనికి పోయింది.

‘అహా!’ అంటో శ్రీహరి సంతోషభరాక్రాంతస్వాంతయై విధిని పడి వెళ్ళింది.

ఆరాత్రి కుమారికకు కలతనిద్ర. పందిరిగుంజలు పాతుతోన్నట్టు, వాటి ప్రక్క మట్టిని తాను గట్టి చేస్తున్నట్టు, కలకని. నిద్రట్లో కాళ్ళధరినన్న పెద్దగుండిగను తన్నింది. ఆ శబ్దానికి అమ్మాణీ నీతమ్మగారు ఉలిక్కి పడిలేచి, ‘అచప్పడేమి’ అని కుమారికను అడిగారు. కుమారిక నిజ స్వప్న వృత్తాంతం చెప్పింది.

“అమ్మాయీ, కుమారి, పందిరిపడకపోతే పెళ్ళి అడ్డదుకద. పందిరి కోసం ఇంతచేయి బెంగపెట్టుకున్న వాళ్ళను ఎక్కడా చూడలేదు. నిద్రచూరాలు లేకుండా తపస్సు చేస్తోంటివి. జబ్బుచేసేను పరుండు’ అని, ఇట్టి దీక్షాపరతంక్తరాలు తప్పక సద్వంశ సంజాత అయియుండాలి అనుకుంటో నిద్రకు పడింది నీతమ్మగారు.

నీతమ్మగారి వృష్ట్యా పందిరి అవశ్యకత అతి స్వల్పమే కావచ్చు. కళింపాసకులు వారి కృషినే, జీవిత సార్థక్య సంసిద్ధిగా భావిస్తారు. ఇతరులకు తమ క్రియాకాశలం ఉపయోగపడాలని కోరుకుంటారు.

అమ్మాణీ పెండ్లివేదికను అనితరసులభమైన కళా వైదగ్ధ్యంతో అలంకరించాలని కలలు కంటోన్న కుమారికను, పందిరి ఉపకరణాలైన కంటబడకపోతే దీనితదామమే తునిగిపోయినట్టు కించపడడం సహజం.

ఆరుణోదయ కాంతులు ప్రత్యక్షమవుతోంటే. కుమారిక తలుపు తీసుకొని వీధిలోకొచ్చి, తనకళ్ళను తాను నమ్మలేకపోయింది. ఇదికలా, కల్లా, కాక నిజమేనా? వీధిగుమ్మం ధరిని గుంజలు, వెనుగు, అకులు, వడపలు, తడపలు, పందిరి సానుగ్ధి అంతా పడేసిఉంది. కళ్ళు నులుపుకొని, మళ్ళాచూచి, గుంజాలమీద, అనుమీద చెయ్యివేసి, నమ్మకం చిక్కబట్టుకొని ఒక్కపరుగున వాకట్లోకి వెళ్ళి, 'అమ్మ గారు' అమ్మగారు ఎల్లాచచ్చిందండి, పందిరి సామానంతా వీధిలో ఉంది?' అని, గదిలో పరుండి ఉన్న సీతమ్మగారితో చెప్పింది.

“నేనన్నంతపని ఆయిందే అమ్మాణీ, కుమారిక పలవరిస్తోందో, పరాకు మాటలో చూడవే” అనిసీతమ్మగారు తిరుగా కనుమూసింది.

అమ్మాణీ కుమారికను దగ్గరకుపలిచి ఒకటు తాకింది.

“చెప్పినా నమ్మకపోతే ఏంచేసేదమ్మా, అకిటికిలోంచి చూడరామా సామానంతా కన్పిస్తుంది,” అంది కుమారిక రుద్దకంతంతో.

“అమ్మా నిజమేనే!” అంటో అమ్మాణీ పక్కమీదనుంచి ఉరికి, తల్లిని లేపుకొచ్చింది.

మువ్వరు వీధిలోకొచ్చి 'ఏలావచ్చాయి' అని విస్తుపోతో, చివరికి, అయ్యగారు ఎవరికో పండ్లిపని పురమాయించి వెళ్ళిఉంటారు. మనతో చెప్పి వెళ్ళకపోవడం మూలాన మనం అమర్దాపడి పోతిమని గతభేదమై నారు.

అనందంతో అందం అతిశయిస్తుంది. నవయానవు తొలివెలుగులు కుమారిక సర్వాంగములపై వర్తిస్తున్నై. విసవిసా నడుస్తో, దేవాలయం ఉద్దనుంచి పూల నెజ్జతో కుమారిక వీధిగుమ్మంలోకొచ్చే సరికి, ఎదరనుంచి మునసబు గారు తన పెద్ద పాలేరును, యిద్దరుపని మనుష్యులను వెంటబెట్టుకొని. వీధిమకుపు తిరిగి వెళ్ళివారింటివైపుకు వస్తోన్నాడు. ఇద్దరి చేతుల్లో గడ్డపారలు, ఒకడి చేతిలో రెండుపారలు, నిచ్చన ఒకడిచేతులోను ఉన్నై, మునసబు గారు, ముస్తాబు మీద, పల్లెటూరు వెళ్ళి కొడుకులా ఉన్నాడు.

3. మునసబు గారి కౌంతాచింత

మునసబు గారు కమ్మదొర. కలిగిన చెయ్యి. యాభై వాటిని వయసు. వీధి ముందు తిరిగేటప్పుడు, ముందు చూపజులకు కన్నించేది వారిబొజ్జ. కమ్మగా గేజిపెరుగు పట్టి-చి వచ్చేవారిబొజ్జ చూచేవాళ్ళకు కూడా కడుపుని-డేట్టుంటుంది. నిరుపేద మెడకు గుడిబంటు పెద్దమనుషాన్ని కడితే, చూచేవాళ్ళకెంత భేద కారణమో అపాడిపంటలుగల ఆసామికి, భగవంతుడానైనా బొజ్జను ప్రసాదించడం, అంత అహోర కారణం.

బాలభానుని లేతకిరణ ప్రసారంలో కొత్త ఆచారాలు నేకరించుకొంటూ బొజ్జ దానివెనుక, దానితాలూకు మునసబు గారు గుమ్మంధరికొచ్చారు. వారుధరించిన తిరుమణి తిరుమూర్తాలు వారిపూర్వచారపరాయణతకు రుజువుస్తోన్నాయి. ఎంత కాసు కరిగించికట్టి-కో, వారిబంగరుగోవత్తాడు, ముందర భాగాన్ని వారి బొజ్జయిరుకున పెట్టి నొక్కేసి అదృశ్యం చేసినా, మిగతా భాగం వారిమొలనుడెక్రిగొడ్డునా కనిపిస్తోంది. పంచుగపబ్బాలకు శుభ కార్యాలకు మాత్రం వైకితీసే వారిసి-హతలాటం మురుగు, ఈనాడు చేతిని లోబిస్తోంది. క్రేళ్ళను పెట్టిన రంగురంగులరాళ్ళ ఉంగరాలు లేత ఎండలో ధగధగ మంటున్నాయి. నీలిమంటు గాయలనంగుండు విదజిమ్ము తోన్న పల్లెటూరుకును తెల్లగోడలమంచె, మొన్న వారింట వివాహంలా వియ్యాలిరెట్టిన అత్తాకోడలండు, కొత్త ఉత్తరీయం, మంచిసోషక్కుమీద ఏపుగా పుష్కలంగా పెరిగిఉన్న గుప్పెకుమీసం, వారికుటుంబంలో తరతరాలుగా, మునసబీతోపాటు అడుగుగా అడుగేసుకొంటూ వస్తోన్న వలంగల పేపబెత్తెం, ఆనాటికానాడు దేశంలో అస్తమిస్తోన్న పూర్వపు పల్లెటూరు అంచాన్ని, 'విక్టోరియన్ యారా' ఉన్నతస్థాయి రసికతను సాక్షాత్కరిస్తున్నాయి.

మునసబు గారు వితరిణి, గుణపరుడు. స్థిరభాషి, ప్రశస్తిగన్న శృంగార లీలా విమరు. వారి శృంగార ప్రవృత్తి బహులక్షణయుక్త మైందని ప్రతీతి. శృంగారలీలల్లో యుక్తాయుక్తవిచారణ దక్షుడు, సమయా సమయచేది, వివేకి. కలియతొమ్మకొని యెలుగుడు. సిద్ధాన్నమన్న శృంగార సన్నివేశంలో కూడా, ఏకొంచెం బిరుసుపగును పొడగట్టినా

విస్తరముట్టుకు కాంక్షనిచ్చేక తీవ్ర పెత్తనోన్న బుద్ధికి గొట్టున్న కళ్ళెం వేయగలకు. తనకు మచ్చిక కావల ఎంత మంది పడుచులకో తన ఖర్చున పెళ్ళిళ్ళచేసి ఓయి టివాళ్ళను చేశాడు కాని, స్వసుఖమనేషించి. వాళ్ళ కన్యత్వాన్ని చులినపరచలేదు. ఏసంసారవిషయమూ చేసిన పాపాన్ని పోలేదు. శోషధూకామంగులు మతమత లాశినా, ఖాదరుచెయ్యి నుండా, పనివాళ్ళ నూతన వహువరులు పీరింటికొచ్చి చీరె, జామారు కట్టుకువెళ్ళే సుప్రదాయమోటి, ఈయన హయాంలో ప్రారంభం చేశాడు. వలచిన వాళ్ళకు వసతులేర్పరచాడు కాని, తనను కానట్టు తప్పుకు తిరిగే కృతఘ్నులకు వడిగట్టినవాడు కాదు. ఎవర్నీ ఆశపెట్టి ఉసురు పెట్టలేదు. కొత్తపిల్లలను చూచి పాతవాళ్ళను చులకనచేయలేదు. 'అంద మెరిగిన రసికప్రభు'ని అందకత్తెలాయున్ని క్లాఫుస్తారు. తత్పత్తిస్తను ఒక గౌరవరీయమైన 'నైట్ హుడ్'లా భావించే మనస్తత్వం. స్త్రీ హృద యాన్ని ఆకర్షించడం, ఒక మహాపురుషలక్షణంగా భావించే బడాయి తప్పితే, యిటీవలచేసి చూపెట్టిన శృంగారవిజయాలు లేవు. లేనని బెంగ లేదు. ఇప్పుటిదేవుళ్ళాట 'వేనిటీ' తృప్తికి కాని, 'సెక్సు' తృప్తికి కాదు.

కథాకాలంనాటికి బాగా పరిపక్వమనస్కుడైనాడు, మునసబుగారి కిపుడు శృంగారరంగంలో కార్యాలుతగ్గినై, కబుర్లుపెరిగినై, కోతల్లో యువకులు పనిచేస్తోంటే, యిప్పుడు గట్టుమీద కూర్చుని వాళ్ళతో సరసా లాడ్డం, మధ్యమధ్య వాళ్ళకుకర్రా, కాలూ, చెయ్యా ముట్టించి నవ్వించడం, కొంటిమాట అని కవ్వించడం, ఎక్కువగాయిదీ, వారి ప్రస్తుత శృంగార కార్యకలాపం. శక్తితగ్గినా అసక్తి ఉడగని ఒకరకం తత్వం కావచ్చు.

భార్యాభర్త లిరువురకు సమానంగా ప్రేమవాత్రుడే. తన కూలినాలి జనం కుటుంబాలు పొమ్మపారలు లేకుండా సాఫీసంసారాలు చేసుకునే టట్టుతగువులు తీరుస్తాడు. 'అయ్యగారితో' చెప్తాను జాగ్రత్తగా మనులుకో, అంటేచాలు, అది ఒండొరులను మందలించుకోవడమే. ఎవరు మంచాన్ని పడ్డా మరోకుంచెడు ముట్టచెప్తోంటాడు. సుతిమించిన రోగాలకు గాని, కూలినాలిజనాలకు వేరేదైద్యుడక్కరలేదు. గృహజైద్య మామాత్రం

సరిచెట్టు శాస్త్రవాదు. శత్రువులకు, ప్రపంచమునకు. అవసరములున్నట్టి పత్యపుకూరలయిబ్బందీ వాస్తవ పడనక్కరలేదు. వారిజాతులకు కోతలకు సుందరము ఎగబడ్డారంటే, కుండచెప్పేటట్లు, కుండకుంచాలు కొలుస్తాడు. ఆయన చేతిపైచారెడు నేరుగించలవుతామని జాబులాట పడ్డవాళ్ళే గాని, యింటికెళ్ళి 'పిడిపిచ్చుకుంచం కాలిపోను' అని గుమ్మెత్తి పోసిన వాస్తవ వారికూలీల్లో ఏనాడూలేదు.

ఎవరిపాలాలమీద ఆయన పాలం మరోపుట్టెడు అధికోత్పత్తి మాపెత్తుంది. అతి ఆనావృష్టులమూలం గా పంటలు చెబుతినన్నా, తన కూలినాటి జనం పొట్టుకు చెబుతగలకుండా కాపాడ్డనేర్పు, ఆయనకు కావాల్సిన పొదుపు యెఱుగును. వారిపాలంపనికెళ్ళవం, అటపాటలకెళ్ళినట్టే. వారు గట్టునకూర్చుంటే. వారికమతంలో నైతుకూలీవ్యావసాయిక సమస్యలకు తావులేదు. రాచకీయపాండితికి ఆవసరంలేదు. వాస్తవతారిహితదైన రాచకీయవేత్త ఒకడు వ్యావసాయకూలీల సభిపెట్టి, పరదేశోపమానాలేవో ఏకరబెడ్డో. ఈమునసబును భూర్జువా, 'ప్రూడలీలార్డు,' వ్యావసాయి 'కాంట్రాప్రెన్సరీ' అని ఏకేవో పేర్లుపెట్టాడట!

నిజంగా తెలియకనే కూలీలు భూర్జువాకు అర్థం అడిగారు.

'బలేమోసగాడు' అని అర్థం చెప్పాడు. 'వీరి మోసమేమి' అని అడిగారు.

'కావల్సినవిచ్చి, మీకు రాచకీయపరిక్షానం లేకుండా చేస్తున్నా' డన్నాట్ట ఆ బుద్ధిమంతుడు.

కూలీలు బొబ్బనపెట్టారు.

"మాకు కావల్సినవన్నీ యిచ్చి మీరు మోసంచేసినా, మీతోలే వస్తాం, లేండా" అని హెచ్చరించుకొన్నారట.

"ఓరిజాబా వీళ్ళనెవళ్ళు మేపను" అని పరుగుచ్చుకొన్నాడు రాచకీయవేత్త తన రాచకీయపాండితిని మూటకట్టుకొని. మునసబుగారి పాలం గట్టు, రాచకీయపార్టీలకు పోతగట్టులాంటి 'ప్రివెంటివు.'

ఫలనా అని వైనం తెలియక పోయినా, కుమారిక రాక మునసబు గారికి తనపాలేళ్ళ తగాయిదాలో తెల్సింది. మునసబుగారి పెద్దపాలేరు

వాడి స్థాయిలో వాడొరసివడు. వాడి అలుసుడు తగిల్తే, పొలాల గట్లంబు, కాలవమార్గము తిరిగే కూలిచడుచులు, పైటలు సర్దుకుంటారు. వాడుకింబుడితే భిముపిష్టలులవుతారు మునసబుగారీ తుంటరి హేయ శృంగారగాధలను వినకపోలేదు. పడిభార్య ఏప్పుపోతుందని, పడిని నయానోన్న భయానోన్న బాగుచెయ్యాలని, ఎన్నిసర్వదులొచ్చినా ఓర్చి వహించి, ఉద్వాసం చెప్పుకుండా ఊరుకున్నాడు. యజమాని కొంతా చింత కొంతి కారణం కావచ్చు నొఖున్న అనుపాజ్ఞలలో పెట్టలేక పోవడానికి.

కుమారిక అగ్రిహరించచ్చిన రోజున ఊరుకు దారి దొరక్క పైపొలంల్లో తిరుగడం చూచి, ఈతుంటు రాగాంధుడై ఆపెను తన పాకకేసి పంపించాడు. తాను వెనకాలే బయల్దేరాడు. కుమారిక తన పేరింటి కుమారిక వలెనే, శివకి బాక్షంకల కన్యకాబోలు, మునసబుగారి బహుబలిష్ఠమైన యెద్దోటి, కేవలం అవిష్కభాయాధుడే కుమారికా మానసంరక్షిణార్థం ఎక్కి తోల్తున్నాడా అన్నట్టు, బ్రహ్మాదులైనా నిలువరింపజాలని అగణిత వేగంతో, దూర వ్యూహాలకు దవుడు తీసింది. ఎట్టెట్టో దాని కొమ్ము వాతను పడకుండా పెద్దపాలేరు దాన్ని మళ్ళీసుకొని. తనచాక పద్దకు వచ్చేలోపల మునసబుగారి చిన్నపాలేరు, కుమారిక అడిగితే, సరియైన మార్గం చూపాడు. కుమారిక ఊళ్ళోకి వెళ్ళిన కొంతపటికి వచ్చాడు పెద్ద పాలేరు. ఈకుర్రవెధవ పానకంలో పుడకలా తనవాంచి తానికి అంతిరాయం కల్గించనా అని కలుషించి వాణ్ని చెంపలువాయ గొట్టి, ఊళ్ళోనుంచి ఉడాయించాడు పెద్దపాలేరు.

కుర్రాడు పెద్దపాలేరు దౌష్ట్యన్ని మునసబుగారితో పితూరించేసుకోవడంలో కుమారిక ఊసు ఎత్తాల్సివచ్చింది. కాని కుర్రవెధవ ఆపెందచందాలను అభివర్ణించగలిగినంతి అదాయంచాలక, 'అమ్మమ్మమ్మ, అమ్మాయి గోరిఅందమండీ దొరగారూ!' అంటో కొన్న 'సుపల్లెటివు' అచ్చుర్యార్థకాలను మాత్రం వెచ్చించి, కళ్ళులేలేసిఉంటాడు. అపిల్ల ఎవరో మానవా తీతమైన సౌందర్యరాసి అయియుండాలని తలచి, కాని ఊళ్ళో ఎక్కడ చేరిందో 'డేటా' లేక, అపెవిషయం తడేకచింతనున్నాడు మునసబుగారు.

పెద్దపాలేరు ఐదేవాతను పడకుండా ఆ అమ్మాయిని చిన్నపాలేరు కాచి నందుకు ఎంతవార్నిస్తోన్నాడో, ఇంతఅవసర కార్యంలో, ఎక్కడికి వెళ్ళాలమ్మా అన్న ఒక్కప్రశ్న, లెక్కొక్కటి, వేసే తెలివి ఈ కుర్రకుంకకు లేకపోయినందుకు అంత చీదర పడ్తున్నాడు మనసబుగారు. కొద్దిరోజులకు పెద్దపాలేరు ఊళ్ళోకి రావడం, మనసబుగారు తయింటి ఆరుగు మీద కూర్చుని, పాలేళ్ళ తగువు తీరుస్తోండడం, అదేసమయంలో కుమారిక, పాదరసపుబుడ్లకు మనసబుగారి ఇంటికివెళ్ళడం, తర్వాతవృత్తాంత మంతా చదువర్లకు విదితమే.

4. నిర్మాణము

తన చింతనే మనసబుగారున్నారని తెలియని కుమారిక, వారుపని మనుష్యులతో తమయింటిమీదుగా పొలంవెత్తూన్నారనుకొని, ఒక అడుగు మందరికేసి, క్రితం రోజున బుడ్లు యిచ్చినందుకు, కృతజ్ఞతాపూర్వకంగా “దండాలు దొరగారా” అంది.

మనసబుగారు చకితుడై, ఎంతోలో మాటల్లో దిగడానికి ఇచ్చగింపని తొందర నభినయిస్తో, “యిట్లోనుంచి రెండు బిందెలనీళ్ళు తెచ్చి పడేయాలి, ముందాతాటాకు బడిపి తడపాలి. ఆతర్వాతదండాలు” అన్నాడు.

కూడాపచ్చిన వాళ్ళు, జవ్వనుల విషయంలో మనసబుగారికి కలిగే చార్బల్యం ఎరుగున్నవాళ్ళే కాబట్టి, మనం బాడ్మింటన్ మాచ్చిని చూచేటట్టు, మనసబుగారి వంక కుమారికవంక. కుమారిక వంక మనసబుగారివంక, మెడనరం పట్టేటట్టు ముఖాలు తిప్పడం మొదలెట్టారు.

“ఏట్రా ఆలామిటుకు మిటుకుచూస్తో నుంచుంటారు, గోతులు తీసి గుంజలు పాతక” అన్నాడు.

కుమారిక, నీతమ్మగారు, ఈపందిరి వేయించడం యజమాని ఎవరికో పురమాయించి వెళ్ళారు అని ఆప్రాద్దుతే అనుకున్నారుగా. “అహా మనసబుగారికా ఆయ్యగారు చెప్పివెళ్ళింది. అందుకా నాయినా, నిన్న మనసబుగారు, అడిగింది తడవుగా, బుడ్లు యిచ్చి పంపారు. నాప్రయోజకత్వమేనని సంతోషించుకొన్నాన్నే,” అనుకుంది కుమారిక.

‘అంచేత మరేమీ ప్రసంగించ నక్కఱలేకుండా నిముషాలలో లోపల కెళ్ళి నీర్పుతెచ్చింది.

“పందిరజోక్యం మీకెందుకు కావల్సివచ్చింది” దని అపెఆడిగితే ఏమి చెప్పాలన్న పక్క బెదురున నున్నాడు మనసబుగారు. నిజమే చెప్పడం, ఎంత వెళ్ళి, తన రహస్య ప్రణాళిక ముంచే వీధిని పడుంది. తేలిపోతాడు. తేలికైపోతాడు. గౌరవగౌరవం ఎప్పుడూ వప్పుకోడు. నైపేచ్చు పతిత శ్రీహరిని పంపించి, నాస్వవిషయం చాటు పరీక్ష చేసి, నాఅవుసరం తెలుసుకొని, ఆయాచితంగా యీపని చేసినట్టే చేసి, అక్కడనుంచి మర్యాద హీనంగా “నామాట ఏం చెప్పావని నన్ను ఒత్తుడుచెయ్యడానికి యింత వన్నాగిం పన్ని. నీచప్పనికి పాల్పడ్డ వాడివి, “నీవూ అక్కఱలేదు, నీపందిరీ అక్కఱలేదు”ని కనిరి కొట్టకలదు.

చూస్తే కుమారిక ఒక దానీవనితలా కన్పించును. సాదరసపు బుద్ధి కొచ్చినపుడు చూచాడుగా. తెల్వి కొట్టవచ్చినట్టున్న అపె మోములో తీవి పుంజీధించి ఉంది. ఏమి ఆరాకడ? అర్థించవచ్చేవాళ్ళ వీధ అడుగువేసిందా! ఏమి! అమాటపోకడ! ఖణుగు బెణుగు రెండు మాటల్లో అడిగింది. ఏమూలా అవసరం చెప్పకునేవాళ్ళ మాటనసుగుడు లేను. ఏమి అదృష్టినిలకడ! తానెన్నివిధాల అపెదృష్టిని తనవైపుకు తిప్పుకుందామన్నా తన తరం కాలేదు. వచ్చినవేళనుంచి జెళ్ళేదాకా, బుద్ధి మంకే నిదానంగా చూసిందే. మాటలోగాని, చేష్టలోకాని వీధరికంలేదు. పట్టుకెళ్ళేటప్పటి ఆనందంలో బేలతనంలేదు. ఇచ్చేవాళ్ళకు పుచ్చుకునే వాళ్ళకుకూడా అపెబుద్ధు పట్టుకెళ్ళడం శుభదాయక మనిపించిందే, ఈ కన్య దానీస్థాయిది కాదు. దానినే అయితే అందులో మహారాజులను కొలచే ఉత్తమశ్రేణి. ఈపెవశీకరణ నిలకడమీద కాదగ్గపని. వచ్చిన తొందరలేదు. రామశాస్త్రుర్లు గారింట వివాహాదికములు పూర్తిఅయ్యేవరకు, తానెందుకు పందిరిపనిమీద పెట్టుకొన్నదీ పైకిపాక్కరాదు.

ఇంతకూ, మూర్తిభవించిన ఈసౌందర్యలక్ష్మి సామీప్యతన్న తానిపుడా కించేదేముంది? అది లభించింది. పనిగొడవనిపెట్టియీ ఎలప్రాయపు జవ్వని అవయవసౌష్ఠవాన్ని అపె శరీరభంగిమలను తిలకిస్తూ, మధ్యమధ్య పనిలో

తన సలహానుజ్ఞాపైస్తో, సంభాషణసాగిస్తో. తనశృంగార రచనకు నేడు నాందీచాక్యం మూతం! వాయ నుద్యమించాడు. కాస్తుర్లు గారించలేడు, తాను గుమ్మంలో ఉంటే బ్రాహ్మణ స్త్రీలయింటివారు, బైటకురా భిడియ పడ్తారు. చక్కగా నేడీతన్ని తత్వం అంతోయింతో గ్రహించి, తర్వాత తర్వాత చల్లగామచ్చిక చేసుకొనచ్చు ననుకొన్నాడు వివేకి, మునసబు.

కాని యీజొచ్చినకన్య సామీప్యతలో పురుషుని సుదృఢకాలు ఎంత నేపు అగుతై? బుద్ధి కప్పదాట్లు వెయ్యక మానరు. ఈజీద పాప డీమెను ఎంత కాలం పోషించగలడు. పెరుగుతోన్న పిల్లకు అవసరాలు పెరుగుతై. మాతురు పెళ్ళికే హతాలాహతలం అవుతోన్న బ్రాహ్మణుడు, దానీకన్యవివాహ మేమిచేయగలడు? ఈతరుణి కీయిల్లు ముఖం మొత్తిన మరుక్షణంలో, ఈపెకు శుద్ధమైన జీవనభృతిమాపి, కోరుతుందా ఓయింటిదాన్ని చెయ్యడమో, కాకతన్నే కోరుకుంటుందా. పెత్తనమిచ్చి, జై, తన అంటుమా మిడి తోపుకు వనలక్ష్మిని చేయడమో జరుగుతుంది. అంటురూమిడితోపు తలపునకువచ్చేసరికి దాని వెంటయెళ్ళి మధురస్మృతులవచ్చిపడ్డై. ఓహో, తాను యుసులూ నున్నపుడు “సకలకళల సుఖగోష్ఠి సలుపు నెలపు మగ తనంబుల కే కాంతమందిరంబు, పచ్చివిల్లిని కాయుదాభ్యాసకాల” అయిన తన అంటుమామిడితోపు మనోనేత్రంలూను, సర్వాంగసుందరి కుమారికి నిజనేత్రింద్రియంలోను గోచరించిన అసమయంలో మునసబుగారికి యావనం తిరుగబెడ్తోన్నట్టు ముఖకళవలికలు మారజొచ్చై. శృంగారనాయకుల హావభావ విలాసాలు వచ్చి పడ్తున్నై. చేతులు పరివ్వంగప్రక్రియారంభులై కుమారిక వంక సాగసాహసిస్తున్నై. అంతలో మునసబుగారు ‘అ - టే - టే’ అని చెపలిని మనసును దారికి తీసుకొని, ‘నుంచుంటే ఏమైనట్టు, మరో రెండు బిందెలనీళ్ళు తీసుకురావాలి. ఇక గుండలాచుట్టూ మట్టితోక్కి గట్టి చెయ్యాలన్నాడు. అయిన గుంజ మొదట్లో నుంచునియుండగా కుమారికి బిందె తెచ్చింది. ఓరగా అయినపాదాలపైన నీళ్ళుపోస్తుంటే, గుంజ చుట్టూ మట్టినిత్రొక్కుతో మునసబుగారు అనందజ్వాలికల్లో తేలిపోయాడు. ‘ఇంతవడగళ్ళలాంటి నీళ్ళు ఎక్కడవుట్టై’ అనుకున్నాడు. మునసబుగారి శరీరంలోనుంచి ఈవేళ ఏదో విపరీతమైన వేడి అవిర్భవించడానికి కారణం లేక పోలేదు కద.

“పిల్లా! నీ మూలాన మునసబుగారి ఒట్టుతడుస్తోంది. చెల్లువిడ్డానికీ కూసిన్ని చిలకరించాలి కాని అమ్మోకి పోసినట్టే వారెట్టావు. ఆయన ఊరుకున్నాడు కందా అని, గట్టిదానవే” అన్నాడు పెద్దపాలేరు, అచివర నుంచి.

“నీకేపరీక్ష ఎందుకోయ్, నీపని నీవుచేసుకుపోక. మరిగంటే పిల్ల ఏమిట్రా నీకు పొగరమోతనం కాకపోతే” అన్నాడు మునసబు.

మరికాస్తేపటికి, ఏదోఅక్కసు పెట్టుకున్నవాడిలా, పాలేరు “అరేళ్ళలోపల అయ్యగారెపుడూ యెకరాల కకరాల ఎగసాయంలో కూడా ఇంత ఆయాసపడలేదు. వగురుస్తున్నారు. చెమట్లు కార్తున్నై. కాస్త వడి తగ్గించు పిల్లా” అంటూనే నాలుకకొరుక్కుని “అమ్మగారూ” అన్నాడు మునసబుగారివంక కొంటిగాచూస్తూ.

“ఆ అమ్మాయిజోలి నీకేమొచ్చింది. నీవు అక్కడ గుంజలు పాత వోయ్ ఆట్రేకబుల్లచెప్పక, తెగబల్సిపోయావు” అన్నాడు మునసబుగారు.

“అపి - పి - అమ్మగారి మాట కాదుండీ అయ్యగారు. మీకు ఆయాస మొచ్చిందన్నానుండి” అన్నాడు వాడు.

“శువ్వు పనిచెయ్యడానికొచ్చావా నన్ను చూడ్డానికి వచ్చావా?” అని మునసబుగారంటే, “మీమీదబతికేవోళ్ళం మిమ్మన్నిచూచుకోక ఏమి చెయ్యమండి, నేనెవర్నిచూడనండి, పోసీలేండి” అని కుమారిక వంకే చూడమొదలెట్టాడు వాడు.

“మాటలునేర్చినకుక్క బోయ్ అంటే బోయ్ అందట, ఏమాత్రంపని వెలగబెట్టావూ, చూడనీ” అంటో వాడిదగ్గరకువెళ్ళి చూసేసరికి వాడి చేతులో గునపం పట్టింది. పట్టినట్టుంది.

“ఒక్కగొయ్యి తియ్యలేదు ఒక్కగుంజ పాతలేదు. “అరిసీకడుపుడక ఏంచేస్తాన్నట్టారా యింతసేపటినుంచీ?” అన్నాడు మునసబుగారు.

“మీరాయాసపడ్తోంటే చూస్తూ, కాదుండి, చూడలేకపోయానండి” అన్నాడు వాడు.

వీడ్చి యిక్కడకు తీసుకురావడం అనాలోచితప్పని అయిందనుకొని, కుమారికను భోంచేసినప్పుని లోనికి పంపించారు. తాను గుంజలదగ్గర

తోక్కడమూ మానారు. ఇహ పాలేరును, పనివాళ్ళను తొండలు విడిచి
చేసి, సరిగా పదకొండు కొట్టెచరికి, పందిరకు కుట్టడం, కాగితపు
బుట్టలు గొల్పులు కట్టడంనహా యావత్తుపనీ పూర్తిచేయించి, వాళ్ళను
యింటికి పంపేశాడు. పెద్దపాలేరును భోంచేసినతర్వాత ఏకో దూరపు
పొలం పొమ్మని పురమాయించాడు. 'తర్వాతవచ్చి భోంచాస్తాను
నాకోసం కనిపెట్టుకుండవద్దని మాయంటిదగ్గర చెప్పమని వెడ్డోన్న పని
వాళ్ళతో కేకేసి చెప్పాడు.

“ఏంచేస్తాన్నారంటే ఏంచెప్పనండి యింటికాడ?” అంటో మళ్ళా
వచ్చాడు పెద్దపాలేరు.

‘ఒకటిరెండు రహస్యాల్లో, తెలిపైనచెప్పకదా అని, వీడికి చను
వించాను. నాదే తప్ప. రెక్కెత్తొమ్మతున్నాడు. శుద్ధపానకంలూ
పుడకయాడు’ అనుకొని, “వస్తానన్నాడు అను. అంతే. వాళ్ళదగ్గర అట్టే
వాగక. జాగ్రత్త, తెలిసిందా?” అని అదమాయస్తా వాడ్ని విరగడ చేసు
కున్నాడు మునసబుగారు.

౧. రసికప్రభువు శృంగారవిజయం

ఎండలాపైనట్టే వీధుల్లో జనసంచారం సన్నగిలింది. భోజనాలవేళ.
ప్యాసంజులు రానపుడు ప్లేషన్ ప్లాట్ఫారాలకొచ్చే ఏకాంతత, నడివీధి
పందిరైనా, యిక్కడ తాత్కాలికంగా వచ్చింది. తన నాందీవాక్య
ప్రస్తావన కిది అనుకూలమైనఘడియ. ఉదయకాలమంతా వెచ్చించినా,
శృంగారపోకడలకు కుమారిక ఏమాత్రం సుముఖురాలైందీ, అవగింజంతైనా
రాల్పలేదు. అందుకు అంటిముట్టిమాట ఏదీ తానూ రానియ్యలేకపోయాడు.
పందిరివిషయం తెప్పించి, మరేం ప్రసంగించినా అనాచిత్యదోషం చుట్ట
పెట్టుకుందనే భీతికల్గటం చేసోంది కుమారిక పందిరిదీక్ష. ఎంతనేపు
చూచినా తాను ఎండనుపడి వగర్చడమే దిగడింది. తాను ఛాచీరిని ఆశ్రో
జాలు ఆయాసపడ్డా వ్యవహారం అరంగుళం ముందుకు జరిగేటట్టు తోచడం
లేదు. ‘కుమారికకు పందిరి, పందిరికోసమే కుమారిక’ పని అయింది.
తనకు పందిరి మరోఅందుకు. ఆ మరోఅందుకన్న మాట కుమారిక తలలోకి
చొటిలేగా. మూగబాధ మాచెడ్డబాధ.

పుణ్యకాలం దాటిపోతోంది. ఇకనైనా గ్రంథంలో దిగకపోతే, యంతపనిచేసి, చేతులు నలుపుకుంటే యింటికి పోవాల్సిందే. ధైర్యం చేసి, అప్పుడు సరసస్థలాపాలు ప్రారంభిస్తోన్నాడు, నిజానికి అంత ఎంతవేళ సరిసాలకు లాయకు కాకిపోయినా.

“ఓల్లా, పందిరి ఏలాపడింది అంటూ!” వన్నాడు తొట్రుపాటుతోనే, యిప్పటికే ‘ఓల్లా’ అని సంబోధించడానికి తెలుసు తెంపులు చేసుకొని.

అమాత్రమైనా అనడానికి సాహసినైగాని సరసం ఏలా సాగుతుంది? ‘అమ్మాయి’ అంటే చెల్లెలో కూతురో లాగుంది. ‘అమ్మ’ అంటే యింకా సరసమేమిటి? సంబోధన డెక్కట్టడంవల్లనే, ఈ చివర ‘మవ్వు, మీరు’ అనకుండా అచివర నీళ్ళుతే, తేండి. అనకుండా, కోసలు తుంచేసి, ‘నీళ్ళు తేవాలి,’ ‘బడిపి తడవాలి’ అలా మధ్య గాపోనిచ్చి కత్తిమీద సాముచేస్తోన్నాడు. వినికిడినిపటి పనిమనిషి చూపునుబట్టి నిశ్చయంగా గొప్పంటికన్య. ఏక వచనంలో పలకరించడానికి మనసాపడు. బహువచనం పనిచెలుపు ఇంగ్లీషుభాషలో ‘యూ’ ఈ మర్యాద సందిగ్ధాలను మాచక్కగా తెలుసుకుంటూంది. అందుకే ఏమో మరో పదే శృయినా ఇంగ్లీషును చెక్కుచెదరకుండా ఉంచాలంటున్నారు. నయం నయం కర్తార్థంలో ‘తేబడాలి’ అంటే సంభాషణ సాగ పెట్టాడు కాదు, విలేకపోదుము. విద్యార్థులం కనకనా, యీ ‘బడు’ గుడి బండను మెళ్ళేసుకొని భరించడానికి. పోనీ యిదేదైనా ఖ్యాతికనకనా, ‘ఒరే హెడ్డాస్తారుగారు అంతా ‘పాశ్చిమ వోయిస్సు’ లోనే మాట్లాడ్తారా’ అని మేం శ్లాఘించినట్టు. అంచేతనే ఓరకం మనుష్యులు రోడ్డుమీద హతాత్ గా కంటబడితే, ‘బడు’ బాధ పడాల్సివస్తుందనే గ్రంథంలో దిగబడకుండా, నేర్పుగా తప్పుకొని కనపడకుండా పోతారు బుద్ధిమంతులు.

మునసబుగారి ప్రశ్నకు “పందిరి పా కాన్నే పడింది” అంది కుమారిక.

“కూరి ధప్పళం పాకాన్ని పడ్డే అని పెద్ద వంటమీద బ్రాహ్మలు అనేటట్టు అన్నావే. ఎక్కడ విన్నా” వన్నాడు పనిలోపని యీపె బ్రాహ్మణకన్యేమో అన్న సందేహం ముందు వదల్చుకోవచ్చుననుకొని.

కుమారి: దానికేమీ సమాధాన మియలేదు.

“మా పందిరి చూచావు. మరి మీ పందిరి పాపాన్ని పండించంటావు. ఏమిటా లేదా?” అన్నాడు.

“మీరు స్వయంగా నడుంకట్టి వేళింది మా పందిరి. మీ పాలేళ్ళేసింకై ఉంటుందిమిది. పనినాడితనంలో, నిర్మాణదక్షతలో అలేదా కనిపించుచుండా పోతుందా, స్వామీ!” అంది.

కుమారిక సమాధానంలో, మళ్ళిగరిపెడు తెల్వి, కృతజ్ఞత చూపెట్టి: దేమో కాని అందులో మనసబుగారి దాహంతీరే రసవృష్టి ఏమాది? ఎప్పుటివోటే ఉన్నాడు మనసబుగారు.

ఎంతో చెయ్యాలని వచ్చిన వ్యవహారమంతా స్తంభించింది. రసోస్పాదన యార్గాన్ని ఆన్వేషిస్తోన్నాడు. సమస్యకు ‘సాల్యూషన్’ దొరకనపుడు, మనసు ‘ఫస్టు కాజెస్సు’కంటా వెతుక్కుంటో, వెనక్కివేతుంది. గత్యంతరం తెలియనపుడు గతవిషయాలను జ్ఞాపకంచేసుకుంటుంది. కన్య పరిచయభాగ్యం మొదటకల్గింది సాదరసపుబుడ్ల కారణంగా కద అని ఆమె కొంటోన్న తరుణంలో, తటాకం ఒక ప్లామ్ లో కుమారిక వక్రస్థలంకేసి చూస్తున్న మనసబుగారికి పాదరసపుబుడ్ల స్నిగ్ధత, వైజా, గుండ్రం పొడగట్టినై, చాలు అనుకున్నాడు.

“మరి దిగడ్డ అలంకారం. పాదరసపుబుడ్లు నీదగ్గరే ఉన్నాయిగా?” అని, ‘చేత—నోటకవిత్వం’ అంటారే అవిధానంలో, బహుసున్నితంగా, ఎడంకన్ను చిటకరిస్తో అన్నాడు.

ఆవును, పాదరసపుబుడ్లను కుమారిక గదిలో జాగ్రత్తపెట్టింది. అంచేత ఆపెకు అందులో విశిష్టార్థమేమీ గోచరించలేదు. నూర్మ్యుడు తూర్పున ఉదయిస్తాడంటే విన్నట్టే, హావభావాల్లో ఏవిధమైన మార్పు లేకుండా వింది. పైగా సాయింత్రం పందిరికి కట్టేస్తానంటో ఆయనమీద చన్నీళ్ళు చల్లింది. బుడ్లు పందిరికి కట్టదేమో అని బెంగపెట్టుకున్నాడా? పాదరసపుఘృణికవైద్యంకూడా గుణయివ్వకుండా పోయింది. ‘తన్నేవైద్యండు చికిత్స బ్రోవగలడో, ఏమందు రక్షించునో’ అన్నట్లున్నాడు మనసబుగారు. బంగారంకూడా పుతంపెట్టలేమో.

చివరకు జరిగిందంటే, ఫలితమేమైనా. అయోమయంగా చూస్తుంటే వివాహం వేదికకు ఎత్తుచేసిన స్తంభం కనిపించింది. వివాహ వేదిక మణిభూషణ చిత్రాంబరాలతో అలంకరించేది కాబట్టి, మనసబుగారి భావనా బలానికి ఇక్కడ తావు చిక్కింది. వసూవరులు పీటలమీద కూర్చున్నప్పుడు, మనిషి ఎత్తుకు అట్టే మించియుండని ఆచిత్రాంబరాలక్రింద, పెండ్లికుమార్తె వెనక సాలంకృతయై కుమారిక నుంచుంటే, వివాహ వేదికకు వేరే కృతమాలంకారాలు కావల్సిరావు అని తోచింది. కూర్చున్న పెండ్లి కుమార్తె వెనక కాస్త వరిగి నిలబడ్డ కుమారిక పయ్యదను చీల్చుకొని, విద్యుత్కాంతి ప్రసరిస్తోంటే ‘పదార్యన్నె పసిడిబుడ్లు కడిలేమాత్రం అవి అపె పయ్యద సరసని పనిచెడి, వెలవెలబోయి, వెక్కిరించినట్టు కావా’ అని తోచింది రసికప్రభువుకు. ముందు మాట తోచక, ముస్తిష్కం మధనపడిపోతున్నప్పుడు, మహాకవి ప్రయోగమేదో మనసుకు తట్టిన నాదారు రచయితమాడ్కి మరసిపోతో అనేకాడు మనసబు.

“పందిరకు పాదరసపుబుడ్లు కట్టిన దానివి, వివాహ మంటపానికి, మేలింబంగారుబుడ్లు కట్టాలిసుమా” అన్నాడు, తెలిసీ తెలీనట్లు, అతి లాఘవంగా తన వేళ్ళనంపుతో దబ్బిపళ్ళనైజా చూపిస్తూ.

వేళ్ళకు కుమారిక మరెటుమాస్తోడో, మనసబు వ్రేళ్ళవికారం చూడలేదు. వ్రేళ్ళకొంటితనం కాస్తా తీసేస్తే అది శృంగారరీత్యా నిరపాయకరమైన సలహా అయింది. అది అర్ధికస్తామతుతో కూడుకొన్న పని. తేగలిగితే కట్టారు. లేకపోతే మాన్తారు.

అంచేత కుమారిక, “అయ్యబాబో, మాకక్కడ దొరుకుతై బంగారు బుడ్లు” అంది.

అప్పుడు మనసబుగారు, “రా, అలారా, దారికొచ్చావులే” అన్నట్లు, వుమారుగా, “నీదగ్గరే లేకపోతే, భూమండలంమీద మరి ఎవరికున్నై పిల్లా, అవిగో” అంటోనే తూపులాంటి చూపుటి గురిపెట్టి కుమారిక వక్షస్థలానికి యిట్టేవేసి, అట్టే వెనక్కితిరిగాడు, కలకల నవ్వుకుంటో, అనుకొన్న పని అయినట్టుగానే.

పోనీ పందిరివేత సర్వేజనాను సుఖాంతమే అయింది. పెద్దమనిషి

మునసబుగారు చిన్న బుచ్చుకోవాలని ఎన్నడూ కోరం. కాని పాపం అంటి చూపు శకుంతల మధ్యంతునిపై వేసి వెళ్ళినట్టు కుమారక తన మీద వేసి వెడితే, అందం, అనందం, కొంత పనిజరిగినట్టు కాని, తానే అపెపై వేస్తే దానిలో ఏమిపసకండి! ఇంతకు ఆమె చూచిందో లేదో మునసబుగారి చూపు, మునసబుగారైతే, అదేదో స్త్రీహృదయ మర్మచ్ఛేదకమైన చూపే నన్న ఎగువున ఉన్నా. రసికప్రభువు ఎంతసేపూ అద్దంలో తన అందాన్ని తాను చూచుకొని ఆనందించుకొన్నట్టుంది కాని తనను కుమారిక చూచి చకిత అయినట్టు, యింతవరకు అవగించంత తార్కాణం లేదు. ఓర్పు, నిదానం, ఎంతకంతకే తృప్తి కలవాడు కాబట్టి ౧౬ పోయింది కాని లేకపోతే ఎంత భేద పడవలసినమాట. వెళ్ళినీయండి మునసబుగారిని ఆ ఉబలాటంమీదే. పరుల కపకారంలేని ఆనందాన్ని పొందేమనిషిని, అతడి ఆనందం నిర్వేతుకం, నిరాధారం అని మనకు తెల్సినా, పనిగట్టుకొని, అతడికి చెప్పి, అతణ్ని చిన్నబుచ్చడం సద హృదయత కాదు, సరసత కాదు.

మద్యాహ్నం సీతమ్మగారు అమ్మాణీ కుమారికలు పండ్లిట్లో అలకులు ముగ్గులు పూర్తిచేశారు. వారుముగ్గురు సాయింత్రం అయిదారు గంటలవేళ తీర్గి పందిరంట తిరుగుతో బహుళవర్ణసుంకీర్ణమైన వివిధాలంకారాలు చూచుకొంటో సృష్టిలోని సుందరవస్తుసముదాయమంతా తమపండ్లిట్లోనే కూడినట్టు పొంగిపోతున్నారు. మునసబుగారి పనిమనుష్యులు మేటెడైతే కాగితపు గొల్సులు, బుట్టలు పందిరికి కట్టి పోయారేగాని వారికి 'కలర్ స్కీము' తెలియదు. కుమారిక అమ్మాణీని నిచ్చిన పట్టుకోమని చెప్పి, అలంకారాల్లో అపశ్యతులు లేకుండా సద్దుబాటు చేసింది. పాదరసపు బుడ్లు స్ఫుటంగా కన్పించేలా, గొల్సుల స్పేసింగు విషయం శ్రద్ధతీసు కొంది. ప్రతి చిన్న అలంకారమూ మేరుపర్వతంలా గోచరిస్తోంది.

“వివిధాలంకరణంబుల నవకాంతి వహించి

.....వివాహమహోత్సవ మాధవలక్ష్మికి

లలిత వనందై యెలమి కలిమికి తావలమయ్యెన్” అన్నట్టుంది పందిరి.

“కుమారి, మీఅయ్యగారి పందిరి చూసి ఎంత ఆనందపడ్డాలోకే,”

అంటేనే, “యింకా రాలేదేమోనే వారు. పడగాడ్పుల రోజులు, నాకిం భయంగాఉండే వారి ఆలస్యం తలచుకుంటేనూ” అంది సీతమ్మగారు.

“అనుగోనండి అమ్మగారు, అయ్యగారు యిప్పుడే వస్తున్నారండీ, అమర్తా పడవక్కజలేను” అంది కుమారిక.

“ఎక్కడే, కన్పించండే వస్తున్నారంటావు” అని సీతమ్మగారు రంది.

“వినండి కాకీకూస్తోంది ఒక్కవరసని, కాకమ్మమాట యెప్పుడూ బోటోలేదండీ” అంది కుమారిక.

అమ్మాణీ నవ్వింది.

“ఏమి వెదినమ్మ కాలే నీకు” అంది యజమానురాలు.

6. శాస్త్రుర్లు గారి విస్మయ రసావేశం

అంతలో, కాకమ్మమాటా బోలు కాదు. కుమారిక నమ్మకమూ ఓటు కాదన్నట్టు పందిరముఖద్వారంలోంచి యజమాని అడుగిడుతో అక్కడే ఆగిపోయాడు. ముందుకు రాదు. వెనక్కి వెళ్ళడు. పైగా ఉన్నపళ్ళూ, ఊడినపళ్ళూ అన్నీ కన్పించేలా నోరు తెరుచుకొని నుంచేంటే ప్రయాణా యాసం మూలాన ప్రాణం కడింటింది అనుకొని హఠానిపోయి, చల్లదానికి నీళ్ళు పట్టుకొచ్చింది యజమానురాలు. అమట్టునే నేలమీద వరగేట్టు ప్లాడని, అమ్మాణీ దభీలు పట్టుకొంది. ముందు చేతిలో సంచీలాగేసి, పెట్టి అరుగుమీద పడేసి, ఒక పరుగున లోపలికి వెళ్ళి, మడతెరువ్చిని ఎగ రేసుకొచ్చింది కుమారిక.

“ఏమిటే, ఏమిటే” అంటూ డాయన కళ్ళు తేలేసి కాగితంబుట్టలకేసి ముఖం పెట్టె.

“చూచావుటే, యింటికొచ్చాననికూడా ఎఱుగుకుండా ‘ఏమిటే. ఏమిటే’ అంటున్నారు. ప్రాణమేదేఅసలు, ఎల్లాఎల్లాగో ఆపేక్షను యింటి కొచ్చి పడ్డారు కాని” అంటో, కళ్ళనీళ్ళు కుక్కుకుంది సీతమ్మగారు.

కాలుకకంటి నీరు కార్చింది అమ్మాణీ.

“అమ్మగారూ, మీరే అలా బెంటేలుపడితే, నేను అమ్మాణీ ఏమి చెయ్యాలనుకొంటి! అమ్మాణీ కడుపుగిలి పోతోందండీ! అమ్మాణీ!”

పెండ్లికూతురు కంట తడి పెట్టుకూడదు. కళ్ళనీళ్ళు తుడుచుకొని, మందు లోపలికెళ్ళి నిమ్మకాయ పిండి దాహం తేవమార్త. అమ్మగారు పట్టుకుం బారు” అంది కుమారిక.

ఇంతలో యజమాని గ్రుడ్లు మరోప్రక్కకు తిరిగితే, పాపఆహ్లాదం ని ఘయంలేదని ఆనందించుకొన్నార. ఒడుదుడుకు ఘడియల్లో ఆనంద మెంత నేపు, అదుర్తా ఎంతనేపు? “అనుకోలేదు, అంతా ఏమిటో. ఆ!” అన్నాడు యజమాని.

“ఏమిలేదు నాన్నా. నువ్వు యింటికొచ్చావు. ఇద్దీరున యిల్లు. నేను అమ్మాణీని, వీళ్ళు అమ్మా. కుమారి కానున్నా, నిన్ను చూస్తూన్నార” అంది అమ్మాణీ.

“అదికాదే” అంటాడు అయన.

“అబ్బే అదే నాన్నా అదే. ఎంతదెబ్బతగిలి కాదనుకుంటున్నావు. నిజమే నాన్నా, నీతో అబద్ధమాడ్డామా!” అంటోనే అమ్మాణీ లోని కెళ్ళి దాహం తెచ్చింది.

“మీకేమైనా పిచ్చా గిచ్చా. బ్రతుకున్న నాడిని నిలుపునా చంపేస్తా రేమే” అని ఆయన ఏదో అనబోయాడు.

“చూశావే కుమారీ, పరాకుమాటలు, వడగొట్టినవాళ్ళకు నిమ్మరసం, శుద్ధిదాహం యివ్వడం నిల్వనా చంపేయడమటే, పిచ్చి అటే! మంచేదో, పిచ్చేదో తెలియకుండాఉండే. మతేదే అసలు, నాబ్రతుకు ఏమి కానుందో” అంది సీతమ్మగారు.

“తాగించవమార్త అమ్మాణీ. యింకా చూస్తూఉండుకమ్మ, మళ్ళీ పాప పైకిపోతోంటేను” అంది కుమారిక.

అమ్మాణీ దాహం ఆయన పెదిమెలకు పట్టింది. “గుటకడింది” అంటో కుమారిక పొంగిపోయింది. “గ్లానే అయిపోయింది” దంటో ఎగిరి గంతే సింది అమ్మాణీ. చాటంత ఆయింది సీతమ్మగారి ముఖం.

“అమ్మగారూ, చెమట తుడ్చేయండి. వేళకు కన్నించదు విననకర్ర, యిందా కా యిక్కడ చూచానండీ, ఏమైందండీ?” అంటో కుమారిక వినన కర్ర తెచ్చి వేస్తోంది.

అయిన ఏదో అనబోతే, “మాట్లాడకండి కాన్సేపు, మీరు పుణ్య మంటుంది” అంది యజమానురాలు.

“రసం వంటబట్టేదాకా అయిన మాట్లాడినా, మీరు మాట్లాడకండి” అని అంక్ష చేసింది కుమారిక.

తల్లి కూతురు, కుమారికా పెదిమెలు బిగించుకొని తదేకదృష్టితో అయిన వంక చూస్తూన్నాడు. కళ్ళు పందిరకు వప్పజెప్పి, చిత్రరూపాకృతి ఉండి పోయాడు రామకాస్తుర్లుగారు.

దారమ్మట వచ్చినంతసేపూ “పందిరి వేయగలనా! రేపే వివాహము” అని బెంగ పెట్టుకొని వచ్చిన యజమానికి, ఒక అనుద్దేశిత సంపవ్వర్ణంలా గుమ్మంలో బహువిధ వస్తువిన్యాసవైభవంతో విస్తరిల్లిన పందిరి కన్పించే సరికి, భార్య పసుపున శ్రీకృష్ణ సందర్శనం చేసినవచ్చిన కుచేలునకు, తన పూరిగుడిసె స్థానంలో దివ్యభవనాలు కన్పించేసరికి కలిగిన ఆశ్చర్యానుభూతి కలిగియుండాలి. ఆ విస్మయ, రసావేశంలో తెరిచిన నోరేమో కాని వడగొట్టిన నోరు కాదది.

అయిన పెళ్ళాం బిడ్డలు భయపడే, పెళ్ళికైనా ఓల్వని రామకాస్తుర్లు కోసం మధ్యన మనకెందుకొచ్చిన బెంగ. అదాళ్ళు కంగారుపడి పట్టించారుకాని దాహం, లేకపోయినా అగ్లాసుడు ఏలాగా కొట్టేసును. ఊరుకెళ్ళివచ్చిన మనిషి ఊరుకోడు.

చూడండి, కులాసా కబుర్లలో పడ్డారు వాళ్ళు. మనసబుగారు స్వయంగా పనిచేసికూడా, పందిరి ఏలావేయించాలో సవిస్తరముగా చెప్తోంది అమ్మాణీ. ఇంతలో మనసబుగారు యిచ్చిరమ్మన్నారంటో అరటాకు, అరటికాయ, పనసకాయలు, పెండలం, గుమ్మడికాయలు, తాటాకుబుట్టలు, మోపుడు బచ్చలకాడ. పోకదొన్నెలదండలు, వారింట పెండ్లికి దిగడ్డాయిట, యిచ్చిరమ్మనా రంటో, ముగ్గురు మనుష్యులక్కడ పడేసి పోయారు.

వెడో. నిన్న పందిరి పనిమనిషే, “ఈపెద్ద పనసకాయ ఓమూల దాగింది ముందు దీనిని కొట్టించమన్నా” రనీ, “పాలు పెద్దలకూ, కాయకూర్లకు ఎక్కడా బజానా యియ్యద్దని, స్పష్టంగా నీతో చెప్ప మన్నారమ్మా” అని కుమారికతో చెప్పిపోయాడు.

మునసబుగారు పంపితే వచ్చాడో, వాడింతట వాడే వచ్చాడో మన సబుగారి పెద్దవారేరు వీళ్ళవేనకాల యీ పైలావచ్చి, ఓరగా కుమారిక కేసి చూస్తూ, “పాలకోసం నువ్వెళ్ళక్కర్లేదమ్మో. అరే కావితేనే పంపిస్తారులే” అని చక్కాబోయాడు.

ఇదంతా, ఏదో యింద్రజాలంలాగుంది. ఎందుకు ఇంత అకస్మాత్తుగా కమరూద మునసబుగారి కీ అవ్యాజ్జపేమ కల్లాలో బుర్రలు కలుపుకొని బ్రద్దలకొట్టుకున్నా వారికి విడిపోవటంలేదు.

చివరకు నీతమ్మగారు, “ఏమిటండీ! ఒక్కమాటమీదే ఉండవలసింపై అనుకుంటున్నారు కాబోలు. మమ్మని ఒక్కవరసని అడిస్తున్నారు. మనలో మనమాట, మీరు చెప్పివెళ్ళండే మునసబుగారి కేమిపట్టిందండీ మండుపైండలో మట్టిత్రొక్కి యింతపని చెయ్యడం? యింత సరకు చేరేయడము? చంటిపిల్లకు చెప్పినట్టు చెప్తారే నాకు” అంది.

“ఓనీ నీయిల్లు బంగారంగాను, చెప్తే వినకపోలే యిహ నేను ఉండటం కోవాలి. నూరు నూటయ్యాభై ఎకరమున్న ఆసామీ. దిక్పాలడులా యీ ప్రక్కంతా కానేకాదు. గ్రామాధికారి ఆయన, ఒక్కవాళ్ళం మనం. మనబ్రతుక్కి, ఏమి పలుకుబడి ఉందని నా అవసరం ఆయన కేముందని ‘మాపందిరివెయ్యి నేను ఊరికెద్దాను’ అని అనగలనే? ఈ కాయా కూరా నేను పంపించమంటేనే ఆయన పంపించాడంటావా? ఇంతకు నా కాయనతో ఓహో అంటే ఓహో అనే మాత్రం పరిచయంకూడా లేదే ఖర్చు” అన్నాడు గృహస్తు.

“నాన్నోయి, నువ్వు అల్లా అంటావుగాని. అమ్మ ఆయనగారిని యివాళ గుమ్మంలో పనిచేస్తోంటే చూడ్డమే కాని యిదివరకు చూచివరుగదు. చిన్నప్పుడెప్పుడో నన్ను అన్నయ్యతో పాటుసిల్చి మాయిడిపళ్ళు, పనస్తానలు పెట్టేవాడు. వారింటో కొబ్బరినాజా తిన్నామని నన్ను అన్నయ్యను కొట్టావే. ఆతర్వాత వారింటి ధరిమానా నేను వెళ్ళనేలేదు. అన్నయ్యంటే ఆయనకు ప్రాణం. కాని వాడిక్కడ లేడుగా, వాడా యిన్ని అడిగా వనడానికి? ఎటొచ్చి, కుమారిక వారి నడిగి పొదరసపుబుడ్లు తెచ్చింది. అంతకన్న ఎవళ్ళం ఏమీ ఎరుగము” అంది అమ్మణి.

“పందిరి ఆలంకారానికి కద పొదరనపుబుద్ధు. అవి లేవడంలో, నీవే మైనా పందిరివిషయం వారితో ప్రసంగం చేశావా?” అని కుమారిక నడిగాడాయన.

“అబ్బే, అమాట ఎత్తలేదండీ. అయిన నన్ను అడగలేదు, వారితో అంతమాట ఏలా అనగలను? బుద్ధులక్కటీ అడిగాను, యిచ్చారు. తెచ్చాను. మారుమాట లేదండీ వారితో” అంది కుమారిక.

“కానండి రాత్రులా కుమారికకు ఒకటే కలలు, పరాకమూటలున్న పందిరివిషయం. కనుకులేదు. ఒకటే ధ్యాస. దాని తపస్సు ఫలించింది. దాని వాక్కులో వైవమున్నాడు. అది మనయింట అడుగెట్టింది, పెళ్ళి నిశ్చయమైంది. కోరిన సంబంధం దొరికింది అమ్మణీకి. అది పందిరి పడాలని తలచింది. పందిరి పడింది. ఇప్పుడు మీరు వస్తున్నారంది. త్సణంలో మీరు వెలిసారు. పుణ్యాత్ముల వేగుజాముకలలు నిజమవుతాయంటారు. అది పుణ్యాత్మురాలు, పందిరిగుంజలు పాత్రోన్నట్టు కలకంది. అక్షరాలా అది జరిగింది. దాని కది వైవకిటాక్షమనండి, సంకల్పబలమనండి, ఏమైతే కుమారికపని యిదంతా” అని అంది నీతమ్మ గారు.

“అడాళ్ళకు సంకల్పబలాలేమిటి కాని, మీరు పందిరికి పరిపరివిధాల తపించి పోయారని వారిచెబి ఏలాపడిందో, అక్కడేఉండే కిటుకు. ఎందుకొచ్చినమాట, అయినతోనే నే ననలేదు. మీ రనలేదు. పోనీ మరెవరితోనైనా అన్నారే?” అని అడిగాడు కాస్తురుగారు.

“ఎవ్వరితోనూ అనలేదన్నారు తల్లీ మాతుళ్ళు.

అప్పుడు కుమారికకు జ్ఞాపకం వచ్చింది.

“అ! అయ్యగారు అవునండోయ్, ఓయనలిది, ఆంధ్ర ముసల్లీ కారు లేండి, నిన్న సాయంత్రం నేను గుమ్మానికి పసుపు రాస్తుంటే మహా సని ఉన్నదానిలా వచ్చి కబుర్లు పెట్టింది. ‘పందిరి పడలేదని మేము మతి లేకుండాఉంటే మేమే దొరికామా అమ్మా నీకు కబుర్లు’ అని విసుక్కున్నాను. పోయింది.”

“అది ఎవరో చెప్పగలవా?” అన్నాడాయన.

“అదివరకు చూసింది కాదు. తర్వాత వచ్చిందికాదు. ఏవరో ఏలా పోయిందో కూడా నేను వెనుతిరిగి చూడలే” దంది కుమారిక.

“తేలింది!” అన్నాడు రామకృష్ణుడు గారు దిగ్గునలేచి

“చెప్పరాదు నాన్నా ఏమి తేలిందో!” అంది అమ్మాణ్ణి.

అంతా ముందుకు జరిగి ఆకుతళగా వింటోన్నారు.

“తేలడాని కేముంది? మనసలుగారి దగ్గరకెళ్ళి, ‘మహాత్మా ఎవరడి ? తే మీరు మాకు పందిరి వేయించాల్సివచ్చింది అని అడగాలి’ అన్నాడు.

“తప్పితే” అని ఆయన చెప్పబోతుంటే.....

“ఇంత సామూచేసి యిదా మీరు తేల్చింది ? గొప్పసంగతే తేల్చారు. ఏలాగైతే!” అని గొట్టన నవ్వులు స్త్రీజనం. దాంతో ఆయనకు కోపం చేగి, “వినుపించుకుంటారా పెద్దారా. ఆమధ్య సంబంధం నిశ్చయించుకొచ్చినన్నమాట వినుపించుకోటానికి నాప్రాణాలు తోడేకారు. ఆడాళ్ళకు మరీ ఆండ్లెబ్బ బలిసిందీ చూడొచ్చింది. మీరమ్మ మీరత్త వంటిల్లు పట్టుకు వదలేవారు కాదు. అలా పడిఉండక, మీకంతా పురాణాలు, దైవ కటాక్షాలు, సంకల్పబలాలు. అన్నీ పెద్దెత్తుమాటలే. ఉట్టికెగరలేంది స్వర్గానికెగిరిందట. మహా తెల్సినవాళ్ళకూ చెల్లకుండా పుణ్యపావాల నిర్మయాలా? ఏం పేరేగిపోయారు, ఏం పేరేగిపోయారు! అవధానే పనికొచ్చాడు కాదు మీముందు? బతుకేరారు జ్ఞానులు. ‘ఇల్లా అనుకోవచ్చు, ఇల్లా అనుకోవచ్చు’ అని ఆడాళ్ళకు తెల్సేలా చెప్పాలని చక్కగా ప్రారంభించాను. ఏది పూర్వపక్షం చేస్తానో, ఏది సిద్ధాంతరీక్షిస్తానో అగమ్య! ‘తప్పితే’ అని యింకా చెప్తోంటే నే నాలుకట్టుకున్నాను” అన్నాడు.

“పోనీ, తప్పితే ఏమిటో యిప్పుడు చెప్పరాదండీ ఎవరడ్డమొచ్చారు మీ మాటకు?” అంది యజమానురాలు.

“ఇహ యిప్పుడు చెప్పబోలేమాత్రం. ఆ అందిం వస్తుందా? కుమారి కను పలకరించిన ముసిలిదాన్ని పట్టుకోవాలి” అన్నాడు కూర్చుని.

“అదీ అల్లా అన్నావు నాన్నా, చాగుంది” అంది అమ్మాణ్ణి.

“ఇంత గొప్పవిహంగం మీరు నాతో చెప్పినందుకు దాన్ని పట్టుకోడం ఎలాగో అదీ మీరే తెలివీయండి, తెల్సినవారు” అని వెలుకారంచేసింది నీతమ్మగారు. “పూనుకుంటే ఆదేమంతకష్టంలాడి కాదు. భూగోళ ఖగోళ రహస్యాలను గోకులరావడానికి యర్రాడండావాళ్ళేదో కుక్కను ఆకా

కాని కెక్కించారని అపధాన్లు కెవడో చెప్పాట్ట. అది నిజమే అయితే, మక్క ప్రతికే ఉంటే, దాన్ని రప్పిస్తా” నన్నాడు శాస్త్రులుగారు.

“రక్షించారు, దాన్నే నా రప్పించండి. ముసలిదానిమాట ఏలాఉన్నా మా ముసలాయన రహస్యాలై నా నాకు తెలుస్తే” అంది అవిడ.

“పందిరిపడ్డ ఉబలాటాన్ని మూడుపువ్వులు అయి కాయలూగా ఉన్నావు. ఏమను నీకీవేళ బారాహుక్కుం, అన్నీ పడ్తా” నన్నా డాయన.

“అక్కడికి ఒకపుడు నేను మిమ్మన్నంటోన్న” ట్టంది, అవిడ.

సంభాషణ ఈలా సరళంగా పరిణమించినపుడే అపుచేయకపోతే, శాస్త్రులుగారితోపని, మురేం రభస బయలుదేరుతుందో అన్నభయంతో, మమారిక అందుకొని “విడిచెమాట అడగండి అయ్యగార్ని. వారు కండవా వేసుకొడితే నిముషంలో సానుకూలం అవుతుంది. మన పందిరి కన్నుల వైకుంఠముగా చేసుకొని విడిచెను బోసిగా పెద్దే అదేమి పేచీలు తెస్తుందో. పెళ్ళివారు రేపు యిక్కడే స్నాతకం చేసుకుంటారన్నారు గా. ఎక్కడ స్నానాదులకు దడులు కట్టాలి, ఏమి హంగులు ఏర్పరచాలి, ఈరాత్రి చూచుకోవాలి. అయ్యగారికి తొందరగా వడ్డించండి. వారు స్నానానికి రేస్తున్నారు. నేనూ, అమ్మాణీ ఈలోపల అలయానికి వెళ్ళివస్తాము” అంటో మాటలు అపుచేయించి, వారిని పనితొందర్ని పెట్టింది.

10. పెండ్లి సందడి

చాందినీలు, గులోబులు, తీగల పండ్లగలలుకూడా తెచ్చి వివాహ వేదికను కన్నులవైకుంఠముగా అలంకరించింది మమారిక. దానిచుట్టూ, మంగళనూత్రధారిణివేళ, సుధర్మకు మించినసభ. వేదఘోషకు, విప్రా శిర్వాదాలకూ ఏమికోమన రామశాస్త్రులుగారింటి పెండ్లిలో! మంగళ కూర్మారావాల సుతిమీద మాట అందాలి కాబట్టి, గుమ్మల్లో సవరింపుల వాళ్ళు కంఠాలు చించుకుంటున్నారు.

“మక్కునూటుగా మంగళనూత్రధారిణి చూసివస్తే పెండ్లి విశేషం ఏమి తెలుస్తుంది, పెండ్లిసందడే అసలుఅందం” అంటాడు మాకోట్టు.

వాడికళ్ళ అద్దాలే వేరు. వాడు చూసాచ్చి చెప్పిన మాటలే వ్రాస్తున్నది చుట్ట, మొదటి కోణ, అందులో తెల్లవార గట్ల ముహూర్తం, దేనికది హంగు వాలు తక్కువ, నద్దు పాలు ఎక్కువ. కొలికి పట్టింటి వోట, అత్యంత ప్రవసరమైన ఒహుస్వల్పవస్తువేదో వేళకు కన్పించక, అంతా, అందర్నీ కనురుకొంటోందనం, అడిగేవాళ్ళే గాని చెప్పేవాళ్ళు లేకపోవడం. ఆక్కడినుంచి కలిసి కలియద్రొక్కుకోడం, విడిది సరిగా గుమ్మలు దాకేటప్పుడే అడ్డాలుస్తోందనం, అట్లాటపుడు ఏవో పాతపగలున్నట్లు ఒకర్ని చూసి ఒకరు కళ్ళు యెర్రచేసి, “మతే” అంటోందం, అంతలో ఒక గడసరి, “ఏమిటా కావల్సింది!” అని మహాయెచ్చేవాడికే చెల్లకుండా అడిగి అందర్నీ ఆకర్షించడం, నల్లనూ చుట్టూ పోగడ్డ తర్వాత చల్లగా “తెలియద”నో, కాక కాస్త గడుస్తనంగా “యిప్పుడే చూచానండీ ఎక్కడోనూ” అనో అఘోరించడమూ, ఇప్పటికి పెళ్ళిపెద్దకు ప్రాణం కడంటి, చేతులు తల నెట్టుకొని ఏచీశీమీదో చతికలపడ్డం, అప్పుడే మొగ పెళ్ళి వారికి యివ్వాలిన్న చిన్న బొంబనం మాట ఏదో యింటావిడ అడగ రావటం, “లేద”నో, “కాద”నో, పెళ్ళిపెద్ద పెణతలెగిరేలా పాలి బొబ్బ పెట్టడం, “ఇంత పెళ్ళి చేసుకుంటో స్వల్పబాంధనానికి ముఖం చూసుకోవడం ఆప్రదిష్ట” అని అవిడ అనడం, “బాంధనానికి కాదేవ్” అని మరో రావణాకేక అయిన వేయడం, ఎవరో కొట్టుకుంటున్నారన్నట్టు, పెళ్ళి పందిట్లోనుంచి పంటపందిట్లోకి జనం విరగబడడం, అప్పుడు, బ్రహ్మగారు ఖజ్జారపుపండుకి తమల పాకులో కరక్కాయపెట్టి లాఘవంగా ఆక్కడ తంతు అయిందనిపించారని వినడం, “అమ్మయ్యా” అని పెళ్ళిపెద్ద లేవడం, ఇవ్వి చూడడం సరదా. కాని కొట్టుకీ, పెండ్లిపీటలదగ్గర బోలెడు ముచ్చట్లుంటాయి, మద్దుగా మూడు ముక్కలు చెప్పడు.

‘పెళ్ళిపీటల దగ్గరమాట చెప్పరా’ అంటే రామశాస్త్రుర్లుగారి హంగామా వర్ణించాడు. అది వాడి నైజం. పీటలదగ్గర రామశాస్త్రుర్లుగారి వడి వైఖరి చూస్తే వ్యాయామంచేస్తోన్నట్టున్నాడు. పందిట్లోకి వస్తోన్న సంస్కారగ్లకు అభ్యుత్థానం కాబోలు దూరానుంచే రెండుచేతులూ తలపైకి సాచేసి కలుపు తున్నాడు. అంతలో విసురున దారిచేసుకొని మందరికొచ్చి, వంగు

తున్నాడు. వరుగుతున్నాడు, పడున్నాడు, లేస్తున్నాడు. చేతులొక చేతులు తీసుకొని, 'అస్వస్థతగా ఉన్నారనివిన్నా, రాగలిగారు.' 'రామకాస్తురుగారంటే మీకు అవ్యాజాసురాగం' అంటున్నాడు. పాదాభివందనంచేసి, మరోరిని, 'నాజన్మ తరించి'దంటున్నాడు. బ్రహ్మగారు పీటలదగ్గరకు కేకయకపోతే, భిక్షున తెల్లారేవరకు సంస్కారంతో ఇష్టాగోష్ఠి నుండునెమో.

కోట్లంటాడు: "ఇటువంటి శ్రోత్రియుడింట్లో శుభాశుభాలు చేయించడం, రిటైర్డ్ డిప్యూటీ మునసబుగారి ఆస్తికి దావావస్తే స్టీడరుపని చేసి పెట్టడం, హేడ్డుమాస్టరుగారి అబ్బాయికి బ్యూషన్ చెప్పడం, వైద్యుడికి వైద్యం చెయ్యడం, చాలాగడ్డుపల్ల. వేళుకుని తినేస్తారు, తెమిలి, యివ తలపడలేం. మనం చెప్పడం వాళ్ళువినడంకాదు, నిజానికి చెప్పదగ్గ వాళ్ళం మనమేనని కడుపులో కాల్తున్నా, ప్రతివిషయం యక్షుపరక్ష, అమేషా ఒక సి.వి.డీ, మన్ని పొంచి చూస్తున్నట్టే. వారు సర్వజ్ఞుల మనుకోవడంతో ఆగదు. మనమేదో పనికిచాటేస్తున్నట్టు, తంతు దాటేస్తున్నట్టు చూస్తారు."

రామకాస్తురుగారికి మగపెళ్ళివారి బ్రహ్మతో మొదట్లోనే జుట్టూ జుట్టూ పట్టుకోవడంకా వచ్చింది. అబ్రహ్మగారు మంత్రాలు ధూకుడుగా చదివేయగలడు. మోటారు బేగం. ఏమాత్రం వడితగ్గించినా ఆయనకు నాలుక అడదు. ఇంకా తగ్గిస్తే మంత్రం ముఱుపొస్తుంది. మరీతగ్గించాడో మలేపోతుంది. అది ఆయనగారి మంత్రపతనం గ్రాఫ్. 'ఆయిపోవడమే ఆయన గారి లక్ష్యమా?' అనిపిస్తుంది. 'ఆయినప్పుడే అవుతుంది, మించిపోయిందేమిటి. ప్రతిపదం. అచాచి పల్కడం ప్రధానం, బోలెడు ఖర్చు అవుతోన్నపుడు' అని రామకాస్తురుగారి లక్ష్యం. ఇంతేలేడాయదరికీ.

ప్రారంభిస్తోనే అబ్రహ్మగారు రెంయ్యని, తలదూరంగా కుడిచేతికేసి గిరాపేసి, అక్కడనుంచి ధూకుడుగా సిగరెట్టుగుక్కలు లాగుతోన్నట్టు, మంత్రాన్ని కొంతకొంత లాపలికిపీల్చేస్తో, కొంతకొంత మింగేస్తో, కొంతకొంత ఏదో అంగుటిసాధనం చూడెద్దోన్నట్టు హుదురితంగా గుర

గురలాడిస్తూ పెంటరుకొచ్చాక తలను దభీలున ఎడంచేతివైపుకు లాగేసి, అక్కడ, ఎగపీల్చుమీద తెస్తోన్న మంత్రపుముక్కలను తొందరతొందరగా దులిపేసి, తొలివిసురునే మెడ, మొండెం తిరుగా కుడిచేతివైపుకు ఊచలా చాసేయడం, ఈవరసని 'యక్కపర్లు ఆక్రబాట్టి' ధాన ఆయన చెక్కుకు పోతోంటే చూపటులకు కళ్ళు చిరతలుకమ్మినై, చెవులు ఘళ్ళడై. అంటే మంత్రంలో ఒక పెద్దపంక్తి అంతా ఎడంకుడి భుజాల మధ్య, దారిలోనే బయటకురాదగ్గది నోట్లోకే పోతోందన్నమాట. పది గుప్పెళ్ళ మాట్లకు, ఒక్కగుప్పెడు మాటలు మాత్రం, ఎడంచేతివైపు వాళ్ళను తడుపుతోన్నాయన్నమాట. ఓప్రక్కను మంత్రం ముక్కలు పలుకుతోనే, పీటలుదగ్గరకు ఎవరేవస్తువులు చేర్చాలో, ఛైయింట్రీలు ఎప్పుడు ఆపాలో, ఎప్పుడు అందుకోవాలో, సంజ్ఞలతోటీ, చప్పట్ల తోటీ అస్తావధానం చేసుకుపోతున్నాడు. దానికి సాయం, మంత్రాన్ని చెక్కలు చెక్కలుగా ముక్కలు ముక్కలుగా కొట్టి పారేస్తోన్నట్టు, ఆయనగారి గాత్రపు వడినే, వారిచెయ్యి కూడా వీరవివారం చేస్తోండడం చేత ఉబలాటంగా పెళ్ళిపీటలమీదకు వరిగినుంచున్న మగువలు ఆచెయ్యి తగలకుండా జాగ్రత్తమీద ఉండాల్సివస్తోంది. 'మామిడాకుతో నీళ్ళు చల్లండి,' 'అక్షీతలు వెయ్యండి,' 'ముక్కట్టుకోండి,' యిట్లాంటి 'డిరెక్టివు' శరవేగంగా ఒకదానిమీద ఒకటి పడిపోతోండడంచేత, దేని వెనక ఏదో, అన్నీ ఒకేపర్యాయమో విడతీసుకోలేక, వధూవరులు ఏదీచెయ్యకుండా అలసిపోయి, ఆగిపోయి, మిటుకు మిటుకు చూస్తున్నారు. పోనీ చెబ్బామా అంటే సఖింపైకి చూస్తోచెప్తాడు. సఖింకళ్ళు మూసుకు చెప్తాడు.

అంచేత రామకాస్తుర్లుగారు అబ్రహ్మగారి పెడపట్టుకోవలసి వచ్చింది. పట్టుకున్నాడు. "నాయింట్లో ఈ సరెత్తేమిటి? పెళ్ళిచేయించడానికి కొచ్చావా, సాము, గరిడీ చేసిపోవడానికా? ఇది పెళ్ళి అనుకున్నావా, అమ్మవారి జాతరనుకొన్నావా? కివాలుతోక్కుతావు" అని కైమని మళ్ళీ మొదలెట్టించాడు రామకాస్తుర్లుగారు.

"ఉద్యోగస్తులంతా తలమీద పెట్టుకుంటారు నన్ను, నీకు పనికొచ్చాను కానా" అంటాడా బ్రహ్మగారు.

“ఈలా పడుతోలేస్తా చేసుకు పోతున్నారాలస్యం. నిస్సహాయ స్థితిలో ఉండిపోయాం పైవాళ్ళం” అన్నాడు కోట్లు.

చివరికి వాడు మంగళనూత్రధారణి చూసాడోలేవో, జేబురుమాళ్ళ వనూళ్ళకే పెళ్ళి పందిళ్ళకెళ్ళేవాళ్ళలా.

పోనీ వీడికి సందడి, సరదా అందాం. ఎంతనేపూ పైల్వానూ బ్రహ్మ పెళ్ళి పెద్ద పట్టిన కుస్తీపట్టే చెప్పకపోతే, స్త్రీల పాటలుంటాయి పీటల దగ్గర వాటిమాట చెప్పరాదూ. అదేదీ యెత్తడు. అడిగా అక్కడికీ. “విననుగా” అన్నాడు ఖరాగా. “అజేల వై పరీత్యంరా” అన్నా. “జెనకో పెళ్ళిలో బొప్పికట్టింది. నాటినుంచీ, వినడంమానేకా” నన్నాడు. ‘ఏమాటం’టే అందుకున్నాడు అక్కడి విషయం.

“కోట్లు, స్త్రీలపాటలు, వామనచింత కాయల్లా. పెండ్లితొంగమంశా స్త్రీప్రమేయమే కాబట్టి పసుపు కొట్టి దగ్గరనుంచి, వప్పగించలవరకు వగ పట్టల్లా వాళ్ళు గానమాధురి వినిపిస్తోనే ఉన్నారు. నాలుగు పాటలు, అలకపాటలు, బూజం బంటులు, వియ్యాలారిమీద హాస్యపుపాటలు గేయ సాహిత్యం చేరు ఏమైతేం, కాఫీహూటేలు గ్రామఫోను ప్లేట్లల్లా, భరించాలిగాని, వినండి, వినకపోండి, వయ్యారాలుపోతే మునిముసినవ్వులు మేళవించి, అడకంతాలు అలా మ్రోగుతునే ఉన్నై. విభన్నశృతిస్థాయిల్లో పందిరిని ఎగరేనే పాటలసరకును కళానాలో పరిశ్రమనాలో అనుచిక్కక, ‘ఆయాసపడకండి’ అంటే అగరా. మంగళహారతులు మధురాధరల గానకళకు కండపట్టే అయిరి. వధూవరులు పీటలమీదనుంచి లేచి నలుడెల్లా అశ్వాసాంతగద్యం తీరున, అవి సిద్ధం. మంగళహారతి పశ్యించనూలు చేసినంత నిక్కచ్చిగాను మంగళహారతిపాటా పాడితీరారు అమ్మాయిలు. “ఈపాటకేనా పశ్యంలో నూటపదహార్లు భళ్ళుమనిపించేది” అంటో పరనళ్ళుతోక్కాడు పెళ్ళిపెద్ద. ‘పెళ్ళి సంగీతాలు అంకన్న ఏముంటై’ అని సరిపెట్టుకోలేకపోయాడు. ‘పోనీ పాట మరచిపోనన్ను చూచి వేయి’ అంది. సౌమ్యంగానే చెప్పించాఅమ్మాయి. ‘పాట మఱపురాదమ్మా’ అన్నాడు పుల్లనారింజతోన నాలుకమీద పెట్టుకొన్నట్టు చూతిచెట్టి. ‘అందరి అమ్మాయిల మంగళహారతి పాటలూ

అంతే. వేరేవేరే వినక్కలలే! వన్నాడు కొట్టు. “అయితే, వహు
వరులు పీటలమీద కూర్చోవడం లగాయితే తలుపులదగ్గర తతంగండాకా
నువ్వు చూచిందేమిటా?” మరి అన్నాను. “అ! అ! తలుపులదగ్గర
తతంగం చూచాను. ఏవేళకూ వహువరులు నోళ్ళు విప్పకపోతే, దివమందు
భోజనాలండక పోతాయేమో నన్నదిగులుతో, ఒకరో యిద్దరో నడుంకట్టి
తాత్కాలిక దాంపత్యం వహించి, నేర్లుచెప్పి, దారి చేయించి పుణ్యం
కట్టుకున్నా” రన్నాడు. అడిగడిగి, ఇంత కంటి జబ్బు మనిషి పెడిగానే
అనుకొని, నేను నాకొట్టు పెత్తనంపనిలో పడ్డా.

11. కుమారిక కూర్పు నేర్పులు

సుభద్రాపరిణయము

“కలపములు గూర్చు బహువిధ

తిలకంబులు వెట్టి, వింతతెరువున బలుపు

వ్రులు గట్టికట్టి మోడ్వగ

తలముడువగ, సులుగువ్వ”

ప్రావీణ్యత సేకరించిన కుమారిక పెండ్లివారింట, విడిదలోను ఆయా
కృత్యాలు అభినందనీయంగా చేస్తూ, యిరుపార్శ్వాల పెళ్ళివారి అదృ
శానురాగాలూ చూరకుంది. పరిమళవస్తువుల పరస్పరసమ్మేళనం
పలురకాల కలపములు తయారుచేసి, రాయలనాటి పరిమళకారకవిద్య
పెండ్లివారింట దింపింది. తాను స్వయంగా తయారుచేసిన సబ్బుబిళ్ళలన
విడిదలో అందిస్తూ, స్త్రీజనాలకు గృహోపయుక్తమైన చేతిపరిశ్రమలపట్ల
అభిరుచి రేకెత్తించింది. ఆమె చుట్టే బహురసరచనా సమ్మిళితాలై
‘కప్పురపున్ విడియమ్ముల’ కబ్బురపడేవారు. ఆమె కట్టే చే
తురాయిలకు, పూమాలికలకు పెండ్లికొచ్చిన నూతనదంపతులు కామకు
కూర్పునేవారు. ఆయా కొత్తపెండ్లికొడుకుల ప్రశంసావాక్యాలు, ఆయా
పెండ్లికూతుళ్ళకు కంట్లో కలికంపెట్టేవికాబోయి, రెక్కలు ముక్క

చేసుకొని యింట్లో ఏమి చెయ్యి, 'పక్కవాటావాళ్ళ వంకాయ బజ్జికి సొట్టి బెయ్యడం యివాళ యిడం కొత్తామిటి నాకు. రాత,' అని మగుణుక్కుంటే 'ఏదీ చేతావాతా కాదు కాని, కోపంమాత్రం అడ్డబాసలా ముక్కు నుండడమూ కొత్తగాదు రోత,' అని మగడు గొణుక్కుంటున్నాడు.

పెద్దాపిల్లడ్ల కూతురు, సుభద్ర, కుమారిక రచనాకౌశలానికి సమ్మోహితయై, అకళావిశేషాన్ని నేర్చుటకు, కుమారికవద్ద శుక్రూష చేయసాగింది. ఇంతదనుక సుభద్ర ఒకపనియందు లక్ష్యముకాని, ఒకరిపట్ల భక్తికాని చూపి యెఱుగదు. నేటి గురుభక్తిని అపె ప్రవర్తనయందు ఒక పెద్ద పరివర్తనగానే పేర్కొనవచ్చు. సుభద్ర పెంకిపిల్ల. పెంకి రణపెంకి అనుపించుకోడానికి ఏమోతాదు మీఠాలో తెలియదుకాని, సుభద్రకు రణపెంకి అని కితాబు. ఉన్నిషితయావన. అత్యంతభావోద్దిక్త. అవివాహిత. సౌందర్యంలో నిసర్గమాధుర్యలోపం లేకపోయినా కృత్రిమ శోభకమ్మన శ్రద్ధచూపుతుంది. ప్రాయమంతురించిన కన్యలకు ప్రాద్దుకొకసింగారమైతే సుభద్రకు పూటకు రెండూమూడున్ను వేషధారణములో నీనీమాపోకడలు వీకారుచేస్తుంటే. కాస్తకనువేదులుగలకన్య. నడవడిలో స్వేచ్ఛాప్రవృత్తి నూచనలు కన్పిస్తోన్నై, తలిదండ్రులు అందోళన పడున్నారు. ంధుకోటి ఫీక్రుటస్తోన్నారు. గజ్జలగుర్రమని, వన్నెలవిసనకర్ర అని కిట్టనిమాట లంటున్నారు. నీనిమాలో చేరి రంగతార కానున్నదని కూడా మాటపుట్టింది. సుభద్ర ఒంధుకోటిని ఆడవిజాతిమనుష్యులుగా భావించి, పల్లెటూరి అమృత్యులని తూలనాడుతోంది. సంబంధాలు రావడం మానేసిన్నై. ఒక్కరైనా ఇంటివద్ద పదిలి వస్తేనే, బాల్యచాపలాధీనయై కాలుజారుతుందేమో నన్న భయమూ, పెండ్లికి తీసికొస్తే పెండ్లిసందడిలో అందుకే దేరే విలాసపురుషులంటారు, ఏం దుష్పురిణామం దాపరిస్తుందో అన్న భయమూ సమానంగా తల్లిని సంకటపెట్టిన్నై. అల్లరికేం. ఇంతవరకు కన్యాత్వం మాలిన్యంకాకపోవడం అదృష్టమే.

సుభద్ర మనసు లేజన్యంతమైనదే, కాని త్రోవతప్పి బహుముఖంగా తిరుగుతోంది. అపె బుద్ధికొక లక్ష్యమూ, ఏకాగ్రత అలవర్చే సుశిక్షణ

యడఁ అంత కష్టంలోది కాదనుకొంది కుమారిక. ఆపెత్తల్లి వరస చూచినకొద్దీ సుభద్ర పెంకితనమూ, అవిధేయతా ఆపెత్తల్లి గృహపాలనా విధాన దుష్ఫలితమేగాని, సుభద్ర స్వతఃసిద్ధంగా పెంకిపిల్ల కాదనుకొంది కుమారిక. వచ్చిన రెండుపూటలనుంచీ సుభద్రతల్లి భర్తనో, బిడ్డలనో సాధిస్తోనేయుంది. అదో అపశ్యతి కుటుంబాలాగుంది.

అపశ్యతికుటుంబం యమలోకం. భర్తపట్ల ఆపెత్త తిరస్కృతి, దూషణ. ఆపెపట్ల బిడ్డలకు తిరస్కృతి దూషణ. ఎవరూ ఎవర్నీ దార్ని పెట్టుకో లేకున్న మారాముళ్ళకొంప కాబోలు. ప్రొద్దస్తమానం ధుమధుమలాడే తల్లి, చిక్కుచిక్కుమనే తండ్రి కన్పించే కొంపపట్ల బిడ్డలకు అదరాసు రాగా లేలాఉంటే? ప్రేమకు పెన్నిదానం తల్లి. అతల్లే భయంకర మూర్తి అయితే బిడ్డ బాల్యంలో జడుసుకుంటుంది. కయసురావడంతో తల్లిని విసిరికొట్టి కనితీర్చుకొంటుంది.

అలా తయారయిందే సుభద్ర, అనుకొంది కుమారిక. ఒక విద్యావిమైక వ్యాసంగంలో, 'బిడ్డల స్వభావ, సాజన్యాదులు వారు పెరుగుతోన్న గృహజీవిత ప్రభావంగా నిర్మితమౌనని స్వాములు చేసిన ఉద్బోధము జ్ఞప్తికొచ్చింది కుమారికకు. జాయపతు లిరువురునూ పవితృలై, ప్రేమ గతచిత్తులై యున్నవానికి కలిగే సంతానం సలక్షణకోభితమై ఉంటుంది. అట్టి బిడ్డలకు శ్రేయోదాయకమైన సున్నేహము, అజ్ఞాపాలనము అబ్బుతై. 'నిష్కలంకమైన సజీవప్రేమకు నిలయంకావాలి గృహం' అన్నారు స్వాములు. చనువుచూపి, దానినిపెడతే. వజ్రపుతునకే సుభద్ర అని విశ్వ సించి, ప్రేమార్ద్రహృదయంతో ఆపెత్త ఆదరించింది కుమారిక.

డబ్బు ఖర్చుపెట్టి తెచ్చినవి లేకపోయినా, అమ్మాణిపెండ్లికి వాటంత టనే, అనుకోకుండా ఏనో వేడుకలు, వినోదాలు సంఘటితమవుతోనే ఉన్నాయి. అంటే పైవాళ్ళవళ్ళో పని చెడివచ్చి, పెళ్ళివారి వినోదం కొరత, నృత్యవాయిద్య సంగీతసాహిత్య విద్యలు పెళ్ళివారి సమక్షాన ఉచితంగా ప్రదర్శించి పోయారని కాదుస్మండీ. పెళ్ళివారు నాబడే వివిధ వ్యక్తులు, ఆహుతులైన గ్రామస్తులు చేస్తోన్న ప్రసంగ ప్రవర్తనలే, వేడు కలుగను వినోదాలగు పరిణమించినై.

అలాంటిదే. కేవలం బుర్రకథ చెప్తోన్నట్టు ఒక అవధాన్లు గారు పెండ్లి చెయ్యవనాడు విసిపిస్తోన్న స్వవిషయం, ఏదో కట్నాలగోడు. ఈ అవధాన్లు ఒక విచిత్రవ్యక్తే. ఆ ఉదయం వేడుక లేదన్నలోటు తీర్చాడు. మాతురికి సంబంధాలు చూడ్డానికి కాళ్ళదేబట్టు తిరిగితిరిగి అవిధిపడి ఉన్నవాడు. ఎక్కడికెళ్ళినా తేను, కాదు, రాదు అన్న చిలకపలుకులే వినిపిస్తోంటే, ఎముకలు చిట్టంగట్టినై. వరుడన్నవాడల్లా వచ్చకుండా, మొగ పెళ్ళివారింటేనే మోసగాళ్ళని ఒక నిశ్చితాభిప్రాయాని కొచ్చాడు. తనయింటకూడా పెళ్ళికావాల్సిన కుర్రాడోడుంటే, తానూ కొంతమంది కన్యాప్రదాతలను, బ్రాహ్మణులు, కాదు అని తిప్పించితే, ఏదీ లేవుకూడా, దేశకాలపరిస్థితులకు కొంత సహనం చూపును. అంచేత అంటాడు “ఖరగా ఒక్కమగ పిల్లవాడినే కని కూర్చుండి, మళ్ళా విదపని స్త్రీ, శాఖినీధాకినీ అయిపోతోంది” అని.

ఒక్క అడకల్లనే కన్నయిల్లాలు శోకరసాధిదేవతవుతోంది. కాలమహిమ. సంఘదౌర్భాగ్యం. ఎవళ్ళమాటో ఎందుకు, పెథనాయి నామేనల్లడిమాట చూడండి. పదోఏటనుంచి మాపిల్లను వీడు చేసుకుంటాడని మేమే కాదు, ఊరంతా అనుకొంటోన్న విషయం. అంచేత పిల్ల పెద్దమనిషై మూడేళ్ళయినా, నేను సంబంధాలు చూడకుండా ఖరగా కూర్చున్నా కాలేజీ జనువుల్లో అవసరంపెంబడిని వాతిక ముప్పై వాడికి పంపుతో ఉండేవాణ్ణి కూడా. తేడాలేకుండా పెలవులకొస్తే తప్పకుండా యిక్కడకీ వస్తూ చేతిలో వేసుకు పోతోండేవాడు.

చదువు పూర్తిఅయింది. అమధ్యనే వచ్చాడు. కాస్తముభావంగా ఉన్నట్టు కన్పించాడు. వివాహ విషయం కదిపితినిగదా, “తల్లితండ్రులకు యెరు రాదానా?” అంటో పిశ్చభక్తి మాతృభక్తి గుమ్మరించాడు. ‘అంతవరకు వీడు, యింట్లో చెప్పినమాట వినక ఎడిపిస్తున్నాడని వాళ్ళు గోలపెట్టే పెళ్ళి తగవు తీర్చేవాణ్ణి స్పందీ. ఇప్పుడు, పెండ్లి విషయం నేనసలు, వాడి తలితండ్రులతో సంప్రదించాల్సిందన్నట్టు మందహాసం చెయ్యడం మొదలెట్టాడు మొగాడు. ఈవికార మేమిటని వాళ్ళ అమృతడిగా.

“మీరు, మీరు మగాళ్ళు. మీరు పైసలు చేసుకుంటే నేను కాదం

ట్రానా అన్నయ్యా అడవాన్ని, ఈరోజుల్లో అధమం అయివువేలేనా అంటేగాని తలవంపులా. నువ్వెరగం జేముంది? అందులో ఒక్కబిడ్డ. వాడు చిన్నబుచ్చుకొంటే చూడలేనా అన్నయ్యా” అంటో ఆపాత్రయ తంతా వెళ్ళబోసిందది.

మాబావ నడిగితిని కద, “కుర్రాడితోనే మాట్లాడావటగా,” అంటో అ “గా” గన్నారందాకా సాగతీకాదు. నే నేవో స్వోపయోగార్థం వాళ్ళ కుటుంబాన్ని చీచిస్తోన్నట్టు, కుర్రాణ్ణిచేసి, పాతచనువునుబట్టి, మాయచేస్తోన్నట్టు, అమాత్రం ముందుజాగ్రత్త తాము పడకపోలేదులే అన్నట్టు, అయినా యిది నీవు అనుకొంటోన్నంత అసామాన్య సంగతి కాదు బావా, వ్యవహారం సుమా! అన్నట్టు ధ్వనించింది నాడి ప్రసంగం. “అది నీచెల్లెలు, వాడు నీమేనల్లుడు, మీరంతా ఒకటే, ఎటొచ్చి నేనే వైవాడ్ని” అంటో వాళ్ళాతుర్యమంతా చలకబోకాదు.

వీడు పరీక్షలిచ్చి వచ్చినరాత్రే, ముగ్గురూ కూర్పుని “చదువుకైన సామ్యంతా ఈకట్టుంతో వాపసు రావాలి. ఈరోజుల్లో ఉద్యోగాలా సర్వోగాలా, ఇప్పుడు మేనరికమని మెత్తపడ్డామంటే దండగపడ్తాం, మళ్ళా మళ్ళా కూడివచ్చేది కాదు. తర్వాత విచారించిన లాభంలేదు” అని, ఒకటోక్లాసు ఎక్కాల పాస్తకం దగ్గరనుంచీ చదువుకైన ఖర్చుతో లెక్కతేల్చుకొన్నారట. నాదగ్గర గుంజినవి లెక్కకొచ్చాయో లేదో! నే పలకరిస్తే, ఎవరేమని సమాధానం చెప్పాల్సిందీ డ్రెస్సు రిహార్సల్ వేసు కొన్నారట. “పాత అలవాటున వాళ్ళింటికి వెడ్తోండకు, బెట్టుపోతే బేరం పలకదు. ఆమర్నార్నడు” — హరహరా ఎవర్నేంచేశానని — “మెడలు విరచైగలదు. పొంచికూర్చున్నాడు. నీవు ఒంటిగాడివి వాళ్ళింటి కెళ్ళావంటే” అని కుమారరత్నానికి చెవులో చెప్పారట. ప్రక్కయింటావిడ పిట్టగోడ చాటునుంచి విన్నానని, మా అవిడకు పరంపదంగా చెప్పినవిషయం. మాకుటుంబాల మీద అవిడకు అంత ఆపేక్షపాపం!

“మామ గుమ్మాన్నేసి తలకాయ బ్రద్దలుకొట్టుకున్నా నేను పెదిమి జాతను. మనమంతా ఒక్కమాటమీద ఉండాల్సిన అవసరం వచ్చింది. మీరు బేరంపెట్టి రాబట్టిదంతా రాబట్టండి. నేను కాదనను. ఇదికాక

బోలే లక్షసంబంధాలు” అని తలితండ్రులను యిసుగొల్పాడు అబ్బాయి. ఈ అదర్శప్రాయుడు వీడి కాలేజీలో, కట్నాల మర్యాదపార నిరోధ సంఘముట ఏదో, దానికి నెకర్నరీయట. వీడి ఉపన్యాసాలు ఏదో దిన పత్రికలో పడ్డాయని, చాలా మాటుగా ఉన్నాయని వినికిడి. ఇదీ నేటి యువకుల మనోజైకాల్యం, ఉదాత్తత సంఘహితైక బుద్ధిన్నీ, వీరూ, మన భారతీయ సాంస్కృతికీ ప్రతినీధులు. వ్హా! అచ్చాడీలు”.

పెండ్లిపందిళ్ళు సాందర్యయువతీ విరాజిత శృంగారభూములుకద. అచ్చటోక దెసగా నుంచున్న మృగాక్షి నిశహం వంక దృష్టిపారించిన ఒక యువకుని కన్ను కుమారికమీద పడ్డె. అదీ తొలిసారి చూడ్డమేమో, నిలబడి కుప్పీసి కలితోనే వెనక్కుగంటేసి, సాందర్యార్చన చేస్తున్న కళా కారుని కళ్ళతో, అపెవై చూపు నిలిసాడు. అచేతులూ, వక్షసిధులు. నడుము, కటి కాళ్ళూ, పాదాలు - అ బ్రహ్మ ఒక దివ్యలలితకళా సారవశ్య కతో సృష్టించియుంటా ఉచుకున్నాడు. కవితాభావ సమ్మిళితానందం గాని అతని మోములో ద్యోతక మవుతున్నది. శృంగారభావోద్రిక్తతగా కన్పించును. కనుపించక వెతుకుళ్ళాడ్రోన్న, ఒక అమూల్యద్రవ్య మేదో కంటబడ్డవాని “రీలీఫ్” అతడి భూయ్యుగ్మమీద కన్పిస్తోంది. టిన్లోది సిగరెట్టుతీసి నోటి కందించుకొన్నానని, అగ్గిచుడక తీసి కూడా వేసుకో కుండా అపెను చూస్తున్నానని ఎఱుగడు. ఇట్టి వర్చస్విని తన ఇరువది ఒక వత్సరాల వయసులోను నారీలోకంలో కంటబడలేను.

కుమారిక అకృతి నేలనోయువకుడు పోల్చుపంటోంటే, అతని సాందర్య గరిమకు మాతృతాదృశ్యోభావతు లెందరో వివశులవుతున్నారు. ఈ శకంలో యువకుల అందానికి ఏర్పడిన “బెల్ ఫీట్” గల షోకేళా. ఇరవయ్యోశతాబ్దోత్తరభాగ నాగరికతకు సోదాహరణంగా ఒక చేత సిగరెట్టుతీస్తు, ఒక చేత హాండు కెమరా, చంకను “ఇలస్ట్రేటెడ్ పిక్చర్” సంధించి, బొద్దుచార్ల పైజామా, లేతగులాబీరంగు అమెరికన్ జాకెట్టు, చేతిని రిస్టువాచీఫరించి, పలకరిస్తేగాని పలకని ముభావంతో, ఎప్పుడూ ఏదో విజ్ఞానకాస్త్ర విషయపర్యాలోచనా నిమగ్నుడైయున్నట్టు భూయ్యుగ్మం పుదించి, సిగరెట్టుతీస్తుమీద సిగరెట్టుతో మృదుశబ్దంచేస్తో, మధ్యమధ్య

అందకత్తెలవై పుద్గుష్టి సారిస్తో, మరుక్షణంలో వారిని విచ్చికిం గా చూడలే దన్నట్టు నూచిస్తో, పెండ్లిపందిట్లో ఒకవైపుగా కూర్చుని, పెండ్లి కావల్సిన పిల్లలను తెగ ఆకర్షిస్తో న్నాడు.

ఆ అమ్మాయిల తండ్రులమంట చెప్పనక్కరలేదు. సంతకేదను నఖముఖపరీక్ష చేసేటట్టు, అతణ్ని ఎగాదిగా చూచి, చాటుకెళ్ళి, “ఎంతకట్నం పెడితే ఈతేరం పొసుగుతుందంటావు, రావబ్రహ్మం,” అని చెవులు కొరుక్కుంటున్నారు. కాలప్రభావం, బీదయింటి కన్యలకు వివాహ విపణిపీఠిలో తిగిన వెల లభించని మహ్యాలం. ఆవివాహితుడు పెండ్లికొస్తే, ప్రభుత్వోగానికి అప్లికేంట్లు ఎగబడ్డట్టే, కన్యాప్రదాతలు చూగే మాయకాలం దాపరించింది. వరుల విషయంలో “నీలీసంత” వ్యాపారం నిరర్థకంగా సాగుతోంది.

ఈ యువకుని నాన్న పెద్దకట్నం రాబట్టడానికి పదిమంది చూడాలని ప్రదర్శనార్థం యీ అబ్బాయిని పెండ్లికి పంపించాడు కాని, ఈతడు యిక్కడ ఎవరికీ పేగుసంబంధం కాదని ఒకమాట పుట్టింది. పోనీ అడిగి అనుమాన నివృత్తి చేసుకుందామా అంటే, కూడా నేస్తం ఎవడూ కన్పించదు. ఎవరు ఎవర్ని అడిగినా, యేమో అంటే యేమో. మగపెళ్ళివారు అడపెళ్ళివారు బంధుగనుకుంటే, అడపెళ్ళివారు మగపెళ్ళివారి చుట్టం అనుకుంటున్నారేమో కూడా. అంతా ముసుగులో గుడ్డులాట లాగుంది. అచ్చటి ఏక ఫలాపేక్షితుల వ్యవహారం. అడగలేరు ఊరుకోలేరు.

చివరికా మేనరికం బుర్రకథ అవధాన్లుగారే తెగబడి తేల్చడానికి నడుంకట్టాడు. పెళ్ళిగొడవవస్తే మర్యాదలను మరచిపోయి చాలాకాల మయింది ఆయన అంటాడు. “అబ్బాయి! నువ్వు చూస్తున్నావు. పది పండ్రెండుగురు పెండ్లి కావల్సిన అడపిల్లలు పందిరమ్మట తిరుగుతున్నారు. భర్తకోసం ఉగ్రతపన్నుచేస్తున్న పడుచులు మరో డజను ఊరంటుఉన్నారు. నీవు పెదిమి కదపకుండా, బెల్లం కొట్టిన రాయిలా ఆ మట్టునే కూర్చుంటే ఏమైనట్టు? నీభోగట్టా తెలియక గ్రామం అట్టుడికినట్టు ఉడికిపోతుంది. ఎంతమందో ఊభ పడిపోతున్నారు. నువ్వేమైనా కల్పితచేవాడివా, కాక ఎవరిపస్లు వారిని చూచుకోకున్నావా? చెప్పై” అన్నాడు.

యువకుడు ఉలిక్కిపడి ఆయనవంక చూచి, “అయ్యా! మీరు పెద్దలు, మిమ్ము పిత్తుసమానులుగా భావించి, మీరు కనీసమర్యాదనుకూడా గుర్తించకుండా మాట్లాడినా, అప్రసక్తి మీతో తేవటంలేదు. నాచేసిన నేరమేమో, మీ మాటకటువుకు కారణమేమో తెలియకుంది. పెండ్లికాక తపించిపోతోన్న కన్య లీవుర పాతిక మందిదాకా ఉంటే వారికి నా సానుభూతి. ఒంటిగాణ్ని, అదనం నే నేమి చెప్పగలను? ముఖ్యవిషయం, నేను నా జీవితాన్ని రసాయనశాస్త్రానికి అంకితంచేశాను” అని అవధాన్లు గారితో సవినయంగా చెప్పాడు. కన్యలవంక తిరిగి “I have no other loves, please” అన్నాడు.

యువకుని సమాధానానికి అవధాన్లుగా రేమనునో, అంతలో కూతుర్ని చూచుకోడానికి, కాకినాడనుంచి పెళ్ళివారొచ్చారు, వెంటనే రమ్మని ఇంటివద్ద నుంచి ఆయనకు కలువొచ్చింది.

“వస్తారొస్తారు! రాకేం, ఇక్కడ ఫలహారాలు మప్పితంగా పట్టింది, తోటా దొడ్డి కలియదొక్కి చూచుకొని, యింటికెళ్ళి ఉత్తరం వ్రాస్తామనిచెప్పి, ఫీకర్లేకుండా పోతారు. పిల్ల పెళ్ళికని పరింపవంగా జాగ్రత్త పెట్టిన రెండువేలనాల్గువందలూ, నా ప్రయాణాలకీ, వారి ఫలహారాలకీ అరిపోయినై. వత్తిచేతులతో నేను, పెళ్ళి. పెళ్ళి అంటే ఒకటేపాట పిల్లా దిగడాం” అంటో వెనకొచ్చినవారినీ. రాబోయ్యేవారినీ కాపసార్ధా రెడుతో, వచ్చిన విసురునే వెళ్ళాడాధూమాతుడు.

“వాన వెల్సినట్లుంది వాతావరణం. కాని తా నెటుకదల్తోన్నా యువకుడు ప్రొద్దుతిరుగుడు పువ్వులా తనవంకే చూస్తోండడం, మిగతా కన్య రెంతమందో యువకుని దృష్టికెక్కుటకు ప్రబల ప్రయత్నాలు చేస్తోండడం, గుణవతి కుమారికకు, అందోళన కల్గిస్తున్నై, అహంభావపూరితరైన మహిళామండలి కన్యలున్నారు వారిలో. వారు తనమీద అకారణద్వేషం పెట్టుకోవచ్చు. తాను చల్లగా తప్పుకుందామా అంటే, నీతమ్మగారికి తన అవశ్యకత అనునిముషం కలుగుతోంది. పోనీ, యువకుడు కదలునా అంటే, పెండ్లిపందిరివినా వేరుబన ఏర్పాటు చేసుకున్నట్టు లేదు. రావడమే పెండ్లి పందిరి కొచ్చినట్టున్నాడు. ఇంకా కూర్చుంటే, అవధాన్లుగారిని చూచా

ముగా, కన్యాప్రదాతలు ప్రశ్నావల్లతో పాడుచుకుని తినేటట్లున్నారు. వాళ్ళు తప్పకుండా అమ్మాయిల యిబ్బంది ఏ కారణంగా వచ్చినవాడైనా, అతణ్ణి సరసంగా సత్కరించే బాధ్యత అడపెళ్ళివారిదేకద" అనుకుంది కుమారిక. యువకుని కీపెళ్ళి తరడ్డిలో సత్కారం చేసేవా రెవరున్నారని అలోచనలోపడ్డ కుమారికకు, పెండ్లిచేస్తే గాని నిలకడరాదని తానుహించిన సుభద్ర తటాలున జ్ఞప్తికొచ్చింది.

కుమారిక సుభద్రను చాటుకు పిల్చి, "ఈ యువకుని కైఖరిచూస్తే బహుశః మా అమ్మగారి అబ్బాయిగారిని ఎరుగుండివచ్చి, వాగు కనిపించక యిబ్బంది పడ్తోన్నట్లున్నాడు. అవధాన్లుగారితో అతడి సంభాషణ విన్నావు కద. విద్యావంతుడు, సరసుడు అని తోస్తుంది. కాబట్టి నీవు విడిదికెళ్ళి, స్నానాదికృత్యాల కతడికి సర్దుబాటుచేసి, ఒస ఏర్పాటుచేసి, సమాదరించాలి. మా అమ్మగారు పెద్దలు. యువకుల నాహ్వానించడంపాండు వారికి తెలియదు. మా అమ్మగారికి తెలిపలేదుకద. నాకు యిచ్చట ఎన్నో తొందరపనులున్నై. రేపు సదస్య తత్వంగమంతా ఇప్పటినుంచీ చూచుకోవాలి. నాకు ఊపితాడదు. అడపెళ్ళివారికి మాటదక్కిస్తావని అశించి, అతణ్ణి నీకు వప్పచెప్తాన్నా. ఈ యువకుని సత్కరించే భారమంతా నీదే సుమ" అని సుభద్ర చుబుకం పట్టుకొని చెప్పింది కుమారిక, ప్రేమ విలసిత వాక్యాలతో.

అంత చుబుకం పట్టుకొని చెప్పనక్కరలేదేమో. ఈ భార మెంతైనా మోసే బుద్ధిమంతతనం సుభద్రమోములో కన్పించింది. ఏమైందో అపెంకి తనమంతా. యువకుని పసిమివర్ణం, కోల నగుమోము, ప్రెంచి మీసం, ఉంగరాలు చుట్టిఉన్న తుమ్మెదరెక్కల్లాంటి బాట్టు, అపె పెంకితనానికి చికిత్సలేపమయి యుండాలి. కృతజ్ఞ తాపూర్వకంగా, కుమారిక కళ్ళల్లోకి చూచి గిర్రన తిరిగి, యువకుని తృటిలో విడిదకు తోడుకుపోయింది. కృష్ణుని పనువున, అన్న పానాది విధులం బరిచరింప జెళ్ళిన సుభద్ర యతిరూపంలో ఉన్న విజయునకు అపూర్వమైన భోజనాలుపెడ్తో, యుక్తులు జలయిస్తో,

“ముదముతో బెనిచెన్ నెయ్యము కామవి కారము సత్యసాచికిన్”

అన్నారే నన్నయ్యగారు అంత అనురాగంతోను ఈ యువకునికి అతిశయ సూపయాచనగర్విత, మన సుభద్ర సవర్యలు చేసింది.

ఈనాటి నాగరికతకు పట్టుకొమ్ముగనున్న వీరివ్యరిని చూచినకొద్దీ, ఇది సత్ఫలితాలనిచ్చే సుధానమే నని. వారిపండిట్లో సమావేశమవడం దైవప్రేరితమేనని విశ్వసించింది కుమారిక. సుభద్రను సన్మార్గపర్వతనిని చేయుటకు సాధనమైన ఈసుధానం ఫలిస్తే తాను సాధించిన విజయాలన్నిటికి తలమానిక మగునని ఆనందపులకిత అయింది. కాని, ఆంతరంతరాల్లో కుమారికనో సందేహం వేధిస్తోంది. ఆసందేహ ముప్పటికైనపుడు, ఆపె హృదయ వీణ ఆపశ్యతి పలుకుతోంది తానే వార్షిక ప్రణయభంగ కారణం కాబోను కద ఆసే ఘోరమైన అపస్వం వినిపిస్తోంది. సుభద్ర రాజసప్రకృతి. ఇమ్ము తప్పివచ్చేనా, ఆకాభంగం భరించలేక, అనాలోచితంగా తన్న వార్షం చేసుకోవదు. పండిట్లో తన్ను వెంబడించిన యువకుని చూపుల్లో తన సొందర్యాభీనుతి గోచరించింది. కొంపత్రవ్వి అది కామేచ్చే అయితే, పరాసక్తవృద్ధయు డాయువకుడు సుభద్రను స్నిగ్ధ, స్వచ్ఛ, నిర్మల భావంతో ప్రేమించలేడు. తాను పరోక్షంగా ఉండడమే హితవని వాదని తప్పించుకుని తిరుగుతోంది.

సుభద్ర కుమారికను వెతుక్కుంటో వచ్చి, అక్లేషించి వెలిబుచ్చిన రహస్యంతో, కుమారిక సందేహం నిర్వృతమైంది. కుమారిక ముఖకమలం వికిసించింది. ఆ యువకుడు బి.యస్.సీ. కథకుడు. కళాహృదిగల పేదకన్యను నాయకగాచేసి కథవ్రాశాడు. అతడి ఊహాచిత్రానికి నకలుగా నుండగల కన్య కంటబడితే, ఆపె ఛాయాపతంతీసుకొని, తన పుస్తకానికి ముఖ చిత్రంగా వేసుకోవాలని అతని ఆకాంక్ష. అమృతీ అన్నకు స్నేహితుడు. అతణ్ణి చూడవచ్చి, అహుతుడు కాకపోయినా పెండ్లిపండ్లిట్లోకి వచ్చాడు. తాను చిత్తరువుకు కోరిన రసాత్మి అప్రాప్తమనోహరి అని అతడు నిరాశచెందిన ఘడియల్లో తటాలున కుమారికనుచూసి నిలబడిపోయాడు. కుమారికను పోజాయివ్వనడం భావ్యం కాదేమోనని బాధపడ్తోన్నాడు. ఈ వృత్తాంతం చెప్పి, 'నీ అంగీకారం సంపాదించుటకు నా సాయ ముపేక్షించాడు' అని సిగ్గుపడుతో తలవంచింది సుభద్ర.

యువకుని విరుద్ధసంకల్పానికి వెఱగుపడి, "చెల్లీ, సుభద్రా చిత్తరవు కేమొచ్చేగాని, యువకుడు సాహితీపరుడు. నిరుపేదకన్యను నాయకగా

చేసి కథ వ్రాస్తున్నాడు కాబట్టి జాలిగుండు, ఛర్మబుద్ధి కలవాడైయుండాలి. కాయకష్టం పడే కన్యకు కాన్యంలో గౌరవస్థానమిస్తోన్నాడు. కాబట్టి, సాంఘిక వ్యవస్థను గుర్తించిన విజ్ఞుడై ఉంటాడు. అన్నివిధాలా, నీ కాయకు పూజార్హుడునుమా. నీ పేరింటి సుభద్రను మఱువక” అని సవ్యతో బుగ్గగిల్లించి కుమారిక.

అదేమి హెచ్చరిక! క్రొత్త హెచ్చరికేమీ కాదు. సన్యాసికి సేవచేయ మని నియోగించినపుడు కృష్ణుడు చెల్లెలి బిల్వపంపి ‘రావమ్మ, సుభద్ర! యభిమతార్థము లెల్ల భరించు నియ్యడనే’ అన్నాడే, అహెచ్చరికే.

12. పెండ్లి వేడుకలు

గానసభ

పెండ్లితండ్రి మంత్రలోను సంగీతసభ, సదస్యస్సంభావన చూడవేడుక కాకు మొదటిప్పించి. పెరుగుబిళ్ళ చేతిలోపడితే నవకాయ పిండివంటల లోనూ రాజాభోజనం అమరినట్లు అనందించేవాడిలా, నాకివ్వ ఉంటే మరేలోపం కనపడదు. కాని కొట్టుపెత్తనం నాచేతికొచ్చిన కారణాన, వాటి సారస్యం నేను స్వయానా అనుభవించలేక, మీకు నేను ‘సెకండరీ యెడిటర్స్’ యివ్వాలివచ్చింది. ఏమైతే, గానసభకు, ‘సదస్య స్సంభావన దృశ్యానికి నోచుకోలేదురా నేను’ అన్నాడు కొట్టుతో.

“చివారిస్తోన్నావా, సంతోషించు” అని వాడచ్చట మార్కుచేసు కొచ్చిన, చెంపమీద వాపాకటి. మోకాలిమీద చిన్న గాయమోటి రెండు “యక్షిబిట్లు” చూపి, చెప్పడం మొదలెట్టాడు వాడు. చెప్పిన మాటలు చెప్పినట్టు ఇచ్చట పొందుపరుస్తున్నా.

“పాటకుడు మనపెళ్ళివారి బంధుకోటిలోవాడే. డబ్బిచ్చి తెచ్చినవాడు కాదు. ‘డబ్బు ఊడేయని వాడు పాటకుడేమిటి వాడిబొంద?’ అనుకున్నాం బుద్ధిమంతులం. ‘ఏపుట్టలో ఏపాముందో!’ అని కొందరు, ‘ఏమో

పెళ్ళికొచ్చిన కుర్రాళ్ళలాగే పైలాపచ్చీసు గా ఉన్నాడు. వంటిని ఎక్కడా పాటకుల పటాటోపం లేదని కొందరు, ఏమాత్రం శిక్షవిద్యో, సాధక చేసిన చెయ్యో కాదో, తీరా కూర్చుని సుతిస్తాయిలతో నిమిత్తంలేకుండా రెండు నీనీమా పాటలు, రెండు నాటకపద్యాలు, ఓ శంకపాట, అని పోయే రికమా, అని కొందరు సందేహాలు వెలిబుచ్చుతోంటే, అతడి సాహసగాళ్ళే యిద్దరు తై నాయిత్వం, అతిన్నీ విద్వాంసుడని ఎత్తేస్తోన్నారు. పాట వింటామో మాస్తామో కాని, పాటకుడు యంతవాడు అంతవాడని పగలు పది గంటలనుంచీ రొద పెట్టడం ప్రారంభించారు. చూడండి, సాయిత్రం పీకారుగా, యిదేం షరతా, కండవా వేసుకొనివెళ్ళి, వినీ సనక రాదగ్గదానికి, ఉదయాన్నుంచీ గొట్టంబూరాలు తర్వాతిగా గోల చేస్తే, పాటవేళకు తలనొప్పి వస్తుందంటే చిత్రంలేదు. బల్ల ఎక్కినతర్వాత గాత్రానికి పక్కనాయిద్యాలు అవసరమేమో కాని, పగలల్లా ఈపక్కనాయిద్యా రెండుకండీ మమ్మన్ని హింసపెట్టడానికి కాని. అసలు పాట పడు నెమ్మదిగానే ఉన్నాడు, మధ్యన వీళ్ళు వేపరొట్ట కట్టుకొని ఊరు పరగతోక్కారు.

శంకరాభరణం, కళ్యాణి, భైరవి - ఈమేళకర్తల నందుకుంటే తినే గుట్ట. రాగాలను తినేస్తాడా మాకు వినడానికి ఏదిగడను? మమ్మన్నే నేస్తాడా, వాడి రాగాలు వినడానికి కెళుదిగడను? జన్మల్లో పసం కన పనివాడితనం చూపెద్దాట్ట. ఆ జన్మల ఆరా మాకేమోచ్చింది, వాళ్ళు కేదస్తం కాని. గందరగోళం చెయ్యకుండా ఇందోళ పాడ్తాడంటో అదీ ఖ్యాతే. అసలు గందరగోళం ఎందుకండీ పాటకు? మోహనందుకుంటే రాదమీద కొచ్చి పడిపోతారట సభ్యులు, అంత సంగీతానికి మోహం చిలేము మాడోళ్ళో ఏమనుకుంటున్నారో వీళ్ళు! మహా తెచ్చారే పాటకుణ్ణి, ఏలాగైతేం. శవనగా ఉంటుందంటో అదీ చెప్పాలీ శవన. శవనగా ఉండకపోతే యింకా సంగీతమేమిటండీ తెలియకడుగు గాను? కామవర్ధిని అలపించి అన్నంతపనీ చేస్తాట్ట. ఎగుడు దిగుడుపస్తు కేస్తే ఎవరూరుకుంటారనుకున్నారో, ఏమిటి ఆ అన్నంతపనీ, అందు గాదు, వాళ్ళ మాటకుచెప్పా, అడుగుదవడ జారిపోకుండా సగంపని

పాడి నెగ్గించిన కితాబుందట ఈపాటకుడికి దవడ వాచిపోవడ మేమిటని అడిగా అదుర్దాగా. అది చాలా ఒడుదుడుకు రాగమట. ఏకొంచెం పరాధ్యాన్నంగా ఉండి. రెండుపెదిమలూ ఓప్రక్కకే పోనిచ్చినా, హరిహరా అయిపోయి, యింకోరాగంలో కలిసి కనిపించదట. సరస్వతిని ఎత్తుకునేటప్పటికి చట్టా మూగిఉంటాయట యితర రాగాలేవో మింగైదానికో, లేవతీసుకుపోవడానికో, ఆంచిత యంత్రనేపూ వేయి కళ్ళతో కాదుకుంటో నోరు ఆట్టే తెరవకుండా, ఓరువాకలిగా పెట్టి ఈరాగాన్ని నేర్పుగా కాపాడాలట. పాపం ఎక్కడో ఓపాటకుడికి, ఓరువాకలి దవడలు, నరంపట్టేమో ననుకున్నా. అసాయింత్రం మళ్ళా కల్వకోలేదట. మంగళం మరోరు పాడాల్సివచ్చిందట. పాటకుని కీప్రమాదా లుంటై అన్నమాట. సభ్యుల కుండడం ఎరుగుదును. మొన్న నో గానసభలో పాటకుని కెమరుగుండా ముందువరసలో వాళ్ళ బాబాయి ఒళ్ళో కూర్చున్న కుర్రగుంట ఒకడు, కెవ్రుమని ఒళ్ళెరుగడు. ఆపాటకుడు అతాణాముక్తాయింపులు మూడు, విసురున గుప్పిడిబిగించి, భావోద్రేకంలో వాడివంకే చూస్తో, చెయ్యెత్తి యిస్తే ఏమనుకున్నాడో కుర్రనాగమ్యు.”

“పాటకుని తెనాయితీయ ఏంకోస్తే మనకేం, పాట ఎల్లాఉందో అది చెప్పవోయి” అన్నా.

“అయితే విను, తగులడిపోయింది” అన్నాడు కోట్లు.

“ఏరా?” అన్నా.

“కొండుబొట్టు అనే బలేతుంటరిఒకడు గానసభను పొట్టనెట్టుకున్నాడు. వాడి మంపతెగ, ఎక్కడనుంచి వచ్చాడో వేళకు, వాడిచరిత్ర ముందే తెలిస్తే వాడి నోకొట్టులో బిగించి మరీ ప్రారంభిస్తురు సభను. ఇప్పు డేమనుకుంటే ఏంలాభం? ముందు తెలియకపోయింది. వీడి కేమీ ప్రమేయం లేనివోట యిట్టే వాల్తోట్ట. వీడికి ఎప్పుడు దేనిమీద అభిరుచి కలుగుతుందో బ్రహ్మకు తెలియదు. అన్ని పరీక్షలు వీడి క్కావాలి.

“అమధ్య టవున్ క్లబ్బువాళ్ళేదో ఫోటోతీయించుకుంటే దాన్ని తగలే శాట్టు. వాళ్ళాహ్వానించుకొన్న క్లబ్ డే ప్రెసిడెంటు, క్లబ్బుప్రెసిడెంటు

గార్ల సంకలక్రింద వారుభయుల తెల్లకోట్లసంపదా, నల్లగా, దిట్టనిడతలూ ముఖం వీడూనూ, గుడ్డగూబక శృట్టుకొని చూస్తోన్నట్టు, వాళ్ళసోటోలో పడి ఉరుకున్నాడు. ఫోటోలు చేతికొచ్చినతర్వాత చూచుకున్నార పాపం. తలమట్టుకు లాఘవంగా, ఎవ్వరికీ ఆలకుడు తగలకుండా వారి మధ్య, సరిగా కెమిరా క్లిక్కుమన్నపు డేలాదూర్చాడో, అకాస్తా ఆయనవెంటనే, అంత సున్నితంగానూ ఏలా లాగేశాడో, అసలేవరికీ తెలియకుండా అంతవరకు దారిచేసుకొని ఏలావెళ్ళాడో, ఎవరికీ తెలియ కుండా ఎప్పుడు ఏలాదూటేశాడో, నిద్రలేచి కళ్ళు తెరిచాటప్పటికి శవప పిల్లి ఏదో మనసుప్పట్లోనుంది వధీలున చూచేసి పారిపోయినట్టు అందరికీ ప్రాణం చిబ్బుపూనుంది. అలాంటి పనుల చెయ్యడం వాడి నైజం.

“ఏనక్షత్రాన్ని పుట్టాడో క్రిందపెడితే పంటలుండవు. వైనపెడ్డేవర్షా లండవు అంటారే, ఆదీరకం అంతా అపశృతి. అపశృతి కాకేమిటి! మహా సంగీతమంటే చెవికోసుకునే వాడిలా ముఖంపెట్టుకొని గాయకుడు బల్ల దగ్గరకు చేరాడు. విడిచి కాంపొండులో యిసుకేస్తే రాలకుండా జరం. గాయకుడు తన్మయుడై, స్వర కల్పన చేస్తోంటే, అతడి కెమరుగుండా సభలో కూర్చుని కాక్టేయుల్లా తలలూపేవారిలో బాగా లయ బ్రహ్మానంద రసం అనుభవించగలిగిన కళాప్రియులు. తంత్రిలయస్వర గానవిలోలురు ఏరైనా స్వరసంచారాల్లో హృదయం లగ్నంచేసి, రాగల స్వరపరిణా మాన్ని సూచిస్తో లక్షణయుక్తంగా తమ ఆరచేతులతో తాళంపేసి గాయ పని ఉత్సాహానికి తోడ్పడడం, సంగీత సభా సంప్రదాయాల్లోడికద. పది నిమిషాలుకాలేదు. అట్లాంటి రసవత్తుటలో ఈదార్యాగ్యుడు, నిజానికి వీడికి సరిగమలురావు. ఏపోట్లాటలోనైనా ఎవణ్ణైనా వీపుమీద చూస్తూ, దధికిణితోం అన్నాడేమా కాని ఒక్క తాళవరస తెలియదు. పడిఉండ నచ్చునా, తగుమనమ్మా అని, ఆపెద్దమనిషి వేస్తోన్న తాళానికి మధ్యమధ్య తోచినపుడు, వీడో అపశృతి చప్పట్టు కలపడం మొదలెట్టాడు. గానక చేరీ తాళమంటే, సూత్రధారణ పైరులో కాని, ఊరేగించువేళ కాని వినబడే గండ్రగోళపు వాయిద్యమా? ఎంత సున్నితం? ఎంత ‘మాధమేటికలే యాకురకీ’ తో కూడుకొన్నపని? పాపం జాలేస్తుంది. వేళ్ళు లెక్కించు

కొని, కాలవ్యవధి నిర్ణయించుకొని, అపుడుకదా అరిచేటలో ఆరచెయ్యి, చెవి కేమాత్రం కలుపు తోపకుండా, చంటికిస్తూ బోకొట్టినట్టు పుసుగా వేస్తారు. తత్కాల వ్యవధుల్లో నీడో వెలి ఆపకట్ట విసికిస్తోంటే, వీడ్ని వబ్బాడు కిర్సనాయిలోని అంటిస్తే దోషమందా?

“అదీ మీ చేసినపని, గాయకుడికి ఈ తప్పుడు తాళంతో స్వరం తప్పుగారినిబట్టి రసాభాసమైంది. ‘ఎవడా ఆ తప్పుడుతాళం వేసే వాడు?’ అని ఎవరో అడిగితే, యిటు తిరిగిఉండి, చల్లగా బొటనవ్రేలుతో తనవైన కాలవాడ్ని చూపాడు. అవతలవాడు వీడి అంగుస్త సంజ్ఞను యిట్టే చూచి. ‘నేనట్రా’ అని, వీరావేశంతో వీడ్ని మెడనుకున్నాడు, పాత పగలకూడా ఉన్నాయేమో. వాడో బలే పొగరుచూతు. వీర్భుభయులు లుంగచుట్టుకొని, ఏకకట్టగా, మట్టివసల్లా, తపాతపా కొట్టు కుంటో, మధ్యమధ్య అమాంతంగా పడ్తోలేస్తో, అటు పడమరహద్దుకు దిక్కుమాడ్చి యిటు దక్షిణపుహద్దుకు, దారిలో సభ్యులను రోడ్డుకోలల్లా పచ్చడి చేస్తో, అన్ని సన్యాససన్యమార్గాల్లోను దొర్లుకుపోతుంటే, భయకరం శృశ్యాలెన్నో బయల్దేరే.

“సంగీతపు సరదాని దొరబడ్డంలో పాపమొకడు తీరా బుగ్గనెట్టుకున్న కారాకిల్లీని యిట్టేకొరికి, జనమధ్యంలో బిగింపైపోయి, పైకి దారికోసం బిత్తరిచూపులు చూస్తున్నాడు. ఊయలేడు, మ్రింగలేడు. సరే, పైకి ఏలాగూ రాలేడు. అంచేత కంకళప్రవాహాలు కుల్యలు, కుల్యలు ప్రోతమన్నలై, ప్రోత మ్మలు స్రవంతులై, స్రవంతులు నదులై, నదులు మహానదులయ్యేటట్టు, కాటుతిన్న కారాకిల్లీ ద్రవించడం మొదలిడి పెదిమలఅడ్డుచేత అంగుడికి తానేసింది. గత్యంతరం లేకపోయినందున ఆనిముషాని కానిముషం బుగ్గలు దొప్పకట్టినట్టుగా, అరచేతిపొడవున ఊర్ధ్వదిక్కుగా పొంగుతున్నై. అతడి కనతిమారంలో మరో ఆసామీకి సుమారుగా అభావతువారీ యిబ్బంటే వచ్చింది. అతడికి అతిమాత్రవ్యాధి. అతివ్యాప్తిమీద నున్న ఆబుగ్గకు ఈపొట్టకు, వశ్యైరక్కుండా దొర్లుతోన్న యిద్దరి పడమల్లో ఎవరివి గుద్దుకున్నాయో అవి జలయంత్రాల్లా చిమ్మేస్తై. అక్కడ, నావం శుకు ముట్టిన దక్షిణే ఈ చెంపపెట్టు” అని చూపించాడు కొట్టు.

“జనక మరో గానసభలో చలితేలు పనిచేసి, దాన్ని నిప్పెట్టినవాడూ వీడే నని అక్కడ చెప్పకున్నారు. ఒక గృహస్తు ఖర్చులుగాక మూడు వందలిచ్చి, తంజావూరి పాటకుణ్ణి రప్పించుకుంటే, అబ్బదగ్గర చేరాడు. మూడుగంటలపాట. అందులో గంట గంటన్నర మనకు స్వర్గసుఖమియ్యాలని మొదట గంట గంటన్నర సామ, సాధిక చేసి యమభాషపెట్టాట్ట. ఆ రెండోగంటన్నర ప్రారంభంలో ఒక స్లాస్కు వేడి కాఫీ పట్టిచే నీమమట అపాటకుడిది. మరే పానీయంగాని. కాఫీ హోటలు కాఫీగాని ముట్టుకోని త్రోత్రియుడట. ఆ యింటర్వల్ వేడి కాఫీతో ఆయనగాత్రం మువ్వలా పల్కుతుందని రససముద్రం జాలువాలుతుందని, యిహా వినాలని తజ్జాలు చెప్తే, ఉచ్చాస్య నిశ్వాసాలు తీయకుండా అశుభ తరుణానికి నిరీక్షిస్తున్నాము.

“అంతక్రితంలో ఎవరుకోరితే వెళ్ళాడో కొండుభాట్టు హోమ్మోనియం వద్దకు వెళ్ళాడు. పాటకుడే సుతిపెట్టి యిచ్చాడు. హోమ్మోనియం జనక చెక్కను గాలితిత్తిని లాగినట్టు లాగుతోందవమే వీడి పని, అంతికిన్ని వీడు చెయ్యాలిం దేమిలేదు. దానికి సంగీతజ్ఞానమక్కరలేదు. సభ సాంతం అయేవరకు శాంతంగా కూర్చునే ఓపికఉంటే చాలు. కొన్ని కొన్ని మీటింగుల్లో అధ్యక్షులను కూర్చోబెట్టే కారణమేఅది. అంచేత ముందు నిర్ణయ మక్కరలేదు. అప్పటి కపుడు సభమీద వస్తానన్నవాడిని కూర్చోపెట్టేపని. మొదటి గంటన్నర కొండుభాట్టు చెక్కను లాగుతోనే యున్నాడు. ఒకపర్యాయం తెల్లమీట్లకొన్నిటిని, మరోపర్యాయంనల్లమీట్ల కొన్నిటిని నొక్కి వాటి సారస్యం గ్రహించడానికి ప్రయత్నిస్తే గనక, పాటకుని మొదటిగంటన్నర కనరత్తులో అవి అజకు రాలేదు.

“తన నిర్మిత వ్యవధిలో గాయకుడు కాఫీపుచ్చుకొందామని, కాఫీ పుచ్చుకొని పాట అందాలు కుప్పించాలని, భాషకందని భాషాలతో రాగాలను ఒప్పించి మెప్పించాలని కాఫీస్లాస్కు ఎత్తబోతే, అది శాగితంముక్కంత తేలిగ్గా చేతిలో కొచ్చింది. కదిపిచూస్తే చప్పుడులేదు. ఘాతతీసి చూస్తే ఒక్కచుక్క అందులో లేదు. కొండుభాట్టు బల్లమీద లేడు. దాంతో గానసభ ‘శ్రీమద్రమరమణగోవిందోహరి’ అయిపో

యిది. తిరిగి మడికాఫీ తయారుచేసి తెచ్చేవరకు, మనమే దాక్షిణాత్యులంకనకి నా, మేకుబందుచేసిపట్టు కూర్చోడానికి? పంచాయతీ యెలక్షన్ల ప్రసంగం, పాడిమాడల ప్రస్తావన, కట్నాలగోల, కార్టోషం పట్టిన పరామర్శలు చేసుకుంటూ, గానకచేరీ వాతావరణాన్ని ధ్వంసం చేసినదలిపెట్టారు.

“అపూరి సఫలకు అనుశృతంగా ప్రసిద్ధులగు అచ్చుకునే పెద్దమనిషి. ‘గాయకుడికి కాఫీకస్తా’ంది, నిశ్శబ్దంగా ఉండండి, ఎంతనిశ్శబ్దంగాఉంటే పాట అంత బాగుంటుంద’ని హితవాక్యం చెద్దామని లేచి, అ ఒక్కమాటా నూటుగాచెప్పి కూర్చోక, అ ఒక్కమాటకు ఉపోద్ఘాతంగా పాటకునిగురించి, ఆయనగారి జన్మతిథి వగైరనుంచి ప్రారంభించి ప్రళయవాక్యాలపిచ్చిని పడ్డాడు. అది వివరసమర్పణ అనుకొని సభ సభులేచారు. అదే పరుసనుకొని, పెళ్ళివేడుకల ఆరణ్యమంటులు చేసే మొనగాడు ‘లేపటిప్రోగామ’ని అజీచాడు. సభసంతృప్తమందనుకొని, అమాల్కాయీమూలా రెండు డీట్టిలైట్లుకట్టి వంటపందిట్లోకి యిక్కడి గాస్ లైట్లను విప్పకుపోయారు, అందుకే ఏర్పడ్డవాళ్ళిద్దరు.

“పాటకుడు తన్నుకుంటేమాత్రం, కచేరీ యింకే రక్తికట్టి ఏడుస్తుంది? అక్కడికీ అచ్చుకున్నందుకు పాటకుడు ఏదో గెంతుకుపోతోంటే, దిగడ్డగుప్పెడుమందీ చీకటిచాటున దాటేశారు. పాటకుడు నల్లగా నూనెనీద్దిలాగున్నాడు, తనకు అభినయంపడ్డాడని భయపడ్డాడేమో, అభిరముఖమాటస్తుకూడా కళ్ళమాసుకుని లేచి చీకట్లో కలిసిపోయాడు. సాటనుడికి రానుపోను ఖర్చులు కోనేసి కనీతీర్చుకొన్నాడు గృహస్తు. ‘మూడు వందలపాట బులపాటం తీరిందాయ్కడికి, ఊరివాడికి నెలకు మూడు రూపాయలు విదపలేవు! అనిగృహస్తుమీద కనీతీర్చుకొన్నాడు ఊరి సంగీతంమాస్టరు.

2. సదస్య స్పంభావన

“సదస్య స్పంభావనల మాట చెప్పావుకాద”న్నా కోట్లుతో.

“మరే, మరే, అక్కడా ఈకొండుబొట్టుగాడే. వీరవిహారం చేశాడు. ఏడు బ్రహ్మచారట. పెద్దస్పంభావనకని పెళ్ళిజంఘం వేసుకొచ్చాడన్నారు.

బహువ్యాప్తుడైన కారణంగా, సంభావనదొడ్లో చివరపడిపోయాడు. పెయ్యమందికి వెనకపడ్డా దోషము సందుంటే అక్కడ స్తలం చేసుకొని కళేబరాన్ని కుదించి, కాళ్ళల్లో నుంచి దూరం, శరీరం పెంచి వెనకవాళ్ళను ముందుకు రాకుండా కాపుదల చేసుకుంటే బలీష్టపడ్డపడితే అతిడికి వంకరదండాలెట్టి 'మీరా. తేమమా' అని బైహస్ చేస్తో, కుర్రాల్ని కేకరకరా కాలినిరాసేస్తో. అంతలోలో దరి పడకండయ్యా, ఏకతొందర అందరికి సంభావన ముద్దుంది పెండ్లిపెద్ద సంపన్నగృహస్తు, పదిమందికి యిచ్చుకుందామని ఉబలాటంగా వచ్చాడయ్యా, బ్రాహ్మణపూజ అండ్ చెవికోసుకొంటాడు, కాస్త ఊరి సలపనియ్యండయ్యా అయినికి. ఖర్మం మొత్తంమీద ఎక్కడకొచ్చినా సంభావనమూక అనిపించుకుంటా రేమయ్యా! అంటే తాను చొచ్చుకు పోతోనే, పెద్దకబుర్లుచెప్తోడబ్బుల సంచీ మొగలో ప్రవేశించాడు. ఇహ అక్కడ నుంచి పెళ్ళిపెద్ద ఎవరికి సంభావన ఇయ్యాలన్నా వీడిచెయ్యి అడ్డు. 'పుచ్చుకొన్న వాళ్ళే మళ్ళా పుచ్చుకోవడం ఏమిదురంతం వచ్చిందయ్యా' అని తానే కసురుకోవడం అక్కడ ముట్టవలసిన సంస్కారము సంభావన ముట్టకుండా, గోల్లొందర గందరగోళం చేసే లింతిఅటగాడి వైఖర్ని అల్లరి, హంగామా పెంచాడు వీడివీడ భరించలేక. దిమ్మచెక్కలాటివాళ్ళు నల్లరు కూడబలుక్కొని వీడిని నడుంపట్టుకొని లాగేయపోతే ఆకోలాహలంలా, ఎల్లాపట్టాడో పెళ్ళిపెద్ద చేతులోని నేబులసంచీని ఉడుంపట్టు పట్టేశాడు. ఆ నల్లరు కొండుభొట్టును లాగా, కొండుభొట్టు సంచీని పడలాగా; సంచీ పెళ్ళి పెద్దను లాగా, సంభావనను కాంక్షించిన మిగతా వాళ్ళూ, పెళ్ళిపెద్ద తేమం అనేక్షించిన పెళ్ళివారూ కలిసి పెళ్ళిపెద్దనులాగా, ఈసంకుల సమరంలో నేబులసంచీ, బహువిధ సమర కర్మశుడు కొండుభొట్టు అని చేతిమేర చిరిగి చిల్లడి పోయింది. జనం కాళ్ళలో రూపాయిలు, అర్థలు పాపలాలు, బేడలు, అణాలు (నయ్యాపైసలు లేనప్పటికి) గలగల్లాడుతో దిగబోసినట్టు దొడ్లనారంభించినై. కొండుభొట్టును మోస్తోన్న చతుస్ర యానికి వొళ్ళుమండిపోయి, 'డబ్బు వాళ్ళూవాళ్ళూ ఏరుకుపోనా, మన శవం మోత తప్పకపోనా! ఇంకా చూస్తారెందుకు? వీణ్ని భూశయన'

‘చేయించుకొని’ అంటే కొండును దట్టించిన నేలవేసి కొట్టేసరికి, కొండు చుట్టు అనేబులమీదే లాఘవంగా బోర్లపడి కూర్చున్నారని దాల్చాడు. సంభావన మట్టిన వాళ్ళూ, మట్టనివాళ్ళూ, సంభావన దొడ్డిజనం యావన్నండీ అంగచుట్టుకొని కొండుమీద పడ్డారు. ఎవళ్ళనుప్పిళ్ళకు ఏమి అందిందో తెలీదు కాని, మోకాలు చిప్పలు పగిలిన వాళ్ళూ, మోచేతులు కొట్టుకుపోయినవాళ్ళూ, పప్పుకాయకొన్నవాళ్ళూ, ఎంతమంది హత గాత్రులూ అవిధిపడ్డారు.

“ఒక్క కాని తనదనుకుంటే అభీభవనంలో పచ్చడైపోతానని హతలి పోయి, పెళ్ళిపెద్ద ఖాళీసంచితో ఇంట్లో పడ్డాడు. శిష్టులు హాహా వాలు చేసుకుంటో వీధిని పడ్డారు. సంభావనదొడ్డి అల్లరి ఊరంట చెవిని పడి తండ్రోపతండాలుగా ప్రేక్షకులు విరగబడ్డారు.

“‘కాస్తమమ్మన్ని కూడా చూడగలగ్గుంటరా’ అని పెళ్ళివారి అడ వాళ్ళు ప్రార్థన పడ్డారు.

“‘అక్కడికెడితే పచ్చడై పోతారరా’ అని వాళ్ళవాళ్ళ మొగాళ్ళు వాళ్ళకు అడ్డంపడ్డారు.

“‘ఇంత అఘాయిత్యం ఎక్కడైనా విన్నామా, కన్నామా!’ అని ‘పెద్దమనుష్యులు నిశ్చరపడ్డారు.

“‘ఇవిగోచూడు మోకాలుమీదనేను గాయపడ్డాను’ అన్నాడు కోట్లు.

సంభావన దొడ్డిో ఎవరేమిపడ్డాలో కాని, కోట్లు ప్రసంగి భోరణికి నేను బుర్రపడ్డాను.

13. పెద్దాడబిడ్డ

1. అడబిడ్డ అలక

అయినో, ‘పెళ్ళివాకిట్లో సుందరులెంతమందో సపర్యలు చేస్తుంటే కన్నెత్తిఅయినా చూడకుండా, పెదిమెలుబిగించి ‘ఫార్బిడ్డిగ్రీన్ యాంగిల్’ లో మరోప్రక్కకు, ముఖం లక్కపివతంత చేసుకుని చూస్తోంది. అవిడే, ‘పెద్ద అడబిడ్డ, కాంతమ్మ.

మంచిశుభసమయంలో, తానుపట్టుకు ఏదోపెద్దకష్టంలో ఉన్న నానిలా అగుచున్నాంది. విషయం తెలియనివాళ్ళకు, 'పాపం! అయిల్లాలని ఎవరేమన్నారో, ఏంచేశారో?' అని అడగ బుద్ధిస్తోంది. అంతలో ఎగతన్ను తోన్న బహు బలవత్తరమైన అగ్రహాన్ని అణచిపెట్టుకుంటోన్నట్టు భృకుటీతటాలు ఆదురుతున్నై. అపె కంఠంముడి క్రోధశోకరసాలను దిగ మ్రింగుతోన్నట్టు కదలుతోంది. మధ్య, మధ్య, 'అసలు నాకిక్కడ ఎవరితోఏంపని? ఎవరు ఏలాపోతేనాకేం కావాలి?' అనేవై రాగ్యం నీడలా పట్టే పడ్తోంది ఆభ్రూయుగ్మం మీద. పోయినట్టేపోతోంది. మొత్తం మీద దురభిమానమాత్సర్యాలేవో, అపెను కదిపి కుదిపెయ్యకపోతే, అపె ముఖకవళిక చాలాఉండవని తోస్తుంది.

కాంతమ్మ కాంతం ప్రశయం ముందటి ప్రకాంతతను నూచిస్తోంది. ఏనిముషంలో కేల్తుందో తెలియని 'టైమ్ బాంబు'లా గోడనా నుకుని కూర్చున్న ఆ విరసాధిస్తానదేవత, అవిడే మన ప్రఖ్యాత కాంతమ్మక్క. ఏమాటకామాట అనుకోవాలి. అడవిడ్డ పదవితో పరిపాటుగా వచ్చిపడే పోకడలను విడతీసి వస్తునాణెం కడితే, ప్రయోజకత్వంలో, తోడబుట్టు మమకారంలో, పాండురంగమహత్యంలో ప్రస్తుతింపబడ్డ నిగమశర్మ అక్కను ఎందునూ తీసిపోదు కాంతమ్మక్క. అడవిడ్డ అర్ధమగడైతే, పెద్దాడవిడ్డ ఏంకావాలో, అమ్మాణికి అట్లాంటి సంబంధి యీవిడే.

'అసలే దుర్భిణీ, అందులో గిఫ్టిణీ' అన్నట్టు, కాంతమ్మ అసలే గడ్డు. దానికితోడు పెద్దాడవిడ్డ అయింది. విడిచెలో కాలుపెట్టిందనే, అడవిడ్డపవర్సు, దారంటే చెలాయిస్తో వచ్చింది.

పెళ్ళికూతురు నావేలు విడిచిన మేనకోడలు. నేనెక్కిన రైల్వోనే మగపెళ్ళివారు తల్లి వస్తున్నారు. ఫలానా అని అప్పటికి నాకు తెలియదు. మధ్య వయస్కురాలు. బహుకయ్యాళీ. ఎరుగున్న వాళ్ళమీదా ఎరగని వాళ్ళమీదా కూడా సవారీ చేస్తోంది. పూనినట్టుంది. స్థలకుళలంచేత, వైవాళ్ళవరై నా కాస్త కాలూ చెయ్యి కదిపితే, కైమని మేఘగర్జన చేసి, పెళ్ళివారి పొట్టికి దూరంగా తరుముతోంది.

స్వనైన్యాలను శత్రుస్థాపరాల మీదకు దాడి నడ్పించుకడ్తోన్నట్టు పెళ్ళి

వారి బల్లల సంగున తిరుగుతోంది. అంతలో తను పెట్టెలన్నీ రైల్వోక క్కాయో లేదో, లెక్క చూచుకొంటోంది. అదిలో అపని భర్తకు వప్పు చెప్పిందట. అతడు అధమం రెండుపెట్టెలైనా ఎక్కినట్టేషన్లో దిగ విడిచి వచ్చే అభస్కారకునని ఆపె నిశ్చితాభిప్రాయమట.

తప్పు తెలికాకే దండించవచ్చునని, అతణ్ణి అడగకుండానే, విలియాం చేసుకొంటోంది.

‘అన్నీ రైల్వోక క్కాయే, అవిధిపడకే,’ అని అతడేదో చెప్పబోలే, ‘మీ ఎక్కడం అందం నాకు తెలియండికాదు’ అంటో అతడి నోరు నొక్కింది.

‘కాకబోయినా చేసుకొనే పనీ చేసుకోనివ్వవోయి. నువ్వు చేతకాని వాడివి చేతకానట్టు ఊరుకోవు, అసలే అది చేసుకోలేక దేవుళ్ళాడు తోచేనూ,’ అని, యీవిడకు పన్నిఅట, శాంతమ్మ మీద తనమమకార మంతా గుమ్మరిస్తో, అతణ్ణి మందలించింది.

శాంతమ్మ, అవిడ పిన్నమ్మా కలిసి, నిముషంగా ఆ బ్రాహ్మణ్ణి చేత కాని వాజమ్మ అని, రైల్వోకూర్పున్న వాళ్ళందరికీ రుజువు చేశారు. అక్కడ అడంగులు మొగాళ్ళే అంతఅన్నట్టు ఎవరి మగంగుల వంక వారు చూచి పెదిమలు విజచారు. దూరాన్ని కూర్పున్న పెద్దమనుష్యులు కూడా లేచి, ఈ తిట్లుతినే రిప్పను చూచి కూర్చుంటున్నారు.

అందరిలాగే ఉన్నాడు కాని నేరంచేసినవాడిలా బిక్కమొఖమేసు కుని కూర్చున్నాడు. ఇంతకూ ఏమిపోలేదు, అతడికి తిట్టేదిగబడ్డాయి కాని. ‘ఏమీ పోలేదుగా!’ అని అడగడానికైనా ధైర్యం చాలకుండా ఉన్నాడు.

ఇట్లా ఒక్కవరసని పరాక్రమనృత్యం చేస్తాన్న, ‘ఈసింహమధ్య ఎవరై యుండునా?’ అని, మాధరిగా కూర్పున్న బ్రహ్మగారి నడిగితే, ఫలానా అని ఆయన లోకంతంలో చెప్పాడు. నేను పెండ్లికూతురు మేన మామనని తెలిస్తేనే, ప్రథమ కబళంగా నన్ను తినేనుం దేహానని, చల్లగా మరో దూరపు కాసులోకి జరిగి కూర్చున్నా. బండి దిగడంతోనే, పెద్దాడ బిడ్డను ఓకంటితో కాచుకుంటోందండి, పిల్లా జల్లా జాగ్రత్త’ అని మాఅమ్మాయి సీతమ్మకు ఉప్పు అందించా.

రెండవరోజు ఉదయం మాసీతమ్మవచ్చి, 'ఇదేమిటా అన్న కూర్మి కాంతమ్మను ఆలాఅనేకావు, బహుకాంతం పరమ సాధురా' అంది.

నాకు చిత్రంగానే ఉంది. రెండవనాడు సాయంత్రం కాంతమ్మ కాంతం అందరికీ తెలియనే తెల్సింది. వాకట్లో కోలాహలం నాకు స్వయానా చూచే యోగం లేకపోయింది. చెప్పుకుంటే సిగ్గు. నేనో దురవస్థలో పడిపోయా. పెళ్ళిళ్ళల్లో పెళ్ళికూతురు మేనమామకు సాధారణంగా కొట్టుపెత్తనమిస్తాంటారుగా! రాత్రికి పెసరపప్పు పెండలం వేయిద్దామని, పెండలం బుట్టలకు అటకయెక్కాను. అది మూలగది, ఘట్టఅప్పుడే, నేనుఅటకెక్కిన నిమిషంలోనే, విచ్చెన అవసరం ఎవరికేమి వచ్చిందో, పట్టుకుపోయారు. పోతోపోతో పైనగొళ్ళెంపెట్టి పోయింటారు. అవతల మనుష్యులు పరుగులెత్తుతోన్నట్టు. ఉజుకులు, పరుగులు వినిపిస్తూన్నై. వంటపందిరి అంటుకుందో, బందుగుల పీల్ల ఎవరైనా నూతులో పడిపోయిందో తెలియక, నేను అటకమీద విలవిలా తన్నుకుంటున్నా. 'ఏం ములిగందక్రోయి' అని అక్కడనుంచి పేరుపేరు వరసని తిట్టి పోస్తున్నా, 'ఎక్కడ చచ్చారోయి' అనికూడా పెళ్ళింట్లో అమాంగళ్యంగా అణచి ఉంటా. ఆ అపత్కాలంలో అక్కడనుంచి ఉరికిరినా పచ్చడై పోతా, ఉజుక్కపోతనా పిచ్చెత్తి పోతోంది. రాత్రి భోజనాలకు నేనూ, నాపెండలం బుట్టా అవసరం కాబట్టి, ఎవరో ఒకరు అక్కడకు వస్తారన్న ధైర్యమే లేకపోతే, నేను అటకను అంటిపెట్టుకుని ఉంటుండగానే, పెళ్ళి అయిదురోజులూ వప్పగింతలు సహా అయిపోయి, యింటికి తాళంవేసి, యావన్మందీ మనుగుడుపులకు బళ్ళెక్కితే, ఎలక మాడినట్టు మాడుదునే అని దుఃఖంపచ్చేసింది. కొట్టుగది, జ్ఞాపకంవచ్చింది, విలక్కిం చక్కగా అన్నీ ఉన్నై, నేనేమి కావాలని బెంగపెట్టుకొని చచ్చిపోదును నిజంగా.

ఇక కేక జెయ్యడానికి కూడా శక్తిలేక, గదిగుమ్మంవంక చూస్తుంటే పెళ్ళికొచ్చిన వారిలో ఎవరితాలూకో, యేమో, అప్పట్లో తెలియను, ఒక వయ్యారాల హంసయాన, శరీరం వంపుసాంపులు ఊళ్ళోవాళ్ళకు కన్నించే విగితజ్ఞాన తోడుక్కుని ఉంది. చేతిలో కవకాంబరంగు వాయుల్ చీర,

వినిర్మల నీలాకాశం రంగు జాకెట్టు, పెదిమలమీద 'తనగదిలో, తన మదిలో' అంటో యీలస్థాయిలో పాడ్లోన్న సినీమాపాట, వీటితో ఛెంగుఛెంగున నాకొట్టుగదిలోకి ఉఱుకుతునే, వైటికొంగు విస్సాటంగా వెనక్కు విసిరేస్తో తక్కున గడియేసింది. అడుగున గడియ తక్కుమంది. అటకమీద నాప్రాణం గతుక్కుమంది. పెళ్ళికొంపలో ఏకాంతస్థలం చిక్కక, డ్రెస్సు మార్పుకొందుకు వచ్చింద న్నమాట. నుతి మించు కొచ్చిన అడవ్యవహారంలో, చేనేదే ముంది, కళ్ళు మూసుకొని ఇన్నదేవతా ప్రార్థన తప్పితే.

అంతవరకు వచ్చాక నేను అటకమీద ఉన్నట్టు తెలిస్తే చిక్కు. తెలియక పోతే చిక్కు. అడదానితో పని. అందులో స్త్రీ వస్త్రధారణావిధానం, ఒళ్ళు ఝల్లుమంది. నామంసమయం కావస్తోంది. కొట్టులో మనగమనగ్గా ఉంది. నేను వార్నింగు ఇయ్యడానికి అటకమీదనుంచి దగ్గినా, గర్జించినా. అపిల్ల అలిసిరికి అయితే, పైన ఏదో వెయ్యమో, భూతమో తిరుగుతోందనుకొని, కెవున కేకవేసి, కొయ్యబారి పోగలను. పదిమంది మూగితే లోపల గడియేసి ఉంటుంది గడియతీనే చెవరు? ఊర్వలోకాల్లో పరిభ్రమిస్తున్న నేను, భూలోకానికి వచ్చే స్థితిలో లేనుకద! ప్రాణం కడంటి అపిల్ల ఉంది. తలుపులు బ్రద్దలు కొట్టడమో, వైవాళ్ళు ఉరకలెత్తి లోపల పడ్డమో జరుగుతుంది.

అపాయస్థితిలో అడుగున ఆఅమ్మాయి, పెండలం బుట్టల చాటునుంచి మిటుకు మిటుకు చూస్తో అటకమీద నేను కన్పిస్తే, ఎంతమంది ఎన్ని ఎధాల నోళ్ళు చేసుకుంటారు? 'నిచ్చేన ఎవరో పట్టుకుపోయారని' నేను మొత్తుకుంటే, 'ఎందుకొచ్చిన మాట?' అని నవ్విపారేస్తారు. ఒక్కడు వినిపించుకోడు. 'నడవండయ్యా వచ్చినపని గుమ్మంలోనే అయింది, ఈకబుర్లు చాలాచోట్ల విన్నాం' అంటో వెనక్కుతిరిగి, నావంక మందహాసంచేస్తో, పెద్దమనుష్యులు ఒక్కొక్కరే జారుతారు. అక్కడ నుంచి దఫీలున ఒక్కొక్కడిమీదికే ఉంటికి పీకిపిసికినా దోషంలే దనిపిస్తుంది.

మరి ఆఅమ్మాయి ధూర్తే అయితే నేను వార్నింగ్గియడం మరీప్రమాదం

నావార్నింగును అపార్థం చేసుకొని, ఆ అందకత్తె కొట్టుగదిలో కొస్తు. ఇంక నే కలకని అటకమీద కొంటితనానికి పొందికూర్చున్నానని కథను వన్నె చిన్నెలతో వేయినగిషీలెట్టి లక్షమందిని నమ్మించగలదు. ఇంత బ్రతుకూ బ్రతికి, జీవితాంతాధ్యాయం, ఈ విరసంతో ముగిసిందంటే ప్రజలముఖం చూడనక్కర లేదు. అటకకాపురమే కేషజీవితం. ఓ కాడికింకా అదృష్ట వంతుణ్ణి. ఆ అమ్మాయి ఎంత నేపూతను, తనచీరసాగసు, జాకెట్టుఅందం, తనగొడవనే ఉండిపోయి పైకి, ప్రక్కలకు చూడలేదు. నిమిషాల చీరకట్టు, జాకెట్టుదిగింపులు పూర్తిచేసుకొని, సీతాకోకచిలుకలా చివ్వున ఎగిరి పోయింది. పాపం తలుపు తెరిచిపోయింది పనిలోపని. మరుక్షణంలో నాకు అటకచెజ్జా తప్పింది. వాకలి కోలాహల కారణమూ తెలిసింది.

ఆఘడియలో వాకిట్లో శాంతమృతు వచ్చినపేచీ, తీరా పట్టిమాస్తే, ఆడ పెళ్ళివారిలో కాని, వారి ఆస్త్రియులలో కాని కానేకాదు. అధమం ఆ అగ్రహారం వాళ్ళలో నైనాకాదు, పోనీ అనుకుందామా అంటే, ఆడ పెళ్ళివారి వూరికి ఆరామడ అవిడ, పెళ్ళివారింటికి ఆప్పుడు ఉల్లాసగా వచ్చినావిడతో ఖర్చం. అవిడ అనాడే ఎవరింటికీ, ఏనాటినుంో దిగడి పోయిన పాతపరామర్శోటి చేసుకుపోదామా అని ఎక్కడినుంో, ఎక్కడికో జెడ్డో ఇక్కడ పగటిరైలుదిగి, రాత్రిరైలుకు పనిలో పని పలహారం చేసుకునే పోవచ్చునని వచ్చినబాపతు. మూడేళ్ళనాడు కాలంచేసిన ముసలమ్మపేరు పరాకు పడ్డేంగనక, మరోముసలమ్మ తాను వచ్చినయింట్లో లేనపుడు, ఇంతకు పేరెందుకు పరామర్శకి, ఈ వచ్చినావిడ బోలుబోలున ఏడ్వడం, ఈవూరిచుట్టమే కష్టంమీద కంట తడిపెట్టడం, అసలు పరామర్శ చేసేవాళ్ళవరో, చేయబడే వాళ్ళవరో తెలియకుండా ఆ తంతు నడవడం, రైలుదిగడంతో స్టేషన్లోనే అయిపోయింది. ఈ ఊరి చుట్టం ఎవరో రై లెక్కించి రావడానికి స్టేషనుకెళ్ళడంచేత పలహారమే దిగడింది. వచ్చినావిడ వచ్చిన ముసలిదాన్ని జ్ఞాపకంచేస్తో అవిడ గుణ గణాలను వరిస్తో చుట్టం వెంటబడి వచ్చింది. కలకల్లాడుతో పక్కయింటి పెళ్ళివాకిట్లో కాలక్షేపంచెయ్యక, గుర్రాల్లోలో యింటిదగ్గర మూడేళ్ళ క్రితం వచ్చిన ముసలమ్మ స్మరణ ఖర్చం ఏమివచ్చిందనుకుందో, వచ్చినా

బడ పలహారం ప్రాకులాట గ్రహించుకుందో, ఈ రాంభాళమ్మను పెళ్ళి వారి యింటిమీద పడేసి, అక్కడే కాన్సేపు కూర్చుంటే, తనకు కాల తేడవకూ అవుతుంది, వచ్చినానిదను నాలుకా తడిఅవుతుంది, అంతలో రైలువేళా అవుతుంది అని అలోచించిందో, ఈడారి చుట్టూ ఎంతో అన్యాయంతో, 'అత్తా మారానుకొస్తున్న అన్యాయ గారంటికి వచ్చిన పెద్దాడబిడ్డ మాచెడ్డ గండ్రోతమ్మా, వేగలేకుండా ఉన్నారు' అని తగాదా వృత్తాంతం, అవిడ చేసినేసి, పెండ్లివాక్కిట్లోకి తోడుకొచ్చింది.

కాంతమ్మకన్నా గండ్రోతు రాంభాళమ్మ. దానికి సాయం ఈమధ్యనే తనచెల్లెల్లి కూతురు పెళ్ళిలో ఆ పెద్దాడబిడ్డతో పెనుగులాడిన కక్ష యింకా పచ్చిగాఉంది. అక్కడా వైసునస్యాలకిదే కారణం. మాట సందర్భమే కలిగితే ఓ పట్టాన్ని వదలిపెట్టమ.

అంతవరకూ కాంతమ్మ అడపెళ్ళివార్ని కాబ్బుపతింటోన్న కారణం తెలియవదూ? కట్నం నాలుగువేలు యివ్వడం, లాంచనాలు పెట్టడం అదిలో చేసున్న పరిష్కారం. తర్వాత లాంచనాలు రొక్కరూపంలో యివ్వాలని. అవి అయిదువందల వుతాయని రామకొస్తురు గారికి కబురు చేశింది. అడపెళ్ళివారి వప్పువల చేరుకుండగనే, ముహూర్తానికి రెండు గోజులు ముందు 'మొత్తం నాలుగు వేల అయిదువందలు చేతులో పోస్తే గాని రైలెక్కం' అని భీష్మించారు మగపెళ్ళివారు.

అయినఖర్చు అవుతో, అచ్చట ముచ్చట చేత్తో చేసుకోకుండా బోసి పెళ్ళి ఏలా చేసేది? అని అడపెళ్ళివారు విలపించినా విసుపించుకోకుండా, నాలుగువేల అయిదువందలు అక్కడ కక్కించి మరే రైలెక్కండి కాంతమ్మ.

'మాకంటికి నదురుగా కన్పించేవి మేము కొనుక్కోవడమే భావ్యం, మీరు ఒక్కొక్క లాంచనమే మాకు యిస్తోండడం, మాకు అవి నచ్చుక పోవడం, మీకు కష్టంతోచడం, ఎందుకొచ్చిన వేడంబరి మమ్మా, ఈ లాంచనాలు యివ్వడం, పుచ్చుకోవడం ఉన్నా? మీరు కొని యిచ్చినా మేము కొనుక్కున్నా డబ్బుతో పనిగద. ఆరొక్కం అయిదువందలు మఃచేతిలో వెయ్యండి. మావచ్చిన నల్లరికీ, యింతపప్పుఅన్నిం పెట్టి సాగ

నంపండి. ఎవరమైనా సంసార్లమే. పెట్టారుపెట్టటలేదు అన్నపేచీ పూచీలు మనకూ మనకూ ఉండవు ' అని కేవలం ఏదో అడపెళ్లినారి బాగు కోరి చెప్పినట్టు, ఈ పెద్దఅడవిడై అప్పుడంది.

తీరా పెళ్లికొచ్చినతర్వాత, 'ఏం గౌరవం? లాంచనరూపంలో, ఏముద్దూ ముచ్చటా అడపెళ్లివారు జరపటం లేదని, కూనిదీర్లులు ప్రారంభించిందీ ఈ అడవిడై.

' అనాడు డబ్బుకక్కుర్తిని రొక్కం పుచ్చుకొని, ఇవాళ లాంచనాలు కావా లంటే, ఏ పెద్దమనుష్యులైనా మన్నే చీవాట్లుపెడ్డారు, ' అని శాంతమ్మభర్త అన్నాట్ట పాపం, అతడిలోపం లేదు.

' ఒసేవు, వీడు ఇంటికి జిప్టా బారుక్కి సిమాలక్మీనే ఎప్పుడున్నా. ఎప్పుడూ ఎదరవాళ్ళకు కలిసొచ్చే మాటే చెప్తాడేం ఖర్మమే? ' అని శేషమ్మపిన్ని అలపిస్తే, అతణ్ణి చులిపేసి, నోరునొక్కింది శాంతమ్మ. అందుకేకాబోలు, అతడు పంక్తిభోజనానికి రా భిడియపడ్తున్నాడు పాపం.

రాంభాళమ్మ వాకిట్లోకి వెళ్లిన తర్వాత, ఎవరి పిల్లో, పదిపదకొండే శ్శుంపై, పచ్చి శలగలపేరు గ్రుచ్చి, తెలిసో తెలియకో, శాంతమ్మ మెళ్ళో వేసింది. వేసింది తడవుగా, శాంతమ్మ దాన్ని ఫాట్టున తెంపేసి, అంత మందీ చూస్తుండగా అ పిల్ల మొఖాన్నేసి కొట్టి, యధాప్రకారంగా, కోసుగ్గా, అవసరంలేదే చూరువంకి ముఖం పెట్టుకొని కూర్చుంది. అ పిల్ల పెక్కి పెక్కి ఏడ్వడం ప్రారంభించింది. అ పిల్లను సముదాయిస్తేనే, శాంతమ్మకు కోపం చెచ్చిపోతుందని భయపడి, అడపెళ్లివారంతా అంటి ముట్ట నట్టు ఊరుకొన్నారు. శాంతమ్మ బలగం అటుగింజలంత ముఖాలు చేసు కొని కూర్చున్నారు, శాంతమ్మకేదో పెద్దపరాభవం జరిగినట్టు. రాంభాళమ్మకు ఎవరి వదుగు? ఎందుకు వదుగు? స్త్రీమితంగా అ ఏడ్చేపిల్లను వళ్ళోకి తీసుకొని లాలిస్తూ 'ఈమాత్రానికే జడుసుకుంటారటమ్మా! మొన్న మానీతి పెళ్ళి కొచ్చిన పెద్దాడబిడ్డ అదో సివంగి. ఈవిడంటిది కాదు. దాన్ని చూస్తే మరీ హడలిపోదువు' అంటూ సశేషం సభవారితో చెప్పడం మొదలెట్టింది:

“మావాళ్ళచేత ఇల్లూ పొలం అమ్మించి కట్టుంకింద వనూలు పెట్టు

కుంది. దర్మలా విశ్వామిత్రుడు హరిశ్చంద్రుడికి పాతబాకీ జ్ఞాపకం చేసి నట్టు, చల్లగా లాంచనాల మాటేమిటని మా చెల్లెలు గుల్లలమ్మించింది. మావాళ్ళ చేతుల్లో ఉన్న ఆఖరు కానీ ఊడేసిన తర్వాత, 'జై! సలక్షణంగా పెళ్ళిచై! నన్ను మెప్పించుకో' అంది. ఇంతా అయిన తర్వాత 'లాంఛనాలు జరపటంలేదు' అని, వసపోసినపిట్టలా ఒకటేవాగుడు. అన్నీ అమ్మకున్న తర్వాత ఈ జెడవ అయిదురూపాయలు రక్షించబోతాయా పోకో అని, మారడానికి యిబ్బందిపెడ్తోన్న అయిదు రూపాయల నోటుంటే, దాన్ని బజారులో తిప్పి, నూనెగిన్నెలు వగైరా చిన్ననమోనాలు సెల్లులాయెడ్డుసరకు అతినాజ్ఞాకైన కంపెనీపేకేజీలో కట్టించుకొచ్చి, నలుగుసీటల దగ్గర విప్పా. దాంతో మాపెద్దాడబిడ్డ, తారామంజులాల కంటూ లేచిపోయి, వాటిని కనవిసా తొక్కిపచ్చడి చేసింది. ఈవిడ ఉత్తమురాలు, ఏం చేసిందని ఏడుస్తావు? నీసెలగలు నీకే యిచ్చింది. శుభ్రంగా సాతాలించుకు తిందాం, నువ్వు నేనూ. ఊరుకో, ఈపాటికి ఏవ్వకుండా! ' అని పిల్లను మందలించింది.

'నువ్వురుకో ఈపాటికి ఎవరవో కాని, చెప్పవచ్చువు, నువ్వు నీకేవకవిత్వమున్నా' అని చుర్రమంది శాంతమ్మ.

ఆరామడ అవిడకు ఏం అవసర మొచ్చింది. ఊరుకోదానికి? 'నువ్వు' అంటే 'నువ్వు', 'ఊరుకో' అంటే 'ఊరుకో', అంటే తారాస్థాయికి జెల్లిపోతున్నార వారుభయులు. ఈధర్మయుద్ధం చూద్దానికి పరుగులు తీసివచ్చి పడ్డారు పైజనం. ఈలోపల రాంభాళమ్మను తీసుకొచ్చిన చుట్టం దాటేసింది. రైలుకూత విని రాంభాళమ్మ దాటేసింది. శాంతమ్మ మెడ కొఱికిస్తూ దని సెనగలపేరు పిల్ల చాటేసింది. ఇదీ వాకిట్లో కోలాహలం.

తద్రీతుగా లాంచన లోపమనో, పిలుపు లోపమనో, ఏనెపమైలేనేం, రోజల్లా రోపఘోరితనేత్రయై కరకరలాడ్తోంది. అడపెళ్ళివారి గుండెలు తటతట్టా డించింది. వాళ్ళ ఆత్మీయులను కూడా అట్టుడికించింది. వియ్యపురాలు వియ్యంపదూ కూడా కన్నీరు మున్నీరుగా విలపించారు. వధువు బెంగను కలవకాడైంది. అక్కను నిలవరింపలేక నిస్సహాయుడై వరుసు

వెలవెలబోయాడు. 'వాళ్ళనంత చేటు హింసించడం, ఏమిన్యాయమే?' అన్నట్లు పెండ్లికొమారుని జాలిచూపులు చెప్పుక చెప్తోంటే, 'దయాదాక్షిణ్యాలు పెట్టుకుంటే వాళ్ళకు లోకువైపోతావు. వాళ్ళు నిన్ను ముక్కుకు తాడోసి, బరబరా లాగేసారు, వాజమ్మా!' అని ప్రియసోదరుణ్ణి మందలిస్తోన్న శాంతమ్మ చూపులు. మిగతావాళ్ళు 'పెద్దక్క అనుభవకాలిని. నువ్వుంటే ఎంతఆపేతు చెప్పలేం. అదిగీసిన గీటు దాటుకు అబ్బాయి. తర్వాత పశ్చాత్తాపపడి లాభంలేదు' అని హెచ్చరిస్తున్నారు.

అదేసమయంలో, ఆపెభర్తకు ఎందుకో పెట్టితాళంచెది కావల్సి 'పెట్టితా...; అన్నాడండీ' క్తమంది. దాంతో అతడు అదరిపడి ప్రమాదవశాత్తూ తన కాలు, ప్రక్కనున్న లేతదవ్వ తనచిట్టి పాదంమీద ఊతంగా వేశాడు. అపిల్ల కెవ్వుమని గుక్కుపట్టింది. తల్లిప్రాణం అంటారు. బిడ్డ వంక చూడనైనా చూడదే! ఊళ్ళోవాళ్ళు అపిల్లను బుజాన్నే సుకోవలసి వచ్చింది. పెళ్ళికొచ్చిన వారిలో యిద్దరు ముగ్గురు పెద్దాడబిడ్డలు చేసివచ్చిన వాళ్ళూ ఉన్నారు కాని, ఇంత ఏకటాకీని, ఏనిముషంలో చిన్న మెత్తైనా టెన్షన్ తగ్గకుండా, యింతపగడబందీగా అడబిడ్డ అలకను ఫెళఫెళ్ళాడించి, ఆంధ్ర వైవాహిక రంగానికో ఉన్నతాధర్మాన్ని అందించిన శాంతమ్మ మహోజ్వలచరిత్ర చిరస్మరణీయ మైందంటే చిత్రంలేదు.

వివాహమంటే రెండుకుటుంబాలు, కాల నిర్ణయంచేసుకొని, తమ బలాబలాలు, కులప్రతిష్ఠలు, అవసరమైతే ప్రాణాలైనా ఒడ్డి పోతే ఒక యుద్ధమని 'ఈకేవ్విట్టు' చేసికొని కూర్చుంది శాంతమ్మ. పరిణయమన్నది బహుప్రమాద సంభింతుమైన సమరమే నని, అందులో పెద్దాడబిడ్డ మగ పెళ్ళివారి సేనాని అనిన్ని, ఆ సేనాని మనోవార్ధ్యం ఏకాంశం వీడినా, మగ పెళ్ళివారి పేరుప్రతిష్ఠలకు, కుటుంబగౌరవానికి శాశ్వతాపచారం జరిగి పోయి అమరజాంతం, బంధుజనాల్లో తలవంపులు ఘట్టిల్లుతాయని పూర్తిగా నమ్మేసింది. అది ఒక బాపతు వారీ మతచూడ్యం. అంతేకాని పెళ్ళికొచ్చిన మిగతా నలభై యాభై మంది కరుణాతరంగితాంత రంగులనే, ఈవిడమాత్రమే కఠినాత్మురాలని అభిప్రాయపడ్డం అవిడకు అన్యాయం

చెయ్యడమే. పాపం తనకూతురు పెండ్లిలో చూడండి, ఎంతయోగ్యత, ఎంతనమ్రత ఉట్టిపడ్తోంటాయో! ఆవిడ ప్రతిమాటలోను ఈ శాంతమే కాదు.

2. ఆడబిడ్డ జ్వర ప్రకోపం

పెండ్లిమూడవనాడు మధ్యాహ్నం శాంతమ్మకు ఆడబిడ్డజ్వరం మరీప్రకోపించింది. ఆరోజు గడవదని ఆడపెళ్ళివారు ప్రాణాలు అరచేతుల్లో పెట్టుకున్నారు. ఆనాటి 'క్రైసిస్సు' కు కించెత్తే కారణం లేకపోలేదు, పెద్దఆడబిడ్డను వేరే కారణాలే అక్కట లేకపోయినా. మధ్యాహ్నపు పలహారాలకు విడిచకు పంపిన కారాబుందీబుట్టును, శాంతమ్మ తీరా ఆకు తీసి చూచుకుంటే, బుట్టసఖానికి కాళీ. తెచ్చిన వంటమనిషి ఎవడో! దాల్లో ఏం కమ్మర్తి పని చేశాడో! శాంతమ్మ కాళీరూపం చాల్చి, అధికార ధూర్వహత్వంతో కుమారికను కేకవేసి, వంటబ్రాహ్మణి చేత మరో రెండు వాయలు వేయించుకొని యిక్కడున్నట్టు రమ్మని అజ్ఞాపించింది. వంటబ్రాహ్మణిదగ్గరకు వెళ్ళాలన్న మాట కుమారిక చెవిని సోకగానే, ప్రశాంతమధురమైన కుమారిక మోములో మిశ్రమభావాలు దయించినై. అపె సుందరవదనం అపరాధ వేళ మెట్టతామర పూవులా వాడిపోయింది. 'తెస్తాను' 'లేను' అన్న మాటైనా రాలచుకుండా కుమారిక నీతమ్మగారి దగ్గరకెళ్ళి, ఆడకత్తిరిలో పడ్డట్టు కుందుతో, తాను వంటబ్రాహ్మణి సమీపించడం ఏలప్రమాదమని చెప్పిందో, నీతమ్మగారు ప్రచలిత మానస అయిన కుమారిక బాధకు కొంత సాంత్యన కలిగించి, ఆవిడే బూందీబుట్టును తీసుకొనిచచ్చున విడిచెకెళ్ళింది. తాను కూర్చుండి, అమ్మగారిని పంపవలసి వచ్చినందుకు చింతించింది కుమారిక.

వియ్యపురాలు, వీధిగుమ్మంలోకి వెళ్ళేసరికే, శాంతమ్మ ఫెణితలు ఎగరేస్తోంది. వియ్యపరాలు ఒగుగుతో మెట్లెక్కిసరికి, ఈవిడిను కీకంటచూచి, శాంతమ్మ మరీ రెచ్చిపోయింది.

“అవురవురవురా, ఆడపెళ్ళివారి పనిమనిషికి కూడా అల్లునై పోయిందా శాంతమ్మబ్రతుకు!” అని శాంతమ్మ నిప్పులు కక్కిలే, “మంచికిపోతే

వచ్చిన ముప్పమ్మా, మెత్తనిదాన్ని చూస్తే మొట్టబుద్ధేస్తుండే” అని కాంతమ్మ క్రోధాగ్నికి అవ్వజని ఊదించి శ్రేయోభిలాషిణి, శేషమ్మపిన్ని.

“తమ్ముడు పెళ్ళికెళ్ళి దానీదాని మొట్టికాయలు కూడా తినొచ్చింది కాంతమ్మ! అని ఊళ్ళఊళ్ళ చెప్పకుంటారని ఏడుస్తున్నానే, శేషంకిన్నీ!” అంటో అపత్తులూ శేషమ్మమీదికి వరిగింది.

శేషమ్మ కాంతమ్మను వళ్ళోకి తీసుకొని, “అ దానీదాని మిడిసిపాటు మరచిపోవే, జెర్రితల్లీ!” అంటో కాంతమ్మ కళ్ళుఅద్దింది శేషమ్మపిన్ని తనచీరకొంగుతో.

“మరచి పోవాలంటే మరపు వచ్చేనేదటే దాని పొగరుమోతనం?” అంది కాంతమ్మ, ‘ఖోఖోఖో’ అంటో తన్నుకొస్తోన్న మఃఖాన్ని నొక్కి పట్టడానికి నోటిలో చీరకొంగు కుక్కుకోంటో.

శేషమ్మపిన్నిలా కష్టకాలంలో సాయపడేదీ చుట్టంకాని అంతా చుట్టాలవుతారా? కాంతమ్మకు ఎప్పుడు దుఃఖం ముంచుకొస్తుందో ఏంచే య్యలో ఒక్క శేషమ్మపిన్నికే తెలుసు. దుఃఖం అకిపోకుండా, అవసరం కొద్దీ పొర్లిపొర్లి రావడానికీ, శేషమ్మపిన్ని ‘అవునే తల్లీ!’ అనో, ‘కాదటమ్మా’ అనో ‘కడుప్పగిలిపోకమ్మా’ అనో వంతపాడి, మధ్యమధ్య పడునుగా మాటసాయం చేస్తోంటుంది. శేషమ్మ శరీరతత్వమేమిటోకాని, అపెకు కళ్ళనీళ్ళు పిలిస్తే పరుగెత్తుకువస్తాయి. పరామర్శకళ్ళకు ప్రాణ సమానం కాదండీ కళ్ళనీళ్ళు. శేషమ్మకాంతమ్మ లిద్దరూ ఇంటతడి బెడితే కారుమనడం నేర్చారు కాంతమ్మ సంతానం. అదంతా ఒకబాపతువారీ క్రమశిక్షణా ఫలితం.

‘ఇంకా బ్రతికుండి కాంతమ్మ చేనేదేముంది?’ అని కాంతమ్మ అంటే, ‘ఒకటేబ్రతుకు!’ అని శేషమ్మ ముక్కుపిండుకుంది, చీవన్నరణివైక వేదాంతసారమం తావోసి వడపోసినట్టు.

‘తమ్ముడని జెర్రిమమకారం పెట్టుకొని దొర్లినందుకు, మనకు కాస్త బాగా చేకాడేవీడు, వాళ్ళల్లో దూరి. అలివంకవారు ఆత్మబంధువులని కానలేకపోయానే. వీడు ఆడపెళ్ళివారి యిల్లుపట్టుకొని వేళ్ళాడితే, మనం పరాయి వాళ్ళమై పోయామే. మిమ్మన్నీ, మిమ్మన్నీ కూడా తీసుకొచ్చి

ఈ పరాయి దిబ్బమీద పడేశానమ్మా. నీతారామ! కష్టాలు పడున్నారమ్మా మా మూలాన్ని! అని శాంతమ్మ ఎక్కిళ్ళుగుప్పితే, 'ఏడవకే తల్లి, రైలు వేళ యింది. అందరిపీడా వస్తుంది' అంది హిత శాంతిని కేశమ్మపిన్ని నీతమ్మగారి వంక కోసుగా చూస్తూ.

ఈలా ఒక్కవరసని కేశమ్మపిన్ని వంతపాటతో, శాంతమ్మ క్రోధ శోకరసాలు వినుపిస్తోంటే, వియ్యపురాలు నిర్భాంతపోయి, "మీకుజరిగిన అపకృతి ఏమిటి! ఆ చేసిన వాళ్ళెవరు? ఎక్కడా మొదలు చివరా తెలియటంలేదు' బారుగిళ్ళవాళ్ళు కూడా గుమ్మాల్లో మాగారు, అపఖ్యాతి?" అంది వియ్యపురాలు.

"చెయ్యాల్సిందేదో చల్లగా దానీదానిచేత చేయించి అర్థంకావటం లేదంటే ఎవర్ని అన? ఎవర్ని అనక్కాతే" దంది కేశమ్మపిన్ని.

"కుమారిక అంటారే, అదీ!" అంది శాంతమ్మ చెల్లాయి రేచులా.

ఎవళ్ళ పార్లు వాళ్ళు చక్కగా పోషించే మిడిమేళం.

"ఏవమ్మాయి, శాంతమ్మనదినా! మాఅమ్మాణీ ఒకటి, కుమారిక ఒకటి కాదునాకు. కుమారికను దానీ అని ఎవరన్నారు? ఎవరటకానీ, దాన్ని ఒక్కమాటంటే నేను వప్పుకునే దాన్ని గాను. పల్లెత్తు పరుసంమాట దాని నోటంట రాదు. ఏ మంది మిమ్మన్ని?" అని అడిగింది. నీతమ్మగారు.

"మాటలు అనడం. కొట్టడం తర్వాతి అయినాయనా అమ్మా! నీవుగ్గ!" అంది శాంతమ్మ గాజులచప్పుడు కూడా జోడు చేస్తూ.

"పెద్దాడబిడ్డ శాంతమ్మం తది ఎంటపందిట్లోకి వెళ్ళిరామంటే, ఆమట్టునే ముఖం చిటికించి 'చేస్తాను', 'చెయ్యను' అనైనా అనకుండా మాముఖాల మీదనుంచి విసవిసావెడై, అంతకన్నా యింకేం చెయ్యాల్సి మానాభిమానాలున్న వాళ్ళకి! ఆపని మూలో మరోరెవరైనా చెప్తే ఏం చేసుకో కూడా. శాంతమ్మకే యింత పరాధవం చేసినమనిషి! శాంతమ్మ మెత్తనిదని ఇంతపరాధవం చెయ్యనటమ్మా అడపిల్లని చ్చుకొన్న వాళ్ళు!" అని ముక్కుమీద వేలేసుకుంది అనుభవజ్ఞురాలు కేశమ్మపిన్ని.

నీతమ్మగారు తెల్లబోయింది. అల్లరికీ, హంగామాకు యింత తల్లితోడూ అయిన శాంతమ్మ కేశమ్మగార్ల వంటి రాక్షసులను ఆమెచూసి ఉండలేదు, పాపం!

“పనిలో విసుగులేదు. మాటలో కటువులేదు. వంకలేని వర్తన. మచ్చలేని మనసు. కుమారిక ఎందుకు నిన్ను నిర్లక్ష్యంచేస్తుందనుకుంటావమ్మా! విషయాన్ని యదార్థస్వరూపంగా కానలేకపోయావు. ఆపే పరపురుషులతో ప్రసంగించదు. ఆ అవసరం రాకుండా నేను చూచుకొంటాను. నీవద్ద పరనింద చేయుటకు ఇచ్చుగింపక, వంటబ్రాహ్మణి దగ్గర కెందుకు వెళ్ళుటకు సంకయించిందో నీకు చెప్పలేదు. దేవపారిజాతపుష్పం లాంటి పవిత్రతమ్మా, కుమారికది! దాన్ని చులకన చేసిన వాళ్ళకు శుభం కల్గదు. ఈనాటు పిల్లల్లో ఆసామ్యం దొరకదు. త్యాగానికి నిలయం, శీలానికి స్థానం, పవిత్ర ప్రవర్తనకు ప్రత్యక్ష ప్రమాణం. అలాంటి అనింద్య చరిత్ర సావిత్ర్యం మన్నించ గలిగితేగాని, నీపిల్లలకు సుశిక్షణ యిచ్చుకోలేవమ్మా?” అని నీతమ్మగారు, శాంతమ్మకు హితోపదేశం చేసింది.

“నేచెప్పలేదటే, ఆపిల్ల యోగ్యురాలని” అన్నాడు, అప్పటివరకు చిక్కు చిక్కుమంటూ చూస్తున్న శాంతమ్మభర్త.

“ఆపిల్లపరీక్ష మీకెందుకు కావాల్సి వచ్చిందీ అని అడుగత!” అంటూ అతడిమీద కైమంది గ్రుడ్లులుముతో శాంతమ్మ.

శాంతమ్మవదలిన కొస అందుకొని శేషమ్మ, శాంతమ్మభర్తను; “వేషాలకు లోపంలేదు. అడది కన్పించడం భయం, ఏం ఖర్చుందోగిందో కాని...” అని యింకా ఏదో ఆనబోతోంటే శేషమ్మకు కొలకమారింది. ఉబ్బసపు దగ్గుమనిషి. ఆమట్టునే లుంగచుట్టుకొని వచ్చిపడింది దగ్గు. గుక్కతిరక్కుండా మెలికలు తిప్పేసి దొడ్డిగుమ్మంలో పడేసింది. గంపమీద తలెట్టుకొని శేషమ్మ రోజుతోంటే, ఇక్కడ వేండ్రం తగ్గాకే రావచ్చుననుకున్నాడు కాబోలు, శాంతమ్మభర్త చడీ చప్పుడూ కాకుండా తప్పుకొని చాటేశాడు. వాడిద్దరూ, ధరిలో లేక పోవడంతో, కొరకంచులు లాగేసిన పొయ్యిలా చప్పుబడింది శాంతమ్మ. ప్రసంగమధ్యంలో, ఏదో జైల్లిమాట, తిట్టుతినే యోగం, యిట్టే అని శాంతమ్మభర్త, అయినదానికి కాని దానికి తాళంవేసి శేషమ్మపిన్ని, రెచ్చగొట్టక పోతే, శాంతమ్మ యింత చేటు విధం చెడేది కాదనిపిస్తుంది.

నీతమ్మగారి హితోపదేశం శాంతమ్మకు హృదయమే అగునో, జగటు

వునో, అంతలో యిచ్చట యంతరాద్ధాంతం తన్ని గురించే జరుగుతోందని తెలియని కుమారిక తొందరగా ప్రవేశించి, “అమ్మగారు, అమ్మగారు! అబ్బాయిగారు ఈబండిలో వస్తోన్నానని వైరిచ్చారు. పెద్దఉద్యోగమేదో అయిందట, అయ్యగారు మీకోసం చూస్తున్నారు. శాంతమ్మగారి అమ్మాయిలకు జడలుగడ్డే జడవేసి, నీళ్ళోని, వాళ్ళనాటలకు పంపించేసి నేనూ వస్తూన్నా. మంచివాళ్ళకు శుభం లో శుభం ఆలావస్తూనే ఉంటుందండీ. మరచిపోకండి అబ్బాయిగా రోచ్చిన తర్వాత రంగడికి ఉత్సవం చేయిద్దాం.” అని కేవలం నీతమ్మగారి యింటపుట్టిన పిల్లలా పొంగి పోయింది కుమారిక. “మీరు వెళ్ళండి. విడిది ఆమె మీరేమీ పడనక్కరలేదు. శాంతమ్మగారికి శేషమ్మగారికి రాత్రిభోజనంలోకి ప్రత్యేకంగా ఏమీ చేయించమంటారో నేను కనుక్కొస్తాలేండి” అంది.

నీతమ్మగార్ని పంపేసి, అత్యుత్సాహంగా శాంతమ్మగారి పిల్లలను ముద్దాడుతూ, కలకల వాళ్ళని నవ్విస్తూ, మొగ్గలేయిస్తూ, ఎక్కడ చూచిన తానే అయి నిమిషాల జడలేసి, నీళ్ళోని, చిన్న పరికిణీలు కట్టి ‘పోండి, ఆడుకోండి’ అని బుగ్గలు గిల్లి పంపించింది.

“సుభద్ర ఎక్కడండీ!” అని కుమారిక అడిగితే, “ఎక్కడికి ఊరే గిందో!” అంది శాంతమ్మ.

మాటలోనే సుభద్ర దొరసాని వేషంలో వచ్చింది వాకిట్లోకి. చిట్టించుకొన్న ముఖమే మరి కాస్త చిట్టించుకొంది శాంతమ్మ. సుభద్రను చూసి, “దేవుడికి మాటతప్పి ఏం చేస్తోన్నట్టమ్మా! మఱిచిపోయావా! లే. అలయాని కళ్ళలను కున్నాంగా!” అంది కుమారిక.

“అయితే, లే,” అంటూ విసుక్కుంటూ బయటేరింది సుభద్ర.

“విసుక్కుంటూ దేవతాదర్శనం చెయ్యడం లక్షణం కాదమ్మా. మనం పెద్దోన్నది రాతిపూజకా! రంగడిపూజకా! భక్తిభావంతో వెళ్ళాలి. నామాట మరిచిపో. అలయానికి వెళ్ళినప్పుడైనా మనపెద్దల అచారం నిలబెట్టాలి. నే చెప్పినట్టు, కుచ్చెళ్ళోని స్ఫుటంగా ముఖాన్ని కుంకుమబొట్టు పెట్టుకొని వెడదాం. కాళ్ళు ముఖం కడుక్కురా. తలరేగింది. సరిదిద్దుతా. ఇదుగో, ఈ పూలదండ నీకోసం కూర్చిపెట్టా. తలలో తురుముతా. ఆరిబుస్టు తీసి, తర్వాత చీరకట్టుకుందుగాని” అంది కుమారిక.

“వస్తాననడం నాదే తప్పు” అంటూ సుభద్ర కుమారిక చెప్పినట్లు ఆపే పర్యవేక్షణలో అలంకరించుకొంది.

“ఇప్పుడు అద్దంలో చూచుకో” మంది కుమారిక.

సుభద్ర అద్దం వగలిపెట్టలేదు.

“మాఅమ్మాణీ పదిరోజులు రంగదర్శనం చేసుకొంది. ఆపెకు మీమామ చక్కటి వరుడు దొరికాడు. మనవాణిని చీరకడ్డేనే పెళ్ళికళ ఉరి కందమ్మా నీకు. ఇవాళ రంగడికి దండంపెట్టుకో. నీఅభీష్టం సిద్ధిస్తుంది” అంది కుమారిక.

“పోనిద్దూ, పెళ్ళికోసం పూజచెయ్యాలట!” అని నవ్వింది సుభద్ర.

“నారీమణికి నాధుడే పూజాఫలం కాకపోతే, మరేమిటి స్త్రీకి? ‘పతియే జగత్పతి’ అన్నారమ్మా మాస్వాములు. ‘పెండ్లివిషయం అంత తేలిగ్గా మాట్లాడావు. ఈడ్రెస్సులో అగదిలోవారికి కాఫీ యిచ్చిరా. మనం ఆలయానికి వెడదాం” అని కుమారిక చెప్పింది. కాఫీపట్టుకెళ్ళింది చివర గదిలోకి సుభద్ర. పదినిముషాల్లో సుభద్ర హదోల్లాసంగా యువకుని గదిలోనుంచి వచ్చి, “మరిపద ఆలయాని” కంది.

“చెల్లీ, సుభద్రా! మీఅమ్మ గారితో చెప్పి రావాలని తోచలేదా? అదీ మన ముఖ్యధర్మాల్లోదే నమ్మా” అని కుమారిక చెప్తే, సుభద్ర తల్లితో ‘ఆలయానికి వెళ్ళినస్తా’ మని సెలవు తీసుకొచ్చింది.

3. శాంతమ్మ ఆత్మపరీక్ష

అరగంటక్రితం మాతి, ముక్కు, కనుబొమలు, నడుటిమీద పడ్డోన్న జాట్టు కలిపి కుట్టేశారా అన్నట్టు చిట్టించుకొన్న శాంతమ్మ ముఖం, కుమారిక సద్వర్తన, సంభాషణ తీరు, సదాచార సంపన్నత: చూచినకొద్దీ, ఒక్కొక్క దారమేతెగి, ఒక్కొక్క ముడతే పోతోన్నట్టు వికాలమవుతోంది. వియ్యపురాలు ఉత్తేజ్వింపినట్టు కుమారిక దివ్యపారిజాతమే నని తలచింది. వంటబ్రాహ్మడి దగ్గర కెళ్ళమంటే కుమారిక పడ్డ మనోవేద శాంతమ్మ కిపుడుఅర్థమైంది. కుమారిక తనను నిర్లక్ష్యం చేసిందని భావించిన

అపేపట్ల అపరాధం చేశాన నుకొంది. తాను ముచ్చగా భావించి కుమార కకు మహాపరాధం కావించింది, కాని, కుమారక తనబిడ్డలపట్ల ఎంత మనోజ్ఞాళ్యం. అప్యాయత చూపింది, అని తన్మయురాలైంది. తన హృదయ సంకుచితత త్యానికి సిగ్గుపడింది. తనమనస్సే తమోదూషిత మైందని గ్రహించుకొని, అపెను దాసిగా చులకన చేసినందుకు పశ్చాత్తప్తురాలైంది.

కఠినాత్మురాలు శాంతమ్మకు ఈ 'హటాతాత్మపరీక్ష' సాధ్యమా? అని సంశయపడన క్కటలేదు. శాంతమ్మకు నిరంతర మనోక్లेशాన్ని కల్గిస్తోన్న విషయాలు రెండు ఉన్నాయి: పెండ్లిచూపులకై నా, ఎవరూ ధరిమానా రాకున్న కూతురు సుభద్ర. స్కూల్ ధైర్య ముమ్మారు తప్పిబ్రతుకులేవు కనిపించకుండాయున్న కుమారుడున్నూ, సుభద్రాపరిణయం తనకు జీవిత సమస్య అయింది. ఏళ్ళు మీదపడ్తోన్న కొద్దీ సుభద్రకు వివాహం జన క్కెడుతోందన్న చింత శాంతమ్మకు పేగున పట్టింది. పెండ్లికొచ్చిన ముత్తయిమవులెందరో, 'ఇంకా పెళ్ళిచేశావు కావు పిల్లకు' అని ముక్కుమీద వేలేసుకుంటున్నారు. చెవులు కొరుక్కుంటున్నారు. వాళ్ళను తప్పుకుని తిరుగుతోంది. పదిమంది అడాహూ చేరినవోట. తాను కంతమెత్తితే, ఎవరైనా ఈ ప్రస్తావన తెస్తుందేమో నని శాంతమ్మకు డొక్కు కొడ్తోనే ఉంటుంది.

కొంతమందికి అదే పని అయింది. ఒక అవ్వగారు, "ఏమీరు యిచ్చా వమ్మా పిల్లలు?" అని నలుగురులోనూ అడిగిందని ఆ అవ్వమీద కత్తు కట్టింది. 'పిల్లలంతల్లి అనుకున్నానమ్మా అమ్మాయిని చూచి. లేకపోతే అడక్కపోవను, అంత కాకపడ్డావు' అని అవిడ నద్దిచెప్పింది. అల్లా సఖ్య పడాల్సివచ్చింది. నిన్నటికి నిన్న శాంతమ్మ తీరికూర్చుండి అడపెళ్ళి చారి యింటికి వచ్చిన ఒకబంధుగుతో అమాంతంగా అలిగి, అవిడ కులగౌర వాలను, కుంటుంబ ప్రతిష్ఠలను మాడుకోరాల జనక్కుంటా తోడి కడిగేస్తే, ఆ యదరావిడ శాంతమ్మను మాడుతరాల మందుకంటా కదిపి, కుదిపి, ఉతికి, రూడించి ఆరేసింది. ఈశీచీకోరుకన్నా కజ్జాకోరు ఆ యదరా విడ. సాయింత్రమూ, ఎవరిఅప్రదిష్టవాళ్ళకు తెలియదంటో, సుభద్రవిషయ

మెత్తి, కాంతమ్మను కొబ్బరికాయను కోరినట్టు ఎటుతిరిగితే అటు కోరేసింది. దానితో పోరిపోరి వేగలేక చివరకు ‘వదలిపెట్టమ్మాతల్లీ!’ అని, ఈపేచీకోరు అకజ్జాకోరును కోరింది. చప్పుగా జారింది విడిదలోకి. సుభద్ర మాట ఎత్తేటప్పటికే కాంతమ్మకు నడుం విరక్తిపోతే, మిగతా మూడు రోజులు కావాల్సిన ధర్మముద్ధం అది. సుభద్రకు పెళ్ళికాకపోవడంచేత ఖ్యాతంతా మంటకల్నిపోతోందని బెంగ పెట్టుకొంది కాంతమ్మ, కావలసినవాళ్ళెవళ్ళూ సుభద్రను అపే అలస విలాసాలకు అసహ్యించుకొని, అపేతోకై, బోయ్ మంటారే గాని మైత్రితో, సానుభూతితో అపేను దారిని పెట్టడం లేదు. ఎవరో ఈకుమారిక! రెండురోజుల్లో సుభద్రను సన్మార్గవర్తనిని చేసిందే! కాంతమ్మ మనసు సుభద్రవిషయంలో వేదనాయుతంగా ఉందికాబట్టి, సుభద్రలో పరివర్తనతెచ్చిన కుమారిక సద్గుణం పదనుగురించి ఆత్మపరీక్ష చేసుకోగలిగింది. భావోదయానికి భాధమూలం కద. అంచేత కాంతమ్మకు భావసంచలనం కలిగింది. ఏలానైనా కుమారి కను తనగ్రామం తీసుకెళ్ళి తనయింట పెట్టుకుంటే, సుభద్రకు పెండ్లి అవుతుందని కాంతమ్మకు విశ్వాసంకలిగింది.

అసమయానికి శేషమ్మ తెప్పరిల్లి, కాంతమ్మ దగ్గరకొచ్చి, ‘అయ్య మాపిటి బేరాన్నే ఉన్నా’డన్నట్టు, కాంతమ్మ హృదయపరిణామం అవగాహనలేక, “అదానీది వచ్చినట్టుంది. తలవాచేగా పెట్టలేకపోయావే కాంతమ్మా! వేళకీ వెధవదగ్గు దీనిమంపతెగ, మలిమేసిందే నన్ను” అంది, నాటకానికి అలస్యంగా రావడంవల్ల, మంచి రసవత్సత్వమేవో దాటిపోయింది, తాను చూడకుండా పోయానని బెంగపెట్టుకున్న ప్రేక్షకునిలా.

“శేషంపిన్నీ! దాన్ని దాసి అనుకుంటే కళ్ళుపోతాయే. అమ్మమ్మ! దాసిటే అది? మణిదీపమే. దానిపవిత్రత, పరహితబుద్ధి మనమెక్కడా చూడమే. మనం ఎంత ఆభంశుభం ఎరుగని పిచ్చిపీనుగలం అయిపోయామే. ఎంత అజ్ఞానదశలో కొట్టుకుంటున్నామే. ఎంత చేతకానితనంతో అనర్థం పన్ను చేస్తున్నామే. పిల్లను దారిని పెట్టుకోలేక పోయాం. దాని దొరసానివేషం తీయించలేక పోయాం. కాళ్ళకు పసుపుపారాణీ పెట్టించడం నాతరం కాలేదు. కళ్ళకు కాటుక మోటంటే పడి ఊరుకున్నా. ఏపనికి

దానికి ఓపికలేదు. ఆ ఎగిరిపాటు ఎందుకో అర్థంకాదు. ఛీ అంటే ఛీ అడం నేర్చింది. నేతిట్టానని దాన్ని సువ్వుతిట్టావు. సువ్వు తిట్టావని మరోరు. అందర్నీ పట్టుకు ఆది తిట్టింది. అంతమందీపోగై తిట్టుపురాణం చేసి, దాన్ని ఎందుకూ పొందకుండా చేశాం, సిగ్గుసిగ్గు. రెండుపూటల్లో కుమారిక దాన్ని పూర్తిగా మార్చేసి, మనకట్టుబొట్టు సంప్రదాయంలో తయారుచేసి యిప్పుడు ఆలయానికి తీసుకెళ్ళింది. మన అహంకారాలకు గొంగనిసుభద్ర, కుమారిక అనురాగానికి లొంగిందే. కుమారికవంటి ప్రేమ హృదయం గలపిల్ల దొరుకుతుందటే తపస్సు చేసినా, శేషంపిన్నీ! అంది శాంతమ్మ.

“మివియ్యపురాదోదో మత్తుమందు చల్లిపోయిందేమోనే నీమీద. ఏదో పొట్టకూటికొచ్చిన దాన్ని మహాయిల్లాలుగా క్లాఫీస్తున్నావు. మిఎద్దులు మీరు ఏడ్వండి, నాకేం కావాలి!” అంటో దొడ్డిగుమ్మంలోకెళ్ళి తట్టట్టు కుని కూర్చుంది శేషమ్మ, మళ్ళా దగ్గుభయం తగిలించేమో కూడా అపుణ్యా త్తురాలికి.

14. రంగారావు కుమారికల సేవాలక్ష్మైక్యత

ఉద్యోగవిషయంలో, యింటర్వ్యూకి వెళ్ళిన రంగారావు, రామశాస్త్రిగారి కుమారుడు, సదస్యంనాడు సాయంత్రం బండిలో దిగాడు. రంగారావు, సంఘోద్ధరణకు ఏర్పడ్డసంస్థలకు శాయశక్తులా బోడ్డుడే ఉదాత్తుడు. జాతీయభావపూరిత హృదయుడు. మూఢాచారపరాజ్ఞాఖుడు. అదర్శసాధనకై ఎంతటి త్యాగానికైనా ముందంజ వేసే సాహసి. మనశ్శరీరాలమధ్య విసంధి లేకుండా శరీరదార్ధ్యంగల బిడ్డ. కళంకరహితుడని ఖ్యాతికెక్కిన యువకుడు. అతడి కళ్ళల్లో అఖండమైన సత్యసంశుద్ధి

దర్శోత్సాహం బహిర్గతమ వుతోంటై. పుణ్యాంగన, సీతమ్మగారి నోముల పంట, రంగారావని బహుజనవాక్యం.

రంగారావునిగురించి విన్నవాళ్ళైనా, అతణ్ణి చూచినవాళ్ళైనా, 'అదృష్టవంతుడవయ్యా రామశాస్త్రుడు. రత్నమయ్యా మీఅబ్బాయి. దయ దాక్షిణ్యశీలత గల సులభుడయ్యా! 'ఉదారచరితానాంతు వసుధైవ కుటుంబకమ్' అన్న సత్యానికి ప్రత్యక్షప్రమాణమయ్యా" అంటే, రామ శాస్త్రుడుగారి ముఖంలో ఓ కొంచెం కించ దృగ్గోచర మవుతుంది. రామ శాస్త్రుడుగారికి, ఈతడు సంసారాజు కాలేడని దిగులు. కాస్తో కూస్తో పిసినిగొట్టుతనం, పిటికితనం ఉన్న మాధవయ్యలు కాని, సంసారాజులు కాలేరని ఆయన దృఢవిశ్వాసం. మనలో మనమాట, పైకి ఆనంగాని, మనలో నూటికి తొంభైదాకా, మనకుర్రాళ్ళ విషయమే అయితే రామ శాస్త్రుడుగారి అభిప్రాయంతో ఏకీభవించేవాళ్ళమే.

చిన్నచదువురోజుల్లో అయితే తనకుర్రాడు పరాయికుర్రాళ్ళకు తనదే డైనా విదువుతున్నాడంటే, వాణ్ణి ఎందుకు మందలిస్తోన్నదీ వైనం తెలిసీ కుండా, 'పరాయికుర్రాళ్ళతో సావాసాలు చెయ్యబోకు, చెడిపోతావు. జాగ్రత్త. తెలిసిందా, ఊ—' అని కళ్ళెరచేసి గట్టిగా మందలించుకోవచ్చు. పని జరిగిపోతుంది. కుమారుడు దుస్సావాసాలు పట్టకుండా తండ్రిజాగ్రత్త తీసుకొంటున్నాడనుకుంటూ మనమూ, మనమూ. కుర్రాడో! ఏమనుకొనే వయస్సు కాదుకాబట్టి, తండ్రిని మందరకించబోడు. జ్ఞానమొచ్చిన కొమారుని తొదార్యాది సద్గుణాల కాలనిని కనురువుంటే, తండ్రిపినాసి గుణం నగ్నరూపంలో, నలుగురి కళ్ళా పడుతుంది. అది అటుంచి, తండ్రి కోపకారణం తెలిస్తే, కుమారునికి తండ్రిమీదయింకా ఏమి భయభక్తులండను ! పితృస్థానంలో ఒక తర్కాతీతమైన పావిత్ర్యపదవి నాపాదించడం వల్లకదా, పితృవాక్యపరిపాలన పుత్రుని ప్రధానకర్తవ్యంగా పాటిస్తున్నాము. ఉదారతను ఉపదేశించాల్సిన అట్టిపవిత్రస్థానం, స్వార్థపరత్వాన్ని ప్రబోధిస్తే, జనకుని ప్రవర్తన జుగుప్సాకరం కాదా! రామశాస్త్రుడుచేత ఉన్న బాధను వైటపెట్టుకోలేక, రంగారావు యోగ్యతకు కించ

పట్టోన్నాడు. అక్కడికీ, ఉండబట్టలేక ఒకపర్యాయం తేలిపోయాడు రామశాస్త్రుగారు.

రామశాస్త్రుడుసంతోషిస్తాడని పట్నం పనిమీద వెళ్ళివచ్చిన అలౌకికుడు నూరిశాస్త్రురు చేటంతముఖం వేసుకొని, “మామా! మీవాడిగుణసంపత్తి ఎవడికీ రాదయ్యా. వద్దని అలచురుగుతోన్నా నాకు పలహారం తెచ్చాడయ్యా” అన్నాడు.

“కుర్రాణ్ని చేసి కమ్మగా ఆరిగించి పైగా చెప్పవచ్చావా?” అన్నట్టు చూశాడు రామశాస్త్రురు.

ఆయనగారి ఇంగితాన్ని గ్రహించని నూరిశాస్త్రురు అంచుకొని, “ఓనాడు ఖాదీవస్త్రాలయమట అక్కడకీ, లఘుపరిశ్రమల కారానా అట అక్కడికి నన్ను తీసుకెళ్ళి, వివరంగాచూపెట్టి, వీటితో పదేళ్ళలో దేశంబాగు పడుంది అని పొంగిపోయాడయ్యా. వాడిది ఏంచేశభక్తి! ఏంచేశభక్తి!” అన్నాడు.

“దేశంబాగేమొచ్చె నువ్వు బాగుపడి ఏడుద్దూ! అని వాడికి గడ్డెట్టి రాలేకపోయావా?” అన్నాడురామశాస్త్రురు ముఖంముడుచుకొని.

ఇంకా రామశాస్త్రురు మనస్తత్వం గ్రహింపు కాలేదు నూరిశాస్త్రురుకు పాపం. అమాయకంగా “మీవాడు బాగుపడ్డానికేమిటయ్యా? తోడి విద్యార్థుల కందరికీ తల్లో నాలుకయ్యా మీవాడు” అన్నాడు.

“కాకినేం! ఎవకు వాళ్ళనాలుకలు తడిచేస్తుంటాడో వాడు తల్లో నాలుక అవుతోంటాడూలే, ఆవిరబ్బయిగాళ్ళ” కన్నాడురామశాస్త్రురు.

ఇంకా జ్ఞానోదయం కాలేదు నూరిశాస్త్రురుకు. “అబ్బే, అదేంమాట! రంగారావుపంటివాడే వదున్నాడయ్యా మననాటున! ఏమీ కలుపుకోరు తనం ఎంత భారీఅంతఃకరణ” అంటో ఆల్లాపోతున్నాడు వెర్రిబ్రాహ్మడు నూరిశాస్త్రురు.

“మాడాఉన్నవాళ్ళుచాలక, పైవాళ్ళనుకూడా కేకవేసుకొస్తాడులే విందులకు మావాడు, డబ్బు తగలైడానికి. భారీకాక వాడికేం, జమీందారుబిడ్డన నుకుంటున్నాడు. అడ్డమైనవాడికి సువారాలు తోడ్తున్నాడు, ఇంటికొస్తాడుగా” అని, తనది పాపలో, అర్థో నూరిశాస్త్రురు పొట్టలో పడనా! అన్న అక్కస్సంతా తీర్చుకొన్నాడు రామశాస్త్రురు.

దీస్తో నూరికాస్తురుకు గూబ గుయ్యిమంది. తెల్లబోయాడు రామకాస్తురు. వైఖరికి ఇప్పటికీ నూరికాస్తురును పాపం గట్టినట్టు చూస్తాడు రామకాస్తురు.

ఆరం గారావే, డేవ లెవ్ మెంటు బ్లాక్ ఆఫీసరు వుద్యోగము వేయించుకొని ఈనాడు యింటికిచ్చినవాడు. రెండువందలయ్యై యిస్తారట. జీతంమాట చెప్పినంత సేపూ, బ్రహ్మానందభరితుడయాడు తండ్రిగారు. “రావడంతోపే సరిగాదు. మిగుల్చుకోవడం నేర్చుకోవాలి” అంటో ననిగా డాయన. ఆఉద్యోగపు హోదాను గురించి, గృహసౌకర్యాలను గురించి, సేవకాజనాన్ని గురించి గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి అడిగింది తల్లి. జీవ్, నాకర్లు అతడిచేతుల్లో ఉంటారని విని, ‘నన్ను నీఉద్యోగపుడూరు ఎప్పుడు తీసుకెడతావు అన్నయ్యా!’ అని అడిగింది, అమ్మాజీ. మొదటి నెలజీతం ఎవరికిచ్చేసే తెగలేదు. తల్లి, తండ్రి, సోదరీ-ముగ్గురు క్లయిమెంటూస్ అతడివంక చూస్తున్నారు. ఈచిక్కు చూస్తోన్న కుమారిక, సీతమ్మ గారేదో జ్ఞప్తికితెస్తోన్నట్టు, అపెవంక తిరిగి కంటిపాపలు కదిపింది.

“అవునే, ఇంతక్రితమే అందే కుమారిక, రంగోత్సవంచెయ్యాల” ని అంది సీతమ్మగారు.

బాగుందంటే బాగుందనుకొని అనందపడ్డారు తల్లికూతుళ్ళు. రామకాస్తురుగారే మరోవైపుకు తిరిగి యేమో గొణుక్కున్నాడు. ‘తమయింటి నిర్ణయాల్లో ప్రధానపాత్ర వహిస్తోన్న ఈఅమ్మాయి ఎవరా?’ అన్నట్టు కుమారిక వంక, ఒకకొంత శ్రద్ధతో చూచాడు, తొలిసారి రంగారావు!

తదుపరి జాతీయవికాస కేంద్రసంస్థాపనోద్దేశ్యాన్ని గురించి, తనయాజమాన్యంలో ఉండే బ్లాక్ పరిమితి, పరిస్థితులను గురించి, తన అధికార బాధ్యతలను గురించి, విపులంగా చెప్పాడు. ఆఉద్యోగానికి చిత్తసుద్ధితో పనిచేసే దేశసేవాభీలాషులైన ఆఫీసర్లు లభిస్తే గ్రామీణులకు సాంఘిక, ఆర్థిక, విద్యా, ఆరోగ్యవివైక ఆభ్యుదయాభివృద్ధులు ఎంతగానో కలుతాయని, గ్రామాలను ఒంగారు మలామా చెయ్యవచ్చునని, సాంఘిక సేవను పరమలక్ష్యంగా పెట్టుకొన్న ఆఫీసర్లకు తనివితీరా పనిఉంటుందని, తనకు చిరవాంఛితం సిద్ధించిందని, అయ్యా సేవావివరాలను అత్యుల్లాసంగా చెప్పుకుపోతోంటే, అనందపారవశ్యంతో మెరిసిపోతోన్న కళ్ళరెప్పలు

వాల్చకుండా ముందర ముందరకు జరిగి ప్రాణం వప్పించింది కుమారిక. కళ్ళుతీయకుండా కుమారిక కే చెప్తోన్నట్టు అయిపోయాడు రంగారావు.

కొంతతడవు విన్నాక “జాతీయసాధపునర్మిణానికి నెహ్రూపభుత్వం చేస్తున్న విశ్వప్రయత్నాలకు పునాదులే కదండీ. మీ వికాసకేంద్రాలు. ఇంత ప్రబలప్రయత్నాలు తమక్షేమానికి జరుగుతున్నాయని ప్రజ గుర్తిస్తున్నారని మీకు ? నమ్మకమందా” అని అడిగింది కుమారిక.

రంగారావు కించెచ్చుకీతుడై, “అవునవును, మామూలు మనుజులు తమకుగల అవకాశములను తెల్వితేటలను ఉచితజ్ఞతతో సద్వినియోగం చేసినపుడే శుభం చేకూరేది. మామూలుమనిషి ఉదాసీనలే, ప్రభుత్వానికి ఫేద కారణమవుతోంది. అల్పసంఖ్యాకులగు భౌగ్యవంతులకు లాభ కారణమవుతోంది” అన్నాడు రంగారావు.

“అయితే స్వాస్థ్యరక్షణ, విద్యాసేకరణ, కుటీరపరిశ్రమల సముద్ధరణ-ఈవిషయాల్లో గ్రామీణులకు శ్రద్ధాశక్తులను కలిగించే పథకమనండి, ప్రచారమనండి, ఆ ఆయువుపట్టు దొరకాలేమోనండి” అని కుమారిక యంకావీమో చెప్పబోతుంటే, రామకౌస్తులుగారు చీకాకు పడ్డం ప్రారంభించాడు. మానేసింది,

“సంఘసేవావిషయం యంతశ్రద్ధాధక్తులతో వింది. ఎంతో ఆనంద పడింది. బహుప్రయోజనకరమైన నూచనలను ఆసుభవజ్ఞురాలుగా చేసింది. ఎవరీ ఈ అమ్మాయి ? బాగాజ్ఞానం. ఆసుభవం సేకరించింది. మనయింటి కొచ్చిన ఒందుగుల అమ్మాయా ? మగపెళ్ళివారితో వచ్చిందా ? వివాహమైందా ?” అని తల్లినడిగాడు. తద్విషయంసీతమ్మగారు చెప్పేలోపల, అటువిదోలొందరపనికలిగినట్టు కీఠ్రమృదుపదధ్వనితో కుమారికకదిలింది.

ఇంతలో “కంఠాట్యులేషస్సు ! దిగావే ఈఒండిలో. పెండ్లికూతురు అన్నగారికన్న నేనే ముందోచ్చాను, పెండ్లిమాటనాకు అదిలో తెలియక పోయినా” అని సుభద్రసపర్యల నంనుకొంటోన్న యువకుడు రంగారావుకు హండ్షేక్కు యిచ్చాడు.

“నువ్వువచ్చావు ప్రాణం లేచివచ్చిందిరా” అన్నాడు రంగారావు.

“వెళ్ళినపని నిర్వహించుకొచ్చావు సంతోషం” అని ఆయువకుడంటే,

“నీవు ఉత్తరమిచ్చిన మీఁబందుగు కాలే నావహిలోపెట్టి చూడవలసిన మినిష్టర్లందరికీ నన్ను పరిచయంచేశాడు” అన్నాడు రంగారావు.

“నీకెవరిపరిచయం అక్కరలేదురా. నీవు వికాసకేంద్రనిర్వహణమీద కాలేజీజర్నల్లో ప్రచురంచేసిన నీవ్యాసావళి చూచిననాడెవడైనా, నీకీ ఉద్యోగంతలమీదపెట్టుకొని ఇస్తాడు” అని మిత్రుడు రంగారావు అభినందించాడు.

అమ్మణీని బ్రహ్మగారు అగ్నిహోత్రాలకు తీసుకువెళ్ళారు. మిత్రు నిరువురు అన్యోన్యహితభావణులై వీధినడవటానికి వెళ్ళారు.

“చూచావులే! చూచావలే! నేను అనుకొన్నంతవసీ అయిందే! అబ్బాయి కుమారిక ప్రస్తావన తెస్తోన్నాడు. ‘వివాహమయిందా?’ అని కీలకమాటే అడిగాడే. అమ్మ! యిదేవో జగజ్జుత్రే, వాడిమీదకు నిముషంలా ఏలాఎగబాకిందో చూచావా? ఇంకేముందే ఇంకాబ్రాహ్మణ్యమేమిటే?” అని చిందులు త్రొక్కాడు రామకృష్ణుడు గారు.

“అబ్బాయి దానిమాట ఎత్తితేనే ఊళ్ళంటుకున్నట్టు అయిపోతారేం ఖర్చు వచ్చిందండీ” అని విసుక్కుంది సీతమ్మగారు.

అత్తమీద కోపం దుత్తమీద తీర్పుకొంది అన్నట్టు అవిడ అక్కడ అల్లరిచేస్తోన్న పిల్లకాయలను, ‘పోండి, పందిట్లో అడుకోండి’ అని వీధిలోకి తరిమింది. అవిడ విసుగుచూచి అప్పటికి తగ్గాడు రామకృష్ణుడు గారు.

15. శాంతమ్మ హృదయ పరివర్తన

అగ్నిహోత్రాలు కాంగానే అమ్మణీ, కుమారికా సుభద్రలు మాల తీలతల్లా అల్లుకుపోయి మాట్లాడు కుంటున్నారు. చతుర్వేది విడిద కొచ్చాడు. మధ్యాహ్నపు పలహారాలు వృత్తాంతం నూసాయగా తెల్సి, ఏదో పెద్దపరాభవం తానే వార్లకు చేయించినట్టు తనపై నెపంవేసి, శాంతమ్మకేషమ్మగార్లు తన్ని మింగేడానికి విడిదిలో రావలసేతువుల్లా పొంచిఉంటారని ఒడుగుతో చతుర్వేది విడిదలో అడుగెట్టాడు. కాని

కాంతమ్మను చూచి అశ్చర్యచకితుడైనాడు. ఆపెద్దూరిలోనానాలో వెనుక
 తీత ఎటుగనితొల్లింటిపట్టుదల. విరామం యెటుగని తొల్లింటికిసి నేడు
 అదృశ్యమైనై. ఆస్థానంలో ఆత్మవిజయనూచకమైన సంతృప్తి తొణికిస
 లాడ్తోంది. శతృస్థావరాలమీదకు దాడి చేస్తున్న ముఖరేఖాతైత్వం
 కానేకాదు. శత్రువీరులకు తుమాబిత్తు పెడ్తోన్న నైతికగభీరత, ఆపె
 ముఖంలో ప్రతిబింబిస్తోంది. ఎప్పుడూ కంఠగల మనిషేమో, యిదివరలో
 కాస్తగండుగా, బండ్లగా ఉండే ఆపెవదనంలో. తూలితహృదయనూచక
 మైన, అపూర్వమైన ఒకానొక హుందా వర్చస్సు వింతకాంతుల నీను
 తున్నై.

చతుర్వేదిని చూడంతోనే, “నీకోసమే ఎరుచూస్తున్నారా!
 తమ్ముడూ, కుమారిక మాదొడ్డపిల్లరా” అంది.

కుమారిక ప్రస్తావన ఎంసుకు తెస్తోందా అనుకున్నాడు. సుభద్రకు పెళ్ళి
 కావాలంటే కుమారిక శిక్షణ సుభద్రకు ఎంతఅవశ్యకమో, కుమారిక నేడు
 సుభద్రకెంత భక్తిభావపరిణామం కల్గించిందో. పూసగుచ్చినట్టు చెప్పింది.
 అభేద్యమని తానునిరాశ్చెందిన తన అప్పగారి మాధ్యానికి, అవిడకడుపు.
 చిల్లగా, కుమారిక బెజ్జంపెట్టిందని సంతసించాడు. ఈపనుసులోనే కుమా
 రిక ప్రభావంతో అప్పగారి హృదయంలో పేరుకున్న జిడ్డు ఓడ్డైవచ్చున
 నుకున్నాడు. కాంతమ్మ స్వలాభాపేక్షను, స్వప్రయోజన పరత్వాన్ని
 ఊతగా తీసుకునే ఆపెనుసుపథగామినిని చెయ్యవచ్చున నుకున్నాడు.

కాని సుభద్ర భవిష్యత్తు ఒక్కటే మనసులో పెట్టుకొని, కుమారికను
 లాలించి, తనపబ్బం గడుపుకొని తర్వాత కాంతమ్మ జై కాళీ అని, అడపెళ్ళి
 వారిమీద ఎప్పటికంటే ఆడితే, అంతమాత్రంచేత ఏమైనట్టు? కాంతమ్మ
 నాలుక గరుకు, హృదయ శాశ్వతం తగ్గిస్తే గాని, కాంతమ్మబిడ్డలకు పెళ్ళిళ్ళూ
 కావు, తనకు అమ్మాణీతో సంసారసౌఖ్యమూ ఉండబోదు. ఈ శాశ్వత
 ఫలప్రాప్తికి ఉపాయం చూడాలి. కుమారిక సహవాసం సుభద్రకు లభిం
 చాలన్నా, కాంతమ్మ కొడుక్కి ఉద్యోగం లభించాలన్నా, కాంతమ్మ
 వియ్యపురాలిని త్రిమాలవలసిఉందని, వేరు గత్యంతరంలేదని కాంతమ్మకు
 నచ్చచెప్పి, తద్రీతుగా కాంతమ్మకు వియ్యపురాలితో సంఖ్యం చేకూర్చాలి

వియ్యపురాలిని ఆశ్రయించాల్సిన అవశ్యకత, దురభిమాని శాంతమ్మకు కల్గడమే శాంతమ్మ మానసికానాలోగ్యానికి ఒక విధంగా విరుగుడు. ఆక్కడే ఉండి తిరుగుడు,

నాడిపరీక్ష చేసిగదా, తత్సామయికశ్లేష్మపీత్రవారత, సునిశితావగాహన చేసుకొని కదా చికిత్స ప్రారంభించాలి రోగికి. శాంతమ్మకు అడపెల్లి వారిమీదకని యిప్పుడెన్ని డిగ్రీల్లో ఉందో తెలియాలి.

తదుద్దేశ్యంతో, “శేపు అలక పాన్పుమీద ఏమి లాగాల్సి ఉంటుందే? అది చెప్పవే ముఖ్యమైనమాట” అన్నాడు.

“అలక పాన్పుమీద ఏమి వడేసిపుచ్చుకొన్నారు అన్న ఆ అంకేరా మగపెల్లివారి అతిశయం చెప్పేది, ఈరోజుల్లో. ‘అయిదువందలకు ఒక్కపైస తగ్గితే మనకు చుట్టపక్కాల్లో తలవంపులు కాదుట్రా’ అంది ధనాశా దూషితచిత్త శాంతమ్మ.

“అలక పాన్పుమీద డబ్బు అడగడం బాగుంటుందా?” అన్నాడు.

“అన్నీ మొహమాటాలేరా నీకు. ఎక్కడో పుణ్యకాలం మాటలు చెప్తావు. నేను లాంఛనాలకు రొక్కంనిలబెట్టి పుచ్చుకోలేదట్రా? అలక పాన్పుక్కి పెల్లికొడుకు ఏదో అపురూపపు వస్తువు అడిగి దర్జాచూపెట్టుకోవడం, ‘ఎంతదర్జావస్తువు అడిగాడే మనవాడు, అందరికీ తోస్తాయిటే. బోలుడోసి చదువుకున్న పట్నం చదువు ఊరికేపోతుందటే’ అని మగపెల్లివారి ముత్తయిదువలు మురిసిపోవడం, మామగారు అంతకన్నా దర్జాగా ‘సశేలేవోయ్’ అని ఓకండవాలజత పెడకేసి అల్లుణ్ణి అలక పాన్పుమీద నుంచి దింపడం, ‘ఉదారుడే! దేనికీ మొఖంచూసుకున్నేనైనం కాదే వాళ్ళ వీళ్ళలా’ అని అడపెల్లివారి ముత్తయిదువలు మామగార్ని భూషించడం, ఆ అపురూపపువస్తువు అప్పట్లో అడపెల్లివారి ఇంట్లోగాని, చుట్టుపట్ల ఆరామడలో ఎక్కడాగాని ఉండేది కాకపోవడం, తర్వాత తర్వాత అర్పించబునా పెల్లికొడుక్కి అది ముట్టకపోవడం, నాపోటి ఏపట్టుదల మనిమైనా కలుగ చేసుకొని కదిపితే, ‘అదిఅలకపాన్పు ముచ్చట, యింకా జ్ఞాపకం పెట్టుకొని బాధపడ్డావా పాపం మామే. నీజ్ఞాపకశక్తి కనాలి, ఒసే ఒసే చూశావటే’ అంటో అడపెల్లివారు ఏదోవిరుద్దంలా ఒండొరు

లకు చెప్పుకొని నవ్విపారేయడం, ఇక ఈవిడ తీరా అడిగిపోతినని చిన్న బుచ్చుకురావడం, మగపెళ్ళినారు చేతులు కాలాక అకులుపట్టరావడం, శాంతమ్మదగ్గర ఈఅటలు సాగవు. రామశాస్త్రుల్లని గూబలునలిపి రొక్కం అక్కడ పెట్టిస్తుంది ” అంది.

“లాంచనాల రొక్కనికే, చచ్చీచెడి చాయంగల విన్నపములన్నా డాయన, ఇల్లా వాకలీ అమ్మకుంటేగాని ఈరొక్కం పూడదని ఏడ్చి పోతాడేమోనే ” అన్నాడు చతుర్వేది.

“దయాదాక్షిణ్యాలు పెట్టుకోకురా అబ్బాయి ఈరెండురోజులూను ” అని మొత్తుకుంటూ, “మబ్బులా అవి వచ్చి పడ్డోంటాయిరా నీకు. అమ్మ కోవాల్సివస్తే అమ్మకుంటారు. వాళ్ళ క్రయవిక్రయాలకు, కష్టసుఖాలకు మనం కర్తలమట్రా పిచ్చివాడా! పుచ్చుకోదగ్గవాళ్ళే కాని మగపెళ్ళి వారు అన్నాక. అది నుయ్యి యిది చేదా ” అంది.

అవసరంపట్ల వేదాంతం వర్షిస్తోంటుంది శాంతమ్మ కేషమ్మపిన్నిగార్ల నోట.

అడపెళ్ళివారిమీద శాంతమ్మ అక్క-స్సు ఎప్పటి చోటే ఉందని గ్రహించాడు. ఇంత కఠినచిత్త నీతమ్మగారితో మనసిచ్చి సూట్లాడడం అసంభవమని అతడనుకొంటోంటే, “పెళ్ళికి అయ్యువుపట్టు అలక పాస్సు. ఎక్కడికి పోతుందిగాని అబ్బాయి, కుమారిక యోగ్యత ఎవరికీ రారురా! ” అంది.

“యోగ్యతెందులోనో నాకు తెలియదు కాని, ఒక్కటిమాత్రం నాకు తెల్పు. అది పెంకిడిప్పకాయి ” అన్నాడు.

“పెండ్లికూతురుతో మనవూరు వస్తుం దనుకుంటాన్నారా ” అంది.

“నువ్వుఏమనుకుంటే ఏముంది? ఎన్ని అనుకుంటే ఏముంది? అది అనుకోవాలి గాని ” అన్నాడు.

“నీపెళ్ళామనా నీవనేది ? ” అంది.

“అబ్బే! కుమారికమాటే. అది సర్వస్వతంత్రురాలు. దానికి తోస్తే రావాలి తోచకపోతే దేవుడితరంకాదు దాన్ని కదపడం. మాచెడ్డ తల దిరుసు ” అన్నాడు.

“అదేమిట్రా అల్లాఅంటావు. అన్నీ శోధాలు. నీపెళ్ళాముకు చెలికత్తే

కాదట్రా. దాన్ని కూడా తీసుకురామని నీ పెళ్ళానికి నీవు తొడపాళం పెట్టే గుండెలుంటాయిట్రా కుమారికకు రాననడానికి? మాచక్కగా వస్తుంది వెనకాలే. నీ పెళ్ళాం చెలికత్తెమీద నీ కామాత్రం స్వతంత్రం లేకపోతే, యింకా నీ మగతన మేమిట్రా? అంది.

“అక్కడే పొరపాటు పడ్తున్నావు. అది నా భార్యకు చెలికత్తె కాదే, గురువే భర్తం. నువ్వు దాన్ని నీ కూతుర్ని గురువును చేయదలచుకొన్నట్టే, మా అత్తగారు దాన్ని కూతురుకు గురువును చేసింది. అందుకే దానికంత అండ్రేబ్బ. అందరిమీదా స్వారి చేస్తోంది. చూచావుగా, వంటబ్రాహ్మణి తో ససేమిరా మాట్లాడనంది. పైగా పెద్దావిడ అనైనా ఆలోచించకుండా, తాను కాళ్ళు చాచుకుని కూర్చుని, వియ్యపురాలి చేత పంపించింది కారాబుందీ. సుభద్ర తలచిరుసు అని మనమందరము ఎరుగుదుమా? సుభద్రను లొంగి తీసిందంటే, అది యింకంత తలచిరునై ఉండాలి? తీరా నేను కదిపి, అది రానందంటే, దానీదికూడా నామాట విసుపించుకుందికాదంటే నే నేడ్వాలి. ఇఖ నాకా ఆ వాలాయం. అంచేత నేను రమ్మంటూ నని కలలోనూ అనుకోకు. మామగారిచేత చెప్పిందామా అంటే, పరిపురుషునితో ప్రసంగించని పవిత్రురాలట. ఎటొచ్చి ఎన్ని విధాల చూచినా వియ్యపురాలే కనిపిస్తోంది, కుమారికను కదపగలిగితేమాట.”

“అయితేయికనేం? ఆకాస్తమాటా అవిడతోనే చెప్పరా తమ్ముడూ!” అంది అదుర్దాగా.

“సారి! అవిడతో నేనటే మాట్లాడం. నీకు మరీమతి పోతోందేమిటే. వియ్యపురాలి స్థాయిదానివి, నువ్వు. అవిడతో చెప్పడం నీ చేతిలోపని. ఈ రెండు రోజులునుంచీ, అవిడ నన్ను పలకరించబోతే, అక్షరాలా నువ్వు సలహా ఇచ్చినట్లు, పెడముఖం పెట్టుకుని కూర్చుంటిని. ఒక్కసారిగా యిప్పుడు అనసరం వచ్చిందని ప్రాధేయపడితే లోకువై పోనూ! అమ్మో. లోకువై పోవద్దనేగా నీవూ శేషంపిన్నీ మొదలునుంచీ చెప్పింది.”

“అదేమిటా తమ్ముడూ అల్లా అంటావు? నువ్వు అవిడకు ముఖంచాటే కావు గాని పల్లెత్తుమాట అన్నానట్రా అవిణ్ణి? నేను పడతిట్టానా భర్తం అంత తిట్టిపోసి, ఇప్పుడు మాట్లాడమంటే నాకు ప్రాణం చచ్చిపోదురా?

ఏ నక్షత్రాన్ని పుట్టిందో, సుభద్ర, నాకు దీంతో చచ్చిచావు వచ్చిందిరా! ” అంది శాంతమ్మ.

“ అవునక్కా! మా నాభిమానాలున్న మనసుటుంబానికి వియ్యపు రాలిని పలకరించాల్సి రావడం కన్న ప్రాణపోక టేముంటుంది? ఏమి గడ్డు పరీక్ష వచ్చిందే నీకు! వ్యక్తిత్వాన్ని చంపుకోమనలేం, బిడ్డలను వాడు చేసుకోమనలేం. నిజం గా, ఇదిజీవన్మరణసమస్య అయిందే. అయినా సుభద్ర శ్రేయస్సు చూచుకొని బ్రతిమాలాలి, వియ్యపురాలిని. ఏం చేస్తావు, మహా మహావాళ్ళకొచ్చే కష్టాలు! ” అన్నాడు తమ్ముడు.

‘ వియ్యపురాలిని బ్రతిమాలు ’—

అన్న పలుకులు కర్ణకూలాలమానమై నాయికాబోలు శాంతమ్మకు, రెండు చేతులా చెవులు చూసుకుంది. ‘ బ్రతిమాలు ’ అన్నక్రియలో దోషం లేదు. మహారాజులే. ఎందుకో అంగుళ, ఎవరో ఒకరిని బ్రతిమాలాల్సి రావచ్చు. నిత్యకృత్యంలో ప్రతియింట, బ్రతిమాలుకోదాలు చూస్తూనే యున్నాం. శాంతమ్మ వివాదం ‘వియ్యపురాలిని’ అన్న చూటతో. అంచేత బడిపంతులు ఆ వాక్యంలో కర్మను విడదీయించడానికి విగ్యార్థిని అడుగు తాడే, “ బ్రతిమాలు ” దేనిని, వేనిని అని, అలాతమ్ముణ్ణి, ‘ ఎవర్నిరా ? దేనిరా ? బ్రతిమాలమన్నావు ’ అని నిలబడి అడిగింది.

విద్యార్థి కర్మను చెప్పినట్టు, ‘ వియ్యపురాలిని, ’ అన్నాడు తమ్ముడు.

శ్రవణవిదారణమైన విరుద్ధం వింటే, అసంభవం అని తలచి, ఇనుడిల మీద పడలేదు, హిమాచలశృంగము ప్రయ్యలు కాలేదు, ద్వంద్వకాయలు ఉదయంపలేదు, ఇదేలా జరుగుతుం దనుకుంటారే పురాణ వీరులు, అలా ఏమనుకుందో, మ్రాస్తూడిపోయింది శాంతమ్మ. పెద్దఅడవిడ్డ అనేకర్త, వియ్యపురాలు అనేకర్మను, సృష్ట్యాది నేటివరకు బ్రతిమాలలేదని, బ్రతి మాలబోదని శాంతమ్మ దృఢవిశ్వాసం. నేడు ఈకర్మను బ్రతిమాలాల్సి రావడం ఏజన్మలోనో చేసుకొన్న కర్మ అని దేవుళ్ళాడుతోంది.

ఈపదునులోనే అక్కను దారిని పెట్టడానికి మరోఅస్త్రం పయోగించాడు చతుర్వేది.

“బ్రతిమాలడానికైనా మరోటేమి వచ్చిపడిందో చూచావా, అక్కా! మన కన్నీ చుర్చిమిత్తాలు కల్గుతున్నాయే. ఇవాళ వియ్యపురాలు, వియ్యంకుడు నిన్నటివాళ్ళు కారు. మిడిసిపడిపోతున్నారు. వాళ్ళు బాగు పడి పోయారే. మా బావమరదికి పెద్దఉద్యోగమైంది. వినలేకపోయానే. కొడుక్కి గొప్ప ఉద్యోగమైందని వైరు నాకళ్ళపెట్టాడు మామగారు. కంటో కలికిం పెట్టుకున్నట్టుండే. ‘నీకులేదుగా?’ అన్నట్టు ఎగతాళి కన్పించింది అత్తగారి చూపులో.”

కాంతమ్మ విస్తుపోయి “అంతపెద్దఉద్యోగమట్రా?” అని అడిగింది.

“మా బావమరది వచ్చా డిప్పడిప్పుడే. మొదట్లోనే రెండువందల యాభై. అన్నీ కలుపుకుని మూడువందలదాకా డేకే ఉద్యోగం” అన్నాడు.

“ఈ రెండురోజులూ గడుపుకొని పెండ్లికూతుర్ని కుమారికను తీసుకొని యింటికి పోతాం. ఇకవాడి ముఖంచూడనే చూడం. వాడి ఉద్యోగమెంత చేసు? వాడెంత చేసు? వాడిమాట తలపెట్టకు” అంది.

“నాఆభీప్రాయం అంతేగాని, దానికో చిక్కు వచ్చిపడిందే అక్కా!” అన్నాడు.

“మనకొచ్చిన చిక్కేమిట్రా? వాడెక్కడికో ఉద్యోగానికి పోతాడు. మనడిళ్ళో చెయ్యడుకద, మనమీద అధికారం చెలాయించడానికి. ఇంత పిటికివాడవయ్యా మేమిరా?” అంది.

“శిక్ష వేస్తాడని కాదే, ఉద్యోగా లిస్తాడనే నాబాధ. డెవలప్ మెంటు బ్లాక్కు ఆఫీసరంటే, మీ బండలబ్బాయి వంటి స్కూలు డ్రెస్ లుతప్పిన వాళ్ళకు, పనిమంది దాకా శుభ్రంగా బ్రతుకుతేజవు కలిగే ఉద్యోగాలు తెయ్యగల అధికారం అతడి చేతిలో ఉండే. ఉద్యోగం పుట్టక ఏర్పాయి తనంగా తిరుగుతోన్న మీబండాడికి యివ్వాలంటే యిప్పుడివ్వగలడే ఉద్యోగం. అది మరీ కడుపు తరుక్కు పోతుండే అక్కా!” అన్నాడు.

“అఁ!” అంది కాంతమ్మ బిగ్గటగా.

అప్పుటి “అఁ!” లో మనకాస్త్రజ్ఞులు కూడా విడతీయలేని ఎన్నో మిశ్రమ భావాలు యిమిడి ఉన్నై.

“ఒండాడి ఉవ్వోగం, సుభద్రవివాహం చేతుల్లో పట్టుకు కూర్చున్న గాస్కి గుప్పిట్లోపడి పోయామే!” అన్నాడు చతుర్వేది.

“ఏం చేస్తే బాగుంటుందో శేషమ్మపిన్నితో అలోచించుకోవే అక్కా!” అంటే ‘శేషమ్మపిన్ని! శేషమ్మపిన్ని’ అని కేక వేశాడు.

“ఇప్పుడెందుకూరా అతుడుపులమ్మ!” అంది శాంతమ్మ.

‘శాంతమ్మ యుద్ధమార్గం వదలి శాంతిభోరణికి వచ్చిందనడానికి. ఇంత న్న ప్రబలవిదగ్ధుని ఏంకావాలి!’ అని సంతసమంచాడు చతుర్వేది. ‘మ కొంపను, శేషమ్మ సహవాసం సృజించిన విరుద్ధవాతావరణం తొలిగే గానన కన్నిస్తోందని అనందించుకొన్నాడు. “శేషమ్మ పిన్నిని ‘తుడుపుమ్మ’ అని ఎందుకు అన్నట్టే? ఇప్పుడేం చేస్తే బాగుంటుందో దాని మాపెట్టును కాదే!” అన్నాడు.

“అదుమ్మ చూపెట్టేది, ఓటేదారి గోవారి. దాన్నిపుడు కదిపితే కొంప బడుంగున ముంచి కన్నమాటే. మంచిచేసుకోవలచుకొంటే, దానికి తెలియకుండా కూడా చేసుకోవాలి. ముగ్గులెట్టడమే దానిపని. ముంద టీడు చూచావుగా, ఇది మంచం పట్టినపుడు దీని అన్నకొడుకు వివాహం చేసుకొచ్చాడు. రోగం కుదిరిన తర్వాత, యిట్టే అన్న గారంటికి చూపి వెళ్ళి, అన్నకోడల్ని ఆమాంతంగా పుట్టింటికి గెంటించేసింది. ఆపిలా తల్లి పనిప్రాణాని! ఏడుస్తున్నారు. దీనితమ్ముడు కూతురు కొత్తకాపురం. ఎలకాగోరువంకలాగున్నారట, ‘మానివస్తానమ్మా!’ అని మాతోటి మాతోటి చెప్పివెళ్ళింది. అప్పుడే అనుకున్నాము. అక్కడ కారెళ్ళింది. ఏదోరోజుకిల్లా ఆభార్యాభర్తలకు పచ్చగడ్డేస్తే భగ్గుమనేటట్లు చేసి, ఆపిల్లను కనుకు చక్కావచ్చింది. ‘నువ్వెందుకు ఊరేగానే అక్కడికి?’ అని లబో లబో మని తమ్ముడు గోల. ఆలెంగనే మంచంపట్టా డాతడు.

“శేషమ్మభర్త సాధు అయ్యా డెంటాయ?” అన్నాడు చతుర్వేది.

“అయ్యో నాయిన! ఇది ఘోర అవడంవల్ల ఆయన సాధు అయ్యాడు. పనిబంపపుకోత భరించలేక జంధ్యాలు తొంపుకులేచిపోయాడు. దీనికి భయ పడి ఆయన కొంపపట్టకపోతే, ‘అదుగో ఎవరైనో ఉంచాడ’ని అప గారు వేసింది. పాపం ఆ అపవాదుతో బక్కచిక్కిపోయి, ఓనాడు

బక్కకోపంలో జంధ్యాల తెంపుకున్నాడు వంటింట్లో. నిజానికి అది ఎవళ్ళూ ఎరుగరు. మళ్ళీ జంధ్యం వేసుకుంటాడని భయపడిందేమో, తానే రెండోకంటే వాడికి తెలియకుండా, కామయిగుడ్డలు అప్పటికప్పుడు తెప్పించి యింట్లోపెట్టి, మంగలికి కబురుచెట్టి, 'తనధర్త సన్యాసం స్వీకరించాడ'ని, ఒక్కగంటలో ఊరంతా లుంగచుట్టుకు చెప్పివచ్చింది. వాడికేం తెల్సే, పనిచేయించుకొనేవారెవరో ఇంట్లోనుంచి వస్తారుకదా అని అరుగుమీద మంగలి తపీ, తపీ కత్తి నూరుతున్నాడు. మంగలి చూసి వేశికే వచ్చానుని అనండించుకొంటే గ్రామస్థులంతా, ఆశ్రమస్వీకారం చేసిండుకు ఆయన్ను ఆభిషేకించారు. శేషమ్మ అంబాకా తెచ్చాక, ఊళ్ళో ఉండడానికి మునుచెల్లక దేశాలట్టిపోయాడు వాసం. ఎవరైనా సాక్షాంపడితే, 'నారాయణా' అనడంకూడా ఎరుగదు. అంచేత అదిశేషమ్మయిచ్చిన సన్యాసం కాని, ఆయన పుచ్చుకొన్నది కాదు. ఆయన ఇప్పుడు ఉన్నాడో చచ్చాడో తెలియదు. ఊళ్ళోనాళ్ళు పోయాడంటారు. ఇది ఉన్నాడని వాళ్ళలో కాట్లాడి బుర్ర గొరిగించుకోకుండా కూర్చుంది. సన్యాసిపెళ్ళాం ఎప్పుడూ పునిస్త్రీయే నని ఓకారిక లేవనీసింది. ఎవళ్ళ ఆరుమానాలు వాళ్ళవి. అంచేత, యిది శఙ్ఖన మొస్తే, ఊళ్ళో వాళ్ళకు చచ్చిచావు వచ్చింది" అంది శాంతమ్మ.

శేషమ్మ మగ్గళ్ళకాలకు ఇంత సరిశీలనా దక్షతతో విమర్శించిన శాంతమ్మ ఆవిడగారి వరవడే ఎందుకు దిద్దుకోవాలో, సన్యాసాశ్రమం ఇవ్వడంతర్వా యిగా బావకు కొంపను నరకప్రాయం ఎందుకుచెయ్యాలో అనూహ్యమనుకుంటో, మానవుల పాటవప్రవర్తనల మధ్య ప్రత్యక్షమయ్యే విసంధికి నవ్వుకున్నాడు. ఈయదనులో అక్కనామాట అడగడం కాని, ఇంకా అపెచేత స్వపచనవ్యాఘాతాలు చేయించడం కాని, ఆపెను అవమాన పరచడమవుతుంది. ఆపె వ్యవహారదక్షత, లోకానుభవం, దీర్ఘదర్శిత్యం, తీవ్రమైన ప్రయోజనదృష్టి నిరాక్షేపణీయం. అక్కయజమాన్యం వల్లనే తనకు చదువుజరిగింది. బాగుపడ్డాడు. అర్థికంగా చూస్తే, తానాపెకు పెక్కు విధాల ఋణపడి ఉన్నాడు. తండ్రితాతల జౌదానీన్యంవల్ల రైతులచేతుల్లో బిల్లుకాకవులుగా హారాయింపు అయిపోతోన్న అస్తిని వాళ్ళ యినపగుప్పి

శ్శల్లలో నుంచి పడలాగి ఒన్ను చెయ్యడమనేది సామాన్య స్త్రీకి అలవి కాని పని. స్వంతవ్యవసాయం పెట్టి, రాత్రిళ్ళు మెరపక శృంగారం ఒక్కరే పరుండి కూడా కుటుంబాన్ని పరిరక్షించింది. ఆనాటి శత్రుసంహారంలో రాక్షసి అయింది కాని, నిజానికి అందరివంటిదే. అప్రయోజనాలను చూస్తే యేవగించుకొంటుంది. అందువల్లనే బాపను గౌరవించలేక పోతోంది.

అక్కకు హృదయపరివర్తన కలిగింది కాబట్టి, అడపెళ్ళివాడతో అపె సఖ్యపడడాని కిప్పుడు కావలసింది, కించెత్ పరిస్థితుల ప్రభావ మనుషు న్నాడు.

“అక్కా! ఎలా మఱచానో చూశావా? కుమారిక వశీకరణమంత్రం నీచేతులోనే ఉండే. నయం, జ్ఞాపక మొచ్చింది” అని అక్కకు తత్తణ్ కర్తవ్యం చెప్పాడు.

వివాహం నాటికే కుమారిక రామశాస్త్రుల్లు గాడింటి వెనక పిల్ల కాల్య గట్టుమీద ఉన్న మట్టికి ఊడలఉయ్యాల కట్టింది. నాల్గనాడు వధూ వరులను దానిలో ఊపి, వేడుక చెయ్యాలని ఎంతసన్నాహమో చేసు కొంది. మనకు ఇష్టాలు తక్కువ కావడంవల్ల తనసంకల్పం వ్యర్థమైందని ఖిన్నురాలైంది పాపం. ‘అవేడుక జరుపమ్మా’ అని సువ్య ఒక్కమాట అన్నావడే కుమారికది పండగే. పొంగిపోతుంది. కుమారికముద్దు నీవు చెల్లించిన దానవపుతావు. నీముద్దు కుమారిక చెల్లిస్తుంది. అమ్మణీ కుమారిక లిద్దరూ నీ చెప్పుచేళ్ళలో ఉంటారు. రాజబాట కాదటే అది? కుమారిక ముద్దు తీర్చినవాళ్ళకు తలమీద పెట్టుకుంటుంది వియ్యపరాలు. మరోటి, ఒక వేడుకలో పాల్గొనే సన్నివేశం ఈరీతిగా సమకూడితే, నీవు వియ్యపురాలితో ఎత్తునాలుగా మాట్లాడినట్టా ఉండదు. నీఅనందం అవిడదీ, అవిడ అనందం గీదీ అవుతుంది. నీ పని స్వకార్యంలా చూచుకొంటుంది అత్తగారు. మన ఆశయాలు సిద్ధిస్తే. దాని కడుపు చల్లగా కుమారిక మన కందరికీ దారి చూపింది. శేషమృపిన్నిని మాత్రం ఎందులోనూ వేరెట్టకుండా లాగువంగా కాచుకో” అన్నాడు.

శాంతమ్మ అమితోత్సాహంగా ‘నై’ అంది. “శేషమృపిన్ని కాదు, కిల్లిని ఇప్పుడు చెంగనాడినా కష్టమేసుమా. ఏవో తంపి పెట్టేస్తుంది.

దాన్ని ఓకంటితో చూస్తోంది మిగతాపని అంతా సానుకూల మవుతుంది” అని చెప్పి, విడిది వదిలి వెళ్ళాడు, చతుర్వేది.

16. ఉడల ఉయ్యాల

తమ్ముడు గుమ్మం దాటటంతోనే శాంతమ్మ కాళ్ళూ ముఖం కడుక్కొని చీర మార్చుకొని, సాలంకృతయై కలకల్లాడుతో వాకట్లో కొచ్చింది. ఆరోజులనాడు విద్యంపడు పట్టుకెళ్ళి యిచ్చిన నాలుగువేల అయిదువందల రొక్కం ఇనప్పెట్టిలో గలగల్లాడిన ఘడియల్లో కలకల్లాడింది. శాంతమ్మ నాటికి నేడు కలకల్లాడుతోంది. శాంతమ్మ పోకచెక్కిన పంటిక్రింద తిప్పతో తమలపాకుల కాడలను పీసుకుంటోంటే, పరస్పరసమాదరణాది సల్లాపాలు సాగిస్తో, సౌందర్యకాంతులు విరజిమ్ముతో. కుమారికా సుభద్రలు విడిద కొచ్చారు. శాంతమ్మ వృదయం. వాన్ని చూచిన కొద్దీ, అనందపు వెల్లువల్లో మునకలు వేస్తోంది.

కుమారికను చేరంజీతి, తల నిమరుతో ‘అమ్మాయీ!’ అంది.

అపూర్వమైన శాంతమ్మగారి చనువుకు నిర్భరపడ్డ కుమారిక మీద ఆపె చెయ్యి పడ్డంతోనే, నఖాగ్రస్పర్శచే కంపించే శాంబురతీవివలె కుమారిక మైతీన కంపించింది. అంతలో రాత్రి భోజనాలకు ఆహ్వానింపవచ్చిన సీతమ్మగారిని చూచి కుమారిక శాంతమ్మగారి చేతుల్లోనుంచి దిగ్గునలేచి సీతమ్మగారిని సమీపించింది. శాంతమ్మకూడా దిగ్గునలేచి, ఆదరదృక్కులతో సీతమ్మగారిని వీక్షించింది. శాంతమ్మతోల్లింటి నడవడికి యిది విరుద్ధం. అమ్మాణీ భావి ఆకాజనకంగా కన్పించింది సీతమ్మగారికి. ఇంతవరకు ఆమాయకురాలు అమ్మాణీ భవిష్యజీవితా కాళలలో, విషాద నిధిదాంధ్ర కారము క్రమ్మినట్లు తలపోస్తో, విలపిస్తో, చిత్తకోభ పడ్తోన్న తల్లికి, శాంతమ్మ ముఖంలో కరుణరేఖలు కన్పిస్తే అమ్మాణీ భావి ఆకాజనకంగా కాదా? ఈ హటాత్పరిణామానికి హేతువు కుమారిక యేనని శాంతమ్మ చూడ్కులే చెప్తోన్నై. తానుకాదు తనభర్త కాదని సీతమ్మగారికి తెల్సిన

విషయమే. కుమారిక రేబ్రాయపుకన్య యే అయినా. తానేమీ అదేకిం గంటే కూడా, విడిద వదలకుండా శాంతమ్మ కుటుంబసేవలోనే రాత్రిం బనశ్శు నిమగ్నురాలై యుండవలసి పరమాగ్ధం నీతమ్మగారు గ్రహించింది. తన చిట్టి కాపురం నిలబెట్టినవారికన్న దగ్గరచుట్టు మెవరుంటారు, తల్లికి? వారిని దైవసమానులుగానే భావిస్తుంది. తమకుటుంబానికి ఏమి దొసగులు కల్గినా, నివారించ సంపదయై శుభచరిత, శుభప్రదాత, తనయింటేల్లు, ఆ కామేశ్వరియే, యే మర్వాసకాపోదక ప్రభావం చేతనో, భూలోక వాసం చేయాలి ఉండి, ఈ కుమారిక మాపంబో తమయింట వెలిసిందని, ఒక లోకోత్తరభావం స్ఫురించింది నీతమ్మగారిక. కుమారికను చతుర్లొకి తీసుకొంది. అపెపై భక్తిప్రేమలు ముప్పొంగిన తదావేశాతిశయంలో, ఒకడు పట్టుతప్పి కుమారిక చేతుల్లోకి ఒరిగింది.

‘పెండ్లిఅలసట కాణం గా అమ్మగారికి శరీరస్వాస్థ్యం చెడింద’ ని కుమారిక చెప్పగా, శాంతమ్మ మదతకుర్చి వచ్చింది. కుమారికానుభవరలు విసిరారు. శాంతమ్మ ఉచితోపచారాలు చేస్తుంటే, నీతమ్మగారు కళ్ళు విప్పి, కుమారిక రెండు చేతులను తన నెమరుకంతమీద పెట్టుకొని, ‘శాంతమ్మ వదినా, ఈ బిడ్డను భగవంతుడు నాకు యిచ్చాడమ్మా. మీ అమ్మాణీయే రెండోది నాకు. దీనిబుణము ఎలా తీర్చుకో గలనో!’ అంది.

“కుమారిక మీకు వరప్రసాదమైతే, అపెను మీరు నాకు యిచ్చారు. మానుభద్ర అపెకు చెల్లాయి అయింది, వయసులో మానుభద్రదే పెద్ద అయినా. వదినా, మనకుమారిక రేపు మట్టిఉండల ఉయ్యాల వేడుక సంకల్పించింది. అది మనం దళామత్తుగా చెయ్యాలండీ” అంది శాంతమ్మ.

‘ఎట్టి కర్మకథాషిణి నోటిశెంట. యెట్టి తరంగిత, విషయ, సాహర్ద. మార్దవ, మధురమగు మాటలు వివచ్చె’ అని విస్తుపోయారా ముగ్గురున్నా.

‘ఇంత ప్రయోజనమాకించి, నేను ఉయ్యాలవేడుకను సంకల్పించక పోయినా, అది ఉభయపక్షాల పెళ్ళివారికి, అపూర్వ హృదయైక్యత. లత్యైక్యత, అన్యోన్యత సాధించిపెడ్తోంది. సుహృద్భవహృదయా.లా నందిపై ఇదేదో గోప్రదక్షిణం చేసి, భూప్రదక్షిణఫలితం దక్కించుకొన్నట్టుంక’ ని అనందించుకొంది కుమారిక. తద్రీతిగా కయ్యాలను చల్లార్చింది కుమారిక

ఉయ్యాల. కాంతమ్మ దుగభిఃసూనతిమిరాలకు సూర్యోదయంగా రిణమించింది, కుమారికి.

17. రజకవలల మల్లయుద్ధం

అయిదునాళ్ళ పెండ్లిలో నాల్గవరోజు, పంచమాంక నాటకంలో చతుర్థాంకం తీరున కొద్ది నీరసంగా, చప్పగా ఉంటుంది. మూడవనాటి సదస్యతలంగం సంతృప్తి, సంభావనలు. అయినచనాటి నాటకం, పప్పు గింతలూ, నాల్గవరోజును ఇరుకున పెట్టేస్తే. నాల్గవనాడు అందుచేత పెండ్లి పస తగ్గినట్లు ఉంటుంది. వధూవరులు అగ్నిపోహలోలకు కూర్చోవడం తప్పితే శుభకర్మలు మెండు ఉండవు. పడుచమ్మలు జెలపలఉండే రోజులనో, ముసలమ్మలు ఊరగాయ రోజులనో, విద్యార్థులు రిజిస్ట్రు వచ్చే రోజులనో, ఆనాటికి, ఎవరికి వారే ఏదో విసువు నభినయిస్తాంటారు. కాని అమ్మాణి పెండ్లిలో నాల్గవరోజు కూడా ఘటనాల్లాగుయింది. కుమారిక సంకల్పించిన ఊడలఉయ్యాల నేడుకకు చేసిన పడుమజంటలందరూ ఆసాయింత్రము, వధూవరులను మించి. ఉయ్యాల ఊగుతో, ప్రకృతి ప్రణయసమన్వయాన్ని సాధిస్తో, ఒక అపూర్వమైన పెండ్లివేడుకకు వరవడి పెట్టారు. నాల్గవనాటిరాత్రి పాండవజ్ఞాతవాసనాటకం ప్రదర్శిస్తామని బజానా వుచ్చుకున్న మండపాకభాగవతులు రానిలోపాన్ని, ఆడపెళ్ళి వారింటికి వలలఅచ్చుకొని వచ్చిన వృద్ధగణికశిఖామణి, వలలుడు. మగ పెళ్ళి వారితో పాలకీమోత అచ్చుకొని వచ్చిన ఒకరజక రసికుడు, దానీ స్త్రీల సందున వారికి రేగిన ఏదో విటవృత్తి పోటీని గుండెలో పెట్టుకొని, పెండ్లి పందిట్లో కలిబడి కొట్టుకొని. కమ్మేకారు. తానువలదిన దానీ స్త్రీ అచ్చులే ఉండడంచేత, దాని సమక్షంలో వీరకృత్యమోటి చేసి పారేసి ఆపె మెప్పును పొందాలన్న మధ్య యుగాలనాటి నూరశ్శం ప్రేరేపించింది కాబోలు, రజకుడు వలలుణ్ని ఆమాంతంగా మెడేసుకున్నాడు. కోపాటోపదీప్తాంగుడై వలలుడు, 'ఏనుగు చచ్చినావెయ్యి బ్రతికున్నావెయ్యి' అన్న

గోపంబో వయఃపరిపాకం మీతినన్నాడై నా, రజకుని బిట్టనల్ని గర్జించి, జబ్బచటిచాడు. అదరిపడ్డారు స్త్రీపురుషుల.

వలలుడు యాభైదాటినతర్వాత జీవితో త్తరభాగంలో వలలాశ్రమం స్వీకరించినవాడు. పాకకళకు శేషజీవితాన్ని అంకితం చేశాడు. తొలి అవతారంలో నాట్యకళాపాసన చేసిన టూరింగి నాటక కంపెనీ నటుడు. నూనూగు మిసాలనాడు యువరాజపాత్రలు ధరించేవాడు. సాంసంగి ధరుడేసి. ఎంతమంది చిత్రాంగులకో చిత్తహోరుడయ్యాడు. కపట చంద్ర కాంతుడేసి ఎంతమంది రత్నమాలలనో కనుగొన్నాడు. స్థూల్యం మోచిన కొద్దీ, పాత్రలు మార్చుకుంటో. చివరకు పాండవనాటకాల్లో భీమపాత్ర ధరిస్తో, నాటకాలకు భరతవాక్యం చదినాడు. గదతిప్పడం మాని. గరిటె తిప్పడం ప్రాంభించాడు తానువేషం దాల్చిన అఖరి పాండవాజ్ఞాతంలో, భీమవేషంమీద

‘ ఏనువంటలనాడనై అనరేంద్రుగొలిచి గరగరగా

గుండు గూర చిత్తమునకు వచ్చిన చందంబునన

యొసర్చి నేర్చి మెలగును గరము వినీతి మెరసి ,

అని అన్న గారితో చెప్పగా, ధర్మజపాత్ర ధరించిన నటుడు ‘ నిత్యసత్య ప్రతుడై యుండాలి బౌగాః’ అని దీవించాడు. అదీవన బలంగా మన్నాడు ఉదయంనుంచి వలలుడైనాడు. నాటకంలోని బూటకపు వంటవృత్తి నిజమై ఊరుకుంది. ఆరాత్రి విరటుకొల్పగా

‘ పేరువలలుండు, గూడుం జీరయు నిడి సాకతంబు

నేసిన జాతం, గోరిన వంటకములు నా

నేటిమి దగనెఱిపి కొలుతు నిశ్చల భక్తిన్ ,

అనిచదివిన పద్యమే. మన్నాడు వీరశంకయ్యగారి పెండ్లిపందిట్లో ప్రాజా అర్ధరలో చదివి పెళ్ళివంటకు అచ్చుకున్నాడు.

‘ కత్తిగొడ్డలి. యడుగ నే కట్టియలకు , అని రాత్రి వెయ్యిమంది సభమీద చేసిన వీరాలాపం, ప్రగల్భాలాపం కాదని, ఉదయం వీరశంకయ్యగారి వంటపందిట్లో, పదిమందీ చూస్తూంటే, సర్వీశేడును మోకాలు నెట్టి ఫెళుక్కుమని పించాడు. వలలుడు యాభైదాటినా, విషయోపభోగాభిలషణ వద

లక యాతనపడ్తోన్న యయాతి. నివసుంతా గాడిపాయ్యల పంచాగ్నిమధ్య, రేయంతా దానీజారిణుల మదనాగ్నిమధ్య కమిలి కందగడ్డై ఉన్నాడు. పిండపుష్టి కలవా డనడంచేత వంటిపొగరు తగ్గటం లేదు. ఔరాగ్యం అందుకోటం లేదు. పాస్తికపదార్థాలను కూడా నేవిస్తున్నాడని, శివాజీ లేవ్యాం ఆతడికి అభిమానభోజ్యమని వినికెడి. ఈతడు విరమించిన కారణంగా నాటకకళశోభిం, ఈతడు వరించిన కారణంగా పాకకళకు రుచిరెచ్చిందో యదమిదం కాలేమకాని శృంగారరంగంగా మాత్రం ఈతడు నేటికీ యధాప్రకారంగానే యేవ, చేస చూపెడ్తోన్నాడని చెప్పారు.

భుజబలం శింషనీ ఉడగనీ. ఇట్టిదిట్ట, ఒక కుర్ర, అనభ్యస్త రసికుని ముంకారలకు బెదరడం, తనశృంగార జీవిత భవిష్యత్తుకు గొడ్డలిపెట్టు కాదా? అంచేత, ననక తాను నేలాదిప్రేక్షకులయెదుట నిలచి స్త్రీజిమీద మల్లయుద్ధసన్నద్ధుడై భీమసాత్రనిర్వహణలో చూపిన కుస్తీసంప్రదాయాన్ని స్ఫూణకు తెచ్చుకొని యుద్ధరంగం, మున్ను ఫాలప్రదేశాన్ని ధరించి, శిరముపై చల్లుకుని, రజకునితో కలబడ్డాడు. విడిదెకు కబురుపెళ్ళి మగపెళ్ళి వారు అబాలగోపాలం వచ్చిపడ్డారు. ఘోర రిటైర్లు జమ్నాస్త్రిక్కు మాస్టా రొకరు, ప్రస్తుతం పండిన స్పెర్టుక్రిటిక్, పేరు రవణయ్యగారు. ముద్ధరంగ కైవారం వికాలమయ్యేలా పెళ్ళివారిని సరిదిద్ది నుంచోపెట్టాడు. మరో గాన్త్రైటు తెప్పించాడు. చెయ్యా చెయ్యా కలపటంలోనే, కనుమూసి తెరిచి నంతలో వలలుడు మునివ్రేళ్ళతో రజకుని లాగేసి పట్టుతందం ఒకటి చూపెట్టాడు. 'సెబాన్, వలూ!' అన్నారు రవణయ్యగారు. కరతాళధ్వనులు వినిపించారు పెళ్ళివారు. చురున చూలిలేచి వలలునితో వళ్ళు తెలియకుండా, కండలు తిరిగి కన్ను గానని అబోతులా నలపడ్డాడు. ముసలి మల్లు పట్టుతెలిసిన గట్టివాడే కాని దమ్ముచాలదన్నారు. కుర్రచాకలికి కుమ్మడమేగాని పట్టు తెలియదన్నారు రవణయ్యగారు. కథ రక్తికట్టపం ప్రారంభించింది. పెళ్ళివారి సమక్షాని, వలలరజకులు, సవ్యాపసవ్య చిత్ర మండలగతుల్లో,

“ కదియుచు నా యుచుబట్టుచు

నుదలుచుచుం. బడుచు లేచుచు డుగుచు

పడిగొంచొర వెనుకనుకిం

గడు బెట్టిరముగ బెనగిరి చలంబుడిగింపక కడిమిన్ ”

యుద్ధరంగం రాద్రభిభత్సకరుణభయానక హేతువులు ఏంటే, అశుభి పరిణామానుకీ వెలిచి, తగుమాత్రం నూరిం గోనే నుంచుంటోన్న రవణయ్య గారి కర్తవ్యులించి, శూరపడించి, కుస్తీని అపుచేశాడు. ‘శూరనాదైనా పడుగులకు నాటి పడికలుపోట్లు వేశాడని, విలుమకుని వలలునిపై పడి పోయాడ’ని కొందఱు చాకల్ని క్లాఫిస్తే, ‘వయసు మీతిననాదైనా వెనుకంజ వేయకుండా మాచక్కగా గుప్పించి తప్పుచుకొని బలేపట్టు చూపెట్టాడని వలలుని ప్రశంసించారు కొందరు.

18. లీల పెండ్లి చూపులు

నాల్గవనాటి మూడవ సుభుటవ లీలావతి అగమనము. ముసలమ్మ రవణమ్మ గాల్గవు, బాస చేసిన ప్రకారం, కుమారిక లీలకు లేఖ వ్రాసింది. లీల రాగలదని కుమారిక అంచనా వేసికొనే ఉండికాబట్టి, ఏవిధంగా గొడవ కాకుండా, చల్లగా, ముసలమ్మ రవణమ్మ గాల్గవు మాడారప్పించి, లీలకు చూపి పంపించాలో ఆ ఉపాయం పన్నుకునే ఉంది. క్రమంతప్పని లీలవినాశం మాటలు నవనవ కంపలొడుగు లాగడం జరిగింది. నిజస్మృత్యంతం ఏకొంచెం పైకిపొక్కినా, రామకాస్తుర్లుగారు నానా రాధాంతం చేసి నాలుక పీక్కుంటాడు. లీలనీడ పడిలేచాల. ఇంటిడినుందికి పాముళ్ళిత్తాలు చేయిస్తాడు. డాక్టరు లీలల యావత్తు వృత్తాంతము నీతమ్మగార్కి రంగారావుకు మాత్రం చెప్పి ఉంచడం శ్రేయస్కరమని భావించి ఉంది. కరుణాత్మురాలు నీతమ్మగారు లీలకు కడుపులోపెట్టుకొని, గుట్టు కాపాడగలదని కుమారిక నమ్మిక. వికాల

హృదయుడూ, సంస్కరణాభిలాషీ రంగారావు లీలవిషయం అర్థం చేసుకొని, తాను సంకల్పించిన సంవాసానికి చేయూతనిస్తాడని భావించింది. తాను లీలకు లేఖ వ్రాసేవరకూ జరిగిన యావద్దంధమూ వార్తభయులకు చెప్పి, వారిచేత నై అనుపించుకొని సశేష లీలాపరిణయ కార్యకర్తత్వమంతా వారిమీద పెట్టింది. డాక్టరు లీలల పరిణయం చేయించడం, తన కర్తవ్యంగా సరిగణించాడు రంగారావు. అంచేత లీల బెదురుచూపులు చూస్తూ గడప ఎక్కువోంటే, ఆవేశకు కుమారిక యింట్లో లేకపోయినా, నీతమ్మగారు తప్పిపోయినబిడ్డ దొరికితేనో, బర్తృ పశ్యత్క అయినకూతురు పుట్టింటికొస్తేనో, చేతులొకి తీసుకునే తల్లి ఆపాయతతో లీలను ఆదరించి లోనికి గొంపోయింది.

ఒక్కగంటలో రంగారావు డాక్టరుకుంబంవారికి కబురుచేశాడు, ఉదయమే వస్తున్నామని వారు సమాధానం పంపారు. రంగారావు నీతమ్మగారు అనుక్షణోత్కంఠలై ప్రతీక్షిస్తోంటే, అమ్మాణిపెండ్లి అయి దవనా డుదయం ముసలమ్మ రవణమ్మగారు గుమ్మంలో దిగారు. నీతమ్మగారు వారికి ప్రత్యుద్ధానంచేసి బంధుమర్యాదల నొసగి సమాదరించింది. 'దంతంబొమ్మ లాంటి పిల్ల, చక్కని చుక్క' అని నీతమ్మగారు వారికి పరిచయం చేస్తోంటే తల్లిలేని లోపం తీరినట్టు, లీల పులకిత అయింది. నీతమ్మగారి వాత్సల్యానికి కుమారిక అనందాశ్శలు రాల్పింది. తల్లిగారి క్షమాగుణవిశేషానికి రంగారావు వివశుడయ్యాడు. సరళత, స్వచ్ఛత, మూర్తీభవించిన నీతమ్మగారి మాతృహస్తస్పర్శ లీలతో కొత్తశోభను చేకూర్చిందేమో, ముసలమ్మ రవణమ్మగార్లకు లీల సర్వవిధాలా నచ్చింది, బండి బోల్తా ఉదంతమంతా సవిస్తరంగా చెప్పి తనకు కుమారిక ప్రాణవాసం చేసేందుకు ముసలమ్మగారు, రైలుస్టేషను వృత్తాంతం చెప్పి బ్రాహ్మణ ప్రాణరక్షణ చేసేందని నీతమ్మగారు, కుమారిక త్యాగసేవలను కీర్తించి మాకు కోడల్ని తెచ్చిందని అవిడ మాకు అల్లుణ్ని తెచ్చిందని ఈవిడ ముక్తాయువులు కొట్టారు. ఆ ప్రళంసా వాక్యాలను వింటో వివశుడయ్యాడు రంగారావు.

తన ప్రళంస ప్రారంభమైనపుడే దాటేసింది కుమారిక. నే వెళ్ళి

డాక్టరుగారిని తీసుకొస్తాను ఒక్కగంటలోనని రంగారావు బయల్దేర పూనితే, 'అమ్మగారూ, మీ ఆల్బుడికి చిరపరిచితుడాయన అని విన్నా. డాక్టరుగార్ని అహ్వనించడంవారికి వప్పుచెప్పడం బాగుంటుందేమో అలో చించం డండి.' కుమారిక వచ్చి.

“కుమారిక చెప్పినమాటే బాగుందిరా” అంది నీతమ్మగారు.

కుమారిక ఏదో సవరింపులకు లోపలికె డ్డోంటే, వెళ్ళే కుమారికను ఉపలక్షించి, నీతమ్మగారితో “నీవంటి ఉత్తమరాలికి కాదగ్గ కోడలమ్మా. వైదుష్యం, చక్కదనం, గొప్పసంగారం యిన్నిఉన్న కన్యమ్మా కుమారిక” అంది సుభద్రమ్మగారు, ఆశీం దైవప్రేరితమో.

“ఏమో అంతఅదృష్టానికి నేను పెట్టిపుట్టాలిగదా” అంది పెద్దయిల్లాలు నీతమ్మగారు.

చకితుడైన రంగారావు, భవిష్యద్వార్తాస్వీకృతికి మనసులో బాటలు వేసుకుంటున్నాడు.

అగ్రహారం ఆచారప్రకారం వహువరు లామధ్యాహ్నం రంగదర్శనం చేసుకురావాలి కాబట్టి, తద్విషయం రంగారావు బాబాబజంత్రిలతో ప్రస్తావించుటకు వెళ్ళాడు ముసలమ్మగారమ్మగారు లోపలి గదిలో విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నారు. వాకట్లో ఉన్నది కుమారిక, నీతమ్మగారు మాత్రమే. సుభద్ర భావోద్రిక్త, ఆపెకు వివాహేచ్ఛమిక్కుటం. అనుకున్నా మేమో, కేవలం భావకవి వ్రాసినట్టు, “కాలానికి కల్గే వేసీ—ప్రేమానికి గొళ్ళేం తీసీ” ప్రణయపూరిత హృదయంతో, వికసిత వదనంతో చెంగుచెంగున కుమారికతో ఏదో మాట్లాడవచ్చింది. కుమారికను పక్కకుపిల్చి నొందరతోందరగా ఆపెచెవిలో ఏదో చెప్పి ఆకాళం లోనిపిట్టలా ఎగిరిపోయింది. కుమారిక నవ్వుకుంటో నీతమ్మగార్ని సమీపించింది.

“ఏమిటే సుభద్ర మాడవుడి?” అని నీతమ్మగారు అడిగింది.

రంగారావుమిత్రునికి సుభద్రకు కల్గిన పరస్పరానురాగాన్ని గురించి చెప్పి, “ఈనాడే వివాహనిశ్చయం కావాలని యువకుని అభీష్టమట. మీతోను, శాంతమ్మగారితోను నన్ను చెప్పమని కోరింది” అంది కుమారిక.

“అట్టి, ఎప్పుడు పెరిగిందే వాళ్ళకింత గాధ! సుభద్ర కాదనటం లేదు కాబట్టి. శాంతమ్మగారి మాటల్ని సుకొని శుభం వెంట శుభం చేయించవే. శుభదేవతవే నువ్వు!” అంది నీతమ్మగారు.

“ఎవరే అమ్మా, శుభదేవత?” అంటూ రంగారావు కలిశాడు.

“మన కుమారికర అబ్బాయి, అమ్మాణిపెళ్ళి చేయించింది కుమారి కేర” అని అవిడ చెప్తోంటే కుమారిక శెళ్ళిపోతోయింది. “నీ మాట తలపెట్టాటప్పటికి దూరంగా పోతోంటావేమే కుమారి!” అని కుమారికను చెయ్యిపట్టుకుని ఆపుచేసింది నీతమ్మగారు.

“నువ్వు మీనాన్నా పూచిపుడకంతి పనిచేసులేదు. దాని త్యాగశక్తిని అభినందించడానికే చతుర్వేది అగ్రహారం వచ్చింది. చక్కగా అమ్మాణిని ఆతడికి మడిపెట్టేసింది. సంధానం, పెండ్లిపనులు, పండివేత, పెళ్ళివారికి మర్యాదలు యావత్తూ అది ఒక్కర్తే చేసుకొచ్చింది. డాక్టరు గార్ని, లీలకు అది చేసిన వివాహప్రయత్నం నువ్వు మాస్తోన్నదేగా! ఇప్పుడు నీన్నేహితుడికి సుభద్రకు పెండ్లినిళ్ళయిం మటను సిద్ధంగా ఉంది” అంది నీతమ్మగారు.

“అరిపిడుగా! వాడు పెండ్లిమాటల కొచ్చాడా? నామీద ఆపేక్ష నే వచ్చాడనుకున్నా సుమా. అయితే నాన్నేహితుడికి తనన్నేహితురాలిని చెయ్యాలనుకొంది అన్నమాట!” అని రంగారావు అంటోండగా కుమారిక కదలి వెళ్ళింది.

కుమారిక అనివాహిత అని క్రితంరాలే తెలుసుకున్నాడు.

“అమ్మా, యిందరి పెళ్ళిగట్టు చేయిస్తోంది. తన పెళ్ళిమాట తలపెట్టదేమే?” అన్నాడు.

“అది రంగడి యివ్వంరా” అంది నీతమ్మగారు.

రంగారావు నవ్వి, “ఏరంగడి ఇవ్వమే?” అన్నాడు.

“సుళ్ళో రంగడురా!” అని యిట్టేచెప్పి అంతలో “ఏమిమాటలు వేర్పాసురా? ఇప్పటి కుర్రాళ్ళు” అని నవ్వు ఆపుకోలేకపోయింది నీతమ్మగారు.

19. రామశాస్త్రుర్లుగారి అడ్డవాట్లు

మాబావ రామశాస్త్రుర్లుతో ఏపని అయినా 'వల్లోపెడుదునా దల్లో పెడుదునా' అని, తోచడం భయం, కాళ్ళు విరగ తొక్కేస్తాడు. ఎవరి కాళ్ళు తొక్కితే ఎవరు ఊరుకుంటారు గనుక. అందుకు అమేమ భార్య నీతమ్మను వెతుకుతాడు. పెండ్లి ఆఖరుగోజు మధ్యాహ్నం "ఏమే! ఎక్కడున్నావే?" అని కేకమీస కేక. ఆవిడ ఏం మురిగిందో అని వాకిట్లోకి వచ్చిపడింది. విషయం చెప్పకు. గహస్యం చెప్పడం అందం కాబోలు. మా నీతమ్మ చెయ్యి దొరకబుచ్చుకొని, ఏవో సణుక్కుంటో, తలుపు గెంటుకొని అక్కడ గదిలోకి విసురువ శిశువోతే, పెండ్లికొచ్చి నావిడే. ఎవరో, అంతకన్న విసురుగా ఓచేస్తో తలుపు నొక్కిపట్టి, 'తప్పుమీద రవిక కన్పించడంలే. మంచి చెడ్డ ఎఱుగుందాలి, ఎవరో కాని!' అని కైమంది. ఇప్పుడే సింగారాలన్నీ! తొందరపనులన్నీ ఇప్పుడే వస్తే అందరికీ—తనకు పనిగలిగితే అంతా వాళ్ళవాళ్ళ పనులు మానుకొని తనకు దారి యిచూలేమో—ఫైరింజనుకు రోడ్డుమీది కార్లన్నీ దారిచ్చి నట్టు—గొణుక్కుంటో మరో గదిలో కారేకాడు. అక్కడ లోపల నుంచి బరుకు బరుకు శబ్దం. దేన్నో చెక్కుతోన్నట్లు చెవినిపడింది. అంతలో సఖం ముక్కు, కంఠంముడి దగ్గరనుంచి కళ్ళకంటా యిరు సార్వాలా, నుదురు మినహా అంగుళం దళంగా సబ్బునురుగు పట్టించి ఉన్న గండు ముఖం ఒకటి, చేతిలో కత్తిని ఝలిపిస్తో. 'ఎవరవారు?' అంటో బుస్సుమంది. దేనికేనా వేళాపాళా ఉందాలి పెళ్ళికొంప కూడాను అని వినిపించి వినిపించకుండా సణుక్కుంటో కాలు వెనక్కి లాగేశాడు.

వరాండా మూలగది దగ్గర కళ్ళొట్టప్పడికి, అక్కడ, ఈతాకుల చాప, యిత్తడి చెంబు చేత్తోపట్టుకొని నుంచుంది ఒక అమ్మాయి. పొరుగుూరు వాళ్ళకూడా పనిగట్టుకొని ఈడొళ్ళోనే అన్నట్టు, ఆ అమ్మాయివంక

కరకరాచూచి, నిప్పుమీద అడుగేసినట్టు దూరంగా ఉండి, చివరకాది దగ్గరకు లాక్కుపోయాడు భార్యను.

అక్కడ మంచాలు నిలుపు అడ్డం పద్మవ్రూహంలా, కాలెట్టడాని! వీలేకుండా పడేసిఉన్నై. కాస్త జాగాకనిస్తే అక్కడ అడుగేశాడు అనాటి పనసకాయ చెక్కులు, పనితోందన్న అన్నట పారబోశారా! ఎటుగడు. రామకాస్తుర్లుకు అరికాలి మంట తలకెక్కింది. తనయింట్లో తనకు అరంగుళానికి అధికారం లేకుండాపోతున్నానని, వొళ్ళు మండుకోంది. అలా ఖాళీలేకుండా, ఇంటినిండా పెండ్లివారుండవమే పెండ్లి! నిండైనా, మరోఅవుడు ఆలోచిస్తే.

“మాట చెప్పరు. ఇల్లంతా తిప్పారు. ఆయాస మొచ్చింది. అంత ఉద్రవం ఏమి వచ్చిపడిందండీ, అనుకోదీను?” అంది అవిడ.

“అయ్యో! అయ్యో! ఇంకా ఏం ఉపద్రవంరానారే? మనకొండా నట్టేట్లో కట్టేసిందే, నీకుమారి! ఇచ్చెక్కడ దాపరించిందే పూతనా మన ప్రాణానికి? నోళ్ళల్లో పడిపోయాం. నూదిమాదిరిగా వచ్చి దబ్బనమై చురక త్తిగా చూరిందే. పాపం మనసబుగారు మనపందిర వేసిపెళ్ళిననుం? మంచం పట్టాట్ట. పరాకుచూటలట. ఎంతనేపూ కుమారిక మాటేనట పత్యానికొచ్చాడనుకొని జైద్యుడు, ‘నీ అభిలాష ఏమిటి?’ అని అడిగాట్ట, పొట్లకాయే అంటాడో బీరకాయే అంటాడో, ఏదైతేం అని కాయ అనలేదు, కూర అనలేదు, కారప్పాడేనా అనలేదు. ‘కంకా భరణం అన్నాట్ట’, జైద్యుని కళ్ళల్లోకళ్ళెట్టి చూస్తో. జైద్యుడు తృప్తిపడి, వీధిగుమ్మంకేసి చూచుకుంటో, వెనక్కాళ్ళమీద తగ్గుతో కుర్చీని చేతులతో పట్టుకుని నుంచున్నాట్ట, దాని అడ్డం ఎందుకైనా మంచిదని. కుమారికకు పెట్టితీరుతానంటో దిగ్గున లేచి, మంచంమీద ఓకాలువేసి, నడుమడుగ్గా నుంచున్నాట్ట మునసబు. పరుగుచ్చుకొన్నాడు జైద్యుడు. నైనాళ్ళు ఆయన గారి పరాకుచూటలు వినడం ఆయనకు పరబ్రతు భంగమని, అడవాళ్ళు ఎవర్నీ ఆయన మంచందగ్గిరకు రానీయటం లేదు పందిరి వేసిపెట్టాడని, ఆయన్ని ఆహ్వానించుకొద్దామని జెడితే నన్ను వీధిలోనుంచే సాగనంపారు. వాడికడుపు చల్లగా వాళ్ళ పెద్దపాలేర

చెప్పాడు నాకీరహస్యం. ముససబును మనం పందిరి వెయ్యమంటిమా పెద్దిమా? 'అ బామ్మడికి పందిరేసా చ్చాడు. మళ్ళా కన్ను విప్పలేను ' అని వారి అవవాల్ని ఒకటే గోలబ. ఈమాట ఊరుమీద పొక్కడానికి ఎంతనేపు కావాలే? 'రామశాస్త్రుడు ఇంటోపెళ్ళి ముససబు ప్రాణంపుమ్మ కొంది' అంటారే నల్లరూనూ, దైవానుగ్రహం చాలక ఆయన అమ్మా, ఇమ్మా అయితేను. ఒక్కొక్కప్పుడు చూస్తే అరిష్టానిస్తే దృష్టిదోషం అంటాం. కుమారికడు గట్టిగా చూచి వాళ్ళకు అరిష్టాలొస్తే. ఎదకొస్తే ఏందోషమనాలా? అయ్యబాబో! ఇదేవో శక్తిస్వరూపిణి. త్రాచు పామును చిదరకింద పెట్టుకొని కూర్చున్నాము" అన్నాడు.

అనినవా వాక్యాలకు నిర్ఘాంతపోయి "ఈరకం అపవాదు నేను పుట్టాక వినలేదు. కుమారికది చిన్ని మెత్తుదోష మేమైనాశంటే ఆమకొ వారిగాని, ఎవరో ఎక్కడో జ్వరపడితేను, కలకంటేనూ, అదీ ఓనేరమే దానిమీద' కఫలల్లేవాళ్ళకు కలకుక నేనాళ్ళకు కరువుంటుందా ఒహప్పుడు! ముససబుగారికి ఎంతదెబ్బ తగిలుండొచ్చు" అంది మానీతమ్మ.

"గట్టున నుంచుని వందఎక గాలు వ్యవసాయం చేయించేవాడికి ఎంత దెబ్బ ఏమిటే? నీయిల్లు ఎవోకాను! ఇది కుమారిక కొట్టిన గుండి దెబ్బేనే."

"ముససబు గారు దీన్ని చూచి పిచ్చిని పడ్డాడే అనండి అంతవరుస్సు నచ్చినవాడు అనున్ని అనాలా, ముద్దరాలు ఉదాత్తచిత్త దీన్ని అంటారా? ను. మతోన్ముంది మీకు. ఏళ్ళువచ్చినకొద్దీ ఇల్లాంటి నిష్కళంక చరిత్రను, శక్తి అసీ భూతిమనీ అడిపాయ్యడానికి ఏలా ప్రాణంవప్పించంకీ?"

"ఇదేవో ముససబులవేయి, కామేశ్వరి. నున్ని ఉద్ధరించడానికి ముససబులవేయి వెలిసింది అన్నావుగా మొన్న రాత్రి. అప్పుడు శక్తిస్వరూపం కాకపోయినా నేనంటే అయిందా? ఎందుకొచ్చిన మాట. నువ్వు భూషించానని నేనన్నా, నేను దూషించానని నువ్వన్నా అదిసామాన్యవ్యక్తి కాదు. శక్తి అయిందరం వప్పుగుంటోనే ఉన్నాము. మనం సామాన్య కుటుంబీకులం. నాకేడు సంసారం మనది. ఎక్కడున్నామో ఏలా

బ్రతుకుతున్నామో. గుట్టుగా కాలక్షేపం చేసు కొస్తున్నాము. చల్లగా రోజులు వెడోన్నీ. మనకు ప్రఖ్యాతీవద్దు; అపఖ్యాతీ వద్దు. హోరూ కోరం, అల్లరీకోరం. ఈరకం మనిషి ఉన్నచోట ప్రకాంతజీవితం దుర్లభం. అక్షరాలా అదేమాట అన్నాడు ఆవధాన్లు, అది, ఆరాత్రి పురాణం చదువుతోంటే. అమనసబు గారు బహుయోగ్యుడు కాబట్టి, దీనికోసం బెంగపెట్టుకొని, చెండోకంటివాడికి తెలియకుండా అమనబాధ ఏదో ఆయనే పడుతున్నాడు. నిగ్రహం కలవాణ్ణి కాబట్టి నేను కొట్టుకుపోతున్నా. అంతా సరసులే ఉంటారా? నిన్నరాత్రి చూచాంగా, వాళ్ళమంపతెగ-చాకలామా, వంటబ్రాహ్మణా—నువ్వేనా ఉండాలి నేనేనా ఉండాలి అని ప్రాణాలకు తెగించి మన పందిట్లో కలబడి కొట్టుకున్నారు. దాల్లో ఎవడు హరీ అన్నా పోలీసాళ్ళు మన్ని కట్టుకుపోదురు. ఊరంతా ఒక్క మాటమీద ఉండటం ఆవధాన్లు చెప్పాడు. వాళ్ళిద్దరూ ఒక ఈడొచ్చిన పిల్లకోసం ఏక ఫలాపేక్షులై బుర్రలు బద్దలు కొట్టుకున్నారని, అదో పిల్లపిక్చూరీ అక్షరాలా ఆనీన్ని. ‘అపిల్ల ఈకుమారికేమో నని ఆలోచించావా గామకాస్తురూ!’ అన్నాడే ఆవధాన్లు. వాడిమాన్యప్తి ఎవరికీ రాదే. వాళ్ళు కొట్టుకున్నది దీనికోసమే నని నాకు ఘట్టిగా తోస్తోండే. ఏదో స్వర్ణసుందరో, స్వయంప్రకాశో, స్వయంసిద్ధో, దీని పేరూ కులం కూడా తెలిసీకుండా రామకాస్తురు ఊళ్ళోకి దింపి యింటో పెట్టుకుకూర్చున్నాడని చెప్పుకుంటారే. ‘రాండా రామకాస్తురు కొట్టుకొచ్చిన పిల్లను చూచినద్దాం’ అని ఏపొగరమోతులు, ఎప్పుడు యింటిమీద దాడిచేస్తారో అని హడలిపోతూ కూర్చోచూ ఈకాడిచుంచి? ఏమి ఆఘాయిత్యాలకు గురి అవుతామో గుండెల్లో రామడోళ్ళు కొట్టినా యిది యింటింట మెసుల్తోందంటే..”

“ఇదేమిటండీ! అగ్నిహోత్రం అంటి పిల్లమీద ఇంతకవన మల్లాసు? అంది మాసీతమ్మ తెల్లబోతో.

“నువ్వన్నట్టు అది అగ్నిహోత్రమే కావచ్చునే. అంచేతనే ఆ అగ్నిహోత్రంలో ఎన్నికలభాలు మాడిచస్తాయో, అంటున్నానే. అది పవిత్రం అనే కావచ్చునే, అంచేతనే ఎంతమందికీచకులు, ఉపకీచకులు హతమారాల్సి

శుందో ఈవిడగారి కారణంగా అంటున్నావే. అజీవహింస కంటకీ ఉత్త
రోత్తరా మనం బాధ్యులమవుతాం” అన్నాడు

“అజీమిటండీ. మచ్చన మనమెందుకు బాధ్యులం కావాలి? ఎవళ్ళు
చేసుకున్న పాపం నాళ్ళే అనుభవిస్తే. ఏకరస నిస్సంఘే అజీకాల్తుంది.
దేవప్రభుగులు పడిచస్తాయని దీపం వెట్టుకోడం మాన్తామా? ద్రోహ
బుద్ధితో దాన్ని దర్శించిన నాళ్ళు ఫలం అనుభవిస్తే మనకేం జవాబ్దారీ?”
అంది ఆవిడ.

“ద్రోహబుద్ధితో దర్శించక్కఱలేదు. కొందరి సుందరుల ఉచ్చుల్లో
చిక్కుకోటానికి. ‘నాళ్ళ కంటకడిలేనే గుర్విధిబాధితులవుతారు పురుషులు’
అన్నాడే అవధాన్లు. కత్తిరిబోసుకొంటి అడవాళ్ళు ఉటారని దుర్దశకాల
పాశమో, అనురాగబంధమో, పేరేదైలేం. తాళ్ళోనీ ఈచ్చుకోచ్చినట్టు
పురుషులు అబోసుకోపడి గుట కాయస్వాహా అయిపోతారన్నాడే”

“మాటమాటల నూదిలో ధారలలా అవధాన్లున్నా డంటారు. అయితే
రాత్రింపవళ్ళు మీ ఇద్దరూ యిటువంటి తుచ్చుంచూటలు చెప్పుకోకపోతే
ఏళ్ళుగడిచే. రామా, కష్టా అనుకోలేదు ఈనాటికి? నాడేం అంటేం.
అదట్టుకొచ్చి ఏళ్ళుగడచినదానికి నాకు చెప్పడానికి మీకు నోరేలా
వచ్చింద’ని తీక్షణంగా అడిగింది.

“అతడు చెప్పకక్కఱలేదు నేనేదదినా ఈనాటినిగురించి. కాణడవిలో,
భూగ్భంలలో. ఏడంతస్తులమేడలో ఉంటుందిట ఈరకం సౌందర్యవతి.
ఇద్దరు పురుషులు దాన్ని దర్శించారా, అన్నదమ్ములే కాని, దానికోసం
కొట్టుకుచచ్చిపోతారు. సరదాగా చూస్తుందట ఒక్కడే వెళ్ళాడా దాని
స్పర్శమాత్రంగా ప్రాణాలు విడుస్తాట్ట విషబాలట అది. దాని ఉచ్చావ్రస
నిశ్వాసారే, దానిపరిసరమే దారుణమృత్యు స్వయాపమవుతుందట”
అన్నాడు.

“ఇద్దరో కాశీమజిలొకధ జనకోసారి ఏవరికో వాకట్లో చెప్పారు”
అంది.

“అవును. కాశీమజలీ పొస్తకం కాదా?” అన్నాడు.

“గొప్పపురాణమే. ఇందుకేనా నన్ను పనిచెటిపి యిక్కడకు
లాక్కొచ్చింది మీరు” అని వెళ్ళబోయింది మాసీతమ్మ.

“అసలుమాట నీకు చెప్పనేలేదు. ఆరకం ఘాతకి వచ్చిన టైగర్ చి మన యింట ప్రవేశించింది. దీని కళ్ళకొలికలు గేలారే. చూచాంగా అబ్బాయి వచ్చిన మరుక్షణంలో ఏలా గేలంవేసి, బుట్టలో వేసుకు కూర్చుంవో వాణ్ని. వంటబ్రాహ్మణ్ణి తన్నించింది. శాంతమ్మకు సుంత్రం పెట్టి సాధును చేసింది. జగజ్జంత్రీ కానటే. నిన్నసాయంత్రం దానితో అబ్బాయికి జోస్తీ ఎక్కువవుతోంటే వాణ్ని కేకలేశా, రుసరుసలాడావు సువ్వు ఆభం శుభం తెలియకుండా. నేనేనో గసాభాసగాణ్ని అన్నట్టు విసుక్కుంటో వచ్చాడువాడు. మన బిడ్డమీద మనకు పట్టుతప్పవుతో దనుకుంటానే. వాళ్ళిద్దరూ ఏవో ప్రత్యేక కార్యం సంకల్పించినట్టు వాకటిగుమ్మంలో మాట్లాడుతున్నారు. ‘అ గొడవేమిట’ ని కుమారిక నడిగా. ‘ఏమిలేను నాన్నా, ఆఖరుగ్రాట బీదలకు అన్నదానం చెయ్యాలని, పెట్టుకున్నాం. కుమారికతో ఆలోచిస్తున్నాను’ అన్నాడు అబ్బాయి. అక్కడకు కుమారికతో ఆలోచిస్తే, నీ ప్రేక్ష్యం, నా ప్రేక్ష్యం ఆమెగాడి కక్కజ లేనట్టు. ఎంతలో ఎంతవిషం అబ్బాయి కెక్కించింకో చూచావా, వాళ్ళ ఎగిరిపాటేగాని, బ్రాహ్మణింట బీదల అన్నదానం ఏలా చేయనిస్తామే! ఇదేం శ్రీరామనవమి పంపిరటే? ఈకాడినుంచి అడ్డమైవవాళ్ళ అంట మెతుకులూ తొక్కుకుంటో స్నానాలు చెయ్యలేం. ఇంత కాలాన్నుంచీ చేసుకొచ్చిన బ్రాహ్మణకర్మలన్నీ కుక్కముట్టుకుపోతై. అపైన, వాడు గుమ్మంలో కాచుకొని కూర్చుంటూ ఈవోహనికి జబ్బట్టుకు పడ గెంటుతాడు. నావల్ల కాదు నరకవాసం. ‘అన్నదానం పెట్టుకున్నాం!’ ఏమిస్వాతికయం దాన్ని చూచుకొని, అపెట్టుకోవడమేమిటో నేనూ చూస్తా. రామకాస్తు క్లమీ చేత కానివాడు కాదు. చెప్పవద్దూ, ఉన్న కొద్దీ దీనికి అబ్బాయితో వ్యవహారం ముగుసుకోంది. అబ్బాయి దీన్ని చడిచప్పుడూ కాకుండా ఉద్యోగగ్రూరు తీసుకెళ్ళాడంటే, రామకాస్తులిక బ్రాహ్మణ్యంలో తలెత్తుకు తిగలేడు. ఇక్కడే ఉంటుందా, దీని ఉనికి ముందుముందు ఏంప్రమాదిస్తుందో మనకి. తిర్వాత రొట్టె ఎంను కొచ్చింది దీంతో. శత్రు అపెళ్ళివారు మన పెళ్ళివారు బస్సు ఎక్కినపుడు దీనిక్కుడా ఒకచీరకట్టబెట్టి, ‘నీదారి నీవు చూచుకో అమ్మా!’ అని

సెల్లగా సాగవంపేయి. తెరిపినిపడి మనబ్రతుకు మనం బ్రతుకుతాం. నాతరం మట్టుకైనా కొంపలో బాహ్యుజ్యం నిలవాలని ఏడుస్తున్నా. తర్వాత ఏది ఏలాపోతే నాకేం కావాలి?"

నీతమ్మకు దుఃఖం పొర్లిపొర్లి వచ్చింది. "మీకు నేను బ్రతికి ఉండాలని లేకపోతే ఎప్పుడో అక్కరిలేదు ఇప్పుడు చెప్తా" నంది నీతమ్మ.

"నీకు నేను బ్రతికుండాని లేకపోతే రేపూచెప్పకు" అన్నాడు మాబావ.

అంతగా అనుకొన్న ప్రకారం వధూవరులను స్వామిదర్శనార్థం ఆలయానికి తీసుకువెళ్ళేతరుణం సమీపించిందని చెప్పాలని నేనూ మాబావ పింత్రిడికొడుకు కోననీమశాస్త్రిగారు మాబావను తెతుక్కుంటో గాది దగ్గరికొచ్చాం.

"అదేమమ్మా అమ్మయ్యా! కంటతడి బెడ్డోన్నావు. బావ ఏమిటి అంతనిక్కచ్చిగా చెప్తోన్నాడు నీకు" అని అడిగా.

"ఏమిటోయి అన్నయ్యా! వదినను ఎరున్నావు! అవిడి కంటతడి బెట్టడం అమాంగళ్యం కాదటయ్యా" అన్నాడు కోననీమశాస్త్రిగారు.

శాస్త్రిగారు వయసుకు చిన్నైనా, మాబావను ఆయనంటే గురుభక్తి. బహుగ్రంథపఠనం చేసిన పండితాఖండుడాయన. అంచేత మాబంధుకోటి కంతకూ పూజ్యుడే ఆయన. మాబావభక్తి కారణంవేరు. శాస్త్రిగారి గ్రంథపఠనకు కాదు నైషికుడని. ఓదఘా వినాయకచవితి. ఒకపుడు పుష్కరాల్. ఎపుడు జరపవలసిందీ వద్దాంతులు వాదగస్తం చేస్తే, యే కాయెకీ కోననీమ వల్లి మాబావ శాస్త్రిగారితో సంప్రదించి దారంట అడిగిన వాళ్ళకు అడగని వాళ్ళకు చెప్పుకుంటో వచ్చాడు, దారిలో వినాయకచవితి అయిపోతేం గనక.

మాబావ శాస్త్రిగారిమాటకు ఇంకానోరు మెదపకుండగనే. మానీతమ్మ దుఃఖాశ్రులు కాలుస్తో, "చూచావా అన్నయ్యా, మీబావ వరస. కుమారికను యింటోనుంచి తరిమేయాలట. నన్ను కోత బద్దున్నారు. మీబావ కెంతసేపూ నీమేనల్లుడు కుమారికను పెండ్లి చేసుకుంటా నంటా డేమోనన్న దిగులు. ఇంతకు అది అనలేదు. వాడు అనలేదు. కుమార్కి

చేసిన పొరపాటల్లా అబ్బాయి తన ఉద్యోగంలో తానుచేయుగల ప్రజా సేవను గురించి ఉత్సాహంగా చెప్తోంటే — ప్రజాసేవ అంటే అబ్బాయి కంట అనందమో నీకు తెల్సా గా — తెప్పవచ్చుక వింది.”

“అవును, సంఘహితమే తన శ్రేయసుని, సంఘానందమే స్వీయహర్ష మని భావించే వికాలహృదయుడు నీవు. ఏ నేళా ఆమాటే అనుకొంటామో ఇంటిదగ్గర” అన్నాడు కోనసీమకా స్త్రీగారు.

“ఇదెక్కడి నెరిపిల్లో. స్వసుఖం యెఱుగను. ఒరులకు సేవచేయడమే దీనికి పండగ” అని ఆపె అగ్రహారంవస్తూ చేసిన సేవా కార్యాలను చెప్పింది మానీతమ్మ. తిరుగా అందుకొని, “నా ఉద్యోగంలో ప్రజా హితకార్యాలెన్ని చెయ్యవచ్చుకో చెప్తోంటే అంత శ్రద్ధగా విన్న ఈ అమ్మాయి ‘ఎవరమ్మాయే? వెళ్ళి అయినా?’ అని అడిగాను అబ్బాయి నన్ను. అంతే. మీ అన్న గారికి చిరాకులు పరాకులు బయల్దేరినై. ‘వాడాలా ఎందు కడగాలి, ఆపిల్లవిషయం?’ అని నాభూతిం పడ్డోన్నారు యాయన. నేను, అబ్బాయి, కుమారిక-కూడబలుక్కుని తన్ని ఏడిపించడానికి, అప్పడోమాట, అప్పడోమాట రాలివన్నీరాలి. చివరకు ‘అప్పడో నిశ్చయం చేసేకాం వివాహం. తన్నుకు చావు’ అంటామట. ఈ అనుమానానికి ఏమైనా ఆధారముందా? అన్నయ్యా?” అంది నాతో.

“అయిన గారే తుమ్ముకోవడం ఆయన గారే చిరంజీవి అనుకోడం. అనవసరంగా ఆయన ఆవిధిపడ్డం చూడలేకుండా ఉన్నానా. నిన్నను అబ్బాయి నేను ఏదో మాటమీద నాకట్లో నవ్వుకొంటోంటే, మీ బావ చూచి ‘ఏమిటాపకపకలు’ అని చగ్గరుమన్నారు. అబ్బాయికేం తెల్సు, యాయన గారితిక్క. మీ బావ వంటతంతంగలో ఏదో సర్దుబాట్లు కుదరక చీదర బడ్తున్నా రనుకొని. ‘ఎందుకయ్యా నాన్నా ఆలా ఆయాసపడ్డావు? ఎవరికేం అందీయాలో చూస్తోన్నది కుమారిక ఉందిగా!’ అన్నాడు. ‘మరే. ఉంది. దొరికిందే ఏలాగ్గాలేం’ అని చెయ్యి అటు యిటు ఊపుతో అప్పుడు కాల్చేసేటట్టు ‘నావంకచూస్తో విసురున చక్కా’ అంటారు. కాపబలాలున్న పూర్వపురోజులే అయితే ఆయన చావుకు నేను రాయోరల్పొ కావాల్సినమాట. ఏం నేరం చేశానని అంతకతినంగా

చూడాలి నన్ను! చిన్నదాన్నా, చితకదాన్నా! అడజన్మ నికృష్టపు జన్మరా అన్నయ్యా! మీకేం చూచి, చూడక, ఏమరహంకారికొ అడ పిల్లని అంటుకొన్నారు. మరోటొచ్చిపడింది యివారే. అబ్బాయి బీదల కన్నదానం చెయ్యాలని శుబలాట పడ్డోన్నాడు. నేను కాదనగలనా అన్నయ్యా మరి కుమారిక మాట? ఒట్టపుడే బిచ్చగాళ్ళ అకలిడొక్కలు చూచి బెంగ పెట్టుకుంటుంది. 'కడుపునిండా భోం చేస్తోన్నట్టు కనుపించ వేమే తల్లీ!' అని అడిగా ఆమధ్య. 'ఇదేమిటమ్మగారూ! ముప్పొద్దులా భోంచేస్తున్నా. నాకేం లోపం. రామలనీమ కాటకింగో నిత్య భోదానందసా, మినారి రామకృష్ణమతంతో త్నామపీడితుల రక్షణ కల్పి నపుడు, పిడికెడు మెతుకులు, పుడిసెకు గంజికరకైన అన్నాతుకల ఎము కలపోగులు, క్షీణి పాతాలు ఈకళ్ళతో చూచా. ఇప్పటికి ముద్ద నోట పెట్టుకుంటే వాళ్ళు భూపక మొస్తారు. కళ్ళనీస్సుతిరుగుతే. నే నేదో ఒక్క పిడచ తక్కువతిన్నాననే బాధపడ్తోన్నాను, వాళ్ళనే చూస్తే ఎంత బెంగ టిల్లుతారోకదా' అంది ఇంతగా బీదలకోసం ఆరాటపడే కుమారిక, అబీదల కడుపున పెట్టిసమయంగా మనయింట్లో ఒకపిడచ పడుతుందంటే పొంగిపోయింది. దీని ఆనందం, ఆ ఆనందమేతుకైన దీని దీనజన వాత్సల్యం చూస్తే అబ్బాయి కంటిజెంబ ఆనందబాష్పాలు వర్షించినై. ఈ సత్కార్యనాధనకు వాళ్ళిద్దరూ సహజంగా అన్యోన్య్యాశ్రయులు కారా? పెండ్లికాయత్తపడి అబ్బాయితో ఈపనిలో తోడ్పడుతోందని ఎవరనుకో మన్నారు మీబావని? పెళ్లిమాటేమండ దీనిలో? అబ్బాయి అతెతో అన్నదాన కార్యక్రమం ఆలోచిస్తోంటే తోకతోక్కినత్రామలా లేచారు మీబావ. పోనీ ఖర్చుఅవుతుందని ఆయన అనుకొన్నావా అంటే, ఆయన ఖర్చుకు ముఖంతూచుకొనే మనిషి కాదు. ఆయన బాధ మరోటి చెప్పనే చెప్పారుగా. అడ్డమైనవాళ్ళ అంట మెతుకులు తొక్కవలసివస్తుందట. అంట మెతుకులు తొక్కినవాళ్ళకు నరకప్రాప్తి తప్పదంటారా మీబావ" అంది మానీతమ్మ.

నేను నవ్వు ఆపుకోలేకపోయాను. "ఇదేం కైపరీత్యం బావా? ఒకన్నం మెతుకు అన్నాతుకని కడుపునవేస్తే స్వర్గద్వారాలు తెరుచుకుం

టాయని విన్నామేమోకాని, అంటుమెతుకు తొక్కినవాళ్ళకు నరక ద్వారాలు తెరుచుకుంటే అని వినలేదోయి. గొప్పసిద్ధాంతమే లేవనీ కావు నీవుగాగా. అంటే అంటమెతుకు తొక్కినివారంతా పుణ్యాత్ములు, తొక్కినివారంతా పాపకర్ములు అన్నమాట నీ అంటమెతుకు సిద్ధాంతం. అల్లా ఉండాలి పుణ్యపాపనిర్ణయం. దేవుడు వసరంలేదు. మతం అక్కట అదివఱకే లేదు. అంటమెతుకు తప్పించుకుని తిరిగినంత కాలం అన్నా. దైవపితృకర్మలన్నీ మానుకున్నాను. దేవతలకు హవ్యాలారేవు? పితృదేవతలకు కావ్యాలారేవు. తండ్రి శద్దినంకూడా కాఫీనీళ్ళతో నానిచ్చే ఈశకం, నీరకం వాళ్ళకు కులం కావాలా! మతం కావాలా! శుద్ధజాబాలివి. అర్థమతాన్ని విమర్శించబోతావు” ‘పోకో’ అన్నాడు మాబాప. ‘అయితే చెబ్దూ, అర్థమతంలో అంటమెతుకు ఎన్నో అధ్యాయమో చదువుకునే విమర్శిస్తాను’ అన్నా.

“మీబాప అలాఅవహేళన చెయ్యదగ్గమనిమేరా అన్నయ్యా! క్రావణికి ఉల్లాంకెళ్ళే బ్రాహ్మణ్యానికి వచ్చేవాళ్ళకు ఈనాటన, మాయిల్లెరా మజిలీ. మీబాపను వారంతా తలమీద పెట్టుకుంటారు. ‘సత్యసంధుడు, క్రోత్రియుడు’ అని మీబాపను అంతంత ఘనాపాటీలు వేసోళ్ళ కీర్తిస్తారు. కుమారిక మామింటికొచ్చిందన్నా. మీబాపగారి కీర్తికారణం. అట్టివారి నీమాలను, ‘మనకు యిబ్బంది అయినా, సాదరబుద్ధితో చూడాలి. వాటికి లొంగి మనం మనస్వర్తనను మలుపుకోవాలి’ అంటుందిరా కుమారిక. దానిజ్ఞానం చునులేదురా!’ అని భర్తను వెనకేసుకొస్తా, నన్నే మందలించింది. భార్యభర్తల తగాయిదాలో తలదూర్చినా, తగవుచెప్పినా, పైవాళ్ళ కీగతిపడుంది కాబోలు ననుకొన్నా.

మానీతమ్మ తనమఱిదికాస్త్రీగారిని సంభావించి “నీవు నైష్ఠికుడవు. బహుగ్రంథపరిచయం కలవాడవు. లోకతీరు లెరిగినవాడవు. నీకన్న మాకు ఆత్మలులేరు. నీఅన్నగారి ఆజ్ఞను నేను ఉల్లంఘించలేను. ఆయన గీచిన గీటు దాటి ఎఱుగను. ఆయనకు మనశ్శాంతిలేనినాడు. మేము ఏమి సాధించి ఏమిలాభం? ఉన్నమాట చెప్పవద్దూ, కుమారికను మాయింటి నుంచి తరుమవలసిన దుర్విధి దాపరిస్తే, నే జీవించడం కల్ల. మా ఇలవేల్పు

‘మేళ్ళరిసాక్షిగా చెప్తాన్నా. ఈపరీక్షా సమయంలో, నీనిర్ణయం నాకు శిరోధార్యం’ అని చెప్పింది.

‘నీనిర్ణయం నాకు శిరోధార్య’ మంటూనే, ‘నిర్ణయం నాకు వ్యతిరేకమైతే నాకు మరణమే శరణం’ అనడం, పెద్దమనిషి నిర్ణయాన్ని కోరడమేనా అని వదినగార్ని అడగవలసినమాట శాస్త్రీగారు. శ్రీ సాహసి, ఏమోనని చూచి పోయాడు కాబోలు అయిన ఆధోరణికిపోక, “ఒకేమనస్తత్వం ఒకేలక్ష్యం గల యువతీ యువకులకు భగవద్విలాసంగా, సామీప్యతనీధిస్తే, వాళ్ళు పెండ్లిచేసుకుంటారా కాదు ప్రశ్న. ‘ఎందుకు చేసుకోరు?’ అని అడగాలి. క్షీరం, చక్కెర, ఒకేబల్లమీదకు రావడం తటస్థస్తే, ‘ఎందుకు కలుపుతావు!’ కాదు, ఎందుకు కలపవు?” అనీ, అడగదగ్గది. వారికలయిక సుహృద్జనహృదయాల కోరిక. ఆకలయిక ఒండొరుల ప్రయోజనాన్ని ఇసుమడిస్తుంది కాబట్టి కల్పాణప్రదం. ఇక్కడ యిద్దరిలక్ష్యమూ ప్రజాసేవయే కాబట్టి, ఏకలక్ష్యసాధనకు వెలిగించిన భిన్నజ్యోతులవలె, ఒకరిసహచర్యంతో ఒకరు సంఘానికెంతో ప్రయోజనకారులవుతారు సంఘహితకార్యకాలాపంగా ద్విగుణీకృతంగా సామర్థ్యం చూపుతారు. అట్టి శ్రీపురుష అవ్యోన్మాదకాయావళ్యకా ప్రభావాన్ని ఏమనాలి? మోహం కాదు. మోహం రూప ప్రధానం. అట్టిదే ఆదర్శపేరు. ఆదర్శపేరు గుణప్రధానం. అట్టి ఆదర్శపేరుకు కుంచేస్తే కలిగే ఫలితం వాళ్ళ ప్రయోజనాని క్షీణించడం సంపూర్ణమానవత్వం స్థించాలని కోరదగ్గదిపోయి, పైగా నేను పేర్కొన్న దుష్ఫలితానికి కూడా తారీఫు మనగలనా?” అన్నాడు కోనసీమశాస్త్రీగారు.

“అల్లా చెప్పు నాయనా మీ అన్నగారికి. దేవుడిలా వచ్చావు” అంది మానీతమ్మ.

రామశాస్త్రు కరకర మాస్తున్నాడు మానీతమ్మచంక. ‘నేర్చుగా తీర్పు నీ పక్షం చెప్పించుకుని ఎంతదూరం వెళ్ళకలవో!’ చూస్తానన్నట్టు.

శాస్త్రీగారు మరొకరి, “ఉత్తరగతులకంటూ ఉత్తరోత్తరాకలిగే ఫలాల దూరదృష్టితో, నిత్యకర్మల ననుష్ఠించే నిష్టాగరిష్టుడు, మా అన్నకు నయా నయవిజ్ఞత లేదంటే నమ్మలేను. బిడ్డల ఆదర్శప్రణయానికి అడ్డవాట్లు

వేకాడంటే ప్రబల కారణ మేనో ఉండాలి. సుంతైనా, నీవు నాకది చెప్పలేదమ్మా, వదినా!” అన్నాడు.

“ అల్లా అమగు. కుమారికి బ్రాహ్మణకన్యకాద ” న్నాడు మాబావ.

“ బ్రాహ్మణేతరకన్యకా ” దంది మానీతమ్మ అంత నిక్కచ్చిగాను. అయోమయంగా చూచాడు కాస్త్రీగారు.

“ మన పంక్తిని బోంచెయ్యదు. మచ్చలేకపోతే ముఖం ఎందుకు చాటేస్తుంది పంక్తిభోజనానికి ? ” అన్నాడు మాబావ.

“ బ్రాహ్మణేతరుల పంక్తిని బోంచెయ్యరు, అదే పరీక్ష అయితే. కులలోపముంకీ కాదు, అది దాని నీమం. అనీమం ముందే చెప్పింది. రావడంతోనే సూసరి మాతో భోజనానికి లేస్తే, కూనాంగనేమోనన్న సందేహానికి తావుంకపోను మీ అన్నగారికి. తనంకట తనే నియమం చెప్పకపోతే, ఎసందేహమూ కలగని చోట, సందేహం కల్పించే ఒకనియ్య మాన్ని పరిగట్టుకొని చెప్పిందంటే, అపె తప్పకుండా సత్యసంధురాలైన బ్రాహ్మణకన్య. ముమ్మల కొలదిని మీతినకన్య అవాలని నా నిశ్చయం. ఆ నియమానికి కారణ మేమని తర్జనభర్జన చెయ్యకుండా, అపె నియమాన్ని నేను గౌరవిస్తున్నా. పరిస్థితి యాచార్థ్యం నీకు చెప్పా ” నంది మానీతమ్మ.

“ వదినా, నీ అంతఃకరణ సారిశుద్ధ్యం నీ ప్రతిమాటలోను ప్రస్ఫుటమైంది. కాదనను. కాని, ‘ అగమ సత్యధర్మాచారతపముల కునికిపట్టుగాగ, వనజభవుడు కలిగించె మును బ్రాహ్మణుల’ అట్టి ఉత్తమలక్షణాలకు ఉనికిపట్టిన బ్రాహ్మణ్యం అంతరిస్తోన్న ఈ పిదప కాలంలో, అక్కడోటి, అక్కడోటి, మీకుటుంబంలాంటి జీవకణాలు నాబోంట్లకు కాస్త ఆకాశనకంగా, మిణుకుమిణుకుమంటో కనిపిస్తున్నై. మా అన్న ఆర్షధర్మాభిమాని. అతిదభ్యాగత సేనాపరతంత్రుడు. ఆ డివుడు బ్రాహ్మణకర్మదూరుడు కాలేడు కద. అతడి ఆచారాదికాలు సాగమి, మనకందోకు ఖేద కారణమే. “ పరమసాధులైన బ్రాహ్మణులకు బాధయగుడు మహిని, బాధయగు

ధర్మితై నబాధజేసి యఖిలలోకంబులు గరము బాధనెందు కమలనాభ' అని భారతవాక్యం. మాఅన్నకు మనోక్లేశంకలగ రాదు" అన్నాడు శాస్త్రి గారు.

త్రాసు తనకై పుకు మొగ్గినందుకు ఎగిరిపడి, "అల్లాచెప్ప దానికి నోరు లేనకుండా" అన్నాడు మాబావ.

మాసీతమ్మ కనుబొమలు ముడిపడ్డై.

శాస్త్రిగారు, "అన్నా, భువనోపకారైకమతులు మహాత్ములు. లోక సంగ్రాహారార్థం సత్కర్మల నాడేకించారు. లోకకల్యాణమే సత్కర్మల పరమార్థం.

'వర్ణములు నాశ్రమంబులు వసుమతీకు డుక్త

పథమున నడిపించి యుభయలోక సంసిద్ధి గను'

నన్నాడు భీష్ముడు. ఉభయలోకసిద్ధి అన్నమాట అంతరార్థం గ్రహించావా? ఒరులశ్రేయస్సుకు భంగకరమైన కర్మలు సత్కర్మలు కాజాలవు. శ్రోత్రియుల సత్కర్మలను శాందసమని నిరసించే అపరిపక్వమనస్కుడెంత నిండుడో, సత్కర్మలనాచరిస్తాన్నానన్న అహంకారంతో. పరహింసకు హేతుభూతుడయ్యే శ్రోత్రియుడు, అంతే నిండుడు. లోకకల్యాణమపేక్షించి కాకించిన మహాత్ములు భార్యాబిడ్డలశ్రేయస్సుకు భంగకరమైన తీరున కర్మల నాచరించమని అడేకించరు. కర్మలకు, లోకతంత్రానికి సంఘర్షణ కలిగేపక్షంగా. ఆయుబ్బందిని అధిగమించుటకు. అపద్ధర్మాలను, సమన్వయనూత్రాలను తొనిపారు. ఉభయతారకంగా, సమన్వయశక్తితో మనము సమస్యను పరిష్కరించలేకపోము. నీవు నిగ్రహానుగ్రహ సమర్థుడవు. ఆడది కాబట్టి వదిన కలవరపడేందిగాని నీభయం నాకెప్పుడూలే" అన్నాడు.

మాబావ. మాసీతమ్మా ఉభయములూ అలోచనాధీనమనస్కులయారు.

"అకన్యకు నేనుమాడ్డం పడలేదే?" అన్నాడు శాస్త్రిగారు.

"మొన్న మన విద్వద్బోధిలో, పండితజనోచితమైన చందనతాంబూలాది సాత్కారసామగ్రిని పశ్యేరంగా తెచ్చిపెట్టిన శాందర్యకతియేనండి మహాకవుల శ్రీశాందర్యవర్ణనలోని వాస్తవికతకు రుజువిచ్చిందని శ్రీనాథుని పద్యాలు చదివినవారు మీరు" అని శాస్త్రిగారికి జ్ఞాపకం చేశాను.

కాశ్మీరీగారు విమర్శదావేశంతో “ధన్యరాలను పెట్టిపుట్టావమ్మా! ఏ పురాకృతపుణ్యఫలాతిశయంగా యీకన్య మీయింటప్రవేశించిందో కాని, పదినా! అన్నయ్యా, నీసత్కర్మానుష్ఠానదీక్షాపరతంత్రతకు మీకుభగవంతుడు ప్రసాదించిన వరఫలంనుమా, అపె ముఖవైఖరిని చూచి నేను భావించిన సదాచారసంపన్నతయే అపెయిస్తుంటే” అన్నాడు కాశ్మీరీగారు.

“అవిషయంలో ఏబ్రాహ్మణకన్యలూ అమెకు సాటిరారు. నేనెందుకు కాదంటాను, ఉన్నమాట?” అన్నాడు మాబావ.

అతడినోటంట అమాటలు రావడంతో మానీతమ్మ ముఖంలో ఆనందం తాండవించింది. అందరూ సంతోషాస్వాదం పలమైనారు.

“అన్నయ్యా యీకన్య స్వర్ణదీపరంగులీత దివ్యకమలమోయి మీకుటుంబానికి అభీష్టశుభప్రతిపాది కాగలను. ఈసాంద్ర్య విశేషానికి దేవతాంశ ఉండక తీరదు. అపె నేత్రాలు చూడు. నాటిల్లో ఒకవిజ్ఞాన స్రవంతి ప్రవహిస్తోన్నట్టు తోస్తుంది. ‘నీరికమాంటే మకిసృష్టలేనా!’ అన్నట్టుంది మువ్వవహారం. స్వల్పప్రయోజనాలకు భల్లూకపుష్ప పట్టడం మహాగౌరవంమైన విషయాలకు భాగవంపం, మన శ్రోతియశ్రేణి చాంసలక్షణమని నవీనులంటారంటే, చిత్రమేయింది! చూపువానీ చెయ్యని అనుమానంమీద మనకు కనిపిస్తోన్న ప్రత్యక్షప్రమాణాలన్నింటినీ తోసిరాజని, బిడ్డల ఉజ్జ్వలభవిష్యత్తును వ్రేలాడగట్టమా? సందేహ సందర్భంలో వ్యక్తి నాణాన్ని కొలిచిచూపే మారవంపం, మన అరు భవమే కదటోయి! నీ అనుభవరీత్యా నీకు కన్నష్ట అపె ‘బ్రాహ్మణ సాంప్రదాయం’ కన్న వేరు రూపమేమి తోరుతావు? నీ అనుభవాన్ని నీజెందుకు సందేహించుకోవాలి? పునరాలోచన చేసుకో” అన్నాడు కాశ్మీరీగారు మాబావను.

“అవునోయి” అంటో వినిపించీ వినిపించకుండా నసిగండు మాబావ.

“పెణతలెగరేసినవాడు నసుగుడులోకి దిగడమే పదికోట్లు. కుమారిక ఇంట్లోఉంటే కుందనాలు తెంపేసుకొని, దేశాలట్టిపోయి, ఏచెట్టుకిందో కుక్కచావో, నక్కచావో - బైనం జ్ఞాపకంలేదు - చస్తానన్నవాడు ఇప్పు

టికి మాటవినుపించుకునే నితికొచ్చాడు. “ఎదినా” మీరు రంగడి భక్తులు. మీరిప్పుడు దర్శించబోతోన్న రంగడి మీకు దారి చూపెద్దాడు. అన్న సందేహవిచ్చేడు డవుతాడు. బెంగ పెట్టుకోకు. మీ వైమనశ్యం తొలుగుతుంది. మనశ్శాంతి కలుగుతుంది” అని శాస్త్రిగారు దీ వించినట్లు పలికాడు.

20. దేవతాదర్శనం

కోనసీమశాస్త్రిగారి ఆశీర్వాద పుణ్యాహనాదాలకు తథాస్తులు పలుకుతోన్నట్లు ఒక్కపర్యాయం గా వీధిగుమ్మంలో తామెమరవాలు, తదితర మంగలతూర్యారావాలు భోరుమన్నై. అంతలో రంగారావు మాడావుడిగా వచ్చి, ‘నాన్నా ఇక్కడున్నావయ్యా, ఆలయానికి ఆలస్యమవుతోంది’ దంటే, అమాట లోనే కుమారిక వచ్చి, ‘శాంతమ్మగారు మిమ్మల్ని వెతుక్కుంటున్నారు’ అని మాసీతమ్మతో చెప్పింది.

సుమారుగా, ఇంతదనుక రంగారావు కుమారికల, ఉద్వాహవిషయం హృదయభారంతో ఉన్నామేమో, ‘ఏమి ఈపరిస్థితుల ప్రభావం!’ అని తోచింది. రంగారావు కుమారికలకు పరిణయాభిలాషను ప్రేరేపించే ప్రేమోదయ మైందోలేదో కాని, వా రెవరేపనిచేస్తున్నా, దంపతీ యుక్తంగా చేస్తోన్నట్లు దృశ్యం రూపొందుతోంది. స్త్రీజనంలో బాంధవులను, పరిచితులను, పెద్దయిత్రయురువలను ఉచితరీతుల్లో పలకరిస్తూ పెండ్లివారిని బయల్దేర తీయవలసిందిగా కుమారికకు, పురుషులను లేవతీయ వలసినదని రంగారావుకు ఎవరుచెప్పారు? ఎవ్వరిప్రమేయం అక్కటలేదు. ఆశయాదర్శాలు. నిత్యనైమిత్తిక జీవితవిషై కాభిప్రాయాలు ఏకీభవించి, భావసంబంధులై, తత్కారణంగా పరస్పరానురాగ పూరితులైనయువతీయువకులకు పరిణయం సహజ పరిణామం. తీగకు లేజగు రుదయించినట్లు, మొగ్గ పుష్పమైనట్లు, సహజంగా సంఘటించే ఒక అవస్థాభేదం మాత్రమే. మన్మథుడు, చంద్రుడు. చకోరాలు, తుమ్మెదలు - ఈబలగం రెక్కలు ముక్కలు చేసు

కోనక్కజలేదు. రాయభారాలతో మధ్యవర్తులు కాళ్ళు విఱచుకో నక్కజలేదు. రామకాస్తుర్లుగాను తుమ్మకుండా శంపేచాలు. తల్లి తపస్సే అది. రంగడి సమక్షంలో ఒక్కపూలదండ చాలు, పరిష్కంకం కూడా అక్కడ అక్కజలేదు. సిద్ధాన్నం. ఇంకా, 'అయినా' అని బాప నసిగితే, శ్రీరంగేశుడే చూచుకుంటాడు బాప నసుగుడు. కుమారికి రంగడి భక్తు రాలే. రంగారావుకు ఆరంగడిపేరే పెట్టేరాయిరి.

ఈ భావ తెరంగుల్లో నా ఆలోచనలు పోతుంటే, వీరే నెపుడు పాలకీ యెత్తాడో, శృత్యాపమృతాలను, సగన్ను విరుద్ధస్వరాలను సమనవయస్తో, మేళవిస్తో, వివిధాంతరాయాలతో, లఘు దీర్ఘస్వరాలతో, అనుద్దేశిత ఆరోహణావరోహణాలతో, ఆహ్వానాన్ని వినిపిస్తో చుట్టుప్రక్కల పది ఊళ్ళప్రజలైనా పిలుపు అందాలన్న ఆశయమూ అన్నట్లు వయోవృద్ధులూ దూడేకులసాహేబు, కంఠముడి దగ్గరనుంచి కాలిముడమ దాకా దిగజారు తోన్న పంతుల పతాణీవేషపు పటకా పరికిణీతో, ధూళిధూసరిత మైన చుట్ట పలవాగాతో, నబ్బునురుగులాంటి తెల్లటికీ త్తిర గడ్డంతో చెవినివేళాడు తోన్న ముత్యపుపోగులమీదకు పడి వంకరతిరిగిన, కత్తి గిరజాతో. గడ్డం గిరజా వినా, మతాచార వ్యత్యాసం అంతరించిన ముఖవర్చస్సుతో, తన బాలెడుపాడవు తూతూబాకాను, అగ్రహారం పాలిమేర్లకేసి ఏటవాలుగా ఎక్తుతో దింపుతో, విజృంభించి ఊదాడు. తత్కృతసమయంలో తూతూ బాకా ఊదుతోన్నవాడు. ఒక స్వస్థానామాన్య వ్యక్తి కాడు. నినీమాతాక డిని తట్టుకోలేకున్న నాట్యకళలా, బ్యాండువాముద్యాన్ని తట్టుకోలేకున్న సన్నాయి మేళంలా, ఆనాటికా నాడు దేశంలో అంతరిస్తోన్న ఒక శుభ ప్రదమైన శైవాహిక సంస్కృతాచారసంస్కృతాచారం. మంగళకరమైన ఒక ప్రాచీన సంప్రదాయ స్వరూపం. ఈజీవి శుభసన్నివేశాలనుంచి శైత్యాలగి, మూల మూల పరువులు కుట్టుకొని పొట్టపోసుకోవాల్సి రావడం విచారకరం. పిల్లలు పుట్టగోచీరెట్టుకొని, పొట్టలుత్రిప్పే గాని చీకట్లను చించి. వలయా కారంగా చిక్కిగా పువ్వులు రాలిస్తేగాని. దీవళిపండగ దిగినట్లు కాదు. పెండ్లివారి దండు మనఃకాయ విజయం చేస్తున్నారని చెబుతున్నట్లుమీద నుంచి దూడేకులసాహేబు కాహళరావం వినిపిస్తేగాని పెండ్లివారు దిగినట్లు కాదు.

నాప్రక్కను కోట్లంటే వాడితో, “వద్దిపర్తి అంటే హైందవ కుటుంబనామం, మీరాసాహేబు అంటే మాహమ్మదీయ పురుషనామం మేళవించి ధరించిన యీతడు హిందూముసల్మాన్ సోదరత్వాన్ని చిహ్నం, ఆశ్చర్యమత విద్వేషపూరితులైన గాచకీయతాంత్రికుల మష్టప్రచారానికి పెద్ద సవాల్ అబ్బాయీ” అన్నాను.

మాకోట్టు పరిహాసశిల్పంలో ప్రజ్ఞాశాలి.

“అయితే మామా, ఇద్దరు తూతూబాకా సాహేబుల్ని శుభ్రంగా కాష్మీరు చర్మలలో యజ్ఞిబిట్టుగా మార్చు చేయిస్తే మనం కాష్మీరుసమర్థులెన్నతామేమోనమ్మా” అన్నాడు.

మాచారా వాడి వేళాకోళం. అంతలో మారమారంగా తచ్చాడ్తోన్న చిన్న పెద్దా సాలకీయండుకొచ్చారు. సాలకీయండు రంగారావు అధిపత్యం క్రింద, వెనుక వైపున కుమారిక అధిపత్యంలో ఉ, పెళ్ళి వారందరమ్మా. అడుగులో అడుగు వేసుకుంటే రంగాలయానికి సాగాం.

సాలకీ మునసబుగారి ఇంటి బాదుగా అలయానికెళ్ళాల్సి. మునసబుగారి లోగిలి నాలుగుబారం దనగా, కుమారిక సాలకీయండు కొచ్చి రంగారావు చెవిలో ఏమి చెప్పిందో, రంగారావు మునసబుగారి లోగిల్లోకి వెళ్ళాడు. కుమారిక పెద్దపూతురుతో మాట్లాడుతో సాలకీప్రక్కను నడుస్తోంది. మునసబుగారు, భుజంమీదనుంచి జీరాకులతోన్న కందునాతో కదలి, రంగారావు చెయ్యిపట్టుకొని, కర్రడోతంతో మెల్లుదిగి వచ్చారు. అనాడో క్రితంలోతో పత్యం పుచ్చుకొని ఉంటారు. తప్పటికాలమైనా వధూవరుల మాచారో లేదో, “మీ ఆమ్లాజీగారి పెళ్ళి బాగా జరగాలని ఏమి దొర్లావన్నా. బాగా జరిగిందికద. నాకా శోభనుండి అశ్వ సత చేసి రాలేకపోయావమ్మా!” అని అతి అవ్యామతగా కుమారికను అడిగారు.

“ఆమ్మగారు, మళ్ళా గాలితగుట్టుంది, లోపలికి రండి”. అన్నాడు మునసబుగారి పెద్ద పాలేరు.

“గాలీలేదు, ఘోలీలేదు. నువ్వెక్కడున్నావురా, నీసమగ్రు ఏమిటా మధ్య? మహాపని లేదుట్రా నీకు?” అని వాణ్ని మందలించి, “రాకలి

గితే మీ జనకాలే నేనూ అలయని కొస్తానమ్మా!'' అని కుమారికతో చెప్పి రంగారావు చేతిసాయంతో ఇంట్లోకి వెళ్ళాడు.

మరిపదినిముషాల్లో పాలకీ గుడిగుమ్మం చేరింది. చెదురు కాయలను పొగుచేస్తూ స్త్రీజనం అందరిచేత కుమారిక ముమ్మారు అలయంలో ప్రవేశించి చేయించింది. పిల్లల నెత్తుకొని, ఒక్కొక్కరి చేత గంటలు పట్టింది. శతకోపంవేళ రంగారావు, సుభద్రప్రియుడూ ఎత్తునాటుగా జనక నుంచుంటే, స్త్రీజనంలో వాళ్ళకు దారిచేసి, కళ్ళతో నానని ముందు కావాలనించింది. అమ్మాణీని కలుపుకుని కుమారిక రంగస్థుతిగానంచేస్తే, రంగడు ప్రసన్నుడయ్యాడు. రంగారావు పరవశుడయ్యాడు.

ప్రతిపది కుమారిక పర్యవేక్షణలో తామందరం చేస్తూన్నట్లు తోచించి కాబోలు రంగారావుకు. తల్లిని ఏకాగ్రమపరిచి, "ఏమిటే అమ్మా! కుమారిక మన ఊరిచ్చి అంతా పదిహేజాలకన్న కాలేదన్నావు. మన ఇంటి పెత్తనమంతా ఆమెమీద నడుస్తోంది. సరే, నువ్వు పెత్తనం చేతికిచ్చావు కావొమ్మ. అలయంలో కూడా కర్తృత్వ మీపేకు ఎవరిచ్చారే! ఇక్కడా ఆమె పెత్తనమే చూస్తున్నాను దాల్లో మనసలు గార్కి వధూవరులను చూపమని పెద్ద విమర్శగా నాకు చెప్పింది. అమ్మాణీ వివాహం, కుమారిక చేతిమీద జరుగుతోన్నట్టే ఆయన కుమారికను కుళల ప్రశ్న లేకాదు. అమ్మాణీ పెండ్లిచేయించడమే కాకుండా, లీలసుభద్రల పెళ్ళిళ్ళకు పునాదులేసింది. లీల విషయంలో ముసలమ్మగారు, సుభద్ర విషయంలో కాంతమ్మగారు. లీలసుభద్రలతో పాటు నా స్నేహితుడూ యావన్నుండీ కార్యసఫలతకు కుమారికమీదే ఆధారపడి ఉన్నాను. పెగా నిన్ను నన్ను కూడా వాటిల్లో యిరికించింది. ఇంట్లోవాళ్ళకు వైవాళ్ళకు యింతమందికీ తల్లీనాలిక ఏలా అయిందే కుమారిక?'' అని అడిగాడు రంగారావు.

"ఎక్కడో ఏమో నాకు జైనం తెలియదు కాని, కుమారిక సంఘ సేవకు చక్కని శిక్షణపొందిన కన్యరా అల్పాయి. దాని నయస్రాజ్ఞత లెవరికీ రావురా. ఇప్పుడు జరిగిన చిన్నవిషయం చూడు. నా తెలివి ఏమైంది? మీ నాన్నగారి తెలివి ఏమైంది? మేము మణిచేపోయం.

ఎంతవరచ్చి మనకు సంసేస్సు పాకలు స్వయానా వేసివెల్చిన మనసులు గార్కి వధూవరులను ఒక్కపర్యాయం మాపడంతో ఎంతలోపం కమ్మేసిందో. జబ్బుగా ఉండి ఈ నాల్గోళ్ళలోంచి ఆయన మనింటికి గాకేక పోయాడు. ఈపూట నాటితే వారు వధూవరులను చూసే సావుకాశ ముండదు. వారిమాట ఏమీ ఉన్నా మనకే జిజ్ఞాసగా ఉండదా? ఆయన పాలకీలోని వధూవరులను చూచి వెళ్ళాడంటే, మన మనస్సుకి ఎంత సంతోషిగా ఉంది. గ్రామంలో మనకది ఎంత పరపతి? ఏమనులో ఏపని ఎంతచెయ్యలో మొజమెద్దులు కోరకుండా చేసుకుపోతుంది. మితం హితంగా మాట్లాడుతుంది. హృదయం దివ్యతేజోనిలయం. మాట అమృతప్రాయం. కంఠస్వరం దివ్యగానం. నూత్నబుద్ధి. సుగుణ కీల. ఎంతగుణవతి కాకపోతే, ఆలయంలో తపస్సు చేసుకుంటోన్న యతిగార్కి ఆపెయింపు పుత్రికా వాక్యల్య మేమీ కలిగింది! 'కుమారిక పాదంపెట్టిన చోట నీరిసంపదలు తోడికసూడ్తోంటై' అని మీ కోననీమ బాబాయి ఊరికే అన్నారా? ఆపెగుణసంపదచుకుటింది ఒక్కమీనాన్న గారే. ఉప్పు పోగగారు కాదన్నట్లు మాట్లాడ్తారు, ఆశేం ఖర్చుమో. మీ నాన్నకు కుమారిక బ్రాహ్మణకన్య కానని అనుమానం. 'నీరివస్తోంటే మోకాలు అడ్డంపెడావేం ఖర్చుం వచ్చిం' దని మీ కోననీమబాబాయి మీ నాన్నను కసురుకున్నారలే. ఆండుకుకాదు. మీ నాన్న చేదస్సా నికి చెప్పా" నంది మానీతమ్మ.

21. రంగారావు పరిణయేచ్ఛ

తత్త్వసంగనంతరం, వధూవరులు ముత్తయిదువులు కూర్చున్న గర్భగుడి ముంగిటి మంటసానికి, తల్లికొడుకులు వచ్చారు. ఈలోన కుమారిక పుష్ప నాటి పూలతో మూడుమాలలు కూర్చి ఉంది. ఒకటి అమ్మాణి చేతికిచ్చి 'నీయిష్టం' అంది. అమ్మాణి చిలువగవుతో ఆమాలను భర్తమెళ్ళి వేసింది.

“ఇదేమిటమ్మా” కేంత శ్రద్ధతో నీకు దండకూరిస్తే. నీవుదాన్ని ఎవరి మేల్కొనో వేయడం బాగుంది? తనకు మాలిన ధర్మమా? పోనీ ఇది ధరించు” అని రెండోదండయిచ్చింది. అమ్మాణీ అదండను చేత్తో పట్టుకొని సంశయిస్తోంది. “నీఅంతట నువ్వు మెల్లో వేసుకుంటే వేసుకున్న ట్టుండను కాబోలు,” అంది కుమారిక, చతుర్వేది వంక చూచి నవ్వురానిస్తో. అనవ్వులో పెన్నెలలు విరిస్తే. దానిమీదట పెండ్లికొడుకు అమ్మాణీ చేతిలో నుంచి దండతీసి, అమ్మాణీ మెల్లోవేకాడు. ఏవరుడూ యింత ముద్దైనపని చేయడం ఎఱగమన్నట్టు, మగపెళ్ళివారు కరతాళధ్వనులు వినిపించారు.

“మాతమ్మడు అమాత్రం అంద మెఱుగని నాడనుకున్నావు కాబోలు కుమారికా!” అంది శాంతమ్మ. “ఈదండకూడా అమ్మాణీ మావాడికే వెయ్యబోయినా, మావాడు అపుచేసి అమ్మాణీ పెడలో వేసుకు సుమా” అంది.

“కుమారిక ఉప్పు అందించేవరకు లోచింది కనకనా పెళ్ళికొడుక్కి. ఇప్పుడు ఎన్నైనా చెప్పనచ్చు” అంది, అడపెళ్ళివారి తాలూకు ముత్తయిదువ. శాంతమ్మ వంక ఎద్దేవాగా చూస్తో.

అమాటమీద మగపెళ్ళివారి తాలూకు ముత్తైదువ అందుకొని. కించెత్ ఉక్రోషంగా. “కుమారిక యింకాన్నేపు అమాట అనకపోతే తెలిసి వచ్చును అడపెళ్ళివారిఅందం. అమ్మాణీ ఈరెండోదండను చడి, చప్పుడూ కాకుండా తనమెల్లోనే, తనంతట తనే వేసుకుని కూర్చుండును” అంది, గబుక్కున మెల్లో వేసుకోడాన్ని కళ్ళు చిటకరించి అభినయిస్తో.

అడపెళ్ళివారి తాలూకు మరోఅవిడ, “నువ్వంటే సరి. మీమాటే చెప్పాలి చెప్పి చెప్పి. ఇక్కడ ఎవరంటాలో అనిపించవమ్మా చూదాం” అంది, తన అడపెళ్ళివారి పార్టీని చివరకంటా చూపుతో.

“డబ్బెమంది అంటారు అమాటకొస్తే” అని చక్రమంది మగపెళ్ళివారి తాలూకు మరోఅవిడ, తన మగపెళ్ళివారి పార్టీతలలమీద, పూజారి ఓగుంపుకంతకీ తలలకు తగలకుండా శటగోపం గుండ్రంగా లాగేసినట్టు, చెయ్యిరానిచ్చి.

ఎంత నిష్పాక్షికమైన మధ్యవర్తులను కోరుకొన్నారో చూడండి. కాన్నే

పట్టో. ఒకళ్ళిద్దరితో సాసంగా సాగుభించిన మాటలు, చిలికి చిలికి గాలివానై, అటు యిటు ముచ్చెప్పి, నలభైమంది భాకా అటముకున్నై. 'అంటా రంటాడు' అంటో అపపెళ్ళివారు. 'అనక అనక' అంటో మగపెళ్ళివారి బృందం రెచ్చిపోయారు. గడ్డగుడిగుమ్మంలో కొద పొచ్చి పోయింది.

ఏమనుకుందో కుమారిక, మగపెళ్ళివారి మేస్త్రీని అవుచేసి, "నేను ఏమన్నానండీ? నాకే ముఱపు వచ్చింది నామాట" అంది.

అవిడ కుమారికవంక మిటుకు, మిటుకు మాస్తా అలోచనలో పడింది. అపపెళ్ళివారి మేస్త్రీని అడిగితే, అవిడ పొడివగు విసిరించింది అనుంపుల్లోనే ఒక అవిడ, యింకో అవిడను అడగబోతే, 'పోనిద్దూ తల్లీ' అని వైరార్యం జెలియచ్చింది అవిడ. మనలో మనమాట, ఈలోపల అంతా మరచిపోయారన్నమాట అసలుమాట, అది కావణం. ఈలా కావణం లేని కలహం పెంచుకోవడం, అపవాద్యం ఒక పెండ్లివేడుక కాబోలు. తీరా, ఆరాతీస్తే, 'వడ్లగింజలో, బియ్యపుగింజ'.

తగాయిదాదృష్ట్యా, కుమారిక పూలమాలల వినోదం వడ్లగింజే అయినా విధివిలాసమేమో, అపడ్లగింజే రంగారావుహృదయంలో. ఏ మధురకోమల భావము, ఈవిశ్వములోని భూతజాలమును ఏకనూత్రానికి బంధించడానికి ప్రయత్నిస్తో ఉంటుందో అనిర్వచనీయమైన అప్రణయానికి, బీజాంకురమైంది. గిన్నె నేమూలో అంటియున్న ఒక్క అన్నమొకుగేగా, శ్రీకృష్ణపరమాత్మ హృదయంలో పడి, అభీష్టసిద్ధి పడమై, అక్షయమైన చతుర్విధా హారాలను ప్రసాదించి దని ంటాము. తన మాతృజీవిత కుమారికను సకలకల్యాణస్థానమని ప్రశంసించిన దాది రంగారావుచిత్తము కుమారికా పరాయత్తమై ఉంది ఈ రసవిద్యోనంతో రంగారావు హృదయంలో శరీరైక్యవాంఛ జనించింది. ఇంతవరకు కుమారిక జీవితోన్నతాదర్శితేజఃపుంజము అతడి కన్నులను మిటిమిట్లుగొలిపి ! హృదయాన్ని నింపేసింది. అంచేత అంతస్సౌందర్యమే గాని, అపె బాహ్యసౌందర్యమంతగా అతని దృష్టిపథానికి రాలేదు. అంతస్సౌందర్యానికి ప్రథమస్థానమొసంగిన గుణగరిష్ఠుడు రంగారావు.

ఈరసవద్దినోదంతో రంగారావు చూపులు సుశీతల అయిన కుమారిక లో అణగిమణి ఇన్న ఒక లలిత భావాన్ని పెల్లగించి పసిగట్టివై. అపె హృదయంలో అడుగుపారక్రింద మధురస్రవంతులు ప్రవహిస్తోన్నట్లు ద్యోతకమైంది.

అమ్మణీ, అమ్మణీభర్త ఒండొరులను పున్నమాళాలంకృతులను చేసుకొన్న తరుణంలో, పులకిత అయిన కుమారిక అరమోడ్పు కన్నులతో ద్యోతకమైన ఉజ్వలానందజ్యోత్స్నలే, రంగారావు మధురానుభూతికి మూలకందం. వాటిని కుమారిక పరిణయ సంసిద్ధతకు సూచనగా అన్వయించుకుంది. ప్రేమాంకురమైన రంగారావు మనసు. అట్టి మాధుర్య భావం రసస్వరూపం దాల్చబోయే దోరపంకులాంటి దన్నాడు సోదరుడు బాపిరాజు. రంగారావు కీ తరుణం స్త్రీవాంఛ దర్శనమైన రసవద్దట్టం.

22. రంగారావు తపన

అంతో, యంతో అంతరాయం కల్గితే గాని ప్రేమ ఉజ్వలరూపం పొందలేదేమో! ఏ అడ్డంకులూ రాని కేవలం రైలుపట్టా ప్రేమలు, పంజరం పట్టల్లా, మచ్చిక మృగాల్లా. నిజ లక్షణాలను గోల్పోయి నీరసించి, సామాన్యమై త్రిమర్యాదల్లోకి దిగవచ్చు. అన్ని బాలు బాగున్నా, రంగారావుకు గట్టి చిక్కు తండ్రి గారితోటే కన్పిస్తోంది. తానైతే వర్ణాంతర, కులాంతర వివాహ పక్ష సాతి. ఏ కన్య అయినా తనకు పట్టంపులేదు. కాని తండ్రిగారికి సందేహనివృత్తి అయితే గాని, ఒక పెద్ద అభ్యంతరమే వాటిల్లవచ్చు. నాన్న గారి మనస్సు నొచ్చిన పూట, సద్గుణాల కుమారిక తనను పరిణయ మాడుటకు ఇచ్చగింప దది తథ్యం. అంచేత అయినా కుమారిక పుట్టు పూర్వోత్తరాలు తెల్సుకోవాలి. బ్రాహ్మణకన్యయే అవుతుందా తండ్రి గారితో భేటి రానక్కణ లేదు. కుమారిక బ్రాహ్మణకన్య కాకపోవుటేమని మనస్సుకు ధైర్యం చెప్పుకుంటున్నాడు. ఆధ్యాసమండడం చేత కాబోలు, ఈ తీరు అమ్మాయిని, ఎచ్చటో బ్రాహ్మణ పరిసరాల్లో చూచా

నేమో నన్న భావమోటి, అతని మనసులో యిట్టే తగుక్కుమంది. యిట్టే అంతర్ధానమైంది. అంతలో తనజెరికి నవ్వుకున్నాడు.

రంగారావు భక్తులల్ని కెక్కినవాడు కాదు కాని అపసరంవెండి భక్తుల లెక్కలలో దొరుకుతాడు. తాను పెద్ద పరీక్షలిచ్చే రోజుల్లో కూడా, వినాయచవితినాడు, అమ్మణీ పాలవిల్లి క్రింద తట్టేడు పుస్తకాలెడుతుందని నవ్వుతోనే, చూచీ చూడుకుండా, తాను తన పెట్టుబుక్కోటి, వినాయక పీఠంమీద దూర్చడం కన్న.

తనన్నేహితు డోమెడికల్ విద్యార్థి వినాయక పీఠంమీద అపరేషను కత్తిరు, కత్తులు, ఫోర్సెప్సు పెట్టి పరీక్ష ఫేలయ్యాడని, తనకోసరం ఏమేమి పెట్టాలో అని పాపం వినాయకుడు తొండంతో పూజచేసిన ప్రతిగుట్టుక్రింద తిడుముళ్ళొడడంలో, అకత్తులు తొండాన్ని కాటేసుంటాయని, వినాయక వ్రతకల్పం, స్తోత్రం, సాత్రాజలేయం, యీలాంటి పుణ్యగాధలు వినాల్సిన పూజాసమయంలో, అట్లాంటి పట్టకధలు చెప్పి నవ్వించేవాడిని భక్తుల్లో విలియా జెయ్యగలమా! కాని తెల్లారితే పరీక్ష అనగా రంగారావుకు శ్రీరంగేశుడు జ్ఞప్తికి రావడం కద్దు. ఏమాటకామాట అనుకోవాలి. నాటికి నేడు కుమారిక బ్రాహ్మణకన్య కావాలని మనసులో ప్రార్థించుకొన్నాడు.

కుమారిక మా నీతమ్మను తోడుకొని యతిగారిని సమీపించి, తాను కూర్చిన మూడవ పుష్పచూలను యతిగారి పాదసాన్నిధ్యంలో నునిచి, వారు కూర్చున్న మంటపం దిగువున సాష్టాంగప్రణామం అచరించింది.

జపనిమగ్నులై యున్న యతిగారు, కళ్ళువిప్పి, “అమ్మాయీ! పెండ్లి తొందరను రంగడికి దండకూర్చలేనేమో ననుకున్నా నమ్మా” అన్నాడు.

“మొదటి మూడురోజులు విడిదవదలి వచ్చుటకు వీలుచిక్కలేదు. తర్వాత సావు కాళంగానే ఉంది, స్వామిజీ” అంది. “వీరే మాతమ్మ గారుస్వామి” అని నీతమ్మగారిని పరిచయం చేసింది.

యతిగారు దిగునలేచి మంటపం మెట్లుదిగి, పరమహర్ష వికసితాననడై, “అమ్మాయీ! దయాసముద్రమని, నారాయణకథామృతపాన కుతూహలి అని, నీవు చెప్తావచ్చే పుణ్యాత్మురాలు వీరేనా? దన్యుణ్ణి. ఇట్టి

పవిత్రరాండు యోగిజన హృస్కాన్యలు. పూజ్యులు సుమా. అమ్మాయి!” అని మానీతమ్మను కళలప్రశ్న చేశాడు.

“అమ్మా! భగవంతుడు దీనదయాళుడు. రంగడు ప్రేమస్వరూపుడు. తల్లితండ్రుల కొల్పోయిన కన్యను కడుపులో పెట్టుకొని ఆడలించే మీ ఆశితవాత్సల్యం, మీదాక్షిణ్య కోశం, ఆవే పవిత్రతన గీటురాయి” ఆయనకళ్ళు నీళ్ళు కమ్మె.

యతిగార్ని భక్తి తత్పరతతో నమస్కరిస్తూ, నిలబడిపోయింది మా నీతమ్మ. యతిగారు కుమారిక వృత్తాంతం కొంతైనా తెల్సినట్లున్నారు. కుమారిక కులవిషయం తమకు నేడు ప్రధాన జీవితసమస్య అయింది. సరీక్షా ఫలితాలను తెల్సుకోకోరిన విద్యార్థివలె భయపడిపోయింది ఆడగడానికి. తీరా యతిగారిసమాధానం తన కాంక్షకు అన్యధా అయితే, తనకోరికల కోట గుభిలున కూలుతుంది. ఆకాలతను తాను చేచేతలా తెంపుకున్న దవుతుంది. ఆ నిర్భరస్థితికన్న, ప్రస్తుత సందేహావస్థయే గుడ్డిలో మెల్ల.

“అమ్మా! భక్తురాలు కుమారికకూర్చిన దండను రంగకైంకర్యము చేసి వత్తుమా!” అని కుమారికా నీతమ్మగార్లను తీసుకొని, మేమంతా కూర్చుని యున్న మంటపం ధరించు యతిగారు గర్భాలయంలోకి వెళ్ళారు.

23. కథమియంసా కన్యాదుహితా!

ప్రేమ పాశ బద్ధుడై, కుమారిక కులవిషయ పర్యాలోచనా నిమగ్నుడై యున్న రంగారావు యతిగారిని, మా నడవకేసి వచ్చేటపుడు, గర్భాలయంలోకి వెళ్ళేటపుడు కించెత్ ప్రశ్నార్థకంగా వీక్షిస్తాన్నాడు. నిలబడి పెదిమలపై చేయి వైచుకొని ఆలోచనలో పడ్డాడు. దూర దూరంగా దర్శించిన విగ్రహంలా జ్ఞాపకమేదో కల్గుతోన్నట్లున్నాడు. అతిడి కను బొమలు, కనుదోయి మఱచిన పోలికను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొంటోన్న ప్రయత్నాన్ని నూచిస్తోన్నై. తల, జడలు, గడ్డం, మీసంకమ్మేసిన యతిగారి ముఖంలో తన మూలదృష్టికే వీరైన పోలిక క్షురించిందో, తన ఆనుమానానికి

యతిగారి గమనతీరులోని ప్రత్యేకత ఏదైన ఊతం ఇచ్చిందో, గర్భాలయంలోనుంచి రాదగ్గ యతిగారి రాకకై ఆతురతగా నిరీక్షిస్తోన్నాడు.

యతిగారు బైటకొస్తాంటే రంగారావు యతిగారి వంక, పదంపడి కుమారికవంక, కళ్ళు వప్పుచెప్పి చూచి, భయ భక్తి సంభ్రమాలతో కృత ప్రణామమై ‘స్వామీ!’ అని సంబోధించాడు.

యతిగారు జడల్లో చెయ్యిపెట్టుకొని, కళ్ళు ఒకపర్యాయం తపతపలాడించి, ఒక్కఅడుగువేనక్కేసి, పరకాయించి చూస్తూ “రంగారావు? పిడుగా! యిక్కడున్నావా? డిగ్రీవుచ్చుకొన్నావా? బియ్యేనా, యమ్మేనా! అని అడిగాడు.

“యమ్మే” నన్నాడు రంగారావు.

“సబైట్ట?” అని అడిగారు యతిగారు.

“యికనామిళ్ళ” అన్నాడు రంగారావు.

“ఉద్యోగవిషయం తెల్సుకొని, ఉత్సాహపూరితంగా “అదృష్టవంతుడవోయి. ఇహం పరం కలిగే ఊద్యోగమేనోయి వికాసకేంద్రం పని. నీవు కాలేజీదినాల్లోనే ప్రజాసేవాభిలాషివి. నీ అభీష్టం సిద్ధించింది” అన్నారు యతిగారు.

యతిగారి అభినందనల పొందుతోన్న మారంగజ్జి చూచుకొని మేము గర్వపడ్డాము. మా బావే ఏదోలా ముఖం పెట్టాడు. ఏమైతే, ‘వీడికి పదిరాళ్ళు చేసుకునే బుద్ధి పుట్టలేదు, చెప్పండి!’ అంటాడో, ‘వీడికి మడి మైలా లే’ వంటాడో. ఏమి అపకృతి మాటంటాడో నని నాకు దొక్కుకొడ్తోనే ఉంది. చెప్పవద్దూ, అప్పటి కేమీ అనకుండా ఊరుకున్నాడు. రక్షించాడు.

మానీతమ్మ రంగారావును దగ్గరకు పిలిచి చెవులో ఏమో చెప్పింది.

“యతులకు పూర్వాశ్రమస్మృతులు లేవడం తప్పు అంటోందండి మా అమ్మగారు” అని చెప్పాడు మారంగడు.

“నాయివా, ఆసందేహం నీకక్కఱ లేదు. సన్యాసాశ్రమస్వీకారం ఎందుకు చేకానో, యిక్కడి కెంచుకొచ్చానో బహుశః అడగదలచి ఉంటావు. అది సహజం. నేను మీకాలేజీలో లెక్చరరుగా ఉన్నరోజు

ల్లోనే ప్రకృతి ఆరాధనానిమగ్నుడనై ఉండేవాడిని కద? నా బోటనీ క్లాసు 'కరిష్యులము' కు కట్టడికొండలేక, పరీక్షల దృష్ట్యా నా కర్తవ్యం స్యంగా నిర్వహించలేక పోతున్నాని కించపడే వాడిని. నీవు ఇంటర్లో చేరిన సెకండు టైరం లోనే, ఆరేడేళ్ళ క్రితంమాట, నాకు భార్యా వియోగం తటస్థించి, అభ్యాసక వృత్తికి స్వస్తి చెప్పి, పుణ్యక్షేత్రాల-అంటే, బ్యాటీస్పాట్సు, - నేవించుకుంటో ఉన్నాంటే, మీరం గాలయం నన్ను అకర్షించింది. అందుకు కొంతవరకు యిచ్చటి ప్రకృతిశోభ, ప్రకాంత వాతావరణం, ఈ ఆలయప్రాంగణంలో బాగు కోరుతోన్న పుష్పవాటి, ఇచ్చటి సత్కర్మానుష్ఠాన పరాయణులైన బ్రాహ్మణ్యం కారణమేమా!" అన్నారు యతిగారు.

సత్కర్మానుష్ఠాన ప్రసక్తి యతిగారు లేవడంతో మా బాప చెవులు రిక్కించి, నావంకచూచి, "చిత్తం చిత్తం. మీపంటి తపశ్శాలురు మా ఆలయానికి దయచేయడం, యిది మా పూర్వజన్మ కృతసుకృతాతిశయ మండి" అన్నాడు యతిగారితో.

"స్వామి! నా ఇంటర్ ఫస్టు టైరంలో.-మీరూ అమ్మ గారు, తలతండ్రుల గోల్పోయిన ఒక కన్యను వ్రాణసమానంగా పెంచుకునే వారు. మీకు కంట్రోపాపలాగుండేది. 'పాప' అని పిల్చేవారు కూడా. కాలేజీ గంటల్లో తప్ప మీరు మీతో కూడా తిప్పుకునేవారు. వృక్షకాస్త్రరహస్యా లెన్నో పికారు సమయాల్లో మీ శిష్యులతో పాటు మీరు చెప్పగా శ్రద్ధగా వింటోండేది. అమ్మాయి శ్రద్ధకు, బుద్ధి నైశిత్యానికి విద్యార్థులు అబ్బుర పడేవారు. అమ్మ గా రామెకు ఇంటివద్ద భారత, భాగవత గాథలు, వచనం చదివించి, చెప్పేవారు. ఇప్పుడు మీరు దేశాటన చేస్తోంటిరి. అమ్మాయిని ఏంచేశారండీ?" అని అడిగాడు రంగారావు.

"భార్యావియోగం కల్గినపుడు ఇంటో దక్షతలేక, బిడ్డను వదలిఉండ లేక ఉద్యోగానికి రాజీనామా యిచ్చాను. మనశ్శాంతి కొరకు బిడ్డతో రామకృష్ణ మున్యాసుల సాన్నిధ్యానికి అనుదినం వెడ్డోండే వాడిని. ఏడాదికి వారు నాకు అశ్రమ మిచ్చారు. ఆ పది పండ్రెండు మాసాల్లా పగలు సాంఘిక సేవాకలాపం, రాత్రులు పురాణోపాసాల్లో శిక్షణయిచ్చి, అపుడు

నాకు ఉపదేశం చేశారు స్వాములు. ‘నీకెందుకమ్మా?’ అంటోన్నా వినక. నాతో సమానంగా శ్రద్ధాభక్తులతో ఆశ్రమ కార్యకలాపంలో పాల్గొనేది. అంత చిన్నవయసులో ఒకనాడు కారదా పీఠంవద్ద ఒక్కరై ధ్యాననిష్ఠయై కూర్చుంటే. స్వామివారు నేనూ ఆంశోభవపడి ఆటలకు పంపించాం. ఎప్పుడొచ్చిపడిందో, తిరుగా మేము చూసేసరికి పుషప వాటిలో మొక్కలకు నీస్సుపోస్తోంది. నేను యాత్రలకు వెళ్ళిననాటినుంచి నిరంతరాయంగా ఆశ్రమశిక్షణ పొందుతోనే ఉంది. శిశురక్షణ కేంద్రం, పుషపవాటి అమ్మాయికి ఆశ్రమంలోనే నాస్థలాలై నాయి. మధ్యగా ఒక పర్యాటకం అమ్మాయి భవిష్యత్తును స్వాములతో ఆలోచించి, నిర్ణయించాలని బెళ్ళా. సత్యశౌచాచార్యులకు విశ్వాసును నిబంధనలను, తూచాటు తప్పకుండా సాల్పిస్తోంది. రామకృష్ణ మతవాతావరణం, అమ్మాయి హృదయంలో భారతజాతీయరగ్యాలైన త్యాగసేవల నెలకొల్పింది. సుశీల వ్రతులగు ఆస్వాముల సాన్నిధ్యం, ఏ పాఠశాలయందును, ఏ విశ్వవిద్యాలయమందును బడయజాలని ఆత్మజ్ఞానం, పరోపకారముద్ధి, చీనజనాత్మక ల్యం ఆమె కొనగింది. శ్రీకారదాదేవిని మఱపించే కన్యారత్నం తమఆశ్రమానికి లభించిందని వారు పొంగిపోయారు. ఆమహిమల మెప్పును పొందిన కన్యను నేను పెంచానన్న భావం స్మరణకొచ్చినపుడు వివశుణ్ణి అవ్రతాను.

“నేనాపె భవిష్యత్తును నిర్ణయించడానికి వెళ్ళినరాత్రి, ‘విడ్డకు బాలయోగినిని చేయ వూసుకున్నారా?’ అని నాభార్య ఖేదిస్తోన్నట్టు. భాషపూరితనేత్రయై కలలో కనిపించింది. స్వామితో ఆలోచించా, నాఅన్నగారు ప్రఖ్యాతిచెందిన వకీలు పట్నంలో. ఆయనకు అమ్మాయి అంటే ప్రాణం. అచ్చటికి స్వాములవారూ, నేనూ, అమ్మాయిని పంపుదామని ప్రయత్నిస్తే ఆమె యిచ్చగింపలేదు. ఒక్కమాటమాత్రం చెప్పింది. ‘వివాహ కారణంగా నేనాక్షేత్రం విస్తృతమయే సందర్భం లభిస్తే స్వాముల ఆజ్ఞ నందుకొని పరిణయం చేసుకుని అమ్మగారిఆత్మకు శాంతిని ఒకచేస్తా, నని నామనోక్లేశానికి ఉపశమనం కల్గింది. నాకు ధైర్యం చెప్పి పంపించింది. నేను ఆశ్రమం స్థాపించినా, స్థిరవాసం చేయ సంకల్పించి నా, ఆశ్రమ స్వాములకు తెలియపర్చవలసిందని నన్ను కోరింది. అపె ఆశ్రమంలోనే ఉంటాం

డగా రాయలసీమ టౌమంలో స్వాముల పసుపున నిత్యబోధానందస్వామి వారి ఆధిపత్యంలో రాయలసీమకెళ్ళి, టౌమ నివారణోద్యమంలో అతి శ్లాఘాపాత్రంగా పనిచేసిందని స్వాములు నాకేనాడో వ్రాశారు. అంతా పదిరోజులు కాలేదు, నే నాప్రళంసను అప్పటికిప్పుడు అమ్మాయికి చెప్పాను” అని ఆగారు.

రాయలసీమ టౌమపీడితులకు కుమారిక సేవచేసినట్టు కుమారిక మా నీతమ్మతోను, మానీతమ్మ యింతక్రితమే గాదిదగ్గర మాతోను చెప్పిఉన్న విషయం కావడం మూలాన మానీతమ్మ పొంగివచ్చే కన్నీటి కెరటాలను చీరకొంగుతో అద్దు కొంటోంది. కుమారిక భావపరంపరా సమాకుల చిత్తయై శ్రీరంగీశుని వంక చూస్తోంది. నేను శాస్త్రీగారు వార్లవంక తడేకదృష్టితో చూస్తున్నాము. కుమారిక రాయలసీమసేవ మారంగడి కింకా తెలియదు, ఈపెయే కాకూడదా అని కోరుకుంటోన్నా డేమో కాని.

అంచేత కించదాందోళనాయుతమైన గాత్రంతో, “స్వామీ! పది రోజుల లోపలే నిత్యబోధానంద స్వామివారి ప్రళంక అమ్మాయికి చెప్పా నన్నారు. కొన్ని మాసాలనుంచి మీ రిచ్చటే ఉంటున్నారని విన్నాను. అయితే అమ్మాయి ఎక్కడున్నట్టండీ ?” అని అడిగాడు రంగడు.

ఈ ప్రశ్నతో వాతావరణం బహు (టెన్షన్) గాఢమైంది. యావన్మంది యతిగారి సమాధానానికి, ఉచ్చాస్వన నిశ్వాసాలు తీయకుండా నిరీక్షి స్తున్నాము. నైశ్శబ్ద మావరించింది. కుమారిక మానీతమ్మను చేతులతో పట్టుకొని ఉంది. మానీతమ్మ మహావాతముచే గదలుతోన్న కదలీతరు కాండము వలె గడగడ లాడ్తోంది. తన జీవితాశయానికి, ఏదైతే ప్రబ లావరోధంగా కన్పిస్తోందో అది తొలగునో, కలుగునో, తేలనున్న పరీక్షా సమయం కావడం వల్ల, రంగారావు మనసులో చండప్రచండమైన తుపాను రేగియుండాలి. ముంగాళ్ళపై యతిగారి సమాధానానికి వేచియున్నాడు.

“నాయనా, రంగారావు! నే నీరంగాలయాన్ని ఆశ్రయించి యున్నానని తెలిసి, స్వాముల ననుజ్ఞ పొంది పది పండెండు రోజులై యిచ్చటకు వచ్చింది. నేను మాధుకరవృత్తితో జీవిస్తోండడంచేత, యిచ్చటనే ఒక

శ్రోత్రియకుటుంబంలో నేవచేస్తో కాలక్షేపం చేస్తోంది. ఇంతక్రితమే తన్నాదరిస్తోన్న పుణ్యాత్మురాలిని పరిచయం చేసి నన్ను ధమ్యణి చేసింది. ఈమెయే ఆ మహాయీల్లాలు” అని మా నీతమ్ము నమస్కరిస్తో యతిగారు చూపేసరికి, మేమందరం సంభ్రమాశ్చర్యదివ్యానందములకు లోనైనాం. భాష్పజలపూరితలోచనుల మైనాము. మానీతమ్ము కుమారికను గాఢంగా అగ్లేషించి, చంటిపిల్లలా ఎక్కిళ్ళురానిచ్చింది. పాతాళం వీడి వచ్చిన పాతాళగంగలా ఆపెకు అశ్రులు పొంగి వచ్చినై.

రంగారావు యింటికొచ్చిన నాటినుంచి, మాబావ విముఖత్వ కారణంగా. మానీతమ్ము పడ్డ చిత్తక్షోభ యంతా అంతా కాదు. విషయం వేరై తే. ఆపె మంచంపట్టును. తత్కాలజనితావేశ పరంపరా వశంవమడై మారంగడు టోపీ ఎగరవేసి పండుపట్టుకునే పోజులో నున్నాడు.

కోననీమశాస్త్రీగారు బ్రహ్మనందభరితుడై, కుమారిక వంక మాస్తో ‘కథమియంసా కణ్ణదుహితా’ అని యీ అభిజ్ఞానకామంతల సదృశ సన్నివేశానికొక మనోహరమైన విద్యత్సమిత్ నిచ్చారు. నాకోరికపై శాస్త్రీగారు యీ అర్థం చెప్పారు.

“కథం=ఎట్లు !

ఇయం + సా=ఈముగుడ:

కణ్ణదుహితా=కణ్ణమహర్షి యొక్క కుమార్తెయా ?” అని.

24. బావకు దిగడ్డ ధర్మసందేహం

మా బంధుకోటి కందరకు పెద్ద బరువు దింపు కొన్నట్టుంది. హృదయాలు తేలికైనై. మాయెదుట యామినీ తమస్సులువిడిపోయి, యేదో మహత్తర ప్రపంచం ప్రత్యక్షమౌతోన్నట్టుంది. ‘భగవంతు డెంత చిత్రసంఘటనను సంకల్పించి నవరసభరితమైన ఈ నాటకమాడించాడు!’ అని నాహృదయం ఆనందపుటెల్లువల్లో మునకలు వేస్తోంది. గుళ్ళోచేరిన వందమంది బంధుగులము కలకల్లాడుతోంటే, మా బావముఖమే, శూలనొప్పి పోయినా, నులి నొప్పి బాధ దిగడ్డవాడి ముఖంలా ఉంది.

ఆ సులిసొప్పికి కూడా మాత్రం యిప్పుడే పడ్డం మంచిదనుకొని “బాగా జరిగిందోయి బానా!” అన్నా.

“కాని,...” అన్నాడు.

“ఏమిటింకా ఆ కానీ, అర్థజ్ఞా? ఏదో కొసయ దిగడ్చుకునే కూర్పు న్నావు!” అన్నా.

నన్ను గోడచాటుకు తీసుకెళ్ళి “యంతకు ఈయతి, యతి” అని నసిగాడు.

“బాహ్యుడేనా, అనేనా నీ శిరోవేదన? ఊరుకో, ఎవడైనా వింటే నవ్విపోయేను ప్రపంచానికంతకు బ్రాహ్మణ్యం నీ నొప్పనే ప్రాసిఉన్నట్టు చేస్తున్నావు హంగామా. మరీ యంతచేటు మతి పోతోంటే, ఆపూట కాపూట. అంతరి లాగ సృష్టిని చూస్తే నిష్ఠులం కాకపోతామేమో నని, నీకు, నీఅవధాన్లకీ ఏదోరోగం బయల్దేరింది. మీరు కుళ్ళంకలు పనిగట్టుకొని లేచితీసి, అదంతా సంస్కారబలం అనుకుంటున్నారు లాగుంది. లేకపోతే ఏమిటి ఈ చౌర్యాగ్యం? కుమారిక ‘సాధు, సరళవర్తిని, మేధావి,’ అని నువ్వు వప్పుకుంటున్నావు. బహుపుణ్యాత్మురాలని మనకు ప్రత్యక్షప్రమాణాలున్నై. పరులకన్నం భరించలేని కరుణార్ద్రహృదయం కలదని అడుగడుగునా చూస్తున్నాం. పంచభూతాలూ అవునంటున్నై. ఇదేదో నీప్రయోజకత్వమనుకుంటున్నావు కాబోలు? మీఅమ్మాణీ పెండ్లి తనచేతిమీద చేసిన నువ్వు లగ్నపత్రిక పట్టుకొని ఊరేగడం తప్పితే చేసిన దేమిటి? అన్నసాశన అక్షరాభ్యాసం దగ్గరనుంచి నిజానవేత్త, ఉత్తమోత్తముడు ఈ యతిగారి పవిత్ర కుటుంబంలో పెరిగిందీ! తదాది నేటివరకు తపోనిష్ఠాగరిష్ఠులైన మహర్షుల సాన్నిధ్యంలో అసారమైన జైచక్రం. గుణశీలసంపదా గడించిందీ! ఇంత ఉత్తమసంప్రదాయం ఇతిగారు చెప్పి చూపెట్టినా, ఎంత సేపూ నీకు నీఉద్ధరిణి చప్పుళ్ళే కాని. యిచేసి నీ చెవికక్కలే దన్న చూట? ఇంతమంది మహావోల్లాసం గా కేరింపాడు కొద్దోంటే ‘అయినా’ అంటూ నీచేదస్తం ఊరేగించి ఏమీ బాధపడిపోతున్నావోయి! మీతమ్ముడు కోన నీమకాశ్రీగారు నూదించినట్టు శకుంతలే కోడలుగా వచ్చినా, నీ శ్రీశ్రీ యపుత్రిక్క తిరగ లేదన్నమాట. పైగా, యతిగారి. కులాన్ని సంశయించ

బోతావు. పైకి అను తెలుస్తుంది. వందమంది పెళ్ళివారూ నీకంటం నొక్క తారు- అని రాబోయారు.

అప్పుచేసి “అశకుంతల ఉపమానానికే ధియపట్టున్నానోయి. అది ఏమంత సమంజసం గా ఉంది, శకుంతల రాజకన్య అయిందేమోనోయి!” అన్నాడు.

“అంటే? నువ్వనేది బ్రాహ్మణింట పెరిగినా కుమారిక అదిగో కూర్చోవారన కావచ్చుననా? గొప్ప లాపాయింటే తీతావు నీవు కాగా. ఓచోహో! ఏమీ ఉపజ్ఞ. ఈశుభసమయంలో మేమంతా కట్టుకట్టుకుని వెళ్ళి, తాలూకాఫీసులు గాలించి, కుమారిక జననరిజిస్టరు నోటు తీయించి తెచ్చి నీకు దాఖలు చేసుకోమంటావన్న మాట? ఎల్లా ప్రాణం వప్పిందోయి. ఈ అమాంగళ్యం మాటకు? మరి శుభాశుభాలులేకుండా పోతున్నావు! ఇంతచేలు అగ్నిహోత్రావుదాన వయ్యావేం ధర్మం! మాప్రాణాలకు నీచాదస్తవు అదర్భాల్లో మళ్ళు ల్నందర్నీ వడపాయ్యాలని చూస్తావు. శకుంతల నచ్చనివాడికి పెంచిన కణ్వుడు, కన్నవిశ్వామిత్రుడు మాత్రం ఏం నచ్చుతా! విశ్వామిత్రుడు బ్రహ్మర్షి అయితే మాత్రమేమి? మొదట్లో త్రిత్రియుడు నీకు పనికిరాడు గద. మరి కణ్వజన్మక్రమం పురాణాలు గట్టిగావెతకిలే, ఎక్కడో ఏమండ్రోనో జాగ్రత్తపెట్టినభావతు జనన మవుతుంది. కుండ అనేటప్పటికి కంఠ పట్టుకుంటావు. ఊరగాయకుండలు మైలద్రాయనేగా యిరువదినాల్గంటలూ నీగోల యింట్లో. పురాణాల్లో చెప్పబడ్డ వాళ్ళంతా మడి. మేం లేకుండా పుట్టినవాళ్ళనేగా, నీకూ నీఆవధాన్లుకి పురాణాలంటే నిరసన?” అని చండమహా తీట్టా. నాకుకోపం అగ లేదు.

“కాదోయి, వినుపించుకో. వివాహ కార్యంలో తొందరవాలు పనికిరాదోయి. అంతా పిచ్చినిపడితే నేనెందుకు పడాలి? అయ్యో, అయ్యో! బావా! అంతా సిద్ధమైనట్టు నీ మేనట్లుడు అయితకి సాగిలా పడ్తున్నాడోయి. ఇదంతా ఏవోగాంధర్వం లాగుంది. బ్రాహ్మణ్యానికి గాంధర్వవివాహాలు చెప్పుబడ లేదోయి. తీరా ఆ యతిగారు, ఏవో కిరస్తానీ మతంలా ఇద్దరి చేతులూ కలిపి, ఆశీర్వదించి పోండగలే అపైన మనం కాదంటే, అదేం బెడిసికొడుతుందో నోయి. యతితో పని.

అదటుంచు, యిది చూచావూ? మనం చిన్నసంసార్లం, కుమారిక సంబంధాలన్నీ పెద్దవోయి. ఇదంటే యిటు గ్రామాధికారి లక్షాధికారి ముచ్చట, అటు తపశ్శాలి యుతిగారూ ప్రాణమిస్తోన్నారు. కుమారికను మనం అనుపాజ్ఞలో ఉంచగలమా? అడది ఇంత మేధావి, అంగబలం కలదైతే, అబ్బాయికి ఒబ్బిడి కాపురం చేసుకొని, నాలుగు రాళ్ళు పెనకేసు కోడానికి పిలిస్తుందా? ముందుమాట, బీదసాదలకు ఇదిచేసే అన్నదానాలకే చాలదేమోనోయి అబ్బాయి సంపాదన! దీన్ని పల్లెత్తుమాట అన్నామంటే, మునసబు అధికార బలమంతా చూపెట్టి ఈవయస్సులో నేనేదో టీకాలేయించుకున్నానుకానని ఏకేసో పెట్టి హతమారుస్తాడూ యీవూళ్ళో. పట్నంలో యతిగారి అన్నగారు పెద్ద వకీలట, ఆయనకూ ప్రాణమట కుమారిక. యతిగార్కి కష్టంతోస్తే, కాపబలంతో మన్ని భిన్నీపట్లంచెయ్యగలడు. ఇంకో మతస్వాములుపైన పొంచే కూర్చున్నారు దీని చెప్పచేతల్లో. ఇదెక్కడి సంబంధమోయి నాయన! అబ్బాయిలకు పాఠం చెప్పేటంత కాలేజీ పెద్ద చదువులు చదువుకుంటోన్న ఆమ్మాయిలు కాపరానికొచ్చే చోట్లు చూస్తున్నాము అక్కడక్కడ. అటువంటివాళ్ళ చేత ఆత్మమామలు, యిక్కడచెంబు అక్కడ పెట్టమని చెప్పి బ్రతుకు తారుటోయి! వాళ్ళందర్నీ తలతన్నిన పొండిత్యమోయి కుమారికది. ఎటు చూచినా, ఇది మనకు తలకు మీతిన సంబంధమోయ్! అబ్బాయిని యతిగారి పాదాలదగ్గరనుంచి లాగైవోయి నీకొచ్చిన భయంలేదు పొరుగురి వాడివి” అన్నాడు.

ఏవైతే కుమారికను కోటి కోడలుగా తెచ్చుకోడానికి కళ్ళకు కట్టినట్లు కనిస్తాన్న కారణాలో, అవే పెద్ద విపత్తుల్లా కనిపించే ఈతడి విరుద్ధ భృకృపానికి, కోపమూ వచ్చింది. జాలీ వేసింది నాకు.

“చాల్లేతూ, నువ్వు నీగడు స్తనమున్నూ, నేర్చుకు పోయావు. చిన్న సంసార్లమంటో, ఈ తేలుకొండెం మాట ఎక్కడ నేర్చావు? తగిల్లే చితికి పోతావేమో అన్నట్లు పైకి కనిస్తావ్. తీరా ముటుకుంటే కొండెం ప్రయోగిస్తావు. పైకి అతిసామ్యమూ మాటలో. లోపల అంతా వక్రపు అలోచనా? రాజబాట చూపెడై, పోనిద్దూ చిన్న సంసార్లమంటో సందులు

గొంతులు వెతికేవాణ్ని ఏమనాలి? అటువంటి పరమపవిత్రరాజుకి అత్త మామలపట్ల వినయం లేకపోవడమేమిటి? నువ్వు పల్లెత్తుమాట ఆపెను అనాల్సిన అవసరం ఏం కలుగుతుంది? తోచకనా, సరదాకా? తర్వాత మాట-గ్రామాధికారికి మీకుటుంబంమీద ఏర్పడ్డ ఇష్టం ప్రేమస్వరూపం, యతిగారి ఆశీర్వాదబలం, ఏసంస్కారికీ లభించని యంత శ్రేయోదాయకమైన వసతి వరప్రసాదంగా కుమారిక మీకు యిస్తే వాళ్ళు మిమ్ము భస్మీ పటలం చేస్తారంటే ఈదుర్బుద్ధి ఎందుకు కలగాలి ఖర్చుంకాకపోతే? 'బ్రాహ్మణ్యం.' 'చిన్నసంసారం' — ఈరెండు అస్త్రాలూ చేతబట్టి చిందులుత్రొక్కుతో బంధుజనాన్నందరినీ నలగత్రొక్కేస్తోంటివి. ఈ పాటికి వాటిని వరలో పెట్టె. నువ్వన్నట్టే. ఎవరో, ఏమూ ఉన్నాడో తెలియని రామకాస్తుర్లు కుమారిక సంబంధకారణంగా, కృష్ణాగోదావరీ మధ్య గొప్ప సంసారి ఆయాచని అతికయపడు. పేరొచ్చి పోతోందని బాధపడ్డావేమోయి" అని ఘాటుగా పెట్టా. పెట్టాల్సిన నాలుగూ.

దాంతో అబ్బాయికి తిక్కతిరిగి, యితే నడువు, అంటో ముఖ మంటపంలోకి వచ్చాడు.

ఇప్పటికి మాసీతమృకు మాటతిరిగింది. యతిగారి సమక్షంలో "అమ్మా, కుమారీ! మాపంక్తిని బోంచెయ్యనని నియమం పెట్టుకొని అంతబాధ పడ్డావెందుకమ్మా?" అంది.

"ఈక్షోరువస్తోనే ఆలయంలో నన్ను కల్సుకొని, నాతో ఈవిషయం చర్చించే మీయింట ప్రవేశించింది. ఒకటి రెండు నెలల మాత్రమే యిచ్చట ఉండవచ్చింది. నేన చేసే కాని పరాన్నం భుజించని కట్టుబాటు రామకృష్ణ మతస్థులది. అంచేత తొలుతనే మీతో పనిమనిషిసేసింది. ముందే పనిషరతు పెట్టుకోకపోతే, అమ్మాయి ముఖవర్చస్సును చూచినవాళ్ళు, అమ్మాయిని పనిచెయ్యనీయరు. పని చెయ్యకపోతే ఆమె నీమంప్రకారం ఉపవాస ముండాలి. మరి పంక్తి భోజనవిషయం—రామకృష్ణ మతస్తులకు వేదంప్రమాణమే అయినా, వారి దరిద్రనారాయణ నేవాక్రమంలో, కులమత భేదాల కత్తితమైన ఒక ఉత్తమోత్తమ ఉచ్ఛస్థాయి వారికి ఆత్మప్రబోధ మవుతుంది. ఏకులం అని పరీక్ష చేస్తే నేన కంటుబడ్తుంది కద. అచ్చటికిను

రక్షణకేంద్రాల్లోను, ఊమనివారణోద్యమాల్లోను, అస్త్రావళవర్ణాల బిడ్డలను అడించి, లాలించి, అన్నం తినిపించే అలవాటులో ఉంది అమ్మాయి. కాని రెండు నెలల భాగ్యానికి, యిక్కడ మీశ్రోత్రముకట్టుబాట్లను ఎందుకు పాటించకుండా పోవాలి? బ్రాహ్మణనియమావళిని అదరించి గౌరవించబూనియే ఆకొద్ది యిబ్బందీ పడింది. బ్రాహ్మణకుటుంబంలోనే ఉండిపోదల్చుకుంటే కించెత్ ప్రాయశ్చిత్తం చెప్పారు.” అన్నారు యతిగారు.

‘ఒక్క గట్టి ప్రాయశ్చిత్తం చేయించి సమస్త కిల్బిపాలను కడిగైకలను. అది నాచేతులోపనే!’ అనుకున్నాడు కాబోలు రామశాస్త్రుడు, ఆయన ముఖంలో ఆనందరేఖ ఉదయించింది.

ఇష్టాగోష్టిగా, మాసీతెమ్మ, “కుమారిక మాయించు ప్రవేశించింది మొదలు, మా ఇలవేల్పు కామేశ్వరియే మాయించు వెల్పించనుకున్నానండీ!” అంది.

“నా పూర్వక్రమంలో నాగృహిణి కూడా అమ్మాయిని యిలవేల్పుగా భావించేది. రామకృష్ణస్వాములు ‘శారదాదేవి’ అనే వారు. శారదాదేవి అన్నా, ఇప్పుడు కాశ్మీరీగారు నూచించినటు శకుంతల అన్నా, ఇలవేల్పు కామేశ్వరి అన్నా, కాక మీరు నామకరణంచేసినట్టు కుమారిక అన్నా, మా ముద్దు పేరు పాప దేనికీ ప్రతిబంధకం కాదన్నారు” యతిగారు.

“అయితే మన రంగడు పేరుపెట్టి పెళ్ళిచేసుకోవాలన్న మాట!” అన్నాడు మాబావ రామశాస్త్రుడు, నాచెవిలో.

“రక్షించావు నాయినా. ఇప్పటికి శుభం పలికావు. పేరుకే మొచ్చే, పేరు పెళ్ళినాడే చూచుకోవచ్చులే” అన్నాను మాబావతో.

25. కల్యాణ పరంపర

1. గ్రామమున సబుగారి హితవు

యతిగారితో మాట్లాడుతో యావన్నండీ పుష్పవాటి వద్దకు వచ్చాము. అస్తంగత సూర్యబింబారుణదీధితులు తరుకాఖలకు కొత్తరంగులు పూస్తున్నై.

అనిముషాని కానిముషం సర్వవర్ణాల్లోని స్పష్టతా కరగిపోయి ఏక వర్ణంలో కలిసి పోతోంది. పెండ్లివారి బాలబాలికలు, పుష్పవాటిలో నుంచి తుంపుకొచ్చిన పూలు అందండు రాలి, 'పొదిలిపువ్వులవాన పారి పారి గురిసె' అన్నటుంది ఆప్రదేశం. ఆలయ ప్రాంగణ వృక్షాల గూళ్ళను చేరుతోన్న పక్షుల కలకలరావాలు వినవస్తోన్నై. శృతిసుఖ భృమరగీతాలు చెవిని పడ్డోన్నై. మంసపవనాలు మందయానల కేశబంధాల్లోని పరీ మళాలను గుబాళింప చేస్తున్నై. ప్రకృతి కావ్యం లోని ప్రతిపద్యం ప్రణ యోద్రేకాన్ని పెంపొందిస్తోంది.

ఆలయముఖద్వారంలో కలకలం. 'మెట్లెక్కడానికి జబ్బుపట్టుకో మంటే, మెలి పెద్దావేం ఖర్మంరా. ఇకపో. ఇంటిదగ్గరుండు' అన్న కేక వినిపించింది లోపలకు.

"అయెడంచంకలో జేంట్, జాగ్రత్త దొరగారు" అని అవతలమనిషి అంటే, "దానిడిసు నీకెందుకోయి యింటి కెళ్ళమంటే!" అని మునసబు గారు వారి పెద్దపాలేరుకు ఇంటికి కనిచేసి కర్రఊతంతో ఆలయంలో అడుగెట్టారు. లోపలి గుమ్మంలోయున్నరజకుడు దారి చేస్తోన్నాడు. రంగారావు ఎమరుగుండా వెళ్ళి మునసబుగారిని తీసుకొచ్చాడు.

"కాస్త స్వస్థత చిక్కినట్టేనా!" అని కుశలప్రశ్న చేశారు యతిగారు.

"చిత్తం స్వామి! 'మీపాదతీర్థం' అని గుక్కెడు మావాళ్ళు కంఠంలో పోసారట. గుటకడ్డం ఏమిటి, కును కట్టడం ఏమిటి. మాడు నాలుగురాత్రుల నిద్ర ఒక్కరాత్రి తీసేశానండి నిద్రట్లో జ్వరం దిగజారింది. కళ్ళు తెఱచాటప్పటికి కణికలాగుండి వొళ్ళు. 'ఏమో! ఎవరికొచ్చిందో జ్వరం' అన్నటుందండి. యిందాకా రంగారావుగారు నన్ను వీధిలోకి కేకేసేసరికి ఎండవేళ కదలాద్దని అంక్ష చేశారు మావాళ్ళు, కాని మీ పాదాల మీద ఎప్పుడు పడుదునా అని మధ్యాహ్నంనుంచీ నాప్రాణాలు ఇక్కడే ఉన్నాయండి" అన్నాడు మునసబుగారు.

యతిగారు 'అ! అ! వద్దవద్దు' అంటోండగానే మునసబుగారు కర్ర ఎత్తి యతిగారి వంకే చూస్తూ ఓప్రక్కగా పడేశారు, దభీలునచప్పుడ యేలా. రంగారావు, మరో పెద్దమనిషి, ఎందుకైనా మంచిదని మున

సబుగారి చరోజబ్బా గట్టిగా పట్టుకొన్నారు. ఏమీలేదు. మునసబుగారు సాష్టాంగ పడదామన్నా, ముఖ్యంగా పడ్డాక లేవడమన్నా అదో పెద్ద క్రతువు. అది జనస్థామతుతో కూడుకున్న పని. నయమే మునసబుగారు సాష్టాంగపడ్డం మానేశారు. యతిగారు క్రశ్మిని మునసబుగారిచేతికిచ్చి మునసబుగార్ని ఆశీర్వదించారు. కర్రపెత్తినపుడు నూరదూరంగా పారిపోయిన పిల్లలు దగ్గరకొచ్చారు. రంగారావు మునసబుగారిచేత అలయ ప్రదక్షిణ చేయించాడు.

అప్పుడు యథాలాపంగా అడిగినట్టు రంగారావును మునసబుగారు కుమారిక విశేష మడిగితే, యతిగారు రప్పుడు చెప్పిన విషయమంతా సవిస్తరంగా రంగారావు ఆయనకు చెప్పాడు. తన అభిప్రాయమేదో నిజమే నన్ను ఆనందం మునసబుగారి ముఖంలో తాండవించింది. రంగదర్శనం కూడా చేసుకొని, మునసబు రంగారావుగార్లు యతిగారి వద్దకు వచ్చారు.

“అమ్మా! మునసబుగారి దోసిట్లో నీచేత్తో ఈపూజాపుష్పాలు వేసిరా, అని కుమారికకు, “మునసబుగారూ, ఈపె భక్తురాలు, ఈపె మీకిచ్చే పూలను జాబ్బుమడిలోను చెవిలోను పెట్టుకోండి. పాండురంగడు మీకు అమురారోగ్యాలను ప్రసాదిస్తాడు” అని మునసబుగారితోను యతిగారు చెప్పగా వారల్లు చేశారు.

“మీచేతిలో పెరిగినబిడ్డ పుణ్యాత్మురాలు కావడం వింతకావండి. కాని నన్నొచింత ఏడిపిస్తోంది అండి. ఎవరో ‘పనిమనిషి’ అంటే, రామకాస్తుర్లుగారి పందిరిగుంజలు పాతేటప్పుడు, ఈ అమ్మ చేత నీళ్ళుమోయించానండి. చేసిన పాపం చెప్తే పోతుందని తమకు చెప్పుకుంటున్నానండి. ‘ఈవిడేమిటి, పనిమనిషేమిటి?’ అని అంతసేపూ నామనసు బాధపడ్తోనే ఉందండి” అన్నాడు మునసబుగారు.

“అమ్మాయిచేత పనిచేయించడమే దోషమైతే, మీకన్నాదోషులు రామకృష్ణస్వాములు. వారి ఆశ్రమం చాకిరీ అంతా అమ్మాయి చేస్తుంది” అన్నారు యతిగారు.

రామకృష్ణస్వాములతో గొప్పపోలిక తెచ్చుకోడానికి అనకపోయినా, అంతవరకు మాట్లాడని మాబావ “తద్విషయంలో మేమూ దోషులమేనండి, మునసబుగారూ” అన్నాడు మాబావ.

మునసబుగారు, తిరిగినంత మేర మెడను వెనక్కుతిక్కి, “ఉన్నారంజీ యిక్కడ రామకృష్ణులుగారూ? మీ ఆబ్బాయిగారికి గొప్పఉద్యోగమయిందటగా? మనజేవుడు జేరుగూడాను. చాలా బుద్ధిమంతుడు. నేనంటే ప్రాణం. ఎప్పుడు సెలవులకొచ్చినా, నేను దూరప్రాంతాన్నిన్నా కూడా ‘మామా! బాగున్నావా?’ అనివచ్చి తప్పకుండా పలకరించి జెడతాడు. గొప్పఅంకిస్తండి. ఇంతకన్నా బుద్ధిమంతుడూ, చదువుతున్నవాడూ, అందమైనవాడూ, ఆ ఆమ్మకైనా ఎక్కడ దొరుకుతాడు? ఇంకా చూస్తారేమండీ రామకృష్ణులుగారు? నాకాట్టే మాటలు చేతకావు గాని, యతిగారి కాళ్ళు పట్టుకోండి, ఆ ఆమ్మను ఆబ్బాయిగారికివ్వమని. యతిగారిని కనిపెట్టుకొని ఉన్నావంటే, వారు మరోచోటుకు జెళ్ళరు. వారుంటే మనడారికి రోగలూ రొచ్చులూ ఉండవు. మనడారిజ్ఞేమం కోరి చెప్పేమాటండి నాది, మీబ్రాహ్మణులకు నేను చెప్పదగ్గవాణ్ణి కాకపోయినా” అన్నాడు మునసబు.

ఆ పెద్దగృహస్తు బోళాబోళీగా. నిష్కాపట్యంగా, తోచింది తోచినట్టు చేసిన ఉపపాదనతో, నాకూ, కోనసీమకాశ్రీగారికీ బరువు దింపిన వాడయ్యాడు. అమాతే మేమంటే మమ్మన్ని ఏమంటాడో బావావ, వృత్తి తిక్కళంకరాయి. అతడికి తోచినవిషయమే అయినా, కావాలసిన వాళ్ళం చెప్పామంటే బిగిసిపోయే గుణం. అక్కడనుంచి మాటనిలబెట్టు కోడానికి రసాభాస చెయ్యగలడు.

కోనసీమకాశ్రీగారు మునసబుగారి నుడేశించి, “పుత్రమిత్ర కళత్ర సుహృద్భాంధవులంతా విక్య కంఠంతో, కోరుతోన్న ఈ సుంధానానికి అనుజ్ఞ యిప్పించడని మా అన్న యతిగారిని నిస్సంశయంగా కోరుతాడు” అనిచెప్పి, “ఏమోయి? అన్నా, అంతేకదా?” అని మాబావ రామకృష్ణులను అడిగారు.

“చూచావా? మాతమ్మడు నిండుసభమీద నన్ను ఏలా వొరకంలో పెట్టాడో? తానుపెంచినవాడు, సరే, కన్నవారిపరో అమాట వీసమెత్తినా రాల్పలేదు. అది దాచేసి యతిగారు మాట్లాడితే ఏమనను, నేను ఉంటేపెట్టుకోవాలి?” అని లోకంథంలో నాతో అన్నాడు.

సభంతా మాబావనంక చూస్తున్నాను. 'రామకాస్తురుగారూ?' 'రామకాస్తురుగారూ!' అని ఒకటిరెండుకేకుకూడా సభలోనుంచి వినుపించే.

ఇక, తప్పక, 'ఏమి దంమారావచ్చిందీరా భగవంతుడా!' అని గొణుక్కుంటూ నుంచుని, "పిల్లను కన్నవారెవరో కాని చాలా అదృష్టవంతులండి. పిల్ల మీ చేతుల్లో పడి, ఇంతకైంది" అన్నాడు.

చూచారా, గడుస్తూనే లోపం లేదు మాబావకు. మాబావ అంతర్యం యతిగారు గ్రహించి, కాకపోయినా, కన్నవారి మాటవచ్చింది కాబట్టి తద్విత్యం చెప్పారు యతిగారు.

"అకోచిత్ర సంసుఖం" అని ప్రారంభించారు, "నేను ఉద్యోగానికెళ్ళిన తొలిరోజుల్లో మా కళాశాలను అంటి ఉన్న ఉత్తరపురోడ్డు చివరమేడలో ఓకోటిశ్వరు డుండేవాడు. అమ్మాయి వారి ప్రథమకళత్రానికి కలిగినబిడ్డట. ఆయన ద్వితీయం చేసుకున్నాడు. ద్వితీయానికి పుష్కలంగా సంతానం కలిగింది. అమ్మాయి తల్లిలేని పిల్ల కావడంగా, అమ్మాయిని ఆయన ప్రత్యేక శ్రద్ధానురాగాలతో వ్యాపార వ్యవహారాల కెళ్ళినపుడు కూడా కారులో ఎక్కించుకొని, ఇంటున్నపుడు భుజాల నెక్కించుకొని వదలిపెట్టకుండా త్రిప్పతోంటే, సంకుచిత హృదయ సవిత్తలి అమ్మాయిని కంట్రగించు కొంటోంది. కాపరాని కొచ్చిన మూడవరోజున అవిడచేసిన మొదటిపని కోటిశ్వరుని ప్రథమభార్య ఫోటోను, అమ్మాయి ఫోటోలను మేకులకుందిగాగేసి, పాడుంచేసి 'మునిసిపల్ డస్టుబిన్ను' లో గిరాపెట్టించడం, అని అమహాత్మలికితాబు. అమ్మాయి మంచి రూపని, చురుకైంది కద. అంచేత కోటిశ్వరుణ్ణి సందర్శించే వాళ్ళందరూ ఏర్పాటుగా అమ్మాయిని ముద్దాడి వెళ్ళేవారు. సవిత్తలి కది మరీ పుండుమీద కారంచల్లేది. సవిత్తలికి ఈర్ష్యాగ్ని రవిలి, అమ్మాయికి ప్రాణసంకటమయే రెండుమూడు దుస్సంఘటన లా యింట సంభవించినై.

"అమ్మాయిని చెయ్యిపట్టుకొని పి.కారుగా వీధివెంటవస్తో నన్నుతార సిల్లినపుడు రెండుమూడుదభాల నాకవ్వసుఖా లడిగి కుళలప్రశ్న చేశాడు.

“బిడ్డలు లేరా?” అని అఖరున అడిగి, ‘విష్ణు’ చేసి, వెడ్డోండవం ఒక పరిపాటైంది ఆయనకు. బిడ్డలు లేకపోవడమే సౌఖ్యమనుకొని నాసౌఖ్యానికి సంతోషిస్తున్నాడో, అని మహాలోపమ నాలోపానికి విచారిస్తోన్నాడో, అప్పట్లోనాకు వారిఅంతర్యం తెలియలేదు.

“ఒకనాడు నన్ను గుమ్మంలోచూచి, నే నావ్యోనించలేదన్న సంశయం లేకుండా అమ్మాయిలో లోపలి కొచ్చాడు. నన్నాయన యోగక్షేమాలకుగుతోనే ఉన్నాడు, అమ్మాయి లోపలిగుమ్మంలో ఉన్న నాగృహిణిని చూచి, చిరున పరుగెత్తి అమెవళ్ళో కూర్చుంది. మాతృహస్తం సోకని శిశువృద్ధయం తెలియ చెప్పకోలేకపోయినా, అమ్మకు వెతుకు శాస్త్రోంటుంది కాబోలు. అతిసౌమ్యమైన ముఖాకృతి నాభార్యది. అమ్మాయి ‘అమ్మా!’ అని నాభార్యను సంబోధించింది. బిడ్డలు లేరని నాభార్య అంతచేటు పరితపిస్తూంగని నాకానాటిదాకా తెలియదు. ‘పాపా!’ అని తప్పిపోయి దొరికిన పిల్లను కాగలించుకొన్నట్లు గాఢంగా అక్కున చేర్చుకొని, అనంవాశ్యలతో అమ్మాయి మార్గం తడుపుతో, అమ్మాయిబుగ్గలమీద ఎంతనేపుముద్దులిడిందో నాభార్య, చెప్పలేను.

“నాభార్య పిల్లలపిచ్చికి ఆయన నన్నుచూచి నవ్వుతాడని లజ్జితుడనై నేను అమ్మాయిని నాభార్యచేతుల్లోంచి తేబోతే, ‘అన్యాయమండీ, లెక్కరరుగారూ!’ అని ఆయన నన్నువారిండాడు. బిడ్డలులేంది అయినా మాతృత్వంలోని మహనీయత్వంచూపిన నాభార్యనుచూచి ముగ్ధుడయ్యాడో, తన బిడ్డను మరోరు ముద్దాడుతోంటే కలిగే సామాన్యనందమేనో, ఆయన ముఖంలో ఆనందం తాండవించింది.

“అమ్మాయికి నాటినుంచీ, నాభార్య అమ్మ అయింది. అమ్మాయి మాయిద్దరికీ పాప అయింది. మళ్ళీవచ్చినపుడు, ‘నేను అమ్మదగ్గరే బువ్వ తిని బబ్బంటాను, నువ్వువెళ్ళిపో నాన్నా!’ అనే స్థితికొచ్చింది అమ్మాయి.

“అమ్మగారింటికి వెదాం రా నాన్నా!” అంటే, ఒకరోజున తండ్రిని లాక్కొచ్చి, నన్నుచూపి ‘అనాన్న అమ్మతో కబుర్లు చెపుతాడు, నువ్వు చెప్పవేం నాన్నా! చెప్పు’ అని తండ్రిని గిల్లితే, ‘మేము ముగ్ధరమూ అమ్మాయి మాటలోని అపసవ్యతకు నవ్వుకున్నాము.

అమ్మాయి చాకచక్యమేమో ఒక మాస మయ్యేసరికి 'అమ్మాయి!' అంటో గడపలో కూర్చుని చనువుగా నాభార్యతో మాట్లాడుతోన్నాడు ఆయన. 'పాపా! అంటో అమ్మాయితో నేనాడుకొంటోన్నాను. అమ్మాయి కోటిళ్ళరుణ్ణి, తనకే కాదు, నాకూ నాభార్యకూకూడా పవిత్రపితృస్థానంలో కెక్కించేసింది. ఏక్లాసునోటోస్ వ్రాసుకొంటో వీధిగదిలో వంటెత్తుగా నేనూ, బిక్కుబిక్కుమంటో వంటగదిలో నాభార్య, ఆలా మూగగా ఉండేకొంపను రెండ్లోమాసం గడిచేసరికి యుమ్మంటో కలకలలాడుతోన్న చిన్నకుటుంబాన్ని చేసింది, అమ్మాయి. నాకు నాభార్యకు మాటలు నేర్పింది. వేరేవేరే కూర్చున్న మమ్మల్ని పెల్లగించుకొచ్చి ఓవోట కూలేసి మామధ్యకూర్చుని మమ్మల్ని కబుర్లల్లో పెట్టేసి. అదేం చిత్రమో అమ్మాయి మూలంగా, నాకూ నాభార్యకూ ఏదో అమ్మాయి విశేషం అందుకొని మాట్లాడుకోవాల్సిన అవసరాలూ కలిగాయి. అట్లాంటి ఘట్టాల్లో కోటిళ్ళరుణ్ణి మమల్ని చూచి రెజ్తింపయిపోయేవాడు. నేను అనుకోడం, నాతావరణాని కనువుగా భూతజాలం తన ౬౦౪ సౌష్ఠవం దగ్గరనుంచీ నెమ్మది నెమ్మదిగా మార్పుకొనేటట్టు, అమ్మాయి తనసరదాకు సరిపోయేటట్టు మాకుటుంబాన్నే మార్చేసిందేమో!

“మరో ఆరుమాసాలకా కోటిళ్ళరుణ్ణు మాయింటికొచ్చి, 'వైరొచ్చి తాను బొంబాయికెడ్తోన్నానని, ఎవరు కబురుచేసినా బిడ్డను పంపవద్దని, ఎవరై నా దండోరా చేస్తే నాయీ కాగితం వార్కి చూపించి వారిని పంచేయాల్సి' దనీ నిక్కచ్చిగా చెప్పి వెళ్ళాడు.”

“ఓరాత్రి, అమ్మాయి పెళ్ళిపెట్టుగా నిద్రమేల్కొని నాభార్యనులేపి కాగలించుకొని ఏడ్వ నారంభించింది. 'ఏమమ్మా!' అంటే, ఆనాన్న చెవిలో ఏవరోఏదో పిండి చంపేకారని కలవొచ్చిందని ఏడ్చింది. అది కొంత నాపారపాటే. నాకేమీ బాలసాహిత్య పరిచయం లేదు, అమ్మాయికి చిన్నచిన్న కథలు చెప్పటానికి. నాభార్యకొచ్చిన పిట్టకథలు మూడు రోజుల్లోనే అయిపోయినై. అమ్మాయి కథచెప్పమని మారాంపడ్డే, నేను పాత్రగ్రంథంగా చదివిన 'హాష్టట్టు' కథచెప్పాల్సి వచ్చింది. అది అమ్మాయి అదాయానికి మించినకదైనా ఏదోకాస్తవిని, కుసుకోతుందిగదా

అని, లెక్కరు మొదలెట్టేటప్పటికే నిద్రలకుపడతారు నాన్నాడెంటు, చెప్పాను. హామిట్టుకథ చెప్పింది ఈఉలిక్కిపడి లేచి, ఏడ్చిన రాత్రికి మూడునాళ్ళక్రితమే. అమితానక్తితో వింది. కథలో రాణి, రాజు నిద్ర పోతుంటే చెవిలో విషం పిండి చంపేస్తుంది. అది అమ్మాయి బుర్రలో ఆడ్డోండేమా, అంచేత ఇట్లాంటి కలవచ్చిందేమా ననుకొని, ‘అన్నీ, వెర్రి తల్లీ! కథలోమాటలు నిజమనుకున్నావా!’ అని ఆరాత్రల్లా అమ్మాయిని నాదగ్గరే పరుండపెట్టుకొని పరున్నా.

“కథలునిజం కాకపోవచ్చును గాని అమ్మాయికల నిజమైంది. బొంబాయిలో అసలు ఏంజరిగిందోకాని, అమ్మాయి యిచ్చట కలకన్న సమయానికి కోటిళ్ళరు డచట బొంబాయిలో హృద్రోగమొచ్చి హతాత్మరణానికి గురిఅయినట్లు తర్వాత కొద్దిరోజులకు పుకారు బయల్దేరింది. అమ్మాయి సవిత్తలిపుట్టింటివారు జమిందార్లట. వారింటి కానిడ సంతానంతో వెళ్ళిపోయింది. నేటికీ అమ్మాయి ప్రస్తావన తెచ్చినవాళ్ళే లేరు.”

“అస్థిలో కుమారికకోవాటా ఉండి తీరుతుంది” అన్నాడు మాబావ నాచెవిలో, నన్నుగిల్లి.

యతిగారు సకేషంచెప్తా, “అమ్మాయికి కలవచ్చిన నాల్గరోజులకు, డబ్బు మూలుగుతోన్న వాళ్ళకు వచ్చే యిక్కట్లు ఒకటి నాకు వచ్చిపడి, అక్రమంగా నాతోడి లెక్కరు చేత తిట్లుతినాల్సి వచ్చింది.

“నెలకు నాలుగువందలు తెచ్చుకొంటోన్నవాడిని నన్ను గతిలేని వాణ్ని అనుకోన్నావా, రెండువందల బదులు భాగ్యానికి ముఖంచూచుకున్నావు. ఎన్నడైవేలు చేతులో పట్టుకునికూర్చుని” అని నిష్ఠూరంగా చీటివ్రాసి లేబారేటరీపూన్ ద్వారా పంపించాడు.

“గుక్కతిరగని పనితోందల్లో ఉండి, ‘నాక్కాదురా చీటి’ అని వాణ్ని కనురుకొని పంపించేశా. చీటిమీద ‘Dear friend’ అని మాత్రం వ్రాసి ఉంది. నే నెరిగిఉన్నంతమట్టుకు బాంకులో నాకు నూట పాతికరూపాయిలు మాత్రమున్నై. నాకే అచీటి అని ఎలా అనుకోగలను? సాయింత్రం పికారుగా అమ్మాయితో కాలేజీగ్రౌండుకు వెళ్ళా. నాతోడి లెక్కరు నన్నుచూచి ఎడమొఖాలు పెడమొఖాలుగాను ఉన్నాడు. అతి

చనువుగా ఉండేవాడిలో అకస్మాత్తుగా అంతమాయు ఎంకుకురావాలని నామనసు అవిధిపడ్తోంది. రెండుకోజాలక్రితం నన్ను రెండువందలు చేబడు లడిగాడు. నా అధిక స్థితిని ఉన్నదున్నట్టుగా చెప్తే, 'ఏలాగయినా ఇంకా డెబ్బదిఅయిదు కావాలి. ఎంకుకూ పొందకుండా వాటినితీసెయ్యకు. మరోప్రండుదగ్గర పుచ్చుకొంటాన' ని, నాకు హితవు చెప్పి వెళ్ళాడు. సరసంగా మాట్లాడుకుని విడిపోయాం ఈనాడు బాపలా ఈచీటీ, నాకే అయితే.

“అంచేత ‘ఎవరికోయి ఉదయం చీటీవ్రాశావు? నాదగ్గరకు తెచ్చాడుప్రూఫ్’ అన్నా. ‘తమకే’ అనిమాత్రం అని, న న్నే హ్యంగా చూసి చక్కాబోతున్నాడు. మాసంకున పలకరించుకోవడంలో ఏనాడూ బహువచనప్రయోగంలేదు. తెల్లబోయి అతడివెంటబడ్డా. అతడు నన్ను ఫీత్కరించుకుంటో చివరకు, ‘పచ్చిఅబద్ధంకూడా ఎందుకు? పినాసితనం చాలకనా? నీబాంతు ఎక్కొంటులో ఎన్నభైవేలు నేను చూపెడ్డా’ నన్నాడు.

“నేను లబోలబోమని అతణ్ని తీసుకొని బాంతుకల్పా, నాకళ్ళను చెవులను నేడు నమ్మలేకపోయా. నా ఎక్కొంటులో నున్నది నూట పాతిక కాసు. ఎన్నభైవేల నూటపాతిక రూపాయలు! అమ్మాయికోసం నా ఎక్కొంటులో కోట్లీశ్వరుడు వేశాడన్నమాట. ఇట్లువంటి తటవిట్లు ఇకరాకుండా అమ్మాయిచేత బాంతు ఎక్కొంటు ఓపెన్ చేయించి, ఆపెడబ్బు ఎన్నభైవేలు, నాఅన్నగారిదగ్గర నేను జాగ్రత్తచేసుకొని ఉన్న మూడువేలు, అమ్మాయిపేర బాంతులో వేసి, ఆపానబుక్కు, నే నాశ్రమ స్వీకారం చేసేముందు స్వాములకిచ్చా” నన్నాడు యతిగారు.

“అమ్మ రామకాస్తుర్లు గారూ! అగ్రహారానికే కాదు, ఈనాటుకే అధికుడవయ్యావయ్యా. అన్నివిధాలా ఎత్తుకెత్తు బంగారమయ్యా అలమ్మ” అని కేకేశాడు మునసబు గారు. పరవశత్వంలో కూర్చోలేక లేచి, లేవలేక కూర్చునిన్నీ.

మంచిమాటేఅయినా హతాత్తుగా వినిపాణాలు వదలిన నాళ్ళున్నారు. అట్టి దుష్ఫలితమేమీ కలగలేదుకాని పెండ్లివేళ, యతిగారు చల్లగా

చిచ్చిన డబ్బుచూట సభమీద 'బాంబు మెల్' లా పనిచేసింది. అప్పటి కపుడు కమజేయిగాని సాము చేతిచెబ్బతిన్నట్లు కొన్నిముఖాలు, పెద్ద ఆప ర్లేవో విరచుకుపడ్డట్లు కొన్నిముఖాలు, లేవో జెక్రో మట్టినట్లు కొన్ని, 'పరమేశ్వరుడి లీలలు కానలేం' అని వేదాంతం ముసుగేసుకొన్నవి కొన్ని, మతులే పోయినవి కొన్ని, మతిమట్టుకు ఉన్నవి కొన్ని, వికసిత రదనాలు కొన్ని, విహదవదనాలు యిహాన్ని, దర్శకత్వంలో ఎంత రిహితమూ, ఏ 'ఫిల్ము గ్రూప్' చిత్రంగానూ కూర్చుండని హావభావ జైవిధ్య మెంతో ప్రత్యక్షమైంది సభమీద ఆతరుణంలో.

రామకాస్తుర్లు శాంతమ్మగార్లవి, నీతమ్మరంగారావుగార్లవి 'క్లోజప్స్'లు నాకంట బడ్డాయి. యతిగారుచెప్పే కుమారిక జననవృత్తాంతంలో ధన ప్రమేయమే లేకుంటే, కన్నవాళ్ళు 'బామ్మజాళ్ళనా! అది చెప్ప నయ్యా అవసరమ్మాట, అట్టే గొడవెట్టక!' అని అడగదగ్గ రామకాస్తుర్లు గారి ముఖంలో, 'కుమారిక ఎనభైవేలనో వస్తోంది' అన్నమాట చెవిని పడ్డంతోటే, ఒక్క చెబ్బితో సందేహాలన్నీ పటాపంచలై, ఆయన మోమును అధివరకు అలుముకునిఉన్న మబ్బులు విడిపోయాయి.

డబ్బుమందు శ్రోత్రియులైనా ఇంతవారే అనుకున్నా, 'ఈడబ్బు మాట రెండురోజులు ముందే తెలుస్తేనా? రామకాస్తుర్లదగ్గర ఏమి పోడేతునో కద' అని శాంతమ్మమోము కాస్త మేఘాచ్ఛాదితమైంది.

అప్పుడూ యిప్పుడూ కూడా మాకు కుమారిక బంగారపుజొమ్మే నని హర్షలేకుండా ఉన్నారు నీతమ్మ రంగారావులు. కంచంవాయిస్తే శివులుప్రపంచం గుప్పినిపడ్డట్లు, తామమరపా లా దేశకు భోరుమనడంతో రభయావస్థందీ తొల్లిటి హ్యోత్కర్ష లో పడ్డారు.

2. కు భా! శీ స్సు లు

అంతలో లీలా డాక్టరులు చెయ్యాచెయ్యా పట్టుకొని, తెరమీద చిచ్చిన నటీనటుల జైఖరిని ఆలయముఖద్వారంలో ప్రత్యక్షమయారు. 'వారెవరో? వారిరాక తాత్పర్యమేమే?' మనమెరుగున్న ఒకగుప్పెడి

మండికి దక్క ఒరులకు తెలియని కారణంగా స్త్రీజనంలో కాస్త కలవరం బయల్దేరింది.

రంగారావు చతుర్వేదుల కబురందుకొని, డాక్టరు సరాసరి అడపెళ్ళి వారింటికి రాగా, ఒక్కలీల మాత్రమే అచ్చటఉండి ఉంటుంది. ముసలమ్మ రవణమ్మగార్లు కూడా పెళ్ళివారితో అలయాని కొచ్చారు. అంచేత డాక్టరు లీలలు, అతివియోగానంతర పునస్సమాగమ శుభసంఘటనవేళ, గతవియోగవ్యధను కెళ్ళించుకొని, కరకరలాడారో, కళపెళ్ళాడారో, పలపల ధుఃఖాశ్రువుల రాల్చారో, మాటామంత్ర లేకుండా ఒండొరులచేతుల్లోకి వారి మూర్ఛపడ్డారో, కాక కథను లూపించే క్రమంలో విస్మయ, క్రోధ, శోకకరుణారసాలనన్నిటినీ కొంతవడి ప్రదర్శించారో, రెండేండ్లుగా మరుగుపడిఉన్న మమతలు ఒక్కసారిగా బయటపడ్డే పాపం ఎలా నిల్చాక్కారో, ఏమి కిందామీదా పడ్డారో, కన్నవారూ, విన్నవారూ లేరు.

లీలాడాక్టరులు హితులను కల్సుకోడానికి అలయానికొచ్చారు. రంగారావు చతుర్వేదులు, కుమారిక వారిని చూస్తూనే మహదోల్లాసంగా ఎదురేగి యతిగారి మంటపసమీపానికి తోడుకొచ్చారు.

అదే సుభద్ర, ఆపెప్రియుడు పూపాదరిండ్ల పరీమిళాల నాస్వాదిస్తో, 'మాటిమాటికి సముద్ధత మోహనిబద్ధబుద్ధులై,' 'భావము లొక్కటయ్యెను, బ్రపంచ మొకించుక తోచదాయె, నేనీ వను భేదమున్ జనె, నన్నట్టు ఆన్యోన్య హితభాషణులై యతిగారి మంటపంధరికి వస్తూన్నారు. అంతలో ఆగుతున్నారు. అంతలో కదలుతున్నారు. 'అనుమానముడిగి వినుమా' అన్నట్టేదోచెప్పి యువకుడు 'చనువును బలిమియును నెనరునైగలుదోపన్' సుభద్రకు ఊతంగా 'హండుమేక్కు' యిచ్చాడు. యువకుని చేతి ఊతం సుభద్రను ఊపేసింది. కంఠకలభర్తతో కలగబోయ్యే సంసారసుఖం కళ్ళముందుకొచ్చింది కాబోలు, సుభద్రకు బుగ్గలు కందినై. మనసెందుకో ఉబకలువేస్తోన్నట్టు, లోపల ఏదోగాలిబుగ్గఉన్నట్టు, ఆగాలిబుగ్గ ఆపెను పైకిపైకి తేల్చివేస్తోన్నట్టు ఉంది ఆపెగమనగతి. వస్తూనే, 'చెలగి జగమెల్ల మోహింప జేయ జాలు

నీతనిపై వ్రాలరి ఎట్టిపాటకులైన' అన్నట్లు కళ్ళల్లాకి చూస్తో, పాశ్చాత్య సంప్రదాయంలో స్త్రీజనానికి యువకుని పరివచనం చేస్తోంది. పడుచులు తొట్టుపాటు పడుతున్నారు. ముత్తయిచువలు తెల్లబోతున్నారు.

‘సంబంధనిశ్చయంనాడే ఇంతచేటు కాశ్యువరగత్రోక్కినే వేగిఱ పాటు మానాడు ఎఱుగమమ్మా!’ అని పెద్దముత్తయిచువలు బుగ్గలు నొక్కుకుంటున్నారు.

అంతలో కుమారిక, ఏమిసంజ్ఞ చేసిందో సుధద్ర తనవరునితో వచ్చి, పొందిగ్గా డాక్టరులీలల ధరిని నుంచుంది.

కాస్తవెనగ్గా సభకు చేరుకుంటోన్నట్టి ఆహూతులవలె మేనరికంకధ అవధాన్లుగారు, ఆవెంట ఆయనగారి కూతురు, ఆవెంట ఒకకాకినాడ అబ్బాయి, ఆవరసను సమాప్తి చేస్తో చివ్వర, అగ్రహారపు మహిళామండలి పెక్రటరీ విచ్చేకారు. పెక్రటరీ, అధికారిణికి వప్పే ఆర్భాటంతో, తన మాటలే తనకు వైతాళికులై, తన ఆతిథ్యాన్ని సర్వసిద్ధం చేయించేటట్లు దూరాన్నుంచే, మాట్లాడుతో ప్రవేశిస్తుంది. దగ్గరగా నుంచున్న నాల్గువందల మహిళలను యద్రసు చేస్తోన్నట్లు ప్రక్కగా ఒకఎత్తులో చూస్తో, కళ్ళాద్దాలను చీరకొంఁగుతో తుడుచుకుంటో మాట్లాడుతుంది. మనం చెప్పేమాటలు ఆవిడకు అందకుండా దార్లోనే హారాయింపైపోతై. ‘విడమాటలే మనం వినాల్సివస్తుంది.

“ఈసాలుకు నాబాదరబందీ వదలింది. అవధాన్లుకూతురుకు తాంబూ లాలు యిప్పించేశాను. పెద్దబరువు దింపుకున్నా” నంటో చంకనున్న ఆజీష్కబాగ్’ను ధరినున్న మంటపంమీద పడేసి, భర్తృవాంఛాపర అయిన అవధాన్లుకూతుర్ని, కాకినాడ అబ్బాయిని, సుధద్రజంటప్రక్కన నుం్నో పెట్టింది. అవధాన్లుకూతురికి సంబంధం నిశ్చయం అయిందన్నమాట చెవిని పడ్డంతోనే మహిళామండలి కన్యలు ‘ఓకే! ఓకే!’ అంటో కరతాళ ధ్వనులు చేకారు.

మహిళామండలికన్యల నంతగా ఉబలాటపెట్టిన ఈసంబంధ నిశ్చయం, ఒక వింత సంఘటన. ఈవహూవరులు ‘సమ సుచారిత్రులు.’ పడేళ్ళ పాటు ఆశపెట్టుకొని, అవధాన్లుకూతురు మేనత్తకొడుకు చేత మోసపడితే,

పడేశ్యపాటు ఆశపెట్టుకొని పెట్టుకొని, కాకినాడఅబ్బాయి మేనమామ కూతురి చేత మోసపడి ఉన్నాడు. ఆ యా సంధానాలను నేటిపె చదువులే ప్రతిబంధకమైనై. పెద్దచదువు వెలిగించిన మేనత్తకొడుకు చదువు ఖర్చుతా కట్టుంపూపంలొ పొయ్యలేక అవధాన్లుకూతురు చెబ్బితిండి పెద్దపరీక్షల నిచ్చినన్న అతిశయాహంకారాలతో, సమాన పరీక్ష నిచ్చిన వాడిముఖం కాని చూడనని శపథంచేసి, తనవుజ్జీ వరునికోస. విశాఖజిల్లాలో, వీరవిహారం చేస్తొన్న మేనమామకూతురి కంటబడితేనే పంజాదెబ్బ కొట్టేస్తుందని హడలిపోయి, ఆ పెద్దపులి కంటబడుకుండా వైసంబంధం చేసుకుపోవాలని దూరప్రాంతాల కొచ్చినవాడు కాకినాడ అబ్బాయి. పాప మిత్రుడు ఇంటిలో సిల్లిమంత్రాలు కొట్టికొట్టి అక్కడే ఎత్తడిపోయాడు. మేనమామకూతురో. నాలుగు కప్పగంతుల్లో యమ్. యస్.సి. కి ఎక్కికూర్చుని 'నువ్వా! నేనా!' అని తొడకొట్టొంది ఈపరిస్థితుల ప్రభావాన్ని నేర్పుగా సొమ్ముచేసి, అవధాన్లుకూతురికి కాకినాడ అబ్బాయికి సంబంధం ఖాయపర్చింది మహిళామండలి సెక్రటరీ.

'ప్రతి ప్రఖ్యాతసంస్థ, ఒకమహావ్యక్తి ఛాయ' అన్ననూత్తిని సార్థికం చేసిన అసాధారణవ్యక్తి, మహిళామండలి సెక్రటరీ. అగ్రహారపు మహిళా మండలి అవిడగారినిడ అంటే అశ్చర్యకాదు. 'ఓట్లుమొయ్యి' అయినా, అవిడకు అవివాహితులపట్ల నిండా ఆభిమానం. మండలి సభ్యురాండ్రలో యేఒక్కతెనూ, భర్తాభావబాధ కల్గకుండా చేయడానికి అవసరమయ్యే సామాజికప్రయోజనాలను గుర్తించిన కుశాగ్రబుద్ధి. వరాన్వేషణకంటో శత్రుక్కుంటో వెళ్ళే పాతపద్ధతి గాదు. వరులనే వధువుల వద్దకు రప్పించే ప్రావీణ్యం కలది. లగ్నాల 'నీజను' కు రెండుమూడుమాసాలు ముందుగా, సమాజ వార్షికోత్సవమనో, సాంస్కృతిక సభలనో పేర్కొట్టి, సమాజంలో అధమం ఒక తెలుగునాటకమూ, ఒకహిందీనాటకమూ వేయి స్తుంది. సమాజంలోని అవివాహితలతో శాస్త్ర నింపుతుంది. ఒక నాటకంలో సామాన్యపాత్రలు ధరించిన కన్యలు, మరోనాటకంలో ప్రధానపాత్రలు ధరించేటట్టు పూహంపన్ని ప్రతికన్యనూ ఆకర్షణీయం చేస్తుంది. అసలు మండలి ప్రదర్శించే నాటకాలసెలక్షన్లోనే మరో

అంతర్నాటకం ఉంది. మహిళామండలి నాటకాల్లో ఒకటి, తప్పితే రెండు కన్న పురుష పాత్రలుండవు. అయితే, 'కాంట్రాస్టు' వల్ల స్త్రీ పాత్రలు శోభించాలన్న మహదాశయంతో అవిడ వ్రాసినవే. ప్రతిసన్నివేశంలోను పురుషుడు అయితే అపరాధి, తప్పితే చేతకానివాడు. అగ్రహం కల్గిస్తాడు, కాకపోతే అసహ్యం వేస్తాడు. అకథాశిల్పమేమో, స్త్రీలు పురుషులూ కూడా స్త్రీ పాత్రలనే క్లాఫిస్తో యిళ్ళకుపోవాలి. తదీతుగా అగ్రహారపు మహిళామండలి ఆశయసిద్ధికి ఆమె ఎంతగానో తోడ్పడుతుంది. మహిళామండలి దృష్ట్యా మొత్తం నాటకం రక్తికట్టడం కించమివ్వవలసింది.

పురుష పాత్ర పోషణలోనే కాదు, పురుషవేషధారణా విషయంలో కూడా, మండలి ఆశయమిదే. ఆమె వ్యవహారదక్షతయేమో, ఏకోకాన్నీ కళ్ళల్లో సుస్రసన్నత కన్పించని రెండోకానో మూడోకానో చూచిన 'యక్ష్మమెంబరు' ను వెతికిపట్టి, ఆపెను పదిఉతుకులై కగ్గిపోయిన నల్లలాయురులాంగుకోటు వెతికితెచ్చి, కనుముక్కుతీరుకు పాసగని పాడుగు మీసాలెట్టి, సత్యవంతుడుపేరెట్టి, రంగంమీదకు పంపిస్తుం దా పుణ్యాత్మురాలు. కనుబొమలకు కాస్త 'బ్రష్' కాని, పెదిమలకు కాస్త 'లిప్స్టిక్కు'గాని, యేముద్దూ ముచ్చటా — అందరూ స్త్రీవేషధారణ చింతలే ఉంటచే ఉండజేమో — పాపం సత్యవంతుడు రంగంమీదకు రావడమే వెలవెలబోతో వస్తాడు. కొంఠకథ అయినతర్వాత రాదగ్గ తలనొప్పి, మొదట్లోనే వచ్చి నట్లుంటాడు. వస్తూనే చప్పుట్లు తింటాడు. దాంతో సత్యవంతుడికి అందరి మీదా తలనొప్పి. సావిత్రిసత్యవంతుల ప్రణయగాథ తిలకిస్తోన్నంతసేపూ ప్రేక్షకులకు 'కాఫీ యాస్పీరు' బిళ్ళలు బుర్రలో కొస్తోనేఉంటే. యముడు ప్రాణాలుతోడుకుపోయిన నిముషాన్నుంచి తిరుగా సత్యవంతుడు బ్రతికి ప్రేక్షకుల వంక చూచేవరకు నాటకం అమోఘంగా రక్తికడ్తుంది. సత్యవంతుడు బ్రతికాడేం, మరినాటకం చూడనక్కఱలేదు. పురుషుల నావోనినించి, పురుషులంటే అన్నహితపుత్రప్పే ప్రదర్శనం సమకూర్చడం లోని పరమార్థమేమో, తొడగిల్లి జోలపాడ్డం ఎందుకో ఆర్థం కాదు.

నటనాచాతురి చాలని అవివాహితలకు నృత్యవాయిద్య సంగీతవిద్యలను తయారీయిప్పించి కచేరీ చేయిస్తుంది. కొంతమందికి చిత్రలేఖనం నేర్పించి,

అభవనంబోనే ఒకమూల యక్తివిషను పెట్టిస్తుంది. అదీ, యిదే లేని కిల్లలను మరహరా అని అహ్వనసంఘంబో గిరాటేస్తుంది. 'వివాహాలు చైవ సంకల్పమా? పెక్రటరీ సంకల్పమా?' అన్నది అప్రాంతాల చర్చ నీయాంశమే.

కథకొద్దాము: కుమారి కారంగారావుల నాశీర్వదించవలసిందిగా, కోన సీమకాశ్రమిగారు మాబావకోరికపై యతిగారిని కోరాడు. కుమారిక అంగీకారాన్ని గ్రహించియున్న యతిగారు మంటపసమీపంబో, పుష్పక్షతలను చల్లుచున్న మావిచ్చాయల్లో, కుమారికను చేతుల్లోకి తీసికొని వాత్సల్యవిలసిత లోచనుడై కణ్ణమహర్షి ఆశీర్వాద స్లోకార్పి యథా తథంగా గానంచేస్తో దీవించారు.

మునసబుగారి కోర్కెపై, కోనసీమకాశ్రమిగారు అర్చం చెప్పారు. 'ఓతవయా! ఇదివరకే నేను, నీకు తగినవరుడని ఎవరిని మనసునం దుద్దేశించి తినో యిట్టివానినే నీవు నీపూర్వపుణ్యవశంబున బడసితివి ఈవనజ్యోత్స్నయు చెంతకున్న క్రొమ్మావితో సాంగత్యము పొందినది. ఇదివరకు మీయిరువరి కొఱకు బెంగకొని యున్న నామనస్సు, ఇపుడు నిశ్చింతమైనది' అని కాశ్రమిగారు వ్యాఖ్యానించి మాఅందరకు విద్వవాహ్లానం కలించారు.

ఆ నిశ్చింత ముఖ్యంగా నీతమ్మగారి మోములో కోటిసూర్యప్రభా కలితమై ప్రకాశిస్తోంది. నీతమ్మకాంతమ్మగార్లకోరికపై యతిగారు అమ్మాణీ చతుర్వేదులను, తెగతొందరపడ్డోన్న సుభద్రను ఆపెప్పియున్నీ దీవించారు.

నీతమ్మ మసలమ్మగార్లకోరికపై యతిగారు డాక్టరు లీలలను దీవించారు.

ముసలమ్మగారికి అనందభాష్యులు ఏకధారగా కాల్యకట్టినై. పెద్దదిక్కుపాపం అవిడ అంతగా అనందిస్తోంటే, లీలావతి బాష్పధారాస్పృశిత పయోధరయై ముసలమ్మగారిని ఆశ్లేషించింది.

కుమారి కారంగారావులకు, నీతమ్మగార్కి ఏమి విశేషార్థం స్ఫురించిందో, ఒక్కసారిగా తలరెత్తి మావి కాఖిల్లోకి చూచారు. కోకిలకూజిత రూపంలో సమస్తప్రకృతీ, ప్రణయజీవులా డాక్టరులీలల పరిణయం కాన్త్రు సమ్మతమే, న్యాయబద్ధమే నని అనుమతి నిచ్చిందన్నమాట. అంతలో అవ ధాన్లుగారులేచి, "మగ్గురయారు మాఅమ్మాయికి, యిక్కడ మాటయిచ్చి

యింటికెళ్ళి ఉత్తరం వ్రాస్తామని మోసంచేసినవాళ్ళు. పదిమందిలోనూ అని పిద్దామని వరుణ్ణి యిక్కడకు తోడుకొచ్చాను” అన్నాడు.

“కాస్తేపు ఊరుకోలేవయ్యా” అని మందలిస్తూ మహిళామండలి సెక్రటరీగారు అవధాన్లుగారి కూతురికీ కాకనాడ యువకునికీ యతిగారిచే దీవన లిప్పించింది.

దీవన లందుకోడంతోనే ఒక్కొక్కజంటే యతిగారికి సాష్టాంగప్రక్షోభ వచ్చిందని వేరే చెప్పనక్కరలేదు.

మహిళామండలికన్య ఒక్క సరోజ, యతిగారు వరసని అయదు బోడా లనుదీపించడంతో పోటీప్రేజు లిచ్చేటోట, ప్రేజురాని విద్యార్థి దిగాలపడి ఆకలిముఖం, బీదమాపులు వేస్తాడే, ఆలాతయారైతే, మహిళామండలి సెక్రటరీ పసిగట్టి, పరుగునవెళ్ళి, లోకతంబో ‘ఇంకా నీకొచ్చిన తొందర లేదంటే వినవుకద, సరోజా!’ అని, చెవిలో ఏంవెళ్ళి ధైర్యం చెప్పినచ్చిందో, సరోజ కూడా ఎగిరిగంటేసి, కలకల్లాడుతో కలిసింది.

ఇహ మాబావ రామకృష్ణుడుకు కళ్ళు తలమీద కొచ్చేవు. కాళ్ళు భూమి మీద లేవు.

“ఇప్పుడు తెల్సిందా అబ్బాయిలు! రామకృష్ణుడు మజా, రాజా ముహూర్తం పెట్టాను అమ్మణీకి. దీని బలంచేత ఎన్నో శుభాలు జరిగే ముహూర్తమంటే నవ్విపారేశారు. అఖిన్ని గుళ్ళో పాండురంగడి కల్యాణంతో అరడజను కల్యాణాలు చేయించే ముహూర్తం పెట్టాడన్నమాట రామకృష్ణుడు!” అంటో ఎగిరిపోతున్నాడు మా బావ.

“అన్నా! అరడజను వివాహాలు అవడంతోనే సరిపోలేదు. నీ ముహూర్తవిశిష్టత ఏమోకాని, అన్నీచక్కగా, ‘సమశీలసృతియుతులకు — సమచారిత్రులకు, తమలో నెయ్యము, సఖ్యము’ అని పురాణాల్లో ఆదేశింపబడ్డ పంపిణీ పరిణయాలేనయ్యా!” అన్నాడు కోనసీమకాశ్రీగారు.

౪. కంఠాభరణం

శ్రీజనంబో, తార కామధ్యచంద్రబింబంవలె కాంతులీనుచున్న కుమారి కను వీక్షస్తోన్న ఉదారుడు, మునసబుగారు, అంతలో ‘నాకు మతిపోయిందండి, యతిగారు!’ అనిమామధ్య నుంచి కెవ్వుమన్నాడు. క్రితంలోజూనే పత్యం పుచ్చుకొన్న పెద్దమనిషికి, బహుశః అస్వస్థతనో అలసటనో

కలిగిన మనోవికారమై యుండునా అని మేము కించే దామర్రా పడుతోంటే. 'వచ్చిన పని మఱచానండి' అన్నాడు, అయిన కడుపుచల్లగా. మాకు ప్రాణం కుదుట పడింది.

అయిన కంఠవాలో బులబులాగా కట్టుకొనివచ్చిన మేలిమి బంగారు బుజైన, నవరత్నఖచితమైన నెక్లెస్సును బయటకుతీసి, తన ఉద్దేశ్యం చెప్పబోతుంటే, 'అయ్యోగారు, అయ్యోగారు' అంటూ కేకమీద కేక, మూడు కేకలు ఏవో మురిగిపోతోన్నట్టు వినుపించినై మునసబుగారు నిర్ఘాంత పోయి, గుమ్మంకేసి చూసేసరికి, వారపెద్ద పాలేరు. "ఓరి నీకడుపుడక! ఎక్కడ పొంచి కూర్చుంటావురా? సరిగా వేళకు తయారవుతోంటావు. మెట్లమీదనుంచే ఇంటికి పొమ్మని గడ్డెట్టాను కాదట్రా. నువ్వు వెళ్ళనే లేదన్నమాట" అన్నారు మునసబుగారు.

"కాదుండి, 'యతిగాగో, మతోయిందండో' అన్న మీకేక వినిపించి ఏంచూస్తే మతోయిందో కనుక్కొని, మిమ్మన్ని ఇంటికి తీసుకెళ్ళాలని వచ్చానండి" అన్నాడు వాడు.

"అంటే గుళ్ళో నేనంటోన్న ప్రతిమాట నీకు ఇంటిదగ్గర వినుపిస్తోందన్నమాట. నీతో వాదమెందుకు. ఎస్తాన్నా, చప్పుగా రోగం కుదురుస్తా!" అని మునసబుగారు అటుతిరిగేటప్పటికి, గుమ్మంలో మనుష్యులను తన్నుకొని ఉడాయించాడు వాడు.

మునసబుగారు రాకంతాభరణాన్ని యతిగారి వంటపంమీద పెట్టాడు. మునసబుగారు ఎంత అప్యాయతనుకూడామేళవించి అనెక్లెస్సును చేయించారో, దాని అపూర్వరామణీయతకు దానివిలువకు మంత్రముగ్గులమైనాము.

"స్వామీ! మారంగారావుగారిచేత అమ్మాయిగారి మెళ్ళోవేయించాలని నాకోరికండి. మీరు వారిద్దరినీ దీవించేవరకూ దీన్ని వైశితియ్యడానికి ధైర్యం లేకపోయిందండి నాకు. వీరిద్దరికీ వివాహం కావాలని నాబుర్రలో కదలుతోనే ఉందండి జబ్బు అన్నిరోజులూ. నేను చూచే-యోగ ముంద కనుకనే సరిగా వేళకిది తయారూ అయింది, నాకు జబ్బూ నిమ్మళించింది. నేనుపెద్దవాణ్ణి. నాకోరిక మన్నించమని ప్రార్థిస్తోన్నా నండి. రంగారావుగారికి నేనంటే అపేక్షే, కాదసరు. ఊరికే రంగారావుగారిచేత 'మామా' అనిపించుకోనా అండి, అమ్మాయి కొక కన్నెవస్తువేనా నాచేత్తోపెట్టకుండా?" అన్నాడు మునసబుగారు ముకుళితహాసుడై.

యతిగారి అనుజ్ఞతో, కాశ్మీరీగారి ఆమోదంతో రంగారావు కుమారి

కను, కంఠాభరణం మెడలోవేసి అలంకరించాడు. మాకరతాళచ్ఛవులు మేళపతుల మంగళతూర్యారావాలు మిన్నముట్టై యావన్నెందీ ఆనందాంబువుల్లో కరిగిపోయామంటే అతిశయోక్తి కాదు.

26. ఉల్లాస లక్ష్మి

రంగణ్ణి అర్పించి, యతిగారి ఉపదేశామృతం గ్రోలి, నీతిమృగా రింటికి చేరుకోవడం కుమారిక కీ పదిరోజులనుంచీ నిత్యకృత్యమే అయినా, తోడాపె కన్నులలో నొకప్రత్యగ్రత గోచరిస్తోంది. నేటి విశేషసంఘటన కారణంగా, గంభీరభావాలను లోన దాచుకోగల కన్యే ఆయినా, కుమారిక తండ్రిగారిని ఒంటరిగా వదలేసి 'పోతోన్నట్టు ఒక భావావేశం కలిగి, విచారభారంతో యతిగారి వద్దనే, మిగతాపెళ్ళివారు కదలు తోన్నా నిలచి ఉంది.

దుహితృ వియోగవ్యాకులిత స్వాంతుడైన యతిగారు కుమారికను చేతుల్లోకి తీసుకున్నారు. రంగారావు మార్గమును స్పష్టించి “నాయనా, రంగారావు! ఈపెనాకు అనేకజన్మసముపార్జిత తపఃఫలం సుమా” అని చెప్పి ఎదకు చేర్చుకున్నారు.

వారిద్వరి చేయూతతో యతిగారు మంటపమెక్కి పద్మాసనముడై మనస్వాస్థ్యం తెచ్చుకున్నారు. యతిగారు జపమాల త్రిప్పితో ‘రంగా, రంగా, రంగరంగా’ అంటూ ధ్యాన స్థిమితుడైనాడు. యతిగారి పాలాన గంభీర కాసార నిశ్చలత ప్రత్యక్షమయ్యాక, కుమారికా రంగారావులు వారిని వీడి వెళ్ళారు.

వారిరువురూ వచ్చి మమ్మల్ని ఆలయం మెట్లమీద కలుసుకున్నారు. నూత్న పూవరులందరి హృదయాలు ఉత్సాహంతో ఉత్తంగ తరంగ యుతంగా ఉన్నై. నీతిమృగారి సంతోషానికి పట్టపగ్గాలు లేకున్నై. తన పెళ్ళిలో కుమారి కాసుభద్రలపెళ్ళిళ్ళ కూడా నిశ్చయమైనందుకు అతిశయ పడ్తోంది అమ్మణ్ణి. సందేహవిచ్ఛేదనైన రామకాస్తుర్లుగారి ముఖంలో సంతృప్తి, శాంతిమృగారి ముఖంలో శాంతం తొణికిసలాడున్నై.

“నేను అమ్మణ్ణికి అడవిడ్డనైతే, మాఅమ్మణ్ణి కుమారికకు అడవిడ్డ యిం” దని శాంతమృగారంటోంటే, “అయితే అక్కా! అలగడం వంతు అమ్మణ్ణిదన్న మాట. నవ్వు అమ్మణ్ణికి తయారీ తినిపించక పోతే, మాకొచ్చే లాంఛనాలు పోతాయిసుమా!” అన్నాడు చతుర్వేది నవ్వుతో

అనందడోలికల్లో తేలియాడోన్న మునసబుగా రందుకొని, “అమ్మాణీగాడికి రావాల్సిన లాంచనాల లీస్సు నాకు అంచాలండోయి, రామకాస్తుర్లుగారికి కాదు. ఆయన మగ పెళ్ళివారుగా!” అన్నాడు.

అడుగడుగునా మాకు కవితాశౌందర్యాన్ని కళ్ళముందు పెట్టోన్న కోనసీమకాశ్రమిగారు అపరపండితరాయల పోల్క ప్రకాశిస్తోన్నారు.

అలయం అఖరి మెట్టు దిగుతోంటే రజకయువకుడు నీతమ్మగారిని సమీపించి, “అమ్మగారు, అబ్బాయిగారి పెళ్ళిపాలకీ నాబంటాకే చెప్పాలినుమండీ, మఱివిపోయేరుస్మండీ!” అన్నాడు.

“అ కంజాయింపులన్నీ చేసేవాడిని నేనురా జెర్రముఖమా” అన్నాడు మునసబుగారు.

“అమ్మో! వాడెక్కడ వెర్రముఖమండీ. బలే వస్తాడండీ. మబ్బులేని పిడుగు. మల్లయుద్ధానికి పెట్టిన పేరు. నిన్న రాత్రి వీరకృత్యాలు చేసి పారేసి పెళ్ళివారికి మండపాక భాగవతులు రానిలోపం కమ్మేసి, వినోదం. కలిగించాడు. ఎంతమందో విరగపడి చూశారు” అన్నాడు రంగారావు.

“బుద్ధిమంతుడండీ!” అని కల్పింది కుమారిక.

“నువ్వందన్నీ బుద్ధిమంతుల్ని చేస్తావమ్మా!” అన్నాడు మునసబుగారు.

ఆ ప్రశంసా వాక్యంతో, కుమారిక మూలాన పరివర్తితవర్తనలైన శాంతమ్మగారికి, సుభద్రకు, డాక్టరుకు, రామకాస్తుర్లుగారికి, వారివారి ప్రత్యేక శానుభవాలు సింహావలోకనమైనాయి కాబోలు, మునసబుగారు చేసిన ప్రశంస. ఎవరి మట్టుకు వారికే బహు సార్థకంగా కన్పించింది కాబోలు, వారందరూ కుమారికను తిలకిస్తూ ఆవునన్నట్టు తల లూపారు.

రజకుడు ‘జై’ అని పాలకీ లేవతీశాడు.

“పెండ్లివారు దేవతాదర్శనం చేసుకొని వెళ్తోన్నారు. అక్కడ నుంచి గృహప్రవేశానికి బళ్ళు ఎక్కుతారు. యావన్నండీ రాండి, వేడుక చూచి పోండి” అని దూదేకులసాహేబు తన తుతూబా కాబ్రా డ్యాస్టుచేశాడు.

భేరీ ధంకా మంగళ తూర్వారావాలు భోరుమన్నై. జగన్మంగళ స్వరూపధరుడు రంగడు కటాక్ష పీక్షణాల ప్రసరిస్తోంటే, పరవశుడోతో, ద్విజ పురోహితార్యబంధు సమేతుడై మాభావ రామకాస్తుర్లుగారికి ఊరేగింపు సాగించాడు.

జై హింద్.

